EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ

ONUNCU CİLT

üçdal NEŞRİYAT
1966

Ankara Cad. No : 46
SİRKECİ — İSTANBUL
Tel : 5 26 49 84 - 5 27 83 32

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ ● Mehmed Zillioğlu EVLİYA ÇELEBİ ● Tertip, tanzim, tashih ve sadeleştirme: Mümin Çevik ● Cop. Üçdal Neşriyat ● Dizgi - Baskı : Tasvir Matbaası/İstanbul, 1985

YİRMİ ÜÇÜNCÜ FASIL

AŞAĞI MISIR KALESİNİN BÜYÜKLÜĞÜ, KAPILARI, BURÇLARI

Evvelâ bu hakir iki gulâmımla silâhlanıp ayaklarımıza çizmelerimizi giyip seher vakti iç kalenin Vezir kapısından dışarı çıkıp, doğuya yokuş aşağı 500 adımda doğuya açık Nizamiye tahta kapısına geldik. Buradan kuzeye 500 adım gidip Çukur Garafe, güneye bakar tahta kapıdır. Buradan bin adım gidip Derebül Ahmer-i Şur kapısına (doğuya bakar iki kapıdır), buradan 500 adım ötede Hâhu Mağrib kapısı var. Kıbleye bakar tahta kapıdır. Eskiden mezarlıkmış. Burada eski kale duvarı dibinden gidip bin adımda Gümü kalesine geldik. Doğuya bakar bir köşedir. Buradan yıldız tarafına bin adımdır. Nazır kapısına geldik. 20 arşın yüksekliğinde demir kapıdır. Üst eşiğinde Caferi ile Salâhaddin tarihi vardır. Bütün hacılar ve vezirler bu kapıdan girip çıkar. Doğuya bakar. Buradan yıldız rüzgârı tarafına 500 adımdır. Fütuh kapısı var. Doğuya bakar, 20 arşın yüksekliğindedir. Bu kapıdan dışarıda bir büyük varoş vardır. Buradan batıya kale duvarı evler, bahçeler içinde kaybolur. Ama yine kapıları, kapıcıları vardır. Bâb-ı Bahir'den bin adım ötede Bahrül Lûk kapısı batıya bakar. Önünde fahişe evleri, kahvehane, bozahane vardır. Buradan dışarı 200 adımda Bâb-ı ibâde var. Dibinde valide İbâde câmii kırk sütun üzerinedir. Nil halici dibinden bin adım gidip Bâbül Bahr batıya bakar demir kapıdır. Buradan güneye haliç kenarında 200 adım gidip Acem bahçesini geçerek Kantaratül Dekke kapısına kadar 700 adımdır. Şeyh Şazelî bu köprü dibinde gömülüdür. Bu köprü altından Özbekiye halicinin suyu geçer. Buradan güneye 1200 adımda, Sekiniyye kapısı ve câmii gelir. Buradan güneye bin adım gidip Tabaklar kapısı, batıya bakar ağaç kapıdır. Kapı önünde bir gözlü köprü var. Buradan bostanlar içinde yüz adım sonra Sakaniyye kapısı batıya bakar ağaç kapıdır. Bu kapıdan geçerek Cebiyye câmiine kadar 200 adımdır. Yalak yolunda ismî kapısına kadar 700 dür. Nasıriyye çarşısı, imrahor câmii buradadır. Buradan kıbleye 600 adımda Sübu köprüsünü geçip Yenikapı, sonra İmam Ali kızı Sitti Rukiyye önünden geçip 400 adımda İzzettin kapısı, Cemaleddin câmii buradadır. Buradan kıbleye Gönülük üzere geçip 500 adımda Hartun Nasârâ kapısı, batıya bakar. Bu kapının iç tarafında bütün Mısır meyhaneleri, âsi kadınları, çocukları burada mevcuttur. Buradan yine duvar dibinden 800 adım gidip Sitti Nefise kapısı, kıbleye açıktır. Buranın mahallelerinin dışından dolaşıp kuzeye 200 adım gidip Orta Garâfe kapısı, buradan içeride kıbleye 500 adım gidip Büyük

Garâfe kapısı, doğuya açılır. İmam Şâfiî'ye, Ömer ibn Fârız'a bu kapıdan gidilir. Buradan 500 adım sonra Fârız kapısı gelir, doğuya açılır. Buradan doğuya 500 adımda Cammalin kapısı gelir. Doğuya bakar.

Burada Mısır şehrinin dört tarafındaki kapıları tamam oldu. Fakat bizde tâb ve tüvandan kesilmeden tamam olup, yine gayret ederek Kavak meydanı kalesi dibinden yokuş yukarı mutbak kapısı önünden geçerek kale hendeği içinden adımlayarak, yeniçeri odalarının bulunduğu iç kaleyi dolaşıp Nizamiye kapısına kadar 2000 dir. Vakit de akşam oldu. Bu kapıdan içeriye girip konağımıza dermansız düştük.

Bu hesaba göre Mısır'ın aşağı varoş kalesi duvarları 15500 adımdır. 21 kale kapısı, 340 kule, 700 bedendir.

Ertesi sabahleyin yine silâhlanıp Bâb-ı Nasâra varıp orada piyade olup yine diviti kalemi ele alıp, Bâb-ı Nasâra'dan, Fütuh kapısından dışarıda kale dışındaki varoşları koyun kınarasına kadar, oradan zahir Baybars câmiine, oradan Özbekiyye köprüsüne, oradan Meymûne köprüsüne kadar, bu varoş tam 1000 adımdır. Böylece bütün Mısır şehri imareti fırdolayı 43000 adımdır. Bir gün ve ertesi ikindi vakti kurtulduk ki 17 saat dolaşmış olduk. Bulak şehri, eski Mısır, Kayıtbay mahallesi, İmam Şâfiî, İmam Ebülleys, Ömerül Fâriz ve Ebussuud Câmihi mahalleleri bu hesaptan dışarıdır.

Bu varoşun güney, kıble ve kuzeyinde kale duvarı hendeği mezbelelik olmuştr. Yazılan kapılarda her gece kapıcılar, bekçiler, kavaslar sabaha kadar dolaşırlar. Çünkü Mısır içinde olan fellâhlar, kavvas ve Munsır eşkiyası hırsızlar gibi şaki haramzade hiçbir diyarda olmaz.

AŞAĞI ŞEHİR İÇİNDEKİ DEREB KAPILARINI BEYAN EDER: Bu munsırlar derdinden şehirde köşeden köşeye ikişer kat kapı vardır. Mısır âyânı bunlara şehnişinler, pencereler yapmışlardır ki, icabında eşkiyaya pencereden ok ve kurşun vururlar. Her kapının kapıcıları vardır. Bütün bu kapılar 26000 dir. Her gece bu kapılar kapanır. Kimse dışarı çıkamaz. Anahtarları mahalle imamlarındadır. Bekçiler kapıların arkasında nobutlar ile beklerler.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ FASIL

MAHALLELER VE HANEDAN SARAYLARI VE DİĞER EVLER

Gazalî yazmasına göre, Mısır'da 740 müslüman mahallesi ve bu mahallelerde eski padişahların 78 sarayları vardır. Evvelâ Fil Bürkesi sahilinde Sultan Kayıtbay sarayı, Kebş kalesinde Sultan Gavri sarayı, Mehmet bey sarayı, karşısında Nezir ağa sarayı, Rıdvan bey sarayı, Hac emini Zülfikâr bey, sabık Hac emiri Yusuf bey, Şeyh Sara, Bıyıklı Mehmet bey, Noval Mehmet bey, Abbas ağa, Baltacı Mehmet ağa, Rıdvan ağa, Müteferrika başı Şaban ağa, yeniçeri efendisi Bekir efendi, Kenan bey,

Taşyatır ve Yenikapılı Mehmet bey, Şeyh Bekri, Hacı paşa, Özbek bey, Mes'ut ağa sarayları... Bunlardan başka 22000 Müslüman evi, 20 kıpti mahallesi, 600 kefere evleri vardır. Yahudi mahallesi bir semttedir. Sokakları dardır. Yollarından at ve deve geçemez. Beşer altışar kat evlerdir. Bütün çarşı ve pazarları mahallelerindedir. Bir oda yeniçeri orada kulluk bekler, 6060 haraçtır. 4 mahalle rum, 2 mahalle ermeni olup, tamamı 3000 haraçtır. Rum çingenesi yoktur. Fakat Mısır kavmi hep Firavun kavmidir. Haliç kenarında frenk kefereleri vardır. Yedi kralın balyozları (elçileri) Mısır'da olduğundan üçer bin kötü renkli frenk vardır. Hasılı 70 millettir. 140 dil konuşulur. 20 adet hıristiyandan başka Mağripli, Endülüslü, Bosnalı, Afnu, Dunkılâvî, Berberî, Foncî, Kırmanka, Begenskî, Habeşî, Bünyanî, Sudanî, Telemsânî, Râbî, Mayburî, Fârî, Racavî, Nuviyî lisanlarıyle Mısır doludur. İnşallah bu hakir bütün Mısır ahvalâtını ve bütün mahlûkatını mahallerinde yazarım!

BÂB-I ZUVEYLE (ZUVEYLE KAPISI) : Bâb-ı Zuveyle, Abbasilerden el Müstansır Billah'ın veziri Emirülcuyûş Ebünnecm Bedreddin tarafından yapılmıştır. Hakir, elli bir belde gezerim, böyle sanatlı, yüksek bir kapı görmedim. Emirülcüyuş bu kapıya bir tılsım yapmış. Kapının kanatları daima açık durur, ama kapının eşiğindeki siyah taş —ki tılsımlıdır— oradan, Mısır'ın içinde hainlik, fenalık yapmak niyetinde olan bir kimse geçemezdi. Süvari ise atı sürçüp tepesi üstü düşer. Aynı zamanda burası, Hazreti Mûsa ile Hızır Nebinin buluştukları yerdir. Melik Kâmil zamanına kadar bu tılsımın hükmü vardı. Melik Kâmil, Mısır'da Ezher câmiindeki eşkiyayı kırmak için bu kapıdan at ile girmek istediği vakit atı tekerlenip kendisi de yere yuvarlanınca, hiddetlenip bu kapının eşiğinde yüz adet koyun kurban eder. Tılsım bozulur. Siyah taşı çıkarır. Kapıya iki kanat yaptırıp takar.

Sonra üçüncü defa 566 da Sultan Salâhaddin yukarı iç kaleyi yaptı.

YİRMİ BEŞİNCİ FASIL

MISIR'DA DUASI MAKBUL OLAN SELÂTİN CAMİLERİ, DİĞER CAMİLER

Mısır'da 156 adet Selâtin câmii vardır. Hiçbir yerde bu kadar Selâtin câmii yoktur.

AMR İBN ÂS CAMİİ : En eski câmi olup duası kabul olunur. Eski Mısır'dadır. Bu câmiin yapılmasının sebebi şudur: Amr ibn Âs Fustat'ı kuşattığı vakit çadırlarını burada kurmuştu. Fethi müteakip çadırlar bozulacağı vakit, Amr ibn Âs'ın çadırının üstüne bir güvercinin yuva yaptığı görüldü. Amr, bizim çadırımıza kim gelirse misafirimizdir, güvercini kovmayın, yavrularını yapsın buyurur. Sonra bu güvercin ve yavruları Amr ibn Âs'ın yanına gelir ona alışırlar. Amr da orada bulunan iki eski

kiliseyi yıkıp bu câmii yapar. Güvercinler de bu câmiye yuva yaparlar. Bu yüzden bu câmiye **Kıtas** derler.

Uzunluğu ve enliliği 180 germe adımdır. Avlunun iki yanında 240 beyaz sütun vardır. Topyekûn 820 sütun üzerine taklar he kemerlerdir. Sonra câmiin etrafına tuğla duvar yapılmıştır. Ramazanın son cumasında mihrabında iki rekât namaz kılanın dünyaya ait muradı hâsıl olur. Avlusu küfeki taş döşelidir. Ortada yüksek hücreler vardır. Evvelce orada Kutbul Aktap Şeyh Alâeddin Tâyî otururmuş. Hâlâ şeyh Yusuf Şennâvî oturur. Câmiin dört tarafında nice ârifler otururlar. Haftada bir iftar ederler. Şeyh Ali Farzî, Ramazanı hâtife-i Kayseri, keşif ve keramet sahibidirler. Her sene Ramazanın son cumasında on binlerce insan burada ibadet eder. Elbette o gün Nebiler ve Evliya ruhları bu câmide hazırdır. Dört minaresi vardır.

Bu câmi, Bayram paşa vali iken tamir edilmiştir. Minberin sağ tarafındaki levha üzerine kırk elli beyit yazılmıştır. Tarih beyti budur:

Seyr iderken iki eksikli didiler târih
Eserin eyledi eshâb-ı gûzînnin ihya (1032)

AMR İBN ÂS CAMİİNİN VASIFLARI: Kıble kapısı tarafında iki mermer direk vardır. Halkın inanışına göre, âsi olan ve temiz olmayan bu direkler arasından geçemez. Hatta Mısır beylerinin bir seçme şatırı geçeyim derken kısılır. Çekip çıkarırlar. Utandığından mıdır nedir, kimse anlamadı. Oradan çıkıp ruhunu teslim etti.

Câmiin etrafında yetmiş seksen fukara evleri vardır.

EZHERİ KAAİD CAMİİ: 358 senesinde Fatımîlerden Muizzüddin Mağribinin yapısıdır. Yapan da Ezher adlı bir köle idi. Mısır'da böyle kalabalık cemaati olan bir câmi yoktur. Evkafı pek fazladır. Gece gündüz içinde 12 bin ilim öğrenen talebe vardır. Mübarek camidir. Yan kapıdan yan kapıya uzunluğu 170 germe adımdır. Mihraba kadar enliliği 150 germe adımdır. Cami içinde 120 beyaz sütun vardır. 400 kemer üzerine renkli tahta tavandır. Kubbe değildir. Boyu üç adam yüksekliğindedir. Mihrabında «Yâ eyyühellezine âmenu'rkeû vescüdû Rebbeküm» âyeti yazılıdır.

Câmi içinde 200 dolap vardır. Hepsi kitap doludur. Talebelerin yiyecek ve içecekleri durur. İlmi mübahaselerin gürültüsünden insan huşû ile namaz kılamaz. Avlusunun enliliği ve uzunluğu 170 germe adımdır. Câmiin altında sarnıç vardır. Câmiin evkafı tarafından buraya 40 bin deve yükü Nil suyu doldurulur. Yan sofalarda dershaneler vardır. Câmiin etrafı elli revaktır. Her revakta bir diyarın ulemâsı oturur. Hakir burada dünyanın çirkef sözünü işitmedim. Câmi içinde 170 yerde Mısır müderrisleri ders takrir ederler. Anadolu revakı başka bir köşedir ve çok temizdir. Arap ve Mağrip revakları temiz değildir. Bunlardan başka elli türlü kavmin talebeleri vardır.

Bütün sütunlar üzerinde 400 kemer vardır, içte ve dışta 12 bin kandil yanar. Câmi yapıldığı vakit bir tılsım yapılmıştır ki leylek, serçe, kırlangıç, güvercin, çaylak gibi kuşlar yuva yapamazlar ve câmiye giremezler. İki minaresi, 7 kapısı vardır. Avlunun solunda bir Şâfiî havuzu vardır. Avlunun etrafında Darülhadis ve Darülkuralar vardır.

Bir katil veya bir hırsız buraya girip tövbe etse, hâkim ona el uzatamaz. Ana, baba ve akraba için bir hatim indirmek için otuz para verilir. Daha ziyade verirsen kesesiyle beraber zorla alırlar. 7 saatte bir adam bir hatim tamamlar. Mutfağından fukaraya yemek dağıtılır. Burada nice kanlı, mücrim, dersâm olmuştur. Bu câmiye diğer ülkelerden surre ve hediyeler gönderirler.

TOLUN OĞLU AHMET CAMİİ: Mağrip zeminden İhşitlerden Tolun oğlu Ahmet gelip, peygamberi rüyasında görüp bu camii yapmıştır. Fakat bunu gören bir kale zanneder ve şekli dörtgen bir büyük câmidir. Hazreti Peygamberin nazargâhı olduğundan ruhaniyeti vardır. Fukaralar kâbesidir. Eski tarihlerde bu câmiin yerine **Arz-ı Hamrây-ı Kusvâ** derlerdi. Dağına Kebş dağı derlerdi. Amr İbn Âs Fustat'ı kuşattığı vakit Benî Leşker çadırlarını kurduğundan sonradan buraya Cebeli Leşker dediler. Kıptiler zamanında burada bir koç tılsımı vardı. O tunç koç ayaklariyle eşinip gırgırsa o sene Mısır'da koyun çok olur. Koyun pazarı olduğundan Kebş dağı derler. Hazreti Mûsa koyun güderken burada ibadet ederdi. Uzunluğu 120, enliliği 90 germe adımdır. 90 sütun üzerine kârgir kemer kubbeler vardır. Avlusunun etrafında 100 adet sütun olup, kemerler arası 1600 camlıdır. Altı kapısı vardır. Avlunun ortasında bir kubbe, onun altında bir Şâfii havuzu vardır. Avlu tamamen beyaz mermer döşelidir. Biraz uzağında ve kuzeyinde yol aşırı dört köşe, üç şerefeli sanatlı bir minaresi vardır. Müezzinler minarelere içinden değil, dışından çıkarlar. 200 basamaktır. Hatta hac emiri Rıdvan beyin bir binicisi bu minareye at ile çıkmıştır. (Mısra) :

«Şiniden ki hud mânend dide» tepesinde bakırdan bir gemi gibi alem vardır. Tılsımdır derler. Nil'in bu minare tepesine kadar taşıp Mısır'ın suya gark olması alâmetidir derler. Hadem duvarının sol tarafında üstad Karahisarî Kâbeye giderken bir (Bismillah) yazmış ki, uzunluğu kırk adımdır. Öyle ki her elifi sekizer arşındır ve altına **«el Fakir Ahmedül Karahisârî»** yazılıdır. Bütün islâm âleminde Tolun câmii ve Karahisarî besmelesi meşhurdur. Haremin kıble kapısı sağında da böyle bir besmele yazılıdır. Fakat Karahisarî Hasan Çelebinin ketebesiyledir. Ayrıca iki minaresi daha vardır. Bir tahta oyma minberi var ki görenin aklı perişan olur.

HÂKİM Bİ EMRİLLAH CAMİİ: Abbasilerden bir şehzade idi. Hülâgû han olayında Bağdat'tan Mısır'a gelip Kebş dağına yerleşti. Sene

931 halifa namına muammer olup bu câmii yaptı. Uzunluğu ve enliliği 200 adımdır. 150 beyaz direk üzerinedir. Kubbe değildir. Büyük avlusunun ortasında dört köşe bir duvar içinde gül gülistan bir bahçesi vardır.

Üç kapısı üç minaresi vardır. Minarenin biri çok küçüktür. İkisi kale kuleleri gibidir. Aşağı tabakasına 500 adam sığar. Çok sanatlı minarelerdir. Hâkim Biemrillah imaretine hurma suyu ve kutru nebat tayin eder. Yine cemaat gelmez. Ezher camiini mezbele ile doldurup cemaati bu camie getirir. Bütün ulemâ birer birer kaçarlar. Nihayet Hâkim Biemrillah 717 de katledilip Mısır şerrinden kurtuldu. Hâkim'in çok sefahatini yazarlar. Mutezile mezhebindedir derler. Bazıları hiçbir mezhep tutmaz derler. Onun için bu câmide namaz kılmazlar.

TAHİR BAYBARS CAMİİ: Abbasilerden ..... halifesindendir. Mısır'ın kuzeyinde yapılmıştır. Zamanında Kudüs'ü kâfirler elinden alıp bu câmi o fethin ganimeti ile yapıldı. Ama tarifi mümkün değildir. Mısır içinde böyle sanatlı bir câmi yoktur. Uzunluğu ve enliliği 185 er adımdır. Mihrap tarafı 170 sütundur. Mihrap üzerindeki kubbe 12 somaki sütun üzerindedir. Kubbenin içi tamamen rengârenk nakışlıdır. Bu kubbenin etrafındaki duvar mermer kaplıdır. Mermerlerden yukarısı çiçek ve ağaç nakışlariyle süslenmiştir. İnsanın gözü kamaşır. Üç minaresi, üç kapısı var ama cemaati azdır. Tavanı lâcivert ile nakışlıdır. Kubbe kârgir değildir Hareminin kıble kapısının sanatı bir diyarda yoktur.

ATABEY CAMİİ: Sultan Hasan vezirlerindendir. Sultan Hasan câmiine yakın defterdar hamamı sırasında, İsa Bey evi önündedir, câmide sütun yoktur. Mihrap ve minberi sanatlıdır. İki kapısı vardır. Kıble kapısı sol tarafında «Atabeyül asâkirül el melikil Eşref cazzallahu nasr târih sene 774» yazılıdır.

SULTAN MÜEYYED CAMİİ: Câmiin altı baştan başa dükkândır. Üç taraftaki kapılarına 15 er basamak merdivenle çıkılır. Cemaati çoktur. Havadar, gönül açıcı bir câmidir. Uzunluğu ve enliliği orta ayak mest ile 320 ayaktır. Ama adım hesabiyle 160 adımdır. Mihrap tarafı 34 sütun ve kemerler üzerine nakışlı tavanlıdır. Kubbe değildir. Avlusunun etrafı 95 mermer sütundur ve mermer kaplıdır. Kapı ve duvarlarındaki mermerler gayet mücellâdır. Vakıfları gayet çoktur. Avlunun ortasında, üzeri kubbeli bir havuz vardır. Kapının iki tarafında minareleri vardır. 70 penceresi tunç kafes pencerelerdir. 120 adet kemer camlardır. Mihrap kubbesinde bir pirinç fanusu vardır. Tamamı 2000 kandili vardır. Kale gibi bir câmidir. Hatta Ömer Paşa Mısır valisi iken 1072 de asker ayaklanıp bu câmie kapanarak üç gün mukavemetten sonra çıkıp şehri yağma ederler. Ömer paşa sancak-ı şerifi çıkararak top gülleleri ile dövdü. Câmi topa tutulunca evvelâ zorba başının kellesini uçurdu. Eşkiya bunu görünce kaçmaya başladı. Hâlâ câmiin bazı yerlerinde top güllesi izleri vardır.

KILAVUN OĞLU MEHMET SULTAN CAMİİ: Türklerden bir büyük padişah idi. Sonunda kulları isyan edip Yelboğa adında bir fedayi Hasan Şahı şehit etti. Yelboğa'yı da Kılavun soyundan Melik Eşref katletti. Yelboğa'nın Barkuk adlı bir çerkes kulu vardı. Berkuk Osmanı derlerdi. Çünkü Hüdavendigâr Gazi'ye hizmet etmişti. Bu Berkuk çerkes ve abazalarla isyan etti ise de bozuldu. Şam'da Sultan Tahir Seyfüddin Ebu Said'e varıp ona vezir oldu. Efendisi Yelboğa ruhu için Sultan Hasan câmii için bir Mısır hazinesi gönderdi. İşte bu câmi Rumeli meydanında böyle yapıldı.

Câmiin üç tarafı yoldur Etrafı 2000 adımdır. Hattâ Sultan Selim Adiliyye'den bu câmi görünce (şu iki minare kale nedir?) demişler. Böyle kale gibi bir câmidir. Hattâ bir defasında asker isyan edip bu câmiye kapanır. Azepler kulesinden atılan toplar aslâ tesir etmemiştir. Etraf duvarlarında onar tabaka medrese pencereleri vardır. Kat kat medrese hücreleridir. İki kapısı vardır. Câmi yüksekte olduğundan kapılarına yirmişer basamak taş merdivenle çıkılır. Kapı kemeri seksen arşın yüksekliğindedir. Kapı kanatları 20 arşındır. Kapının yanında üç adam boyu yukarıda kûfî yazı ile kelime-i şehadet yazılıdır. Kapıdan içeriye ince bir yol ile girilir. Bu yol harem kapısına varır. Harem kapısı eşiğinde:

..... el melikünnâsır Hasan bin mevlânâ essultan eşşehid merhum ennâsır Mehemmed bin Kılavun fi sühur sene 761» yazılmıştır. Câmiin uzunluğu, enliliği 180 ayaktır. Adım değildir. Avlusunun etrafında sofalar vardır. Câmi içinde direk yoktur. Üstü ve etrafında 700 medrese hücresi vardır. Avlunun ortasında sekiz köşeli bir havuz vardır. Sekiz sütun üzerine bir kubbesi vardır.

Yezid, hazreti Hüseyin'in kesilmiş başını Mısır'a gönderdiği vakit bu Hasan câmii yerinde Yezidiler ayaklariyle teperken bir çoğunun ayakları tulum gibi şişmiş idi. Hâlâ onların torunları olan tulum ayaklı kimseler vardır. Sonra Cenabı Hak bu mübarek başın etrafında bir göl peyda eder Yezidiler yanaşamazlar.

Sonra 764 te Sultan Hasan bu câmii yapmıştır. Allah'ın hikmeti, sultan Hasan'ı da eşkiyalar, hazreti Hüseyin'in başının konulduğu yerde şehit ederler. O anda havuzun suyu kurur.

Bu câmiin müezzin mahfeli 8 inci sütun çok sanatkâranedir ki Mısır'da benzeri yoktur. Minberi de emsalsiz bir sanat eseridir. Sultan Hasan mihrap önünde bir beyaz kubbe içinde gömülüdür. Dünyada öyle emsalsiz bir kubbe yoktur. Burada olan kıymetli kitaplar, avizeler, halılar, mücevher kandiller, buhurdan ve gülabdanlar, meğer Peygamberin mübarek kubbelerinde ola. Mihrabın iki tarafında altın kafesli iki pencere vardır ki, her biri birer Mısır hazinesi değer, (beyit) :

(Bütün dünya câmilerini gördük,
fakat böylesini görmedik)

Bu mısralar bu câmi hakkındadır. Mihrap duvarında iki minaresi vardır. Birisi yıkılıp yeniden yapılmış ama iki tabaka alçak minaredir. Fakat öteki beş tabaka yüksek minaredir. Mısır'da bu minareden yükseği yoktur. 180 basamaktır. Ama her basamak yarım mimar arşınıdır. Altından yol geçip, iki taraflı elli dükkân vardır. Abdesthane, havuz, misafirhane vardır. Vakıfları çoktur. Nazırları, Mısır vezirlerinin hazinedarlarıdır. Bu câmiin mihrabı önünde yol aşırı...

MAHMUD PAŞA CAMİİ: Sultan Süleyman vezirlerinden Mısır valisi iken bu câmii yaptırmıştır. Mahmut paşa bir gece rüyasında Sultan Hasan'ı görür. Sultan Hasan, bütün ulemayı toplayıp onlara: «Mahmud paşa benim hududuma câmi yapıp benim cemaatimi çalmıştır. Buna ne lâzımdır?» der. Onlar da «Allah'ın rahmetine nail olmak için câmi yapmıştır. Buna hil'at lâzımdır» deyince Sultan Hasan kızıp cellât getirir ve Mahmut paşanın başını kestirir. Mahmut paşa bu rüyayı uyanıp imamına söyledi. O «Hayırdır» dedi, ertesi gün Mahmut paşa Sultan Hasan önünden geçerken bir Cündi, bir kurşunla Mahmut paşayı vurur. Herif kaçarken yakalayıp Mahmut paşanın cesedi üzerine yıkarlar. Başını kılıçla keserken, Mahmut paşanın başı da kesilir. Târih:

Âkibet Mahmud şüd (975)

Câmii, Rum tarzı, 12 basamakla çıkılır küçük bir câmidir. Sol tarafında...

BÜYÜK İMİRAHOR CAMİİ: Vardır. Bütün kapı ve duvarları nakışlı 16 basamakla çıkılır küçük câmidir. Kapının kemeri üzerinde «Rabbidhilnî müdhale sıdkin vahricni muhrece sıdkın...» âyeti yazılıdır. Dört köşe minaresi olup Salâtin câmii değildir.

SULTAN GAVRİ CAMİİ: Yakın zamanda 916 (M. 1510) da en sonra yapılmış olduğundan, mimarı, bütün câmilerden bir marifet alarak duvarlarında ve zemindeki mermerleri öyle sanatlı yapmıştır ki, yekpare sanılır. Gavri çarşısında olduğundan cemaati çoktur. Kapıları daima kapalıdır. Çünkü çok havadar ve gönül açıcı olduğundan, fellâhlardan kurtarmak mümkün değildir. Misafirhaneye çevirirler. İki taraftan dokuzar basamak merdivenle çıkılır. Kapısı takkeciler içine açılır. Mihrabı çok sanatlıdır. Minberi öd ağacından sade. bir şekildedir. Etrafı toloz kemer kubbedir. Aslâ sütunlar yoktur. Rengârenk camlarının bir misli ancak İstanbul'da Süleymaniye câmiinde ola. Avlusu yoktur. Dört tabakalı bir minaresi vardır. Bu câmiin karşısında yol aşırı...

SULTAN GAVRİ TÜRBESİ: Vardır. Üstü kurşun yerine çini ile örtüimüş bir binadır. Hâlâ tekkedir, namaz kılınır. 10 basamak taş merdivenle çıkılır. Bir köşk gibidir. O kadar süslüdür ki dil ile tarif olunamaz. Sultan Gavri kendine türbe diye yaptırmıştır ama «Kul tedbir eder,

Allah takdir eder» fehvasınca, Selim han cenginde kaybolduğundan hâlâ tekke olmuştur. Bir dolabında bir mücevher kutu içinde hazreti Peygamberin bir abdest mendili, bir sürmedanı, bir mildanı, mübarek sakalından birkaç kılı vardır. Hattâ hakir Foncistan'dan dönüşümde sıcağın şiddetinden gözlerim kamaşıp, Peygamberimizin sürmedanından küstahça gözlerime sürdüm. Gayet uzakları görür oldum. Bu tekke ve karşı câmideki bir tılsım yüzünden sivrisinek, karasinek. tahta biti bulunmaz. Adam birkaç gün buraya devam etse piresi, biti, tahta biti hep ölür. Çoğu zaman hakir buraya gelip uyurduk. Çünkü bir havadar yerdir.

SULTAN BERKUK CAMİİ: Sultan Berkuk, Sultan Hasan'ı şehit eden Yelboğa'nın kölesi idi. Berkuk, Yelboğa'yı öldüren Melik Eşrefden intikam almak için başına topladığı kırk elli bin çerkez ve abaza ile Melik Eşrefle cenk etti ise de bozulup Şam tarafına gitti. O taraflardan topladığı deniz gibi askerle gelip «Elmelik Tahir Seyfüddin Ebu Said Berkul» ünvaniyle Mısır'a padişah oldu. Çerkezlerden ilk padişah olan budur ve bu güzel câmii yaptırmıştır. Câmiin uzunluğu ve enliliği 170 ayaktır. Avlusunda büyük bir havuz vardır. Mihrap ve minberi eski usuldür. Minareleri var. Kapısı öyle sanatlıdır ki hiçbir câmide yoktur. Câmiin mihrabı üzerinde «Fanzuru ilâ âsâr-ı rahmetillâh» âyeti ve altında «emere bi imâret-i fî eyyâm-ı mevlânâ sultan berkuk 777» yazılıdır. Cami içinde aslâ sütun yoktur. Avlusundaki çeşitli mermerler hiçbir câmide yoktur. Bu câmie bitişik...

SULTAN MELİK KÂMİL MEHMED CAMİİ: Eyyubîlerden değerli bir padişah imiş. Tarife lüzum yoktur. Aynen Berkuk câmii gibidir. Yalnız minaresinin başka biçimde oluşudur. Kubbesi kurşun kaplıdır vesselâm. Yine o sırada...

SULTAN NÂSİRÜDDİN CAMİİ: Eyyubîlerdendir. Sultan Hasan câmiine benzer. Toloz kemerli binalardır. İçinde sütun yoktur. Nakışlı kule gibi bir minaresi vardır. Avlusunda bir havuz vardır. Kapısı üzerinde: «..... Sultânül âdil Nâsirüddin ibn Mehmet ibn Sultan Seyfüddin ibn Sultan Kılavun Sâlihi» yazılıdır. Sokak aşırı karşısında...

SULTAN MELİKÜTTAHİR CAMİİ: Vardır. Birkaç basamakla çıkılır, eski camidir. Uzunluğu ve enliliği 170 ayaktır, etrafında dört sofa üzerine toloz kemerler vardır. Avlusunda bir havuz vardır. Minaresi 3 şerefelidir. Camiin karşısında yol aşırı...

SULTAN KILAVANUS SALİHİ CAMİİ: Büyük bir padişahtır. Kapısına taş merdivenle çıkılır. Kapısı üzerinde «..... Bu câmi el melikül mansur Seyfüddnüya veddin Kılavanus Sâlihi fî Rebiülâhır...» yazılıdır. Avlusunun etrafında kârgir kemer sofalar vardır. Mihrap tarafı sofası yaldızlı nakışlı tavandır. Mihrabı içine sedef işlemelidir. Avlusunda bir kubbe altında havuz vardır. Yol üzerinde câmiden uzak kule gibi minaresi

var. Cemaati ve evkafı çoktur. Hastahane ve imareti yerinde yazılıdır. Ondan beride Sultan Kılavun'un baabsı...

SULTAN SALİH CAMİİ: Mansure ve Reşit'te kâfirleri bozup, gaza malıyla bu binayı yapmıştır. Eski tarz câmidir. Mihrap tarafındaki kapısı toloz kemer yapılarla sofalardır. Avlusunun iki tarafında sekizer adet mermer sütunlar üzerinde hücreler vardır. Avlusunun ortasında bir havuz vardır. Bir kapısı, bir minaresi, avlusunun solunda bir sebilhanesi var. Bunun arkasında sultan Salih gömülüdür. 7 evlâdı, torunları padişah olmuştur. Mihrap üzerindeki dört satırın târih olan mısraı:

Necm-i eşraf Ahmed el-merhumî

dir. Yolun karşı tarafında...

SULTAN EŞREF CAMİİ: Vardır. Eyyubîlerin sonuncusudur. Altı basamakla çıkılır. Büyük ve ferah câmidir. Mihrap tarafı sofaları toloz kemerlerdir. Camiin ortası açıktır ve avlusu yoktur. Cemaati çoktur. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Yukarıdaki bu padişah câmileri duvar duvar ve birbirine yakındır. Sonra Bâb-ı Nâsır'da...

SULTAN CANPULAD CAMİİ: Vardır. On basamak taş merdivenle çıkılır. Câmi, kale duvarında yapılmıştır. Bâb-ı Nasır'a bitişiktir. Avlusuz bir küçük câmidir. Göklere uzanmış iki sivri kubbesi vardır ki İslâm diyarında seyahat ettiğim yerlerde görmedim. Kubbeleri tamamen arşın taşlarındandır. Hiç böylesi görülmemiştir. Mısır yapıcıları, bütün câmilerin kubbe ve minarelerini aslâ birbirlerine benzemeyecek şekilde yapmışlardır. Mısır hacıları ve hac emiri Kâbeden Mısır'a gelince Mahmel-i şerif ile bir gece sabaha kadar bu câmide mevlût okunup zikredilir. Bundan sonra Bâb-ı Nâsır'dan girip Cafer ağa hanı yakınında...

SULTAN BAYBARS CAMİİ: Vardır. Abbasîlerin kullarındandır. O kadar büyük değildir. Sütun yoktur. Dört tarafında toloz kemerler vardır. Mihrap ve minberi eski tarzdır. Mimarisi o kadar sanatlı değildir. Subaşı kapısı dibinde, demir kapı önünde...

SULTAN SALİH CAMİİ HACI ÂLİ BAHRİYENİN SONUNCUSUDUR: Allah bilir ya Salâhaddin Yusuf'un ola... Eski, fakat o kadar büyük değildir. 40 sütun üzerine oturtulmuştur. Üç demir kapısı var. Altında subaşının cehennem kuyuları gibi Deylüm dedikleri zindanları vardır. Suçlu ve katiller burada hapsolunur. İki şerefeli bir minaresi vardır. Nizamiye câmii yakınında...

SULTAN KAN BAYÜL ÇERKEZİ CAMİİ: Âl-i Türkmenlerden yedi padişahı bir günde azli ile bazısının gözlerini oydu. Köşe başında dilencilik ettiler. Yedisi de bu câmiin, mihrabı önünde gömülüdür. Bu yüzden Seb'i Salâtin câmii derler. Sultan Çakmak da bunlar arasında gömülüdür.

Kıbleye bakan kapısı üzerinde (Târih şehr sene 884) yazılıdır. Küçük bir câmidir. Alçak bir minaresi vardır. Kubbeleri taştandır. İç kalede Bâb-ı vezirden aşağıda, mezarlık içinde Battal Gömüler kapısının iç tarafında...

ARSLAN KAY CAMİİ: Küçüktür, avlusu yoktur. Kıble kapısı tarafı buğday paazrıdır. Kale duvarına bitişiktir.

SULTAN KILAVUN CAMİİ: Eyyubîlerdendir. İç kale içinde büyük câmidir. Uzunluğu ve enliliği 150 şer ayaktır. Minber tarafı 38 sütun üzerinde tavandır. Mihrabının üzeri on sütun üzerinde bir yüksek kubbedir. Minberin sağında paşalara mahsus sanatlı kafesli bir namazgâh vardır.

Câmiin mihrabı etrafındaki sofalar 21 sütun üzerine kemerli tavandır. Bu tavanlar sekiz köşe çukur çukur nakışlıdır. Bu çukurlar sahana benzer. Sebebi de, Sultan Kılavun'un sarayında her gün üçer bin mertebani yemek yenilir imiş. Bu tavandaki sahan nakışları o yüzden yapılmış.

Câmiin iki yan kapısı var. Pirinç ve sanatlı kapılardır. Müezzin mahfeli 16 ince sütun üzerine bir mahsuredir. Bir minaresi var, avlusu mermer döşelidir. Evkafı sağlamdır. Burada olan güzel sesli müezzinler hiçbir yerde yoktur. Çoğunlukla paşalar cuma namazını burada kılarlar. Vakitlerin bilinmesi için bir üstad bir güneş saati yapmıştır. Paşa sarayı meydanında...

EL MELÜKÜN NASIR FEREC CAMİİ: Düheyşe câmii derler. Kıptiler zamanında Düheyşe adlı bir kıpti kızının kilisesi imiş. Fakat câmi, Sultan Ferec yapısıdır. İki yan kapısı olup, dört köşe direkler üzerine tavandır. Avlusuz küçük bir câmidir. Bir şerefeli alçak bir minaresi var. Mihrabı biraz eğri düşmüş, çünkü vaktiyle kilise imiş.

SULTAN ÖZBEK CAMİİ: Uzunluğu, enliliği yüzer ayaktır. 28 sütun üzerine tavanı vardır. Minber ve mihrabı eski tarzdır. İki yan kapısı var. Derebül Ahmer'de...

SULTAN HASAN VALİDESİ CAMİİ: Var. Sekiz basamakla çıkılır. Dört şerefeli minaresi vardır. Sütunları yoktur. Tamamen kemerler üzerine tavandır. Yine bu yol üzerinde...

SULTAN MERVAN CAMİİ: Âl-i Ekradın tüccarlarındandır. Vaktiyle kasap imiş. Her gün bir kadın gelir, bir koyun alıp gidermiş. Kasap merak edip bir gün peşinden gitmiş. Kadın bir mağaraya girmiş, koyunu, mağarada olan bir ayının önüne atmış, ayı bunu yedikten sonra kadınla cima' etmiş. Ertesi gün kasap Mervan, beline bir satır sokup kadının peşinden gidip, ayı ile cima' ederken vâsılın hâsılını keser. Mağara muazzam bir hazine imiş. Kadın, «Bu hazineye bu ayı müekkil idi. Babam beni bu vâsıl'a getirip vaslıma irüb, bu hazineden para alıp her gün bir koyunu bu ayıya yedirirdim. İşte senin sebebinle kurtuldum. Artık

bu hazine senindir» der. Kasap Mervan hikâyeyi padişaha gelip anlatır. Padişah da onda birini alıp gerisini Mervan'a verir. Mervan bütün Mısır fukarasına dağıtır. Ve o para ile bu câmii yaptırır. Padişah ölünce Mervan'ı padişah yaparlar. Câmi, 60 sütun üzerine nakışlı tavandır. Geniş bir avlusu, üç şerefeli bir minaresi vardır. Kıymetli avizelerle süslü ve aydınlıktır. İbrişim halıları hiçbir câmide yoktur. Hademeleri Anadolulu olduğundan câmi çok temizdir.

Sitti Nefise yakınında...

SULTAN HAYRÜL ÜM CAMİİ: Yedi padişah validesi olduğundan böyle derler. Cemaati azdır. Bu câmide eski tarzdır. Minaresi fena olmuş, inkârı berbat olmuş. Buna yakın...

SULTAN ABDÜLÂZİZ CAMİİ: Abbasîlerdendir. Bir küçük câmidir. 12 mermer sütun üzerinedir. Nakışlı bir minaresi vardır. Sitti Nefise burada gömülü olduğundan Sittî Nefise câmii derler. Aşağı şehirde Kavukçular içinde...

PEYKHANE CAMİİ: Cemaati yoktur. Vezneciler içinde...

USÂMÜDDİN CAMİİ: Çok küçüktür.

MAHMUD BEY CAMİİ: Rıdvan bey sarayı önünde yol aşırı Sahaflar başında avlusuz bir küçük câmidir. Fakat çok sanalı ve temiz câmidir. Mihrabın iki tarafında kol kalınlığında sütunlar vardır ki sanki kehribardır. Sarılık olanlar üç cumartesi bu sütunları yalasa sarılıktan kurtulur. Yine bu çarşıda Saraçhane içinde...

CANIM PEHLİVAN CAMİİ: Vardır. Şirin câmidir. Minareleri üç şerefelidir. Çadırcılar başında...

CANBEKİYYE CAMİİ: Var. Kapısı üzerinde «... sene isneyn ve semâne mie» yazılıdır. Küçük, fakat aydınlıktır. Salibe çarşısı yakınında

SULTAN HÂCİBİ EMİRÜL ELMAS CAMİİ: Küçük bir câmidir. Çok temizdir. Ruhaniyetlidir. Cemaati eksik değildir. Zekâtı verilmiş para ile yapılmıştır. Bir adam üzüntülü olsa da burada bir müddet ibadet etse taze can bulur. 28 sütun üzerine tavandır. Kapısı üzerinde «Bu mübarek yeri emir Elmas 727 de yaptı, 730 da tamamlandı» yazılıdır. Bir minaresi vardır.

ŞEYHÜNİYYE CAMİİ: Sultan Hasan veziri kürtlerindendir. Adı Ömer idi. Câmiin enliliği ve uzunluğu 160 ayaktır. 45 mermer sütun üzerine nakışlı tavandır. Bir kapışı olup, bahçesi tamamen mermer döşelidir. Vakıfları kuvvetli, hademeleri çoktur. Gayet temiz tutarlar. Tahta bir minaresi vardır. İnce renkli taşlarla işlenmiş mihrabının sol taraf duvarında bir üstad, bir kâbe resmi yapmıştır. Karşısındaki Şeyhûniyye tekkesi tıpkı bunun gibidir. Tekke Kadirîdir. Rumeli meydanına giderken sağda...

MUHAMMEDİ CAMİİ: Vardır. Küçüktür. Uzun bir minaresi vardır. Fakat içine girip ibadet etmedim.

ALTI PARMAK EFENDİ CAMİİ: Vâizi, nasb edeni hep Anadolulardır. Bahçesi yoktur. Altında dükkânları, alçak bir minaresi vardır. Siyer-i Nebi sahibi Altı Parmak efendi mihrabın önünde gömülüdür. Bu câmiin karşısında...

MERZBANİYYE CAMİİ: Vardır. Şirin bir câmidir. 20 sütun üzerine tavandır. Mihrabı ve tavanı çok sanatlıdır.

SULTAN DAVUDİYYE CAMİİ: Yapıcısı Sultan Süleyman vezirlerindendir. Tavaşî Süleyman paşadan sonra Mısır valisi oldu. Vezir câmileri arasında benzeri yoktur. 20 şer basamak merdivenle çıkılır. 60 sütun üzerine yapılmıştır. Avlusunun etrafı altmış adet kârgir kubbedir. Avlusu mermer döşelidir. Mihrap, minber ve minaresi Anadolu üslûbundandır. Cemaati gayet çoktur.

İSKENDER PAŞA CAMİİ: Dukakin Mehmet paşadan sonra Mısır valisi olmuştur. Süleyman han vezirlerindendir. Aydınlık, emsalsiz bir câmidir. İstanbul'daki Rüstem paşa câmii gibi cemaati çoktur. İçinde sekiz sütunu vardır. Mihrabı, minberi sade güzeldir, fakat avlusu yoktur. Minaresi Anadolu biçimindedir.

MESCİD-İ YUSUFİ CAMİİ: Sultan Hasan vezirlerindendir. Şam'da Gök meydanındaki Mencik köşkü bunundur. Bu câmi, Nizamiye câmiinin altında alçak bir kaya üzerindedir.

FETH-İ NAZMİ-İ ISFAHANİ CAMİİ: Bâb-ül Vezir dışında bir tepe üzerinde olup, bütün Mısır ayağının altındadır. Nakışlı tavanlı, üç şerefeli minareli bir câmidir. Bu câmi 736 da yapıldı. Nizami-i Isfahani burada gömülüdür. Halvetî tarikatlı bir tekkedir. Azepler kapısında...

AZEPLER CAMİİ: Vardır. Küçüktür ama cemaati çoktur. Avlusu yoktur.

SULTAN MÜEYYET CAMİİ: Evvelce vezir kapısı bu câmiin dibinde imiş. Hâlâ kapalıdır. Vezir kapısı yolu üzerine olan kale duvarları, üzerine pencereleri vardır. İçinde sütunlar yoktur. Avlusu da yoktur. Yukarı iç kalede...

SÜLEYMAN PAŞA CAMİİ: Sultan Süleyman vezirlerinden Tavaşî Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Tamamen kârgirdir. Yekpare, yuvarlak bir kubbesi vardır. İçinde sütun yoktur. Mihrabı küçük taşlarla işlenmiştir. Mihrabın iki tarafında adam boyunda şamdanlar vardır. Minberi mermerden yapılmıştır. Mihrap önünde kırk adet çok kıymetli Kur'anı Kerîmler vardır. Halıların kıymeti dil ile anlatılmaz. Küçük câmidir. Yan sofaları üzerinde on mermer sütun üzerine küçük yuvarlak kubbecikler vardır. Bütün kubbeler lâcivert çinilerle örtülüdür. Harem sofala-

rı duvarları mermer kaplıdır. Bu mermerler üzerine âyetler yazılmıştır. Avlu mermer döşelidir. Avlunun üç kapısı vardır. Biri kıble kapısı olup sahabeden Şeyh Sâri cenapları gömülüdür. Bu zat, Hazreti Ömer zamanında Nihavent mevkiinde Acemlerle cenge tutuştuğu vakit bozulur, bir cuma günü Medine'de hutbe okuyan Hazreti Ömer bunu kalb gözüyle görüp (Ya Sâriye el Cebel!) diye nâra atar. Sâriye ordusunda herkes bu sesi duyup dağa arka verip kurtulurlar. Kıble kapısının üzerinde, Süleyman paşa tarafından yaptırıldığı yazılı olup, sonundaki târih kısmı şöyledir :

Ferkeullahe maarrâkiin. (Sene 935)

Kapısının sağ ve sol kanatlarında da âyeti kerimeler yazılıdır. Câmiin bir avlusu da doğusundadır. Orada bir havuz ve bir şadırvan vardır. Câmiin üstleri tamamen lâciverdî çinidir. Uzaktan gören kurşun zanneder. Minaresi İstanbul tarzındadır. Mihrabı bir yarım kubbe içindedir. Dışarısında bir gülistan bahçesi vardır ki, çiçek kokusu câmiin içini doldurur. Sağlam evkafı vardır. Beş vakit namazı yeniçeri ağası burada kıldığından gayet temizdir. Bâb-ı lukdan içinde...

BERMEŞİ CAMİİ : Vardır. Cemaati çoktur. Minaresi üç şerefelidir. Derebül Ahmer'de iki yol arasında...

KAŞMANİYYE CAMİİ : Sekiz basamakla çıkılır, altında dükkânlar vardır. Bir küçük câmidir, ama gayet aydınlık ve lâtif bir câmidir. Cemaati çoktur, fakat avlusu yoktur. Bu câmiden yukarıda Habeşli-Memi Kethüda hanı dibinde...

MİHMANDAR MESCİDİ, SENE 953 : Eski tarz, mescit gibi bir câmidir. O kadar süslü değildir. Fakat cemaati çoktur. Umumî yola bakar. Yine Derebül Ahmer'de...

İBRAHİM AĞA CAMİİ : Mısır yeniçeri ağalarından olup, câmii yeni yapılmıştır. Yeni, gayet güzel bir câmidir. Mihrap ve minberini dil ile tarifi mümkün değildir. Buna yakın...

HAYRE BEYÜL MEHMED PAŞA CAMİİ : Sultan Gavri vezirlerindendir. Gavri'ye gücenip, Sultan Selim hana tâbi olup, onun tedbiri ile Mısır zaptolundu. İlk Mısır valisi olup, 5,5 sene valilik yaptı. Güzel câmidir ama kârgir toloz bina değildir. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Mısır çerkezleri bu câmiin önünden geçerken bu câmiye bakmadan geçerler. Çünkü Mısırlılar bu Hayrebaya, Osmanlıları Mısır'a getirdi diye gücenmişlerdir. Ama câmiin evkafı sağlam ve temizdir. Sonra Bâb-ı Nasır yolunda...

MARZUK-U KEFAFİ CAMİİ : Dört sütun üzerine nakışlı tavanlı bir küçük câmidir. Merzuk Kefâfî hazretlerinin tekkesidir. Bedevî tarikatındandır.

CEMALEDDİN CAMİİ: Bir minareli bir câmidir. Avlusu yoktur. Zülfikar hanı yanında yol üzerinde...

SULTAN SUNKUR CAMİİ: Eski tarz, aydınlık bir câmidir. Minaresi dört köşe olup birbiri içinde makhure gibidir. Avlusu mermer döşelidir. Bunun yol aşırı karşı tarafında...

HANKAH CAMİİ: 34 sütun üzerine nakışlı tavanlı eski câmidir. Mihrabı ve minberi eski tarzdır. Geniş bir avlusu vardır. Bab-ı Luk'dan dışarıda...

VELEDİ İBÂDE CAMİİ: Haliç kenarındadır. Ona yakın...

İSMİ CAMİ: Gayet sanatlı eski bir câmidir. Avlusunda büyük Çemmiz ağaçları vardır. Cemaati azdır. Kapısı her vakit kapalıdır. Búna yakın...

İMRAHOR CAMİİ: Altında dükkânları vardır. Aydınlık bir câmidir. Avlusu yoktur. Bekrî köprüsünden aşağıda...

CÂMİÜL EBYAZ: Haliç kenarında 20 sütun üzerine nakışlı tavanlı, avlulu, bir minarelidir. Etrafı bahçedir. Haliç kenarında olduğundan gezinti yeridir.

HAN BEY CAMİİ: Güzel câmidir. Cemaati çoktur. Bu câmide hal sahibi birkaç kişi vardır.

ABDÜLKADİR TARTUŞİ CAMİİ: Ortası açık avlusuz, üç şerefeli minareli bir câmidir. İçinde dört mezhep erbabı için dört mihrab vardır. Sonra Bâb-ı Hadidin iç tarafında...

MEGARİP CAMİİ: Ortası açık, 26 sütun üzerinde bir câmidir. Bâb-ı Şa'riden içeride...

AMRİ CAMİİ: Otuz bir sütun üzerine nakışlı tavanlı, avlusuz bir câmidir.

ABİDİN BEY CAMİİ: 20 basamakla çıkılır, altı dükkân, 24 sütun üzerine tavanlı, İstanbul usulü bir minareli câmidir. Mısır'da değil, İslâm âleminde bu kadar sanatlı bir minare yoktur. 16 köşelidir. Her iki köşe arasında zırhlar çekmişlerdi. Her köşesine baştan sonuna kadar çeşitli islimiler, bağlamalar, kerhler, rumiler yapmışlardır. Sanki bir çarhı felek kadehi gibidir. O kadar ince yapılmıştır.

MERE BEY AYNALI CAMİİ: Haliç kenarında altı sütun üzerine nakışlı, tavanlı, avlusuz bir câmidir. İçinde mahkeme vardır. Üç şerefeli minaresi vardır. Şeyh Ali Sümürleri damadı Kadı Mansur efendi bu câmii tamir ettirmiştir. İki kapısı vardır. Bu câmiin Haliç karşısında Suk-u dellâliyye içinde...

CÜNDİ CAMİİ: Alçak minareli bir küçük câmidir. Yine bu çarşı içinde...

DAVUDİYYE-İ KEBİR CAMİİ: Dokuz basamakla çıkılır, üç şerefeli minareli bir câmidir. Minber kapısında «... innallahe ve melâiketihi...» âyeti yazılmıştır. Câmi kapısı üzerinde celî hat ile şu beyitler yazılıdır:

Binâhu alâ ismi Dâvud sıddik
Ve fî sebilülhüddâ kad cedde seyren
Hamd ü senâ feverrahnâhu binâhu
Hakken hamden cezallahu hayren (904)

Ve Bâb-ı Fütuhtan dışarıda...

MUTAHHAR CAMİİ: Cemaati çok eski tarz büyük, bir minareli câmidir. Ama içine girmek nasip olmadı.

BUNDUKANİ CAMİİ: Güzel bir câmidir. İçeri girmek nasip olmadı ama sanatlı bir kapısı ve nakışlı bir minaresi var. Ve buna yakın...

HABEŞLİ MEHMET KETHÜDA CAMİİ: Beş basamakla çıkılır bir yeni câmidir. 40 sütun üzerine tavandır.

HAKİM KAYSUNİ CAMİİ: Vardır.

ŞEYH KERİMÜDDİNÜL DEBÜŞŞEHRİ VE HİNDİ CAMİİ: Babül hark yolu üzerinde haliç kenarında küçük câmidir. Altında üç dükkân var. Bir minareli, nakışlı tavanlı, cemaati çok bir câmidir. Fil Bürkesine yakındır. Avlusu ile câmi içi enliliği ve uzunluğu 160 adımdır. Yüz adet sütun üzerinde nakışlı tavanlıdır. Minberi gayet sanatkârane ve ağaçtandır. Üç kapısı vardır. Üstlerinde arı peteği taşlarla çeşitli tasvirler vardır. Geniş avlusunun ortasında dört köşe bir bahçesi vardır. Yeşil çini ile yapılmış bir yüksek minaresi var. Cemaati hep Anadolu âyânı olup, hademeleri çok temiz tutarlar. Hatibinin Kur'an okuyuşu çok tesirlidir. Üstadımız Şeyh Ali Sümürleri'nin talebelerinden olduğundan hakirin arkadaşıdır. Cuma günleri hutbesini dinlemeye o kadar çok cemaat gelir ki câmide bir saat evvelinden yer bulunmaz.

Yine Fil havuzu yanında Sunkur köprüsü yakınında haliç kenarında...

KÂTİP ŞEYH İBRAHİM CAMİİ: Altı basamakla çıkılır. Kapının sağ ve sol tarafında celî yazı ile «innemâ ya'muru mesâcidallah» âyeti yazılıdır, fakat tarihi yoktur. Şirin bir câmidir.

HABBÂNİYYE CAMİİ: 20 sütunlu aydınlık ve küçük bir câmidir. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Bundan sonra Bâb-ı Şa'riyye'de...

ŞEYH ŞA'RÂVİ CAMİİ: On bir basamak merdivenle çıkılır. Altı hep dükkândır. Avlusu yoktur. Bir tarafı şehir içinde akan haliçtir. 12 sütun üzerine tavandır. Üç şerefeli bir minaresi var. Şeyh Şa'râvî'nin 300 cilt telif eserleri vardır. Halicin karşısında...

ŞEYH HALVETİ CAMİİ: 20 sütun üzerine nakışlı tavandır. Kârgir kubbeli değildir. Şeyhin köşesinde hemen meydanda yekpare yeşil somakiden bir mihrap vardır ki Mısır'da benzeri yoktur. Ama Kudüs'te vardır. Dört tarafında 70 - 80 adet fukara hücreleri vardır.

BEŞEK CAMİİ: Derek-i Cemmamiz yakınında (Çerkezlerdendir. 813 te Şam'da Timurlenk'e kaçtı) yol üzerinde lâtif, şirin bir eski câmidir. 16 sütun üzerine tavandır. Avlusunda hurma ağaçları var.

NAKİBÜLCEYŞ CAMİİ: Karakoca camiine yakındır. Gayet sanatlıdır. Cemamiz köprüsünde...

KARAKOCA CAMİİ: Küçük câmidir. Fakat cemaati çoktur. Ömer köprüsü karşısında...

.....? CAMİİ: Yol üzerinde bir küçük câmidir. Gayet sanatlı câmilerin biri de budur. Bundan sonra Kepş kalesi dibinde...

EMİRLAÇİN CAMİİ: Şirin bir câmidir. Minaresi gayet incedir. 14 mermer sütun üzerine nakışlı tavanlı câmidir. Emir Lâçin, sultan Melik Tahir'in veziridir.

SULTAN CEVLİ CAMİİ: Hakire girmek nasip oldu. Üç şerefeli dört köşe bir minaresi var.

EMİR YUSUF ÖZBEK CAMİİ: Bir köşe başındadır. Dört kemer üstünde nakışlı tavanlı, minber ve mihrabı murassadır. Dört tarafının duvarı renkli taşlarladır. Avlusu yoktur. Mısır'daki bütün câmileri yazsak bir cilt kitap olur. Diğerlerinin yalnız adlarını yazalım: İmam Hüseyin câmii, Mesih paşa câmii, Kaysûni câmii, Sultan Hasan validesi câmii, Seyyid Bedreddinül Vesaî câmii, Hatuniye câmii, Eşrefiyye, Şecerüddür, Zeyniyye, Ayıtmış, Şeyh Şemsüddin Hanefî camileri...

Bu câmilerden başka Mısır'da ne kadar bin vakıf var ise Kazasker efendinin defterindedir. Çünkü evvelâ Mısır'a girince her vakıftan birer, beşer, onar, ellişer, yüzer altın aldığı büyük vakıflar vardır.

YİRMİ ALTINCI FASIL

MISIR'DAKİ BÜYÜK MESCİTLERİ BEYAN EDER

Hakkında âyeti kerime vardır: «Ve innel mesâcidallahi felâ ted'û maallahi aheden» ve müslümanların secde ettiklerini tamir eden müminler hakkında Cenabı hak Kur'anı Kerîminde «İnnema ya'muru mesâcidallahi...» buyurmuştur. Vaktiyle Mısırlılar o kadar mağrur imişler ki, bir adamın maiyetinde on adamı olsa, başkasının câmiinde ibadet etmeye tenezzül etmez, evinin bir köşesine muhakkak bir câmi veya bir mescit yaptırıp, adamlariyle orada ibadet eder imiş. Bu yüzden Mısır içinde Eyyubilerden, Âl-i Türkmaniyandan 177 bin mihrap var imiş. Hâlâ duvar duvara, minare minareye bitişik olduğu görülür. Ama hâlâ evkafı kuvvetli, cemaati çok 46 bin mihrap mescit mamur durumdadır.

Bildiğimiz kadar mescitleri beyan edelim:

Evvelâ iç kalede Aşçıbaşı, Kılavan, Çarşı mescitleri, iç kat kalede Çavuş ağa, kapı, Narta kule, Azepler odaları, Saraçhane, Kara meydan, Kavaflar, Gülşenî, Harrâtin, Sâdât, Mağribe, Şeyh Bekrî, Derbül Ahmer,

İbrahim ağa Kantaratüllimon, Hasan Şazeli, Bâb-ı Hark, Cemmamiz, Tabaklar, Şeyh Kenan, Şecaüddin, Resûl efendi, Zülfikâr Kethüda, Reyhan ağa Seydi Ali, Şeyh Abbârî mescitleri.

Velhasıl Gazalî yazmasına göre bütün mescitleri yazsak insan kudreti yetmez, bir ciltli kitap olur. Kaçmaziye câmii yakınında Mihmandar mescidi.

YİRMİ YEDİNCİ FASIL

MISIR İÇİNDE OLAN MEDRESELERİ BEYAN EDER

Evvelâ Hazreti Ömer'in fethinden sonra Osmanlılara kadar Mısır'a sahip olanlardan, Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, İhşitler, Fatımîler, Kürtler, Türkmenler, Çerkeslere kadar on yedi devlette 340 nefer padişah Mısır'a sahip olup, her biri birer medrese yaptırmışlardır. Onların vezirleri, âyânı ve büyükleri de 1600 medrese yaptırmışlardı. Fakat zamanla vakıfları harap olup medreseleri de harap olmuştu. Fakat hâlâ mamur olanlardan Sultan Hasan, Kalavun, Salih, Barkuk, Ferec, Kayıtbay, Çakmak, İnal, Eşref, Seyfüddin, Aybey Türkmanî... gibi Mısır içinde 156 sultan ve sultan çocuklarının câmileri ve medreseleri hâlâ mamurdur.

Bâb-ı Hark yakınında İskenderiye paşa medresesi Rum tarzı hücreleri ve avlusunda havuş ve şazervani akmaktadır. Dersiâmı ve talebeleri vardır. Dâvûdiyye medresesi ve Salibe'den aşağıda Sultan Sargıtmış câmii gibi üç şerefeli minaresi var. Mevleviyet pâyesiyle, Dersiâmı var. Birçok hücreleri, avlusunda havuzu vardır. Şeyh Mervak Kefâfî yakınında Karafiyye medresesi, Süleyman Paşa medresesi, Rum tarzındadır. Kârgir kubbeli avlusunda abdesthanesi vardır. Bâsıtıyye üç adet şâhâne medreselerdir. Meymûne medresesi... Gören bir câmi zanneder. İki tarafında «İnnema ya'muru mesâcidalla...» âyeti ve altında «Sene Erbain Seb'a ve mie» yazılıdır. Bunlardan başka Hisâbiyye, Melik Kâmil medreseleri vardır. İmam Şâfii türbesi önünde bir havuz ve büyük bir sebilhane var. Bürketül Habeş'ten su kemerleriyle Nil suyunu getirip büyük hayrat yapan bu Melik Kâmil'dir. Dimyat şehrinde de hayratları vardır. Kendisinden sonra 635 te oğlu Melik Adil Ebubekir Halife oldu. Sultan Salâhaddin medresesi sene 575 imam Şâfiî yakınındadır. 572 de Mısır'ın iç kalesini yapan Yusuf Salâhaddini'dir.

YİRMİ SEKİZİNCİ FASIL

MISIR'DA ESKİ HÜKÜMDARLARIN YAPTIĞI DARÜLHADİSLERİ BEYAN EDER

Mısır'da 860 Darülhadis vardır. Hadis ilminden başka ilim görülmez. Yalnız Ezher câmiinin etrafında 40 Dârülhadis vardır. Müeyyet câmiinde

Müslim Buhârî okunur. Ezherde de Buhârî okunur. 50 binden fazla muhaddis kimseler vardır. Her birinin hafızasında râvisi ile birlikte yirmişer otuzar bin hadis vardır. Mısır'da hadis âlimleri, diğer ilim sahiplerinden muteberdir. Ne hikmettir, kim hadis ilmine vâkıf ise, yüzünden nur damlar.

YİRMİ DOKUZUNCU FASIL

MISIR KAHİRE İÇİNDE DARÜLKURALARI BEYAN EDER

Mısır'da 370 Darülkura vardır. Her câmide eski padişahlar bir (Şeyhül kurâ) tayin etmişlerdi. Ayrıca Darülkura binaları yapmışlardır. Bütün şeyhler talebelerine vasiyet edip Cezerî'den şu beyitleri okur:

Ve lâ ahaze bittecvid hateme lâzım
Men lem yücevvid el Kur'ân âsim

Tecvid ilmine göre harflerin mahrecine riayet ettikten sonra:

İzâ vacibün aleyhim muhattem
Kableşşüru' evvelen en ya'lem

Hıfzı tamamladıktan sonra İbn Kesîri tamamlayıp Cezeriyye ve Şâtıbî'de yazıldığı üzere bütün kaynakları zaptedip, Kesire, Sebiyye, aşeriyye, takribî kıraetlerini tamamlarlar. Mısır'ın bazı imamları 17 kavil üzere olurlar. Mısır'da Kalun, Ebû Amr Kıraatı, Anadolu'da Hafsa kıraatı makbuldür. Üstadımız Evliya efendi Mısır'dan üstadları şeyh Ahmed hazretleriyle İstanbul'a gelip Hafsa kıraatı yapıldı. Şeyh öldükten sonra Evliya efendi Şeyhül Kurâ olup, ilmi kesir, seb'a, aşere ve takrip kıraatları şöhret buldu.

Ve hüve eyzan hilyetüt tilâveti
Ve zînetül edâi vel kırâetî
Ve hüve a'taal hurufi hakkuhâ
Min sofatin lehâ ve müstehakkuhâ

beytine göre, harflerin mahreçlerine riayet Anadolu'ya mahsustur. Mısır'da çok lâhn-i celî ve lâhn-i hafî ederler. Çoğunlukla teshil ve terkibi imâle ile yaparlar. Zamanımızda Mısır'da Şeyh Selâme, Şeyh Abdülhak, Şeyh Mehmet Gamzevî, Şeyh Hamdullah Isbutî aşere ve takrip sahibidirler. Hakir Kur'an okurken (Siz Sâmî'den Kur'an okumuşsunuz) derlerdi.

OTUZUNCU FASIL

MISIR'DA EBCED OKUYAN ÇOCUK MEKTEPLERİ

Mısır'da 2015 evkafı daimî ebced okuyan talebe mektebi vardır. 2000 de evkafî muattal olmuş mektep vardır. 156 Salâtin câmilerinin sebilleri

üzerinde de birer mektep bulunur. Ve diğer vezirlerin, zenginlerin sebilleri üzerinde de birer mektep vardır. Bu mekteplerin etrafı kafeslidir. Hesap üzere Mısır'da 6176 mektep vardır. Salâtin mektepleri: Sultan Hasan, Sultan Kalavun, Sultan Eşref, Sultan Müeyyet mektepleri.

Ramazanın on beşinde talebeler boğazlarında Kur'anı kerimleri ve başlarında hocaları ile yarısı (Yâ hanan), diğer yarısı (yâ mevnan) diye çarşı ve pazardan geçerler ve mektep nazırının evi önüne varırlar. Bütün çocuklara vakıftan birer kat Mısır alacası ipek hil'atlar ve ipek arakiyyeler giyip, kırkar ellişer Mısır parası alıp, yine aynı yoldan dönerler. Böylece Ramazanın on beşinden sonuna kadar talebeler sanki Mısır sokaklarında dolup taşarlar. Öğle ve ikindi ezanları minarelerden okunmaya başladığı sırada Mısır'ın her köşe başındaki sebiller üzerindeki mekteplerin talebeleri hep bir ağızdan bir saat ezan okurlar. Namazdan sonra bütün çocuklar bir yere toplanıp Sûre-i Mülkü okurlar. Sonra dua edip, sevabını hayır sahibine hibe ederler. Bazı devlet büyükleri bu sebillerden su içerler. O vakit yukarıdaki talebeler «Ve sekaahüm Rebbehüm şarâben tahûrâ» âyetini okurlar. İşte Mısır mektepleri böyledir. Malûm ola vesselâm.

Ama evram mektebi 70 yerdedir. Çoğu mahalle içinde Gülşenî tekkesi yakınındadır. Hesap, kitap ve kıraat ilmi okurlar. Fellâh çocukları yoktur. Anadolulu hocalar bu mahallelerde otururlar.

OTUZ BİRİNCİ FASIL

MISIR KAHİRE İÇİNDEKİ DERVİŞ TEKKELERİNİ BEYAN EDER

Mısır şehri içinde evvelâ 360 tarik şeyhleri vardır. Bütün tarikatlerin baş tacı Hazreti Muhammed'tir. Sonra Ebubekir'dir. Peygamberden cihâz-ı Fakrı kabul idüp biat etmiştir. Nakşibendî tariki olmuştur. Buna (hâcegân tariki) de derler. Belh, Buhara, Horasan, Anadolu, Kürdistan'a velveleleri düşmüştür. Bu tarikatten 12 tarik ayrılmıştır. İkinci tarik hazreti İmam-ı Ali'dir. O da peygamberden Cihâz-ı Fakrı kabul edip Halvetî olmuştur. Halvetî gibi 300 tarik bu Halvetîden ayrılmıştır. Sonra İmam-ı A'zam tarikidir. Sonra Şafiî, Mâlikî, Hanbelî, Kaadirî, Sa'dî, Bedevî, Rufâî, Râî, Dessûkî, Burhânî, Vâhidî, Yesevî, Kembilli, Abbasî, Ethemî, Bekrî, Sâdâtî, Veysî, Alevî, Hayderî, Şemsî, Mevlevî Veledî, Uşakî, Feâyî, Yemenî, Bektâşî, Kalenderî, Samûdî, Bayrâmî, Hamzavî, İdrisî. Ömer Ruşenî, İbrahim Gülşenî, Sinanî, Zeyniyye, Nimetullahî, Nurbahşî, Mutâvî, Şemâvî, Suûdî, Leysî, Farzî, Hâmuşî, velhasıl 360 tarikten başka nice bin tarik vardır. Resûlü Ekrem hadislerinde buyurmuşlardır: «Etturku ilâllah bi adedi enfâsil halâyık».

Üçer binden fazla fukara tariki Mısır'da vardır. Bütün Mısırlılar tevhit ehlidir. Şimdi Mısır'da 1060 tekke vardır. Ama mamur olanları yazalım. Evvela 200 Seyyid Ahmet bedevî asitânesi vardır. Defter mucibince 2060 bedevî tekkesi vardır. Bütün Mısır halkı Seyyid Ahmet Bedevîye inanırlar. Hattâ bir işe sıkılsalar (Ya Allah, ya Seyyid Ahmet Bedevî!) derler. Mahkemede yemin icap etse «be ser-i Bedevî ve be ser-i Ebül meyâmin» diye yemin ederler. Mısır'da üç yüz bin beyaz kırmızı örtülü, gözleri sürmeli fukaraları vardır. Başka âsitaneleri garbiyyede Tanta kasabası ortasındadır.

ŞEYH MERZUK-U KEFAFİ TEKKESİ: Bedevî halifesidir. Yavuz Selim asrında hayatta idi. Ebussuud câfihi ile beraber (Ya Selim gel Mısır'a otur) diyen şeyhin biri bu idi. Tekkesi câmi içindedir. Şeyhleri Ahmet halifedir.

ŞEYH RUFÂİ TEKKESİ: Sultan Hasan câmii dibindedir. Tariki bürhanidir. Yüz bin fukarası vardır. Mahmel-i şerif alayı günü 500 beyaz bayrakla alayı süslerler. Ser çeşmelerinden İbrahim Dessukî, bürhanidendir. Seyyid Ahmet Bedevî ile çağdaştır. Bedevînin kardeş oğludur. Mısır'da bir ulu alâmet çıkacak olsa, İbrahim Dessûkî'nin mezarı üzerindeki bakır alem birkaç gün evvel dönüp hareket eder. Dessûkî'nin de 200 bin fukarası vardır. Asitânesi Reşid'e yakın Nil kenarındadır.

İMAM-I ŞAFİİ TEKKESİ: Her cumartesi gecesi fukaralar toplanıp sabaha kadar iki üç yüz hatim okurlar. Vakfı zengindir. Fukaralara nimeti boldur. Doğumu şerefine on bin adam yiyecek ve içecekleri ile varıp o geceyi yaşatırlar. O gece Peygamberin ruhu da orada hazırdır derler.

İMAM EBÜLLEYS TEKKESİ: Mısır'ın güneyinde, şehir dışında bir ulu ziyaret yeridir. Bu da Selim han zamanında sağ olup (Ya Selim, gel Mısır'a otur) diyenlerdendir. Fukarasına Suûdî derler. Halim, selim adamlardır.

SÂDÂT TEKKESİ: Mısır'ın yarısı bunların vakfıdır. Bunlar Mağribden geldikleri vakit Mısır'da üç sene Nil taşmadığı için kıtlık olmuştu. Mısırlıların ricası üzerine bunlar Nil'e emredip, Mısır müthiş surette coşup taştı. Fukaraları çoktur.

Cuşi dağı dibinde...

ÖMER İBRAHİM FARİZ TEKKESİ: Her cuma 5, 6 bin kişi Sûre-i Kehf'i okuyup zikrederler. Sonra güzel sesliler yüksek sesle şeyh Ömer'in taiyye kasidesini hicaz ve uşak makamı ile okurlar. Burada Resûlü Ekrem'in mübarek cemalini görmüş nice âşıklar vardır. Her cuma hazreti Risealetpenah hazırdır diye itikat olunur. Bu âsitânede fakir ve bay yoktur. Balık gibi hepsi dizdize otururlar. 600 kadar fukarası vardır. Nimetleri mercimek çorbasıdır.

ŞEYH ŞAHİN TEKKESİ: Şahin kayası gibi bir kaya üzerindedir ve Mısır ayağının altındadır. Camii ve minaresi vardır. Burada da cuma namazından sonra tevhit ve tezkir olur. 200 kadar fukarası vardır.

ŞEYH CUŞİ TEKKESİ: Mukattam dağı üzerindedir. Mısır ayağının altında görünür. Câmii ve 40 - 50 dervişleri vardır. Ondan aşağıda Garafede...

ŞEYH AKABE-İ ÂMİRÜL CÜHEYNİ TEKKESİ: Sahabedendir. 1063 te Haseki Mehmet paşa yeniden yaptırmıştır. 70 - 80 fukarası vardır.

BESÂTİN TEKKESİ: Nil'e yakın içinde havuzu, şadırvanı olan bir tekkedir. Nakibüleşraf hükmündedir. Fukaraları şeriflerdir. Birkaç Maksure mutfakları vardır.

TİRENDAZLAR TEKKESİ: Kadem-i Nebi'ye bitişik bir tekkedir. Bütün okçular burada hava alırlar. Her tirendazın bir nişan taşı vardır. Buna bitişik...

KADEMÜN NEBİ: Vardır. Bu hayrat Defterdar İbrahim paşanındır.

SİTTİ NEFİSE TEKKESİ: 200 den fazla fukarası vardır. Gelip geçene nimeti boldur.

ŞEYH NURULLAHÜL BEDEVİ TEKKESİ: 200 kadar fukarası vardır. Gavri kemerleri yakınında...

HAZRETİ ZEYNELÂBİDİN TEKKESİ: 40 - 50 fukarası vardır. Nimetleri yoktur. Evvelce büyük evkaf imiş. Yine Mısır içinde Bâb-ı Hartuş Sakkayin yakınında...

ŞEYH TEKKESİ: Bir minareli köhne bir câmii var. Meydanında fukara buğday satarlar. Mısır içinde Sunkur köprüsü yakınında haliç kenarında...

ŞEYH HALVETİ TEKKESİ: Var. Fukara odaları var. Yekpare bir somaki yeşil mihrap vardır ki dil ile tarif olunmaz. Aziz Abdurrahman efendi binlerce fukarası ile bu mihrapta tevhit ve tezkir ederler. Bir câmii olup bahçesinde bir kuyusu var. Mutfağında nimeti boldur. Mısır içinde Babus Şa'riyye yakınında...

ŞEYH HAZRETİ ŞA'RÂVİ TEKKESİ: Vardır. Hâlen hayattadır. Çelebi efendi yülzerce fukarasiyle tevhitle meşguldür. Nimeti boldur.

ŞEMSÜDDİNÜL HANEFİ TEKKESİ: Halice yakın ulu asitânedir. Câmii, tekkesi, 150 fukarası var. Nimeti boldur.

ŞEYHUNİYYE TEKKESİ: Sultan Hasan veziridir. Abdülkadir Ceylânî tekkesidir. 16 sütun üzerine tavanı nakışlı asitânedir. Avlusunda üzeri kubbeli bir havuz vardır. Avlusu beyaz mermer döşelidir. Etrafı kat kat Kadiri fukaraları hücreleridir. O meydanda bütün fukaralar sima' ederler. Evkafı gayet sağlamdır. Gelip geçene nimeti boldur. Nazırı, Mısır valilerinin imamlarıdır. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Bu tekkenin yol aşırı karşısında Şeyhûniyye câmii var. Tekkenin şeyhi emir Çelebi-

dir. Mısır içinde dört yerde Kadirî tekkesi vardır. Fakat bu hepsinden mükelleftir. Buna yakın Salibe çarşısı içinde...

ŞEYH ABBAR TEKKESİ: Hâlen hayatta mazannadan bir büyük kimsedir. Evinden dışarıya aslâ çıkmaz. Davut orucu tutar. İftarda yirmi dirhem arpa ekmeği ile bir kâse süt içer. Duası kabul olunur bir mübarek kimsedir. Hiçbir zaman eline, ne de ehl-i evlâdı eline haramdan ve helâldan dirhem ve dinar girmemiştir. Fakat hediye olarak pirinç, bal, yağ gibi hediyeleri alır. Rumeli meydanının doğu kısmı nihayetinde...

HOCEGÂ TEKKESİ: Bütün Özbekiler, Belh ve Buhâra fukaraları burada barınırlar. Evkafları zayıftır. Ona yakın...

ÖZBEKİYAN TEKKESİ: Bir küçük tekkedir. Evkafı yoktur. Özbekli Hintli, Belhli, Bengalli, Selmânî, Moğol, Boğol bir alay fukaralardır. Şeyhleri mazannedendir. Fukaraları ateşine pervane olurlar. (Bir satır açıktır.)

NİZAMİYYE TEKKESİ: 733 te Şeyh Nizamüddin hazretleri, Halveti tarikinde ulu sultan imiş. Sultan Kalavun oğlu Mehmet'ten izin alıp kendi mallariyle Bâb-ül vezir dışında bir tepe üzerinde bir âsitâne yapmışlar ki Mısır'da benzeri yoktur. 200 kadar fukara hücreleri vardır. Beyaz mermer döşeli bir meydan vardır. Nimeti boldur. Hattâ hakir Canpulat zâde Hüseyin Paşa efendimiz zamanında bir sene nazırı olup, bir Mısır kesesi sarfedip câmi ve tekke beyaz inci gibi oldu. Senede yedi kese geliri, dört kese masrafı vardır. Sağlam evkafı vardır. İstanbul'da ölen Mısırlı Ömer efendi burada 40 yıl kalmıştır.

Sultan Hasan câmii dibinde...

VÂHİDİ TEKKESİ: Bütün Hintliler burada oturur. Yaz ve kış meydanları, birkaç odaları vardır. Vakıfları yoktur. Canpulat zâdenin hazinedarı İbrahim Çelebi iki ciraye ve on dükkân akarat yaptı. Burada 40 sene söz söylememiş Hintliler vardır. Bazısı üç ay ayak üzeri durur. Böyle fukaralar vardır.

İMAM HÜSEYİN TEKKESİ: Abbasilerdendir. Binası bir ulu câmidir. Câmiin içindeki sütunlar Kâbe büyüklüğünde olduğundan, her sene Kâbei şerifin örtüsünü buraya ölçerek dikerler. Nimetleri ancak kendilerine yeter. Etraftan yiyip içecek çok gelir. Demirkapı yakınında...

HAZRETİ İBRAHİM GÜLŞENİ TEKKESİ: 940 da Sultan Süleyman han asrında kendi mallariyle yapmışlar. Avlusunun kapısından 20 basamakla çıkılır. Birbiri içinde üç kat kapıdır. Sağ taraf çerçevesinde «Ve men ahsene kavlen mimmen deâ ilâllahi ve amile sâlihan» âyeti yazılıdır. Bu kapı ile orta kapı arasında da şu beyitler vardır:

Dergâh-ı gülşenî kim pür zevk pür safâdır
İcrâ olan hep onda âyin-i Mustafâ'dır.
Dergâh-ı gülşenî'den dûr olma ey Gedâyî
An kim gedâsı halka hâdi-i rehnümâdır

Buradan içeride fukara sebilhanesidir. Buradan yedi basamakla büyük avluya çıkılır. Beyaz mermer döşelidir. Bu meydanın mihrabında şu âyet yazılıdır: «Kad nerâ takallübe vechike fissemâi felenüvelliyenneke kıbleten terdâhâ». Avlusunun etrafı kat kat fukara hücreleridir. Her hücre altında fıskıyyeler vardır. Hücre sahibi ölünce fıskıyenin altına gömerler. Şimdi burada 300 den fazla gülşenî fukarası vardır ki her birisi vahdet köşesinde ibadetle meşguldür. Her cuma gecesi bu meydana ibrişim halılar serilip sûre-i mülk okunur. Sonra bütün uşak elele, kol kola tevhit ve tezkir ile sima ederler. Ödler yakılıp ziyaretçilerin yüzlerine gül suları serpilir, şeker şerbeti verilir. Bütün zikr edenler 12 makam, 24 şube, 48 terkibi ve 24 usul üzere zikr ederler. Ve zicli dübeyt, taksim, savt, haznegir şekilli tasnifler okuyarak dervişleri mest ederler. Bir ara fukara, tevhide ara verip rahat olsunlar için zakirin biri Fuzulî, Ruhî, Örfî, Hayyam beyitlerinden bir iki beyit veya beş beyit taksim eder. Buraya gelenler hep marifet erbabı, devlet âyânı ve Anadolu halkıdır. Arap evlâdı giremez. Avlunun ortasındaki bir kubbenin altında İbrahim Gülşenî hazretleri ve evlâtları gömülüdür. Dergâhın kuzey tarafındaki süslü bir kapının üst eşiğinde «ve sikallezînettekav Rabbehüm ilel cenneti zümerâ» âyeti yazılmıştır. Bu yazının üstünde celî tâlik yazı ile altınlı ve lâcivert bir yazı ile yazmış ki bu kadar zamandır ne güneşin hararetinden, ne yağmurdan müteessir olmuştur. Târih budur:

Güft târihi emîri o târih
Mâte kutbüzzaman İbrâhim (940)

Bu kapıdan içeri giren hayran kalır. O kadar altın ile süslü, o kadar kıymetli avizeler asılıdır ki... Binden fazla gümüş kandiller, billûr, necef ve moran kandillerle süslüdür. Sandukanın etrafında şamdanlar, gülapdanlar, buhurdanlar var ki biri birinden âlâdır. Horasan padişahlarından, Seyfüddin Sultan iki çırağdan ve şamdan göndermiş ki, gören altın zanneder. Fakat pirinçtendir. Öyle sanatlıdır ki, zamanımızın üstadları yapamazlar. Sırmalı halılar döşelidir. Sandukasının etrafı Süleyman ve Selim han ihsanı yakut Musta'samî, Şeyh, Karahisarî, Derviş Mehmet ve Abdullah Kırımî yazılariyle Kur'anı Kerîmler var ki her biri bir Mısır hazinesi değer. Ve kendi el yazıları ile nice divanları telifleri vardır. Kendileri kubbenin kıble duvarı tarafında gömülüdürler. İbrahim Gülşenî oğullarından Şeyh İbrahim efendi, Şeyh oğlu Ali Saffetî, ibn Ahmedî Hayalî, İbn Hasan, İbn Hayalî, ibn Hazreti İbrahim Gülşenî... Alt yanında Şeyh Ahmedî Hayalî 977 de öldü, alt yanında Şeyh Ali Saffetî, Ahmedî Hayalî'nin oğludur. Gülşenî'nin torunudur. 1005 te öldü, onun alt yanında Seyyid Hayalî oğlu Hasan 1012 de öldü, bunların yerine damadı Şeyh Mehmedî efendi Halife oldu. 1014. Bütün Gülşenî, Ruşenî şeyhleri yer altında gömülüdür. Bu İbrahim Gülşenî Horasan'da Ömer Ruşenî'den ci-

hâz-ı Fakrı kabul etmiştir. O da Seyyid Yahya Şirvanî'den izin almıştır. Silsileleri Hazreti Ali'ye ulaşır tarikattir. Evkafı gayet zengindir. Gelip geçene nefis yemekleri boldur. Burada olan marifet erbabı Derviş bir yerde yoktur. Her biri gûya Abdullah Faryabî, Gulâm Nasırı, Gulâm Şadî ve Fisagorus tevhidi derecesinde üstadlardır.

KASR-I AYN YANİ, HACI BEKTAŞI VELİ TEKKESİ: Mısır'ın batı tarafında Nil kenarında bir ağaçlık içinde bir mesirelik yerde Kasr Bül ayn adlı bir yerdir. İlk yapanı Sultan Melik Tahir'dir. Her hayır sahibi bir sofalar, hücreler, havuz, şahnişin, ilâve etmişler. Mısır âyânı bu hücrelerde iş ve işret ederler. Bu irem bağının ortasında bir kubbe, Bektaşî âsitanesidir. İçi bin adam alır. Beyaz mermer döşelidir. Dergâhın dört tarafında postlar serilidir. Mihrabın dibinde Şeyh Mehmet dede, alt yanında baş halife, sonra sırasiyle imam, müezzin, duacı, şeriatçı, tarikatçı, âsâdar, alemdar, meydancı, mihmandar, aşçıbaşı, ekmekçi başı bu postlar üzerinde otururlar. Gelip geçene hizmet ederler. Bahçede bazı Bektaşi şeyhleri gömülüdür. Bu tekkede evvelce gelip geçen nice apdalların zerdeste, perdestesinden, palhenk, kabak, keşkül, saban ve baltası asılıdır. Alemdar, tabi, kudum, nefir, ziller ile süslüdür. Mihrabın etrafı şamdanlar, kandiller ile süslenmiştir. Selim han Mısır'a geldiğinde yedi gece burada kalmıştır. Evliyanın güftesi:

Denildi Han Selim'in mantıkından Kasr-ı Bül Ayn'ın
Mecâzi ger hakiki çün anın teşbihidir evlâ

Hâlâ Selim hanın yattığı yer bir Maksureciktir. Kimse oraya oturmaz. Tekkenin vakıf kitapları orada durur. Mutfağında baş aşağı çıplak canlar vardır. Ekmekçiler hâs ekmek pişirip âşıklara dağıtırlar. Gelip geçene, bütün dervişlere, herkese, pilav dağıtılır. Bazen memleket âyânı gelip dede efendiden bazı dervişlerin şiir okumalarını rica ederler. Dede dahi Şeyda, Tahir, Âşık, Kurban, tablkâr, Ric'i, Gavvas, Civanmest Medhuş dedeyi çağırıp (baka canlar, misafirlerimiz sizlerden beyitler, şiirler okumanızı dilerler. Kerem edersiz) deyince (Eyvallah, baş üstüne ömrüm) deyip ikişer ikişer meydana çıkarlar. Köşeden şeyh (Ber Cemâli Kemâli Mehmet Mustafa Salâvat) deyince şairler de ey dost:

Ber dil-i âlem-i fânî çü ne dared bünyad
Ber kîsûy-ı ferah bahş-i Muhammed salevat

deyip müfredat, Dübeyt, müselles, murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, muaşşer, kaside, terci-i bent, mersiye, müstezat, Reddül aczi alessadr, gaziller, bahr-i taviller ve daha nice zor şeyler düşmanca birbirlerine öyle okurlar ki... Sonra dervişlerin ablak, sablak, Aktoplak köçeklerinden can gülü köçek, ten bah köçek, şir Ali, Can Veli, Şahme Memi adlı köçekler Afıtâbelerini çıkarıp baş ve ayak çıplak, telâtin

tannurelerini (1), giyip beyaz gerdanlarını arz edip kâfuru balmumu gibi bazularını sıvayıp kaygusuz abdal, Mûsâ Abdal'dan gülünçlü tekerlemeler okuyarak şakalaşırlar. Her biri, bir çeşit marifet gösterir. Bengilerin esrarına ait lâtifeler yaparlar. (Beyit) :

Medin bengihorma hor ki der hulvast cây-ı o
Hemişe eman had ez ta'n-ı sofi sâyim
Fevt o şirin revan ez cân u dil hakka
Begüftem bahr-i o tarih bada ni'meteş dâim

Her gelen marifet ehli dergâha bir eser yazar. Hattâ 1081 de Mısır Valisi İbrahim Paşa buranın bir köşesinde cirit meydanına bakan bir köşk yaptırdığı vakit hakir şu beyitleri yazıp, tâlik yazı ile yazdık :

Kasr-ı ayn târihi;

Taâllâh zehi zatübürûc-i kasr nev bâlâ
Bu nilin cilvegâhında yapıldı kürsî-i vâlâ
Tarîk-i Hacı Bektâş-ı Veli'nin âsitânında
Acib menzilgeh ittin oldu gûyâ Cennetülme'vâ
.....
Duâ idüb didim ey Evliyâ bu kasr târihin
Zemin durdukça dursun bu mekân-ı âsumân-âsâ (Sene 1082)

Bir başka Bektaşi tekkesi de Azepler odalarının tam ortasında...

HASAN BABA BEKTAŞİ TEKKESİ : Peygamberin alemdarıdır. Yirmi kadar hal sahibi fukaraları var. Yemekleri Azepler mutfağından gelir.

KAYGUSUZ BABA BEKTAŞİLERİ TEKKESİ : Kazasker kapısı yakınındadır. O kadar geniş değildir. Evkafı yoktur. Parsa ile geçinir. Yirmi kadar ihtiyar dervişleri vardır. Her cuma namazından sonra gelip geçene bir koyun yoğurtlu pilâvları mukarrerdir. Yukarı iç kalede mukabeleci konağı içinde...

ABDULLAH ENSARİ TEKKESİ : Sahabedendir. Bir hayli vakıfları vardır. Kethüdâ sarayı yakınında Melik Tahir zâviyesi dibinde...

HAZRETİ ABDÜLKADİR CEYLÂNİ TEKKESİ : İle Eyyubülensarî ve şeyh Sâri hazretlerinin biraderleri burada gömülüdür. On kadar fukaraları vardır. Ekmekleri paşa tarafından verilir. Konağımıza yakın olduğundan cumalarda varıp zikrullah safası ederdik. Sonra Kara meydanda...

KARA KAYA TEKKESİ : Yedi sekiz fukarası vardır. Tayınları Şeymûniyye imaretinden gelir. Rumeli meydanında...

---

(1) Geniş eteklik.

MUSALLAY-I SEBİLÜL MÜSLİMİN TEKKESİ: 912 de Sultan Gavri binasıdır. Kubbe mermerleri üzerinde şu yazılıdır: «Fî eyyâmî Ebunnasr Ebdullah Kansu Gavri sene târih Cemaziyelevvel fî sene isnâ aşere tis'amie» yazılıdır. Mısır'da Rumeli meydanında ne kadar adam katlolunur veya ölürse namazları burada kılınır. Etrafında birçok hücreleri ve sebili vardır. Ama mutfağı yoktur. Dört sütun üzerine bir kubbedir. Her cuma günü bir tevhit ederler ki... Bunlar soluk alıp verirken Allahümme sesi duyulur. Bunlar vecd haline geldikleri vakit nâralar atarak birbirlerine saldırır, ağızlarından köpükler saçarak yerlere yuvarlanır. Hâsılı kelâm Kur'an hakkı için bu âsitanede bir halet ve bir esrar-ı hüda var ki, temaşa eden mest ve medhuş olur. Görmeye muhtaç bir mutavî tarikîdir.

GÜLŞENİ TEKKESİ: Nil kenarında şâhâne bir tekkedir. Fakat o kadar geniş değildir. Marifet erbabından 30 kadar temiz dervişleri vardır. Evkafı sağlam olduğundan nimetleri boldur. Bulak şehrinde...

ŞEYH FERECULLAH TEKKESİ: Bu da Nil kenarında küçük bir tekkedir. Şeyhi Mazanendendir. Etraftan adaklar gelir. Fukarası öyle geçinir. Tarikleri Yemenidir. Gelip geçenlere mutantan fincanla Yemen kahveleri boldur. Acayip bir şazeli berekâtıdır. Şeyh Ferec tekkede gömülüdür. Bulak şehrinde daha pek çok tekke var ama bunlarla iktifa ettik. Sultan Kayıtbay yalağında...

SULTAN EŞREF TEKKESİ: Yekpare büyük bir kubbedir. İçine bin adam sığar yuvarlak kârgir binadır. Halvetî tarikati için yapılmış, evkafı sağlam, yüz fukarası olan, her birinin başka hücreleri bulunan bir tekkedir. Kâfi yemekleri vardır.

SULTAN KAYITBAY TEKKESİ: Bedevî tarikatinde büyük bir âsitanedir. Kayıtbay câmiinin karşısındadır. Tekkede evli üç yüz fukaraları vardır. Yemekleri Kayıtbay imaretindendir. Adiliyyede...

SULTAN TUMANBAY TEKKESİ: Misafir köşkünün altındadır. Halvetî tarikatindedir. 20 kadar fukarası vardır. Salibe çarşısı yakınında...

MEVLEVİHANE TEKKESİ: Büyük bir âsitanedir. Kat kat hücreleri, sima'hânesi vardır. Mesnevihan fukarası vardır. Hasan zâde efendi Mısır mollalığını bırakıp burada köşesine çekilmiştir. İstanbul'da Kule kapısı Mevlevihanesi Şeyhi Âdem efendi bu tekkede gömülüdür. Ölümüne târih:

Âdem dedemiz ..... iderek gitti Cinâne

TOPHANE TEKKESİ: Mısır'ın doğu dış tarafında Kayıtbay hayratıdır. Kubbesindeki nakışlar hiçbir diyarda yoktur. Mihrabında sedef işlemeleri, dört duvarında kaplı olan hırkanî taşlar üzerine altınlı balgallar hiçbir eserde yoktur. Ahmedî tariki için yapılmıştır. 300 den faz-

la fukaraları vardır. Senede bir kere büyük mevlût olur. Kıble tarafı bir sık ağaçlıktır.

TİMURTAŞ TEKKESİ: Bu da Tophaneye yakın Halvetî tekkesidir. Her cuma âşıklar gelip Haydarî âyini yaparlar. Bağlı, bahçeli, fukara hücreli, sima'hâne meydanlı bir tekkedir.

SULTAN GAVRİ TEKKESİ: Mısır'ın doğusunda bir saat uzakta Bedevî tariki tekkesidir. Mermer döşelidir. Mihrap ve minber de vardır. Bin kadar bedevî fukarası vardır. Evkafı zayıf olduğundan nimetleri yoktur. Kendileri geçinirler. Burada da yılda bir büyük mevlût olur.

KADEMÜN NEBİ TEKKESİ: 1074 senesinde Defterdar İbrahim paşa, Resûlü Ekremin Kadem-i şerifleri üzerine, kendi malından elli Mısır kesesi sarfederek bir büyük kubbe ve ona bitişik bir câmi yaptırmıştır. Nil kenarında gezinti için sofa, maksureler, divanhaneler, cirit meydanına bakar bir büyük köşk yaptırmıştır. Câmii, altı sütun üzerinde nakışlı tavanlıdır. İçi kıymetli ibrişim halılarla döşelidir. Kıble kapısı üzerinde altın levha, lâcivert ile nakışlı tâlik yazı ile:

Câmi-i cennetmisale düşdü târihi tamam
Oldu İbrâhim Paşa câmii dâr-i selâm (1078)

Kadem-i Nebî kubbesi, bu cami içinde sağ taraf kapısı içindedir. Bir gümüş kapaklı sanduka içinde, Peygamberin mübarek kadem-i şerifleridir. İçi gül suyu doludur. Bütün ziyaretçiler mübarek ayaklarının taşa tesir ettiği yere yüzlerini sürerler.

Gül-i gülzârî nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün

Kubbe içi tamamen çinidir. Güzel yazılarla süslenmiştir. Hakirin de vardır. İbrahim paşa müzehheb bir levha üzerine bir tuğra çekmiştir. Kubbe kapısı üzerindeki târih:

Bu makam-ı dilküşadan resm-i pây-ı Mustafâ
Kâinatın çeşmine oldu gubâr-ı tûtiyâ
Bu kadem resmine ihlâs ile her kim yüz sürer
Bâtını olur münevver zâhiri hem rûşinâ
Hatifî gaybî pesent idüb didi târihini
Oldu hakka kim müferrih resm-i pây-ı Mustafâ

(Sene 1077)

Mihrabın sol tarafında şeyh târihidir:

Bâb-ı resm-i kadem-i pâk-i Nebîye târih
Itdî İbrâhim pâşây-ı cihandad âbâd

Ve yine dış kıble kapısı üzerinde talik yazı ile târih :

Cenâb-ı Hazret-i sultan Mehemmed Gaazi
Vücûd-i pâkini hayrâta mazhar etdi Hudû
Duâ idüb didi itmâmına Zeki târih
Yerinde câmi-i âli esâsı bihemtâ (Sene 1074)

Ve Nil kenarındaki köşkün kitabeleri içindeki talik târih :

Didi Nakşî bu bina târihini
Kasr-ı eyvan üzre oldu... (1083)

Câmiin Anadolu tarzı bir minaresi vardır. Şeyh Mehmet Çelebi salih kimsedir. Buradan uzak başka bir bağ var. Limon, turunç ile süslü... Yedi türlü üzümü olur. Ve burada bir çeşme, bir havuz, şadırvan ve bir tekkesi var. Mihrabı üzerinde Karahisarî tarzında celî yazı ile yazılan târih:

Vaz olundu sâkîye sultan Mehmed namına
Bir sebil dahi yapıldı sâkiyenin yanına
Çün temama iricek hâtif didi târihini
Bu sevab oldu revan sultan Mehemmed adına (Sene 1077)

Mısır şehri içinde daha pek çok tekke vardır ama, meşhur olanları bunlardır. Gurâfe-i Kübrâda 366 tekke varmış. Bir fukara misafir gelse her gece bir tekkede misafir olur, sabahleyin tekke şeyhi o misafire bir Mısrî para hamam akçesi verirmiş. Dilerse o fakir bir sene misafir kalsın, vakıftan günde bir Mısır parası verilirmiş. Sene başında tekkede olan seyyahlara bir hırka da verilirmiş.

OTUZ İKİNCİ FASIL

MISIR İÇİNDE BEY VE FAKİRE NİMETİ BOL OLAN İMARETLERİ BEYAN EDER

Mısır içindeki bu kadar tekke ve imaretlerden başka eski sultanların câmilerinde birer imaretleri vardı. Zamanla bunların evkaflarını mîriye muzaf ede ede pek çoğu muattal oldu. Çerkesler zamanında 156 câmiin mutfakları kalmıştı. Onlarda da, İstanbul imaretleri gibi günde iki defa yemekleri bol değildi. Cuma geceleri binlerce sahan yemek boldu. Mısır içinde nimeti bol olan imaretlerden paşa sarayında olan mutbak her gün sabah 300 ve akşam 300 büyük kazan çorba dağıtılırdı.

SULTAN KALAVAN İMARETİ : Sabah akşam, büyüklere, zayıflara, körlere, miskinlere sofrası boldur ki «Ve ma min dâbbezim fil arzi» dir. Bütün ulûfe sahiplerine bin sahan yemek verilir. Her cuma fukaraya et de verirler. Mutfağın kapısı üzerinde «İnnallahe huverrazza ku zülkuvvetil metin» yazılmıştır. Bu kârhanenin kırk aşçısı 40 kilercisi var. Bun-

lardan başka sultanların yemekleri daimî değildir. Zalimler evkaflarını harap etmişlerdir.

OTUZ ÜÇÜNCÜ FASIL

MISIR'DAKİ HAMAMLARI BEYAN EDER

Evvelâ iç kalede (Tavâşî Süleyman paşa hamamı) üç halvetli küçük hamamdır. Suyu Yusuf kuyusundandır. Acıdır. Hep asker tâifesi girer. Öğleden sonra bizim valideler ve hemşireler girer. Gece yarısı havuzu temizleyip temiz su doldurlar. Sultan Hasan câmii yanında (Mustafa Paşa hamamı) büyük hamamdır. Mısır'da bundan büyük hamam yoktur. Beş halveti vardır. Zemini renkli mermer döşelidir. Camları rengârenk billûr, necef ve moran camlarla süslüdür. Şazırvanının suyu tâ kubbeye kadar fışkırır. Bütün tellâkları güneş parçası mahbup, şirin ve temizdirler. Peştemalları temiz, hamamın havası hoştur. Kadın hamamı başkadır. (Beşek hamamı) da çiftedir. Gayet temizdir. Altı Parmak câmii yakınında (Kayserili İbrahim Kethüdâ hamamı), sonra (Derbül Ahmer hamamı) çiftedir ama küçüktür. (Subaşı hamamı) çiftedir. (Şekerciler hamamı) çok temizdir. Çünkü yahudi, kıptî, rumlar girmez. (Harabe hamamı) küçük, fakat çok kalabalık hamamdır. Ancak erler girer. (Bakırcı Paşa hamamı), (Sak hamamı), (Kazasker hamamı) (Mercis hamamı), (Bâbı Nam hamamı), (Bâbı Şa'riyye hamamı) çiftedir. (Şa'ravî hamamı) çiftedir. (Kantaratül musiki hamamı) çiftedir (Cimci Ali bey hamamı) hep yahudiler girer. Çiftedir. (Hamamül kelb) bir çukur yerdedir erler ve avratlar râyegândır. Vaktiyle hamamın yapıldığı yerde birbiriyle dalaşan iki kuduz köpek heykeli çıkmış. Hayır sahibi onlara dokunmamış, hamamın temelini başka yere yapmış, bu yüzden Mısır'da kuduz olmaz. Onun için (köpek hamamı) derler. (Huzu Nefis hamamı), (Bundukanı hamamı) kalabalık hamamdır (Mehdiyye Sultan hamamı) çiftedir. (Bâbül Hark hamamı), (Emir Köprüsü hamamı), Özbekiyye'de (Şeyh Bekrî hamamı), (Kapudan hamamı) çiftedir. (Tahtı Rab hamamı), (Abidin hamamı) çiftedir. (Sunkur köprüsü hamamı), (Habbâniyye hamamı), (Derbi Cemamiz hamamı), (Mustafa Bey hamamı), (Sukut tellâl hamamı) yeni kapının iç tarafında (Merzuk hamamı), hazreti Hindî yakınında (Avratlar hamamı), Sultan Hızır yakınında (Küçük hamam), (Taylûn hamamı) birbirine yakın üç hamamdır, bütün mağripler buna girerler. (Sâlibe hamamı) havası aslâ başa vurmaz (Dud hamamı), (Kaysûniyye Hamamı) çiftedir. (Bâbülvezir hamamı), imam Hüseyin yakınında (Salihiyye mahkemesi hamamı), (Kantaratül limon hamamı). Bu saydığım 41 hamamın her birine birkaç kere girdim. Ama giremediklerim de vardır. Bu hesaba göre nefsi Mısır'da 55 umumî ve hususî hamam vardır. Bundan başka padişah saraylarında,

beylerbeyi, sâdât, şeyhler ve ulemâ ve bazirgânların konaklarında birer hamam muhakkak vardır. Fakat hac emiri Rıdvan beyin, Kaytas beyin, Circeli Ali beyin, Zülfikar beyin, Ebu Eşvar beyin, nice müsahip ağaların saraylarında dörder beşer hamam vardır. Bu hesapla saray hamamları da 9060 adettir.

Sultan Murad'a böyle arzolunmuştur. Hepsinin suları acıdır. Hükemanın dediğine göre sıcak acı su çok faydalıdır. Her hamamda fıskiye ve havuz vardır. Çünkü Mısırlılar Şafiî mezhebindedirler. Şafiiler havuza girmezlerse temizlenmiş saymazlar. Bütün şazirvanların suları da sıcaktır. Akan çirkâbın yolu yoktur. Hamamın mermerleri üzerinde çağlayıp gittiğinden hamam çok sıcak olur. Her hamamın dörder beşer kat kurşun kazanları vardır. Birbirinden taşıp hamamın içine akar. Hamamlarda aslâ odun yakılmaz. Sığır tezeği yakılır. Ve hamamcının süprüntü toplayan adamları vardır. Şehrin süprüntülerini toplayıp, hamamlarda bunları yakarlar. Mısır hamamlarının zabitleri, Mısır valisinin çadır mehterbaşının hükmündedir. Bu hamamlardan hâsıl olan para hep yakıflara sarfedilir.

OTUZ DÖRDÜNCÜ FASIL

GEÇMİŞ PADİŞAHLARIN, VEZİR, VÜKELÂNIN HANLARINI BEYAN EDER

Mısır içinde en sağlam (Hân-ı Halil), uzunluğu ve enliliği 100 adımdır. Etrafında kârgir 200 dükkân vardır. Üstlerinde dörder kat odadır. Herkes karısı ile oturur. Ortasında bir abdest havuzu ve bir câmi var. Cemaati rum bazirgânlarıdır. Bütün Mısır'ın karun malı bu Halil hanındadır. İki kat demir kapıları vardır. Bundan sonra, buna bitişik (Kına hanı) var.. Arap ve Acem buna gider. Avlusunda yüzlerce çuval kına dağlar gibi yığılır. 300 odası vardır. Esirler burada satılır. Buna yakın büyük (Düveydar hanı) vardır. (Kasım Kethüdâ hanı), (Cevali hanı) büyük handır. Bondukanı, Kıbrıslı Mehmet ağa, Akkaş, Mürteza ağa, Ebu Takiye, Mehmet Ağa, Cafer ağa, Esir, Cellâbeye, Recep Ağa, Zülfikar Kethüdâ hanları vardır. Zülfikar Kethüdâ hanı kale gibi, dört tarafı dükkân, üçer katlı büyük handır. Uzunluğu 150, enliliği 80 adımdır. Ortasında bir tekkesi vardır. Fakirin târihi:

Evliyâ gördüğünde etdi pesent
Didi târihini Binây-i azîm (1081)

Buna yakın yeni ve büyük (Habeşli Mehmet ağa hanı), Bâbı Nasırdan içeride (Nasırın hanı), karşısında (Zeyt hanı)... Bütün Şam, Kudüs, Gazze'den zeytin ve zeytinyağı buraya gelir. Burada oturanların elbiseleri, yürekleri bağlıdır. Buna yakın (Bekâriyye), (Kürdiyye), (Caferiyye), hanları vardır. (Behar hanı) na Hintten, Yemenden, Habeş ve Adenden

gelen baharat metaının gümrüğünü paşa burada alır. Onun için bu adı almıştır.

(Habeşli Kethüdâ hanı), Davudiyye câmii yanında (Mesut Ağa hanı) Bâbül vezirden aşağıda (Hafız paşa hanı) vardır. Bunlardan başka daha birçok han vardır. Ama, bunlar kale gibi hanlardır. Her birinin kapısında on bekçi vardır. Daha 850 evli hanları vardır. Bekâr adam komazlar. Avrat ve oğlan, erkek kadın bir yerdedir. Mahrem ve namahrem yoktur. Acayip bir kârhanedir. (Burada bir satır boştur).

OTUZ BEŞİNCİ FASIL

FUSTAT'DA OLAN HASTAHANE VE ŞİFAHANE YURTLARINI BEYAN EDER

Evvelâ çok eski zamanlarda Mısır'da timar hane ve şifa yurdu var imiş. Fakat bizim seyahatimiz sırasında dört timarhane olup, Beynel Kasreyn yakınında...

MAKAM-I MUSA TİMARHANESİ: Evkafı yoktur. Hayır sahipleri hastalara yemek gönderirler. Bazı fukaralar parasız hizmet ederler. Herkes onlara malının zekâtını verir.

EZHER CAMİİ TİMARHANESİ: Bu da ücretsizdir. Evkafı sağlam olandan ziyade nimeti boldur. Ezher evkafından değildir. Şeyh Mehemmed Matvisi zâviyesindendir. Buradan aşağıda Özbekiler tekkesinin olduğu yerde...

SULTAN MÜEYYET TİMARHANESİ: Havadar yerde büyük bir binadır. Birçok sofa ve hücreleri vardır. Özbekiler tekkesi içinde yüksek bir kapısı vardır. Hastaların havalanması için birçok maksureleri var. Bunun da evkafı yoktur. Hademeleri Özbek tekkesinin fukaralarıdır.

SULTAN KALAVUN DARÜŞŞİFASI: Kalavun câmiinin köşesinde büyük bir binadır. Rum, Arap ve Acemde misli yoktur. Burada hükema ilâç edip adam akıllı olur. Uzunluğu ve enliliği 150 şer adımdır. Mermer döşelidir. Ortasında havuzu ve fıskiyesi vardır. Havuzun üzerinde 12 sütunlu bir nakışlı kubbe var. Avlunun dört tarafında birer büyük salon var ki her birine biner adam sığar. Bu sofaların sonunda ikişer adam boyunda sebiller var. Sofalardan geçip ortadaki havuza dökülür. Sofalar üzerinde gecelikler ve ipek yarkanlar içinde deliler yatar. Bazıları iyileşince o sebillerin kenarında istirahat ederler. Ama deli biraderlerimizin bazısı karanlık, bazı açık hücrelerde havuz ve şadırvanlı hücreler içinde arslan gibi boyunlarından zincirle bağlıdırlar. Gök gibi gürlerler.

Mısır'ın havası kuru olduğundan bütün halkı sevdavidir. Çoğunlukla halkı sihirli ve hilelidir. Hemen o âdemi paşaya götürüp, bimarhâneye koyup timar ederler. Emir olmazsa timarhaneye komazlar. Çünkü gün-

de bir kuruş masrafı vardır. Bu zamanda bu timarhanede 306 deli var. 12 doktor yemek ve macun ve ilâçlar verirlerdi. Doktorların celâl gibi hademeleri vardır. Onlar deli biraderlerimizin bazısına kızılcık değneği hoşafı yedirirler. Aklı başına gelir. Buraya üç yıllık deli gelse, kırk günde iyileşir. Çünkü burada Sokrat, Bukrat, Eflâtun, Fisagorus tevhidi, Ebû Ali Sina gibi hekimler vardır. Fakat bu şehir halkından hükema olmaz. Hep dışarıdan gelir. Yine Arap kavmidir. Çünkü tıp ilmi Arap evlâdına verilmiştir. Her şeyden lüzumlu tıp ilmidir. Çünkü peygamberimiz (ilim ikidir. Beden ilmi, sonra din ilmi) buyurmuşlardır. Vâkıâ Hazreti Nuh ve İskender zamanlarında da hükema vardı ama, peygamberden sonra yine Araplara muhtaç idiler. Bu Kalavun bimarhanesinde bir hastanın nabzına el vurup tabiatına uygun ilâçlar ederler. Çünkü bu iklimde çeşitli otlar vardır ki belki Hindistan'da olmaz. Bu binanın bir tarafta (kadınlar bimarhanesi) vardır. Bütün hademeleri yine kadınlardır. Ancak hükema mahremdir. Çekinmeden girip kadınlara çeşitli ilaçlar ederler. Ama hikmettir, bazı hasta ve deli hatunlar burada evlât hasıl ederler. Acayip hikmettir. Hatta İbrahim paşa zamanında bir erkek çocuğu doğdu. Adını (Şifai) kodular. Gezdiğimiz yerlerde böyle şifa yurdu görmedik.

FARUKU AZAM TIRYAKI MACUNU: Dünyada birçok hekimler Faruk Tıryakı yaparlar, ama bu Mısır faruku gibi olmaz. Çünkü Faruk Kurs'u Mısır'a mahsustur. Bu kurs, yılanın vücudundan hâsıl olur. Sultan Kalavun vekafından 40 vazifeli vardır. Cimze nahiyesinde Habir oğlu köylerinde otururlar. Bir ocaktır. Yılda bir temmuz ayında Faruk yılanı avlarlar. Bütün vücutlarına keçeler sararlar. Yalnız gözleri görünür. Behnisa, Fayum ve Cebel-i ahzara varırlar. Yılanlar sabahleyin uyuşuk olduğundan sabahleyin giderler. Öyle iken yılanlarla müthiş cenk ederler. Binlercesini avlayıp Faruk ile bulanmış zenbillere doldururlar. Bazen bir yılan sıçrayıp avcının gözüne vurur. Derhal öldürür. Böyle müthiş zehirlidir. Deveyi kulağından, katırı tırnağından sokup bir anda öldürür. Bu avcılar yılan dolu zenbilleri eşeklere yükleyip şehre götürürken Besatin denilen bir bağa gelindiği vakit yılanın biri zenbilden çıkıp eşeği sokar. Eşek hemen tepesi üzeri düşer ve şişer. Hemen etrafta olan halkı uzaklaştırırlar. Eşeğin kemikleri bile eriyip su gibi akar. Sonra üzerine toprak örterler.

Nihayet yılanları Kalavun bimarhanesine getirip teslim ederler. Hakir evvelce hekimbaşıdan rica etmiştim. Bana hemen haber geldi. Ata binip gittim. Farukhanenin kapısından girer girmez kapıyı kilitlediler ve başka kimseyi içeriye almadılar. Gayet tehlikeli yerdir. Ben bir yüksekçe yere çıktım. O gün başta hekimbaşı, Nazır ağa, Evkaf kâtibi mürşidi, hekimbaşının on adet halifesi, duacı, 12 adet yılan avcıları pişiriciler, kasaplar, tamamı 30 kişi sıralandılar. Hepsi abdest alıp ikişer

rekât namaz kıldılar, âletlerini meydana koydular. Evvelâ yüz kadar kütük, yüz kadar dahhak kılıcına benzer kasap satırları, yüz kadar çerçeveli büyük toprak müeverler ki her birine birer adam sığar, su ile dolu birçok kalaylı tepsiler, bir erdeb kadar ince tuz, 50 kadar sırçalı su küpleri... Her şey hazır olunca herkes ayağa kalktı besmele, hamdele ve tasliyeden sonra padişahı, kıladanlı, hekimleri ve orada olanları yâd edip dua ve Fatiha okudu. Sonra koca yılan avcı başısı ve üç yılan kasapları, avlunun ortasında duran 12 zenbilden birinin ağzını açınca yılan göründü. Hakirin aklım başımdan gitti. Yılan sıçrayıp, ıslık çalarak, kendilerini duvara vururken hekimbaşı, Faruk ile bulanmış sarı ihramlar vardır, onların içine koyunca yılanlar hareketsiz kaldı. Sonra tomrukların yanına koca avcı ve üç kasap geldiler. İhramın içinden birer birer yılanları çıkardılar. Bir nevi beyaz yılanlardı. Onların misk kokuları beni mest etti. Hekimbaşıya sordum. O (bunlar misk yılanlarıdır, bunlardan Faruk olmaz. Başka ilâç yaparız) dedi. Sonra bir gölge yere bir ip gerdi. O misk yılanlarını boğazlarından gaytanla sıra ile ipe dizdi. Ağızlarına pamuk ile susa zeytinyağından damlatınca, yılancıklar öldü. Her biri şişmeye başladı. Bunlar kırk gün ve kırk gece asılı kaldı. Hepsi kakule içi gibi dane dane misk oldu. Sonra küçük, kısa munkaşır yılanlar çıkardı. Başları ceviz gibi yuvarlaktır. Sordum. (Bunlara Hayyetüs safi derler. Hazreti Âdem ile cennetten sürülen yılanların neslindendir. Bunlardan da Faruk olmaz. Başka derde devadır) dedi. Hepsini bakladı. Sonra bütün Faruk yılanlarını saydılar. Tam 8300 yılan olup sekiz yüz kuruşluk yılan olduğunu kâtipler deftere kaydettiler. Sonra koca avcı ve üç yılan kasabı tomrukların başına oturdular. (Bismillah, şifa niyetine) diyerek bir büyük yılanı tomruk üstüne koydular. Sol eliyle yılanın başını ve kuyruğunu tutup, sağ eliyle satırı vurdu. Yılan başsız ve kuyruksuz mermer üzerinde sıçramaya başladı. Elindeki yılanın başını satur ile ezdi. Bir kere (vahdehû Allah) dedi. Orada olanlar (Lâilâhe illallah) diye haykırdılar. Kesilen yılanların bir kasap karınlarını yarıp barsaklarını, yumurtalarını çıkardı. Öteki kasaba attı. O da derisini tırnağiyle soydu. Deriden zırpadak bir beyaz et çıkar. Fakat yılan yine sıçrar. Hekimbaşı bu soyulmuş yılanları müeverler içinde yıkayıp, sırçalı küplere tuzlayarak koyar. Sonra ateşe koyarlar. Hekimbaşı saat tutar. Küplerin altında santa ağacı yakarlar. Ama hepsi korku içindedir. Böylece 12 avcı ve kasap bu şekilde on zenbil yılanı öldürüp, kuyruklarını başka bir deva için saklarız diye şişelere doldururlar. Benim kısa aklıma kalırsa Allah bilir ya başında olan zehiri çıkarıp Frengistana gönderirler. Çünkü bir kere Dunka-Kız kralına bir ipe dizilmiş bin kadar yılan getirdiler. Kral memnun kalıp Grof'a teslim etti.

İBRET ALINACAK ŞEY: Kasaplar yılanları katlederken saturu dürüst vurmayıp, gövdede baş veya kuyruk bir zerre denli ilişdi, hemen

hekimbaşı (at yılanı, at yılanı!) diye feryat etti. Hemen başka bir yere attılar. Şişti. Kol kalınlığında oldu. Doğru kesilmediği için zehir, başından vücuduna tesir edip şişti. Tomruğu ve saturu da attılar. Böylece 75 yılan yanlış kesildi. Bunları kasapların hesabından düştüler.

DİĞER İBRET ALINACAK BİR ŞEY : Bu öldürülen yılanların deri, barsak ve yumurtaları dağlar gibi yığıldı. Bunlara biraz ince tuz saçıp karıştırırken, kasabın biri müthiş bir feryat kopardı. Derhal avcı başı, müeverlerde yıkanmış yılanlardan üçünü herifin parmağına sardı. Derhal yılanlar kol kalınlığında şişti, onu kaldırıp üç yılan daha sardı. Bunlar şişmeyip, renkleri değişti. Yılan avcısı yılanın ısırdığı yeri ağzına alıp emdi. Sarı tükrüğü yere tükürdü. Herifin parmağına dreha (Farukul A'zam) sürdüler. Ağrısı geçti. Zehirlenmekten kurtuldu. Meğer öldürülen yılanların birinin başı ve kuyruğu bir çalışta dürüst kesilmemiş. Bu da yanlışlıkla yılan müzahrefatının içine katılmış. Herifin parmağına dokununca adam zehirlenmiş... Ama hakir o kadar korktum ki, seyrine vardığıma pişman oldum. Hekimbaşıya (Bu tuzladığınız yılan müzahrefatını neylersiniz?) dedim. Evvelâ söylemedi. Sonra (burada frenk balyozlar vardır. Bizden satın alıp frenk hükemalarına götürüp çeşitli hastalıklara deva ederler) dedi. Sonra temizlenip tuzlanmış yılanları sırçalı küplere koyup, santa ağacı ateşi üzerine koyup, üç saat kaynattı Küplerin üzerinde kehribar gibi sarı yağlar peyda oldu. Hekimbaşı bunları kepçe ile alıp katramiz sırça şişelere doldurdu. Tekrar kaynamaya başladı. Sonra bu şişelerdeki yılan yağı üzerine mağrip vilâyetinde susa şehrinin âbı hayata benzer, zeytinyağı ile yılan yağını tartıp, beş vakiyye yılan yağı ve beş vakiyye halis zeytinyağı ile beraber şişelere koydu. Şişeleri üç saat ateşte kaynattı. Sağ yağ gibi, misk gibi bir yağ oldu. Fakirin sabır ve tahammülüm kalmadı. Hekimbaşıya sordum. Dedi ki: (Hindistan'da cüzzam, Behak, ala gibi hastalıklara çok iyi gelir. Fakat Mısır'da faydası yoktur. Ama Mısır'da hafakan hastalığı için kırk gün bir dirhem yedirseler şifa bulur) dedi. Sonra yılanlar küplerde üç saat daha pişti. Suyu bir karış indi. Ateşten indirip bakır sinilerde soğumaya bıraktılar.

Beri tarafta küpler içinde kalan yılan maslukasını, bir aydan beri nice şefaatlarla gelen Mısır âyânının kâselerine koyup gönderdiler. Sonra bütün hademeler yılan çorbasını sahanlara doldurup, ekmek doğrayıp yemeye başladılar. Aklım gitti. Hekimbaşı ve Nazır ağa fincan fincan yılan çorbası içmeye başladılar. Hakire de bir fincan verdiler. Kabul etmedim. Hekimbaşı (Vallahi Sultanım kuvvet vericidir. Görme kuvvetini arttırır. Basuru kesip atar) diye ısrar ettiler. Emir Allahın diye var kuvvetimi bazuya verip il ile gelen düğün bayramdır deyip cesaret edip, gözümü yumdum. Dişlerimi sıktım. Şifa niyetine diyerek içtim. Ama misk

kokusu duydum. Bir fincan daha içtim. Ama Allah bilir bir hafta misk kokusu dimağımdan çıkmadı.

YILAN MESLUFESİNİN FAYDASI: Mekke'den kalkıp Bedir Huneyn'e geleceğimiz gece Araplarla cenk ettiğimiz yukarıda yazılmıştı. O sıralarda sıkıntıdan vücudumda bir hararet hâsıl olmuştu. Bu yılan meslûfesinden iki fincan içtim. Vücudum halis gümüşe döndü. Nice faydasını gördüm.

SERGÜZEŞTİM: Faydalarından biri... 1056 da Şebenik kalesi tekeli Mustafa paşa ile kuşatmış, fakat muvaffak olamayıp Danilova'da istirahatte iken 200 bin Uskok, Dudoşka, frenk, Hırvat kâfiri bizi kuşattı. Yedi saat cenk ettik. Osmanlı askeri bozuldu. Düşman bizi kırmaya başladı. Hakir o sırada yeniçeri odası: vekilharcı idim. 7 kölemi, 380 yoldaşımı düşman kılıçtan geçirdi. Kara Mustafa paşanın verdiği bir atım vardı. Ana binip sahraya düştüm. Düşman yetişemedi. Akşam üzeri dünya başıma dar gelip, atı bırakıp bir ormana girdim. Yedi gün altı gece dağlarda vahşi hayvanlar ve kuşlarla arkadaşlık edip, bitki kökleri yedim. Piyade olduğumdan okluk, kılıç kemerimdeki seksen esedi altın ve 150 altın iflâhımı kesti. Bunların hepsini taşların altına saklayıp gömdüm. Bir dere kenarında abdest alıp iki rekât namaz kıldım ve bütün enbiyalar, evliyalardan yardım diledim. O sırada Boşnak dili ile bir sesler duydum. Acaba bunlar bizi kıran kâfirlerden mi diye düşündüm. Fakat sonra Müslüman olduklarını anladım. Baba oğul imişler. Dost olduk. Beraberce Glamoç kalesine giderken, kalenin dizdarına rast geldik. Başımızdan geçenleri anlatım. Adamlarından birini atından indirip beni bindirdi. Allah'a hamdedip ağladım. İki saatte Glamoş kalesine girdik. Dizdarın hanesine misafir oldum. Ertesi gün dizdardan on atlı rica ettim. (Arkadaşlarımı dağda bıraktım, onları yollayayım) dedim. Geldiğimiz yollardan dağlara gittim. Tüfenklerimi, kemerimi, altınlarımı sakladığım yere yakın gelince yanımdaki adamlara (varıp şu ileride bir teşelşül edeyim) diyerek taş altına sakladığım mallarımı buldum. Fakat tirkeşimin kayışını tilki mi çakal mı yemiş. Her ne hal ise. Alıp Glamoş kalesine geldik. Bir gece ihtilâm gibi bir şey oldum. Bel ağrısı ile uyandım. Belim boşanıp kızıl kan ve irin bir saat aktı. Yedi gün hasta kaldım. Sonra iyileştim. Dizdar bir at, bir uşak verip Helona sahrasında Tekeli Mustafa paşayla buluştum. Fakat dostlarımdan kimseyi bulamadım. Hepsini düşman şehit etmiş. Düşman Kilis kalesini almış. Tekeli paşa bize itibar etti. Sergüzeştimi anlattım.

Bunları anlatmaktan maksadım şudur. Glamoş kalesinde belim boşanıp aslâ erkekliğim kalmamıştı. İhtilâm bile olmazdım. Çok üzüntülü idim. Mısır'a gelip bu yılan meslûkasından iki fincan içince arka arkaya geceleri rahatsız oldum. Erkekliğim tekrar yerine geldi. Sabahleyin he-

kimbaşıya anlattım. On vakiyye yılan meslûkası, bir hokka zeyt ile karışmış yılan yağı verdi. Beş altı gün bunları kullandım. O kadar tendürüst oldum ki vücudumun et ve yağı üzerinde fındık kırılırdı. Daha nice faydalarını gördüm.

TİRYAK-I FARUK KURSU NETİCESİ: Siniler içine konulan yılan yahnilerini hekimbaşı ve talebeleri, ellerini yıkayıp ellerine alarak yılanın arkasındaki omurga dedikleri bel kemiğinin iki tarafında, kalemtıraş sapı kalınlığında ip gibi uzun et parçaları çıkardılar. (Tiryak-ı Faruk kursu) dedikleri budur. Her yılandan birer miskal kurs çıkar. Bütün pişmiş âzası Faruk olmaz.

GÜZEL BİR LÂTİFE: Bu yılan meslûkalarını bazı erkeklikten kalmış kişilere verirler. O adam hatunu ile beş on kere birleşmeye kanaat etmez. Kadın sabahleyin erken mahkemede dâva açar. Kadın (ben buna tahammül edemem) der. Kazasker efendi aralarını bulup, yirmi kereye iki tarafı razı eder.

Velhasıl bu yılanların sırt etlerini ağaç dibinde ve yine ağaç havan eli ile dövüp, macun haline getirirler. Burada buna (yılan kursu) derler. Bunu rumun birkaç kere kaynamış halis balı ile karıştırıp bütün ilâçlara tartı ile birer miktar koyarlar. Her sene bu üç kazan Tiryak-ı Faruk pişer. İki kavanoz saadetlû padişaha, bir kavanoz paşaya ve veziri âzama, şeyhülislâma, hekimbaşıya, Mısır mollasına hediye gider. Geride kalanı vakıf olup, timarhanedeki hastalara, hastalıklarına göre verirler. Her sene bir kere pişermiş. Ama hakir Mısır'da iken hekimbaşı üstad olmakla üç kere pişirdi.

İBRET ALINACAK GARİP BİR HİKÂYE: Âdem etinin lezzetini, Heyhat sahrasında insan yiyen Kalmuk kavminde gördüm. Ölülerini yerler. Esirleri, Nogay fakirlerini kanı çıkmasın diye boğup yerler. Onlara göre âdem eti, yılan eti, domuz etinden lezzetli et yoktur. Domuzun kuyruğu, insanın da kuyruğu yeri lezzetlidir derler. Hakir de âdem etinin lezzetli olduğunu müşahede ettim. Bir kere bir âdem mahbubunu öpse canına can katılır. Ondan anladım ki âdem eti lezzetlidir.

Sözün kısası, Mısır'da bir âdemin evini yılanlar istilâ etse, bu yılan avcılarından birini çağırıp beş on kuruş verirsin. Eve girip bir nâra atar, belindeki düdüğünü çalar, ağzıyla bir çeşit ıslık vurur. Derhal yılanlar taraf taraf görünür, avcı ile cenk etmeye başlarlar. Avcı hepsini torbasına doldurur, o ev de yılandan temizlenmiş olur. Ama bu yılanlardan Faruk olmaz. Yılan hikâyesi gibi yılanımızın lâfı da uzadı 1085 senesinde Canpulat-zâde Hüseyin efendimizin imamı Ahmet efendi vardı. Yılanlar odasında cemiyet edip imamı odasından kaçırdılar. Bir gün bu yılan avcılarından birine rast gelip imamın evine götürdüm. Düdük çalmaya başlayınca yılanlar başlarını çıkarıp bir saat cenk ettiler. Sonunda

on bir tanesini çuvalına koyup (Allah bereket versin) diye dua ederek gitti.

TUHAFLARIN TUHAFI, ACAYİP HİKÂYE: Birkaç gün sonra Rumeli meydanına vardık. Meğer o yılan avcısı on bir yılanı bir yılan oynatıcıya satmış. Birkaç gün içinde o da yılanları öyle öğretmiş ki maymun gibi oynarlardı.

Bu sırada yılanın biri bir çocuğu ayağından sokar. Orada bulunan Sa'dî tarikatından bir derviş hemen çocuğun yılan ısırdığı yeri emerek yere tükürür. Çocuk kurtulur, fakat Sa'dî fukarasının tahammülü kalmayıp (Ya Hay, ya kuyyum ve selâm âlâ Nuh fil âlemin) diyerek, o çocuğu sokan yılanı yakalayıp çatır çatır yer. Yılancı ben bu yılanları on bir kuruşa aldım diye feryada başlar. Nihayet Hurda emini yasakçısı gelip Derviş paşaya götürür. Paşaya durumu anlatırlar. Hoşuna gider. Huzurunda iki yılan daha yedirir. Dervişe elli altın, yılancıya on altın ve çocuğa da beş altın verir.

İlk defa Faruk tiryakını yapan (Venuş ibn Menakyuş) tur.

YILAN KURSUNDAN HASIL OLAN TİRYAK-I FARUKLARI BİLDİRİR: Hekimler çeşitli tiryaklar yapmışlardır. En muteberi (Büyük tiryak) tır. 176 türlü derde devadır ve 67 ilâçtan elde edilir. (Fâruk erbaa), mide ve barsaklardaki gazları ve kırk türlü hastalıkları defeder. (Tiryâk-i tıyn-i Mahtum) bir insan öldürücü zehir içse, yılan soksa, bir miskal yese kurtulur. (Tiryâki tiyn) hekim Curcanî'ye göre yılan soksa, ve tam tenkiye isteyene çok faydalıdır. (Tiryâk-i yâbis) bütün haşerat sokmasına faydalıdır. (Tiryâk-i Abbanuş) bütün gazlara, yılan ve çıyan sokmasına faydalıdır. (Hürmüz-i kebir tiryâkı) bütün zehirlere faydalıdır. (Emir Falyus tiryâkı) garip terkiptir. İnsanı mahbup yapar. Rengini saf yapar.

HAKÛM HALYUŞ TİRYAKI: Dünyayı buna bedel verseler bedel olmaz. Buna sahip olan dünyaya malik olmuştur. Her türlü hastalık için yese şifa bulur. Evvelâ cüzzama, elâtenlik hastalığına ve bunlar gibi hastalıklara birer miskal yese vücudundan ter ile birlikte hastalık çıkıp gider. Terkibi budur:

«Evvelâ yılan kursun, karanfil. çadık, zencefil, cevzi bevva, kakule, cintiyana mey'i yâbis, kasbı mürr, asılı kebre, hınna, udülkahir, Bezri kormes, Beyri cezv, Fülfülü esved, dârı fülfül, habbül kar. Bunlardan üçer dirhem, zağfran, nuve ikişer dirhem, kardamana dört dirhem, hepsini yetecek kadar halis bal ile macun yapıp üç gün bir sırça kap içinde alıkoyup, sonra afyon, lâden, zağfran her birinden üçer dirhem ve meylal sailiyye bunları tekrar döverler. Bir miktar himar mayasından bu dövülmüş eczaya sağlamca halt ederler. Bu kere sırça kap içindeki macuna bunları da katarlar. Yeri gelince birer miskal yerler. Faydası sayılamayacak kadar çoktur. Buna kimse malik olamaz.»

OTUZ ALTINCI FASIL

SEBİLLER, KANALLAR, HAVUZLAR, ÇEŞMELER, BÜTÜN KUYULARI BEYAN EDER

İnsan için sudan aziz bir şey yoktur. Hakkında âyeti şerif nâzil olmuştur;

«Ve ecalnâ mine mâi külle şey'in hay»

buyurulmuştur. Bilhassa Mısır suya muhtaçtır. Amr ibn Âs Mısır'ı feth ettiğinden beri Mısır'a 770 padişah sahip olmuştur. Her biri câmi ve câmiye bitişik sebil ve yine şehrin münasip yerlerine binlerce sebil ve yine diğer âyan, eşraf ve zenginlerde pirinç kafesli, nakışlı sebiller yapmışlardır ki, Gazalî yazmasına göre 46 bin sebil var imiş. Hâlen 4000 sebil vardır. Bunlardan başka hesapsız, köşe başlarında taş tekne sebiller vardır.

Mısır içinde en büyük sebil Sultan Gavri'ninkidir. Dört hademesi sabahtan akşama kadar su dağıtırlar. Evkafı sağlamdır. Öyle anlatırlar ki sarnıcının dört tarafı kurşun dökülmüştür. O yüzden suyu lezzetlidir.

Bazı sebillerde «İnnâ A'tayna...», bazılarında «ve sekaabüm Rabbehüm şerâben tahurâ» yazılıdır. İç kalede Öküz Mehmet paşanın, yeniçeri ağası İbrahim ağanın sebilleri vardır. Penceresi üzerinde târihi budur:

Mazhar-ı lütf-i ilâhî zübde-i erbâb-ı can
Ol cenâb-ı âkibet-endiş İbrâhim ağa
Sa'y-i himmet etdi tahsil-i rızây-ı Hak içün
Böyle bir ra'nâ sebili selsebil etdi binâ
Nûş iden mâ-i zülâlinden didi târihini
Bû sebile cûy-i aynından dola su dâimâ (Sene 1037)

Sonra çok işlek Sultan Eşref sebili, Sultan Hasan sebili var. Darüssââde ağalığından azlolunan Abbas ağanın yaptırdığı sebil gayet sanatlı ve nakışlıdır. Sultan Mehmed'in hazinedarı Ali Ağanın sebili de büyük ve nakışlıdır. Üstünde mektep vardır. Davudiyye yakınında Müsahip Ahmet ağa, Kundakçı evi yakınında Abdülbaki Çorbacı da bir sebil yaptırmışlardır. Derb-i Ahmer'de Habeşli Mehmet kethüdâ bir sebil ve bir han yaptırdı ise de fakat felek müsaade etmeyip sattı, Darüssaâde ağası kethüdası Mustafa ağalıp, senetlerini Kızlar Ağası Yusuf Ağaya gönderdi.

Bunlardan başka Bâb-ı Nasır'da Zülfikar Kethüda sebili ve mektebi, ona yakın Habeşli, Mehmet Ağa sebili ve mektebi vardır. Şeyh Ukbe Cüheyni hazretlerinde Haseki - Mehmet Paşa bir tekke, câmi, imaret, medrese ve sebil yaptırdı. Târihi «Cebil-i selsebil-i cûy-i kevser» dir.

Bunlardan başka bu dört bin sebilden başka yüz binlerce eşek, at ve deve ile Nil'den su taşıyıp yollarda «...Cenbek... zahrek...» diyerek götürürler. Böyle iken Mısır'ın âdem deryasına su yetişmez, her hanedan sahibinin at ve deve sakaları vardır.

MISIR ACİBESİ: Mısır'da yağmur yağarsa kıtlık olur. Çünkü Mısır'ın toprağı yağlıdır. Biraz yağmur yağarsa, at ve adam kapıdan dışarı çıkamaz ve su getiremez. Öyle ki, bir arka sakasının keçi tulumu suyu beş paraya çıkar. Bu yüzden vali, yani subaşı, kırk elli bin hamallarla kuru toprak getirtip yollara döktürür. Halk biraz gezmeye başlar. Çünkü Mısır'da kaldırım olmadığından öyle çamur olur ki, Allah korusun... Mısır'da senede iki kere yağmur yağar, Anadolu gibi her gün yağsa Mısır harap olur. Hattâ 83 te yedi gün yedi gece sulu kar yağdı. Öyle bir su kıtlığı oldu ki hâlâ destandır. Her taraf kardan beyaz olduğundan Araplar, «Eyş hâzâ minessemâ?» Anadolular ise «Elhamdülillah Allah'ın rahmetini gördük» derlerdi. O sene bir dolu yağdı ki her biri altışar dirhem gelirdi. Ama Mısır'da bitkiler yağmura muhtaç değildir. Çünkü Nil taşınca üç ay bütün Mısır kıpkırmızı deniz olur. Sonra su çekilip ziyaret ederler. 60 günde mahsul alınır.

OTUZ YEDİNCİ FASIL

MISIR İÇİNDE AKAN ÇEŞMELERİ BEYAN EDER

Yukarı iç kalede 21 çeşme vardır. Bunlar da Sultan Gavri'nin, Nil'den 360 göz kemerle suyu gelirdi. İç kale dibine gelip oradan dolaplarla su hazineleri doldurulur. 500 kale sâkileri suları evlere taşıyıp, dört kırbaya bir para alırlar. Bu çeşmelerin biri iç kalede darphane dibinde bir büyük kubbedir. İki kol kalınlığı lüleleri vardır. Bu çeşmede şeyh Sari çeşmeleridir. Yeniçeri kalesi dışında Kanbay sultan câmii yakınında bir kuyu vardır. Bir çeşmede de dış kalede paşalı konakları içinde kırk direkli Sultan Kalavun divanhanesi dibindedir. Bir çeşme de paşanın sarayı meydanındadır. Bir çeşme de Ekmekçibaşı kârhanesi yakınındadır. Bir çeşme de Paşa mutfağı içindedir. Bu da Gavri'nindir. Bir çeşme de paşanın hâs ahırı içindedir. Bu da Gavri'nindir. Yine Gavri'nin Azepler odalarının ta ortasında, biri de Azepler kapısının iç yüzünde iki çeşme vardır.

Bunlardan başka Mısır içinde ve iç kalede çeşme yoktur.

OTUZ SEKİZİNCİ FASIL

MISIR ŞEHRİ İÇİNDEKİ KUYULARI, ACI ÇEŞMELERİ SAKİYE VE HAVUZLARI BEYAN EDER

Bayram paşa Mısır Valisi iken bütün Mısır'ı yazdı. Dördüncü Murad'a arzetmişti. Ona göre, 274 bin su kuyusu yazılmıştı. Çünkü devlet adamlarının ve âyânın konaklarında beşer, altışar kuyular vardır. Bütün imaretlerde de birer ikişer kuyu vardır. Her sokak başında, köşe başında uzun havuzlar, sakiyeler vardır. İç yüzlerinde kuyulardan dolaplar ile

su çekilip bu havuzlara akar, bütün hayvanlar içerler. Mısır şehri içinde böyle 9200 havuzlu sâkiyeler vardır. Ve Mısır şehrinde 8900 umumî cadde vardır. 17 sinde mahalle kapısı yoktur. Her gece subaşı altı yedi yüz adamı ile muhafaza eder. Her ev ve dükkân sahibi sabahleyin evinin önünü sulayıp yolları temizlerler. Mısır'da Nil kesimi olduktan sonra Mısır'ın içinde ve dışında kırk yerden Nil akıp bütün kanallardan sakalar su taşırlar. Bir deve yükü su bir Mısır parasına, bir keçi tulumu su iki mangıra olur.

Biri Cisr-i Ebûl Menca ki, ona halk (Nil kesimi halici) derler ve ifnay denilen bir kuyu vardır, ilk defa, gökten inen Harun ile Marut burada kuyu kazıp yıldızlara bakarlardı. Bütün Mısır halkı yıldız ilmini ve sihir ilmini bunlardan öğrendiler. Hâlâ ifnay kuyusu durur. Şimdi suyu yoktur. Hâkim Biemrillah temizletip yıldız seyretmiştir.

MISIR'IN İÇİNDEN AKAN VE BÜTÜN CANLILARI VE ŞEHRİ SULAYAN KANALLARI BEYAN EDER

Bütün dünyada temmuz ayında sular çekilir, fakat Mısır'da temmuzun kıptî senesi başında tut denilen günde Nil taşıp 70 gün sonra Ümmülkiyas'da Nil 20 arşın mile beraber olunca bütün Mısır büyükleri, devlet erkânı Gavri Sâkiyesi dibinde Ebûl Menca denilen bir göz köprü başında toplanıp, dua ederler ve kıptî meliklerinden Mukavkis'in yaptırdığı Halici kapayan toprağı kaldırırlar. Nil, yaydan ok çıkar gibi fırlayıp şehir içinde akarak, Gavriye köşküne kadar, halicin iki tarafındaki köşkler, saraylar, havuzlar arasında tam üç ay akar, halicin iki tarafında Hüseyin Baykara fasılları olur. Mısır halkı zevk ve safa eder, balık avlarlar ve Mısır'ın bütün dilberleri can ve cânanları, mahbup civanları, hiç utanmadan peştemalsız çıplak, gümüş balığı gibi yüzerler. Bu haliç günlerinde destur-i şâhidür, bütün dilberler bu halice girip korkusuzca koç kucağı kucaklaşırlar. Ve nakışlı kayıkları bayraklarla süsleyip, kayığın kıçında herkes Arap civanları ile meclis kurup:

Piyâle elde iken durma bâdenuş olalım

diye kadehlerden şarap içerler. Hânendeler nevadan başlayıp, rastta karar kılarak:

Durmam idelim zevk u safa böyle dem olmaz

Bazen iki kayığı birbirine bağlayıp üstünü döşerler ve tanbur, santur, ribâp, ney, musikar ve çartay, kanun ile fasıllar ederler. Bugünlerde aslâ ayıp yoktur.

İKİNCİ HALİÇ: Kasrülayn dibinde Sultan Özbek halicidir. Şehrin bağ ve bahçeleri içinde akar ve Özbekiye havuzu içine girer, oradan Acem bahçesine, oradan Kantaratül limon'a kadar her tarafı sulayıp Tahir Bay-

bars köprüsünden geçip Kalyop toprağını sulayıp kaybolur. Fakat Mısır içinden geçen haliç üç konakta Belbis'e kadar sular. Bu Özbekiye halici de zevk ve safa yeridir ama, reziller ve haşerat yeridir.

ÜÇÜNCÜ HALİÇ: Bulak yakınında, Baruthane dibinde Sultan Berkuk halicidir. Bulak şehrinin bağ ve bahçelerini sulayıp Kalyop toprağında kaybolur. DÖRDÜNCÜ HALİÇ, Bulak ile Sebtiyye köşkü arasında Sultan Kayıtbay halicidir. Kalyop ile Sebtiyye köşkü arasında Sultan Kayıtbay halicidir. Kalyop ve Şarkiyye topraklarını sular. BEŞİNCİ HALİÇ: Bulak ile Şübre arasında Sultan Nasıreddin halicidir.

Altı ay bu haliçlerde gemiler gezerler. Sonra bu haliçlerden küçük tur'alar açılmıştır. 45 yerden tur'a açılmıştır. Bu haliçlerin temizlenmesine her sene valinin kethüdası memurdur. Her ev sahibi kendi evi önünü temizler. Geride kalan yerleri Cize, kalyop ve Şarkiye hâkimi reâya ve adamlarını getirip temizletir. Her sene yedi kese sarfolunur.

OTUZ DOKUZUNCU FASIL

MISIR İÇİNDE AKAN HALİÇLERİN ÜZERİNDEKİ KÖPRÜLERİ BEYAN EDER

Ebül Menca köprüsü bir gözdür, fakat çok sağlamdır. İkinci köprü Kasr-ı ayn yolunda 841 de yapılmış bir gözlü sultan köprüsüdür. Üçüncüsü, Yenikapı önünde Sübbu denilen üç gözlü köprüdür. Mânası (Arslan köprüsüdür). Bulak tarafında mermerden iki korkunç arslan vardır. Yenikapı câmii avlusunda dördüncü köprü Sultan İnal köprüsüdür. Ağaç köprüdür. Üstünde şahnişli kahvehaneler vardır. Yedinci köprü bir gözlü sunkur köprüsüdür. Üstünde iki taraflı kırk elli dükkânlar ve kahvehaneler vardır. Sekizinci köprü Bâbül Harktır. Sultan Süleyman'ın veziri İskender paşanındır. Üzerinde 40 adet dükkânlar vardır. Dokuzuncu köprü Emir Hüseyin köprüsüdür. Büyük köprüdür. Üstünde kahvehaneler ve maksureler, 30 adet attar dükkânları vardır. Onuncu köprü Musiki köprüsüdür. Bir göz, geniş köprüdür. İki tarafında nakışlı dükkânlar ve üç adet temiz maksureli kahveler vardır. Hâkim Biemrillah'ın sazendelerinden Miskalı şerif zade tarafından yapıldığından bu adı almıştır. On birinci Feyt köprüsü, umumî yol değildir. Buna yakın on ikincisi Kantaratül büyut yeni bir köprüdür. Bu da umumî yol değildir. Üzerinde Kâtip Çelebinin hanesi vardır. On üçüncüsü, Bâb-ı Şer'iyye, bir göz ve gayet büyük köprüdür. İki tarafı dükkânlardır. On dördüncü, Huzub köprüsü bir gözlüdür. Bir kahvehane vardır. On beşincisi Haşhaş köprüsü, bir gözlüdür, mamur değildir. Üstünden kimse geçmez. On altıncı İbrahim Paşa köprüsü, Süveyş keresteleri geçsin diye yeni yapılmıştır. On yedincisi, Lûz köprüsüdür. Yani (Kaz köprüsü) dür. Bir gözlüdür. Şehirden dı-

şarıdadır. On sekizinci Cemmizül Abd köprüsü, şehrin dışında bir gözdür. Melik Tahir'in hayratıdır. İki tarafı büyük cemmiz ağaçlarıdır. Haliç kenarında bir mesirelik ve eğlence yeridir. Haliç üzerinde olan köprüler burada sona erdi. Sözün kısası, bu haliçler üzerinde 346 köprü vardır.

KIRKINCI FASIL

MISIR ŞEHRİNDE VE DIŞINDA DENİZ GİBİ BÜYÜK HAVUZLARI BEYAN EDER

ÖZBEKİYYE BÜRKESİ: En büyüğü budur. Etrafı iki saatte dolaşılabilir. Nil taşınca ağız ağıza dolar. Üzerinde kayıklar dolaşır, balıklar avlanır. Ebül Hayr kayıkları, içlerini yiyecek, içecek dolu olup saraydan saraya gezip satar. Bu yapma gölün etrafı kat kat maksure, Kameriyye ve bahçeler, saraylar süslüdür. Dört tarafında câmiler Bürkeye şan verir. En meşhur saraylar Anbar Emini Ramazan Ağa, Cidde Beyi Balıkçı Mehmet bey ve Hüseyin-zâde saraylarıdır. Bu Bürkenin güney tarafında Şeyh Bekri-zâde Aziz Mehmet efendinin muhteşem sarayı vardır. 360 odası, ayrıca misafirhaneleri var ki iki sene misafir olmuş kimseler vardır. İki muhterem evlâdı vardır ki biri Uluhaca'dır, Dül mehâhib Çelebi, diğeri Zeynelâbidin Çelebidir. İkisi de garip dostudurlar. Azizin evinde iki hamam vardır. Hazreti Ebubekir neslindendirler. Amr İbn Âs ile Mısır'a gelip yerleşmişlerdir. Mısır toprağında nice bin evkafları, belideleri, feddan ve rezikaları vardır. Mısır âyânlarından biri de Şeyh Bekrî hazretleridir. Şâhâne zevk ve sefa ederler. Şeyh Bekrî hazretlerinin âdetidir ki her sene 12 Rebiülevvelde Mevlût okutur. O mevlût günleri, 14 tarik şeyhleri, çadırlarını, gölgeliklerini kurarlar. Her taraf kandillerle süslenir. O gece Mısır üzerinde nur parıldar.

İKİNCİSİ FİL BÜRKESİ: Etrafı o kadar mamurdur ki, bir zira' boş arsa yoktur. Kat kat konaklar vardır. Güneyden kuzeye uzunluğunadır. Suyu Nil'den yer altından gelir. Bürke içinde zenginlerin fırkate, filika ve kayıkları vardır. Birbirinin saraylarına kayıklarla varıp gelirler. Etrafındaki hanedanlardan Nakibüleşraf Âl-i Haşim'den Eğirdirli Burhanüddin'in doksan yıldan beri nimeti herkese boldur. Şahin Ahmet ağa, kızlar ağalığından ayrılma Abbas Ağa, Müteferrika başı Şaban Ağa, Yeniçeri kâtibi Bekir Ağa, Kansu Bey saraylarının tarifi imkânsızdır. Müsahip Salih ağanın adı, Baltacı - Mehmet Halife, damadı sarayı, Süleyman Ağa, yeniçeri efendisi Mustafa efendi, Müsahip Halil Ağa, Boşnak Mehmet ağa, Hac emiri, Ebülmevali, tüfenkçiler ağası Mustafa ağa, Yeniçeri Başçavuşu Ahmet ağa, Süleyman bey, Süleyman çavuş sarayları meşhurlarıdır. Fil Bürkesi etrafında yetmiş saray, 200 büyük ev vardır. Fil bürkesi denmesinin sebebi şu imiş. Firavun'un sihirbazlarından biri kendini fil şekline koyup bu Bürke kenarında otlarmış. Bir rivâyete göre de

Bağdat'tan Me'mum Halife 200 fil ile buraya gelmiş. Bu Bürkenin suyu on ay baki kalır. Burak yerlerine bostan ekerler.

ÜÇÜNCÜSÜ BÜRKETÜL RATIL: Yuvarlaktır. Etrafı bir saatte dolaşılır. Kuzey ve batısı safi bahçelerdir. Diğer tarafları saraylardır. Bilhassa darbhaneci - Mehmet Çelebinin sarayı çok güzeldir. Bir fırkatası vardır. Seyyid Ahmet Gazi, Hasan Bekri ve daha nice saraylar vardır. Havası gayet güzeldir.

Kiremithane bürkesinden sonra...

BEŞİNCİ BÜRKE BÜRKETÜL GASİL: Şehrin kirli metaları burada yıkanır. Hassa, hattâ Fayyum Mısır'a bir günlük yoldur. Buradan balık avlayıp Mısır'a götürürler. Kötü kokusundan yanına yaklaşılmaz. Bu bürkede yıkanınca gûya yeniden canlanır. Mısırlılar onu âdeta yağma ederler. Yusuf Balığı, Yusuf sofrası dedikleri bir nakışlı balıktır. Ama hakir bu bürkede yıkanmış balık yedim. Misk gibi idi. Cüzzam olan kimse bu bürkede kırk gün yıkansa, suyundan içse, vücudu beyaz inciye döner.

ALTINCI TABAKLAR BÜRKESİ: Abidin bey mahallesinde yuvarlak bir bürkedir. Dört tarafı kat kat mamur evlerdir. Bir tarafında tabakhane vardır. Lezzetli balıkları vardır. Buraya mahsus kabaktan kayıkları vardır. Bir kimse sarılık hastalığına tutulsa, cumartesi sabahleyin karnını doyurmadan bu suya girip suyundan üç kere içse vücudu beyaz gümüşe döner.

YEDİNCİ BÜRKETÜL KARUN: Beşken şeklinde Karun yapısıdır. Dört tarafı mamur bahçelerdir. Hasta bir adam kırk gün girse, uğursuzluktan kurtulur, eline mal girer. Hâlâ tılsımlı bir bürkedir. Aslı Nil'dendir. Suyu acıcadır.

SEKİZİNCİ ŞEVÂRİB BÜRKESİ: Ebû Şevârip adlı bir bey bu bürke üzerine bir saray yaptırdığından bu adı almıştır. Saralı bir adam yedi gün öğleyin girip yıkansa ve suyundan içse kurtulur. Öyle tılsımlıdır. Tecrübe edilmiştir.

DOKUZUNCU HABEŞ BÜRKESİ: Beşken şeklindedir. Hayızlı bir kadın girse nifastan kurtulur. Ekseriya subaşı defterine kayıtlı olup zina yapan kadınlar buraya girerler. Tuhaftır, hakir birkaç kadına sordum, doğrudur dediler.

ONUNCU BEYBARS BÜRKESİ: Mısır'ın kuzeyinde Sultan Beybars yakınında küçük bir bürkedir. Sebzeler burada yıkanırsa bostandan yeni koparılmış gibi taze olur.

ON BİRİNCİ KEBŞ BÜRKESİ: Kebş dağı dibinde üçken şeklindedir. Kâhinler devrinde taştan bir kayık vardı. Dört kişi biner Nil'e varıp gelirlerdi.

ON İKİNCİ AYNÜŞ ŞEMS BÜRKESİ: Kurbağa, yılan, çıyan olmaz.

ON ÜÇÜNCÜ HAC BÜRKESİ: Hâlâ tılsımlıdır. Buradan bir tulum su alıp bir sene bekletseler lezzetine aslâ bozukluk gelmez.

ON DÖRDÜNCÜ AYNUŞ ŞEMS BÜRKESİ: Tılsımları eskidir. Bunun yerine bir dört köşe sütun vardır. Dört tarafında tasvirler, acayip yazılar vardır. Ta tepesinde İdris yazısı var. Kıptî kavmi okur. Bu yazının mânası; «Bak yüzüme, kaz dibimi, akıllı nerede ise para oradadır» dır. Bu yazıyı okuyup çalışanlardan birçoğu helâk olmuş. Sonunda bu sütun dibinden su çıkıp, her sene altı ay göl olur. Defineciler hâlâ kazmaya çalışırlar, vesselâm. Velhasıl Mısır'daki 14 bürkenin her birinde bir tılsım vardır.

KIRK İKİNCİ FASIL

MEŞHUR BULAK BENDERİ DERBENTLERİ

Mısır'dan batıya bir saatte varılır. Nil kenarında kat kat bir büyük şehirdir ki (Bulak derler. 2500 adım bir büyük şehirdir. Enliliği 300-400 adımdır. Mısır'la arasındaki arazi bağ ve bahçedir. Bulak şehrine Resale Ağası hâkimdir. Şehir 45 mahalledir. 670 mamur evler vardır. 360 mihraptır.

SULTAN SELİKÜT TAHİR CAMİİ: 32 sütun üzerinde nakışlı tavanlı, sedefli minberli, mihrabı üzerinde «Yâ eyyühellezine âmenu'rkeû vescüdû...» âyeti yazılıdır. Bu âyetin altında «Mevlânâ Sultan Melik Tahir Çakmak bin Ebu Sait fakir...» yazılıdır. Avlusu mermer döşelidir. Nil kenarında...

SİNAN PAŞA CAMİİ: Yekpare yuvarlak kubbesi kurşunla kaplıdır. Mihrap ve minberi çok sanatlıdır. Sade güzel bir câmidir. Nil kenarında olduğundan avlusu yoktur. Kubbesi ve minaresi rum tarzıdır. Evkafı sağlamdır. Gülşenî tekkesi önünde Zerkdas ve Üstüdariyye câmileri de vardır. Mescitler, 11 medrese, 6 darülkurra, 3 darülhadis, 40 çocuk mektebi, 6 tekkesi vardır. Tekkelerin en meşhuru İbrahim Gülşeni tekkesidir. Bulak şehrinde irili ufaklı 73 han vardır. Bilhassa Sinan paşa hanı, Karamanlı hanı, pirinç hanı, Yetmiş hanı, Zülfikâr kethüda hanı, Kayserili İbrahim kethüda hanı, Kulkırana hanı meşhurdur. Her birinde dünyanın her tarafından gelen zengin tüccarlar oturur. Bunlardan başka 200 mahzen vardır. Bulak'ta 6 hamam vardır. Anadolu tarzında Sinan paşa hamamı, çarşı içinde yeni hamamlar meşhurdur. 1600 dükkân vardır. Sinan paşa çarşısı, iki tarafı demir kapılı 200 dükkânlıdır. 20 adet şâhâne kahvehaneleri vardır. Bütün halkı tüccardır ve gemi yapan ustalardır. Bulak şehri, bolluk benderdir. İskele başında...

TERSANE-İ SULTANİ: Vardır. Etrafı 2000 adımdır. İçi yüz binlerce kereste ile doludur. Üstü açık, uzun bir büyük binadır. Mahzenlerin-

de Mısır hazinesi bakır, kurşun, kalay, demir, çivi, top ve gülle ile ağzına kadar doludur. İki büyük kapısı vardır. Kethüdâ İbrahim Paşa, tersanenin Nil kapısı üzerinde bir muhteşem köşk yaptırmıştır. Bulak şehrinin aşağı tarafı kuzeyinde Sebtiyye köşkü, havuzları, şahnişinleri ile muhteşem bir yerdir. Bulak şehrinin havası çok güzeldir. Evlâtları çifter çifter doğarlar. Ahalisi daima zevk ve safadadır, şevk ehli, tevhit adamlarıdır.

KAYITBAY SULTAN YAYLAĞI: Mısır'da Hamasin günleri derler. Elli gün Mısır halkı dermansız, mecalsiz, sersem ve serseri gezerler. Taundan bezerler. Dört beş aylık çocukların beyinlerinin üstü çatlayıp ölür. İhtiyarların dişine, başına, kaşına, kuşuna tahidar inip kimi ölür, kimi kurtulur. Hazreti Mûsâ'nın kavmi Firavun'a beddua edip elli gün belâ yağdığı günler bunlardır. Bugünlerde Mısır paşasının yüzü güler, çünkü köyler mahlûl olup, binlerce akçe mahlûlden gelir, Sultan Kayıtbay, bu uğursuz günlerin sıkıntısını defetmek için bu yaylağı imar etmiştir. On bin mamur konaklar yaptırmış. Çerkes hâkimiyeti yıkıldıktan sonra burada şimdi ancak on bir saray, bin kadar fukara evleri 70 dükkân, bir hamam, 70 mihrap, 17 Selâtin câmii kalmıştır.

SULTAN KAYITBAY CAMİİ: İçinde sütun yoktur. Dört tak üzerinde nakışlı tavanlıdır. Duvarları mücellâ mermer kaplıdır. Minber ve mihrabı fevkalâde sanatkâranedir. Câmiin zemini, ufak taşlarla döşenmiştir. Câmiye bitişik taş bir kubbe içinde Sultan Kayıtbay gömülüdür.

KADEMÜN NEBİNİN MENKIBELERİ: Burada, hazreti Peygamberin, taşa tesir eden ayak izleri vardır. Birinci Sultan Ahmet, Sultanahmet câmiini yaptırdığı vakit bir adam, Kayıtbay türbesindeki Kadem-i Nebîyi padişaha haber verdi. Padişah da Resûlü Ekrem'in mübarek ayak izi olan taşı getirmeye Murat Reisi memur etti. Murat Reis bu Peygamberin mübarek ayak izini koparırken müthiş bir gök gürültüsü kopar. Bundan vaz geçip İstanbul'a bildirir. Padişah ikinci bir ferman ile dergâhı âli kapıcıbaşısını gönderir. O da bir en'am okuyarak o taşı yerinden koparır. İskenderiye'den Murat Reis bin güçlükle İstanbul'a getirir. O gece Kadem-i şerifi padişah Eyüp Sultana gönderir. Ertesi gün muazzam bir alay ile karşılama yapılır. Padişah, kadem-i şerife yüz sürüp, mübarek ağızlarından şu mısralar dökülür:

Nola tâcım gibi başımda götürsem dâyim
Kâdem-i resmi dürür hazreti şâh-ı Resûlün
Gül-i gülzâr-ı Nübüvvet o kadem sâhibidir
Ahmedî durma yüzün sür kademine o gülün

Bu beyitleri, musiki ilminde üstadımız Derviş Ömer Gülşeni Pençgâh makamında tesbih bağladı. Buradan büyük alay ile kadem-i nebîyi

İstanbul'a getirdi. Her taraf insan deryası idi. Halk şefaat ya Resulullah diye ağlayıp inlerdi. Akşama doğru kadem-i şerif Sultanahmet câmiine ancak ulaştırılabildi.

KADEM-İ NEBİ HAKKINDA SULTAN AHMET'İN RÜYASI : O gece Sultan Ahmet rüyasında gördü ki, bütün İslâm padişahları toplanmış.. Hazreti Resulullah kadı olmuş. Kayıtbay ayağa kalkıp, (Ahmet kulundan dâvam vardır) der. Peygamber de (gel ya Ahmet) der. Sultan Ahmet (Esselâmü aleyke ya Resulullah) deyince Peygamber (ve aleykümüsselâm ya Ahmedî) der. Kayıtbay «Ya Resulallah, ben din uğruna gaza edip gaza malıyle 800 câmi yaptım. Bir câmi de kendime öbür dünya için yuva yaptım. Oraya, senin temiz sülâlenden olan (Seyyid Ali Ebtahî) den kırk bin liraya kadem-i şerifini alıp altın sandık içinde koydum. Şimdi bu zalim benim efendimin ayak resmini çaldı. Rahmet yüzü görmez oldum. Ferman senindir» dedi. Sultan Ahmet: «Ya Resulallah, hâlâ hâdimül Haremeynim zamanla Kayıtbay kulunun yaptığı câmiler harap olduğundan buraya getirip câmime koydum. Emir Seyyidül Kevneynindir,» deyip sustu.

Kayıtbay: «Mademki mütevelli idin. Niçin evkafımla câmimi tamir ettirmedin?» dedi. Bu bütün eski sultanlarda, Mısır Osmanlıların eline gireli evkaflarımız hep harap oldu, malı devlete kaldı. Mısır'ı bunların elinden alıp başka devlete ver, diye yalvardılar.

Resûlü Ekrem der ki:

«Yok, Allah'ın emriyle Mehmedinin çıkışına kadar ve Ayetül Kürsî'nin başından illâ biiznih kelimesine gelinceye kadar ne kadar harf varda Osman oğullarından o kadar padişah gelir. Yer yüzünde kâfir kalmayıp, yeni dünya arzına giderler. Sonra kıyamet alâmetleri başlar. Ama Ahmet, bunda hikmet var. Kayıtbayımın gaza maliyle alınan ayağımın resmini tiz Mısır'daki türbesine gönder, yoksa sen bilirsin!» der. Sultan Ahmet uyanıp Şeyhülislâm Zekeriye efendi, Nakibüleşraf Kudsî efendi, Kara Sünbül - Ali efendi, Üsküdari Mahmut efendi, pederimiz derviş Mehmet Zıllî'yi, derviş Ömer Gülşeni'yi huzuruna çağırır. Rüyasını anlatır. Hepsi (Hemen vakfı yerine gönderin) derler. O zaman Dergâh-ı Âli kuyumcubaşısı idi, kadem-i nebînin sandukasını kırk günde altın ve gümüş minelerle süsledi ve Mısır'a gönderildi. O dolabın üzerine yazılan;

Bi şevki hazret-i Sultan Ahmed

Mısraı ile başlar ve 16 mısrada son bulur. Sonuncu mısraları da:

Bi hürmet-i Sahibül kademli muallâ
Lehüdderecâtül ulâ fil eflâki sellem.

dir. Kayıtbay câmiinin avlusu yoktur. Üç şerefeli minaresi vardır. Sebili, çocuk mektebi, medresesi, darülkurrası, bir imareti, bir misafir hanı olup

iki yüz odalıdır. Fakat Munsır korkusundan ırz ehli oturamaz. Hep fukaralar oturur. Kırk dükkânı vardır. Evkafı çok zengindir. Hakir bir kere Nazırının muhasebesini gördüm. Geliri on Mısır kesesi idi.

BERKUK OĞLU FEREC CAMİİ: Uzunluğu 180, enliliği 120 ayaktır. 38 sütun üzerinde nakışlı tavandır. Avlusunda hurma ağaçları vardır. Ulu câmidir ama cemaati azdır. Üçer şerefeli iki minaresi vardır. Kapısında:

Üdhulûhâ bi selâmin âminin

âyeti yazılıdır. Târihi de; «Şehit Sultan Berkuk oğlu Ferec... 600 senesi» yazılıdır. Câmiin iki tarafındaki kubbe içinde Sultan Berkuk ile evlât ve âyalleri gömülüdür. Burada olan kelâmı kadimler hiçbir câmide yoktur. Buna yakın...

SULTAN EŞREF CAMİİ: Kârgir binadır. Bütün pencereleri tunçtandır. Sebili, sâkiyeleri, tekkesi, çocuk mektebi, üç yüz kadar evleri vardır. Buna yakın yol aşırı...

EMİRÜL KEBİR CAMİİ: Avlusuz, Kayıtbay câmiine benzer olup kapısında «İşrin tis'a mie'» yâni (920) yazılıdır. Mısır diyarında kubbesi ayarında bir kubbe yoktur. Bütün duvarları da hep kıymetli küçük taşlarla kaplıdır. Yanında bir sebil, yukarısında bir çocuk mektebi, karşısında yirmi dükkânı, 120 odalı hanı vardır.

SULTAN İNAL CAMİİ: Avlusuzdur. İçinde sütun yoktur. Dört kemer üzerine nakışlı tavandır. Minberi sanatlı ahşaptır. Pencereleri safi billûr camdır. Kapı ve duvarları tamamen nakışlıdır. Kapısı önünde servi gibi bir minaresi vardır. Sol kapısı üzerinde «Kulillâhümme mâlikül mülk tü'til mülk men teşâ» âyeti yazılıdır. Sonra «Bu bina Sultan Melik Eşref Ebunnasr İnal tarafından yapıldı 860» yazılıdır. Bu binanın karşısında Sultan Gavri bir muazzam bina yaptırmış ki, gök kubbede böyle bir yapı olmazdı. Fakat Gavri, Sultan Selim ile yaptığı cenkte öldüğünden bu câmi yarım kalmıştır. Eğer tamamlansaydı, İslâm ülkelerinde öyle cennet gibi bir lâtif câmi olmazdı.

SULTAN ÇAKMAK CAMİİ: Bu da büyük ve kârgir bir câmidir. Cemaati azdır.

SULTAN FEREC CAMİİ: Çok büyük değildir ama şirindir. İçi dışı nakışlıdır. Mihrabı oymalı mermerdir. Minberi ahşaptır. Pencereleri tunç kafeslidir. İki ince sanatlı minaresi vardır. Kapısının yanında bir kışlık misafirhanesi vardır. Karşı tarafında büyük köşkler, sofalar olup, haftada iki defa Mısır büyükleri gelip zevk ve sefa ederler. Havuzu vardır. Bunaya bitişik büyük 200 odalı bir han vardır.

SULTAN TUMANBAY CAMİİ, YANİ ÂDİLİYYE: İçinde ve dışında sütun yoktur. Dört kemer üzerine nakışlı kemerdir. Duvarları renkli taşlarla kaplıdır. Bir çeşit mermerdir. Bütün pencereleri tunçtur, avlusu yoktur. Üç şerefeli bir minaresi var. Câmiin sağ tarafında, göklere baş

uzatmış bir kubbe içinde Tumanbay gömülüdür. Âyetül Kürsî'den sonra (906) yazılıdır. Bir avlusu olup, etrafı kale duvarı gibidir. İçinde yüzden fazla odalar, sofalar, misafirhaneler, yüksek köşkler, kiler, mutbak, kahvehane, sâkiyyeler, havuzlar, üç sebil, dış tarafında Âdiliyye denilen saray olup, Tumanbay buraya haftada bir kere gelip adalet icra ederdi. Kayıtbay yakınında...

SULTAN TAVİL CAMİİ: Hakir içine girip görmedim. Bu Kayıtbay yaylağında o kadar çok bina var ki, vaktiyle büyük şehir imiş. Vâkıa bu yayla virandır ama, havası çok güzeldir. Tabiat sahibi kimseler Mısır'ın Hamasin günlerinde çoluk çocuklariyle buraya gelip döl döş dökerler. Bazıları çocuklarını burada süt anneye verirler. Gözleri ceylân gözü gibi olur. Fakat Mısır'da doğan çocukların gözleri Kul oğlu gözüne döner. Bu Hamasin aylarında ana karnına düşen çocukların beyni deşilip dışarıya boza gibi akıp sirke gibi kokar, çocuk ölür. Ama bu Kayıtbay yaylağında doğan çocuklar sağlam olurlar.

KIRK DÖRDÜNCÜ FASIL

ESKİ FÜSTAD, YANİ BÜYÜK ÜMMÜ DÜNYA

Evvelâ tufandan sonra öyle imar edilmiş ki doğudan batıya uzunluğu üç menzil bir büyük şehir imiş. Buhtunnasır, Şam, Kudüs ve Hasan toprağında Belbis ve bu Fustat'ı harap eder. Sonra yine imar eder. Hazreti Risalet asrında Yunanilerden Kayser Herkil İspanya efrenci ile birlik olup bin parça gemi ile Nil'den Mısır'a girip Mısır'ı Melik Mukavkıs'ın elinden alır. İstanbul'da Ayasofya'ya vakfeder. Eski Mısır'ın ilk yapıcısı Hazreti Âdem evlâtlarından Nakravuş Mısrayim idi. Tufandan sonra Nuh oğlu Ham, sonra Ham oğlu Bayzar, Kalimon kâhinin kızını alıp Mısır'a gelip mamur etti. Hâlen Nil kıyısında, Gavri sâkiyyesi dibinden gümrüğe kadar 1800 adım uzunluğunda bir eski şehirdir. Enliliği 300 ve 500, 600 adımdır. Nil kıyısında birkaç katlı, şahnişinli, bağ ve bahçeli, havuzlu saraylar vardır ki dil ile tarif olunmaz. 4600 evdir. Mamur benderdir. Uzak diyarlardan senede on bin parça zahire gemisi gelir.

ESKİ MISIR HAKİMLERİ: Yedi kimsedir. Evvelâ Mısır beylerbeyilerinden bir ihtişam sahibi bey, pürsilâh süvarileriyle bir sarayda oturup hükümet eder. Mehterleri çalınır. Yemeği boldur. Kapıcıdan başka muhafazacı bey gelir. Kanun budur. Şehirde çalınan eşyadan bey mesuldür. Bey hırsızları bulur. İkinci hâkim yüz elli akçe pâyesiyle Mısır mollasının naibidir. Ve paşa tarafından bir kapıcı başı yüz neferleriyle hâkimdir. Hazreti Yusuf anbarı üzerine ağa diye herkes korkar. Bir hâkim de anbar eminidir. Yüz adamı ile bütün anbar adamlarına ve gemicilere hükmeder. Bir hâkim de yeniçeri ocağından bir çorbacıdır. Ve 6 hâkim de gümrük eminidir. Yedinci hâkim ise Mısır subaşısıdır. Altmış adet ka-

vas ile gece gündüz muhafaza eder. Sekizinci hâkim yine yeniçeri ocağından çorbacıdır. Dokuzuncu hâkim Gavri'nin sâkiyesi emini, yeniçeri ocağından bir çorbacıdır. Yetmiş seksen neferi ile sâkiyye hizmet eder.

ESKİ MISIR KALESİ: 18 kere imar edildiği için 18 adı vardır. Adı (Emsus) tur. Üçüncü adı (Kasruş şems) tir. Bir burcunda tufandan Mûsâ'ya kadar yanan bir meşale vardı. Sonra şehrin dışında bir büyük şehir yapıldı ki adına (Makarr-ı asker) dediler. 22 de bu şehri Ebi Avn Sultan imar etti. Sonra Tolun oğlu Ahmet imar etti. Kutayi diye süslü bir şehir yaptı ki yüz bin ev vardı. Sonra Mağrib'ten Cevher Kayid gelip Kahire şehrini yaptı.

.....

Abbasilerin ilk zamanlarından 225 sene geçmişti. Bunlardan sonra İhşitlerden Ahmet bin Ali 358 tarihinde idi. Bazılarına göre Fustat şehri yerinde İbn Arslavuç denilen bir Melik bir büyük saray yaptırdı. Güneş bir diğer burca geçince teepsinde ateş yanardı. Onun için Arslavuş derlerdi. (Güneş evi) demektir. Sonra bu şehri Firuz Dalkidânî oğlu Buhtunnasır harap etti. Sonra Yeşki Koda pazarı olan yerdir. Sonra buna yakın Hamray-ı Kusvâ denilen bir şehir daha yapıldı. 258 de Mağrip'ten Cevher Kayıd gelip Kahire'yi yaptı.

Onuncu adı Fustat Ercalis'tir. Bazı tarihçilere göre Buhtunnasır'dan sonra Fürs padişahlarından Kesra Çuş Mısır'a bir şehir ilâve edip on birinci ad olarak Kubbedüd duhan dediler. Eski Mısır hâkimi Mukattam dağı eteğinde Eşmun bin Kıbtim bir şehir yaptı. Adına Otitis dediler. Cize tarafında Melik Etrib, Etrib şehrini yaptı. Mısır yakınında Kandume şehrini Hirun vezir, Melik Haruba için yaptı. Ama, bu hâkimlerin hiçbiri Mısır'ın iç kalesine hükmedemez. Kıptilerin, Hazreti Ömer'den ahitnameleri vardır. Kale içinde kıpti kiliseleri vardır, Bu kiliseler içinde kıpti meliklerinden Kıbtim, Filbatır, Mihayil, Mikâyil, Totis yatar. Kalenin etrafı 2000 adımdır. Etrafı derin hendektir. Eskiden bu kale çok büyük imiş. Şehrin kıble tarafındadır. Fakat varoşu eski Mısır'a nazaran daha mamurdur. 270 mihrap vardır. İki adet mamur câmi vardır. Bilhassa...

AMR İBNÜL ÂS CAMİİ: Mısır içinde bundan büyük ve dört minareli câmi yoktur.

SULTAN KALAVUN CAMİİ: Nil kenarında garip bir câmidir. Kıble tarafı yıkılmıştır. Kıble kapısı üzerinde «Mehmet bin essultan şehit, Melik Mansur Seyfüddin bin Kalavun tarafından yapıldı. Sene 921» yazılıdır.

EMİR ABİDİN CAMİİ: Nil kenarında dört sütun üzerinde kubbeli bir câmidir. Ortası açıktır. Kafes vurmuşlardır. Duvarları çini kaplıdır. Mihrap kapısı üzerinde (Sene 1070) yazılıdır. Pencereleri hep İstanbul'dan gelmiştir. Mısır'da benzeri yoktur. Çarşı içinde minaresi eğri...

HÜSEYİN KÜFİ OĞLU MEHMET CAMİİ: Bir tarafı harap olmuştur. Benzersiz bir minaresi var. Sol kapısı üzerinde «İnnemea ya'muru mesâcidallah...» âyetinden sonra «Mehmed Bin Hüseyin Kûfi sene 760» yazılıdır. Uzun çarşı içinde...

SULTAN ÇAKMAK CAMİİ: 38 alçak sütun üzerinde nakışlı tavanlıdır.

MELİK TAHİR CAMİİ: Cemaati az, bir minareli, ekseriya kapısı kapalıdır.

HASAN SÜVEYDİ CAMİİ: Tekke iken cemaati çok olduğundan câmi olmuştur. Bu şehirde üç medrese, 20 çocuk mektebi, 5 tekke var, ama gümrük yakınında Şeyh Ali ve Hay tekkesi izyaretgâhtır. Nil kenarında 5 tekke vardır. Evkafları yoktur. Hademeleri vardır. Bu tekkenin yerinde yeniçeri çorbacıları gelip geçenden baç alırlar. Büyük zulüm yeridir. Evvelce bu şehirde 700 hamam var imiş. Hâlâ aşağı çarşıda bir hamam vardır. 11 han, 10 kahvehane, 80 dükkân vardır.

HAZRETİ YUSUF ANBARLARI: Yusuf hikâyesi bütün kitaplarda yazılıdır ama, biz burada uzun olarak yine yazalım: Mısır'da Melik Reyyan padişah idi. Yusuf'u Mısır'a sattılar. Zeliha kendisine âşık oldu. İftiraya uğrayarak hapse attılar. Orada beraber hapiste olan iki yiğidin rüyalarını tâbir etti ve doğru çıktı. Bir gün Melik Reyyan da bir rüya görünce, Yusuf'u zindandan çıkardı. Rüyasını tâbir etti. Büyük anbarlar yapıldı. Melik öldü. Yusuf Mısır'a melik oldu. Bu anbarların üzeri açıktı. On binlerce kuş her gün gelip buğdayları yerler. Fakat aslâ eksilmez. Bir sene, kuşlar yemesin diye üstünü örterler. O şene öyle bir kıtlık olur ki... Derhal yine anbarların üzerini açarlar.

Bu anbarlarda binlerce Erdeb buğday, bakla, arpa bulunur. Mısır, yukarı Said vilâyetidir ki, Mısır'ın anasıdır. Mısır'ı o besler. Mısır hazinesinin biri bu Yusuf anbarıdır. Mekke, Medine, Deşişe, Muhammediye, Muradiye anbarları Bulak şehrindedir. Evvelce Deşişe Kara Ağalar elinde idi. Evkafı harap olduğundan hattı şerif ile yeniçeri ocağına meşruta oldu. Çerkesler zamanında Mekke ve Medine zahireleri Yusuf anbarına girermiş, şimdi Yusuf anbarına konulmaz, doğrudan doğruya Mekke ve Medine'ye gitmek üzere Cidde'ye gider.

Askeri tâifesinden yetmiş kalem, kırk yedi bin üç yüz yetmiş eli beratlı padişah kulu, tayinlarını her sabah akşam bu Yusuf anbarından alırlar. Mısır şehrinde, Bayram paşa yazımına göre bir milyon altı yüz bin adam da bu Yusuf anbarlarına muhtaçtır.

Velhasıl Mısır'ın nice ibret alınacak şeyleri vardır. Hakirin Osmanlı Devletinde dört şeye aklım ermedi. Biri İstanbul'da devlet tersanesi, biri Osman oğulları Mutfağı, biri Mekke ve Medine'deki hacıların sarfları, bi-

ri de Hazreti Yusuf anbarıdır. Bu dördünün gelir giderine bütün akıllıların parmakları ağzında hayran kalmışlardır.

ESKİ MISIR'IN SAKİYELERİ: Eski Mısır'ın bir görülecek yeri de eski Mısır'ın aşağı kuzey tarafında (Sultan Gavri Sakiyesi) dir. Sekiz köşeli bir sağlam kaledir. Yüksekliği 80 Mekke ziraıdır. Ta tepesine atlar, sığırlar çıkıp sekiz yerde çarhlar ile sakiyeler dönüp Nil'den su çekerler ve Mısır'ın iç kalesine gider. Sâkiye emininin hükmünde on bir yerde 36 dolap vardır. 300 sığır, 200 hademe vardır. Senede 350 kese masrafı vardır. Bu sâkiyelerden Mısır'a 360 köprü ile Nil suyu gider. Sekiz sene bu hakir dahi bu hayrat suları içtim.

KIRK BEŞİNCİ FASIL

MISIR DİYARINA HAYAT VEREN VE ZENGİN EDEN NİL'İ BEYAN EDER

Mısır'da yağmur yağmaz. Yağarsa da yetişmez. Bunun için Hazreti İdris'in muzicesi ile hendese üzere eski kâhinler Nil'in yüksek yerlerinden kanallarla suyu vilâyetlere götürdüler. Mısır toprağı tamamen sulandıktan sonra halk, Nil ile gelen çamur üzerine ziraat yapıp yetmiş günde mahsul alır. Bütün dünyada temmuzda sular kesilirken, Nil bu ayda kıptilerin tut günlerinde Nil coşup taşar. Nil suyu kıpkırmızı olur. İlk taşıma yerine (nokta) derler.

MÜBAREK NİL NOTASI: Adı geçen (nokta) günü yaklaşınca başçavuş paşadan izin alıp ümmülkiya havuzunu temizlerler. Çünkü temizlemezlerse Nil'in kaç arşın taştığı belli olmaz. O gün bütün Mısır'ın arka sakaları oraya gelip havuzu temizler. Yedinci günü paşa gelir. Paşaya büyük ziyafet çekilir. Paşa yedi bölük ağasına ve ziyafet sahibi yeniçeri baş çavuşuna hil'atlar giydirir. Sonra paşa bir gemiye binerek Nil üzerinden Kasrül Ayn'a gider. Sonra gelip muhteşem bir ziyafet çeker. Öğleden sonra bütün şeyhler, ulema gelir. Yeniçeriler birer yaylım kurşun atarlar. Baş çavuştan iki kese ihsan alıp odabaşılar ve dayıları giderler. Sabaha kadar mevlûdu şerif okunur. Başçavuş peştemal peştemal akide şekeri ve şerbetleri dağıtır. Ertesi sabah kahvaltısından sonra bütün ulemâ ümmülkıyas önüne gelip, şeyh dua eder, herkes âmin der ve herkes yerli yerine gider ve sekiz gün tamam olur. Bu ziyafetlerde 200 aşçı hizmet edip bin koyun, 50 bin tavuk, 50 bin güvercin, yüz binlerce ekmek 100 bin yağlı çörek masraf olur.

Nil ne kadar taşarsa Ümmül kıyas havuzuna da o beraberlikte su girer. Havuz temizlendikten yirmi gün sonra (nokta) bu gece düşer diye paşaya haber gider. Büyük ziyafetler çekilir. Herkes gider. Paşa ağalariyle kalır. Çünkü ziyafet paşanındır. (Nokta) ona derler ki, havuzun için-

de su berrak bir halde dururken, kıpkırmızı kan gibi çamurlu su görünür. O vakit düşer. Kur'an okunur. 200 hatim indirilir, paşanın vekilharcı yüz kurban keser. Mahkeme tarafından noktanın düştüğü sicile geçirilir. Bir ihtiyar paşaya müjde edip bir beyaz giyip 70 - 80 altın ihsan alır.

SÂDÂT ŞEYHİNİN MENKIBELERİ: ..... târihinde Şeyh Sâdât Mağrîp'ten geldiği vakit Nil bir sene taşmadı. Kıtlık oldu. Mısır halkı şeyhe gelip dua etmesini rica ederler. Şeyh dua edince Nil, o kadar güzel taşar ki hâlâ bu ziyafet Sâdât evlâtlarına o gün içindir. Ümmül kıyas şeyhleri ve üç yüz nefer Reddad oğulları hep burada otururlar. Her gece taşan Nil miktarını bir kâğıta yazarlar. Bu kâğıdı Ümmül kıyas şeyhinin mührü ile mühürleyip götürüp her gün Mısır paşasından bir altın alırlar. Nil taştıkça bütün Mısır halkı arasında büyük sevinç ve bayram olur. Taşmazsa, Allah göstermesin kıtlık olur. Taşma miktarını, bu havuzda otuz arşın boyunda bir sütun vardır. Üzerinde parmak parmak kertikler vardır. Şeyh her akşam bu sütuna bakıp paşaya gidip «Selâmün aleyküm ya sultan vekili olan vali, bu gece Nil Allah'ın emriyle bir parmak taştı» der ve bir altın alır. Böylece seksen gün birer altın alır. Bu paşaya gelen dellâlın yanında 360 dellâl daha vardır. Her biri birer mahalleye gidip bağırarak aidatlarını alırlar. Bu dellâlların yanında üç dört tane beli peştemallı mahbup Arap oğlancıkları, boğazlarında sarı yeşil ve al şallar takıp her kapının önünde o ev sahibinin adı ile hitap edip meselâ «Ya Şerif Ahmet, Allah'ın emriyle Nil geldi» derler. Herkes derecesine göre bunlara para verir. Bu şeyhler ve bu Reddad dellâllar devlete vergi verirler.

Nil 20 arşın taştığı vakit ve biraz sonra 23 arşın olduğu vakit «Dağdan dağa!» diye bağırırlar. Cize tarafında Hermin dağları vardır. İki büyük, biri küçük yapma dağdır. Halk «İhram dağları» der. Nil onun eteğine varınca Mısır'ın en bahtiyar senesidir. Eğer yirmi beş, yirmi altı arşın tasarsa, Allah korusun, Mısır suya gark olur. Bu İhram dağlarını hazreti İdris'in öğretmesiyle Melik Surid yapmıştır. Hazreti İdris ledün ilmi ile Nil'in Mısır'ı suya boğacağını bilip bu ihramları yaptırıp tılsımlı etti. Nil bu dağların dibine gelir. Ama kıyamete yakın bir padişah gelip bu dağları barut ile koparır. Dokuzuncu harabiyet Buhtunnasır'ın idi. Onuncusu, Nil tılsımının bozulmasıdır. Böylece Nil Mısır'ı harap etse gerektir.

Nil 16 arşın taşsa padişah malı tahsil olunur, 18 gelse âlâ, bundan mültezimler, keşşaflar saklanırlar. 20 zira' gelse bütün Mısır'ı su basar. Allah göstermesin. Ama 15 arşın gelse zarardır. Kıtlık olur. Paşa uğursuzdur diye azlolunur ve Yusuf köşkünde hapsolunur. Bütün keşşaflar ve mültezimler defalarca işkence, divanda makaraya çekip bütün parasını alırlar. Ama Nil taşarak gelse, bütün muhtekirler mahzenlerde olan zahirelerini meydana çıkarıp Mısır öyle bolluk olur ki, dört Osmanlı okkası ekmek bir paraya olur.

HİKÂYE

Hazreti Ömer zamanında Mısır zaptolunduğu vakit Mısır halkı Amr ibn Âs'a gelip dediler ki:

«Ya Amr, bizim âdetimiz, Nil'in taşma zamanında Mısır'ın en güzel kızını fevkalâde süsleyip, binlerce kelle şeker, binlerce erdeb buğday, ekmek ve peksimet ile Nil'e bırakırız. Ertesi gün de Nil taşar.»

Amr ibn Âs, hâşâ dedi, bu kefere âdetidir ve bunu yaptırmadı. Ama o sene de tesadüf, Nil taşmadı. Müthiş dedikodu alıp yürüdü. Amr ibn Âs durumu Hazreti Ömer'e bildirdi. Hazreti Ömer de Nil'e hitaben bir mektup yazdı. Mektup şöyledir:

«Ey Nil, eğer senin taşman kendi kuvvetinle ise taşma, geçtik, bizim sana ihtiyacımız yoktur. Ve eğer taşman, hak süphane ve teâlânın kudretiyle ise tiz taş!»

Amr ibn Âs bu mektubu Nil üzerine koydu. Ömer'in selâmını da Nil'e söyledi. Allah'ın büyüklüğü, Nil derhal yükselmeye başladı. Bütün Mısırlılar sevinç bayramı yaptılar.

RAVZA ADASI VE ÜMMÜL KIYAS: Eski Mısır karşısında Ravza derler bir adanın güneyinde bir köşede kat kat yüksek köşkler, avlular, hücreler, kiler, mutfak ve 200 kadar Ümmül kıyas şeyhi oğulları evleri, bir köşede sultan Kayıtbay camii.. Dış avlusu geniş meydandır. Bu Ümmül kıyası ilk defa yapan kıpti devletinde bir kâhindir. Adı Kalimon kâhin idi. Ondan sonra Hısaylım adında bir kâhin de daha birçok şeyler ilâvesiyle bugünkü Ümmül kıyas meydana geldi. Nil nehrini vilâyet viyâlet kanallarla o akıtmıştır. Zamanla bu Ümmülkıyas harap oldu. Abbasilerden Me'mun, İhram dağlarından defineler çıkarıp, o define parasiyle bunu tamir etti. 785 tarihinde Abbasilerden Elmütevekkil Alallah Muhammed zamanında, sultan Berkuk Ümmülkıyas'a ilâveler yaptı.

ÜMMÜLKIYAS HAVUZU: Bu kelime yanlıştır. Aslı (Mikyas) tır. Bu mikyas havuzu, Ravza adasının bir ucunda Me'mun halife köşkünün altındaki avlunun bir köşesinde dört köşe, safi mermer bir havuzdur. Derinliği otuz arşındır. Dört tarafı seksen ayak merdivendir. Yılda bir kere yeniçeri ocağı tarafından temizlenir. Tam ortasında tam 25 arşın boyunda bir sütun var. Havuzun bir tarafından diğer tarafına bir ağaç konulmuştur. Sütun üzerine basmıştır. Sütun bu suretle ancak durur. Sütun üzerinde kertikler parmak hesabıdır. Beyit:

İntizâr-ı cebr ile oldu helâl it'âm-ı nâs
Nice bir parmak hisâbın gösterir ümmül kıyas

Bir kertik, bir parmaktır. Bu kertiklerin sayılması için yine havuzun iç kısmından mermer merdivenler vardır. Havuzun sonuna kadar 48 basamaktır. Her gece mikyas şeyhi, Nil'i ölçüp paşaya bildirir. Havuzun ke-

narındaki mermer üzerinde kûfî bir yazı vardır ama Arap ve Acem seyyahları okuyamamışlardır. Ama Allah bilir Me'mun halife târihidir. Sütunu tutan ağacın kenarında altın yazı ile Âyetül kürsi sonunda «Fi Cemazilâhır sene seb'a ve erbaın ve mieteyn» yazılıdır. Bu mikyas havuzu kenarında sekiz beyaz mermer sütun üzerinde kafesli nakışlı kubbe vardır. Bu sütun pervazları üzerinde beyaz celî yazı ile: «Fanzurû ilâ âsâr-ı rahmetillâhi keyfe yuhyil arzi...» âyeti yazılıdır ve onun altında «Melik Eşref Tahir Baybars sâlihî» yazılıdır. Bu yazının yukarısında kubbe kenarında «..... Sultan Murat han... seb'a ve hamsin ve seb'amie» yukarısında kubbe ortasında «Elem tere ennallahe enele minessemâl mâen feselekehû yenâbia...» âyeti yazılıdır. Sonra «Elem tere ennallahe enzele minessamâi mâe fetusbihul ardu...» âyeti yazılıdır. Sonra kubbenin ortasında «Kul küllün ya'melü alâ şâkiletihi...» âyeti kerimesi yazılıdır. Daha sonra «Bu câmiin Selim oğlu Süleyman han zamanında Mısır emiri Davud paşa tarafından 954 senesinde yapıldığı» yazılıdır. Mihrabın kıble duvarındaki kapının sol tarafında «İnnemâ ya'muru mesâcidallah.....» âyeti, sonra «Nasrun minallah ve fethün karib» âyeti yazılmıştır. Havuzun dört tarafı da parmaklıktır. Adam aşağı bakmaya cesaret edemez vesselâm.

Havuzun dışında kırk basamakla çıkılır bir muhteşem köşk vardır. Bazı Mısır vezirleri gelip burada istirahat ederler. Selim han bir gece bu köşkte uyurken, bir fedai girip hançerle öldürmek üzere iken, Resulü Ekrem Selim Han'ı uykudan uyandırmış, bu suretle ölümden kurtulmuştur.

RAVZA ADASI: Bir adadır. Cize tarafından Nil akar. Bazı seneler Nil kuruyup yaya geçilir. 1086 da Canpulat-zâde Hüseyin Paşa efendimiz Yusuf anbarı yollarını temizletti. Ana Nil'den bütün Nil bu tarafa akıp Ravza adası bir büyük ada oldu. İlk defa Nizamüddin Salih bu adanın dört tarafını tuğla bir kale yaptı. Bu Cezire, mikyas köşesinden Bulak'a kadar bir buçuk saatlik bağ bahçedir. Havası gayet güzeldir. Yılan ve çıyan olmaz, tılsımlıdır. Çeşitli çiçekler, limon, turunç ve diğer baharın kokusu insanı mest eder. İçinde Mısır âyânının köşkleri, kameriyeleri, Selsebil ve şadırvanları, hamamları vardır. Hâlen yedi saray, üç câmi vardır. «Cennetten bir bahçedir» denilse yeridir. Hasta olan bir gece yatsa, ebedî hayat bulur.

Kıptilerin tut günü nokta düşünce bütün Mısırlılar, teşrifat kanununa göre paşaya hediyeler verirler. Paşa Nil kesimi olacak Halici, on kese sarfederek temizletir. Nil kesimi olacak yerde Ebül menca köprüsü vardır. Burada muhtesip ağası 2000 kelle şeker, iki bin kutru nebat, binlerce batman meyva, 70 - 80 deve yükü has ekmek dağlar gibi yığılır. Muhtesip ağa bunları paşa kesesinden hazırlar. Nil kesiminden Bulak'a kadar bir saatlik yerdir. Karşı Ravza adası da bir saatliktir. Bu iki ta-

rafta büyüklerin rengârenk çadırları mutbak ve kilerleri vardır. İki taraf adam deryasıdır. Burada devlet erkânının, bütün Mısır âyân ve eşrafının 1000, 1200 parça fırkate ve kayıkları, sandalları, sırmalı rengârenk kumaşlara sarılmış, bayraklarla süslenmiştir.

Bütün gemilerin içi dışı çeşitli silâhlarla, sanki cenk edecek imiş gibi doldurulur. Nil'in yüzü gemi ile dolar. Bir gemi ormanı haline gelir. Bir adamın, gemiden gemiye atlayarak karşı tarafa geçmesi mümkündür. Paşa Nil kesime hazır olunca büyük alayla yürümeye başlar.

NİL KESİMİ ALAYI: Bu alay da, yukarıda bildirdiğimiz paşanın Mısır'a girişi gibidir. Ama bu alayda fazla olarak ulema, salihler, şerifler, tavâşî ağalar vardır. Alay yürümeden iki gün evvel Mısır âyân ve eşrafı, küçüğü, büyüğü Bulga kadar adam deryası olup paşayı bekler. Evvelâ subaşı ve kavasları ve on nefer cellâtlar yolları temizlerler. Sonra imam ve hatipler, şeyhler, dört mezhep imamları, mollalar, mezhep müftileri, Bolevi Mustafa efendi ile kazasker efendi, 46 bin Sâdât-ı kiramın iyi giyinmiş olanları, Nakibülerşaf Burhaneddin efendi, alay çavuşları, alay gönüllüleri, tüfenkçiler, müteferrikalar, çerkesler, çerkes beyleri, yeniçeriler alayı, paşa ağaları, alay gönüllüleri, çadır mehterleri, caşnigirler, taşra kilercileri, saraçlar, müteferrikalar, vâcibürriaye ağalar, kapıcıbaşı alayları geçer. Sonra...

MISIR BEYLERİ ALAYI: 26 bin hepsi perişani destarları ile sırmalar içinde mücevher takımlı, küheylan atlar üzerinde, önlerinde şatırları, ellerinde teberleri müslimleri, arkalarında çarkap tirkeşli iç ağaları ile at başı beraber geçerler. Sonra...

SULTAN MÜSAHİBİ TAVAŞİ AĞALAR ALAYI: Bunlar padişah lalalığından azat edilmiş olup, kimi Darüssaade ağalığından, kimi hazinedar başılıktan, şeyhül haremlikten, kimi müsahiplikten âzat olmuş koltuk vezirleridir. Bunlar bin kadardır. Bunların alayları gibi muhteşem alay yoktur. Çünkü bunlar İstanbul'da yıllarca oturup binlerce kese ve hesapsız cevahir ile âzat olup Mısır'a gelmişlerdir. Her birinin arkasında ay parçası gibi tirkeşli köle gulâmlar ile geçerler.

PAŞA ALAYI: Kara ağalardan sonra paşanın 26 adet mertebe sahibi üst kaftanlı, perişani destarlı, temiz rahat ve abâyili muhteşem gedik sahibi ağalar, enselerinde kırkar ellişer zırh külâhlı iç ağalariyle geçerler. Sonra paşanın tuğları, bayrakları geçer. Sonra paşanın dokuz küheylânı, her biri, başı, mücevvezeli yedekçiler tarafından çekilerek geçerler. Bunların iki tarafında başı otağalı 600 mülâzim yeniçeriler geçerler. Sonra bizzat paşa, samur kürk üzerine cevahir çarkap tirkeş kuşanıp, kadife kırmızı şalvar giyip, Selimî üzerine mücevher sorguç takıp, Kayıtbay divanhanesinden aşağıya iner. Atına binip, meydanda Selim Şah makamında iki rekât namaz kılar. Sonra çavuşlar kethüdası

paşanın soluna, paşa kethüdası sağ tarafına koltuğuna girip, divan çavuşlarının alkışları arasında ata biner. Sekiz adet gayet süslü satırlar, ellerinde teberleriyle paşanın önünde giderler. Paşanın yanlarında müteferrikalar, paşanın ensesinde silahdar, çuhadar, başlarında sırmalı keçeler, bellerinde çarkap tirkeşler ile geçerler. Arkadan 200 iç ağaları, elli iç mehterleri omuzlarında tokmak tüfenklerle geçerler. Sonra Paşa kethüdası, hazinedar, divan efendisi, imam efendi, müezzin başı, sancak ve bayraklar, dokuz kat mehter, sakalar, piyade eklâm, meşaleciler gelirler.

Paşa bu tertip üzere Azepler kapısından çıkınca kaleden 70 - 80 top atılır. Bundan sonra yeniçerilerin gülbangı gökleri tutar. Sonra Azebistan askeri gülbank çeker. Sonra yeniçeriler, böylece gülbank çekerek giderler. Paşa iki tarafına selâm vererek tam üç saatte Bulak şehrine girer. Kadem-i nebîye varıncaya kadar Nil üzerindeki gemilerin tüfenk sesinden geçilmez olur. Sonra paşa, Sebtiyye köşkünde Kapudan Paşanın ziyafetini yiyip beş kese, beş tavaşî, beş küheylân hediyelerini alır.

MISIR VEZİRİNİN GEMİSİ: Paşa gemisine biner. Gemiciler derhal yelkenlerini açarlar. Nil üzerindeki bin, iki bin gemiden hesapsız top ve tüfenkler atılır. Paşa gemisinin kıçı ve başı yüzlerce sırmalı bayraklarla süslüdür. Paşanın oturduğu yer geminin kıçında, üstü atlas ile örtülü bir sofadır. Her tarafı yaldızlı yastıklarla süslüdür. Paşanın dört tarafında iki yüz has gılman, 200 gemiciler vardır. Yelken sereninde iki çatal Cezayirkârî flandra var ki yüzer zira' boyu var. Sütunlar üzerindeki sancaklar da sırmalıdır. Mısır âyânlarının gemileri de gayet süslüdür. Hanende ve sazendeler fasıllar yapar, paşanın dokuz kat mehterinden başka 45 yerde Osmanlı davulu ve bin yerde hakanî kûs çalınır. Böylece paşa Nil üzerinde üç saat gider. İki tarafta halk el göğüste selâm durur. Paşa selâm verir, onlar alırlar. Üçüncü saatte Nil kesimi halicinin ağzında paşanın gemisi gelip demir atar.

KAT'I NİL-İ AHMER-İ SEBİL: Burada binlerce ulemâ, Sulehâ, şeyhler ve Sâdât dua ederler. Temmuzun (tut) başında, halicin ağzındaki toprağı, binlerce çıplak Arap bozar. Nil gök gürültüsü gibi bir gürültü ile buradan akmaya başlar. Herkes (Fâtiha, Fatiha) diye feryat eder. Gemilerden binlerce top ve tüfenk atılır. Subaşı, yıldırım gibi gidip evvelden Nil kenarında hazırlanmış olan 200 koyun ile 50 deveyi kurban eder. Araplar paylaşırlar. Paşanın vekilharcı 2000 kelle şekeri, 2000 kutru nebate hamevî ve 80 deve yükü ekmeği, 50 kantar peksimedi Nil'e atarlar. Binlerce Arap Nil'e atılıp tamamını çıkarırlar. Bir habbe kaybolmaz. Hakir bu manzarayı seyrettim. Bu çıplak Arapları görünce İsrafil Suru vurulmuş da, insanlar kabirlerinden kalkmışlar gibi geldi. Nil, Mısır şehrinin ta ortasından akıp Kalyop, Mansûre ve Şarkiyye vilâyetlerini sular. Mısır bolluk olur.

Sonra paşa halici temizleyen ağaya, Sâkiyye eminine, subaşıya muhtesebe, paşa vekilharcına hil'atlar giydirir, tekrar demir alıp Nil'den yukarı gider. Dışarıya çıkarak öğle namazını kılar. Bundan sonra Mısır âyânına paşanın ziyafeti olur. Burada yeniçeri ağası paşayı Kademün Nebi'de ziyafete davet eder. Orada herkes izinli olup yerlerine giderek zevk ve sefa ederler. O gece paşa da Ümmül kıyas köşkünde zevk ve sefa eder. Nil üzerindeki binlerce gemilerde kandiller, fanuslar yanar. Ve her tarafta davul, zurna, kudum, nefirler çalınır. Sabaha kadar bu eğlence devam eder. Ne tarafa baksan zevk ve sefa edilmektedir. Ayş ve işret âlemi ve şadımanlık olmaktadır.

USTA FİŞENKÇİLER: Evvelâ ateş oyunbazları, yani Ebu Ali Sina tariki, Mikyas köşkü önüne gelip bir fasıl havaî fişenkler tarlar. Gökten inerken binlerce kandil, şahap yıldızı gibi her tarafı nurlandırır. Bir çeşit sürahiler vardır ki üçer kamışlıdır. Birincisi havaya çıkıp sönerken, ikincisi ateş alır, o sönerken üçüncüsü ateş alıp bulutlar içine girer ve güya bulutlar parça parça olur. Bir çeşit havaî fişenk de gökte ateş tamam olunca ondan kırk elli tane fişenk etrafa yayılır. Velhasıl nice yüz bin renkli fişenk âsumânî, bahrî, tavusî, horosî, kepşî, sürhâbî, cünûnî, kestane ve şazirvanî, ra'dî, kelebek, semekî, bu sonuncusu, denize yedi sekiz kere girip başka yerden çıkar, yine dalar. Kâğıttan kaleler birbirleriyle birer saat ateş fişanlık ederler. Fişenkten papas, frenk, yahudi, kızılbaş suretleri birbirleriyle cenk ederler. Eşek, hınzır, peri, dev ve sahici eşekler, köpeklere fişenkleri bağlayıp ateş ederler. Ve çeşitli Badaluşka, havan, tulumba, merdiven, şemsi cihanlar, kafesler, çatal âsmâniler, ra'diler, oran ve ejderhalar, kumbara ve havanlar, hurrevânîler, ile, bu sanat frange mahsus iken sihir derecesinde sanat gösterirler.

(Burada dört satır açık bırakılmıştır.)

Bu eski Mısır'da yedi gün yedi gece zevk ve sefa ederler. Bazı yalı saraylarını günde yüzer kuruşa kiralarlar. (11 satır, sayfayı doldurmak için açık bırakılmıştır.)

Bu semender sanatını hiçbir diyarda görmedik. En az yüz bin kuruş fişenk atışı için masraf olduğu muhakkaktır. Bütün âyân gemileri, baştan başa süslenmiş olarak, mehterlerini çalarak paşanın önünden geçer, paşayı selâmlar ve Cize tarafına giderler.

Ertesi gün paşa Mısır beyine, yedi bölük ağalarına, bütün âyâna ağalarından birini gönderip ziyafete davet eder. Onlar da, gelen ağaya yüzer kuruş, bir çuha, bir kumaş ihsan edip Ümmül kıyas köşküne gelirler. Bir nefis ziyafet olur ki, halk dilinde yüz kese masraf olmuştur derler. Yemekten sonra gül suyu şerbeti ve buhurlar dağıtılır. Rütbelerine göre yüzlerce hil'at giydirilir, memuriyetlerinde bırakılırlar, on-

lar da mansıplarının keşûfiyelerini verirler. Nil kesimi sene başı olduğundan ağalara birer hil'at giydirilir. Bugünkü ziyafet paşa kethüdasınındır. Bütün gedik sahibi ağalara da ziyafet çeker. Yemekten sonra kethüda bir samur kürk giyer. Bu gece de Mikyasta top ve tüfenk şenlikleri olur. Ertesi sabah Ravza adasında Kenan bey konağında defterdar paşa ziyafet verir. Paşa öğleye atına binip giderken, hac emiri paşa, paşanın özengilerine sarılıp Ravzada Ali bey sarayında büyük ziyafet eder. Bu ziyafette bütün hünerbazlar hünerlerini gösterirler. Akşam ziyafetini, paşanın kaymakamı verir. Beş kese, mücevher donanmış at, beş çıplak at, on iki iç ağalarına birer at hediye verir. Gece yine Ümmül kıyasa gelir. O gece de sabaha kadar şenlik olur. Sabahleyin emirlerin serdarı gelip Ravza bağlarında paşayı ziyafete davet edip, beş kese beş tavaşî, bir altın zincirli, mürassa eğerli at ve daha nice kıymetli hediyeler verip, paşadan bir hil'at giyer. Velhasıl üç gün ve gece beyler ziyafet ve hediyeler verip, birer hil'at giyerler. Sonra Mikyasta bütün beyler yeniçeri ağasının ziyafetini yerler. Ağa, paşaya kıymetli hediyeler verir. Sonra paşa atına binip mikyasta şehir havalesi ziyafetini yer. Burada da üç kese, üç tavaşî, üç at paşaya ve bir at kethüdaya verilir. Paşadan bir hil'at giyer.

Velhasıl yedinci gün bazı vezirler, halk işinden gücünden kalmasın diye üç gün üç gece şâhâne zevk ve sefa ederler. Üçüncü gün gemileriyle giderken Kasr-ı Ayn önünde Azepler ağası kethüdası paşaya buraba bir ziyafet verir ki, tarifi imkânsızdır. Yemekten sonra paşa üç kese, üç at kethüdaya verir ve paşadan bir hil'at verilerek vazifesinde bırakılır. Yine paşa gemiye binip Ramazan bey bahçesinde çavuşlar ziyafet verirler. Çavuş yerinde bırakılır.. Sonra müteferrika başı yüzlerce çadırlar kurup ziyafet ve hediyeler verip, yerinde bırakılır. Sonra paşa Sebtiyye'ye gelir. Burada paşa, ruznameci efendinin ziyafetini yer. Ve ruznameciden hediyeler alıp, vazifesinde ipka eder. Sonra paşa eski âdeti üzere, bütün Mısır askerleriyle atlara binerek ve Selimi destarı üzerine otagasını koyup, samur kabanice üzerine murassa' tirkeşi ile geçer. Bütün Mısır halkı selâma dururlar. Ve genç ihtiyar «Hafazanallah ya aziz-i Mısır, ya mütevellî-i Mısır, ya vekilissultân-ı Mısır» diye dua ederler. Bu arada mataracı ve şatırcı başılar ellerinde birer kese ile halka para saçarlar. Sonra bütün mektep talebeleri «Allahu yans ırussultan» diye dualar ederler, onlara da para saçılır. Bu şekilde Azepler kapısından içeriye girilir ve saraya varılır. Kaleden toplar atılır. Gavri divanhanesinde askere dört bin sofra ile yemek verilir ve burada yetmiş ziyafet tamam olur.

Mısır'ın eski kanunlarına göre, eskilerden beri on iki bayramın biri bu «Nil kesimi» dir. Velhasıl yeryüzünde bu Nil kesiminin benzeri yoktur.

Şiniden ki bilved manend dîde

KIRK ALTINCI FASIL

RAHMET SUYU MÜBAREK NİL VE CENNET SUYU BÜYÜK NEHİRLER

Uzağı gören fikir sahibi ahbaplara ve kudretli seyyahlara malûm ola ki yeryüzünde akan nehirler hakkında çok söz söylenmiştir. İbn Abbastan Avkî rivayet ederek der ki, yeryüzündeki nehirler, insan vücudundaki damarlara benzer. Ve Batlimos'un dediğine göre, 200 büyük ve 44 bin küçük nehir vardır. Büyük nehirlerin birbirinden uzaklığı 50 ile bin fersah arasındadır. 200 büyük nehirden en büyüklerinden biri mübarek Nil'dir ki hakkında Kur'anı Kerîmin 16 yerinde âyet vardır. «Ve terekû min cennâtin... Ve uyûnin ve zürûin makaamin kerim» Müfessirler bunu Mısır ve Nil ile tefsir etmişlerdir. Ve yine «Ve enzelnâ minessemâl mâen...» âyetinden murat da yine Mısır ve Nil'dir. Bu kadarla iktifa edelim.

Fakat Nil, Allah'ın takdiri ile, hakîm Batlimos'un yazdığı üzere Nil güneyde yedi aylık yolda (Kamer dağı)ndan çıkar. Kaynağı 12 büyük pınardır. Bunlar deniz gibi bir göle dökülürler. Nil oradan bir kol halinde çıkıp kuzeye doğru Kırmankos, Kagan, Foncistan, Berberistan, Nube vilâyetlerinden geçip, Mısır'ın hududu olan Say vilâyetine gelir ki Mısır'dan iki aylık yoldur. Burayı geçip Esne, Asvan, yukarı Said, Circe vilâyetlerine uğrar, buralardan bir ayda geçerek Menşiyye, Tahta, Ebutic İsyut, Manfalût, Sanbu, Melluy, Menye, Feşne, Benî Seyh şehirlerine ve oradan Ümmü dünya Mısır'a uğrar ve oradan Mısır'a beş mil uzak Batnul Bakar denilen yerde Nil iki kol olur. Dimyat'a giden kol üzerindeki şehirler şunlardır...

Mitgam (Mansure toprağındadır. Karşısında (Garbiyye toprağında) Zifte ve Mansure, Semennut (Garbiyede), Kusgun (Mansure toprağındadır) Dimyat, Nil'in Şarkiyye toprağındadır). Burada mübarek Nil Mecmaül Bahreyn denilen yerde Akdenize dökülür. Bir kolu Reşide gider. Bu yol üzerinde Tunub mahallesi, Beşir, Ebû Ali (Garbiyyededir) karşısında Rahmaniyye (Bahire toprağındadır) bunun karşısında İbrahim Dessukî mahallesi (Garbiyyededir), Mâlik mahallesi, Emir Ali mahallesi ve Rişidi geçip Akdenize dökülür. Bu yukarıdaki şehirlerinin iki tarafında 160 şehirdir. Say kalesine kadar üç aylık yoldur. 1800 mamur köydür. Nil'in kaynağından Akdeniz'e kadar üç bin fersahtır. İlk çıktığı gölden sonra Nil dokuza ayrılır. Sudan, Fes, Merankeş toprakları batıdır. Ama hakir o taraflara varmadım. Hat güneyde enlemi 12 derece 42 dakika yerlere gittiklerimiz inşaallah Foncistan seyahatimizde yazılır. Batıya giden dokuz bölüğü 100 fersahta Okyanusa, yani Bahri muhite varır diye Foncistana varanlardan sordum. O taraflarda Nil'de timsah olmaz dediler.

Sultan Müeyyet zamanında Nil'in çıktığı yere sekiz ayda varıp gelmişler. Mallarını orada portakal keferesine satmışlar. Foncistan padişahı Mâlikî mezhebinde olup Mısır'da şeyh Bekrîye inanır. Orada hep adamları gelip gider ve bu sebeple Mısır paşasına da fil derisinden kalkanlar, fildişi, gergedan boynuzu, kiler derisi, Abnoş ağacı, Zübad gibi hediyeler getirirler. O taraflar mamur değildir, fakat Say, Der, İbrim, şelâle vilâyeti, Asvan, Esne, Kos, Kana, Kava, Circe ve Mısır'a kadar çok mamur şehirlerdir.

MISIR'IN İYİLİKLERİ: Mısır vilâyetinde 7000 haliç, on bir bin tur'a vardır. Bu tur'alardan Nil akıp, bütün Mısır'ı sular, ziraat olunur. Senede iki kere yağmur yağar. Fakat Nil taşmasa Mısır'da kıtlık olur. Onun için Nil taşınca şenlik ederler. Yoksa Mısır bir Cezire yerdir. Mısır'da bütün köyler ve şehirler birer yüksek yerde kurulmuştur. Deniz gibi taşan Nil ortasında bunlar ada gibi kalırlar. Nil taştığı vakit köylülerin birbirlerine gidebilmesi için, köyler arasına toprak sedler yapmışlardır. Nil bu sedde gelince on gün o vadiyi sular. Sonra seddi açarlar, diğer bir vadi sulanır. Ve halk birbirine düşmesin diye askerler nezaret edip, Nil'i köyden köye bırakırlar. Bazen Nil yoluna tur'alar akmışlardır (1). Velhasıl bütün Mısır ile haliç, tur'a, göllerdir ki, Hazreti İdris'in öğretmesi ile, mühendisler ve kâhinler bu şekilde tarih etmişlerdir.

Nil kesimi geçen senenin sonu ve bu senenin başı olduğundan bütün keşşaflar, Eminler, mültezimler, reâyâ ve bevvâblar mahsulleri tamamen alınca, kâşiflerin hükmü geçmez. Yerine bir kaim veya bir müsellim tayin ederler. Sonra paşa tarafından bütün keşşaflara birer ağa tayin olunur. Ağalar kâşifleri divana davet ederler. Kâşifler bu dağlara dörder bin para ve birer küheylân at hediye ederler.

Kıpti senesi başında Seyyid Ahmed Bedevî için on beş gün ve gece mevlût okunur. Müflis olan keşşaf, emin veya mültezim, davet için gelen ağadan kaçıp, bu Seyyid Ahmed Bedevî âsitanesine sığınır. Oraya sığınanı aslâ vermezler. Fakat hâkime itaat edip gizlenen kâşifler pâdişah divanında muhasebesini görür. Borcu olan padişah parasını da öder ve hilat giyer.

..... ve kimini müflis ile Gavri divanında makaralara çekip, kollarından asarlar ve fil .....si ile cellâtlar öyle işkence ederler ki yiyen bilir. Eğer Mısır veziri merhamet ederse, yine gelecek sene için hil'at giyer. Yani yerinde bırakılır. Ama Nil kesiminde vilâyet deniz haline gelip kâşifler yerlerine gidemeyip, kaymakam gönderirler. Böyle zamanlarda fellahlar ejdere dönerler, ellerindeki nobuta tükürüp vilâyet vilâyet hır-

(1) Evliya tur'aya, ırmak diyor. Ve bazen ark olarak devam ediyor.

sızlık ederler. Birbirlerinden intikam almaya kalkışırlar. Çünkü bu Mısır'ın fellâhları, hazreti Âdem ve Habil ve Kabil zamanından beri iki fırkadır. Bir fırkasına (Beni Haram) derler, şecaatli adamlardır. Kabillidirler, bir kısmına Benî cüzam derler Habillidirler. Gayet hilekâr, harami, yağmacıdırlar. Birbirlerinin köylerini basıp dövüş ederler. Galip gelenler, mağlûpları kılıçtan geçirirler. Avratlarının karnını yaıp, çocuklarını çıkarıp ateşte yakarlar. Avratlarının memelerini kesip, saklı paralarını sorarlar. Köyü veya kasabayı yakıp, mallarını alıp maval türküleri söyleyip şakalaşarak giderler.

Mısır fellâhları, firavun kavmi olup cebbar, inatçı, hasetçi, fâsık kimselerdir. Üç ay sonra Nil çekilip, kalan balçık üzerine fellâhlar ekin ekerler. O vakit ayakları bağlanmış olur. Keşşaflar, eminler, mültezimlerin yürekleri yağ bağlar. Vazifelerine sahip olurlar. Mültezimler de yanlarına aldıkları yiğitlerle köylerin inzibatını temin ederler. Artık kaymakamların, müsellimlerin hükmü geçmez. Hükümet, hep kâşiflere göre Nil taşması sırasında yağmacılık edenleri birer birer yakalayıp canlı canlı derilerini yüzüp ellerini ve ayaklarını kırıp, bütün yağma ettikleri malları geri alırlar ve âlemin düzeni için katlederler.

CEBBAR MISIR KAVMİNİN CÜRETLERİ: Tuhaf şeydir. Fellâhlardan bir harâmi; bir kâşifin eline düşüp, katledeceği vakit, kâşife birkaç kese verip (Beni alay ile Mısır divanına çıkar) der. Cellâtlar siyaset meydanına götürüp çarmıha gererek göğsünden arkasına derilerini yüzerken ayaklarını kırar, sonra derisini yüzüp içine saman doldururlar. Böylece devlet alacakları tahsil olunur ve hazine bağlanır. Bu kadar gelir fellâhlardan alınır.

Bunlar başı açık, yalınayak bir aba şal içindedir, ama malları çoktur. Çok çalışırlar. Çünkü Mısır'da ne ekersen altın biter. Mısır'da hükümet sürenler, sülâleden gelme değildir. Hep bileğinin kuvveti ile, isyan ederek Mısır'a hâkim olur. Nil suyunun hassasıdır, bir Anadolulu da üç sene Nil suyundan içse cebbar olur (zalim). Kadınları da gayet sevimli olup edebi, utanması az olur. Atları Nil suyu için şerrânî ve hatran olur. Fakat eşeği gayet öğrenmiş olur. Nil'in kanallarını temizleyen camusları gayet iri ve cefakârdır.

KIPTİ DİLİNDE AYLARIN ADLARI: Evvelâ kıpti dilinde (ibit, meşri ve tut) Arapçada Zilka'de, zilhicce ve muharrem derler. Tut ayı temmuz ayındadır. Kıptî ayları Arabî ayları gibi devretmez. Bu tut ayında Nil taşıp Mısır'ı su kaplar ve Mısır toprağı kırmızı elbise giyer. Nil'in suyu o sırada kıpkırmızı çamur akar. Üç ay sonra suları çekilmeye başladığı vakit ikinci fasıl başlamış olur ve (Geynek, Henur, Babe) aylarıdır. Arapçada (Safer, Rebiülevvel, Rebiülâhır) aylarıdır. Nil'in bıraktığı siyah çamura ziraat etmeye başlanır. Bu zamanda Mısır toprağı si-

yah elbise giymiş gibidir. Çiftçilerin ekledikleri Bersim bir günde bir karış büyür. Hayvanlarını bağlarlar, yonca gibi bir ottur. Mısır siyah elbiselerini çıkarıp, yeşiller giyer. Her taraf yemyeşil olur. Anadolu'da bu sırada kış kıyamet iken Mısır'da taze bəhar olur. Üçüncü fasıl (tuba, imşis, Bermehan) ayları olup Arapçada (Cemaziyelevvel, Cemaziyelâhır, Recep) tir. Mısır, yeşil elbisesini çıkarıp sarı hil'atini giyer. Altın gibi olur. Harman vaktidir. Bu mevsimde Mısır'ın 12 Mısır hazinesi padişah malı hâsıl olur. Dördüncü fasıl, (Budie, Beşnes Bermudi) yani şaban, Ramazan, Şevval aylarıdır. Bu mevsimde yine sarıdır, sonra siyah elbiselerini giyer. Velhasıl dünya ahvali böyledir. Mısır ikliminin hiçbir iklime benzerliği yoktur. Yaz ve kış kuzusu ikişer kere hâsıl olur. Sebze ve meyveleri birbiri ardı sıra olur.

NİL SUYUNUN ZARARLARI: Nil için çok şey söylemişlerdir ama hadisi şerife göre, cennet nehirlerdendir demişler. Doğrusu cennet suyudur. Bu Nil suyunun lezzeti, meğer Erzurum'da cennet pınarının veya İstanbul'da kırk çeşme suyunda ola...

Nil'in çıktığı yerlerden itibaren kendine başka nehir karışmaz. Nil yeşil akarken suyundan içmemek gerek. İçerse bardaklardan damlatıp, sakız ile kaynatıp içmek gerek. Yahut Mısır'ın doğusunda iki saatlik yerde Hazreti İsa'nın Meryem ana ile kazdığı yerden içmek gerek (Ayn Şems şehri yakınında). Bu yeşil Nil'in zararlı olmasının sebebi, bir yıl evvelki Nil Mısır toprağına kanallara, arklara yayılıp, binlerce yılan, çıkan, zehirli hayvanlar ölür. Yeni Nil bu eski Nil'i sürüp çıkarır. Bu yeşil sular bu bakımdan çok zararlıdır. Yeşil Nil'den su içenlerin ya ayağı tulum gibi şişer, ya vücudunda ur çıkar, yahut hayası teb olur ve hatunu o vakit gebe olur. Doğan çocuk cüzzam olur. Nil suyu ata ve avrata çok faydalıdır. Fakat Firavun memleketi olduğundan halkı kibirli ve zalım olurlar. Devleti devamlı değildir. Çünkü maişetlerine Allah vakfı karışmıştır.

KIRK YEDİNCİ FASIL

NİL İÇİNDE HASIL OLAN HAYVANLAR

Nil'de binlerce renkli balık vardır ama bilhassa timsah denilen korkunç bir hayvan vardır. Anadolu'da kertenkele, keler, vezka denilen hayvanlara aynen benzer. Araplar timsah, Acemler Nehenk, Türkler Levi, Moğollar Şelkun Nubya'da Vuli, yukarı vilâyette Şunşar derler, mel'un mahlûktur. 15 arşın uzunluğu olur. Sırtı pul pul olup tüfenk kâr etmez. Kulağı altı gayet yumuşaktır, oradan vurulur.

HASSA: Avcılar yağını alırlar, insanın sızı olan yerine sürülür, iyi olur. Bütün hayvanların alt çeneleri açıldığı halde timsahın üst çenesi açılır. Üst çenesinde 60, alt çenesinde 40 dişi vardır. Yine alt çenesinde

iki uzun diş vardır. Bu dişler, üst çenedeki burun deliklerinin yanındaki deliklerden dışarı çıkar. Nil kenarında, insan, at, sığır, deve ne görürse sinerek gelir kuyruğu ile çarpar, Nil'e çeker götürür. İnsanı, koyunu derhal yutar. Allah'ın hikmeti timsahın makadı yoktur. Dışkısını çıkarmak istediği vakit sahilde dolaşır. Nil'de uçan ördek gibi bir kuş vardır. Timsah o kuşu görünce keyiflenir. Bu kuş, timsahın burnunu kakıp, ağzını açtırır ve ağzından içeri girer. Tâ karnına varıp mel'unun müzahrefatını eşe eşe timsahın ağzına getirir, bütün pislik timsahın ağzından çıkar. O kuş ta bu pislik içinden kurtlar bulup yer.

Bazen timsah kuşu yutar. O vakit kuş, timsahın ağzının tepesindeki sivri kemiğe vurur. Timsah acısından ağzını açar, kuş ta ağzından çıkıp kaçar. Timsahın makadı olmadığından, Cenabı hak ona hizmet için bu kuşu yaratmıştır.

ACAYİP ŞEY: Nil içindeki bütün hayvanlar timsahtan korkar. Çok korkunç, çok süratlidir. Ama karada çok ağır hareket eder. Çünkü elleri ayakları kısadır. Dışarıda üç günden fazla duramaz, ölür.

TİMSAHIN CAN DÜŞMANI: Cenabı Hak bu canavara da bir ölüm sebebi halk etmiş. Burada gelincik denilen, dört ayaklı, fareye düşman bir hayvan vardır. Nil'de olur. Timsah gibi karada da sürünerek timsahı arar. Timsahın pisliğini çıkaran kuşu da yer. Bu hayvan sürünerek timsahın yanına yaklaşır. Timsah onu görmez. Çünkü timsahın gözleri tepesindedir ve gerdanı yoktur. Karada sağa sola bakamaz. Timsahın pisliğini yemek üzere gelen kuşa timsah ağzını açar. Kuş içeri girince, timsah kendini yerden yere vurmaya başlar. Hattâ biz Asvan şehrinden gemi ile gelirken Nil'i dalgalandıran müthiş bir timsah gördük. (Ya hacı Reşid, bu timsah ne için böyle eder?) dedim. (Başka bir timsah kovalar) dedi. Bize yaklaşınca timsaha birkaç kurşun attık. Tesir etmedi, Sonra timsah kendini karaya vurup bir bayıra tırmandı. Biz de çıkıp seyrederken, ağzından bir gelincik çıkıp seğirderek Nil'e kaçtı. Timsah orada öldü. Ölçtük 32 ayaktı. Foncistan melikinin veziri Kör Hüseyin beyin kalesi kapısında başsız kuyruksuz bir timsah derisi asılıdır. Kapı kanadına üçer okka demir çivilerle mıhlanmıştır. Hakir ölçtüm, 14 zira' geldi. Eni de 7 zira' idi.

GARİP ŞEY: Bir timsah eşi ile birleşmek istediği vakit ikisi de kum üzerine çıkıp, dişisini sırt üstü yatırır, bu sırada bazı fellâhlar bunu gözetleyip, bağıra bağıra erkek timsahı Nil'e kaçırırlar. Sırt üstü olan dişi timsah, kendi kendine aslâ dönemez, öylece kalır. Çünkü elleri ayakları kısadır. Fellâh, ayakları ve kuyruğu üzerine kum doldurur. Ondan sonra timsah ile şeni fiili işler. Ama bu mel'unca işi yapanlar, çok lezzetli olduğunu ve çok hararetli olduğunu söylerler. Timsahla cima' edenlerin avret yerinde bir hafta misk kokusu olurmuş.

NİL TİMSAHININ GARİP HİKÂYESİ: Hakir Şellâl diyarında iken ev sahibimiz Ebû Ceddullah garip bir hikâye anlattı. Şöyle ki:

Gençlikte balık avlarken bir timsah yanıma geldi. Ona balık verdim. Bana alıştı. Her gün yanıma gelirdi. Çok güzel bir timsahtı. Bir gün kumlar üzerinde oynamaya başladı, sonra sırt üzeri yattı. Fellâhların timsahlarla cima ettiğini bilirdim. Ben de bunu yaptım. Çok büyük lezzet duydum. Üç sene böyle geçindim. Bütün aşiret benim bu halimi bilirdi.

Bir gün bir Nil coziresine gittim. Timsahım yine geldi. Biraz yuvarlanıp yanıma geldi ve can teslim etti. Bu sırada gördüm ki timsahın başı ve gövdesi güneş parçası gibi bir kız haline geldi. Meğer Künuz Arapları şeyhinin kızı imiş. Sihirle timsah olmuş. Meğer, ölmeye yakın zamanda sihir bozulur, yine eski halini alırmış. Bu da öyle oldu. Bu kızı halk ile beraber o adaya gömdük. Orada hazır olan memleket halkından bazıları (Evet doğrudur) dediler. Çünkü o diyarda timsah ile birleşmek ayıp değildir, yiğitliktir. Timsah ile cenk etmeyen genç sayılmaz. Timsah ve fil öldürene kız verirler.

Bu diyar halkının çoğu bel soğukluğu olurlar. Timsah ile cima edince bu hastalıktan kurtulurlar. Bazısı timsah yerine, Habeşî cariyesiyle birleşerek bu hastalıktan kurtulur. Habeş kadınları da çok hararetli ve çekici olduklarından erkeğinde ne varsa çekip bir şey bırakmazlar.

TİMSAHIN HASSASI: Timsahın dişisi yumurtlar. Yuvarlak olmayıp, sürahi gibidir. Dişisi yumurtasını kuma gömer, Nil'e girip her gün gelip bakar. Kırk günde yumurtanın beyazı pişip, sarısı sakankur olur. Fakat kum içinde kalan beyazından timsah hâsıl olur. Timsahın dimağında bir zar teşekkül eder ve Nil'de yüzer. Fakat sakankur'da bu zar olmadığından karada kalır. Fakat Nil'e girip çıkar. Fakat sakankurdan olanlar aslâ Nil'e giremez, ömründe su bile içmez. Çölde yaşar.

SAKANKUR'UN HASSASI: Allah'ın hikmeti erkeğinin iki hayası, dişisinin iki ferci olur. Sağdakinden doğan sakankur olur, soldakinden doğan keler olur. Bir adam, bir sakankurun başını ve kuyruğunu kesip gövdesini gölgede kurutup bir miskal sakankur etinden alıp, iki miskal da siyah üzümü bir havanda dövüp aç karnına yese, o gece on cariye olsa hepsi ile pehlivanlık edip güreşir ve memnun eder. Böyle kuvvet vericidir. Sakankur bir adamı ısırsa, o adam derhal suya girse sakankur derhal ölür. Ama sakankur daha evvel suya girerse o kurtulup adam ölür.

TİMSAH HAKKINDA MİKYAS TILSIMI: Rivâyete göre bir padişahın Mikyas adında bir kızı olup, bir gün kız Nil'de yüzerken bir timsah kapıp kaçmış. Padişah ah ve vah ederken Evliyadan Şeyh Ebubekir Batrâni dua eder. Timsah kızı geri getirip bırakır. Şeyh mermerden bir timsah yaptırıp bu Mikyas'ın olduğu yerde Nil'e atar. O zamandan beri bu Mikyas'tan aşağıya bir timsah geçse arkası altına gelip kenara çıkınca tepelerler. Onun için Mısır'da aslâ timsah yoktur.

NİL ATI: Şelâlelerden yukarıda Nube vilâyetinde Nil Atı olur. Gayet iri hayvandır. Sanki attır. Yelesi ve kuyruğu çoktur. Karada çok gezip, bir sıkıntı görse Nil'e kaçar. Karada, on at kadar yiyip, tarlaları harap eder. Bazı kısraklara aşıp, gayet güzel Kulûni doğar. Ama diğer atlar gibi cefaya tahammül edemez.

Hattâ Kos hâkimi Ali Kaşifin bir Nil atı yavrusu vardı. İki yaşında iken bir gün Nil kenarında ağalarla cirit oynuyorlardı. Bu sırada Nil'den bir at göründü. Derhal Nil atının oğlu, yularını sahibinin elinden kurtarıp eğer takımı ile Nil'e girdi ve kayboldu. Biraz sonra çıktı. Burnundan kanlar akarak karşı sahile çıktı. Arkasından dabbetül arz gibi bir mahlûk Nil'den çıkıp tayın ardından yetişip ısırarak yine Nil'e soktu. İkisi birden kayboldu. Biraz sonra tay tekrar Nil yüzünde yüzerken, Nil toparladı. Birkaç fedai genç Nil'e atlayıp tayı bizden tarafı çektiler. Ardı sıra derhal Nil atı çıktı. Birçok kurşun attık, tesiri olmadı. Üçüncü gün leşi Kina şehrinde kenara çıkmış bulundu. Bu temaşayı ömrüm boyunca görmemiş idim.

NİL ATI HAKKINDA TAMAMLAYICI MALUMAT: Çok kuvvetli at olduğundan Nil'de timsah ile cenk ederek ona galebe eder. Onun olduğu yerde timsah barınamaz. Kuyruğu ince ve uzundur. Ön ayaklarının tırnakları çatal olduğundan eti helâldir. Ama onun da timsah gibi üst çenesi oynar. At gibi kişner. Derisinden Nube ve Dunkala'da kalkan yaparlar. Aslâ ok, kılıç, mızrak geçmez ama, kurşun geçer. Zekerinden kırbaç yapıp, cellâtlar onunla suçluları döverler.

Yine Nil'de Riade derler bir balık vardır. Kim tutup yemek isterse eli kurur. Elinden bırakırsa, eli yine iyileşir. İki okka gelir bir sarı balıktır. Bazen ölüsünü karada bulunca alırlar. Sarılığa tutulan kimse başını zaman zaman koklasa sarılıktan kurtulur. Ve başını tuzlayıp yarısını er, yarısını avrat misk ile götürseler birbirinden aslâ ayrılmazlar. Gayet tecrübe edilmiştir. Fakat yememelidir. Belki adam ölür. Biri avlanıp ölse, eşi de ölür. Acayip hikmettir.

DİĞER HASSASI: Sıtma tutan adam bu balığın ölüsünü boynuna taksa kurtulur.

DİĞER HASSASI: Bir adam suda yani baş ağrısına tutulsa bu balığı dirince başı ağrıyan kimsenin başına koysalar. Allah'ın emriyle kurtulur.

DİĞER HASSASI: Bu balığın etinden er veya avrat yanlarında götürseler, ömürleri boyunca birbirlerinden ayrılmazlar. İdris balığı da derler. Birçok derde devadır. Cenabı Hak Hazreti İdris'e gökten pişmiş balık gönderdiği vakit onları yiyip kemiklerini Nil'e atınca bu balık yaratılırmış. Hazreti İdris bu balığın yenmesini yasak etti. Bu yüzden yalnız ilâç olarak kullanılır.

TİMSAHIN HASSASI : Bir adamı sara, yani (Dutarak) tutsa, timsahın ciğerini ateşte tütsü edip saralı adam koklasa kurtulur.

DİĞER HASSASI : Timsahın necasetinden, ak veya duman düşen bir göze çekseler Allah'ın emriyle şifa bulur. Baş bölük başının oğlanı, Babül Lûguna gide gele cüzzama yakalanmıştı. Burnunun orta direği düşmüştü. Birkaç okka timsah eti yiyerek vücudu bembeyaz oldu. Kendim gördüm. Hakir gılamdan sordum. Vallah timsah eti misk gibi kokar dedi.

GÜLÜNÇ ACAYİPLİK : Nil köpeği derler bir hayvan vardır. Sırtlana benzer. Nil'de ve karada geçinir. Timsaha çok düşmandır. Timsah yavrularını yer, eğer bu timsah yavrularını yemese, Nil'de timsahtan geçilmez. Bu Nil köpeği, bir timsahın koltuğunun altına girerse timsah artık kurtulamaz. Öldürüp timsahın ciğerini yer. Hilekâr, şeytan gibi, elleri ayakları kısa bir mahlûktur.

Timsahı öyle bir hile ile yer ki... Bu Nil köpeği kumda güneşe karşı yatar. Timsah bunu bir av zannederek kuyruğu ile çalıp yutar. Köpekte karnında ciğerini yiyip, parçalayıp çıkar. Timsah da can havliyle helâk olur.

Fellâhlar bu Nil köpeğini yakalayınca hayalarını çıkarıp köpeği yine Nil'e atarlar. Çünkü hayası sıtmaya ilâçtır. Zamanla bu köpek yine avcıların ağına düşerse hemen arka üstü yatıp hayalarının olmadığını gösterir. Avcılar da evvelce bir kere daha ele geçmiş diye gülerek köpeği âzât ederler vesselâm.

Asvanın güneyinde Ulve şehirleri derler bir memleket vardır. Oranın doğusunda Edvab derler bir nahiye vardır. Orada Nil yedi bölük olup, batıda nice ülkeleri sular. Sonra yine asıl Nil'e gelir karışır. Ama her biri başka renkte gelir. Hattâ 1082 de Ebulhayr İbrahim paşa zamanında Nil tam iki ay yemyeşil aktı. Aklı olanlar bu yeşil Nil suyundan içmezler. Kalyob'da Firavunun veziri Hâmân'ın yaptığı bir büyük kuyu vardır. Oradan getirtip içerler.

İşte mübarek Nil'in bütün vasıflarını bildirip şimdi diğer alayları bildiririz.

KIRK SEKİZİNCİ FASIL

ÜÇÜNCÜ ALAY, YANİ RAMAZAN AYININ GÖRÜNDÜĞÜ GECE YANİ MUHTESİP GECESİ ALAYINI BEYAN EDER

Mısır'ın on iki bayramı vardır. Bu Buhtesip gecesi alayı büyüktür ki, âşıklar bu alaya (Kadınlar alayı) derler. Çünkü bu gecede avratını zaptetmek mümkün değildir. Elbette o gece alay seyretmeye giderler. Çünkü nikâhında bu şart vardır. Bir hafta evvel çarşıda beş on kuruşa dükkân tutulmuştur. Velhasıl bazı adamlar o gece karısına nerede idin di-

yemez. Herkes sefasından şebbük faslı eder. Bu muhtesip gecesinde Mısır'ın bütün çarşı ve pazarları açık olur. Herkes dükkânlarını süsler, binlerce kandil yakılır. Bu alayın sebebi şudur:

Vaktiyle Ramazanın birinci günü ne güne gelecektir diye Şabanın yirmi dokuzuncu günü ulema muhtesip ağayı Mısır mollasına gönderirler. Muhtesip de alay ile kazaskerden gereken bilgiyi alıp padişaha müjde eder. O günden beri, Ramazanın gelmesi şerefine bütün halk şeriat kapısına alay ile varıp haber alır ....., beri kanun olmuştur. O gece için serbest hâkimlerden biri muhtesip beydir. Esnafa hükmeder. Hapsetmeye, siyaset etmeye kaadirdır. Evvelâ (yevmi şek) te yani, Ramazanın birinci günü ay görünür mü görünmez mi diye muhtesip ve subaşı ağa beşer yüz adamları ile, küsler çalarak Azepler kapısından girip Gavri divanında paşaya varırlar. Hemen paşa muhtesiblik hil'atı üzerine bir gümüş kuşaklık giydirir. Kendi kavuğundan iki mücevheri muhtesibin başına koyar ve (dört mezhep şeyhülislâmlarına, kazaskere selâm ile, haberini al, yarın Ramazanı şerif midir, bir hoş haber alıp götür) der. Muhtesip (Nola) diyerek yer öper. Paşa kethüdası (Muhtesip kulunuza bu hil'ati bu sorgucu ihsan ettiniz. İhsan tamam olmalıdır. Eski kanun üzere sultanımın bütün adamları da alaya binmeye müsaade buyurulsun der. Paşa da (gerekeni yapınız) der. Muhtesip ile kethüdâ bir olup dışarıya çıkarlar.

Sonra saray meydanında bütün paşa askerleri hazır olur. Evvelâ Subaşı cellâtlariyle yolları temizler. Sonra tatar alayı, deli alayı, gönüllü, çeşnigir, kilerciler, çadır mehterleri, gılman hassa saraçları, müteferrikalar, riayet vâcip olan ağalar, kapıcı başılar alayları paşa önünden geçer. Sonra paşanın dokuz mücevher eğerli yedekleri, altın taslar ile sırmalara bürünmüş şatırlar, muhtesip ağası, kapıcılar kethüdası ile at başı beraber, paşanın dokuzar kat mehterhanelerini döverek huzurdan geçip kaleden aşağı inerler. Ama bu alayda bayrak sancak yoktur. Bu alayda yedi bölükten ikişer yüz asker gelir. Çok gelseler bunlara ihsan vermeye muhtesibin kudreti yetmez. Paşalı askerinden ileri evvelâ subaşı, sonra iki yüzbaşı telli ve eli topuzlu çavuşlar, sonra iki yüz gönüllüler, tüfenkçiler alayı, sonra çerkesler, müteferrikalar, Azebistan, yeniçleriler başı telli üsküflü mülâzimler, muhtesibin yanı sıra piyade ve sipahi alayı, hepsi akşam namazında Rumeli meydanında Mahmut paşa câmii önünde dururlar. Akşam namazı biraz geciktirilir.

ÜMMÜ DÜNYA MISIR'DA NE KADAR SANATKÂR DÜKKÂNLARI NE KADAR NEFERLERİ VAR İSE ANI BEYAN EDER

Bu çarşı esnafı tamamen muhtesip beyin idaresindedir. Mahmudiyye [illegible]nünde muhtesip bey atına binince asker bir yaylım tüfenk şenliği ya-

par, sonra bir nöbet gülbank çeker. Evvelâ subaşı, 700 nobutlu kavasları, bin urbanı ve Mısır'ın bütün sazcı ve çengileriyle ve subaşı cellâtları kol kol «Hâzâ vekilüssultan...» diyerek, seyredenlere Emân-ı Osmanî diye tenbih ederek, etrafında kandiller, güneş parçası gibi zırh külâhlı gılamlar ile ve mehterhaneleriyle geçerler.

Ama bu muhtesip gecesinde âyân, eşraf, ulema ve şeyhlerden kimse alaya iştirak etmez. Hepsi çarşıda alayı seyrederler. Zarifler arasında bu alaya (dilberler alayı) derler. O gece bütün gençler anne ve babalarından izin alıp çeşitli şekilde süslenerek, mücevher takımlı atlara binerek geçerler. Bazıları bu alaya (güldürücüler alayı) derler. Çünkü Mısır'da ne kadar maskara var ise çeşitli şakalar ederek bu alayda bulunurlar.

ÇİFTÇİLER ALAYI: Sayısız adamlardır. Pirleri, hazreti Âdem'dir. Evvelâ 2000 buğday ölçücüler, kalburcular esnafı, buğday, arpa, mercimek, velhasıl bütün hububat birbirine karışık olsa bunlar bir anda ayırırlar ve (yâ Kâfî, yâ Şâfî) diye geçerler.

Dükkânları yoktur. Tamamı bin neferdir. Sonra elekçi, esnafı geçer. 170 dükkân, 300 neferdirler.

BAĞCILAR ESNAFI: Mısır'da 2060 bağ ve bostan vardır. Pirleri hazreti İsmail'dir. Tamamı 9300 bağcıdır. Yukarıdaki esnaflarla beraber (Yâ halık, yâ hâzık, yâ mü'min, yâ Muğni, yâ Gani) diyerek geçerler.

HAMAL SAKİYELER ESNAFI: Dükkânları yoktur. 8000 neferdir. Piyade hamallar 300 dür. Mâi Fâruş dükkânı esnafları, 40.000 dükkândır. Damla suyu satarlar.

IRKISUS DÜKKÂNI ESNAFI: Yani meyan kökü suyu kaynatıp satarlar. Bu su Mısırlıya çok faydalıdır. Tezkere-i Davutta balgam için, mesane idrarı için çok faydalı olduğu yazılıdır. Hakikaten Nil nehri öksürük yapar. Bu sudan içenler, öhhö dediği vakit balgam çıkarıp kurtulurlar. Neferleri 200 adamdır. Toprak destilerle çarşıda bağırarak satarlar. Bir kâsesi bir mangırdır. Pirleri Halvây-ı Ömerî'dir.

HOŞAFÇI ESNAFI: Kırk neferdir. Yetmiş türlü meyve hoşafı olur. Ama hakir kokulu temirhindi hoşafına âşkolsun dedim. Ve her gün bir kâsesine Hû dedim.

SUBYECİLER ESNAFI: 40 dükkân, 70 neferdir. Dimyat, Firiskür ve Menzile pirincinden beyaz süt gibi boza yapılır. Darçın, karanfil, cevzi bevva ve şeker koyarlar. Vücuda kuvvet verip hararet giderir.

DÜKKÂNSIZ ŞERBETÇİ ESNAFI: Evvelâ kalaylı bardaklariyle zerdalı ve kayısı cüllabları satarlar. Berberisi şerbetçileri siyah üzüm şerbeti içinde bahar vardır. Biraz humuziyeticiliği vardır. Salep şerbeti: Arapçada Hussatüs sa'leb yani (tilki hayası) demek olur. Bursa'da Keşiş dağında çoktur. Pişirmesinin şartı, paluze gibi karıştırmalıdır ki top top ol-

maya. İki fincan içen göğüs ağrısından kurtulur. Görme kuvvetini arttırır. PALUZECİLER ESNAFI : 6 dükkân, 7 neferdir. Lebbânı germa esnafı: 70 dükkân, 300 neferdir. Yoğurtçu dükkânlarıdır. Fakat sabahları sıcak süt satarlar. Bâdiyan ve çay şerbeti: Dükkânları yoktur. 20 neferdirler. İbrikleriyle sıcak gezdirirler. Butharlı şerbetçiler: Çoğu zaman hamamlardadırlar. 11 dükkândır. İbrikle gezdirirler. SİRKECİ ESNAFI: Şecerüddür câmii yakınında 700 evdir. 1000 neferdir. TURŞUCU ESNAFI: 40 dükkân 60 neferdir. KAHVECİLER : Bütün Mısır'da 643 kahvehane vardır. Biner adam alır. Dörder maksurelidirler. Birinde hanende ve sazendeler, birinde mahbup civanlar, birinde güzel veya fâsık sözlü şairler toplanır. En meşhurları harabe, Gavriye, yeni kahve, pütuh, Şa'riyye, Sunkuriyye, Habeşli kethüda, Rumeli meydanı, Sultan Hasan kaleleridir. Kalede üç kahve, cemamiz kahvesi fıskiye, havuz ve sebili kahvelerdir. Marifet erbabı yerlerdir. PİYADE KAHVECİLER ESNAFI: Nazik ibriklerle çarşılarda kahve satarlar. Kahveciler, paşanın şatır başasına aidat verirler.

LÜZÜN NEBİ FÜRUŞ ESNAFI : Kahvelerde kavun çekirdeği, abdülaziz çekirdeği satarlar. 300 neferdirler. DÜHAN FÜRU ESNAFI: 643 neferdir. Kahvelerde tütün satıcı olduğu gibi Mısır'da 1060 tütün satıcı dükkânı vardır. 2000 neferdirler. KAHVE DÖVÜCÜ ESNAFI: 70 dükkân 700 neferdir. MEDDAHLAR ESNAFI: 700 neferdir. MUKALLİTLER VE GÜLDÜRÜCÜLER ESNAFI: Bunlar müslümanlardır. 75 boyahane, 600 neferdirler.

MEYHANECİLER ESNAFI : Bunlar tamamen keferelerdir. 200 dükkân, 600 neferdirler. Bütün bu saydıklarımız kahveciler alayında, ellerinde kandiller, def ve daire çeşitli fasıllar ederek kahvecibaşı ve sirkeci başı at başı beraber olup geçerler.

Dördüncü Fasıl :

YÂNİ BEZİRCİLER : Kârhane 170, nefer 1800 dür. Bunlar zengin, fakat gayet kirli, paslı, mülevves kimselerdir. ŞİR LOGANCI ESNAFI: 200 dükkân, 700 neferdir. Bunlar Asfur, badem ve sim sim zeytin çıkarırlar. Mısır'ın fukaraları hep bezir yağı, sim sim yağı ve tahine yerler. Dinî gecelerde binlerce batman yağ yanar. Fakat bunların alayına hiçbir esnaf katılmaz. Bu yağlı tulumları omuzlarına vurarak geçerken, halk, üstlerine sürülmesin diye açılırlar. Böylece yollarını açarak geçerler. Herkes bunların korkusundan dükkânlar tutup, elbiseleri berbat olmadan kurtulurlar.

Beşinci Fasıl :

Mimar Başı Esnafı: Bunlara tâbi çok esnaf vardır. MARANGOZ ESNAFI: Dükkânları yoktur, 3000 neferdirler. TAŞ KESEN ESNAFI: 2000

neferdir. MERMERCİLER ESNAFI Yani hamam ve havuz döşeyiciler.. 60 dükkân 300 neferdirler.

KUYU KAZICILAR: 300 nefer, SAKİYYE DOLABI VE AT DEĞİRMENİ YAPICILARI: 270 neferdir.

IRGATLAR: Hep Berberistanlıdır. 2000 neferdir. LAĞIMCI ESNAFI: Her sabah Saliba'da, Rumeli meydanında, köşelerde kazma, kürek ve zenbilleri ile dururlar. Lâğım kuyularını temizlerler. 1200 adamdır. TOPÇULAR ESNAFI: Yani tuğla ve kerpiç yapanlar, 600 neferdir. ÇÖMLEKÇİLER ESNAFI: Gavriye sakiyyesi dibinde ve eski Mısır'da olup 150 dükkân bin neferdir. HAMAM YAPICILARI: 350 dir. KİREÇÇİLER: Mısır dışında, Sitti Nefise'de 700 ocaktır, 2000 adamdır. CİBİRCİLER, yani alçı değirmenleri: 700 ocak, 2000 adamdır. BALAT KESİCİLER: Balat bir nevi yumuşak taştır. Destere ile kesip câmi ve evlere kullanılır. KERESTECİLER: 200 dükkân 500 neferdirler.

TABUTÇU ESNAFI: 10 dükkân, 20 neferdir. MAHAFECİLER: Hacılara mahfe ve tahtı revan yaparlar. 40 dükkân, 160 neferdirler. SERİRCİLER: Hurma çubuğundan serir ve kuş kafesleri yaparlar. 50 dükkân 80 neferdirler. HARRATLAR: Yani çıkrıkçılar, 150 dükkân 600 neferdirler. DOĞRAMACILAR: 8 dükkân 20 neferdir. KUNDAKÇILAR: 20 dükkân 30 neferdir. NAKKAŞLAR: 700 neferdir. KUTUCULAR: 20 dükkân, 80 neferdir. TANBURA ÇÖKÜRCÜLER: 9 dükkân 20 neferdir. Bütün bu beşinci fasıldakiler 1546 seçme askerdir. Yüz binlerce kandiller yakarak, sanki arasat meydanı gibi geçerler. Mimar başı ve nakkaş başı atbaşı beraber geçerler.

Altıncı Fasıl:

MARANGOZ ESNAFI: Yani gemi marangozları, pirleri Nuh'tur. Kapudan kethüdası başlarında olarak geçerler. Bunlar Bihâr-ı Merakib, kalafatçılar, tulumbacılar, zift ve katran satanlar, katranlı keten bükücüler, halat bükücüler, yelkenciler... Bütün gemiciler tam silâhlı, küçük kayıkları kızaklar üzerinde flanderler ve bayraklarla donatıp, gemileri çekerek muhteşem şekilde geçerler.

Yedinci Fasıl:

EKMEKÇİLER VE ZAHİRECİLER ESNAFI: Bütün Mısır'da yetmiş ekmekçi vardır. Böyle adam deryası bir memlekette nasıl yeter denilirse, bütün zenginlerin evlerinde birer fırınları vardır. Her fukaranın evinde bir tennur vardır. Bu yetmiş ekmekçi dükkânında 600 nefer vardır. Fırınları tezek ile ekmek pişirirler. Ekmekçilerin piri Amr ibn BERBERÎ'dir. Hazreti Peygamber huzurunda Selmân-ı Pâk belini bağlamıştır. Bakî'de hazreti Abbas yanında gömülüdür. Bundan sonraki esnaflar şun-

lardır: Çörekçiler, börekçiler, gevrekçiler, kâkeciler, kurabiyeciler, simitçiler, kadayıfçılar, lokmacılar, şekerciler, mutabbakacılar, gözlemeciler, peksimetçiler, hurmalı çörekçiler, Ayşi çakılcılar yani (çakıl ekmeği... Bu 15 esnafın 250 dükkânı vardır. Bunlar bakla samanı, leblebi kabuğu nacakçı talaşı, sazlar yakarlar. 2000 adamdırlar. Sonra, nişastacılar, elekçiler, tuzcular, (Mısır'da tuz ile soğandan çok bir şey yoktur), değirmenciler, (3160 at değirmenidir. Ama hırsız yatağıdır. Ve yine her konakta değirmenler vardır. Muhtesip beye sormadığımızdan malûmumuz olmadı), zahire tüccarları (mahzenleri vardır. 3800 adamdır. Anbar emini ve anbar nazırı defterinde yazılıdırlar). Bunlar da halka çörekler, lokmalar dağıtarak geçerler.

Sekizinci Fasıl:

KASAPLAR ESNAFI: 600 dükkân, 1800 neferdir. Pirleri Cömert kasaptır. Künyesi Ebû Akil Vadi Nasır Kassab'tır. Lâkabı Cömert kasaptır. Bağdat'ta gömülüdür. Fütuh kapısından dışarıda bir yerdir. Mısır içinde günde 1200 koyun boğazlanır. Esnaflar: SALHANECİ ESNAFI: (Hayvan burada kesilir, başka yerde kesilirse cezalandırırlar. Burada kesilen hayvanların derileri mîriye aittir. Ali Cellât adında bir fellâhın iltizamındadır), SIĞIR KASAPLARI, YAHUDİ KASAPLARI (bunlardan kimse et almaz. Kendilerine mahsustur), yoğurtçular, Keçi sütçüleri (bunlar keçileri sokaklarda gezdirirler. Bir okka süt isteyene hemen keçiden sağıp verirler, artan sütü yine keçiye içirirler). CEBNİ CALUM, yani PEYNİRCİLER, (Bulak'ta Meyyit oğlunun peynirleri fevkalâdedir) AŞÇILAR, KOYUN CİĞERCİLERİ, İŞKEMBECİLER, MUMCULAR: Bunlar da silâhlı, kasaplar koyunları süsleyip başlarından çekerek kesilmiş olanları seyishâneler üzerinde geçerler.

Dokuzuncu Fasıl:

AŞÇILAR: 600 dükkân 110 neferdir. Pirleri hazreti İbrahim'dir. Bunlar paşa aşçıbaşısı himayesindedirler. Döver, söver, öldürür. Muhtesip ağa el koyamaz. Bu alaya aşçıbaşının baş halifesi ve şehir aşçıbaşısı, atbaşı beraber olurlar. Sonra Kebapçılar, yahnıcılar, paluzeciler, sebzeciler, helvacılar, şekerciler, balık aşçıları, balık avcıları esnafları...

Onuncu Fasıl:

CERRAHLAR: Pirleri Ebu Ubeyde Kassaptır. Selmân-ı Pâk belini bağladı. HÜKEMA ESNAFI: Pirleri Hazreti Lokman'dır. MACUNCULAR ESNAFI, Mâi devakâr esnafı (bunlar otlardan su çıkararak satarlar).

On Birinci Fasıl:

KILIÇÇILAR ESNAFI: Mızrak temrencisi esnafı, mızrak zencisi esnafı, bıçakçı esnafı, kınıcı esnafı, tüfenkçiler esnafı, vezneciler esnafı, tü-

fenk fişenkcileri esnafı, barutçular esnafı tüfenk fitilcileri esnafı... Bunların hepsi 2852 nefer olup kılıççı başı ile tüfenkçi başı at başı beraber geçerler.

On İkinci Fasıl:

HADDECİLER ESNAFI: Pirleri Hz. Davut'tur. Ama Hz. Peygamber asrında Ebu Zeyd Müslim'dir. Sonra Nalkesen, esnafı, Mismar yani Enseri esnafı, egeci esnafı, keserci esnafı, destereciler esnafı, kömürcüler esnafı, kilitçiler, çilingirler, özenkçiler, makasçılar, nalçacılar, demir satanlar, hurdacılar, nalbantlar, eşek nalbantları... Bu 15 esnaf 2003 silâhlı asker olup demirci başı ile nalbantbaşı at başı beraber geçerler.

On Üçüncü Fasıl:

KAZANCI BAŞI ESNAFI: Pirleri Ebu Habil Muhiddin-i Buhârî'dir. Sonra sığırcılar, tacirler, kalaycılar, dökmeciler esnaflarıdır. Bu beş esnaf 1065 nefer olup silâhlı olarak kazancı başı ile dökmeci başı at başı beraber geçerler.

On Dördüncü Fasıl:

ZERGERAN, YANİ KUYUMCULAR: Pirleri Nasr ibn Abdullah'tır. 500 dükkân, 2000 neferdir. Çoğu kıpti tâifesidir. Sonra cevher satanlar, saatçiler, sikkeciler, damgacılar, Domatçılara (kuyumcu ve sarraf dükkânları gibi yerlerde süprüntülerden gümüş parçaları çıkarırlar), darphaneciler, sarraflar, kalcılar, kalemkârlar, hakkâklar, mühür kazanlar, sırmakeşler, pirinç divitçiler, tenekeciler esnaflarıdır. Bu 19 esnaf 2931 neferdir. Paşanın kuyumcu başısı, darphane emini, nazırı, damgacı başı at başı beraber geçerler.

On Beşinci Fasıl:

HAYYATLAR, YANİ TERZİLER ESNAFI: Pirleri Hazreti İdris'tir. Ama hazreti Peygamber zamanında Davut Zahiridir. 700 dükkân, 3000 neferdirler. Çoğu rum kıptidir. Sonra Sipahi pazarı esnafı, hallaçlar (pirleri Mansur'dur) sonra, Kelepuşçılar, kadın tekkecileri, kavukçular, yorgancılar, gömlekçiler, örücüler, pamukçular, iplikçiler, gazazlar, düğmeciler (çoğu yahudilerdir), ipekçiler... Bu 14 esnaf 6046 silâhlı kimseler olup paşa terzi başısı ile şehir terzibaşısı, at başı beraber geçerler.

On Altıncı Fasıl:

ÇADIRCILAR ESNAFI: Pirleri Abdullah Mekkiyül Hayyandır. Vakıa Halep ve İstanbul çadırcıları kadar değillerdir ama, yine de ustadırlar. Sonra Kolancılar, tınabcılar, ipçiler, zincef ütücüleri, mutaflar çamaşır yıkayıcılar esnafları... Bunların toplamı 3256 nefer olup, çadırcı başı mehterhanesiyle geçerler.

On Yedinci Fasıl:

OKÇUBAŞI VE YAYCIBAŞI ESNAFI: Pirleri Ebu Muhammed bin Umrânül Kavvas'dır. Kemankeşlerin piri Sa'd ibn İbi Vakkas'tır. Yaycıların piri de Hazreti Ebubekir oğlu Muhammed Ekberdir. Sonra Kemancılar, kuş avcıları, yelpazeciler, kuşbazlar, Zekirci Hüseyin Ağa (bir kişidir). Bu yeni esnaf 1629 neferdir. Okçubaşı ile yaycıbaşı, at başı beraber geçerler.

On Sekizinci Fasıl:

KÜRKÇÜLER ESNAFI: Pirleri Huşenk şahtır. Evvelâ kürkü ters giymek ondan kaldı, ama hâlâ Dağıstan, Kazan, Tataristan tüyünü dışarıda giyerler. Kürkçü dükkânları Mısır'da 200, neferleri 800 dür. Fellahlar kurt kürkünü çok giyerler. Sonra kalpakçılar, avcılar esnafları... Çeşitli kürkler giyerek geçerler.

On Dokuzuncu Fasıl:

KÂBE ÖRTÜSÜNÜ DOKUYANLAR: Bunlar, Yusuf köşkünde işlerler, 300 neferdirler. Vâkıa gözleri cimcozdur ama, işler çok fevkalâdedir. Bunların ipeklerini boyayan Boyacılar, çit basmacılar, bez dokuyucular, cüllab esnafları... Sonra kerakeciler, halıcılar, atlas ve kadifeciler esnafları kisve nazırı ile ipek emini atbaşı beraber geçerler.

Yirminci Fasıl:

Debbağ Esnafı: Ahi Oran ocağıdır. Pirleri Zeydi Hindidir. 200 dükkândır. Sonra keçeciler, sahtiyan ve meşin satanlar esnaflarıdır.

Yirmi Birinci Fasıl:

DÖVÜCÜLER ESNAFI: Bunlar pabuç döverler. Zarbuncular, Çerkes pabucu dikicileri, mestçiler, terlikçiler, çizmeciler, eskiciler, kavaflar esnaflarıdır.

Yirmi İkinci Fasıl:

SARAÇLAR ESNAFI: Pirleri Ebünnasr Hâtemî Bağdadîdir. 600 dükkân, 1600 neferdir. Sonra Kaltakçılar, tekleticiler, tulumcular, Saka meşki yapanlar, sepet sandıkçıları, semerciler esnafları.. Bunlar da yüz bin şaka ile saraçbaşı davulunu döverek geçerler.

Yirmi Üçüncü Fasıl:

ATTAR ESNAFI: Pirleri Hüsam bin Abdullah Basrî'dir. 1200 dükkân, 1800 neferdir. Sonra Balmumu esnafı, misk esnafı, misk sabunu esnafı, amber ve öd esnafı, gülsuyu satıcılar, buhurcular, fincancılar, çömlekçiler, kibritçiler, fişenkçiler, şişeciler esnafı, kınacılar esnafı, hasırcılar, kenetçiler, kahve tüccarları, pirinççiler, kapancılar, balık yağı örücüleri esnafları.

Yirmi Dördüncü Fasıl:

BERBER CİVANLARI ESNAFI: Pirleri Selmân-ı Pâk'tır. 330 sene yaşamıştır. 800 dükkân, 3000 neferdir. Ayak berberleri, hamamcılar, tellâklar, natırlar, ustura çarkçıları, sarıkçılar esnafları.

Yirmi Beşinci Fasıl:

KEMAN NAKKAŞLARI ESNAFI: Altın varakçılar, altın yaldızcılar, ciltçiler, Sahhaflar, kâğıtçılar, kâğıt mührecileri, remmaller, arzuhalcılar, mürekkebçiler, tasvirciler, camcılar esnafları.

Yirmi Altıncı Fasıl:

HAN-I HALİL HACEGÂNI ESNAFI: Bunlar her gece bekleyen bekçilerdir. Sonra eli beratlı tellâllar, tellâl kefilleri, at pazarı tellâlları, at canbazları, at pazarı meyancıları, Han-ı Halil meyancıları, Han-ı Halil simsarları, çuhacılar, atlasçılar, kadifeciler, hil'atçılar, halıcılar, kebeciler, abacılar, tülbentçiler, sofçular, bezciler, esirciler... Bunlar bezirgân başı, şahbender, nakkaş başı ve sahafbaşı at başı beraber geçerler.

Yirmi Yedinci Fasıl:

OYUNBAZLAR ESNAFI: Yetmiş bir nefer esnaftır. Bunların vasıflarını yazsak, deccalı methetmiş oluruz. Doğrusu Mısır'ın Arap veledizinaları Frengistan ve Hindistan'da yoktur. Mehterhaneleri yoktur.

Yirmi Sekizinci Fasıl:

SAZENDELER ESNAFI: Bunların piri hekim Fitagoros'tur ve Abdullah Faryabî'dir 47 türlü saz ile geçerler.

Yirmi Dokuzuncu Fasıl:

MISIR ASKERLERİ ALAYI: Her fırka kandiller, meşalelerle geçerler. Mısırlı alayından sonra yukarıda yazıldığı gibi paşa ağaları alayı, paşanın yükleri, iki tarafında şatırları, ınataracıları ile muhtesip ağası, başında otagası, mücevher zincirli at üzerinde kapıcılar kethüdası ile at başı beraber, ensesinde yüz çift iç gulamları ile dokuz kat mehterleriyle geçerler. Tam altıncı saatte bu alay Mısır mollasının sarayına varır. Kadıasker efendi karşılar. Kahve ve gül sularından sonra muhtesip ağa mollaya hitap edip:

«Sahib-i devletimiz efendimiz selâmlar ettiler. Yarın ramazan günü müdür? Yoksa bu yevmi şek müdir? diye bu kullarını, Ramazanı şerifi tâzimen sultanıma gönderdiler.»

Der. Kadı-asker hazretleri buyururlar ki:

«Çabuk dört mezhep şeyhülislâmları gelsin.»

Deyince bütün ulema ve şeyhülislâmlar gelirler. Ramazan ayının göründüğü ispat olunur.

«Beli sultanım, yarın sabah Ramazandır.»

Diye şerî hücceti muhtesip ağaya verir. O da paşaya müjdeyi gönderir. Dehişe ve kalavun câmilerinde kandiller yanar. Toplar atılır. Mısır'daki 860 minarede kandiller yanar. Herkes teravihe gidip, sabaha oruca niyet eder.

Eğer Ramazan ayı görünmedi ise, kadı-asker efendi sofra açıp yemek yenilir. Sonra bütün esnaf molla sarayının avlusunda şakalar ederler ve sonra muhtesip ağa huzurundan geçerler. Nil kenarında fişenk şenlikleri yapılır. Sonra Mısır'ın yedi bölük alayı yürümeye başlar. Veda yerinde paşa tarafından muhtesip mollaya bir samur kürk giydirir. Çünkü bu gece ziyafetinde bin kuruşu gider. Ulema tâifesinin bir kuruşu gitse aklı gider. Muhtesip bu hal ile ağır ağır sabaha yakın evine varır. Herkes de evine gider. Muhtesip ağa varınca sandala binip yedi bölük ağalarına kahve ve şerbet, bütün askere iki Mısır kesesi bahşiş dağıtır. Paşa ağalarına iki kese, paşaya iki kese, kethüdaya yarım kese, paşanın iç ağalarının on iki mertebe sahiplerine az veya çok hediyeler verir. Böylece Mısır'ın muhtesip gecesi alayı biter.

Bundan sonra muhtesip ağası bu verdiği hediyeleri, Mısır'da hükmü altında bulunan otuz adet tabilhâne sahibi esnaf şeyhlerinden, onlar da hükümleri altındaki yüz altmış çeşit sanat ehli kethüda, nakip, çavuş... on Mısır kesesi tahsil ederler. Fakat bir kısım esnaf, paşanın adamlarının hükmü altında olduğundan bunlar bir şey vermezler. Fakat hepsi alaya çıkarlar. Vâkıâ bunlar zahiren muhtesip ağaya imdat vermezler ama, paşa azledildiği vakit şatırbaşı ve aşçıbaşından derman olmaz diye korkularından ve el altından yine muhtesip ağaya imdat verirler. Çünkü serbest hâkimdir, korkarlar. Yeryüzünde muhtesip gecesi alayının bir benzeri daha yoktur. Bir kadın nikâh olunurken, bu gecede serbest bırakılmak şartiyle nikâh olur vesselâm.

KIRK DOKUZUNCU FASIL

MISIR'IN BAŞKA DİYARLARDAN FAZLA OLAN SANAT ERBABINI BEYAN EDER

Evvelâ, Kalavun sultan Darüşşifasında pişen Faruk-i Tiryâki yer yüzünde yoktur. Ve Muristan'da yapılan şiddetli zehir, ata, katıra tırnağından tesir eder. Ameli panzehiri Ken'an, bu zehiri tesirsiz bırakır. Merhum Kenan, gizli ilmi ararken bu zehiri buldu. Kaf ilminde de tam halis altın ayarına malik idi. Kendi icadı 70 adetti. (Akrep macunu) vardır. Kalavun evkafında vazifeli veletler vardır ki, şeytan onları görse eüzû çeker, onlara (akrep avlayıcı) derler. Hekimbaşı akrep macunu yapmak istediği vakit bunlar viraneliğe giderler. Yeri kazıp sırçalı kâseleri yere gömerler ve içine ciğer koyarlar. Gece akrepler ava

çıkar, ciğer kokusuna bu kâselere gelen düşer. Sabaha kadar kâseler akreple dolar. Avcılar bunları alıp hekimbaşıya götürürler. O da kuyruğunu ve ayaklarını kesip çömlekler içinde pişirip, yağını başka kaba alıp şeker ile macun yaparlar.

Nişadırcılar kârhanesi, yeri gelince yazılır. Güherçileciler kârhanesi de görmeye değer bir yerdir. Maaden natrun, toz gibi bir maddedir. Mısırlılar çoğu zaman yemeğe tuz yerine bunu katarlar. Bir anda eti ve diğer yemekleri pişirir. Fakat yemeği daha çiy iken pişirir. Onun için Mısır yemeklerinin lezzeti yoktur. Fakat çok kullananın hayası tebe olur. Hamam kazanlarını yapan esnaf...

MISIR'IN KÖTÜ İŞLERİ VE SUBAŞI ESNAFI: Mel'un ve dinsiz bir tâifedir. Babül lük fahişeleri 800 fahişedir. Hanegi fahişeleri: Bunlar ırz ehli mel'unlardır. Evlerinde gizlice geçinirler, ama vasıtaları vardır. Tamamı 2100 fahişedir. Miriye para verirler. Askerlerin elinde olan fahişelere subaşı karışamaz. Babül lük çocukları bunlar da kahvehane, bozahane, meyhanelerde avare dolaşan mel'unlardır. Miriye para verirler. Şeyhülharasat üç kişidir. Biri Bulak'ta, biri eski, biri yeni Mısır'dadır. Bütün fahişeler bunların defterlerinde yazılıdır. Babül lük çavuşları, kırk kişidir. Her fahişenin kim evinde yattı, kim yatmadı bilirler. Deyyuslar esnafı: Bunların ellerinde akçe tahtası vardır. Ev ev dolaşıp, at pazarlık eder gibi pazarlık ederler. Kadın vasıtalar: Bunlar koca karılardır. Gelen erkeklere âlâ fahişeler bulup ücret alırlar. Pazara gidenler esnafı: Delikanlılar ağalarından hamam bahanesiyle çıkıp Babül lükte bir kulübede bir nigâre ile yatarken nigâre bir parça şarap ister. Derhal pazara giden çarşıdan getirir. Kadehin içine ak karanfil, tatule, kulak kiri ve hasır gülü koyup o civan içince kına çuvalı gibi devrilir. Elbiselerini bıçak ve hançerlerini çıkarıp üryan ederler ..... Çelebi uyandığı vakit başına geleni kimseye söyleyemez. Üzerinde para çok ise öldürüp bir yere gömerler. Allah bilir, Canpulat-zâde Hüseyin paşa zamanında bir kapıcıbaşıya ferman edip bütün Babüllükleri, meyhaneleri, bozahaneleri yerle beraber edip bütün fahişeleri sürgün etti. Bu ayıp ve kötü şeyleri yazışımızdan maksat, herkes Mısır'ı öğrensin diyedir. Mısır'da böyle sakınılması gereken yerler vardır.

Dilenciler Şeyhi: Rumeli meydanında tekkeleri vardır. 12 çavuşları vardır. Paşa ne tarafa gitse bunlara haber edip, yolun iki tarafına dururlar. Mısır dilencileri 900 dür. Paşadan ve âyândan ihsanlar alıp dua ederler. Kisve-i şerif çıktığı gün dilenciler şeyhi bir eşeğe biner, yanında tek gözlü, tek kollu, kel başlı ve nice bin dilencileriyle beraber alayda geçer. Bir diyarda benzeri yoktur. Kandilci Esnafı: 40 dükkân, 200 neferdir. Bunlar bayramlarda dükkânları kandillerle süslerler. Cellabiyan Esnafı: Yani kara esirler tüccarları... 2000 dir. Her sene Foncis-

tan'a, Afnustan, Kırmanka, Begranska vilâyetlerine gidip siyah renkli masumları tavaşi ederler. Yani zekerlerini ve hayalarını keserler. Yerine kamış sokarlar. Sudan'da husule gelen bir bitkinin tozunu ekerler. Kan durur. Üstüne santa ağacı tozu, daha üstüne siyah yağlı meşin koyup şarmut bez parçaları ile sararlar. Amansız ve imansız cellâtlardır. Hakir kasden gidip seyrettim. Kimi can havli ile haykırır, kimi sessiz yatar, kimi bir iki gün içinde ölür. Bu da Mısır'a mahsustur. Halıcılar Esnafı: 20 neferdirler. Uşak, Kula, Alaşehir halılarından çok daha güzel halı dokurlar. Eşek Esnafı: Mısır'ın gemisi, kayığı eşeklerdir. Öyleleri vardır ki yorga atlar yetişemezler. Mısır'da 40.000 eşek vardır derler. Bütün âyân eşeğe binerler. Ayıp değildir. Hattâ birisi, eşeğe binenin hali budur dese kâfir olurmuş. Eşek Tıraşı Edenler Esnafı: 2000 kişidir. Eşekleri makasla öyle tıraş ederler ki, ustura ile kesilmiş gibi olur. Neşşalları Esnafı: Yani yankesiciler: 300 neferdirler. Kalabalık yerlerde bunlardan çok korunmak gerektir. Öyle ustadırlar ki, sürmeden gözü çalarlar, sürme yerinde kalır. Subaşı istese çalınan eşyayı derhal bulur. Serirciler Esnafı: Yani hurma ağacından yatak yapanlar. Zebbal Esnafı: Bunlar şehrin süprüntülerini toplayıp külhanlara, ekmekçilere, kireççilere, bardakçılara götürüp yakarlar.

Ehli hal olan bilür hâli ne hâcet söylemek

Hakir öyle dindar adamlar gördüm ki, bu süprüntüleri tenha yerde görünce ellerini öperler. Çünkü evliyalar bu zebballer arasında, budala ve melâmiler eskicilerde ve ayak berberlerindedir derler. Pişmiş Deve Eti Satan Esnaf: 10 neferdir. Hakir yedim, çok lezzetlidir. Pişmiş Sıçan Satıcıları: 20 neferdir. Nil kesimi zamanında avlayıp satarlar. Tavşana benzer küçük bir hayvandır. Toprak altından çıkarırlar. Zindesi 60 dirhem gelir ama gayet yağlıdır. Hafiftir. Kuvvet vericidir. Hakir elvahata giderken çok yedim. Benk ve Bâde Şerbetçi Esnafı: Bengi geceden ıslatıp içine saf bal koyup erbabına kâse kâse satarlar. Nuş eden canlar, cananlara baktıkça şiirler okurlar. Sübyeciler Esnafı: Mısır'a mahsustur. Pirinçten yaparlar. Irka Sır Esnafı: Yukarıda yazılmıştır. Demir Hindi Şerbetçileri Esnafı: Bu da Mısır'a mahsustur. Hasırcılar Esnafı: Yaptıkları hasırlar kırk elli kuruş eder. Aşçılar Esnafı: Kuskus pilâvı, Mülâhiyye, Bamya, kurkas ve karlebit.. Bu yemekler Mısır'a mahsustur. Miray helvası: Mısır'a mahsustur.

ELLİNCİ FASIL

BAŞKA DİYARLARDA OLUP MISIR'DA OLMAYAN ESNAF VE SANAT ERBABINI BEYAN EDER

Nüktedan ârif kişiler arasında darb-ı mesel olmuştur ki, Mısır'da at çoktur, nalbant yoktur. Hepsi eşek nalbantıdır. Hasta çoktur hekim yok-

tur. Alil âmâ çoktur, gözcü yoktur. Türkün Mısır'da çocuğu olsa gözleri karışık olur. Hâkim yoktur dedikleri, şeriat hâkimine, örf hâkimine, hükümet ettirmezler, her şey himayededir demektir. Su değirmeni, ayazma, yani yerden kaynar pınar yoktur. Ama kuyu çoktur. Unkapanı, yağ kapanı, balkapanı yoktur. İpek tartı yeri, mum imalâthanesi, Pencikhâne, Sırmakeşhane, Tahmishâne, esirhane, bedestan vardır. Uncu, gülleci, puslacı, kıblenümacı, kirişçi, hardalcı, salta yapıcı, ağdacı dükkânı, zırhçı dükkânı, kalafatçı dükkânı, sağrıcı dükkânı, tabancacı dükkânı, tüfenk açısı dükkânı yoktur.

Zırh, zırh külah Dağistan ve Çerkezistan'dan, kalkan Halep'ten gelir, sağrı her diyardan gelir. Tüfenk tabancası Cezayir'den gelir, makbuldür. Pabuç kepekçisi, demir kantarcısı, pirinç terazicisi, burgucu keserci, destereci dükkânları yoktur. Yüksükçü, iğne yapıcısı, kuyumcu, haddeci, ok temrencisi, mehterhane borucusu, zurna, davul, nakkareci dükkânları yoktur. Fakat acayip kâşif kûsleri yaparlar. Cam tasçılar, sahan dökücüler, elmas kazıcı, demir tel çekici dükkânları yoktur. Frengistan'dan hazır gelir. Kalay dökmeci, kösereci, kurşun tahtacı yoktur. Ama hakirin öğretmesiyle hacı Nasır adında bir adam, kurşun tahta döküp Mekke'de Haseki Sultan imareti Darüşşifasına gönderdi idi.

Zihkerci, hilâlcı, talimhaneci, tutkalcı, matrakçı, sorgucu, gönderici, tülbent Börkcü, yeniçeri keçecisi, kamçıcısı yoktur. Çinici, tizab ile gümüş çıkarıcı, varolcu, horasancı, lüküncü, suyolcu, kiremitçi, kaldırımcı yoktur. Bütün kıymetli eşya Hint ve Yemen'den gelir.

ELLİ BİRİNCİ FASIL

MISIR'IN DÖRDÜNCÜ DİNİ ALAYINI, TERTİBİ KANUNUNU, İHTİŞAMINI, SEVİNÇ VE ŞENLİĞİNİ BİLDİRİR

Mısır vezirinin Mısır'a girişi, Nil kesimi ve muhtesip alayından sonra dördüncü alay bu Ramazan bayramı alayıdır. Mısır kadınlarının bu gece evine gelmesi şart değildir. Nikâhında bu şart vardır. Evvelâ arife günü paşanın mehterhanesi çadırlarını saray meydanına kurar. O gece sabaha kadar 12 fasıl yapar. Otağ içindeki ağalar muhteşem kdehlerle kahve, şerbet, buhur dağıtılır. Sabahleyin, Mısır arazisi, bayram namazını kendi sarayında kılar. Bütün beylerbeyiler ve eşraf meydanda fecir namazını kılarlar. Sonra sabah namazı kılınır. Sonra herkes elvan tertibi üzere durur. Nöbetçi ağaları hil'atları, perişani destarlariyle hazır dururlar. Paşa da içeriden, kırmızı samur kürk, başında Selimî üzerine iki mücevher, sağ ve solunda silâhtar ile Kayıtbay divanhanesine çıkar ..... 12 ağalar da arkasından gelirler. Önünde çavuşlar kethüdası, yanında müteferrika başı, ileride tercüman ve kapıcılar kethüdası ..... Böylece paşayı aşağıya indirip rikâbdar, fevkalâde süslü ata bindirir. Yüz adım öte-

de bütün beylerbeyileri karşılamaya çıkıp paşayı Selim han divanhanesine, tevazu gösterip yaya geldiğinden bütün divan erbabı dua etmişlerdir. Doğrusu dervişlik etti. Paşa Selim han tahtında otururken dışarıda davullar çalınır. Bu sırada hac emiri paşa, kaymakam ve defterdar paşa diğer beyler müsafaha edip çıkarlar. Sonra kırk Çerkez beyi ve çavuş kethüdası, müteferrika başı acele el öperler. Bundan sonra paşa alay ile Kalavan câmiine varırken güneş görünür, müezzinler dokuz tekbir ve iki rekât bayram namazı derler. Bayram namazı kılınır. Minbere çıkan hatibe kapıcılar kethüdası beyaz sof ferace giydirir. Hatip ve şeyhler biner para ihsanlar alırlar. Sonra yine paşa Gavri divanhanesine gelir ve sofraya oturur. 3000 sahan yemek çıkar. Paşa sofrada sağına hac emirini, kaymakamı ve beyleri, soluna defterdar, Ebülkelâm ve bölük ağalarını alır. Karşısına Azepler ağası oturur. Ama diğer ağalar padişah divanı hizmetkârlarıdır. Paşa ile sofraya oturmazlar. Fakat dağlar gibi yığılan sahanların öte tarafında bölük ihtiyarları, çavuşlar kethüdası, müteferrika başı sofraya otururlar. Paşa bunlara iltifat olsun diye önündeki kebap, tavuk ve güvercinlerden her birini birer adet atar. Kiminin kavuğuna, kiminin suratına, kiminin sakalına vurur. Gülüşürler. Paşa yemek yemeye başlayınca, divanhane karşısındaki sahradaki paşa mensupları ve askerler 12 bin sahan yemeği yağma ederler. Bu sırada sahanların birbirlerine vuruşundan gök gürültüsü gibi ses çıkar. Sonra paşa divan hocalarını, sonra ihtiyarları davet eder. Nihayet yemek sona erer. Paşa Selim han seccadesine oturur. Bütün beyler el yıkamaya hazır iken kapıcılar kethüdası çalıcı mehterbaşıya, sonra kale kulesindeki topçubaşıya işaret eder. Kıyametler kopar. Sonra Mısır sultanları zamanından kalma altına benzer pirinç leğen ve ibrikler, sabunlar evvelâ paşanın önüne gelir, paşa ellerini yıkar. Herkes de yıkar. Sonra duacı efendi Kur'anı Kerîmden âyetler okuyup dua eder. Peygamberin adı anılınca herkes ayağa kalkar. İki kere Âl-i Osman padişahı anılınca yine ayağa kalkılır. Sonra önce beyler kalkıp kıçın kıçın çıkarlar. Çavuşlar alkışlarlar. Sonra Çerkes beyleri, yedi bölük ağaları, ocak ihtiyarları, çavuşlar kethüdası, müteferrika başı, tercüman başı çıkarlar. Nihayet paşa kalkıp çavuşları selâmlar, onlar da paşayı alkışlarlar. Paşa arz odasına girer. Çavuşlar evlerine giderler.

Paşa Kayıtbay odasında sandalye üzerine oturur. Evvelâ kethüda bey gelip el öpüp hil'at giyer ve durur. Sonra şehir havalesi, divan efendisi, imam, müezzin, mukabeleci efendiler, kapıcılar kethüdası, baş kapıcı başı, risâle ağası, beytülmal emini, hâsıl feraş, on iki meratip sahipleri, bütün kapıcıbaşılar, vacibürriâye ağalar, müteferrika başı adamlariyle, delilbaşı, gönüllü ağası, çalıcı mehterler, başçadır mehterleri, vekilharç, aşçıbaşı, hepsi bütün adamlariyle, ekmekçibası, mutfak emini, kilercibaşı, masraf kâtibi, kiler kâtibi, ekmek, beytülmal, arpa emini, ahır kâtipleri,

mataracılar, şatırlar, sonra çeşnigir başı, imrahor ağa adamlariyle, arpa emini, şinikçi başı, ahır kethüdası, saraçbaşı, yedekçi başı, sarban başı, harbende başı, seyis başı, cillavdar ve meşaleci başı, Akkâm başı bunlar hep yıllık hil'atlar giyip, paşanın elini öperler.

Bunlardan sonra esnaf iç ağaları, Babay-ı âlem hassa imamı, hassa müezzini el öperler. Sonra hazinedar ağa, silâhtar, çuhadar, nişancı, mühürdar, hazine kâtibi, mahlûl kâtibi, kilerci başı, kahveci başı, anahtar gulamı, sarıkçı başı, çamaşırcıbaşı, kaftancı başı, berber başı, tellâl başı, peşkirci başı, sofracı başı, şamdanbaşı sıra ile el öpüp geçerler. Sonra çeşitli kumaşlara bürünmüş güneş parçası gibi civanlar, küçük penenoz körpeleri, hediye gelmiş yetmiş seksen Habeşî Fonçi tavaşîleri, iç mehterbaşı otuz neferleriyle ve altı adet iç oğlanı çavuşlar el öperler.

Bundan sonra paşa istirahat eder. Bayramın ikinci günü sabahleyin kethüda, müteferrika ve tercüman ağalar gelip hazır olurlar. Müteferrika ihtiyarlarından kırk kişi paşanın elini öperler. Derhal sırmalara bürünmüş iç ağaları ellerinde zeytunî, neftî, sarı, hatanî, münebbed fincanlar ile kahve verirler. Yine bir kısım iç ağaları gelip yanlarına birer mendil koyarlar. Sonra diğer iç ağaları ellerinde mücevher kıymetli fağfurî tabaklar içinde kıymetli çargül, armudî, zihlî, şeşhâne, Diheni gül ve hatai kâseler içinde anberli, miskli, menekşe, Ribas, Bars, gül, limon, nilüfer, Hummaş, dut, demirhindi, koruk ve diğer içecekleri kâseler ile verirler, havlu tutarlar, onlar da ağızlarını silerler. Daha sonra gülsuyu ve çeşitli kokulu sular serperler.

Müteferrika ihtiyarları gittikten sonra çavuşların ihtiyarları gelir. Onlara da aynı şekilde ikram edilir. Sonra sipahi, tüfenkçi, gönüllü ihtiyarları gelir.

Daha sonra yeniçerilerin baş çavuşları gelip, paşayla buluşup «Ocağımızın ihtiyarları, sultanıma bayramı tebrike gelmek isterler» diye destur alırlar. Bunun üzerine yetmiş seksen mikale koca kokonozları gelip el öperler. Bunlara da büyük itibar ederler. Çünkü Mısır'da yeniçerilere çok riayet olunur. Bundan sonra Azeplerin ihtiyarları gelip el öperler. Bunlardan sonra bazı şeyhler gelip bayramı tebrik ederler.

Bunlar da gidince hemen paşa (at!) deyip bütün askeriyle mehterhanesini çalarak bir mesireye gider. Bu bayram günlerinde evlerde şerbet içilmez. Sübye içilir. Bu mübarek bayramda üç gün ve üç gece şenlik olur. Bugünlerde Mısır'ın bütün meydanlarında salıncak, dolap, beşik, atlı karıncalar kurulur (Beyit) :

İdgâha varalım ol günde dollab seyrine
Görelim âyîne-i devran ne suret gösterir

anlamınca bazı âşıklar güzelleri seyrederek teselli bulurlar. Tanıdık veya yabancı bir adam bir dilber görünce çekinmeden yanına varıp (bayramın

mübarek olsun) diyerek gül yüzünden buselik makamında güllerinin deresin ve muradına erersin. Mısır kanunu böyledir. Ayıp değildir. Bir başka şey de, böyle leventleri, eşkiyası, rezilleri çok diyarda, bayram günlerinde avrat ve erkek beraber gezerler, bir erkek bir kadına, bir çocuğa veya bir delikanlıya el uzatamaz. Mümkün değildir. Bu hususta gayet emniyetlidir. Aynı zamanda bu adam deryası içinde hiçbir adam sarhoş olup, bıçağını çekip sağına soluna sarkıntılık edemez. Çok ayıptır. Derhal tutup Mısır'ın hududuna kadar sürerler. Ama başka melânetleri pek çoktur. Velhasıl bu bayram alayını anlatmaya insanın kudreti yetmez.

Beşinci Fasıl:

KURBAN BAYRAMI ŞENLİĞİ DE BÖYLEDİR: Kurban Bayramı arifesinde halk, şeyhler ve fukaralar tekbirlerle birbirinin evlerine varırlar «Eyyâmı şerifi arafat müyesser inşallah» diye birbirlerini tebrik ederler. Kethüda İbrahim paşa Mısır mütevellisi iken koyun emininin defterinde 500 bin koyun, sığır, camus, deve kurban edildiği kaydolunur.

ELLİ İKİNCİ FASIL

MISIR'IN KANUNUNA GÖRE ALTINCI BAYRAM ALAYINI BEYAN EDER Kİ, BU ALAY PAŞANIN MISIR'A GİRİŞİDİR

Paşa Mısır'a gelirken bir ay evvel Mısır askerleri şevket ve azametlerini göstermek için dört taraftan asker toplarlar. Mısır içinde yüz binlerce deniz gibi asker olur. Fakat paşa Mısır'a geç gelirse mütesellemliğe gelen şehir havalesinin kârına çok zarar gelir. Mısır vezirine lâzım olan odur ki şehir havalesine birbiri ardı sıra ulaklar gönderip (Falan gün falan yere ulaştı) diye haber geldikçe şehir havalesi ve Mısır kaymakamı metanet bulup dedikodudan emin olur. Paşa, Gazze'ye geldiği vakit de (Şu ayın şu günü Gazze'den kalkarız) diye haber göndermesi elzemi levâzımındandır. Çünkü ocak ağaları çadırları ve hediyeleriyle karşı çıkarlar. Evvelâ çavuşlar kethüdası 50 deve Nil suyu, bin kutu sukkeri nebat, 100 kavanoz çeşitli içecekler, hesapsız meyve, 20 deve has ekmek, çörek, mücevher değerli, altın zincirli altın gaddâre ve cevahir topuzlu, mürassa' rahtlî bir küheylân, bir tavaşî, üç kese hediyeleri karşılamaya götürür. Bunlar şimdiliktir. Paşa Mısır'a geldikten sonra durumuna göre hediyeler verir. Gayet nakkaş heriflerdir. Paşayı görünce hal mıdır, yağ mıdır, zehir midir, ılıbat suyu tabiatında mıdır? Gördükleri gibi mihenke vurup ona göre muamele ederler. Bu çavuşlar ki, her biri kırk elli paşa yollamış, söz ebesi, aklı aristo çavuşlardır. İkinci müteferrika başı da kıymetli hediyeler götürür. Üçüncü tercüman başı bunlardan alçak hediyeler verir. Dördüncü yeniçeri ocağından baş çavuş ve maiyeti olup bunlar hediye götürmezler. Piyade yürüyenler günde biner pa-

ra alırlar. Başçavuş paşa önü sıra yürüyüp günde yirmi para, yeniçeri sakası 300 para alırlar. Bütün çavuşlar Haneke'de paşadan 300 müteferrikalar 300 kuruş alırlar. Beşinci paşa müsellemidir. Bu da paşayı karşılamaya gider ve pek çok hediye götürür. Altıncı kaymakam kethüdası da birkaç hediye götürür. Bunlar Mısır'dan dördüncü günde Salihiyye şehrine varıp orada dururlar ve paşayı beklerler. Çünkü bundan ötesi susuz çöldür. Ama paşa mütesellimi Salihiyye'den, Şarkiyye kâşifinin bin atlısı ile hediyeleri çölden geçirip Ariş'e ulaştırır. Lüzumlu ne varsa konuşurlar. Burada şehir havalesi devletin iyiliğini isteyen kimse olup, gayet ağır başlı adam olmak gerektir. O gece Şarkiyye kâşifi paşaya bir ziyafet çeker. Sonra beraber Ariş'ten kalkıp sabahadek ..... köprüsünde sahabeler yakınında istirahat ederler. Burada iken çavuşlar kethüdası, müteferrika başı, kaymakam kethüdası gelip hediyelerini takdim ederler. Yeniçeri başçavuşu Salihiyye'de kalır. Buradan sabahleyin kalkıp altı saatte Salihiyye'ye yakın gelince yeniçeri başçavuşu piyade mülâzimleriyle selâma durup yer öperler. Paşanın önünde yürür.

Fakat Abdi Paşa gemici başçavuşu ihtiyar olduğundan (Ata bin!) dedi. O (Devletli, kanun değildir ata binmek İstanbul'da ocağımızdan korkarız) diye özür diledi. Fakat paşa (Ben, düstûru mükerremim. Ben Hacı Bektaşı Veli kendiyem. Kırk yıl evvel İstanbul'da süpürge çaldım. Ben izin verdim. Tiz ata bin!) deyince mecburen paşanın dizini öpüp (Devletli, Mısır ocağımızdan beni kurtar. Kanunu bozdun demesinler) diye Oğuzca özürler dileyip, çavuşu yedi adam güçlükle ata bindirdi. Paşa da lâtife edip (yedi adam güçlükle bindirdi, kocamışsın!) deyince (yedi adam bindirdi koca vezir, ama yirmi adam indiremez!) diye at sıçrattı. Paşa haz edip 74 altın ihsan etti.

Paşa Salihiyye'de çadırında sandalyesine oturup, ilk Mısır divanı burada olup büyük davalar dinlendi. Evvelâ defterdar Ahmet paşadan Mısırlı bir konakta korktular. Çünkü kimseden bir habbe bir cübbe almayıp, herkese istidadına göre ihsanlar edip kadı-asker gibi dâvalar halletmiştir. Salihiyye'de 200 koyun, 50 sığır, 10 deve kurban edip urban ve üryan yağına ederler. Karin'e gelince hediye gelen Nil suları dağıtılır. Yarı yolda Şarkiyye kâşifi yine bir ziyafet çeker. Paşa Karin'de de divan yapar. Belbis şehrine yakın herkes karşılamaya çıkar ve el öperler. Burada da Şarkiyye kâşifi ziyafet verir. Bütün yiyecek içecek dört gün ona aittir. 15 kese masraf eder. Burada Âyit Arapları şeyhi gelip hediyelerini verir ve yerinde bırakılır. Buradan kalkıp Hankab'a varılır. Burada da büyük divan yapılır. Burası Kalyop kâşifi toprağı olduğundan büyük ziyafet verir ve hediyelerini takdim eder. Bu divanda Deşişe şeyhi Arapların şeyhi de hil'at giyip yerinde bırakılır. Burada Mısır eşrafından pek çoğu gelip buluşurlar ve el öperler.

ÂDİLİYYE VADİSİ ALAYI, RABBANİYYE ZİYAFETİ, OSMANLI DİVANI, MUİZZİYE ŞENLİĞİ: Ertesi gün paşa beş saatte Adiliyye'ye gelir. Otağında oturur. Sofra sahibi olan bey, paşanın ayağına yüz sürüp «Hizmetindeyiz, Sultanımın kulluğundayız. Buyurun yemeğe.» der. Paşa sofraya oturup, sağ tarafına hac emiri, sol tarafına defterdar oturur. Diğer beyler ve âyan da sırasiyle oturup yemekler yenir. Yemekten sonra mehterhane çalıp, divan olup, dâvalar dinlenir. Burada üç gün ve üç gece oturak olur. Bütün Mısır halkı buraya gelir. Çadırlar kurulur. Öyle bir pazar olur ki... Mısır'da hiç kimseye çadır kalmayıp bu Adiliyye sahrasına, Tophane, Sebil-i allam, Gavriyye vâdileri, çadırlarla dolar. Üç gün üç gece burada şenlikler olur. Yüz binlerce kandiller, şem'alar yakılır, top, tüfenk şenlikleri yapılır. Üç gün üç gece hediyeler yürür. O kadar ki mehterler taşımaktan âciz kalırlar. Velhasıl paşanın ne kadar iş başında hademeleri varsa, Mısırlı onlara birer kıymetli hediye verirler. Paşaya 200 kemer rahtlı küheylân atlar ve 200 de sâriye yelkendest atlar gelir. Eğer bu Adiliyye alayı vasıflarını tamamiyle yazsak bir cerir-i taberi olur. Bu Adiliyye'de üç günlük ziyafet padişah kesesindendir. Selim Han kanunudur. Bütün yemekler şekerlidir. Üç gün Mısırlılar burada öyle israflar yaparlar ki, sanki her biri birer mirasyedidir. Mısırlıların en aşağısının dahi peş para ücreti vardır. Avratlarının bile ulûfeleri vardır. «Sefahati yaptıran insana paradır.» darbı meseli Türkmanidir ki, «Arabın yağı çok olsa kimini yer, kimini hayasına sürer.» derler.

MISIR VEZİRLERİNİN ADİLİYYE'DEN BÜYÜK ALAY İLE MISIR'A GİRİŞİ: Üçüncü gece paşa ağalarının bütün çadırları Mısır'a göçüp, ağırlıklarını evlerine bırakıp, temiz elbiselerini giyerek yine Adiliyye'de paşanın yanına gelirler. Sonra sabahleyin erken kahvaltı yapıp, bütün asker derhal hazır olur. Duadan sonra paşa atına biner, bütün çavuşlar:

«Yaşın uzun olsun, yaricin Allah olsun, Tanrı Padişahımıza ömürler versin! Devlet ile çok yaşa!»

Diye alkışlarlar. Müneccim başının izni ile uğurlu saatte hareketle, sultan Tumanbay mezarında bir Fatiha okur, sonra alaya gelir. Burada dokuz kat mehter tokmaklarını vururlar. Alaylar yürümeye başlar. 12 eli gümüş çökanlı alay çavuşları, alay düzüp asker içine girip sağ, sol deyip Aşadura, Hayhu şeklinde şakalar ederek yürürler. Evvelâ Subaşı 700 adamı ile yolları temizleyerek yürür. Sonra paşanın Tatar askeri, Alay delilbaşısı, Alay gönüllü ağası, Alay çeşnigirleri, dış kilerci, çadır mehterleri alayı, gılman-ı hassa saraçları alayı, müteferrikalar alayı, vâcibürriâye ağalar, kapıcıbaşılar alayı ile paşa ağaları alayı tamam olur. Mısır alayı yürümeye başlar. Evvelâ çavuşlar alayı, sipahiler alayı, sipahi tüfenkçileri alayı, sipahi gönüllüleri alayı, Çerkesler alayı, müteferri-

kalar alayı, Çerkes beyleri, Mısır beyleri alayı, kapıcı başının mertebe sahipleri alayları geçer.

Kapıcıbaşı ağalar 27 devlettir. Birinci, serdara müsellimlik ile gelen şehir havalesidir. Sağ vezir kethüda, sol vezir şehir havalesi pâyesindedir. Risâliye ağası, anbar emini, beytülmal emini, arpa emini, haraç hasılı, vekilharç, Süveyş ağası, Dimyat ağası... Havale kâtibi, küçük... Reşit ağası, İskenderiye ağası, menzile ağası, imrahor, Bulak gümrük emini, darphane emini, darphane nazırı, mukabeleci, küçük ruznameci, defter emini, silâh çavuşu, baş kapıcı başı, Beni Seyf ağası, Meniye ağası, Manfelât ağası, Circe ağası, kapıcılar bölük başısı, kapıcılar kethüdası.. Bunlar hep perişanîler ve samur hil'atlar ile ikişer ikişer geçerler. Sonra tuğlar ortasında alay bayrağı, sonra cevahirlere bürünmüş dokuz adet bekler, sonra imrahor ağa ile kapıcılar bölükbaşı piyade olarak geçerler, sonra imam ve müezzin efendiler geçer. Sonra selâm ağası, Mısır'ın Azepler askeri alayı, yeniçeriler alayı geçerler. Sonra dalyan vasılalar, dayılar, babadayılar, koca yayalar, eski emekli odabaşılar, ihtiyarlar yavaş yavaş geçerler. Bütün asker saf saf, güme güme geçtikçe ortalarında dolamalı alay çavuşu, kapıcılar, sakaları geçer. Ve yüz adımda bir duacı gülbank çekip, bütün asker Allah Allah diye yeri göğü titretirler. Bütün yiğitler irem tavuşu gibi yürüyerek gayet edepli geçerler. Hiç birisi başını kaldırıp damlarda ve pencerelerde olan kimselere bakıp söz atamaz. Bütün Osmanlı askerleri yeniçeri alayı içinde geçerler. Tamamı 7888 adet namlı askerdir. Ama 20 bin asker kadar şöhretleri vardır. Bu piyade yeniçeri askeri de geçip, yeniçeri ağası ve Azepler aağsı alayı yürür. Evvelâ Azepler çorbacıları, enselerinde kırmızı şalvarlı, kantar sırıklı gulmanlar ile geçerler. Bunların sağında yeniçeri çorbacıları, sonra eski çavuşlar, serdarlar ile eski kokonos kethüda ihtiyarları, sol tarafı Azebistan, sağ tarafı Yeniçeriler at başı beraber geçerler. Baş çavuşlar paşa yanında durur.

Beytülmalcılar kapılarında kalır. Yeniçeri ağasiyle Azepler ağası beraber enselerinde pürsilâh köçekler geçerler. Sonra yeniçeri mülâzimleri, paşanın şatırları paşanın sağ ve solunda geçerler. Şatırbaşı başında perişanî destar üzerine balıkçıl sorgucu ile paşanın sağında bir cebi altın, bir cebinde çil para fukaraya dağıtır. Mataracı başı da sağında mataracılarla birlikte paşanın kırmızı eteğini tutarlar. Paşa da altın zincirli ve mürassa' eğer ve mücevher rahtlı inci çarkap düğme abayılı at üzerinde sırtında samur kabanice üzerine mücevher tirkeş kuşanıp, kadife şalvariyle ayağına sarı Çerkes biçimi fellâr giyip başına Selimi destar üzerine iki sorgunç takıp sağında sekiz cellât, solunda piyade subaşı ve muhtesip ile geçerken herkes (Allah korusun, ya Mısır mütevellisi, ya Mısır azizi, ya Mısır valisi) diye dua ederler. Arkasında silâhtar, çuhadar, paşa kethüdası, divan efendisi ..... Sonra iç mehter başı kırk ..... iç mehteri ile geçer. Sonra paşa hazinedarı, müezzin başı, iç ağaları saraçları,

saka başı, deveciler, meşaleciler geçip, bu tertip üzere paşa Mısır'a girince bütün bu alay Rumeli meydanında kat kat selâma hazır dururlar. Paşa gelip selâm verip geçer. Bütün atlılar kendi evlerine giderler. Paşa Azep kapısından içeriye bismillah ile girince, Azepler ocağından yüz koyun kurban edilir ve kanı atının ayağına sürülür. Fakat Azepler ve Yeniçleriler paşa ile piyade olarak ta saraya kadar giderler. Paşa saraya girince 200 koyun kesilir. Duacılar dua ederler. Paşa Fatiha okuyup atından iner, çavuşlar alkışlarlar. Sonra paşa Mısır fatihi Selim hanın makamına teberrüken oturur, sonra 25 basamak yukarıda Sultan Kayıtbay divanhanesine çıkar. Ve Sultan Kayıtbay seccadesine oturur. Bütün çavuşlar (Allah mübarek eyleye, ayağın kuvvetli ola devletle çok yaşa), diye alkışlarlar. Yeniçeri başçavuşu, kaleye mendil gösterir ve kırk elli top atılır. Paşa divana oturur. Mekke ve Medine havalelerinden altı kişi gelip «Ya sultan vekili, hadım-ül haremeynül şerifeyn.. Hayır makdeme, safa geldin» diye bir arzuhal verirler. Paşa (Sah) çeker. Sonra Mısır âyânları, eşrafları sınıf sınıf el öpüp biat ederler. Kale mehterbaşısı (Mübarek bâd) faslını çalar. Sonra paşa bundan divan erbabına selâm verip, çavuşlar alkışlayıp selâm alırlar ve paşa içeriye gider. Topluluk dağılır. Divanhanede kırk kişi en'am-ı şerif okurlar. Paşa içeride soyununca yedi bölükten alay çavuşları hâliyeleri olan alay ile geldikleri bahşişlerini isterler. Bu yazdığımız alay, Canpulat-zâde Hüseyin paşaya olmuştur.

Ertesi sabah 3000 sahan ile haftada iki kere ziyafet Sultan Selim kanunudur. Eğer paşa bu ziyafeti vermezse, her ziyafet ikişer keseden, senede 92 keseyi azli sırasında paşadan isterler. Bugün de yine divan olur. Ve yine Mısır âyânı güruh güruh mübarek olsuna gelirler. Üç gün de böyle devam eder. Mısır'da beşinci alay da bu şekilde olur vesselâm.

MISIR VEZİRLERİNİN NETİCESİ: Vazife sahiplerine gyidirilen hil'atlar padişah tarafındandır. Fazla giydirilirse paşa tarafındandır. Büyük masraftır. Azil sırasında paşaya büyük zarardır. Kethüda İbrahim paşa Mısır valisi iken, hil'atları (âlâ, orta, aşağı) diye üçe ayırdı. Bir yahudiyi hil'atçı başı yaptı. Mısır'a geldiği vakit bütün memuriyetleri, keşşaf ve beyleri yenileyince Salihiyye'den Adiliyye'de ve sarayda tam 1045 hil'at gider. Yeni paşa geldiği vakit, ruznameci, eski paşanın borcu olup olmadığını tahkik eder. Hiç eski hukuk gözetmeden gayet sert bir şekilde tahkikat yapılır. Eski vezirin karnında şu kadar yüz kese bakaya padişah parası vardır, diye ruzname defterini paşanın eline verirler. Paşa da, (Paşa karındaşımızla yarın müşerref oluruz. Borcumuz varsa veririz) derse geciktirilir. Eğer inat ederse, Yusuf köşkünde veya aşağı şehirde Taşyatır sarayında hapsedip sarayı kuşatılır. Çünkü bir kere Koca Mustafa Paşa bir gece sarayının bir tarafını yıkıp ılgar ile padişaha sığınarak tekrar Mısır valiliğinde bırakıldı ve Mısır'a gelip nice bin Mısırlıyı kılıçtan geçirdi. Bu yüzden (kulkıran) dediler.

Eğer yeni paşa merhamet edip bu para benim borcumdur derse mesele kalmaz. Eğer borcu kabul etmezse yeni vezir İstanbul'a arzeder (Selefimiz falan paşanın şu kadar bakaya borcu vardır. Ferman padişahımındır) der. Kırk elli günde bir padişah emri bir kapıcıbaşı veya bir salahor gelip (Sen ki Mısır veziri falan lalamsın. Azledilen lalamın zimmetinde kalan padişah parasını tahsil edesin) diye ferman getirir. Allah korusun mazul paşayı, iş başında olan ağaları Yusuf kulesine hapsederler. Bütün mallarını pazara çıkarıp satıp, bir hasır üzerinde kalır. Bir seneye yakın hapsolunup Fülus-u Ahmere muhtaç kalır. Borcunu ödedikten sonra hepsinden kurtulur. Daha sonra dört taraftan şikâyetçiler gelir. Kanunsuz aldığı mal var ise dâva ederler. Eğer yeni vezir ve kadıasker korurlarsa az bir şeyler vererek sulh ederler. Etmezlerse paşanın ve ağaların halleri harap olur. Ağaları yakalarından sürüyerek, rüsvay ederler.

Eğer paşa akıllı ise, daha evvel İstanbul'a, padişaha arizeler gönderip (Bu hatt-ı hümayunum ulaşınca mazul olan falan vezirimi muazzez ve mükerrem olarak İstanbul'a gönderesin) şeklinde bir hatt-ı hümayun getirttirir. Böyle olunca onu bir iki hafta koyuvermezler. İstanbul'a gidince sadrazam olur diye, ne yeni vezir, ne diğer yüksek vazifeliler, ağalar ve Mısırlılar ağızlarını açamazlar. Ve Mısır veziri olmuş kadar, azil sırasında da hediyeler gelir. İbrahim paşaya bin kese hediye gelmişti.

Mısır'ın Yedinci Alayı:

AZLEDİLEN PAŞA MUAZZEZ GİDERSE, GİRDİĞİ ALAY GİBİ OLUR: Eğer azlolunan paşaya İstanbul'dan sahip çıkılmazsa, hiçbir alay yapılmadan bir gece adamlariyle Adiliyye'ye çıkıp İstanbul'a hareket eder. Akıllı vezir, Mısır valisi iken çok ihtiyatlı olur. Kendinden evvelki vezirin hapsettikleri bey, mültezim, keşşafları salıverir. Ve mahpus olanları teftiş eder. Zalimlerden mazlûmların hakkını almak gerektir. Bazılarını affederler, kimseden rüşvet alınmaya... Azlolununca geri alırlar. Fesatçı ve gammazların sözlerine inanılmaya... Her ay ruznameci ve divan ehli ile muhasebe görüp beka tahsiline mukayyet oluna vesselâm. Mısır vezirine lâzım olan, bir doğru, dindar, güvenilir kimseyi ruznameci etmektir. Azil sırasında bütün şeytanlık ruznameci elindedir.

MISIR VEZİRLERİNE HAKİR, RİYASIZ EVLİYANIN NASİHATI: Mısır paşaları yukarıda yazılan alayişe aldanıp hükümette mağrur hareket eder. Çünkü Nil suyu için cebbar olur. Firavunlar tahtıdır. Fakat herkes ile iyi geçinip, yumuşak muamele edip halkın işlerini şeriate havale eder... Padişah hazinesinin her saat tahsiline gayret ede... Gelen mahsulleri satmayıp, muhafaza ede... Çünkü Darüssaade ağaları ve başkaları padişah emri ile gelip terakki isterler. Sefere gidenlere, cep harçlığına, beş dil getirenlere, cebel müjdecilerine ve daha birçok kimselere terakki lâzımdır. Mahlûlleri zaptetmek gerektir. Çoğunlukla Mısır vezirle-

ri, Yusuf anbarından, ruzname kaleminden iflâs etmiş keşşaflara kâşiflik vermekten dolayı itham altında kalırlar. Azli sırasında padişah malı ve terakkiler paşadan istenir. Mısır hâkimleri, vakıflara el koymaya... Bir fesatçının sözüne kanıp, kimseyi katletmeye. Askerî tâifesine tâbi olup, eşkiyaya yardımcı olmaya... Daima veziri âzam tarafını ihmal etmeye. Türkçede bir darb-ı mesel vardır. (Beye vereceğini paşaya ver.) Mısır'a büyük askerle gelme. Otuz ağa ve 30 karakullukçu yeter. Bin asker getirirsen şehre koymazlar. Vilâyetin tahammülü yoktur. Çünkü bütün köyleri mirî malıdır. Herkesi güzellikle kullan. (Beyit) :

Ne yavuz ol asıl ey dil
Ne yavaş ol da basıl
İtidal üzre geçin ârif isen

Mısır senede iki bin Mısır kesesi tutar. Senede bin kese hediyeler gelir. Mısır'a nice vezirlere, padişahlara hizmet etmiş Darüssaade ağaları ve beyler vardır. Bunlarla iyi geçinmek gerek. (Emsalsiz beyit) :

Herkesin gerçi gönlünce değildir âlem
Mümkün oldukça geçinmek gerek âdem

Makamda iken geçinmek güzel ama, ah, ah, vah vah azil zamanında mel'undur mel'un...

Sekizinci Alay :

MISIR VEZİRİ YERİNDE BIRAKILDIĞI VAKİT BÜYÜK ALAY : Padişah tarafından, Mısır vezirinin yerinde bırakıldığına dair hattı hümayun Sultanın imrahoru, veya kapıcılar kethüdası veya veziri âzamın salahoru ile gönderilebilir. Muhteşem bir alay, bu memuru Adiliyye'de karşılar. Burada evvelâ bir ziyafet çekilir. Sonra yeniden atlara binilip (Bâbı Nasr) dan içeri girilir. Çarşı ve pazar, hıncahınç insanla, seyircilerle dolar. Hattı hümayunu getiren memur Sultan Gavri divanhanesine çıkarken paşa da merdiven başına varır ve karşılar. Hattı hümayunu getiren ağa, zer ender zere sarılı hattı hümayunu bohçadan çıkarıp öpüp başına koyup paşanın eline verir. Paşa da başına koyar ve divan efendisine verir.

O da öpüp başına koyduktan sonra bismillah diyerek tuğralı mührü bozup hattı şerifi çıkarır. On binlerce kişi susmuş dinlerler. Sonra divan efendisi yüksek sesle hattı şerifi okur. Paşanın yerinde bırakıldığı anlaşılır. Çavuşlar alkışlarlar. Gelen kapıcı başı, padişah hil'atını paşaya giydirir. Paşa, hil'atın yakasını öpüp öyle giyer. Yine gelen çavuş paşanın beline murassa' kılıç takar. Gelen ağa ile paşa kethüdası paşanın koltuğuna girip sultan Gavri seccadesinde durur. Derhal fermana göre hareket olunması için etrafa beyaz buyuruldular gönderilir. Toplar atılır.

Mehterhane çalar. Ertesi gün sabahleyin bütün divan ehli ve vazifelilerin yerlerinde bırakıldıkları tebliğ olunur. Sonra paşanın adamları gelip (mübarek olsun) deyip ihsanlar alırlar. Bundan sonra yerlerinde bırakılanlardan toplam olarak 360 kese tahsil olunup, yirmi otuz kesesi, yerinde bırakma emirlerini getiren ağaya verilir. Bu ağaya birkaç ta ziyafet verilip sonra İstanbul'a yollarlar. İşte bu alay da böyle tamam oldu.

Dokuzuncu Alay:

MISIR HAZİNESİNİN ALAY İLE İSTANBUL'A GİTTİĞİ: Sene başı olduğundan Mısır hazinesi paşaya ilzam olur. Başta olanlar ihtimam ile eminler, keşşaf ve mültezimler, valilerin zimmetinde olan bekayayı toplamaya uğraşırlar. Bakiye kalmış paralar müflis eminlerden yüz bin zahmetle hazineye alınır. Bazen mümkün olmazsa keşşafları Gavri divanhanesinde kollarından makaraya çekip asarlar. Kan içinde kalırlar ve arıkhanede hapsedilirler. Ve padişah parası tahsil olunur. Buna (büyük hazine) denir. Bu hazine kan ile kandan tahsil olduğunu beyan.

MISIR'IN BÜTÜN KÜPLERİ, HAZİNE, KESE ADEDİ, DİRHEMİ, DÂNIKI, VAKİYYESİ, ARPA VE BUĞDAY AĞIRLIĞI VE MİSKALİNİ BİLDİRİR

Evvelâ Mısır 760 şehir, 3000 belde, 60 kaledir. Mısır 24 kazadır. Yukarı Sait eyâleti 36 kazadır. Bütün Keşûfiyye, evkaftan ve diğer yerlerden senede 24 Mısır hazinesi tahsil olunur diye Gazalî defterinde yazılıdır. 12 Mısır hazinesi padişah parasıdır. Bu hazine Ramazan bayramının mevacibine erişse gerektir ki, her sene 1200 Mısır kesesidir. Her kese 846 kuruştur. Her kuruş 30 para olmak üzere her kese 28000 paradır. Her para bir Dânıktır. Her dânık 10 arpa ağırlığındadır. 4 Dânık bir dirhem, bir dirhem kırk semin arpa ağırlığındadır. Bir miskal yüz Hinta ağırlığındadır. Bu hesaba göre bir Mısır kesesi ..... Vakiyye gelir. Divanda sayılıp, divan mührü ile defterdar paşa mühürleyip, Gavri divanhanesindeki çam sandıklar içine üçer kese koyup kaparlar. Üstüne yaş sığır derileri çekerler ve sağlam bağlarlar. Böylece hazırlanan hazineyi götürmeye çeşitli vazifelilerden 72 nefer hil'at giyerler. Recep ayının ilk günü divanhanede dağlar gibi yığılan sandıkları, paşa kethüdası paşa ve ulema huzurunda sayar, hazine beyine, yedi ocak serdarlarına teslim eder. Bu sırada paşa:

«Bey, padişahın 1200 kesesini eksiksiz benden aldın mı?»

Der. O da «Evet aldım» der. Paşa da «Şahit olun!» der ve şer'î sicile kaydolunur. Fâtiha okunur. Sandıklar aşağıya indirilir. Her katıra iki sandık yüklenilir.

MISIR HAZİNESİ: Hazine alayla yürümeye başlar. Hazine beyi, hazineyi götürmeye memur askerlerle mehterhaneleri çalarak, tuğ ve alem-

lerini açarak paşayı selâmlarlar. Paşa da «Yürü Allah âsân (kolay) götüre!» der. Alay kaleden aşağıya iner. Ağır ağır Mısır içinden geçer. Bütün caddeler seyircilerle dolar ve «İnşallah ba selâme!» derler. Adiliyye'ye kadar herkes yerine yerleşir. Hazine, beyin otağına dağlar gibi yığılır. Derhal zincirkeş, sayıcılar, yedi bölük ihtiyarları gelip sayarlar. Zincirlerle, sandıkların üzerindeki halkalardan kilitlerler. Adiliyye'de üç gün kalmır. Büyük şenlikler yapılır. Buradan hazine çıkınca Sebili allâm beyine ve Kalyop kâşifine, şehir subaşısına fermanlar gidip, Adiliyye sahrasında hazine askerlerle muhafaza olunur. Hazineyi beklemeye memur olanlar birer aylık ulûfelerini alırlar. Sonra Kalyop kâşifi hazineyi askeriyle Şarkiyye kâşifine ulaştırır.

Onuncu Alay:

HAZİNENİN OCAK ALAYI: Adiliyye'den sonra hazine beyi göç borularını çalar. Kalyop kâşifi 3000 askerle Hanik menziline, oradan Belisde Şarkiyye kâşifine selâmetle hazineyi teslim ettiğine dair Hüccet alıp paşaya gelir, Şarkiyye kâşifi de Gazze paşasına teslim ettiğine dair Hüccet alıp paşaya gelir. Paşa da (Elhamdülillah, henüz hazineyi hazine beyine teslim ettim) diye rahat edip işleriyle meşgul olur.

On Birinci Alay:

PAŞANIN KENDİ PARASINDAN SAADETLU PADİŞAHA GİDEN CEP HARÇLIĞI: Bu hazineye paşa kendi ağalarından vakarlı birini serdar eder. 300 adam paşalıdan, 300 adam da Mısır'ın yedi ocağından birkaç terakki ile yiğitler yazılır. Bunlar ılgar ile Şam'a varmış olan esas hazineyi geçerler. On beş yirmi gün evvel İstanbul'a varırlar. Mübarek bayramda padişaha cep harçlığıdır. Darphanede onu bir dirhem olmak üzere kesilir. Ortası halkalı halis gümüştür. Bu hazineye mahsup değildir, paşanın kendi kesesindendir.

Bu hazineye karşılık üç yüz keselik Hint, Çin, Acem, Yemen ve Habeş kıymetli kumaşlarından 170 bohça eşya bağlanır. On bohça valide sultana, beşer bohça haseki sultanlara, şehzadelere, diğer sultanlara ve Kızlar Ağasına gönderilir. Valide kethüdasına 3, hazinecibaşıya 2, baş oda başıya ve diğer saray ağalarına ikişer bohça gönderilir. Veziri âzama on bohça ve 10 bin altın, kethüdasının 5 bohça ve üç bin altın... Diğer ağalara, ulemaya bu 170 bohça dağıtılır. Bu, Mısır vezirlerine büyük belâdır.

Asıl hazine Ramazanın yirmi beşinci günü büyük alay ile Mısır beyi tarafından teslim edilir. Sonra bayram mevacibi olarak askere mevacip verirler.

On İkinci Alay:

KILIÇ VE KAFTAN GELDİĞİDİR: Bu da yukarıdaki alay gibidir. Mısırlı bu alaya çıkmaz. Gelen ağa ile, paşa kethüdası Bâbı Nasr'dan içe-

riye girip divana gelirler. Emirler okunur (Hazine gelip tamamen ulaştı. Berhudar ol. Sana hil'at ile bir kılıç göndermiştim. Reâyâ ve berâya, Mekke ve Medine'ye mukayyet olasın) diye hattı şerif gelip kılıç beline kuşatılır.

On Üçüncü Alay:

MISIR'DAN ŞAM'A GİDEN SURRE ALAYIDIR: Sultan Selim kanununda yoktu. 1082 senesinde kethüda İbrahim paşanın reyi ile Medine'ye İstanbul'dan Surre gitmek güç olup, Şam ile Mısır arası yirmi konak olduğundan o yoldan gönderilmesi usulden oldu.

On Dördüncü Alay:

KÂBE-İ ŞERİFİN SİYAH ÖRTÜSÜ ALAYIDIR: Bu, Mısır sultanlarından Şecerüddür adlı hatunun evkafıdır. Mısır'a yakın on mamur köyden senede 170 kese hâsıl olur. Kisve (örtü) nazırı yetmiş kantar ipek, üç kantar halis gümüş alıp Mevlût ayında nümuneleri paşaya götürür. Şevvalin birinci günü örtünün tamamlandığı müjdesi paşaya ulaşıp, alay tertip olunur. Bunda asker azdır. Örtü tartılır, hesabı yapılır. Makbule geçti ise paşa tarafından kisve nazırına hil'at giydirilir.

Ertesi gün mübarek örtüyü Yusuf köşkünden çıkarırlar. Bâb-ı vezirden, Bâb-ı Hüseyin meşhedine kadar yürürler. Evvelâ tabla tabla mübarek örtünün ipleri teberrüken başlarında götürürler. Beyti şerifin üzerine siyah ipek üzerine (Lâ ilâhe illallah) yazılmıştır. Beyti şerifin etrafını saran kuşakları yirmişer zira' tabutlar üzerine sırmalı kuşaklardır. Bu kuşakların kenarında:

«Fi büyütin ezinallahu en türfaa ve yüzkere fihesmuhu. Nur sûresi 36», âyeti yazılmıştır. Bu kuşakların eni ikişer zira'dır. Mağribilerin yanları sıra askerler gider. Böylece kara Meydanında paşanın huzuruna gelir. Paşa kisveye yüzünü sürüp dua eder. Paşa huzurundan geçirilir. Sonra 170 tarikin şeyhleri, kırk elli bin fukaraları tevhitlerle, def ve kudum, nefir, zil, nakkare, tabl ve kûs çalarak tam dört saatte geçerler.

.....

Herkes kisveye yüzünü sürer. Bir kısmı damlarda durup, kisve geçerken sarığının ucunu kisveye dokundurayım diye aşağıya sarkıtır. Aşağıda haşeratın biri sarığı alır. Sahibi baka kalır.

Bundan sonra Hac emiri askerleri geçmeye başlar. Sonra Kâbei şerif örtüsünü Mağribiler kızak üzerinde tevhit ve tezkiye ile yaka paça çekerek götürürle. On arşın altın işlemeli, rengârenk bir kapı örtüsüdür. Bunun üzerine de sırma ile (Lâilâhe İllallah Muhammed Resulullah) yazılıdır. Sonra kınalı deve üzerinde mahmeli şerif geçer. Bu sene mahmeli şerif bu alay ile geçti. Başka zaman hac emiri ile geçer.

Sonra esnaf başılar, sonra kisve nazırı ile hac emiri kethüdası ve kisve emini, arkalarında silâhlı iç ağalariyle, arkalarında hac emirinin

mehterhanesini döğerek Mısır içinden adam deryasından geçip imam Hüseyin makamına varılır. Yedi gece orada bütün ulemâ ihyâ ederler. Kisve-i şerifin astarlarını, kolanlarını dikerler. İmam Hüseyin meşhedinin genişliği, kisve-i şerif kadardır. Vaktiyle Yemen tebba'ları her sene Yemen hasırı ile örterlermiş. Tebba' Yemen padişahlarına derler. Çoğulu tebabia olur.

Abbasilerden Harunürreşid alaca diba ile örtmüş. Me'mun kırmızı diba örtmüş. Mısırlı Şecerüddür bugünkü gibi siyah ipek örtüyü yapmıştır. Zengin evkafı vardır. Kim kisve nazırı ise iki yüz Mısır kesesi iltizamındadır. Yalnız o altın işlemeli kuşak Sultan Selim'den kalmadır. Bâbı şerif örtüsü Sultan Süleyman hanındır. Altın oluk Sultan Ahmet hanın hayratıdır. Makam-ı İbrahim'in her sene yenilenmesi Sultan İbrahim'indir.

On Beşinci Alay:

HAC EMİRİ ALAYI VE MEKKE VE MEDİNE HAZİNESİ MASRAFI VE HACILAR: Hac emiri alayı şevvalın yirmi üçünde olur. Mısır halkı günlerce evvel beşer onar kuruşa dükkânları tutarlar ve yollarda beklerler. Bu alay ve mahmeli şerif sabahtan ikindiden sonra geçer. Onun için herkes yemekleriyle gelirler. Bu alayı Sultan Tahir Baybars âdet etmiştir. Evvelâ alay gecesi ikindiden sonra Hac emiri kethüdası bütün büyük şeyhleri ulemayı, hac emirinin askeri ile;

MAHMELİ ŞERİF ALAYININ KARA MEYDANA GELİŞİ: Nice bin asker ve fukara mahmeli şerifi süsleyerek çıkarıp, hac emirinin, bütün misafir hacıların nice yüz katar ağırlıkları, binlerce sebil develeri nice bin kırba yükü temiz suları ile hesapsız asker, ve hac emiri kethüdası kûsleri döverek mahmeli şerifi kara meydana getirip Tahir Baybars sebilhanesi sofasına korlar. Ve beraber gelenler de çadırlarını etrafa kurup otururlar. Paşaya mahmeli şerif Kara meydana geldi diye haber gider. Derhal paşanın gölgeliği de oraya kurulur. Bu gece hükümet, hac emiri ve kisve nazırı elindedir. O gece her tarafta kandiller yanar. Binlerce şehir halkı da gelir ve ta sabaha kadar o geceyi ihyâ ederler. Paşa bunlara 10 sofra yemek verir. Paşa iç mehterbaşı ile yarım okka öd gönderir. Alev alev buhurlar yakılır. Sabaha dek mevlût okunur, hatim indirilir. Sabahleyin hac emiri kethüdası ve kisve nazırı yüklerini hazır ederler. Sonra seher vakti bütün divan erbabı, çerkes beyleri, beylerbeyleri gelip paşanın çadırı etrafında dururlar. Bütün hacce memur askerler, eşraf ve âyân hazır olur. Başlarını havaya kaldırmış gayet süslenmiş develeri gezdirirler. Taraf taraf tabi nakkareler çalınır. Kara meydan kara donunu çıkarıp sevinç ve şenlik donunu giyip süslü olur.

.....

Şeyhlere, imam, hatip, şeyh Bekriler ve sâdâtlar alay alay gelip paşanın çadırına inip kadı-asker sırasında dururlar. Yedi bölük askeriyle Kara meydan hıncahınç dolar.

HAC EMİRİ PAŞA ALAYI: İki tuğlu mirmirandır. Çöl Arapları bu hac emirine (Sultânül ber = Kara Sultanı) derler. Padişah tarafından masrafları için 36 kese verilir. Kırk kese de muayyen köylerinden gelir. Mısır divanından 12 kese salyanesi vardır. Kethüdası bile Mısır sultanı gibi müsevveyesi üzerine bir otâga sorguç sokar. Çünkü sultan vekilidir. Miriden 200 deve verirler. Bin deve de kendi parası ile aldığı halde yine yetişmez. Dostları yardım ederler. Yedi bölükten 500 ciddavi asker verirler. Yarısı Cidde'ye gider, yarısı hac emiri yanında kalır. 500 asker de (yetmişli) derler, hac emiri ile gidip gelir. Hac emiri bu alay ile Kara meydana gelir. Bu meydandaki askerin arasından geçerek etrafına selâm verir. Paşa çadırına gelip bütün emirlerin üst başına oturur. Mahmeli şerifi deve üzerinde o meydanda gezdirirler. Paşaya, hac emiri geldi diye haber verilir. O da maiyeti çavuşları ve vazifelileri ile birlikte kara meydanındaki çadıra gelir. Evvelâ hac emiri el öper. Sonra paşa hac emirini huzuruna çağırıp: «Bütün masraflarını, yollar üzerindeki şeyhlerin surrelerini, Mekke ve Medine şeriflerinin surrelerini benden aldın kabul ettin mi?» diye sorar. Hac emiri de «Aldım, kabul ettim. Bir habbe ve cübbe kalmadı» deyince paşa «Molla efendi yazın» der. Kaydederler. Sonra paşa hacce memur bütün serdar ve çavuşların ihtiyaç maddelerini, birer sene peşin ulûfelerini (aldınız kabul ettiniz mi?) diye üç kere sorar. Onlar da (Aldık kabul ettik) deyince bunu da kaydettirir. Sonra bu alayda olanlardan 210 kişiye hil'at giydirilir. Sonra paşa bismillah diye kalkıp, mest ile yürüyüp mahmel devesi yanına varıp mahmele yüzünü sürer, devenin gümüş zincirini alıp deveyi meydanda birkaç kere dolaştırır. Bütün beyler de paşa ile beraber yalınayak gezdirirler. Asker içinde (şefaat ya Resulullah) sadası gökleri tutar. Paşayı böyle deveci suretinde gören canlardan ağlamadık kimse kalmaz. Sonra paşa hac emirine hitap eder:

«Ben hadimülharemeyn şerifin olan Âl-i Osman Padişahının vekili ve kuluyum. Vekâletim dolayısiyle sana mahmel-i şerifi teslim ettim. Bütün gayretini sarfedip İslâm hacılarını selâmetle Allah'a ısmarladım. Mahmeli şerifi aldın mı?» der. Hac emiri de «Aldım» diyerek gümüş zinciri tutar. Bu hal sicile kaydolunur. Paşa çadırına oturur. Gülbank çekilir. Dualar okunur. Hac emiri Hicaz yoluna düşer.

EVVELÂ HACILAR BARHANESİ ALAYI VE HAC EMİRİ GEÇER: Evvelâ develer, deveciler, meşaleciler geçerler. Sonra Muradiye ve Muhammediye develeri sular dağıtarak sonra cebeci ve topçular, hac emirinin

bütün barhanesi geçer. Sonra fukara şeyhleri develeri, seksen kadar, yoldaki hasta fukaraların bineceği mahfe develeri geçer.

Sonra Mısır alayı yürür: Evvelâ çavuşlar alayı ve sonra, gönüllüler, tüfenk endazlar, sipahi, müteferrikalar, yedi bölük ağaları, çerkes beyleri, bütün Mısır beyleri hac emiri alayı geçer. Sonra bütün ulema, imam, hatip, yeşil destarlı sâdât, sonra Resûlullahın sancağı... Bunları gören salavat getirir. Sonra hac emiri yükleri... Hac emiri başında mücevvezesi ile geçer, Paşa ağaları... Paşa mehterhanesi, kethüda adamlariyle geçerler. Halk, mahmeli şerifin gelmesini bekler.

MAHMELİ ŞERİF ALAYI VASIFLARI: Hac emiri Kara meydanından çıkınca bütün şeyhler ona sarılıp, mahmeli şerif devesinin yularını şeyh Merzuk Kefâfî halifesi şeyh Mustafa alır. Çünkü bütün şeyhlerin şeyhi budur.

MAHMELİ ŞERİF ALAYININ BAŞLANGICI VE BÜTÜN ŞEYHLERİN ADLARI: İlk defa bu mahmeli şerif alayını sultan Tahir Baybars kanun etmiştir. O asırda Merzuk Kefâfî hazretleri sağ idi. Mahmeli şerif yularını Tahir Baybars'tan alıp, mahmeli şerifi Kâbeye götürüp, Medine'ye girip, Peygamberin ravzasını ziyaret eder ve yine mahmeli şerifi piyade olarak Mısır'a getirir. İşte bu yüzden âdet olmuştur. Şimdi de Merzuk Kefâfî halifesi Mustafa efendi Mahmeli şerifi Adiliyye'ye kadar götürür. Mahmeli şerif alayı hep tarikat fukaralarıdır. Askerden kimse yoktur. (Beyit) :

Fakr-i fahrile tefâhür ideriz vallahi
Anın içün gezeriz biz fukara şeklinde

Mısır'da 1017 tarikin fukarası vardır. Fakat 140 serçeşmedir. Bunların Mısır içinde 360 tekkesi vardır. Seyyid Ahmed Bedevî tariki Mısırdadır. Şâfiî mezhebi de Mısır'a ve Kürdistan'a düşmüştür. Abdülkadir Geylânî debdebesi Hindistan'a, Bağdat'a, Mevlevi, Halvetî, Cilvetî, Bektaşi Anadolu'ya, Vahidî, Haydarî, Şemsî, Bektaşi, Kalenderî, Liveysî, İran toprağına düşmüştür. Mısır'da Ahmedîden sonra Burhanî tariki fukarası çoktur.

Bu mahmeli şerif alayında bütün dervişler tabl, nakkare, zil ve zurna çalarak, saçları darma dağınık tevhit ederek geçerler. Bundan sonra yüzlerce tarikin fukaraları, şeyhleri atlar üzerinde, tevhitler ederek geçerler. Bunlar arasında Dessûkî ve Burhanî neferleri en fazla olanlarıdır. Sonra Hasan Raî, Ahmet Rufâî, Sa'di, Bedevî, Abdülkadir Geylânî, Merzuk Kefafi, Kemasi, İbâbî, Şinâvî, Kemeylî, Nakşibendî, Kâlî, Rûşenî, Gülşenî, Hamuşî, Sinanî, Nimetullahî, Nurbaşi, Suudî, Leysî, Farzî, Zeynî, Finayî, Yemenî, Cüneydî, İdrisî, Âl-i abâyi, Şahinî, Giyûsi, Cüheyni ve..... kendi âyinlerini yaparak geçerler. Sonra Yemeni tarikinde olanlar, çıplak, şeş ve teberleriyle kalkan ve kılıçlariyle geçerler. Sonra Fenâyîler ki bunlar

üzerlerinde kırkar ellişer okka gelir hırkaları, cepleri yiyecek içecekle dolu olup kahve ibriği, kahvesi, tütünü hep bu hırka içindedir. Gûya bir ayaklı odadır. Yanlarında para taşımazlar, nerede bulursa orada yatarlar. Külâhları üzerinde deve yününden destarları, bellerinde tennureleri ile geçerler.

Bu tarikler hep Mısır'a mahsustur. Başka ülkede şöhret bulmamışlardır. Daha yukarıda yazdığımız tarikler mensupları, kendi elbiseleri, âyinleri gereğince kasideler, şiirler, beyitler okuyarak geçerler.

(Beyit) :

Şüd kible-i erbâb-ı safâ ruy-i Muhammed
Mihrab heme ehl-i dil ebrûy-i Muhammed
Der gerden-i men halka-i zincir Cünün-keş
Sevdây-i serî kâkül-i hoşbuy-i Muhammed.

diye buna benzer peygamberin nice vasfını okuyarak geçerler.

ON ALTINCI FASIL

MEŞALECİLER VE DEVECİLER ALAYININ MISIR'DAN SEKİZ SAATTE VARIP GELİP, MISIR ULEMASİYLE MAHMEL-İ ŞERİF BİZİMDİR DİYE MISIR DİVANINDA DÂVA ETTİKLERİDİR

Bundan sonra bir hesapsız asker sesi olur ki, işitenler iki diz üstüne gelip dehşet içinde kalıp ciğeri parçalanır. Bunlar, yetmiş bin hacıların deveci, meşaleci ve mehterleridir. Bunlar, omuzlarında meşaleler geçerler.

Meşalebaşılar 12 kişidir. Silsileleri Hazreti Ömer'e varır derler. Hanefî vaktinde Mısır'dan çıkıp, 24 saatlik Belbis'de mahkemeye uğrayıp şer'î hüccet isteyip sonra bin adım gidip yine gelerek mahkemede hücceti yazılmış büyük Mısır'a gelirler.

İkindi vakti 12 okka meşalesini yakarak Mısır'a girince, bütün meşaleciler birden Bâb-ı Nasr'dan içeriye hay huy ile paşa sarayında ser çeşmeleri olan şatırbaşıya varırlar. O da paşadan bir hil'at giyip meşaleci başı olur. Kim bir meşaleci istese bir kuruş alır. Ama bazı meşaleci böyle seyirdirken çatlamıştır. Bunlar bir ayı tamamlayıp aşağı şehre iner, yine durmayıp Mısır'ı devir ederler. O gece hademeleri zeytinyağı ile vücutlarını oğup rahat ettirirler. Meşaleciler ile meşâyihan! (Şeyhler) İbrahim paşa sarayında büyük mücadeleleri geçti. Şeyhler (Tahir Baybars zamanından beri mahmel-i şerifi götürmek bizim vazifemizdir) dediler. Meşaleciler ise (mahmel-i şerifi böylece Mekke'ye kadar götürürseniz ne âlâ.. Allah mübarek eyleye, fakat Bâb-ı nasırdan çıkınca bize teslim edip siz Mısır'da rahat kalacaksınız, biz mahmel-i şerifi Mekke'ye götürüp getiririz. Mısır sultanı mahmeli hac emiri paşaya verdi. Biz de paşadan aldık) diye dava ettiler. Nihayet .....

MAHMEL-İ ŞERİF EVSAFI

Resulullahın hudcıdır ki, içinde hırka-i şerif, misvak, nalın, içi ziftli hasırdan abdest ibriği, ve bir Kur'anı kerim ve diğer şeyler yüklenip harem-i Resulullah olup hazreti Ayşe binerdi. Hâlâ öyledir. Ama teberrüken eski padişahlar ve Osmanlı padişahları dört köşe ibrişim zarflı, bir sivri siyah ipekli kubbedir. Ve ta tepesinde bir sürahi altın top üzerinde bir altın alemi vardır. Dört köşesinde de birer altın top vardır. Ve baştan başa altın sırmalı bir siyah ipek üzerine (Lâilâhe illallah Muhammed Resulullah) yazılmıştır. Mahmel-i şerif âyân dükkânları önünde duradura gider. Bunun için sabahtan Kara meydandan çıkıp ikindi vakti Bâb-ı Nasra gelir. Sonra Adiliyyeye varır. Mısır'ın içi dışı tevhit nuruyle dolar. Bütün fukaralar mahmel-i şerifi hac emirine teslim edip, şeyhler hac emiriyle vedalaşıp herkes yerine döner. Hac emiri tellâllar bağırtıp üç gün Adiliyyede kalır. Böylece hac emiri alay tamamlandı.

On Altıncı Alay

MISIR'DAN MEKKE VE MEDİNE'YE KADAR YÖL ÜZERİNDEKİ KABİLELER: Yol üzerindeki kabile ve şeyhlerin surreleri, hediyeleri, nafakaları, elbiseleri bir hazinedir. Bunlar: Süveyş'e varıncaya kadar Âl-i Benî Safer, Benî Âbid, Akabe taraflarında Benî Salih, Medyen'e kadar Benî Şahin, Yenbuulbezr'e kadar Benî Zeyd... Bunların surreleri hediyeleri hac emiri eliyle verilir. Şu şartla ki, her konakta bunlar hacılara lâzım olacak yiyecek ve içeceği, sağlam develeri getirip orduyu bolluk edeler. Hediyeleri bir zerre noksan verilse, hacıların yollarındaki suları kesip, su kuyularını leşlerle doldururlar, pusulardan haramiler çıkıp hacıları yağma ederler ve geçirmezler.

On Yedinci Alay

SURRE HAZİNESİ VE MEKKE VE MEDİNE'NİN TAMİRİ MASRAFI: Selim han kanununa göre, Mekke şeriflerinin surre, ihsan ve kisveleri, Mekke ve Medine'nin tamir masrafı bir Mısır hazinesi sayılır. Şeriflerin surresi bir kuruş noksan giderse derhal padişaha (büyük atalarının sadakası bu sene tam gelmedi) diye arz ederlerse Mısır vezirinin başına kıyamet kopar. Ve şeriflerin bazıları (Âl-i Osman üzerine şürb hakkımız olan rum haracı geldi) derler. (Padişah sadakası geldi) demezler. (Harap alırız) derler. Sefihleri çoktur. Velhasıl bu şeriflerin surreleri de tartılıp sayılıp hac emirine teslim edilip senet alınır.

On Sekizinci Alay

HAC EMİRİ İLE GİDEN ASKERİN GÜNLÜK MASRAFLARI VE 110 GÜNDE HACCA GİDİP GELME MASRAFI İÇİN VERİLEN HAZİNE: Mısır'dan Mekke'ye 36 konaktır. Mekke'de 20 gün kalınır. Medine'-

ye 10 günde gelinir ve iki gün orada kalınır. Yine 36 günde Mısır'a dönülür. 104 gün eder. Oturaklariyle 110 gün eder. Bu konakların her birinde günde bin altın olmak üzere Mısır divanında 120 bin altın bağlanır. Bir hazinede hac emirine asker için yiyecek içecek yüklemek üzere bir deve alınır.

On Dokuzuncu Fasıl

VAKIFLAR HAC EMİRİNE TESLİM OLUNUR ONU BEYAN EDER: Sultanlar, âyan ve eşraf hayır sahiplerinin hayratlarından nice kere yüz bin altın olur. Binlerce elbise, gömlek vesair gider. Mısır'dan Mekke'ye giden iki hazine de budur. Fakat bu alay ile gitmez. Hac emirine teslim edince ellerine birer senet alırlar.

On Dokuzuncu Alay

OCAKLARA MAHSUS OLAN HACCA MEMUR ASKERİN ALAYLARI VE AZAMETLERİNİ BEYAN EDER: Bunlar da paşalı ve hazine askeri yoktur. Yedi ocaktan tayin olunan askerlerdir. Paşa huzurundan geçerler. Yedi ocaktan yetmiş adam olduğundan bunlara (yetmişli) derler.

Kâbe yolu mübarek olduğundan tâbileriyle birlikte bin kişi olurlar. Bunlar hacıları Mekke'ye götürüp getirir. Bu yedi ocaktan yedişer adet serdar, kethüda, çavuş, bayraktar, teberdar, odabaşı, çorbacı vardır. Bu 2000 asker ağa ile birlikte kûslerini çalarak paşa sarayının bir tarafından girip öte tarafına çıkarlar. Yetmiş kişi hil'at giyer ve veda ederler. Bâb-ı vezirden dışarı çıkarlar. .....

Evvelce hac emiri ile 6 adet top gitmişti. Bu alayda toplar yoktur. Mısır içinden tüfenkler atarak gülbank çekerek geçerler. Adiliyye'ye varıp hazine hergâhlarında kalırlar. Sonra hac emiri tuğunu Bürkiye gönderip, ertesi gün kendisi de göç edip hacılar ile dört saatte Bürkiyyeye varıp durur.

Yirminci Alay

EZLEM ASKERİ ALAYI, HAZİNE VE MASRAFLARI: Mekke ile Mısır arasında ortada Ezlem kalesi vardır ki 18 konaktır. Bütün Ezlem askeri oraya giderler. Tahir Baybars hayratıdır. Evvelâ Çerkes beylerinden biri hil'at giyip Ezlem seferine memur olur. Yedi bölükten üçer yüz silâhlı asker alır. Yiyecek içecekleri ve çadırları için padişah malından 40 kese masraf ederler. Bin baş deve verirler. Zahireleri peksimet, cibni mâlûm, bal, yağ, kahve, pirinç, bakla, arpa vesairedir. 6 top, bir oda topçu tayin olunur. Bütün hademeleriyle 5000 kişi, 5000 de tüccarlar olur. Hepsi de silâhlıdır. Çünkü yolda Akabe denilen dar tehlikeli bir yer vardır. Bu asker hacılara yetişmese hacılar selâmetle Mısır'a gelemezler. Çünkü tüccar iki üç bin deve yükü çeşitli kıymetli eşyayı götürürler ve

herkes dostlarına şekerli maddeler, zülbiyat, yoğurt gönderirler. Hacılar, yorgun argın, develeri zebun olarak Ezlem'e gelince taze can bulurlar.

.....

Bu asker hacılara ulaşınca sevinçli olunca bu alaya (Ferahşat alayı) derler. Bunlar tüfenk atıp, gülbank çekerek Bâb-ı Nasrdan dışarı çıkıp, Adiliyyede üç gün beklerler. Sonra dört saatlik Bürkiyeye varırlar. Orada da üç gün kalırlar. Burada Şarkiyye, Kalyobiye, Buhayre, Reşid ve Dimyat'tan yedi sekiz bin deve yükü yiyecek içecek gelir. Ezlem Beyi buradan da kalkıp on günde Akabe kalesine varır. Burada develere su yükletip, sekizinci günde Ezlem beyi 3000 askeriyle, Ezlem ağası 300 askeri ile hacıları karşılar. Hacılar da Ezlem sahrasına yayılırlar. Üç gün burada kalırlar. Yorgun develeri bırakıp kira ile sağlam develer tutarlar. Ama bu Ezlem askeri içinde binlerce neşşal, yankesici, sürmeden gözü çalıcı, hırsız, vatahcı, kemendci, Ayyar haramileri, yorgun hacıların arasına girerek öyle yağma ederler ki... Gafil olan hacılar bu Ezlem'de fülûsi ahmere muhtaç olur. Her gece (Bire koma, gitti, ha geldi) diye hırsızı kollarlar. Böyle iken yine yarılmadık harar kalmaz. Hatta evvelki gelişimizde Hac emiri at üzerinde gezerken atının özengisini çaldılar. Çok dikkat gerektir. Buradan Mısır'a sağ olanların müjdesi, ölenlerin haberi gider. Bu Ezlem'den hacılar üç günde Mısır'a gelirler.

Yirmi Birinci Alay

AKABE ASKERİNİ VE HAZİNE MASRAFLARINI BEYAN EDER: Burada da yedi ocaktan 1000 adam tayin olunur. Ve azlolunmuş keşşaftan veya müteferikadan biri 300 askeriyle serdar olur. Selâmetle hizmet edip gelinse bir kâşiflik veya bir ağalık ihsan olunur. Bunların yiyecek ve içecekleri için bin deve zahire ve bin deve hacılara imdat verirler. Altı adet de top verirler. Bütün masrafları 40 Mısır kesesi olur. Bunlar Mısır'dan o hesapla çıkarlar ki, hacılar da Ezlem kalesine gelmiş olsun. Akabe'de hacılarla bunlar buluşurlar. Sonra muharremin yirmisinde iki bin silâhlı, paşa kapısının bir tarafından girip diğer tarafından çıkarlar. Yetmiş adet ağalar hil'at giyerler ve alayları ile kaleden çıkarlar. Sonra Mısır içine büyük alay ile girerler. Bâb-ı Mısır'dan dışarı çıkıp üç gün Adiliyye'de kalırlar. Etraftan beş altı bin deve, eşek, altı yedi bin silâhlı tüccar gelir ve yiyecek getirirler. 3000 deve yükü Nil suyunu adamları ile dostlarına gönderirler. Çünkü Akabe'den beride Tih sahrasında Mesani ve Acerud konaklarında su yoktur. Burada paşa emir verip, Mısır'da ne kadar hammal, taş çeken develeri Akabe seferine sürerler. Sonra Akabe beyi Adiliyye'den Akabe'ye gitmede...

H İ K M E T

1089 senesi muharreminde Abdurrahman Paşa Mısır valisi iken, Akabe boğazında Şam tarafından gelen Beni Zühd, Beni Ruseyd ve Âl-i Omur

kabileleri ile büyük cenk olup yüz kadar Aap helâk olur. Akabe serdarı hemen geri çekilip, etrafına karakollar koyarak Mısır valisine durumu bildirir. Abdurrahman paşa hazinesinden kırk Mısır kesesi çıkarıp beyaz sancağını paşa sarayı meydanına çıkarır. Toplanan 500 yiğiti ..... çıkasın, yoksa padişah başı için başını keserim diyerek bir hil'at giydirir. Baş üstüne deyip, askerler ile paşa huzurundan geçerek Adiliyye'de biraz durup, o gece Mısır içinden 200 yiğit daha alarak ılgar ile dört günde Akabe'ye varır. Eşkiya bunu görünce kaçarlar. Fakat Müslüman hacılarının halini perişan olmuş bulurlar. Hepsi paşaya müjdeler gönderirler. Bütün divan erbabı paşadan izin alıp hacıları karşılamaya çıkarlar.

PERAKENDE ALAY

Yedi bölük ağası Bâb-ı Nasradan Bürkeye kadar baştan başa çadırlarını kurarlar. Evvelâ Bâb-ı Nasrdan dışarı şehir havalesi Şad bey köşkünde, Tophanede Azepler kethüdası, Sebili Allâm'da tüfenkçiler ağası, Ebu Camus mastabasında gönüllüler ağası, Mehmet ağa sebilinde tüfenkçiler ağası, ... Çerkesler ağası dururlar. Bürke'de müteferrika başı, çavuşlar kethüdası, paşa kethüdası, divan efendisi, bütün ağalar dururlar ve hacıların gelmesini beklerler.

HAC EMİRİNİN KÂBE'DEN BÜRKE'YE GELİP O GECE TEMAŞASINI BİLDİRİR: Tam Safer ayının 5, 6, 7 inci günleri olunca hacıların ilki yürür. Hac emiri mahmel ile Dâr-ı Hamrâ denilen yerde durur. Bu haber Bürke'de paşa kethüdâsına gelir.

KÜPLER ADINA BÜYÜK HAYRAT: Paşanın harç tahsili ağası üç gün evvel küpler denilen yere gelir. O gün Mısır'ın ne kadar deve ve eşek sakaları varsa oraya gelirler. Bütün suları evvelce vezirlerin, hayır sahiplerinin yaptıkları küplere, havuz ve sarnıçlara doldururlar. Bürke'den develere hacıların dermansızları bindirilir. Paşanın tatar askeri, deli gönüllüleri susuzlara su dağıtır. Ekmek, don, gömlek, yüz koyun ile sofraya hacıları toplayıp bütün fukara hacıları yedirip giydirir.

Garip hikmettir. Her kim bugün devesini su taşımak üzere harç hâsılı ağası ile göndermezse devesi uyuz olur. Dâr-ı Hamrâ'ya kadar Kalyop kâşifi üç köy muhafaza etmeye mecburdur. 200 Arapla o gözcülük eder. Çünkü orada hacıların bir şeyi kaybolsa, Kalyop kâşifi öder. Çünkü burası onun toprağıdır. Her ocak ağası çadırı önüne yetmiş seksen küp su koyup dağıtır. Her çadırda binlerce kandil yanar. Sebil-i Allâm beyi de birçok masraf çekip gelip geçene yemek verir. Ve buradan Bürke'ye kadar dört saat yolun iki tarafı çadırlarla donatılır. Adiliyye sahrasında üç gün ve gece, hacıları karşılamak sevaptır diye iş ve işret, zevk ve safa ederler ki dillere destandır.

Hac emiri Bükre'ye geleceği sabah, paşa kethüdası ile divan efendisi Bükre'de çadırlaına giderler. Tabhanede Azabîler kethüdasına uğrayıp ziyafetini yerler. Sonra Sipahiler ağasına, gönüllüler ağasına, Tüfenkçiler ağasına uğrayarak yemek yiyip, birer küheylân at alıp, Bürke'ye varırlar. Gece yarısı paşa ağaları atlarına binip meşaleleri yakarak ağa mastabasına ...

Mükemmel bir ziyafet yenilir. Paşa kethüdası bir mükemmel donanmış küheylân çeker. Hac emiri ona binip otağına gider. Hac emiri paşa o gece Bükre'de kalır. Büyük şenlik yapılır. Hacılar da Bükre'de kalırlar. Bütün hacılar, safer ayının 5, 6'ncı günü Mısır'a girerler. Hacılar, 110 günde hac edip gelirler. Ama İbrahim paşanın bir ağası Mekke'ye 14 günde gidip, şeriften mektup alıp geri geldi. Gidip gelme tam 30 gün sürmüştür. O gece hac emiri, bütün Mısır âyânına, bölük ağalarına ve çavuşlara büyük ziyafet verir. Şenlikler olur. Ertesi sabah yedi bölük ağalarını selâmlayıp geçer, Bâb-ı Nasra yakın gelince Abdurrahman paşa alaylariyle görünür ve hemen attan inip seğirderek gelir, mahmel-i şerifin eteğini öper. Hac emiri de piyade olup paşanın ayağını öper.

Paşa hac emirine hil'at giydirir. Paşa Adiliyye'de durur. Hac emiri Bab-ı Nasra varıp, o gece Canbuladiyye camiinde kalır. Bütün Mısır halkı burada mahmel-i şerifi ziyaret ederler. Sabaha kadar câmide mevlût okunur. Hac emiri ulemaya burada bin kuruş dağıtır. Ertesi saferin yedinci günü bütün Mısır ahalisi sokaklarda hac emirinin gelişini beklerler.

Yirmi İkinci Alay

HAC EMİRİNİN HACTAN GELMESİ ALAYINI BEYAN EDER: Mısır kadınlarının nikâhında bu alaya çıkmak için kayıt vardır. Bir ay evvelinden, alayın geçeceği yol üzerindeki dükkânlar kira ile tutulur. Bütün imam, hatip ve şeyhler, hacıları karşılamaya çıkmayı farz gibi saydıklarından hepsi karşılamaya çıkarlar. Bu alaya Azepler ve yeniçeriler çıkmzlar. Ancak beş bölük halkı ve hac emiri alay ile geçer. Bütün ata dona kadir olan tüfenk endaz bölüğü geçer. Sonra gönüllüler, çerkezler, çavuşlar, müteferrikalar, beş bölük ağaları, hac emiri alayı, yüzü gözü güneşten yanmış olarak geçer. Sonra yeniçeri mülâzimleri, Mısır beyleri, çerkes beyleri, iç ağaları, hac emiri paşanın yedekleri, şatırları ve hac emirinin önünde mahmel-i şerif yürür. Ve hac emiri mehterhanesini döverek Bâb-ı Nasr'dan içeri girip, halk huzurundan geçer ve kara meydanına gelip paşanın çadırı önünde durur. Paşa da sarayından inip makamına gelir. Hac emiri yer öper ve paşanın eline mahmel-i şerifi teslim eder. O da Allah'ın gölgesinin vekili olduğundan, üç kere mahmel-i şerifi meydanda dolaştırır. Kethüdasından sonra hac emirine teslim ettiği şer'i sicile yazılıdır. Paşa kethüdası mahmel-i şerifi

Bâb-ı vezire götürür. Mahmel, kale kapısından sığmaz. Orada bütün besatlarını soyup kisve nazırına teslim ederler. Yusuf köşkünde gelecek seneye kadar muhafaza eder. Mahmel devesini de Rif şehrini götürüp gelecek seneye kadar beslerler.

Oradan paşa kethüdası yine Kara meydanında paşanın çadırına gelir. Paşa orada hac emirine «Berhudar ol, padişahın ekmeği helâl olsun.» diye dua eder. Ve sırmalı iki hil'at giydirir. Sonra yetmiş adet ocak ağalarına hil'atlar giydirilir. Herkes evlerine gider. Yalnız hac emiri paşa ile Mekke, Medine ve Yemen ahvali bilhassa vefasız, cefalı şerifler hakkında konuşurlar. Hac emiri, şeriflerin mektuplarını paşaya verir. Okunur. Paşa defterdarla ruznameciye: «Tiz, hac emiri paşanın muhasebesini adaletle...» diyer ferman eder. Bundan sonra, hac emiri alay ile evine götürülür. Getirenlere hac emiri bir kese hediye verir.

Ertesi gün, şer'i şerif gereğince, on kese kıymetli Hindistan hediyeleri, şemâme, elli göbek müşk-ü amber, yirmi okka ödü tuti, mina ve serirler, panzehir, on kara zibâd-ı halebî, on tavaşî Habeşî, 10 hecin devesi, on Hassan-ı Hicâz, bir keselik hediye kethüdasına verir. Yedi bölük serdarlarından da hediyeler gelir. Eğer vezir vakarlı bir kimse ise, hacı hediyelerinden 20 bin kuruşluk hediye gelir. On bin kuruşluk hediyeler Mekke ve Medine şeriflerinden, on keselik hediye Cidde beyinden gelir. Sonra eğer Mısır paşası Apurdasu mekerus ise, birkaç finan ve kâse ve Hint servileri, kargı sırıklar ve birkaç külçe destar ve Kâbe sürmesi ile gözünü boyarlar ve el öperler. Mısır vezirinde ihtişam ve şöhret lâzımdır vesselâm. Böylece hac emirinin Mısır'a girmesi tamam oldu.

Yirmi Üçüncü Alay

DOĞAN HAZİNESİ ALAYINI BEYAN EDER: Sultan Selim kanunudur. Mısır keşşaflarından, yahut çerkes beylerinden biri, paşadan hil'at giyip, doğan hazinesine memur olur. Mısır hazinesinde doğan hazinesine bağlı yedi yüz adam doğancı başıdır. Bunlar kayalık ve tehlikeli yerlerde ne kadar şahin, zoganos, balaban varsa avlayıp öğretirler. Mısır sahil olmakla doğan durmaz. Beyit:

Yaşar herkes kem-âzâr olduğunca
Doğan durmaz ziyankâr olduğunca

anlamınca, Mısır'da doğan olmaz. Doğancıbaşının maiyetinde, 700 arap doğancıbaşılar vardır. Hepsi 2000 adam olup, alay ile paşa huzurundan geçerler. On yedi nefer doğancı, doğancıbaşı ile paşa huzuruna çıkar. Ve on ağası ile kethüdası hil'at giyerler. Sonra Hümâbazlar geçer. Bütün bunların masrafları bir hazine hesap olunur.

Yirmi Dördüncü Alay

MISIR VEZİRİNE DOĞAN ŞALVARI, KILIÇ, KAFTAN GELDİĞİ: Saadetlu padişah, Mısır vezirine doğan şalvarı, kılıç, kaftan verip Mısır'a, Belbis'e yollar. Bir adamını paşa kethüdasına gönderir. Paşa kethüdası ile Mısır içinden geçer. Bu alayda çavuşlar, çavuşlar kethüdası, müteferrika başı ve tercüman ağadan başka kimse yoktur. Hep paşalı alayıdır. Sonra atlanıp Bâb-ı Nasrdan içeri girerler ve şehirden: «Allahu yansurüssultan!» diye geçerler. Gavri divanhanesinde padişah fermanı okunur, gelen ağa paşaya hil'at giydirir. Paşa da kırmızı doğancı kadife şalvarını giyer...

Bütün hil'at giyenlerden Derâmed (1) hâsıl edip, gelen ağaya ... on kese verip İstanbul'a gönderirler.

Yirmi Beşinci Alay

MISIR MOLLASININ ULEMA ALAYI İLE MISIR'A GİRDİĞİNİ BEYAN EDER: Bütün ulema, Adiliyye'ye karşılamaya çıkarlar. Bu alayda 200 yeniçeri mülâzimlerinden ve molla kapısında bekleyen 200 yeniçeri gediklilerinden başka asker yoktur. Paşa kethüdası, molla hazretlerine ziyafet verir. Hepsi atlara binerler, evvelâ paşalı alayları geçer. Sonra ulema güruhu... Kimi ata eğri oturur, kimi eğer kaşına yapışır, kimi dizgini eğer hanesine bırakmış, cimcoz gözleri görmez... Büyük bir seyirdir. Çoğu donsuzdurlar. Ama başlarında örf vardır. Bu alayda imamlar, hatipler, şeyhler, şeyh Bekriler, sâdâtlar (?), üç mezhep müftüleri, piyade yeniçeri mülâzimleri, kadı-asker kapısı gedikli yeniçeriler, müderrisler, muhaddisler, 24 mahkeme naipleri, kadılar, askerî kassam, divan naibi, nakibüleşraf, Ezher uleması, mahkeme muhzırları, molla kethüdası... Sonra molla efendi, Hanefi şeyhülislâmı Bolevî Mustafa efendi atbaşı beraber geçerler. Bu tertip üzere, molla hazretlerini paşa kethüdası sarayına indirirler. Kethüda, mollanın selâmını paşaya götürür ve yine o gün molla paşanın huzuruna çıkar.

MISIR MOLLASI ALAYI

Molla sarayına geldiği gün veya ertesi günü, adamlariyle paşa divanına gider. Önde Mısır'ın 24 mahkeme muhzırların rüşvet eli olan ihtiyarları piyade olarak geçerler. Sonra 50 çifte molla divanına memur divan çavuşları, 24 mahkeme naipleri, yerli muhzırlar piyade, yüz adet yeniçeri mülâzimleri, yeniçeri çorbacısı neferleriyle, molla kethüdası yanında İstanbul kapıcılarından kapıcı muhzır başı, kapı naibi, divan nai-

(1) Gelir mânasına kullanılan bir kelimedir. Farsçadır. Lûgat mânası (kapı geliri) demektir. Bu bakımdan derâmed, devlet geliri demek olur.

bi, dört mezhep kadıları ile Kassam efendi, kadı-asker yanında çuhadarı ve üç pazara gideni ve on adet piyade çuhadarları ve ensesinde yirmi adet süvari mahbupları ile geçip saraya varınca, paşa karşı çıkıp konuşurlar. İşte, kadı-asker alayı budur. Ama azledildiği vakit alayları yoktur.

Yirmi Altıncı Alay

CİRCE BEYİ ALAYIDIR: Nil kesiminde bütün beyler muhasebelerini görmeye geldikleri sıra, bu circe beyi büyük bir alay ile gelir. Çünkü Araplar buna (Yukarı Said Sultanı ve kara hâkimi vali) derler.

26 kadılık yere hükmeder. Mısır buna muhtaçtır. Çünkü Mısır'ın bolluğu Sait'ten gelir. Paşa, circe beyinin Kara meydanına gelip gitmesini seyreder. Yalnız bunun diğer alaylardan farkı, siyah üç bin zenci tüfenk endazları vardır ki her biri kara yılandır. 2000 kantar sırıklı Arapları, bin elvahat sübyanları, sonra beyin muhafazacı askerî güruhu, bin fitil rum yiğiti olmayınca ve on bin asker olmayınca, circe iklimi zaptolunmaz. Sonra circe beyi 200 pürsilâh seçme hâs gılmanı ile paşa huzurunda attan inip, paşanın ayağına yüzünü sürer. 24 adamı ile beraber hil'at giydirilir. Sonra paşa, defterdara ve ruznameciye hitap edip: «Beyin muhasebesini bir hoş görün.» der. Sonra bey, sarayına gider. Ertesi gün beyin paşaya hediyeleri gelir. Bu hediyeler:

Kırk baş Havvare küheylân at, 10 kısrak, 10 tavaşî, 10 keseye 5 bin erdeb arpa, 3 bin erdeb buğday ve diğer kıymetli hediyelerdir. Paşa kethüdasına ve diğer ağalara da muayyen hediyeler verir. Bu hediyelerin miktarı bellidir. Fazla veya noksan olmaz. Muhasebesi görülünce, zimmetinde olan padişah parası varsa alınıp askere maaş verilir.

Yirmi Yedinci Alay

SÛR-İ HÜMAYUN ALAYINI BEYAN EDER: Bu alay şudur. Ya bir kale fetholunsa, ya bir şehzâde doğsa, ya bir sünnet veya bir evlenme veya cülûs olsa, İstanbul'dan bir vazifeli paşa, kethüdasına: «Falan hizmet için gelmişiz.» der. Mısır'ın yedi ocak askerleri, paşa askerleriyle beraber Bâb-ı Nasr'dan dışarıda ziyafetler yenilir. Sonra alay şenlik ile Mısır içinden geçerek Gavri divanhanesinde paşa karşı çıkar. Burada hattı şerif okunur. Divan çavuşları alkışlarlar. Kırk gün kırk gece şenlik ilân edilir. Bugünlerde herkesin zenginliği belli olur. Çünkü kıymetli nesi varsa, bugünlerde dükkânını bunlarla süsler. Mısır, ümmü dünya (dünya anası) iken, (dünya gelini) olur. Hattâ hakir, Dördüncü Mehmet Han zamanında kethüda İbrahim vali iken, Kamaniçe kalesi fethi şenliğini gördüm. Parmağım ağzımda kaldı. Mısır'ın asker tâifesi çok azgındır. Bu şenlik günlerinde öyle azarlar ki, kimse evlât ve ayalini, hizmetçi ve kölesini muhafaza edemez.

Vezir-i A'zam bir kale fethetse 12 gün, başkumandan bir kale fethetse 10 gün veya 7 gün şenlik olur. Mısır şenliklerinin bu kadar meşhur olmasının sebebi, halkı küçük bir bahane ile tepişmeye başlar, Mısır'ın tabiati zührediir. Halkı saz ve söze, zevk ve safaya düşkündür, zengindir. Mısır halkı kadınlara mağluptur. Hattâ Kamaniçe şenliği gibi bir şenlik, hazreti Âdem zamanından beri ne olmuştur, ne olacaktır.

Yirmi Sekizinci Alay

MEKKE VE MEDİNE'NİN MUM, BUHAR, ÖD ANBERİ MASRAFLARI HAZİNESİNİ BEYAN EDER: Miskçibaşı ve paşanın Hasıl haracı, bütün kâfuru balmumlarını toplayıp, sırık hammalları ve esnafların başları üzerinde tablalarla götürürler. Mağrip'ten her sene bin kantar suse zeytinyağını da hammallarla divana çıkarırlar. 500 sandık kandiller, başlarında tablalar ile bütün esnaf, Gavri divanhanesinde paşa huzuruna çıkarlar. Paşa mumlardan birini kırıp, hilesiz ise miskçi başıya, hasıl haraca ve mumcubaşıya hil'atlar giydirir. Sonra bunlar, Süveyş yolu ile gönderilir.

22 HAZİNE PADİŞAH MUTFAĞI VE HAS KİLERE GİDEN YİYECEK, İÇECEK HAZİNESİNİ BEYAN EDER: Mısır veziri, Mısır beylerinden birini padişah kileri beyi yapar. 500 adam ile ... menzin şehrinde, Dimyat'tan, Birmigal'den, Reşid'ten arpa ve pirinç hâsıl eden yerlerden beş kere yüz bin erdep pirinç, 2000 kafes şeker, 300 ferde kahve, 200 bin erdep mercimek, 200 bin erdep nohut, yüz kıtma kına, 500 reşid hurma tahsil edip Reşit'te büyük miri mahzene yığar. İstanbul'dan hâs helvahaneden bir halife, padişah emriyle gelir. Mısır bağlarında, Dayyum'da ne kadar hiyarşenbe, hammas, limon ağacı varsa miri adına zapteder. Gün suyu, kâdi suyu, nice kokulu yağları yetmiş nevi kuvvet verici, ferahlık verici macunları, Fâruk-i tiryaki, akrep macunu, sakankar macunu, timsah kalbi... Velhasıl her çeşit macunlar, içecekleri teslim alır, İskenderiye'den gemilere yükletilip götürülür, Sultan Selim kanununa göre bir hazine de budur.

23 HAZİNE, MISIR'DA, PADİŞAH KANUNU ÜZERE YEDİ BİN KANTAR SİYAH BARUT HAZİNESİNİ BİLDİRİR: Bu hazine alayında cebeciler, barutçular ve fişenkçilerden başka asker bulunmaz. Paşanın saray avlusunda iki şeşhâne kubbeli baruthane vardır. Kırk civan vardır. Barut dökerler. Mısır'ın siyah barutu, Bağdat barutundan daha âlâdır. Her hafta ikişer katar deve ile güherçile gelir. Mültezimler, cebecibaşıya teslim ederler. Barut, paşa tarafından beğenilirse, keten çuvallara koyarlar. Şedde şedde deve derilerine sararlar. Sonra develere yükletilip, fişenkçi alayı ellerinde âsâları ile ileriye geçip: «Kardeşler! Tütün içmen, usta kazancı, usta demirci ateş yakman!» diye tembih ederek geçerler. Bu yol üzerindeki evlerde bile ateş yakılmaz. Böylece ka-

tar yürür. Altı bin katar da keten fitili geçer. Bu fitilleri üç bin berberi kavmi büker. Sonra çorbacılar at üzerinde alay alay geçerler. Sonra cebecibaşı köslerini döverek geçer. Böylece Bulaktan hepsini gemilere doldurup Reşit'ten İskenderiye'ye ve oradan kadırgalara yüklerler.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ HAZİNE MISIR MOLLASININ ASKERİ KASSAMININ VE MISIR EYÂLETİNDE 46 KADILARIN TAHSİLLERİ DE BİR MISIR HAZİNESİDİR: Mısır mollasının senede adalet üzere 300 kesesi hâsıl olur. Çok güzel mevleviyettir. Buradan Mekke, daha sonra İstanbul mollası olur.

YİRMİ BEŞİNCİ HAZİNE MISIR SELÂTİN EVKAFLARI VEZİRLER, ÂYAN VE EŞRAF EVKAFLARI: Gazalî yazımına göre, nefs, Mısır içinde 77 bin evkaf var imiş. Hâlâ 12 bini mamurdur. Molla her sene bu evkafı teftiş eder. Her birinden bir altından bin altına kadar alır. Bu evkafların mamur köyleri Rezeka ve feddanları, mürettebatları, miriden malları vardır. Gazalî yazımına göre, bu evkaftan üç Mısır hazinesi tahsil olunur.

YİRMİ DOKUZUNCU, MİRİNİN KENDİNE TAHSİL ETTİĞİ HAZİNELERİ BEYAN EDER: Sultan Selim kanununa göre, Mısır valilerinin Hassı hümayun karşılığında 470 Mısır kesesi keşûfiyyesi vardır. Ve yine padişah tarafından her gün fukara sadakaları üzerine bin paradır. Senede 80 Mısır kesesi eder. Bundan başka, her sene kıymetli eşya olarak bir Mısır hazinesi hediye gelir.

OTUZ ÜÇÜNCÜ HAZİNE, MISIR VEZİRİNİN 23 MERTEBE SAHİBİ AĞALARIN TAHSİL ETTİKLERİ HAZİNEYİ BEYAN EDER: Evvelâ kethüda tedbirli ise, bin kese tahsil eder. Ehliyetsiz ise, ağzını havaya açar. 500 kese şehir havalesi kazanmıştır. Derviş Mehmet Paşa hakire anlattı ki, tabanı yassı Mehmet paşa Mısır'da vezir iken ben şehir havalesi idim, 500 Mısır kesesi kâr ettim, dedi.

Divan efendisi, mukabeleci, kapıcılar kethüdası, hazinedar, mühürdar, mahlûl kâtibi, imrahor, beytülmalcı, Dimyat ağası, Süveyş, Reşit, İskenderiye, Benî Seyf, Mine, Manfalut ve Circe ağaları iki Mısır hazinesi tahsil ederler. Bir hazine de diğer ağalar tahsil ederler.

OTUZ DOKUZUNCU HAZİNE, MISIR'IN 25 BEYLERİ, 40 ÇERKES BEYLERİ VE DİĞER ÂYANIN TAHSİL ETTİKLERİ HAZİNELERİ BİLDİRİR: Bütün Mısır âyânına beş Mısır hazinesi faiz hâsıl olur diye yazılıdır. Kethüda İbrahim paşa Mısır valisi iken, İstanbul'da oturan padişah yakınlarının ve diğer âyân ve eşrafın Mısır'daki köylerinin üç Mısır hazinesi mal hâsıl olur diye ruznameci Abdurahman efendi İbrahim paşaya arzetti. Abdurrahman efendi padişah huzurunda açıkça bu hususları anlatınca, padişah tarafından iltifata mazhar oldu. Fakat bu yüzden

Canpulat zadeye ruznameciyi katlettirdiler. Sekiz Mısır hazinesi de böylece tahsil olunur.

KIRK DÖRDÜNCÜ HAZİNE, MISIR'IN ÜÇ HAZİNESİNİ DE BU ESNAF KENDİLERİ İÇİN TAHSİL EDERLER: Mısır'da ve Sait eyâletinde bin köy vardır. Bu köylerin Şeyhulbeledi, şahitleri ve mürşitleri ve kâtip kıptileri de kendileri için bir Mısır hazinesi tahsil edip, kendileri gizlenir.

KIRK SEKİZİNCİ MISIR HAZİNESİ: Mısır'da arazi yedi kere ekilip, yetmiş çeşit mahsul hâsıl olur. Mısır fellâhları çok çalışırlar. Çökte uçan, yerde gezen, denizde yüzenden kendileri için mal tahsil edip öşürlerini ağalarına, nazırlarına, mültezimlerine, keşşaflarına devlet malı verip borçlarını ödedikten sonra bunlara 5 Mısır hazinesi mal kalır diye yazılmıştır ki, bu reâyâ kârı hazinesiyle 53 hazinedir.

ELLİ BEŞİNCİ HAZİNE, MISIR'IN YEDİ BENDLERİNDE TÜCCARLARDAN HÂSIL OLAN HAZİNEYİ BEYAN EDER: Kethüda İbrahim paşa, İskenderiye'yi günde bir kese iltizama verdi. Dimyat senede 140 kese, Bulak, Bâb-ı Nasr ve eski Mısır'ı ve bostanlar karşılığında Ma'diyye'yi de Tahrir eminine senelik 150 keseye, tenvis'i de 300 keseye verdi ki buna bahar eminliğidir (!), bazısından 500 kese hâsıl olur. Bu hesap üzere iki Mısır hazinesi de yedi benderden hâsıl olur. Tamamı 57 hazine olur.

ALTMIŞINCI HAZİNE: Arap, Acem, Hint ve Yemen'den tüccar mal getirip satar, üç Mısır hazinesi mal tahsil ederler.

ALTMIŞ BEŞİNCİ HAZİNE: Mısır içinde 170 adet esnaf da iki Mısır hazinesi kâr ederler. Dünyanın dört köşesinden gelen İslâm hacıları da üç Mısır hazinesi para sarfederler, diye ârifler yazmışlardı.

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ HAZİNE, YUSUF ANBARINA GELEN HUBUBAT HAZİNESİNİ BEYAN EDER: Hapiste iken Hazreti Yusuf, Mısır Meliki Reyyan'ın rüyasını tâbir etmiş ve zamanla Mısır Meliki olmuştu. Bu anbarların yapılmasına Melik Reyyan başlamış, hazreti Yusuf tamamlamıştır. Her sene bu anbarlar ağzına kadar buğdayla doldurulur. Yusuf anbarı dolup bayrak dikilmiş diye Mısır halkı bayram ederler. Bu anbarlar dolmayınca, Mısır'da bolluk olmaz. Çünkü Bayram Paşa yazımına göre, on altı kere yüz bin insan bu Yusuf anbarına muhtaçtır. Bu Yusuf anbarı circe eyaleti ve yukarı Sait eyâleti bereketi ile dolar. Bu anbar, yetmiş halife, yetmiş terras, yetmiş kehhal, yetmiş gırbal elindedir. Bunlar askerin buğdayını kalburlayıp temiz verirler. Yusuf anbarına her sene gelen zahire üç yüz bin erdeptir.

Bu buğday açık arttırma ile çarşıda satılsa, sekiz Mısır hazinesi para olur diye yazmışlardır. Sade insanlar değil, anbarın üstü açık olduğu için kuşlar da bu anbardan doyunurlar.

Bütün Mısır, durmadan dolup boşalan bu anbardan geçinirler. Sekiz sene hakir de bu anbardan geçindim. Hakirin anladığına göre, Mısır valilerinin azlolundukları vakit çektikleri sıkıntının sebebi, iş görmeden hediye aldıklarından, müflis kimselere kâşiflik vermelerinden, Yusuf anbarını her ay kontrol etmemelerindendir.

Hattâ kethüda İbrahim paşa gibi tedbirli, akıllı bir vezir «Gelir ve gideri beraber ettim.» deyip azledilerek selâmetle Adiliyyeye kadar gitti. İki ay sonra Canpulat zâde Hüseyin paşa, Yusuf anbarından 270 kese borç çıkarınca, bir defada borcunu verdi. İbrahim paşanın keşşaflar, mültezimler üzerinde 300 kese bekayası kalmıştı. Hüseyin paşa, «İbrahim paşa borcuna oturmam. Ben kendi malımı tahsil ederim.» dedi. İbrahim paşa, kapıcılar kethüdasını, alacaklarını toplamak için Mısır'da bıraktı.

Âlem harap olsa, Mısır yapar derler. Herkes ahvalatlarına (!) vâkıf olamaz. Hakir, kudretim yettiği kadar Mısır'ın evsafını yazdım. Yukarıdan beri yazılanlar, tamamı 81 hazine eder. Bu kadar para hangi diyardan hâsıl olur! Mısır'ın ümmü dünya (dünyanın anası) olduğu bundan bellidir. Ve bu kadar hazineye hangi padişah yeryüzünde malik olmuştur! Ve Mısır'da yazıldığı gibi, yılda 35 alay vardır. Daha yazılmayan birçok muayyen alaylar daha vardır.

ELLİ ÜÇÜNCÜ FASIL

ESRAR KAYNAĞI, EBRAR MERCİİ, ALEVÎ, KIPTÎ SEYYİD AHMED BEDEVÎ ŞEYHLERİNİN ALAYLARINI BİLDİRİR

Nil taşmaya başladığı gün, Seyyid Ahmet Bedevî fukaraları def, daire, kudum ile mavallar okuyarak çarşılarda mevlûdu ilân ederler. Nil kesimine 55 gün kala, Ahmet Bedevî fukaraları Mısır'daki bütün şeyhler ve dervişlere haber verirler.

Büyük bir alayla 700 şeyh, binlerce Babüllak fukarası tevhitler ederek, paşa sarayı meydanına varırlar. Ve Canpulat zâde Hüseyin paşa huzuruna çıkıp (Kayıtbay kanununa göre Mevlût olmasına ferman) rica ederler. Paşa da divan efendisine hitap edip:

«Siz ki bedevî halifesi şeyhlersiniz, cemaziyelevvel ayının evvelinde bütün fukaralarınızla Bulak'tan hareket edersiniz. Maiyetinizdeki fukaralarınızı bir hoşça gözedesiniz. Ve sen ki garibe hâkimi Hasan beğsin, sen ki Menufiyye hâkimi Mirza Kâşifsin. Seyyid Ahmet Bedevî mevlûdunun başından sonuna kadar askerinizle, fukarayı ve tüccarları gözedesiniz. Ve Arap eşkiyalarından hiçbirinin elinde nobut, belinde Akvel Kut ve askerden başkasının elinde mızrak bulunmasın. Bulursan katledesin.»

Sonra paşadan hediyelerini isterler. Verilmesi usulden olan şeyler ihsan olunur. Paşa, Seyyid Ahmet Bedevî kabri üzerine kıymetli örtüler

ve hatm-i şerif için elli altın verir. Sonra şeyhler paşa ile vedalaşırlar. Saray avlusunda cellâtlar şeyhi, paşanın fermanını okur.

HAZRETİ İBRAHİM DESSUKÎ MEVLÛDU: Bunda da başı ayağı açık dervişler tevhit ve tezkir ile geçerler. Bunlar da usule göre Kayıtbay divanında paşadan izin alırla. Aidatları yoktur. Fakat Mısır veziri merhamet edip, bir yeşil destar, bir okka öd ihsan eder.

Bu mevlûd alaylarından sonra, Mısır'da her gece birer mevlût olup, tamamı 300 mevlût olur. On ikisi vezir fermanı ile olur.

ŞEYH BEKRÎ HAZRETLERİ MEVLÛDU: Reviülevvelin on ikinci gecesi, Mısır'ın üç bin altmış tabaka minaresi, yüz binlerce kandillerle süslenir. O gece Özbekiye Bürkesi kenarında şeyh Bekrî hazretleri mevlûdu gibi bir mevlût olamaz. Çünkü on gün on gece evvel, bütün Mısır esnafına ziyafet eder. Geniş bir sahrada şeyhler, âyân ve 140 tarikin fukarası toplanır ve tevhit ve tezkir olur. Pazarlar kurulur. Etraftaki evler pencerelerini, duvarlarını kandillerle süslerler. Tüfenk ve fişenk şenlikleri yapılır. Kûsler vurulur. Şeyh hazretlerinin sarayı da kat kattır. Binlerce kimseler yer yer orada zevk ve safa ederler.

ŞEYH İBRAHİM GÜLŞENÎ MEVLÛDU: Bu Gülşenî mevlûdu avam için değildir. Yüksek tabaka içindir. Bütün ervam (1), asker tâifesi, marifet erbabı, şair, müellif kimseler gelirler. Akşamdan sonra, Gülşenî hazretlerinin merkadının avlusu kıymetli halılarla döşenir. Bütün âşıklar gelir. Namazdan sonra 20 zâkir zikrederken, bazı âşıklar vecde gelip simââ başlarlar. Yüzlerce dervişler tarafından zikirler, tevhitler, ilâhiler ile yegâh, dügâh, segâh, pençgâh, şesgâh ile hüzünkirler edip, bazen uşşak, neva, mahbup buselik edip, uşşak makamı Gerdaniyye'de karar kılıp üçten fazla etmezler. Bir kısımları nikriz ve şehnaz ve Haşirâk makamı zengûlden geçip, gerdaniyye edip, Isfahan üzerinde rast karar edip, arasında 12 makam üzere 12 burçlardan nişan verir. Canlar birbirine sarmaş dolaş olurlar. Gülşenî halkası zikrullah ile meşgul olur. Karşılıklı ilâhiler söylerler. Velhasıl bu şekilde 12 makamda 12 fasıl tevhit sultanî olur ki, 140 tarikin birinde olmaz. Bundan sonra Çelebi efendi halvethanesinden çıkar. Bütün âşıklar elini öperler. Bu Çelebi efendi asla evinden çıkıp dışarıda avamdan kimse ile görüşmez. Yalnız senede bir kere bu mevlûtta çıkar. Geçinmek için de yazısı güzeldir. Bazı risaleler yazıp teberrüken yârânına parasız verir.

Tarikatın bazı fukaraları 40 - 50 yücudunu ifna eder.

.....

Zâkirler okuyup, sonra kürsü üzerine Mevlûdhan Bursalı Sarımsakçı zâde Süleyman efendinin yazdığı:

Allah âdın zikr idelim evvelâ

---

(1) Arap illeri dışında olanlar.

Mevlûdunu 12 makamda, 24 şubede, 48 terkip üzere güzel sesle okurlar. Peygamberin doğduğu yer gelince:

Doğdu ol fahrül enam

deyince, bütün âşıklar ayağa kalkıp tâzim ederler. (Beyit) :

Yâ Resûlullah cemâlin keşfüddecca değil mi,
Habibâ senin kelâmın belâgululâ değil mi?

okunup, sonra şeker, tatlılar, zülbiyat dağıtılır. Kahveler, çay, salep, mallep, paluze, süt dağıtırlar. Buhurlar, ödler yakılır. Mevlût sona erince, dinleyen gider, kalanlar tevhide devam ederler vesselâm.

Bu ayda birçok kimseler de mevlût okuturlar. Minareleri kandillerle süslerler ki, o câmide mevlût vardır, demektir. Halk oraya dolarlar. Bütün sokaklar, evler kandillerle süslenir. Bazen mevlûdu minarelerde okurlar. Bir minareye kırk elli adam sığar. Minarelerdeki ipek destarları bunlar alırlar. Tâ sabaha kadar bir mendil için kırk elli Arap feryat ve figan edip sesleri gökleri tutar.

ŞEYH AHMET RÜFAİ MEVLÛDU: Burhanî tarikidir. Recebin ilk cuma gecesi olur. Asitanesi, şeyh Hasan câmii dibinde mızrakçılar içinde bir tekkedir. Bu mevlût kalabalık olmaz. Yüksek tabaka gelir.

ŞEYH ÖMER İBNİ FARIZ MEVLÛDU: Cûsi dağı eteğinde bir büyük tekkedir. Yılda bir kere 200 bin adam burada toplanır. O gün Resulullahın ruhu orada hazırdır derler. Çünkü câmi içinde nur Berk urur. Azametli, kibirli kimse varamaz. O günde nice kimseler keşif ve keramet gösterirler.

ŞEYH MEHMET LEBBANİ'NİN KEŞFİ: Defterdar Ahmet paşa imamı ile, hakir müezzin mahfelinde otururduk. 47 senedir bir sütun dibinde oturan Mehmet Lebbânî ayağa kalkıp (ya imam, in in acele Mısır'a, Ruma git selâmetle) deyip oturdu. Acaba imam ölür mü, yahut imamın oturduğu mahfel yıkılır mı? diye aklımıza geldi. İmam korkusundan indi. Ama hakir aslâ yerinden kımıldamadım. Yedinci gün defterdar Ahmet paşa ve imamını aşağı Mısır'a attırıp, ayaklanıp azlettiler. Meğer şeyhin işareti bu imiş. Bu asitanede daha nice hal ehli kimseler vardır. Riyazet ile o mertebeye varmışlardır. Hakir Mısır'da iken her cuma namazından sonra âyinler olurdu. Nice kere keşif ve kerametler görünürdü. Duası kabul olunacak yerdir.

EBUSSUUD CARİHİ MEVLÜDÜ: Eski Mısır ile yeni Mısır arasındadır. Her çarşamba günü mevlût olur. Senede bir kere büyük pazar kurulup yüz binlerce kandil ile süslenir. Burası, Mısır'ın güneyine üç bin

adım uzak olup iki yüz bin adam eşeklere binerek gelir. Ebussuud câri-hi, Sultan Selim zamanında sağdı. Nice kerametleri görülmüştür.

BİR PİR-İ FANİ: Canpulat-zâde Hüseyin paşa zamanında, Ebussuud câri-hi hazretlerini görmüş 170 yaşında bir ihtiyarı paşanın huzurunda hakir görüp mübarek elini öptüm.

İMAM ŞAFİİ MEVLÜDÜ: Her cumartesi sabaha kadar nice yüz hatim indirilir. Fakat mevlût, senede üç gün olur. Pazar kurulur. İmam Şafii kasabası adam deryası olur. Bizim zamanımızda mevlût gecesi 423 hatmi şerif okundu. Defterdar İbrahim paşa senesinde 740 hatim okundu, diye rivayet eder. O gece Evliya ruhaniyetleri hazırdır derler. Ayan ve eşraf, beş gün evvel bütün çocuklariyle gelip zevk ve sefa ederler. Bütün evler, çadırlar binlerce kandillerle süslenir.

ŞEYH EBÜLLEYS MEVLÜDÜ: Müellifler eserlerini buraya getirip, üç mezhep Şeyhülislâmları ve ulema önünde okunur. Hangisi müteber olursa mühürlenir, sayfaları imzalanır, okunsun diye izin verilir. Ebulleys hazretlerinin başucuna korlar. Birkaç gün sonra sayfaların bazı yerleri kazınmış, bazı yerleri düzeltilmiş bulunur. Hattâ bir kitap, sanduka içinde yanmış olarak bulunur. Sonra âşıklar buradan Şeyh Ukbe'ye giderler.

ŞEYH UKBE-İ CÜHEYNİ MEVLÜDÜ: Evvelce harap olduğundan mevlüdü iptal edilmişti. 1063 senesinde Ebunnur Mehmet paşa, yani Haseki Mehmet paşa rüyasında görüp bir câmi, bir tekke, sebil, iki sâkiye, mutbak yaptırdı. Her sene mevlüt için bin kuruş vakfetti. Yiyip içeceği herkese boldur.

ŞEYH ŞAHIN MEVLÜDÜ: Ziyaret ve gezinti yeridir. Bir gün mevlüt okunur. Fakat yalçın kaya üzerinde olduğundan o kadar kalabalık olmaz.

ŞEYH CÛŞÎ MEVLÜDÜ: Cebeli mukattam'ın tepesinde büyük mevlüt olur. Abbasilerden el-Mustansır'ın veziri Ebünnecm bedrülcemali yaptığından Cûşî dağı derler.

KADEMÜNNEBİ MEVLÜDÜ: Büyük âsitanedir. Büyük câmii ve kadem-i şerif resmi üzerine bir kubbe ve tekke, defterdar İbrahim paşanındır. Bir gün büyük mevlüt okunur.

SÂDÂT MEVLÜDÜ: Büyük mezarlıktır, şaban ayının yarısında ..... üç gün üç gece çadırlarla pazar kurulur, binlerce kandillerle süslenir. Adam deryası olur. Gelip geçene nimeti boldur. Büyük mevlüt olur. Burada nice sahabe ve evliya gömülüdür. Hazreti Yakup oğlu İbn Yamen ve hazreti Yusuf oğlu Efrayim burada gömülüdür.

SÂDÂT EBÜL TAHASSÜS'ÜN MENKIBELERİ: Gayet azametli bir kimse olduğundan âyân ve eşraftan başka kimse huzuruna giremez. Mevlüt gecesi binlerce şeyhler gelir. Yüz bin kandil yanar. Burada şeyhin eli öpülür. Elini öpenin adını sorar, ona bir künye yani lâkap takar. Gerda-

nına bir örtü sarıp, fukaralarından olmaya izin verir. Her mevlütte iki üç bin âdeme izin veriler. Gariptir ki müddeti ömründe bir adama verdiği lâkabı, başka kimseye vermemiştir. Hakire Ebussafa (safa babası) diye künye verdiler. Allah'a şükür nefesleri sebebiyle safadayız. Bir kere künye verdiği adamı, on sene sonra görse tanır. Bu sâdâtların her biri birer sene 300 kadar deve, 500 atlı ile Kâbei şerife gelip büyük para sarfederler.

ŞEYH BEKRİ MEVLÜDÜ: İmamı Şafii kubbesi dibinde, temmuz ayında Şeyh Bekri hazretlerinin ataları asitanesinde bir mevlüt okunur. Büyük pazar olur. Üç fasıl mevlüt okunur.

ÜMMÜLKİYAT MEVLÜDÜ: Mikyas havuzu temizlendikten sonra yedi gün şenlik olur. Sekizinci cuma gecesi büyük mevlüt olur. Sonra (Nil noktası) gecesi...

İKİNCİ ÜMMÜLKIYAS MEVLÜDÜ: Olur. Bu mevlüt, Nil'in taşacağı gece olur. Üç nöbet, paşanın vekilharcı paşanın kesesinden sofra kurar. Mevlüt olur.

Sonra Sultan Hasan yakınında Mahmudiyye mevlüdü, ona yakın İmrahoriye mevlüdü, Ezher câmii içinde Sâdât mevlüdü, şehir dışında Kayıtbay sultan mevlüdü, Bulak tekkesinde İbrahim Gülşeni mevlüdü, Bâb-ı Sultan Şa'ravî yakınında Şeyh Bekri Şeyh Taştuşî mevlüdü, Şeyh Şa'ravî mevlüdü, Şeyh Hanefi mevlüdü, Sunkur köprüsü yakınında Şeyh Halvetî mevlüdü olur.

ASİTANEİ HAZRETİ HÜSEYİN'DE MEVLÜDÜNNEBİ: Yetmiş seneden beri mevlüdü iptal olunmuştu. 1089 da şerifler Abdurrahman paşaya çıkıp (Atamız Hazreti Hüseyin için mevlüt okunmasını) rica ederler. Kabul olunup subaşıya emir verirler. Muharrem ayının on ikinci âşûra gecesi büyük mevlüt okunur.

HASENAT-I MISIR KAİDESİ: Bu hazreti Hüseyin mevlüdü gününe gelince binlerce yahudiler üçer üçer ellerinde çeşitli güzel koku buhurları satarak sokaklarda öyle feryat ederler ki... Diğer islâm şehirlerinde Rebiülevvelde okunur. Ama bu Mısır'da yılın on iki ayında binlerce mevlüt cemiyeti olur. Çünkü Mısırlılar, Hazreti Muhammed'e muhabbetlerinden para sarfederek mevlüt okuturlar.

ELLİ DÖRDÜNCÜ FASIL

MEVLÜTLERDEN SONRA MISIRLILARIN ZEVK VE SEFA İÇİN GEZİNTİ YERLERİNİ BEYAN EDER

BOSTANLAR GEZİNTİ YERİ: Mamur köydür. Bütün Nakibüleşraflar elindedir. Nil kenarında bir büyük bağdır. İçinde bir büyük köşk, havuz ve birçok hücreler vardır. Mutfak ve sâkiyeleri mamurdur.

KADEMÜNNEBİ TEFERRÜÇ YERİ: Defterdar İbrahim paşanın hayratıdır. Köşkler, sofalar, mutfağı, tirendazlar tekkesi, sâkiyeleri, hücreleri vardır.

YUSUF ANBARI GEZİNTİ YERİ: Ümmülkıyas dinlenme yeri ve sonra Ravza safa yeri vardır. Burası büyük bir ağaçlık ortasında bir büyük havuzun ortasında bir köşk ki, köprü ile geçilir. Gezinti yeridir.

HAREMEYN DAĞLARI AV TEMAŞA YERİ: Halk dilinde (İhram dağı) derler. Avam dilinde (Firavun dağı) derler. Celâl oğlu Tahir'in dediğine göre bu dağları Kayınoğlu, Hanuh oğlu, Mahvil oğlu, Dermşil oğlu Berab yapmıştır. Nil'in güney batısında bildiririz vesselâm.

İMİRAHOR CERRAH MESİRE YERİ: Bu cize toprağında İbn Baba hududuna kadar çayır ve çimendir. Halkın ve vezirin atları burada otlar. Ama otlar kendiliğinden değildir. Yetiştirilir. Bersim denilen bir ottur. Gece ekerler, sabaha kadar iki parmak olur. Yonca gibi bir ottur. Askerler ve paşa imirahoru burada üç ay çadır kurup safa ve işü işret ederler. İmirahor burada hâkimdir. Eşkiyaya âman vermeyip katleder. Habir oğulları her gece bin at ile gelip paşanın ve askerin atlarını muhafaza ederler. İmrahor paşaya muhteşem bir ziyafet ve küheylân at hediye eder. Paşa da bir hil'at ihsan eder. Mısır imrahorlarından beylerbeyi olmak kanundur. Senede 200 kese çadır satar. 200 kese de tayyarattan gelir. Paşaya 2000 at bedayalar gelir.

TAHİR BAYBARS'IN BULAYNI KÖŞKÜ GEZİNTİ YERİ: Nil kenarında Bektaşi Asitanesidir. Havası çok güzeldir. Kethüda İbrahim paşa bahçesine bir köşk yaptırmıştır. Târihi budur:

Duâ idüb didim ey evliyâ bu kasra târihin
Zemin durdukça dursun bu mekân-ı âsüman-âsâ

Bu köşke bitişik Abdurrahman paşa da bir köşk yaptırmıştır. Zeki Halil efendi bu târihi yazmıştır:

Cây-i müferrih dilküşâ
sene 1088

Nil kenarında öyle büyük ağaçlar altında sofalar var ki her biri:

Zekî dâi didi anim târihin
Buna kasr-ı cennet denilmek sezâ
1088

Acem bahçesi, Top atan bahçesi, Frenk bahçesi ve bunlar gibi daha 170 mesire yeri bahçeler vardır. Cemmiyül Abâ, şehir içindeki halicin iki tarafında yüksek boylu Cemmiz ağaçları vardır. Bu ağaçların gölgesinde ahbaplar saz ve söz âlemi yaparlar. Bulak'ta sebtiyye köşkü mesiresi vardır. Nil kenarında kat kat binalar, şahnişinler, hücreler olup,

paşalar İstanbul'dan deniz yoluyla gelse bu sebtiyye kasrında alay ederler. Köşkün tavanında, köşkü yaptıranın târihi budur:

«Esseyyid Mehemed el Bedrî ibn Ebül Beksa veled el muizz merhum seyyid el Çikaani. Sene 687.»

RIDVAN BEY BAHÇESİ: Rıdvaniye de derler. Mısır'da benzeri yoktur.. Liman köprüsü, Şeyh Bekrî Halimi kenarında Turunciyye mesiresi, daha sonra:

TOPHANE MESİRESİ: Vardır. Sultan Kayıtbayın veziri yaptırmıştır. Benzeri Mısır'da ve Medayin'de yoktur. Yüksek bir tekkedir. İçi duvarları renkli somaki, Yeşim, Herkanî, Burkanî, Arakanı taşlarla süslüdür. Fakat buradaki küfî yazılar fahri oymasına benzer, kubbenin her tarafı nakışlarla süslüdür ki Mani, Hassan, Behzad, Erjcuk kalemini çekmekten âcizdirler. Sol tarafında bir bağ, sağ tarafında misafirhaneler vardı.

BEŞBEKİYYE MESİRESİ: Silâhşörlerin ok meydanıdır. Sofalar, mutbaklar, havuzlar vardır. Dağlar içinde bir saat uzakta:

AYN-İ MUSA AV YERİ: Vardır. Yani Becamin dağı.. Bir pınar vardır. Acıcadır. Silâhşörler burada gazalları, harami Arapları avlarlar.

AYN-İ ŞEMSİYYE: Ayn-i Şems şehrine bitişik Ferna şehri hâlâ toprak ile yapılı kalelerdir. Bir sütundan başka imar eseri kalmamıştır. Harap olmasının sebebi, Hazreti Yakup evlâtlariyle birlikte Mısır'a giderken burada konaklamış, fakat kimse misafir etmemiş, hazreti Yakup ta beddua etmiştir.

GAVRİYYE KÖŞKÜ GEZİNTİ YERİ: Sultan Gavri yapısıdır. Nilden uzaktır ama, Nil taşınca köşk, su içinde kalır. Bu köşkün yanında bahçeleri içinde Tophane kubbesi gibi câmi vardır.

MATARİYYE KUYUSU GEZİNTİ YERİ: Mısır'ın kuzeyinde iki saat uzakta, bahçeler içindedir. Yunanlılar zamanında mamur imiş. Şimdi bir tekke, bir havuz vardır. Havuza girip şifa bulurlar. Tarihlerin yazdığına göre Hazreti İsa, validesi Meryem ile berber Nablus şehrinden göç edince burada kalmışlardır. Ve bu Matariyye kuyusunu Hazreti İsa ile annesi kazıp yıkanmışlar da... Ama sahihtir. Mısır'ın kuyuları acı olduğu halde, İsa'nın mucizesi olarak bu kuyunun suyu tatlıdır. Dolaplarla çekip, etrafındaki bahçeleri sularlar. Hazreti İsa'nın diktiği Belsin ve Belisan ağaçları varmış. Mısır'dan başka yerde olmaz imiş.

Yağını çıkarıp padişah hazinesinde saklarlar. Bir adam zehir yese, bundan bir kırat alırsa kurtulur. Yılan akrep soksa, Belisan yedirirlerse kurtulur. Sızıya sürseler şifa bulur. Bu Materiyye'yi hıristiyanlar gelip ziyaret ederler. Havuzunda yıkanırlar. Bu bağda olan Sarsan ağacının yapraklarından vilâyetlerine hediye götürürler. Hakir Belisan ve Balsan ağaçlarını görmedim. Adamlarıma sordum, Mısır Osmanlı eline gireli kurudu dediler. Ama Kâbe yollarında çoktur.

MATARİYYE SUYUNUN FAYDALARI: Mısır'ın tabiat sahibi olanları, Nil yeşil aktığı vakit bir ay Nil suyundan içmezler. Çünkü o zaman Nil suyu içilirse insanı hasta eder. Bu yüzden Matariyye kuyusundan içerler.

MUAZZAMA KUYUSU MESİRESİ: Matariyye kuyusundan lezzetlidir derler. Ama hakir içmedim.

BÜRKEÜLHAC KALESİ MESİRESİ: Hacılar Mısır'dan çıkıp burada üç gece kalıp yüz binlerce tulum Nil suyu doldururlar. Nil'den yapılmış bir göldür.

SEBİLİ ALLAM KALESİ MESİRESİ: Cirit meydanı bir mesiredir. Ama bazen Araplar adamı avlayıp Mahmut Pir Veli köçeği gibi üryan ederler, ama havası güzeldir. Bu sahra meşhurdur. Sultan Selim Tumanbay ile altıncı cengini burada yaptı. Burada yedi bin Osmanlılardan, 23 bin kişi Mısırlılardan şehit oldu. Sofaları, hücreleri, sâkiyeleri, bahçeleri, kârgir câmii vardır. Mihrabında târihi budur:

İtdi bu câmii şerifi bina
Kârı namı gibi kamu hasenat
Miri ekrem Hasan beğin eseri
Ecrini vire refiüdderecat
Böyle nur anî câmie târih
Lâmiünnur câmiülhasenat

Sene 1063

Altı sütun üzerine bir süslü câmidir. Sebili allâm'dan Mısır'a gelirken iki saat yakın yerdir.

ÂDİLİYYE MESİRESİ: Vardır. Vaktiyle bu sahrada Âdili kabilesi otururmuş. Tumanbay burada bir saray yapıp adalet divanı yapmıştır. Havası gayet güzeldir. Hasta olan gitse şifa bulur. Tumanbay bu Adiliyyede gömülüdür. Selim han, Sulehâdan, hafızı kelâm bir padişahtır diye türbesini tezyin edip, ziyaret ederdi. Sandukasının dört tarafına Ayetül kürsî yazılmıştır ve sene sitte ve tis'a mie yazılmıştır (906). Çerkes hânedanı bununla sona erdi.

Hayır sahibi pâdişah imiş. Han, câmi, tekke, hücreler, sofalar, köşkler, misafirhaneler yaptırmıştır. Zevk ve safa ettiğimiz mesire yerleridir. Ama hepsinden lâtif mesire yeri, Kadem-i Nebî ziyaretgâhıdır.

ELLİ BEŞİNCİ FASIL

MISIR'IN GARİP ŞEYLERİNİ, İBRET VERİCİ TILSIMLARINI, ACAYİPLİKLERİNİ, HALKIN KÂR VE KAZANÇLARINI BİLDİRİR

Fustat eski Mısır'dır. Eskiden o kadar mamur imiş ki, yeni Mısır onun bir mahallesi değildır. Târihçiler öyle yazarlar ki Mısır'ın hududu

Reşit, Dimyat ve İskenderiye'den ta İbrim ve Say kalesi hududuna kadar üç aylık yoldur. Nil boyunca öyle mamur imiş ki, Nil kenarında olan büyük sarayların damları üzerinde bir horoz damdan dama uçarak Bulak'tan eski Mısır'da, Kademi Nebi'nin bulunduğu yere kadar varır imiş. Nil'in iki tarafı öyle mamur imiş ki bir tarafı iki konak Feyyum'a kadar gül gülistan imiş.

Bu Mısır'ın defineleri büyüktür. Müverrih-i âlem Şeyh Makrizî buyurular ki Mısır'da bir karış yer yoktur ki orada bir kâhin definesi olmasın. Hâlâ her sene birkaç define bulunmaktadır. Kur'anı Kerimde «Terekû min Cennâtin ve uyun.....» âyetini müfessirler, Mısır ve Nil ile tefsir etmişlerdir. Fakat yukarıda adı geçen Firavun'un kötü ve yersiz fiilleri yüzünden Hazreti Musâ'nın bedduasına uğrayıp, imareti harap olmuştur. Sözüne inanılır kimseler, Mısır'ın yedi kere harap ve yedi kere imar olduğunu söylerler.

Muhiddini Arabî Fütûhat adlı kitabında «Mısır 1100 tarihinde öyle mamur ola ki, bir zıra' toprak bin altına satılıp, Osmanlılardan Ka'b oğlu gelip safa edip taht edinir. Mısır'dan Mekke'ye kadar Benî Âdem şehirler yapa, bağ ve gülistan ola... Nehirler akıp Akdeniz'e döküle... Gazze'den Kıbrıs'a bir cadde açılıp at, katır ve deve kervanları gide... Ve bir kudretli padişah himmeti ile ve sanat ile Nil nehri Cuşî dağı üzerine aka... Üç yerden sıcak su çıka» deyu koca Muhiddini Arabî rümuz ile yazmış.

ACAYİP ŞEY: Mısır'ın ihtiyar adamları anlatırlar ki, yetmiş seksen sene evvel biz bağ ve bahçe bilmezdik. Yalnız kara meydanda Kayıtbay bahçesi ve şehir dışında yer yer cemmiz ve nabıka ağaçları vardı Başka meyve bilmezdik. Mısır'da kimsenin kürk giydiğini bilmezdik. Kış olmazdı. Ama şimdi şiddetli kışlar olup. soğuktan kürk giyer olduk. Kethüdâ İbrahim paşanın zamanında kar yağıp yerler bembeyaz oldu. Her biri otuz kırk dirhem dolu yağdı. Araplar (Gökten pamuk yağdı) derlerdi. Arap olmayanlar karı yerlerdi. Mısırlılar doluyu görünce (Gökten yumurta yağdı) derlerdi. Şimdi bol yağmur yağıp, Mısır bolluk olur. Mısır'a Ümmüdünya (dünya anası) denilmesinin sebebi, bütün dünyada olan yaratıklar, 72 millet, 140 dil kullanan halk ve dört mezhep erbabı vardır. Çarşı ve pazardan insan kalabalığından, at, katır, deveden geçilmez. Halkı çiftçidir. Bütün dünyada kıtlık olsa Mısır besler, ama Allah korusun Mısır'da kıtlık olsa, dünya Mısır'ı besleyemez. Ama reâyâsı Firavun neslinden olduğundan fakir, hor ve zelildir. Bütün mahsulünü sultan askeri alıp, fellâh zelil kalır. Hattâ Abdurrahman paşa zamanında bir kıtlık oldu ki, bazı fukarası ölüleri yediler. Bazı kimselerin bir tek gömleği olup, gündüz ehli, gece de karısı giyerdi. Binlerce adam müflis ve mendebur olur. Yalnız keçiden, kazdan ve odundan baç alınmaz, bunlardan başka ne varsa hepsinden baç alınır. Bütün eşya mukataadır.

GARİP ŞEY: Fellâhlar şehir içinde sürü sürü kaz gezdirirler. Yalnız bunlardan gümrük alınmaz.

ACAYİP ŞEY: Gülünç şeylerden biri de budur: Deryâda Haliç sahilinde fellâhlar yatar. Kaz veya ördek almak isteyen bu fellâhlara gelir. Fellâh başına bir kabak geçirir ve eline kınnab alıp denize dalar. Kaz ve ördekler, deniz yüzündeki kabaktan kaçmazlar. Halbuki fellâh, kabaktaki deliklerden hayvanları görür. Ayaklarına ipleri takar, ipin ucunu, sahilde bekleyen adama verir. O da çeker. Beğendiği ördeği alır, zayıfını âzat eder. Her ördek için fellâha birer para verir. Bu ördekler için o fellâh padişaha mal verir. Mısır fellâhı böyle acayip şeytanlığa maliktir.

ACAYİP VE GARİP ŞEY: On bir yumurtayı at fışkısı içine koyup yirmi günde civciv çıkarırlar ki, insanın aklı durur. Ama bunu herkes yapamaz. Âbyar kazasında Berme adlı köyde yaparlar. Piliç çıkarmak isteyen kimse bu köyden bir adam alır. Bu kimse evvelâ kubbeli bir fırın yapar. İçi tuğla ile bölünmüş olup, her haneye yumuşak fışkı döşer. Her haneye ellişer yumurta kor. Ama her yumurtayı güneşe tutup taze ise kor, cılk ise koymaz. Ve hangi yumurtadan horoz, hangisinden tavuk çıkacağını bilirler. Sonra yumurtaların üstüne ikişer parmak fışkı koyup, tuğlaların altında hafif fışkı yakar.

Dördüncü gün piliççi baba fırına girer, tavuk gibi kurk, kurk diyerek, bütün yumurtaları döndürür. Ama elinde tavuk tüyünden yapılmış bir çeşit eldiven vardır. Bir çeşit buhur yakar. Fırının ağzını kapar. Ama bu işi kimseye göstermez. Ama hakir yirmi gün kalıp, azmedip gözümle gördüm. Yirmi günde, piliç anası herif üç kere fırına girdi. Yirminci günü piliçler çıkmaya başlar. Onları derhal dışarıda tavukların peşlerine takarlar. Allah'ın hikmeti, bu fışkı altında olan piliçler, tavuk altında olanlar kadar lezzetli değildir. Firavun doğanı çaylak kuşu bu piliçlere çok düşmandır. Bu piliçleri on gün sonra dipsiz kilerlere doldurup reâyaya beşer onar kile tavuk verirler. Hamdolsun tavuğun kile ile satıldığını Mısır'da gördük. Paşanın kilercisi böyle binlerce piliç yaptırıp günde beşer yüz tavuk boğazlanır.

Bunu görmeyen, Mısır fellâhının ne derecede şeytan olduğunu bilemez. Doğrusu akıl almaz bir acayip sırdır.

İBRET ALINACAK BİR YARATIK: Yukarıda tarif edilmiş olan Sebil-i Allâm denilen sahrada, lâl ve elmas gibi cilâlı, Aynülhur, Aynüssemek, Aynül hir gibi taşlar pek çoktur. Hakkâklar bunları tıraş edince kıymetleri artar. Ama Mısır müverrihleri, Ad oğlu Şeddad, İremezâtülimâdı burada yaptı diye iftihar ederler. Hakikaten bu Sebil-i Allâm sahrasında gayet büyük temeller vardır. Hattâ Kethüdâ İbrahim Paşa azlolunduğu vakit bu sahrada 70 gün kalmış, adamları bu sahradaki taşları toplayarak Minkale oynarlardı. Bazıları bu taşlardan yüzük taşı yapardı.

ACAYİP TAŞIN TESİRLERİNDEN: Bu Sebil-i Allâm sahrasında sarı renkli bir taş vardır ki, bir adam bu taşı iki eli tutsa derhal istifra etmeye başlar. Taşı bırakmadıkça gasyandan kurtulmaz. Frenk tüccarları gelip o şiddetli sıcakta bu taşları ararlar.

TAŞLARIN HASSALARI: Bu Sebil-i Allâm sahrasında boncuk gibi alaca taşlar vardır. Herhangi hatun cima' halinde beline bağlasa çocuk olmaz. Hattâ bu taşı Babül Lûgundaki fahişeler çok kullanırlar. Hattâ validemiz beni dünyaya getirirken, başımız büyük olduğundan, validemizin .....ı tarümar olmuş. O yüzden çocuk doğurmak istemediği için, bu Sebil-Allâm taşından taşıyıp, peder ile hâleti mahızda beline bağlardı.

MISIR TOPRAĞININ İBRET ALINACAK ŞEYİ: Mısırlılar fare yer derler. Doğru imiş. Bu sıçana Farelgayb derler. Bir gülünç mahlûktur. Nil taşıp her tarafı su kaplayınca yer bulamayıp bu sıçanlar meydana çıkarlar. O vakit bütün Mısırlılar torba torba bu sıçanları toplayıp evlerine götürürler ve boğazlayıp yerler. Çok yağlıdır. Kuyruğu kısa, burnu uzundur. Her biri yüz dirhem gelir. Allah'ın emriyle bunlar yerden hâsıl olur. Bunlar yeri yığın yığın eder. Avcılar bunu bililer. Bu sıçanların bazısı belinedek sıçan olmuş, aşağısı topraktır. Yine sıçan heyeti vardır. Fakat et olup, canı gelmemiş. Araplara sordum. (Bunlar çiftleşir mi?) dedim. (Evet çiftleşirler, fakat yavru yapmazlar) dediler. Faydasını sordum. (Hazmı kolaydır, insanı şişman yapar. Cimaı kuvvetlendirir) dediler.

HURMA AĞACININ VE GÜLİSER CEVİZİNİN İNSANLA AKRABALIĞINI BİLDİRİR: Her sene Mısır'da, dişi hurmanın kalbi, yani beynisi üzerine erkek hurmanın bir dalını sokup cima' ettirirler. O sene hurma 15, 20 salkım hurma verir. Bunu yapmazlarsa hurma vermez. Hurma ağacı kadın gibi ayda bir hayız görür. Beynini kesersen kurur. Fakat başka dallarını kesersen büyümekte devam eder. Hurmanın beynine, kalbül belh derler süt lezzetinde, katı peynir gibi bir şeydir. Cimadan kalmış kimseler yerse, o gece hatununu müstamel edip usandırır.

Hurma ağacının insanla akrabalığı vardır derler. Cenabı hak insanı bir kabza topraktan yarattı. Artan topraktan hurmayı, gülser ağacını, Hindistan cevizini ve kavak ağacını ve bir de, Âdem gibi saçlı sakallı, dişili erkekli, Âdem şeklinde Abdüsselâm denilen bitkiyi yarattı, derler.

TUHAF ŞEY: Mısır'da bazı kimseler yılanı diri diri yerler. Bir evde yılan olsa bu adamlardan biri o eve gelip bir düdük çalar. Bütün yılanlar meydana çıkar. Hepsi ile dövüşerek bütün yılanları tutup torbasına doldurur. Bu herifler bazı kimselerin yanına varıp koynundan, cebinden yılan, çıyan çıkarırlar, bazılarının ceplerinden elma, armut çıkarırlar. Halbuki o zamanda o meyvelerin mevsimi değildir. Bazen ateş veya su

çıkarırlar. Bazı adamın sarığından su çıkarırlar veya bir yılan çıkar. Adam korkusundan destarını bırakıp, çıplak kafa ile kaçar. Merhum İbrahim paşa bu şakalardan hoşlanırdı.

TUHAF ŞEY: Mısır'da Cemmiz ağacı derler, çınar gibi büyük bir ağaç vardır. Tılsımı şöyle olmuştur ki, bir kimsenin bahçesinde bu ağaç var ise, birkaç kişi ile birlik olup, bahçe sahibi bir balta ile ağacı yaralamaya başlar. Birlik olduğu adamlar «Bu ağacı neden kesersin?» derler. O da «Kendi malımdır keserim. Aslâ meyve vermez, kesip ateşe yakacağım» der. O adamlar «Daha taze ağaçtır, kesme. Ne güzel dalları ve yaprakları var. Meyve versin, kesersin» derler. Ağacın, yaralanan yerlerinden kırmızı kan gibi su akar. Adamlar «kesme, yılda yedi kere meyve versin, biz kefil oluyoruz» diye yemin ederler ve herifin elinden baltayı alırlar. Birkaç adam da şahit olur. Bundan sonra yılda yedi kere meyve verir, lezzetli meyvesi olur. Beş altı tanesi müshil yerine geçer. Yeşil yaprağının suyu kabız eder.

MISIR TOPRAĞININ HASSASI: Mısır'da keçinin (?) boynuzunu yere gömerler. Birkaç gün sonra yeşil yeşil uzun kamışlar hâsıl olur.

NİŞADIR: Mısır'da insan dışkısından nişadır yaparlar.

ÜZÜM: Üzüm koruk iken fellâhlar kibrit yakıp, koruğa buhur yakarak bir ay evvel üzüm olur. Tuhaf şeytanlıktır.

KAVUN VE KARPUZ YETİŞTİRME SANATI: Mısır'da güvercin gübresine (sermaye) derler. Güvercin gübresini kavun ve karpuz köküne döküp, bir ay evvel sulu, lâtif kavun elde ederler.

ACAYİP HAYVANIN HASSASI: Şeker kamışının olduğu yerde gelinciğe benzer şakrakoz, mahrakoz gülünç bir hayvan vardır. İnsana çabuk alışır. Onun bulunduğu yerde onun kokusundan yılan çıyan olmaz. Yılan onun kokusundan hemen ölür. Fakat onun kokusunun insana faydası vardır.

ALTIN MADENLERİ: Mısır'ın kıblesinde Cuşî dağı ardında, Ayni Mûsa dağlarına Bicamim dağında bir kızıl renk toprak bulunur. Bu toprak yakılırsa altın çıkar. Fakat masrafı, çıkan altından fazla olur. Hâkim Biemrillah yedi sene çıkarıp sonra kapattı. Mısır'ın batısında Calût dağında gümüş madeni vardır. Doğusunda Mukattam dağı ki Cuşî dağıdır, altın madeni vardır. Said vilâyetinde zümrüt, Buhayrı toprağında Natrun, bütün köylerinde küherçile ve tuz bulunur.

AYNİ ŞEMS ŞEHRİ: Mısır'ın kuzeyinde Matariyye yakınında büyük bir şehir imiş. Hâlâ harabeleri meydandadır. Evvelâ, İstanbul'da Sultanahmet meydanındaki dört köşe yüksek yazılı taş gibi bir sütun vardır. Yüksekliği 100 zira'dır. Dört tarafında kıptî yazıları vardır. Tam tepesinde dört ayak üzerinde sarıklı bir insan şekli vardır. (Selim Han

Mısır'a gele...) diye işarettir. Tılsımları hâlâ çözülememiştir. Eski Mısır tarihçilerinin yazdığına göre yüz seksen pencereli bir saray varmış. Her gün güneş bir penceresinden girip içerisini aydınlatırmış.

ACAYİP VE GARİP İHRAM DAĞLARI: Nil'in batısında Cize kasabasında üç dağdır. Dünya yüzünde bunlardan evvel ve yüksek bina yoktur. Büyük heremana (ihrama) Belbehis dağı, ortadakine Mülheviyye, ve küçüğüne Ebülhevl dağı derler. Bu yapma dağlar için bazıları tufandan evvel Âd oğlu Şeddad yaptı derler. Bazıları kâhinlerin sözüyle Melik Surit, kendine mezar olarak yaptı derler. Tamamlandıktan sonra hazinelerle doldurup, Hazreti İdris'in bütün bilginlerinin kitaplarını koyup, tılsımlar ile müekkiller koyup, üzerlerini diba ile örttü. Nil sahilinde bir büyük şehir yapıp, ihramların muhafızları orada otururlar.

Kuzeydeki ihramın kapısının iç tarafında İberi dilinde yazılmış yazılar vardır. Bu yazıda «Ben bu ihramı altı senede yapıp diba ile örttüm, sonra gelenler altı yüz yılda temelinden yıkabilsinler ve gelen hükümdarlar hasır ile örtebilsinler» diye yazmış. Me'mun halife, ihramlardaki defineyi elde etmek için tam yedi ay çalışarak yirmi arşın yerini yıkabildi. Zeberced murassa küp içinde bin altın çıktı. Her altın bir okka gelirdi. Burada bir taş üzerinde «Ey burada define arayan! Bunun için ne kadar para sarfedersen o kadar mal çıkarırsın.. Daha fazla tamah edersen bu dünyadan gidersin!» diye yazılmış. Bunu gören Me'mun ve askerleri şaşırdılar. Me'mun da bu işten vaz geçip geri gitmişlerdir. Ama yıktığı yer hâlâ görünür. Daha sonra Yusuf Salâhaddin bu ihramların taşlariyle Mısır kalesini yapmıştır. Sultan Müeyyed de ihramlar yakınında on bir köprü yapmıştır.

Surid Melik: (Ben bunu altı yılda yaptım, benden sonra gelen hükümdarlar 600 yılda yıkabilsinler) diye mertlik iddiasında bulunmuş. Hakir, yüz kantar barut ile altı hazineli bir Kandiye kalesi lâğımı atsam bu ihramları temelinden yıkarım ama, doğrusu yeryüzünde böyle büyük bina görmedim.

Allah'a hamdolsun, İbrahim paşa zamanında birkaç kere varıp seyir ve temaşa ettik. Bir keresinde İmrahor ağa ile Behlül ağanın adamlarından 45 kişi alarak meşaleler, muşammâli fanuslar ile ihramın birinin kuzeyindeki kapısından Besmele ile girdik. Hakir, kıble nümaya (pusulaya) ve saate baktım. Güney tarafa tam 700 adım gittik. Ortalama on zira' enliliğinde, iki tarafı mağaralar, meydanlar, kubbeleri kesme kaya ve yaldızlı ve her hücrede insan kemikleri... Her bir kelle iki kile buğday alır! Yol üzerinde derisine sarılmış bir incik kemiği var idi. Hakirin karışı ile 71 karış idi(?). Ve bir mağarada hurma lifi kefenli beni âdemler yatardı. Her birinin boyları yetmiş seksen adım. Ama karga büyüklüğündeki yarasaların pisliğinin kokusundan adam helâk olur. Hepsi gagalarından kayalara asılıp dururlar. Bazı meşalelere kendilerini vurup

yanarlardı. Bazısı suratımıza vururdu. Burada bazı arkadaşlarımız korkularından geri döndüler. Biz 35 arkadaş devam ettik. İbni Celâl bu ihram dağlarına kıptî dilinde Berabî denildiğini yazar. Çünkü ilk defa yapan Neşid oğlu Berab'dır. Bazıları Firavun avrat binalarıdır derler. Bazıları «Tedre Çadur» derler. Esmun, Esrib ve Sa.. kâhinler idi. Tarihleriyle ihramlarda yatarlar. Ama Şahabî târihine göre, tufandan evvel ihramları yapan evvelâ Husal oğlu, Tedresan oğlu, Tumidun oğlu, Şiryak oğlu, Şehlûk oğlu Surike'dir.

Kıble tarafına bir saat daha gittik. Geniş sofalar, kisra takları altında kadid olmuş insan cesetleri, kimi oturur, kimi yatar. Yanlarında hurma lifinden bezler var. Buradan 50 adım yokuş aşağı gittik. Su ile dolu bir büyük havuz vardı. Etrafında karakuş gibi kuşlar, kenarlarında korkunç kuşlar oturmuşlar, bizi görünce gürültü ile uçuştular. Elbiselerimiz berbat oldu. Arkadaşlar, «Çıralarımız az kaldı.» dediler. Hepimize bu kanat gürültüsünden bir korku düştü, geri gidelim derken, kuşlar tarafından öyle bir rüzgâr koptu ki, kuş şiddetinden helâk olmak derecesine geldik. Meşalelerimize, suratlarımıza kanatlarını vura vura bizi usandırdılar.

Hepimiz perişan ve bitkin çıktık ama, büyük seyir ve temaşalar ettik. Ne hazine, ne define gördük. Fakat gömülü adamlar gördük. Ama, tılsımlı olduğunda şüphe yoktur. Allah bir daha girmeyi nasip etmeye... Sonra dışarıda kahvaltı yapıp, ihramların dış kısmını gezdik. İki ihramların her kenarı ikişer yüz adımdır. Her taşın büyüklüğü yirmişer otuzar arşındır. Yüksekliği 200 arşındır. Ebülhevi ihramı küçüktür. Hakir, içine girdiğim ihramın tâ tepesine çıktım. Tepesi, on hazineli bir çadır kurulacak genişliktedir. Bütün Mısır ayaklar altında idi. Bu ihramların dört tarafında karataştan yapılmış tılsımlı binalar vardır.

HERMİN DAĞI HAKKINDA: Melik Mukavkis de Hazreti Peygambere elçi olarak gelen Zinnûn-i Mısrî(?) fetihten sonra bu ihram dağlarına gitmiş, orada olan yazıları okuyup Arapçaya çevirmiştir. O yazılar şöyledir:

«Sen âzat olmuş kullardan, yetişmişlerden ve ibadet edici askerden ve yabandan gelip harp içinde kalmış Nabt tâifesinden kork» demektir. Diğer yazı şöyledir:

Bir şeyi Âdemoğlu tedbir eder, ona Cenab-ı Hakkın kazası güler.»

Fakat, küçük ihram ki Kalimon hâkimin tufandan evvel yaptığı binadır, ondaki yazı şöyledir:

«Sen yıldıza bakarsan bir iş işlersin. Bundan haberin yok ki yıldızları yaratan istediğini işler.»

ACAYİP İBERÎ DİLİ VE EBÜLHEVL'İN TILSIMLARI ŞEKİLLERİ: Küçük ihramın doğusunda hamam kubbesi kadar bir beyaz taştan

kelledir. Kaşı, gözü, başı, dişi, kulakları var. Başı üzerinde yüz kişi oturabilir. Canlı gibidir, gûya tebessüm eder durur. Gayet kâküller nakşedilmiş... Eski zamanda bu kelle, gelip geçen ile konuşurmuş. Mısır üzerine âsi bir padişahın geleceğini, kıtlık olacağını, yağmur yağıp yağmayacağını, Nil'in ne kadar taşacağını, velhâsıl bütün beş adet bilinmeyenlerden haber verirmiş. Hattâ Hazreti Mûsâ'ya bunun konuştuğunu söylemişler. Gelmiş, onun sözlerinden sonra: «Her şeyi söylersin, Allah'ın hak peygamberine de iman et» buyurmuşlar. «İdris peygamberi bilirim, başkasını bilmem.» deyince, zaten gazaplı bir kimse olan Mûsâ, âsasiyle başa vurup: «Sus, yâ mel'un!» der. O günden beri konuşmaz. Âsanın vuruluşundan başı gözü yarıktır.

Bir rivâyete göre de, bir kadının malı çalınmış. Ebülhevle (Sfenks) sormuş, o da falan adam çaldı demiş. Kadın hâkime müracaat etmiş. Adamın evini basıp çalınan mallarını bulunca hırsız, Ebülhevl'in başının üstüne çıkıp edeble yağmur gibi işer. O zamandan beri tılsımı bozulup konuşmaz.

Buna yakın bir kilise kapısı var. Kumlarla kapısı kapanmıştır. Üzerinde acayip yazılar vardır. Hakir her çeşit yazıyı okumakta maharetim vardır ama, bu yazıları okuyamadım. İbni Celâl târihine göre, 781 de Şalâhi tekkesinde oturan Mehmed Sofi adında bir mütaassıp, «Hayvan suratı haramdır» diye Ebülhevlin ağzını burnunu kırarken, Allah'ın hükmü müthiş bir fırtına gelip, tarlaları kumlar kaplayıp kıtlık olur. Hiçbir taraftan zahire gelmez. Derhal hâkim Sofiyi getirip parçalar ve Ebülhevl yanında gömerler. Hâlâ bu mütaassıp herifin mezarına, oraya gelen ziyaretçiler taş atarlar.

MISIR'A ALLAH'IN İHSANI: Mısır'da çekirge olmaz, başka taraftan gelirse yaşamaz. Hattâ bir zaman Mekke'yi çekirge istilâ edip, Resûl-ü Ekrem: «Yarap, bu çekirgeyi Mısır'a defeyle.» diye dua eder. Ashabı, sebebini sorarlar. Resûl-ü Ekrem: «Mısır, Allah'ın emanetindedir. Kim Mısır ahalisine zulmederse yaşamaz. Bu yüzden bu çekirgeler Mısır'a giderlerse orada mahvolurlar.» buyurdular. Hâlâ Mısır'da ve Ezher camiinde güvercin, sinek, yılan, çıyan olmaz ve içine kuşlar girmez. Tılsımlıdır.

TILSIMLARDAN: Mısır'da Kepş kalesine yakın Sultan Cavli tekkesinin merdiveni altında yeşil bir yekpare mermer havuz vardır. Gemi gibidir. Vaktiyle bu taş gemiye dört kişi biner, Nil'de yıldırım gibi dolaşırmış. Beş kişi binse batarmış. Kâhinler öyle tılsım etmişler.

Kâfor Ahşidi zamanına kadar böyle devam etmiş. Melik Kâfor: «Bre canım, taşın şanı suya batmaktır. Gemi ise, dört âdem ile Nil'de gezilmektedir. Acaba aslı nedir?» diyerek gemiyi Nil'den karaya çektirmiş. Görmüşler ki, taş geminin altında bir satır İberî yazı ile bir balık resmi ve bu resim üzerinde bir sfenks var. Melik Kâfor bütün ulemâyı topla-

mış, yazıyı okuyamamışlar. Bunun üzerine gemiyi yine Nil'e koyup içine dört adam binmiş. Gemi derhal batmış. Meğer, bu resmi bir insan görürse tılsım bozulurmuş.

Hâlâ bu taş gemi Cavli zaviyesi merdiveni altında su dolu olarak durur. Suyun nereden geldiği malûm değildir. Taş geminin dört tarafında Hazreti Süleyman'ın divanı resmedilmiştir. Bütün kuşlar ve hayvanların şekilleri saf saf yazılmıştır. Bunları gören, divaneye döner. Çünkü ins ve cinne hükmeden Süleyman'a kalmadı bu dünya diye mâsivâyı terk eder.

TAŞIN HASSALARI: Mısır'da Cebellül Ahzar'da alaca bir taş olup, hangi fırına koysalar, ekmek hamuru taşıp fırından dışarı çıkarmış. Hakir görmedim. Behce ve Cunadi Arapları söylediler.

ÜMMÜLKIYAS TILSIMI: Mikyas havuzunun dört tarafında acayip yazı vardır. Onun tesiri ile Nil, kıptî tutunda (?) taşar. Şeyh Batarnî hazretleri, bir timsah timsali yapıp Mikyas havuzuna koymuştur. Timsahın göğsüne bir vefk kazmıştır. O zamandan beri, Nil mikyasından aşağı timsah geçmez. Geçerse, karnı yukarı gelip ölür.

YILDIZLAR TILSIMI: Babül Kasır'da, eskiden kilise olan bir medrese vardır. Orada tunçtan bir heykel vardı. (Ahir zaman peygamberi bu surette olup, ümmetleri Mısır'a malik olalar. Fetih edecek âdemler, Muhammed'den sonra 18 senesinde Ömerül Faruk veziri Amr İbn Âs ola) diye beyaz mermer üzerine şöyle yazmışlar:

(Bu âdem An Riyum, Azer oğulları Yerfenutun, peygamberdir. Tunuminin, onun ismi Mevanis Muhammed'dir. Bistubis iki dünya sahibidir.) diye Yunanca yazılmıştır. Amr İbn Âs Mısır'ı kuşatırken kefereler Hazreti Ömer'in mermer üstündeki suretini bozmuşlar.

İÇ KALE TILSIMLARI: Kalavun divanhanesinin 48 sütunlarının her birinde bir vefk vardır. (Burada, 12 satır açık bırakılmıştır.) Ama, bu Mısır'da yüz binlerce garip ve acayip şeyler vardır.

ELLİ ALTINCI FASIL

MISIR'DA HASIL OLUP, ANADOLU'DA OLMAYAN YİYECEK VE İÇECEK, BİTKİ VE MEYVELERİ BEYAN EDER

Mısır'da 17 çeşit hurma olur. Evvelâ beyaz hurma üç çeşidi Bağdad'ın hastavî hurması gibidir. Diş-diş olup, şeker gibidir. Bir çeşidi de ondan kısadır, çekirdeği arpa kadar olur. Biri de bayağı beyazdır. Misk gibi kokar. Bu üç çeşit hurma, sıcağın şiddetinden kuruyup, bir memleketten ötekine gitmez. Hemen yaş iken satılır. Sonra sarı hurma, bu da taze iken satılır. Sonra kırmızı hurma, beş çeşittir. Bir cins şehir içinde Nil kenarında yetişir. Bunlara elvanî, Hamevî, Şahmî ve Bostanî derler.

Bunlardan başka bir de mor hurma vardır. Siyah hurması da üç çeşittir. Elvanî hurma yedi çeşittir. Bir çeşit kuru hurma da olur ki çakıl taşı gibidir. On sene dursa bozulmaz. Onu fare de yemez. Saîdî hurması on çeşittir. Bir çeşidi Asvânidir. Asvân şelâlesinde âsi hurma olur. Hurması yüzer dirhem gelir. Çekirdeğinin içi boş olup, içine biber korlar. Meyvesi lezzetli değildir. Kaderî hurması zenbillerle İstanbul'a, Selâniğe, başka diyarlara gönderilir. Bir de Burullusi denilen iri kırmızı hurma vardır. Bu yaş iken yenmez. Sererler, turşu yaparlar. Ekşisi ciğer tazeler. Bu Mısır'da soğan turşusu kokusu, adamı öldürür. Ama fellâhlara çok faydalıdır. Peynir turşusunun kokusunu Anadolu halkı duyunca, ölüm derecesine gelip kaçarlar. Araplar, kurtlu peynir suyuna ekmek doğrayıp yerler ve içinde kanatlanmış kurtları atıp yerler ve birbirlerine onunla ziyafet verirler. Katyussemmun, bir nevi küçük sarı limondur ama çok suludur. Mevsiminde yüz tanesini bir paraya verirler. Hummas limonuda, İstanbul'dan helvahaneden gelip, padişah için cenderelerle çıkarıp nice yüz kokulu şerbetler pişirirler. Tatlı limonu, inciri, narı, yedi türlü üzümü, şeftali, zerdalisi, eriği, zeytini olup, armudu ayvası Fayyumdan gelir. Turi Sina'dan gemilerle Süveyşe, oradan develerle elma, armut, ayva gelir. Muz ve Cemmiz Mısır'da çoktur. Meyvesi dallarında olmayıp gövdesine yapışık olur. Meyvesi incire benzer. Ama içi boştur. Yüz tanesi bir paraya satılır. Ham iken adamlar ağacına çıkıp eğri bıçak ile göbeğini keserler. Bu meyveleri serçe ve diğer kuşlar yemesin diye balık ağları ile örterler. Gölgesinde uyuyan adam çok hafif kalkar.

Nabıka, aliç denilen meyveye benzer. Kışın hâsıl olur. Ceviz kadardır. Ağacı bin sene yaşarmış. Çekirdeği kiraz çekirdeğine benzer. Tabiatı kabiz üzeredir. Hiyarşenbih meyvesinin ağacı ceviz ağacı gibidir. Sarı çiçekleri olur. Birer ikişer zira' uzunluğunda fıçı gibi meyvesi olur. Evvelâ yeşil, sonra siyah olur. Gayet müshildir. Lâtif reçeli olur. Sarı çiçeğini de reçel yaparlar. Fakat bütün ağaçları mîridir, sahibi bir meyve koparamaz. Mîriden sahiplerine 17 yük akçe verilip meyvesi zaptolunur ve İstanbul'a gider.

Servi ağacı çoktur. Şam fıstığı Nakibüleşraf bahçesinde vardır. Bu da o bahçededir. Ceviz ağası, Kepş kalesi dibinde Nazır ağanın bahçesinde olup başka yoktur. Tesbih ağacı, ceviz ağacına benzer. Meyveleri salkım salkım tesbih gibidir. Santa ağacının meyvesi olmaz. Ağacından gemi yaparlar. Yakınca aslâ külü olmaz. Yaprağı ishale faydalıdır. Havanda dövüp bal ile karıştırıp beşer dirhem aç karnına yeseler şifa bulurlar. Bu ağaçla yapılmış binalar bin sene öylece durur. Saç ağacının yaz kış yaprağı olur. Meyvesi yoktur. Kına ağacı, meyvesi olmaz. Kokusu çok güzeldir. Ama bu kadınların kına ağacı değildir. Kadınların el ve ayak kınası ağacı, küçük ağaçtır. Yapraklarını değirmende öğütüp kına yaparlar. Öyle lâl günü olur ki, bizim validenin topuklarında görünce

safa ederdim. Söğüt ağacının yaprağı sarılığa faydalıdır. Ağacı havanda dövüp, suyunu sıkıp, bir kâse ile bir gece ayazda dura. Kullana... Allahın emriyle şifa bulur. Ve yürekte kurdu kırar. Kavak ağacı, kara sakız ağacı, dut ağacı vardır.

Mersin acağı çoktur. Fakat meyve vermez. Atle ağacının da meyvesi yoktur. Servi gibi yaprakları olur. Kereste olur. Demirhindi ağacının meyvesi vardır. Sekseban ağacı bir küçük ağaçtır. Şeker kamışı bağlarında olup, onun kokusundan bağa sıçan ve gelincik girip kamışlara zarar veremez.

ELLİ YEDİNCİ FASIL

MISIR'DA OLAN BİTKİYE BENZEYEN YİYECEKLERİ BEYAN EDER

Evvelâ Muz... Ağaç desek değildir. Ama boyu ağaç kadardır. Adam oyluğu kalınlığında olup içi su doludur. Yaprakları yorgan gibi, yeşil falandra yaprakları gibidir. Ağacın tepesinde salkım halinde bir tekerlek etrafına iki kat sıralanmış muz vardır. Evvelâ yeşil, sonra sarı olur. Şekerle yenilse lâtif olur. Dört beş tanesi et yemiş gibi tok tutar. İnsana kuvvet verir. Gözü kuvvetlendirir. Tabiatı mülâyim yapar. Rivâyete göre Uhud gazasında hazreti Peygamberin dişi şehit düşünce, hazreti Üveys, Peygambere muhabbetinden 32 dişini çektirmişti. Ağzından toprağa akan sudan muz ağacı hâsıl olmuştur.

Yemen, Beyrut, Bağdat, Mısır, Dimyat'ta çok olur. Hıyar da çok olur. Ama tohumu Şam'dan gelir. Çünkü Mısır'da ikinci sene acur haline gelir. Kaşşa da hıyar gibi bir meyvadır. Mısır'da kavun senede üç kere yetişir. Dümeyrî ve şellâye cinsleri olur. Burlu karpuzu içi kıpkırmızı ve sulu olur. Mavi karpuzu Anadolu'da bunu yabana atarlar. Ama Mısır'da bir kimse sıcaktan ölüm haline gelip bu karpuzun suyundan bir iki fincan içse harareti derhal geçer. Abdüllâvi de bir nevi kavundur. Mesane mesrasına gayet idrar vericidir. Ama yılan biçiminde olduğundan yerken insan ikrah eder. Bunun için Peygamberin mueizesidir derler. Şöyle ki: Kureyş kavmi Peygamberin çıkışından çok müteessir olup ona birçok ihanetler ederlerse de âciz kalıp hileye baş vururlar. Acem diyarından, çok zehirli olan Kâşiyan akrebini bir kutu ile getirirler ve Peygambere kutuyu hediye ederler. Ve bu hediye, ismi bilinmeyen bir kavundur dediler. Peygamber kavunu severdi (Biz bu mahlûka Abdüllâvi diyelim) dediler. Kutunun kapağını besmele ile açtılar. Gördüler ki bütün akrepler kavun olmuş. Peygamber bismillah ile bunları yer. Bunu gören Kureyşlilerden 70 adedi müslüman olur. Bu meyvanın yılan ve akrep şeklinde olmasının sebebi budur. Yeşil acur, Anadolu'da Mısır kabağı derler, sürahi, su, frenk ve elvan kabakları çoktur. Habbülleziz Nil ke-

narında olur. Kuvvet vericidir. Nohut gibidir, sarımtıraktır. Şeker kamışı, her köyde bulunur. Kurkas, Bursa turpu gibidir. Kestane lezzetindedir. Karnebit, lâhanaya benzer. Frenk inciri yaprakları pabuç gibi olup kenarlarında beşer, onar incir biter. Lezzeti hiçbir meyvaya benzemez. Levünnebi yerde, diken gibi bir bitkidir. Her birinde iki üç badem biter. Peygamber Şam'a gidip gelirken, Cenabı Hak onun için yaratmış. Mülûhiyye nane gibi bir yeşil ottur. Kara Arapların yiyeceğidir. Tavaşilere çok faydalıdır. Bamya, pişirip limonu sıkınca çok lezzetli olur. Bazıları sarmısak ve yoğurt ile pişirip buranî ederler. Sarmısak olur ama zehir gibidir. Keten, Nehariye ve Fayyum'da çok olur. Bir top keten bezi 15 parayadır. Çivit bir ottur. Çivit hâsıl edip boyacılara satarlar. Okkası dört kuruşadır. Bersin, ekilir ekilmez bir gecede bir karış büyük. Bütün hayvanların yiyeceği odur. Reyhânî kamış, tütün çubuğu yaparlar. Mısır hasırı, rengârenk Buhâriye kayyum hasırları olur. Termus, bakla gibi yassıca, sarıcadır. Bazıları pişirirler, bazıları un edip, yemekten sonra ellerini yıkarlar. Sabun gibi temizleyip, eli yumuşak yapar. Bazıları hamama götürüp vücudunu yıkar. Vücudu kirlerden temizler ve paluze gibi yumuşak yapar. Fakat elbise yıkanmaz. Gasul, İskenderiyeye giden Nasiriye kanalı kenarında olur bir çeşit bitkidir. Sabun gibi kullanırlar. Ama ince tülbent gibi şeyleri yıkamaya gelmez. Hülbe mercimek gibidir. Çocuklar yerler, çorbasını da pişirirler. Mısır'da buğday, arpa, bakla, nohut, mercimek, pamuk, pirinç, susam pek çoktur. Menzile ve Fereskür pirinci gibi pirinç dünyada bulunmaz. Sultanî pirinç hepsinden beyaz ve âlâdır. Natrun tuz gibi bir şeydir. Mısır'da odun az olduğundan bunu yemeye korlar, eti ve diğer yemekleri bir anda pişirir. Ama onu kullananın edebde hayası tebe olur ve devletlû gibi sallanır. Onun için, Mısır halkının çoğu tebedir. Onun için lâf arasında Mısırlıya (Behey devletlu!) desen, gücenir. Çünkü nezaketle tebe demektir. Bu Noyrum, tarrabe kâşifliği toprağında yalçın kayalar üzerinde üç adet kiliselerinin önünde bir büyük göl vardır. Natrum, develerle oradan gelir. Bu gölün içine at ve katır düşse hemen natrum olur.

Mısır'da bir senede üç kere kuzu olur. Yaz ve kış sebze eksik değildir.

İÇECEKLERİ BEYAN EDER: Evvelâ subye, yâni pirinç bozası, Mavza, buğdaydan olan bozadır ve sarhoşluk verir, mel'un şeydir. Berberlis kuru siyah üzüm şerbetidir. Hurma rakısı, bal suyu, Anadolu'daki gibi değildir. Adamı ayaktan alıp, köşe başında bekletir, mel'un şeydir. Bengibride, rum balı ile esrarı ıslatıp bir gece mayalarlar. Bir ayak içen ayağının nereye attığını bilemez. Esrar suyu, bu da Bengilik ile Halilurrahman pekmezi karıştırılarak elde edilir. Irkı sus suyu, (yâni meyan kökü suyu, Anadolu'dan gelir. Hekim Davud, yetmiş adet faydasını ya-

zar. Bilhassa idrar verir, bütün balgamı yerinden çıkarır. Çünkü Mısır'ın Nil'i balgamıdır. Mısırlılar bunu içmeseler, hararetin şiddetinden cüzzam olurlar, diye yazmış. Demirhindi de Mısır'a mahsustur. Ciğeri tazeler. Safra ve sevdayı parçalar. Ekşi şerbettir.

ELLİ SEKİZİNCİ FASIL

MISIR'DA OLMAYAN SANAYİATTAN (!) YİYECEK, İÇECEK VE HUBUBATLARI (!) BEYAN EDER

Mısır'da gözü kör ve şaşı adamın sayısını ancak Allah bilir. Böyle iken usta göz hekimleri yoktur. Fıtık kesen cerrahı yok. Âdemi çok, hâkimi yok. Kadısı yok, kızgın adamı çok. Miskince konuşan kimse yok. Askeri çok, zabitleri yok. Geliri çok, dürüst muhasebecisi yok. Bu sözler darbı mesel olmuştur. Mısır'da söylenir.

Ve Mekûlât hububat kısmından olmayanlar bunlardır: Yulaf, kapliçiye, çavdar, deri, lazut, heldine, burçak börülce, zafran, pamuk, fıstık, kiraz, vişne, muşmula, üvez, karayemiş, kocayemiş, çilek, göknar, Trabzon hurması, kızılcık, gövem, kayısı, kestane, pelit, alıç, kuş yemişi ve .....

Ve eşcarattan (!) olmayanlar bunlardır:

Erguvan, çınar, kavak, gürgen, şimşir, kızılcık, ardıç, ıhlamur, kayın, dışbudak, çam, tuz ağacı, mürver, meşe sarma, fındık, karaçalı salkım söğüt ve ..... sözün kısası, yukarıda yazılan meyve ağaçlarının biri de Mısır'da olmaz. Kereste hep Anadolu'dan gelir. Odun kıttır. Bir hamele odun seksen okka gelir, 20 - 30 parayadır. Bazı dükkânlarda bir okkası bir paraya satılır. Onun için fakir ve zengin bakır cilâsı, yani sığır tezeği yakarlar. Bütün halkı boka muhtaçtır.

MISIR'DA OLMAYAN MADENLER: Demir, bakır, kurşun, kalay, gümüş, civa olmaz. Ama Cebeli Becamim'de altın olur ama azdır. Yukarı Sait'te zümrüt olur. Nube'de yumuşak altın bulunur. Yedi yüz yerde Teberi vardır derler. Ama çoğu karalar diyarında kalmıştır. Maymarur vilâyetinde altın teberini, katır boncuğu ile değiştirirler. Mısır'da alçı madeni taşı vardır.

MISIR'DA OLAN ÇİÇEKLERİ BEYAN EDER: Mısır'da ilk bahçe Ravza adasıdır. Topatan bağı irem bağı imiş. Sonra nice bağ, bahçe ve gülistanlar olmuş. Karanfil, menekşe, yasemin, katmer kolu, reyhânî katmer, reyhani Mekki, Reyhani kınayı, sedef, şebboy, nergis, marçama, kına, zanbak, sünbül, lâle, mişki Rûmî, akgül, kargı yeni çıktı, şakayık, zerrin, deveboynu, Meryem buhuru, süsen, Amberbuy, daha pek çok çiçekler vardır. Ama Mısır halkı o kadar zarif ve temiz değildir. Çiçek gibi şeylere kıymet vermezler. Yoksa Nil toprağında çiçek değil, can canan gülü olur ki ona Can otu derler, ki buğday otudur.

MISIR HAKİMLERİNİN BİD'ATİ EF'ALİ : Mısır'da bir yahudi mürd olsa mürdar leşi meşalelerle geceleyin maşatlığı üç yüz kuruş harç edip götürürler. Gündüz götürmek yasaktır.

ELLİ DOKUZUNCU FASIL

MISIR'IN SUYU VE HAVASI, HALKININ AHVALİ, KÖTÜLÜK VE İYİLİKLERİ

Mısır'ın, Nil'den başka suyu yoktur. Ama havası Tebriz kadar lâtif olup Mısır'da aslâ sıtma olmaz. Bilhassa iç kalenin havası çok lâtiftir. Aşağı şehir havası o kadar iyi değildir. Ama şadırvanlar, havuzlar, bağ ve bahçeler yoktur. Bunlar yukarı kalede yoktur ama, havası güzeldir. Aşağı şehirde bir kimse hasta olsa, yukarı kaleye çıkarırlar. Aşağı şehirde sokaklar dar, evler yüksektir. Hava almak için evlerin damına çıkarlar. Oralarda Badgirleri vardır. Ondan nefes alır. Rivâyete göre Ebû Ali Sina Mısır'ın bütün rüzgârını ilim ile hapsedip, herkese bir altına bir masura rüzgâr vermiş.

Mısır'da melisi denilen bir lodos rüzgârı eser, sıcaktır ama, suları buz gibi soğuktur. Mezkeb denilen rüzgârı ise halkı sersem eder. Şehri toz içinde bırakır. Ama şiddetli estiğinden Cidde gemilerini Mısır'a götürür:

Mısır'da lodos ve poyraz beşer ay eserse gemiler gidip gelir ve Mısır bolluk olur. Mısır'da Muktam dağı, Kayıtbay yaylası, Adiliyye, Sebili Allâm, Matariyye, Bürketülhac... Buraların havaları çok güzeldir. Aşağı şehirde büyük saraylar vardır. Ama Hamsin günlerinde Allah korusun tahta biti, pire, bit, sivrisinek yüzünden fellâhların rengi sar'alı gibi olur. Çünkü Mısır'ın Keriz yolları hep kuyudur. Hamsin günlerinde bu kuyuları temizlerler. Korkunç kokulardan, bazı tabiat sahibi kimseler çocuklarını yaylalara kaçırırlar. Bu kerizlerin kokusundan, küçük çocukların tepesinde birgeldak denilen beyin üstü kabarıp delinir. Ve beyni boza gibi eriyip dışarı çıkar ve masum ölür. Bu hamsin günlerinde Cenabı Hak Beni İsraile beş bela vermişti. (Tâun, akrep, yılan, kıtlık, kötü zehirli hava..) Bu beş belâ, hazreti Mûsa duasiyle defoldu. Bu günler geldiği vakit Mısır halka sadaka vermeye başlarlar. Aklı başında olanlar o günlerde ehli ile cima' etmezler. Çünkü çocuk olursa kör, topal, gülnücül, güncül olur. Bu günler, bahar mevsimine rastlar. Dışarıdan birisi gelip Mısır'da yerleşse gayet sıhhatli olur. Çünkü hazreti Yusuf duası yüzünden gurbetten gelenler sıhhatli ve zengin olurlar. Ama yine oğullarının gözleri cimroz olup kul oğlu gözlü olur. Halkı ratrunlu yemek yediklerinden tebe olurlar. Avretleri o hal ile gebe kalır. Fellâhların birer ayakları tulumlar gibi olur. Mısır uleması derler ki, Emevîlerden Yezid, hazreti Hüseyin'in başını kesip Mısır'a göndermiş, Rumeli meydanında Yezidiler, bu

mübarek başa ayaklariyle vurarak yuvarlamışlardı. Bu başa vuranların ayakları tulum gibi şişmişti. Onların evlâtları da böyle olur derler.

Yine Mısır'da pek çok kimselerin yüzleri ve gövdeleri yer yer şişer. Rumda buna frenk zahmeti derler, yani frenk uyuzunun kibarcasıdır. Mısır'da pek çoktur ve ayıp değildir. Eli ayağı dökülmüş kimselerle bile fellâhlar beraber yemek yerler. Bu hastalık sirayet eder diye aslâ korkmazlar. Bu frengi hastalığının Mısır'da çok olmasının sebebi, Bâbülluklarının serbest olmasıdır. Buralarda sürü sürü fahişeler gezerler. Dilleri gayet fasihtir. Fakat fellâhlar Firavun kavmi olduğundan galat konuşurlar. Meselâ Taal uk'ud (gel otur) diyecek yerde kısaltarak (ta'kud) derler. Ekmeği Rağiftir. Şilo kaldır der, suya muy der. Haza diyecek yerde (Di) derler.

MISIR FELLAHLARININ ADLARI: Cedullah, Ataullah, Hayâullah, Abdülhalik, Abdülsamet, Abdülgaffur, Hamaullah, Hakem, Tâhâ, Yâsîn, Mevzuk, Hamd, Şerâyî, Tâhir, Abdülhay ve buna benzerleri.

Herkes istidadına göre elbise giyer. Çeşitli çuha havraniler, kırmızı şalvarlar, sırmalı tülbentler... Sanat erbabının elbiseleri Mısır alacaları, çeşitli bezlerdir. Ama aslâ don giymezler. Yaz kış baldırı çıplak gezerler. Bütün Mısır kavmi, donsuz, odunsuz ve tutumsuzdur. Uleması ise kattiyen don giymez. Hemen şallak gezerler.

İSYAN SAHİBİ NİSVAN (KADINLARI): Bütün kadınları da donsuzdur. Meğer Anadolu hatunları ola... Bunlar don giyerler ve saçlarında gümüş takye, altın murassa takye, sorguç, istefan, bilezik, murassa kemerler bulunur. Sırmalı, atlas kaftan giyerler. Üstlerine siyah örtü örtünürler. Ayan kadınları selâniye takye giyerler. Ayaklarına âsümâni pabuç ve evik giyerler. Ve eşeklere binip gezerler. Yerlilerinde mahbup ve mahbubeleri olmaz. Bazı zenginleri güzellikte her biri bir Mısır hazinesi değer Anadolu dilberleri getirirler. Yoksa Mısır'da dilber olmaz. Olursa yaşamaz. Milyonda bir güzel kız çocuğu doğsa onun da gözleri cimroz olur.

KADIN ADLARI: Meryem, Havva, Azra, Safa, Verka, Ümmehan, Gülsüm, Rabia, Rukiyye, Zeynep, Sittiye, Züleyma, Zilha, Saliha, Demriye, Ecibe, Şinas, Tahire, Samia, Mahiye... Habeş cariyelerinin isimlerine insan hayran olur. Meselâ; Hasise, Fesise, Nefise, Fitne, Eşmitne, Şemsiyye, Şemune, Reyhane, Hediye, Hamra, Kamra, Garibe, Cemile...

MISIR FELLAHLARININ DÜĞÜNLERİ: Evvelâ kaide üzere nikâh yapılır. Zifaf sancısı birkaç akraba ve taallûkatı meydana toplanır. Mülûhiyye, bamya, Kurkaz ve Cibni Halûmları yenilir. Akşamdan sonra meydana yeniçeri kıyafetinde başında şal, belinde mühürlü kuşak, elinde gümüşlü bıçakla meydana gelir. Bıçağı sallayarak, bazı eşyaları kırarak meydanda dal bıçak dolaşır. Meğer bu dilber eşkiya gelin imiş. Kocasını arar

(bulup katletsem gerek) diye bağırır. O gidince damat meydana çıkar (benim maşukam beni katletmek ister imiş. Suçum nedir?) diyerek (yoluna şu kadar para, masraf ettim) diye dili defter gibi hazır olanlar huzurunda sayıp döker ve damat da dal bıçak olur, düğün halkı arasında dolaşır ve (maşukamı bulsam katlederim) diye bağırır. Bu sırada yine gelin, elinde bıçakla meydana gelir. Damat kaçar. Bu şekilde her ikisi de onar kere ve çeşitli kıyafetlerle meydana çıkıp, yaptıkları masrafları herkes huzurunda sayıp dökerler.

Sonunda gelin şeyh kıyafetinde gelip nasihat kılıklı sözler söyleyip gider. Damat da bir elinde âsâ, bir elinde şeyh tesbihi ile gelip tevhid eder.

Bir taraftan da meşaleler yanar, mehterler çalar. Kasideler okunur. Gelin bir murassa at üzerine bindirilir, samur kürk giydirilir. Başında Firavun tacı, üç çatal sorguç, yüzü açık, fellâhlara selâm vererek geçer. Çocuklar kadınlar (Allahu yansur sultan) diye feryat ederler.

FİRAVUN TACI: Deve gününden sekiz köşe bir büyük tencere kadar bir kavuktur. Köşesi sırmalıdır. İçi kadife kaplı nükündeli, pamuklu bir kavuktur. Tepesinde bir Seylân taşı vardır. Kenarları firuze ve Yemen akiki ile süslüdür.

Bu meydanda gelin attan inip (damat nerede?) diye dal hançer olur ve damadın sakalından tutup altına alıp bağlamak isterken araya girerler. Gelini, bir eve, bir bağa, veya birkaç cariyeye veya birkaç kese paraya razı ederler. Herkes şahit olur. Bundan sonra damat, Firavun tacını, tahtını tarümar edip, gelini bir köşeye götürüp bikrini izale eder. Gelin bu perişan hali ile anasına babasına giderek ve kanını göstererek şikâyet eder. Ana babası da kızımız bakire çıktı diye iftihar ederler. Çünkü bu fellâhlarda kızların bakire çıkmaları zordur. Artık kızın başından Firavun tacını çıkarırlar. Damadı meydana getirip kızın anası babası (niçin böyle kan ettin.) diye sorarlar. O da inkâr eder. Kız hemen, (elbiselerine bakın, her tarafı kandır) der. Bakarlar ki damadın üstü başı kan içindedir. Hemen gelin damadın zeke.....rinden, baba ve ana damadın belinden yapışıp güveyden kan pahası isterler ve alırlar, daha isterler iken, damadın anası babası gelip (oğlumuzu üryan edip haksız yere malını almışsınız) diye büyük bir kavga ederler. Orada olanlar (evet aldılar) diye şahitlik ederler. Kızın anası babası, damadın ana ve babasına susma hakkı olarak birçok hediyeler verirler. Sonra hep bir araya gelip iyş ve işret ederler ki, Firavun'un Habis ruhunu şad ve cima' ile yad ederler. Bu âyinlerde fellâhlar aralarına yabancı ve enayi kimse koymazlar.

KIZLARIN SÜNNETİNİN SIRRI: Pek çok kadınlar eşeklere binip kızı hamama sonra yine oradan alay ile evine götürürler. Avret cerrahlar gelir. Bunlar kızın ..... ne mil sokup o dili keserler imiş. ..... Ama cima' da lezzetli olurmuş.

KÜÇÜK ÇOCUKLARIN SÜNNETİ: Fakir ve zengin on çocuk sünnet olunacağı vakit herkes birbirine yardım eder. Çocukları süslerler. Küheylân atlara bindirirler, mahallelerin ihtiyarları pürsilâh atlara binip beraber mahallerden geçerler. Kandiller, nakiller, yapraklarla geçerler. Sünnetçi cerrah da, çıraklariyle beraber ibrişim peştemallar kuşanmış olarak geçerler. Çocukların önünden, hasır pancıklı, tilki kuyruğu hotaslı sığırlara ve eşeklere, atlara binmiş olan mukallitler, maskaralar şaka ederek geçerler. Üç gün üç gece ziyafetler verilir. Kıyametler kopar. Düğünler mevlûtler olur.

O gece o mahallede her tarafta kandiller yanıp, vali tarafından tellâllar bağırıp bütün kahvehaneler, yiyîp içecek dükkânları sabaha dek açık olur.

MISIR AHALİSİNİN HASENATI: Mısır'da bir adam hastalansa bütün mahalle halkı hediyelerle ziyarete gelip vasiyet ettirirler. Ölünce kefenler, halk kapı önünde tevhit ve tezkir eder. Yıkarlar, tabuta koyarlar. Gülsuyu reyhan ile kokulandırırlar. Bütün ulema ve şeyhler tevhid ve tezkir ile Ezherde namazını kılıp oradan mezarlığa götürürler. Yahut Rumeli meydanında (Cenaze zâviyesi) veya Sebilül mü'minin denilen yerde namazını kılıp Cuşî dağı eteğine gömerler. Fellâhlar, eski Mısır yakınında gömerler. Fellâhların cenazelerinde avretler eşeklere binip, ellerinde mendilleri, yüzleri açık, saçlarını yolup ağlayarak geçerler. Tabutu çok süsleyip ölüye çok hürmet ederler.

MISIR HALKININ DİĞER HASENATI: Mısır halkının bir güzel huyu da, cuma gecesi binlerce eşeğe binmiş kadın ve erkek mezarlığa gidip hatim indirip Yâsin okuyup fukaraya sadaka verirler. Mezarları kârgir birer mahzendir. Kapısı vardır. Vakti gelince açıp ölüyü gömerler. Yüz iki yüz ölüyü bir mahzene gömerler. Toprakla örtmezler, hemen kefen ile korlar. Kimi çürür, kimi kadit olur. Sonra kapısını horasani jibs ile kaparlar. Çünkü Mısır'da kefen hırsızı çoktur. Hattâ Kethüdâ İbrahim paşa zamanında böyle birkaç kefen hırsızı, çaldığı kefenle kazığa vuruldu. Mezar taşlarına tarih yazarlar. Kuşlar için sular ve buğday dökerler. Mezar başına çiçekler korlar. Mezarlığa gitmek için kadınlar kocalarından izin almazlar. Çünkü nikâh şartlarında vardır. Erkek nerede idin diye soramaz. Vaktiyle Mısır Azizi Zeliha'ya nasıl mağlûp idi ise, şimdi de Mısır erkekleri kadınlarına öyle mağlûptur.

MISIR FUKARALARININ KAZANCI: Çeşitli sanatlı eşyalar peyda ederek bunlardan kâr ederler.

DİĞER GARİP VE GÜZEL KÂRLARI: Mısır'da muharrem mevlûdunda yahudiler, güzel seslerle çeşitli buhurlar satarlar. Cuma geceleri mezarlıklarda sayılı dilencilerden geçilmez. Bazen kelli felli bir adam yanına gelip, selâm verip, tatlı tatlı konuşur, sonra hiç çekinmeden (Çoluk

çocuğumun masrafını ver ya sultanım) diye harçlığını ister. Fukarası da çarşı ve pazarda adam gezdirmezler.

BAŞIMDAN GEÇEN

Hakir bir gün büyük abdest yapmak için Sultan Hasan câmiinin abdesthanesine girip, dünyadan habersiz, başlı başına âlem edip, defi hacet ederken bir herif helânın kapısını açtı (Ya sultanım sadaka ver) diye el açtı. Hakir de orada taharet elimde ne bulundu ise onu esirgemeyip verdim! Herif (Allah necasetini arttırsın!) deyip gitti. Bir dostuma rast gelip bunu anlattım. Dostum (Aman ne yaptın? Sen divane misin? Hiç böyle adamın eline adam pisliği sürülür mü?) dedi. Hakir de, (İyi ama ben abdesthanede avret yerim açık iken gelip te, Allah için bir sadaka diye sadaka istenir mi?) dedim. Dostum (O adam sarı sakallı, orta boylu, yassı alınlı, değirmi yüzlü, tatar çehreli, nuranî yüzlü bir adam mı idi?) dedi. Hakir de (Evet, öyle idi) dedim. Dostum (O adam, Mısır'ın kutbudur. Seni imtihan etti. Niçin hakaret edip eline necaset (pislik) sürdün! O da sana dua etmiş, necasetin ziyade olsun, demiş. Bu sözden sen çok sakın!)

Bunları işitince aklım başımdan gitti. Hakikaten biraz sonra iki ay müddetle ishale yakalandım. Hamdolsun bu hakir sadakalar vererek sıhhate kavuştum.

MELÂMİLERİN VASIFLARI HAKKINDA : Mısır'da binlerce kıçı başı açık meczuplar vardır. Kimi para alır, kimi almaz. Kimi hiç konuşmaz. Ama Kur'an okusa insanın bağrını ezer. Bazısı mağrip küpü kadar çuhaya sarınır ki bir pehlivan yerinden kaldıramaz. 90 - 100 vakiyye gelir sarıklar vardır. Bazısı hurma lifinden hamam kubbesi kadar sarık sararlar Bazısı anadan doğma çıplak gezerler. Böyle budalaların haddi hesabı yoktur. Bunlara karışmamak gerek. Çünkü onlar Fakr ü Fâkayı ihtiyar etmişlerdir. (Beyit) :

Fakr u fahrile tefahür ederiz vallahi
Anın içün gezeriz fukara şeklinde

Muhtaç olanları çoktur. Bir habbe bir cübbeleri yoktur.

MECZUPLAR HAKKINDA : Bulak yolunda (Şeyh İsmail Sanafiri) nin nice kerametleri olmuştur. Onlardan biri şudur: Defterdar Ahmet paşa damadı, Mühürdar Ahmet ağa, hakir ve çeşnigir başı ve birkaç yârân nar alıp bir handa oturan şeyhe gittik. Gördük ki yarı belinden aşağısı çıplak toprak üstünde yatar. Narları verdik. Birisini kabuğu ile beraber ısırdı. Bize ve adamlarına birer nar verdi. Bizim götürdüğümüz narlar dokuz adetti. Orada olanların sayısı ise 18 idi. Hepsine birer nar verdi. Sonra yerden taş alıp bize verdi. Bir büyük taş da alıp bunu paşaya gö-

türün, dedi ve (Askeri versin, Ruma gitsin, Bağdad gelsin, Bağdad gelsin) diye tekrar etti. Başka bir şey söylemedi. Taşı paşaya verdik. (Suphanallah) dedi. Dokuz gün sonra asker ayaklandı. Ahmet paşayı aşağıya indirdiler. Allah bilir böyle oldu.

(Burada dört satır açık kalmıştır.)

ALTMIŞINCI FASIL

MISIR'DA DUASI KABUL OLAN BİLGİNLER, ŞEYHLER, DERSİAMLAR, İMAMLAR VE HATİPLERİ BEYAN EDER

Evvelâ Mısır'da şeyhlerin şeyhi Ali Şümürlesî, ehli hal, dindar mübarek kimsedir. Anadan doğma kör idi. Ama Ezherde dört yerde ders verirdi. 12 bin öğrencisi vardı. Veli olduğuna şüphe yoktur. Muteber bütün kitapları görmüş gibi «Bu mesele Kadı hanın veya Tatar Haniyenin veya Câmiüssagirin falan sayfasının yedinci satırındadır» derdi. Hakir kendisi ile görüştüm. Kerametlerinden biri de şudur: Bir adam ile bir kere görüşüp, adını, ana ve babası adını sorsa, yirmi sene sonra o adamı adı sanı ile çağırırdı. Sonra (Şeyh Ahmet Acemi) hadis ilminde biriciktir. Hafıza kuvveti bakımından zamanının en ileri kimsesi idi. Buhârî ve Meşarik de yetmiş bin hadis, râviyeleriyle beraber hafızasında idi. (Şeyh ülislâm Bolevi Mustafa efendi): Köprülü Mehmet Paşa, Kandiye fâtihi Deli-Hüseyin paşanın katli için kendisinden fetva istemiş, Mustafa efendi de (Hüseyin paşanın katline fetva veremem. Ben kendimi fetva hizmetinden azleyledim) diye meclsiten kalkıp gitti. Çağırdılar gelmedi ve bir daha fetvayı imza etmedi. Ama ondan sonra Esiri-Mehmet efendi, Hüseyin paşanın katline fetva verdi. Bunun üzerine Köprülü, Mustafa efendiyi Mısır'a sürgün etti. Evi sanki medrese gibi idi. Çok değerli bilginlerdendi. (Dersiâm Abdülkadir efendi): Bağdatlıdır. Kethüdâ İbrahim Paşa Cerir Taberi, Buhârî ve Müslimi bunlardan tekmil ettiler. Aruz ilminde ileri idi. Mahlası (Kadiri) idi. Farsça Türkçe temiz şiirler yazardı. (Şeyh Abdullah Mağribi): Kürsü vâizi değildi ama, yine Ezherde ders verirdi. (Şeyh Ahmet merhum): Tasavvufa sâlik ve ledün ilmine malik idi. (Şeyh Yahya Mağribi): Dördüncü Mehmet Han huzurunda ilmi münakaşada bulunup Vani efendiyi mat etmiştir. Lâtifeci bir kimse idi. (Sâdât Şeyhi Ali efendi): Ebüttahsis hazretlerinin biraderidir. (Şeyh Hazreti Mehmet Bekri: Hazreti Ebubekir sülâlesindendir. (İbnüşşeyh Bülmevâhib): Çelebi, dindar bir kimsedir. (Çelebi Zeynelâbidin): Nüktedan, hoşsohbet kimsedir. (Şeyh Burhanüddin Eğerdiri): Eğirdirlidir. Seksen senedir Mısır'dadır. Nimeti herkese boldur. (Şeyh İbrahim Çelebi): Evinden hiç çıkmazdı. Senede bir kere Asitânesinde mevlût okunurdu. Halkla alâkasını kesmiş, Cezbe sahibi kimse idi. (Şeyh Mehmet Keysudar), Kadirî tarikatinde (Saçlı Mehmet efendi) diye meşhurdur. Bir mevlût ge-

cesinde Şeyh Gülşeni'nin nazarına dayanamayıp Gülşenî tarikatına girdi ve şeyhin kızı ile evlendi. Türkçe, Farsça şiir yazmaya muktedir, âlim, güzel yazı yazar, hoşsohbet kimse idi. Üç senede bir hac ederdi. Ekseriya Mekke'ye yaya giderdi. (Şeyh Haraşi): Müfessir, muhaddis idi. (Müslim, Buhârî, Kamûs Ahteri, Sabah Cevheri, Muhiddini Arabî'nin fususu) ezberinde idi. Ezberinde ders verirdi. Binden fazla talebesi vardı. Ders takrir ederken çok hiddetli idi. Ama feyzi vardı. Bir kere dersini dinleyen taş gibi kafasına nakşolunurdu. (Şeyh Ayyâşi): Şeyh Şemürlisi'den okumuştur. Sultan Müeyyed câmiinde Dersiamdır. Güzel sözler söyler, cömert, güzel Türkçe konuştuğundan diğer ulema kıskanırlardı. (Şeyh Abbas): Duası kabul olunur, perhiz ehli kimsedir. (Şeyh Ahmed İskenderani): Âlim, fadıl, hoşsohbet idi. Büyüklerin mevlûduna muhakkak davet edilirdi. Şeyh Ali Üryanî'den ders almıştır. Üç senede bir hacca giderdi. Hacdan dönüşünde bir keresinde hakir de beraberdim. Na't okuduğu vakit hayran olurdum. (Şeyh Bekri zâde efendi): Hazreti Ebubekir'in temiz neslindendir. (Nakibüleşraf Seyyid Mehmet efendi): Babası Burhaneddin efendi 140 yaşında ölmüştür. Canpulat zâde Hüseyin paşa, bütün gayri menkullerini elinden aldı. O da mallarını geri almak için İstanbul'a gitti. Fakat orada hummayı mahrukdan öldü. Edirne dışında Emir Buhârî yanında gömülüdür. (Hekim Beylûni zade) : Kalavan hastanesinde talebelerine haftada iki defa şifa ve müfredat Davut okuturdu. Tıp ilminde gûya Fisagor'dur. Evine gidenin nabzına bakıp, hararetine göre gereken ilâç ve şerbeti verirdi. Tam üstad bir tabip idi. (Hatip Şeyh Şahin) Vehişe câmii hatibidir. (Seyyid Tacüddin): Mahkeme hademesidir. (Kadıasker İshak zâde) : Anadolu ulemasındandır. Bütün ömrü boyunca bir vakit namazını kazaya koymamıştır. (Kadı-asker tezkereci efendi), (Kadı-asker Uşakî zâde), Kadı-asker Hıfzı efendi).

(Burada beş satır boştur).

Daha nicelerini gördük. Her birinin keşif ve kerametlerini tafsilâtiyle yazsak, Allah bilir 10 cilt kitap olur. Gücüm yettiği kadar yazdım. Kusuruma bakılmaya..

GARİP ÇOCUKLARIN KERAMETLERİ: Kethüdâ İbrahim paşa Mısır valisi iken, Kamaniçe seferi dolayısiyle câmilerde dua okunması ferman olunmuştur. Fakat fetih müyesser olmayıp uzayınca dualar da ağırlaştı. Bir gün paşa, Mısır mollası İshak zâdeye (Efendi, mektep hocaları sizin emrinizdedir, tenbih buyursanız da duaya devam etseler) dedi. Molla da bütün mektep hocalarını huzura çağırıp dizlerine kırkar sopa vurdurdu. Arabistan'da falaka yoktur. Çünkü Arap donsuzdur, falakaya yatırıp tabanlarına vuracak olsan kıçları görünür. Hocalar da mekteplerine varıp, talebelerin kıçlarına kızıl kızılcık ağaciyle vururlar. Talebeler de yedikleri sopaların acısından, paşa ve mollaya beddua etmeye başlarlar. Fakat bir kısmı, paşa cömert adamdır. Ama molla hasis,

alçak kimsedir. Hocalarımızı döven odur, diyerek (gelin kadı-askerin cenaze namazını kılalım) diyerek bir eski püskü şekli tahta üzerine yatırıp, cenaze namazını kılıp bir yere gömerler. Beri taraftan ertesi gün molla (Hay yüreğim, canım evi) diyerek ertesi günü ruhunu teslim eder.

BAŞKA BİR ACAYİP SIR: Mollanın eski püsküden kıyafetini yapıp gömen on iki talebe, bir müddet sonra dilsiz hale gelip harabelerde serseri dolaşmaya başladılar. Acayip bir sırdır. İbrahim paşa, bunlar benim yüzümden oldu, diye korkusundan bütün mektep talebelerine ve hocalarına pek çok ihsanlarda bulundu.

ALTMIŞ BİRİNCİ FASIL

MISIR'DA TANIŞTIĞIMIZ VELİNİMET EFENDİLERİMİZ MİRMİRANLAR, HANEDAN SAHİBİ ÂYANLARI BEYAN EDER

Evvelâ Hac Emiri Ebüşşevârib oğlu (Özbek bey) ulu handandır ve 500 askeri vardır. Bey oğlu beydir. Novalı bey: Bahadır, pehlivan adamdır. Kansu bey: Mısır kul oğludur. İlim ve fazilet sahibidir. Mülâkkab Ali bey: Sohbeti hoş bir adamdır. Ramazan bey: Kandiye gazasına gitmiştir. Kasım bey: Beşiktaşlı Kasım paşa oğludur. 500 askeri vardır. Abdullah bey: Bosnalıdır. Zülkadir bey: Abazadır. Dilâver bey: Abazadır. İbrahim Paşa: Circe hâkimi idi. İvaz bey: Gürcüdür. Defterdar-Hüseyin Bey: Anadolulu hoşsohbet bir adamdır. Kaytas Bey: çerkestir. Hacemiri Yusuf Bey haremi hasta yetişmiştir, çerkestir. Baklacı-Mehmet Bey: Bosnalı; bahadır kişidir. Bıyıklı-Mehmet bey: Bosnalıdır. Cündi Mehmet bey: Haremde yetişmiş, zorbalara tâbi olduğundan sürgün edilmiştir. Kör Ömer bey: Gürcüdür. Bir gözü kördür. Yeni beylerden İbrahim bey: Kürt asıllıdır. Mûsa bey: Mısır kul oğludur. Habeşli-Mehmet bey: Gürcüdür. Yeniçeri kethüdası iken, ocak halkı kendisini istemediğinden bir sancak verilerek Medine'de emekli oldu. Çınar Mustafa bey: Yeniçeri kul kethüdası iken Ahmet paşayı indirmek üzere zorbalarla birlik oldu. Abdurrahman paşa zamanında ocaklı istemediğinden Abdurrahman paşa tarafından Cidde beyliği ihsan edildi. Abdurrahman paşanın Çavuşlar kethüdâsı Hüseyin beye Mansure beyliği verildi. Anadolu'dan mirkelâm ve işgüzar bir kimsedir. Velinimet yeniçeri ağası Koca Mustafa ğa: Kastamonuludur. Mazlûm Ali ağa: Kundakçı-Mustafa Kethüdâ, Zülfikar Kethüdâ, Hüseyin Kethüdâ, Habeşli Kethüdâ, Muharrem ve Kenan Kethüdâlar, Karyağdı-Ali Çavuş, Selim, Gemci, Çelebi, Bekir, Hüseyin ve Şerif Çavuşlar... Şerif çavuşu Abdurrahman paşa boğdurdu. Selim, Bekir, Deli Hüseyin, Recep, Kırkapıcı zâde Abdullah efendiler ve babası Kırkapıcı Ali ağa, Ruznameci Abdurrahman, Eytam kâtibi İbrahim, Erzak kâtibi Ömer, Çavuşlar kâtibi Hüseyin çavuş oğlu Çelebi efendi, köy dellâlı Ahmet Çe-

lebi, Azepler ağası Hasan ağa, Müteferrika başı Şaban ağa, Tercüman başı Yusuf ağa, Azepler kethüdası Ahmet ağa, Nakip çavuşu Seyyid Hanefi, Koca-Hüseyin çavuş, Mirza Kâşif ve padişah müsahibi hadım Mesut ağa, Abdülhalim ağa, Nezir ağa, Abbas ağa, Hazinedar, Şahin Mehmet ağa, Hoca Salih ağa, Beşir ağa, Abdurrahman Ağa, Sultan Murat müsahibi Koca Halil ağa, Şeyhülharem Davud ağa, Tercüman Acem Mehmet ağa, Lâlâ Yakut ağa... Bu yukarıdaki harem ağaları hep, padişahların koltuk vezirleri olmuştur. Daha niceleri var ama, velinimetimiz olanlar bunlardır. Çerkes Süleyman bey, Abdurrahman paşa çırağı hazinedar Ali ağa, Oğulluğu Süleyman bey, kardeşliği küçük Selim ağa, yeniçeri kâtibi büyük Mustafa efendi, yine yeniçeri kâtibi Gürcü Süleyman efendi, Selim Kethüda, İsmail Kâşif ve kayın babası Balıklı Hoca Hüseyin ağa, Buhayre Kâşifi Mehmet, Kara Ali Kâşif, Şarkiyye kâşifi Ahmet ağa, Çalık Mustafa ağa.

ALTMIŞ İKİNCİ FASIL

MISIR'IN YILDIZ İLMİ, HEYET İLMİ, USTURLAP İLMİ ÜZERE İKLİMLERİ, ŞEHİR ENLEMİ VE BOYLAMI VE YILDIZ TALİHİNİN GÖK İLE YER ARASINDA NE KADAR MİLDİR VE YERYÜZÜNDE NE KADAR MİLDİR, ONU BEYAN EDER

İlim adamları, ilim kuvveti ile, bütün öbür boyunca tecrübeleri ile esrara vakıf olup öyle bildirdiler ki:

Yer yüzünden gökyüzüne kadar 356 mildir. Ve yeryüzü Umman denizi içinde yirmi bin yüz altmış mildir. Mısır da bunun içindedir ve kutru dünyanın kuzey güneyinde 6400 mildir. İbnülverdi ceziresinde demiştir ki Batlimos hekim yanında istidarei arz 20160 mil olduğu takdirde seksen bin fersahtır. Ve her mil 3000 zira'dır. Bir zira' üç şibrdir, her şibr 12 parmaktır, her parmak beş arpa uzunluğundadır. Nahni arz 7636 mil, yani 2545 ve üçte bir pesahtır. Basîti arzın tamamı yüz otuz iki bin kere bin altı yüz bin mil ve 288 fersah olur. Ama bu sözler Bukratos Fratfilikos ve filozok Batlimos hekimlerin doğru sözleridir. Ve onlar bütün acayip ve garip ilimlere, fenlere sahiptir. O zamanlar dünyayı gezip, dolaşıp görmeden ilim ile dünya büyüklüğünü 20160 mildir demişler.

Ama (Fetâhnâ) lâfzı 889 tarihidir. Sultan Bayezidi Veli Akkerman kalesini kuşatırken iki rahip gelip padişah ve Sivaslı Kara Şemsüddin ile buluşurlar ve (Akkirman kalesini falan gün ve saatte zaptedersiniz) derler. Bu rahiplere Padra ve Kolon (Kolomb) derlerdi. Kolon portakal, Padra İspanyol idi. Akkirman kalesi, dedikleri gün ve saatte zaptolundu. Kili kalesinin hakkında da söyledikleri gün anahtarları geldi. Bu rahipler, verilen hiçbir ücreti, ihsanı kabul etmediler.

Bu kalelerin fetholunacağını nasıl bildiniz? dediler. Onlar da (İlim kuvveti ile bildik) dediler. Ve (padişahımıza iki müjdemiz vardır. Trabzon'daki oğlun Selim, Mısır Sultanı, Mekke ve Medine padişahı olur, Süleyman oğlun Kızılelmaya sahip olur. Ama padişahım bir ulu müjdemiz daha vardır. Bütün padişahlardan büyüksün. Şu devlet size nasip olsun diye 140 yıldır ben, 110 yıldır Padra seyahat eder. İkimiz bu dünyayı yedi kere dolaştık. Septe boğazından dışarıda ilim kuvveti ile yedi bin mil batıya gidip (Yeni Dünya) yı bulduk. Bu dünyada olmayanlar orada vardır. Sularında altın, dağlarında madenler, sahralarında çimenzarlar var. Dünya milletinin ayağı basmamış. Padişahım nasip ola diye müjde ettim) dediler. Bayezidi Veli dedi ki:

«Bize Mekke, Medine ve Mısır'ın fethi lâzımdır. Öyle derya aşırı yere gitmemiz lâzım değildir.»

Deyince, rahipler el öpüp çıkıp papaya vardılar. Ona anlattılar. İspanya bunlara 12 parça kalyon verdi, yeni dünyaya malik oldu. Sonra İngilizler, sonra Fiyamnil, yani Felemenk kral oldu. Hâlâ yeni dünyayı 18 kral istilâ etmiştir.

Bütün krallar yeni dünya için birbirleriyle cenk etmededirler. Hattâ Uyvar fethinden sonra elçi Kara-Mehmet paşa ile Nemçe çasarına varıp, çasarın mektupları ile Bahri Muhit kenarında Lunçat şehrine vardık. Yeni dünya Karakaları vardı. Her biri 3000 kişi alırdı. Bu gemiler içinde tüylü, kısa boylu yeni dünya adamları vardı. Tercümanlarla yeni dünya ahvalini sorduk. Pedra, Kolon adlı papaslara söverlerdi. (Rahat bir dünya idik. Bu tamahkâr dünya adamları gelip, cenk ede ede ömürlerimiz kısa oldu) derlerdi. Velhasıl bu rahipler uzun ömürlerince seyahat edip, ilim kuvveti ile, tevarihleri (!) okuyarak, Atlas minor ve coğrafyaları tetkik ederek dünyayı olduğu şekilde yazdılar. Dünyayı kuzeyden güneye, doğudan batıya birkaç kere dolaştılar. Ve dünyayı 7 bin mil yazmışlardır. Hâlen bu dünyayı Bahri Muhit kuşatır. Onun kenarında gezerek keşiflerde bulunmuşlardır. Hâlen, Okyanus, Hint okyanusu, Dankarkız, Danimarka, Yeni dünya, Portakal denizcileri bu Padra ve Kolon papaslarının haritalarına göre hareket ederler. Gayet inanılır haritaları vardır. Sığ yerleri, demir tutan güzel limanları yazmışlardır. Ve karada bütün dağ ve taşı, nehirlerin çıkışını, uzunluğunu yazmışlardır.

Bunların yazdığına göre eski dünya 87 bin mil demişlerdir. Her mil kara zira' ile 4000 zira'dır. Her zira' 24 parmaktır. Bir mili 4000 adımdır. Yavaş yürüyüşle tam ..... saat yerdir. Bir fersah 12 adımdır. Eski hekimler yeryüzünü usturlap ilmi ile 7 iklim olarak taksim etmişlerdir.

BİRİNCİ İKLİMLER: Nil'in çıktığı Kamer dağı üzerinde iklim saydıkları ol şeydir ki, usturlap ilmi ile doğudan batıya meselâ bir Radde çekilmiştir. Onun üzerinde olan şehirlerin hepsi bir enlemde ve boylam-

dadır. Birinci iklimde Mısır'ın güneyinde Habeş gibi bir iklimlik yer daha vardır. Portakal hükmündedir. Heyet ilminde (medârı ced - Yengeç dönencesi) derler. İkinci iklimin nihayetine (Hattı üstüva - Ekvator) derler. Birinci iklimin arzı (enlemi), 12 derece 40 dakikadır. Ekvatorun güney tarafında dünya enleminde bir burun kalıp, burası hararetin şiddetinden abadan olmamakla iklim sayılmamıştır. Çünkü o taraflar Umman ve Okyanus denizleridir. Fakat Batlimos'a göre ekvatorun arkasında 16 derece 25 dakika da Zene ve Habeş eyaletine yakın bazı şehirler vardır ama, insan oğlu gitmediği için maymun, fil gibi mahlûklar ile doludur.

Hatta hakir 83 tarihinin temmuz ayında Foncistan'da seyahat ederken ekvatorun güneyinde 27 gün gidip Rubu daire ile irtifa alıp boylamı ... saat ve 16 derece, 23 dakika buldum. Ama birinci iklimin ortası orasıdır ki 6 derece, 37 dakika ola... En uzun gün 13 ola ve.....

İKİNCİ İKLİM: Başlangıcı öyle bulunmuştur ki enlemi 20 derece, 27 dakika en uzun günü 13 saat ola...

ÜÇÜNCÜ İKLİM: Enlem başlangıcı 2 7derece 35 dakika, en uzun günü 13 saat 45 dakika, ortalama enlemi 32 derece 37 dakika ve günün uzunluğu 14 saat dörtte bir saat ola...

DÖRDÜNCÜ İKLİM: Evveli İskenderiye, Reşid, Dimyattır. Mısır adasının üç iklimi tamam oldu. Dördüncü iklimin başlangıcı enlemi 35 derece 45 dakika, boylamı 14 saat ola... Ortalama enlemi 36 derece 22 dakika ve en uzun günü 14 buçuk saat ola...

BEŞİNCİ İKLİM: Başlangıç enlemi 38 derece 15 dakika ve boylamı 15 saat ola... Ortalama enlemi, 41 derece 15 dakika ve boylamı 15 buçuk saat ola...

ALTINCI İKLİM: Başlangıç enlemi 43 derece 22 dakika ve boylamı 15 saat bir çeyrek ola. Ortalama enlemi 45 derece, 3 dakika ve boylamı 16 buçuk saat ola.

YEDİNCİ İKLİM: Başlangıcı arzı 48 derece 24 dakika ola. En uzun günü 31 (?) saat ola. Ortalama enlemi 48 derece, 19 dakika, boylamı 12 saat ve dörtte bir olur. Hattâ bu hakir riyasız evliya, 1077 senesinde Mehmet - Giray hanın azlinde Dağistana kaçtığı vakit, Dağistanda Karabudak han ülkesine kadar gidip oradan Tarhuy, Karun, Andri diyarlarına, sonra Demirkapı'ya gelip oradan gemilerle Moskofun Terek kalesine, Hazer denizi ile üç gün üç gece selâmetle vardık.

Oradan altı günde Kazan vilâyetine, oradan kuzeye dokuz günde kâh Deşti Kıpçak, kâh Hazer kenarını geçip yine kuzeye yirmi gün Heyhat sahrası içinde gidip Heşdek vilâyeti ve İdil kenarında büyük bir diyara geldik ki yedi kere yüz bin ümmeti Muhammed var câmi ve medreseleri var. Moskofa yılda biner altın haraç verirler. Onların diyarında yedi ay evvel şiddetli kışta seyahat edip İdil nehri ötesinde Yu-

vanoça kalesine vardık. Orada gece gündüz yirmi bir buçuk saat idi. İki buçuk saatte sabah olurdu.

Yatsı namazı kılınmazdı. Yahşi ulemaları var. Kur'an okurlar, manasını Rusça verirler.

Yedinci iklim çoğunlukla Moskova memleketidir. Fağfur, Leh, Danıska, Karakov, Çeh, İsfeç hep yedinci iklimdedir. Ama bu Moskof diyarında kışın şiddetinden imar yoktur. Olanları da Kalmık tatarları harap etmiştir. Hakir bu İdil nehri ile Çalık arasında gezerken enlemini 63 derece ve boylamını 21,5 saat buldum.

Velhasıl bir Lakşe çorbası pişirinceye kadar felek kulesinden güneş doğuyor. Orada güneşin aslâ tesiri yoktur. İki kürk giymek gerektir. Ama Moskof diyarının Heşdek ve Müjik keferesi çok aptaldır. Cesur değillerdir. Bağ ve bahçe yoktur. Ama bitki, ot, hayvan çoktur. Bir kile yüz kile mahsul verir. Toprağı çok kuvvetlidir. Moskof papaslariyle tanışıp birçok sualler sordum. (Yedinci iklimin sonunda buz deryası içinde Kolondur adlı bir adada otururuz. Denizlerimiz altı ay donlu, altı ay güneş doğmaz ve karanlık yerlerdir. Gece 2, gündüz 22 saattir) dediler. Hakir (Bu İdil kenarından kaç günlük yoldur) dedim. (Biz oradan çıkalı dört ay oldu) dediler. Kışın şiddetinden yüzleri parça parça olmuştu.

Kurtubî, mesalikinde yazmıştır ki, birinci iklim doğudan itibar edildiği takdirde Kadıbilâd Sırden kıyılarından geçer, sonra Habeş'e girer. Lüke adasına varır, oradan Arap yarımadası, Yemen, Mağrip sahili ve Mağrip denizinde son bulur. Tanınmış şehirlerden Togar, Umman, Aden Hadramut ve San'a birinci iklimden ola...

İKİNCİ İKLİM: Adı geçen taraftan muteber olduğu üzere Yemen, Hint ve Sind'i geçip Lahsa denizi, Basra'ya, Tihâme'ye, Arap yarımadasına, Yemen'e, Hicaz denizine, Mekke, Tâif, Medine, Kulzum denizini kesip Afrika şehirlerine, Mağrip denizine ulaşır.

ÜÇÜNCÜ İKLİM: Sind, Hindistan, Kandehar, Kâbil, Kirman, Çirut, Secistan kıyılarını geçip Istahr, Mirhiban, Şiraz, Şelkir, Gûr, İhvaz, Garak, Vasıt, Kûfe, Bağdat, Aybar, Hint, buradan Şam, Hama, Humus, Sur, Akkâ, Remle, Save, Taberiye, Gazze, Beyti Mukaddes, Askalan, Medayin, Teniş, Dimyat, Reşit, İskenderiye, Fustat, Fayyum, Şarkiyye şehirlerini geçip Tunus, Cezayir, Tanca, Fas, Endülüs, Kurtuba, Merankûş hep üçüncü iklimdir.

DÖRDÜNCÜ İKLİM: Sind, Horasan, Semerkant, Belh, Buhara, Hırat, Isfahan, Serhas, Tus, Zebilistan, Nişabur, Nehavend, Dinur, Halvan, Nusaybin, Musul, Hucend, Fergana, Kali, Kala, Rakka Birecik, sonra Şam'ın kuzeyine geçip Malatya, Halep, Kayseriye, Antakya, Şam, Trablus, Tarsus, Adana, Tartus, Mamuriyye, Silifke, Kıbrıs, Girid, Misine adası, Portakal, İspanya, Cineviz, Fransa'da dördüncü iklim son bulur. Yeni dünya, Fransa kıyılarına karşıdır. Fakat iklimi tarh olunmamıştır.

BEŞİNCİ İKLİM: Yecüc şehirlerinden geçip Çin, Hoten, Horasan'dan bazı şehirlere uğrayıp, Anadolu, Karaman, Adalya'ya, oradan Akdenizi geçip, Kalavra burnuna, Venedik Bundukani, Duduşka, Almanya deryasında son bulur. Karşısı yedi bin mil yine yeni dünyadır.

ALTINCI İKLİM: Hazer'den, Taberistan denizine varmadan, Tercan'a geçip Mağrip denizinde son bulur. Kostantiniyye ve Fransa'nın son şehirleri burada tamam olur. Eskiler İstanbul'u altıncı iklimde göstermişlerdir ama, beşinci iklimin sonlarındadır. Çünkü İstanbul'un enlemi 41 derece 15 dakika, boylamı 15 saattir.

YEDİNCİ İKLİM: Kuzeyinde Yecüc duvarı nihayetinde Türk ve Sakalibe diyarı, Moskof, Leh, Çek, İskaç, Felemenk, Dunkar Kız, Danimarka, Alman, Lunçat ve karşısında İngiliz ve karşısında yedi bin mil uzakta yeni dünya vardır.

BİR BAŞKA ÇEŞİT YEDİ İKLİM

Birinci iklimde 20 dağ, 30 büyük nehir vardır. Halkının renkleri hep karadır. Fakat Sudan kavmi beyazdır. Yine Mısır'dadır.

İKİNCİ İKLİM: 27 dağ, 27 nehir vardır. Halkının renkleri esmerdir. Bu da Mısır'a uğrar, Nil sahilleridir.

ÜÇÜNCÜ İKLİM: 30 dağ, 22 büyük nehir vardır. Fakat Mısır'daki nehirlerin hepsi Nil'dendir. Bu da Mısır'a uğrar. Mısır'ın üç iklimde hissesi vardır. Bu kadar büyüktür. 70 melikler sahiptir. Etrafı 18 bin mildir. Nil'in doğuşundan, Akdeniz'e dökülüşüne kadar sekiz aylık yoldur. Yeryüzünde bu kadar uzun nehir yoktur.

DÖRDÜNCÜ İKLİM: 25 dağ, 22 nehirdir. Ahalisi hep beyazdır.

BEŞİNCİ İKLİM: 30 dağ 15 nehirdir. Ahalisi hep beyazdır.

ALTINCI İKLİM: 11 dağ 40 nehir ve bilhassa Tuna nehridir. Tuna nehri yüz on konaktır. Yedi yüz nehir karışır. Karadeniz'e beş kol ile dökülür. Ta Viyana, Prag ve Almanya'ya kadar içinde Karamürsel, Zarbına, Transa yüzer. Allah'a hamdolsun bu Tuna boyunu beş kere seyahat ettim.

YEDİNCİ İKLİM: 10 dağ var. Bilhassa Dağistan yakınında Elvend dağı kadar yeryüzünde yüksek dağ yoktur. Çünkü tepesine kimse çıkamamıştır. Gulyabaniler, yırtıcı hayvanlar vardır. 40 nehir vardır. Kurban nehri bu dağdan çıkıp Dağistan ve Çerkezistan'dan geçip Taman adası yakınında temrük kalesi dibinde Adahun ve Yeliske boğazında Karadeniz'e dökülür. Terek nehri de bu dağdan çıkıp Hazer denizine dökülür. Bu iklimin adamları kırmızı renkli, bahadırdır.

SEKİZİNCİ İKLİM: 10 dağ, 40 nehir vardır. Bilhassa İdil nehrinin eni 40 - 50 mil, derinliği 30 - 40 kulaçtır. Halkının rengi beyazdır. Hakir riyasız Evliya 41 senelik seyahatimde gözümle gördüğüm büyük nehir-

lerden evvelâ İdil, sonra Cayık, sonra, Şattülarap, Nil nehirlerini gördüm. Hekim Batlimos'a göre yeryüzünde 200 büyük 44 bin küçük nehir vardır. İbni İshak'a göre yeryüzünde 148 büyük dağ vardır.

BİR BAŞKA YEDİ İKLİM VASIFLARI

Birinci iklimin uzunluğu doğudan batıya 1250, eni 190 fersahtır. Bin şehir vadır. 50 si çok büyüktür. Hep karalar vilâyetidir. Habeş, Yemen, Safa, Nahicvan, Noğar, Kars, Serendip, Hint, Serendi, Çin Mağripte Fes (Fas) Merankûş, Sudan, Fone ve Bornu...

İKİNCİ İKLİM: Uzunluğu 2400 ve eni 136 fersahtır. 27 yüksek dağ, 200 nehir var. Başlangıcı Hocend ve Hind, Sind, Mamuriyye, Hire, Kend, Cezayir, Necid, Tehamiyye, Yetrep, Hicaz, Kulzum denizi, Berberiye, Afrikiyye, Mısır vardır.

ÜÇÜNCÜ İKLİM: Uzunluğu 2925, eni 90 fersahtır. 3000 nehir var. Başlangıcı Çin'in kuzeyinde Mogan; Kandehar, Kâbil, Zabilistan, Sistan, Kirman, Fars, Umman sahilleri, Basra, Lahsa, Istahr, Şiraz, Nişabur, Gur, İhvaz, Irak, Bağdat, Şam, Ferhin, İskenderiye, Mokan, Efrensiyye, Bekiriyye'de son bulur.

DÖRDÜNCÜ İKLİM: Uzunluğu 2700 eni, 102 fersahtır. 25 dağdır. 32 nehirdir. Başlangıcı Tibet, Harhir, Horasan, Belh, Buhara, Moltan, Taberistan, Deylin, Kazvin, Rey, Kum, Kâşan, Isfahan, Hemedan, Halvan, Şehrizor, Musul, Nusaybin, Halep, Antakya, Tarsus, Mamuriyye, Kıbrıs, Girid, Venedik, Alman'da son bulur.

BEŞİNCİ İKLİM: Uzunluğu 2550, eni 102 fersahtır. 1040 nehirdir. 35 dağ, 30 vadisi vardır. Şehirleri evvelâ Gur, Kane, Kaş, Harzem, Tibet, Güze, Ermeniye, Buhara, Semerkant, Hocend, Taşkend, Gülkent, Kend, Sincan, Kirman, Antakya, Nemse diyarında Budin, Ostorgon, Sidvar, Kanije, Ustolni Belgrad, Tata, Papa, Kumran, Yanik, Pojen, Şamartin, Pojah, Peşpehil, Bec, Prag, Lunçat, Amsterdam'da durur. Karşısı İngilizdir.

ALTINCI İKLİM: Uzunluğu 2380, enliliği 90 fersahtır. 37 ve 1070 şehirdir. Başlangıcı Yecüc ve Mecüç duvarı, Kuzeyi Horasan, Harzem, Cac, Azerbaycan, Ermen, Ahlat, Rumiye, Endülüs'te sona erer.

YEDİNCİ İKLİM: Uzunluğu 2206, eni 140 fersahtır. Çoğu vilâyeti Fağfurdadır. Kazak, Moğol, Boğol, Moskova, Deştikıpçak, Tatar, Kırım, Leh, Çeh, Daniska, İsfaç, Felemenk'te son bulur. Karşısı İngiliz adasıdır. Bu adanın etrafı sekiz bin mildir. Krallarının tahtı Londra'dır. Sultan Ahmet asrında pederimiz Derviş Mehmet Zillî varmışlar ama hakir varmadım. Karşısındaki Lunçat limanına vardığım halde, karşıya geçmek nasip olmadı.

MISIR

Üçüncü iklimin ortasında enlemi 27 derece 30 dakika, en uzun günü 14 saat 13 derece ve 45 dakikadır. Sıcak vilâyettir. Yıldız talihinde Kevâkibi Merih saatte bina olmadığı için içinde daima fitne, kavga, katil eksik değildir. Ama talihi gayet kuvvetlidir. Her vakit bolluktur. Mısırda bir hüda sırrı vardır. Dünyanın neresinde bir olay olsa, kırk gün evvel Mısır'da dedikodusu olur. Meselâ (Kamaniçe bugün fetholdu) diye bir dedikodu çıktı. 40 gün sonra bir vezir ağası gelip 108 tarihinde fetihnameyi getirdi. (Mâte vezir = vezir öldü) diye bir lâf çıktı. 22 inci günde Köprülü oğlunun ölüm haberi geldi. Yine bir gün bir budala (Paşa düştü) dedi. Yedinci gün Defterdar Ahmet paşayı vezirlikten düşürdüler.

Bu tesir her halde Mısır'da evliya, peygamberzâde ve peygamberlerden binlercesinin mezarı olduğundandır.

ALTMIŞ ÜÇÜNCÜ FASIL

MISIR MEZARLIKLARINDA GEÇMİŞ SULTANLAR, ULEMA, ŞEYHLER, KADILAR, BÜYÜK EVLİYA, ASHABI KİRAM, İMAM VE MÜÇTEHİTLERİN NURLU MEZARLARINI BEYAN EDER

Evvelâ Mısır'ın doğusunda Mukattam'da hazreti Musa, Harun ve İsa mabetleri vardır. Mısır fatihi Amr ibni Âs asrında bu dağa 17 bin sahabe gömülmüştür. Bu dağa Cûşî dağı derler. Güneş doğunca, dağın gölgesi Nil sahilinde Fustat'a kadar uzanır. (Mukattam gölgesinde gömülü olanlar cennetliktir) diye hadisler vardır. Bir rivâyete göre Hazreti Nuh'un bir evlâdının adı Mukattam idi. Bu dağda otururdu. O yüzden bu adı almıştır. Bu dağda gömülü olup ziyaret ettiğimiz büyükler:

Evvelâ Mısır fatihi Amr ibni Âs, Ebu Nasrulgaffârî, Sihircilerin piridir. Peygamberin müsahibi idi. Sonra Abdullah bin Hâris, Hazreti Yusuf'un kardeşi Yâmen, Yusuf'un oğlu Efrâyim, Sarim ibni Yehud, Hazreti Hâcer, Melik Reyyan, Mısır azizi, Züleyha hepsi Mukattam dağı eteğinde gömülüdürler. Abdullah bin Halâmet üs Selma sahabedendir. Hazreti Musa mescidi vardır. Burada Hazreti İsa, validesi Meryem ile üç sene kalmıştır. Hazreti Yusuf kardeşi İbn Yamen'in asitânesini Tulon oğlu Ahmet tamir etmiştir. Firavun Tennur'un binasının eseri hâlâ dağın tepesinde görünür. Bu dağın üzerinde Melik, Leyl, Decle, Mustafîn düzlükleri vardır. Ta Ayni Musa'ya varıncaya kadar, altı saatlik yer vâdilerdir. Halk bu sahralarda Ciran ve Ernob avlarlar. Gezinti yerleridir. Bir de Hazreti Mûsâ'nın veziri Hervun Ahi ziyaretgâhı vardır. Buranın üst eşiğinde:

«Emere biensee hâzezzâviyetülmübâreke vezir İbn Câfer İbnil arab»

Hazreti Zübeyr mescidi ve Sahra mescidi, bir kayaya oyulmuştur. Deylimî ve Şerifül Cercânî merscitlei bu Cûşî dağı eteğindedirler.

Maruf mescidi, Mahmud mescidi, Velve mescidi (416 tamir edilmiştir.)

Şakik Bostanur râi, Seyyitler (ikisi birader imişler), Mısır fethinde bulunmuşlar, sahabedendir, Kadir gecesi ikisi beraber ölmüşler. Hâlâ Kadir gecesi üzerlerine nur yağar. Şeyh Kogai, Mahmut ve Velve mescitleri eskidir. Duaları kabul olunur buyurmuşlardır.

Sahabeden Abdullah bin Hâris, Abdullah bin Hadâfetüs Sehmî kabirleri vardır.

(Mâte fî hilâfeti Hazreti Osman R.A.) yazılıdır. Ve emirür Rum Abdullah ibni Hudâfe (Ömer ibni Hattap zamanında öldü), Hazreti Şeyh Ukbe ibni Âmirül Cüheyni, Mısır fethinde şehit olmuştur. Hazreti Osman'ın izniyle yazdığı Kur'anı Kerîm, Amr ibni Âs câmiindedir. Mukattam dağı gölgesinde gömülüdür. 1065 târihinde dördüncü Mehmet silâhtarlarından Mısır Vâlisi Ebunnur Haseki Mehmet paşanın imamı Nuh efendi rüyasında görür ki, (Şu hâkimezelletten bizi kaldır tamir eyle, Allah sizi tamir ede) der. Bunun üzerine paşa bir câmi, bir tekke, bir imaret, sebilhane, çocuk mektebi, 50 adet fukara evleri, etrafında duvar yaptırırlar. Birçok evkafı vardır. Çok mamurdur. Şeyh Ukbe'nin üzerine kurşunsuz bir kubbe yaptırmıştır. Yanında da türbe mevcuttur. Sandukasının barşucunda altın, yaldızlı şamdan ve kandiller vardır. Baş ucundaki mermer sütun üzerinde şöyle yazılıdır. Burası, Arif Billah Şeyh Ukbe bin Âmir Cüheyni (Ashabı kiramdan) nin makamı olup, dördüncü Sultan Mehmed'in silâhtarı Mahmut paşa, bu mübarek yeri yeniledi. Sene 1066).

HAZRETİ SİTTİ NEFİSE MEŞHEDİ: Mısır'ın güney tararfında gömülüdü. Büyük imareti ve hayratı vardır. Başkaca Abbasî melikleri de burada gömülüdür. Kubbesinin üst eşiğinde uzun bir yazı vardır. Câmiin maksureleri kenarında (Elmütevekkil Alellah Abdülâziz bu mübarek yerin yapılmasını emretti. Cemaziyelevvel 186) yazılıdır. Kapısı yeşil atlas örtülüdür. Dört köşe bir sanduka içindedir. Birdenbire insan görünce vücudunu bir titreme alır. İnsan bakmaya cesaret edemez. Her taraf gayet murassa süslerle süslüdür. Gelmiş melikler hepsi birer kıymetli şey hediye etmişlerdir. İbrişim halılarla kaplıdır. Beş vakitte hatim indirilir. Çoğu kadınlar ziyaret ederler. İki evlâtları Kasım ve Tayyip de yanlarında gömülüdür. Hattâ Sitti Nefise hazretleri ölüm halinde iken iki evlâtlarına (Siz benimle ahret seferine gelir misiniz!) der. Onlar da (Evet geliriz) derler. (Öyle ise emanetlerinizi teslim ediniz) der. Hemen iki şehzade ruhlarını teslim ederler. Her sene Rebiülevvel ayında üç gün mevlût olur.

Burada yatan diğer kimseler şunlardır: Hazreti Ali oğlu, Hasan oğlu, Zeyd oğlu Seyyid Yahya (Sitti Nefise'nin ana baba bir kardeşidir.) Bundan başka hazreti Ali oğlu Hüseyin oğlu Hasan oğlu, İsmail Ceddurresin (Adı İsmail Eddibne), onun oğlu İbrahim Tabataba oğlu Hicaz şerifi Seyyid Kasım (bu silsile mermer sanduka etrafında yazılıdır. Yine hazreti Ali ahfadından Kasım oğlu ile Mehmet Yahya kabri vardır. Yine Hazreti Ali oğlu Hasan oğlu Ali oğlu Zeyd'in başı Meşhedi var. Abdullah oğlu İbrahim'in başı Meşhedi. Bu mübarek baş, mescidi nebevî mihrabı önünde olup ziyaretgâhtır (Bu binayı, Allâme Hazretleri yaptı) yazılıdır.

Ebubekir oğlu Mehmet Meşhedi, Mısır'ın dış batısında bir harap kubbedir. Kapısı üzerinde (Binâyı allâme-i Asr) yazılıdır.

Ona yakın İmam Zeynelâbidin hazretlerinin Meşhedi vardır. Bu imareti yapan Abbasilerden El Müstekfi Billahtır. Her ayın başında mevlût okunur. Gayet yüksek bir kubbe altında gömülüdür. Dört tarafında mermer sütunlar vardır. Kabrinin kıble tarafında bir vaziye vardır. Avlusunun dört tarafında hücreler var. Avlu kapısı kuzeye açılır. Üst eşiğinde:

«Hâzâ meşhed-i Âl-i imam Ali ibn Zeynelâbidin ibn İmam Hüseyin ibn imam Ali bin Ebî Tâlib ibn Abdülmuttalib... Sene ihdâ ve işrin ve mie (121)». yazılıdır. Ama tuhaflık buradadır ki hakir 1058 de Bağdat'a vardığım vakit orada da Zeynelâbidin hazretlerini ziyaret ettik. Sonra 1082 de Medine'de Baki'e varıp Abbas yanında Zeynelâbidin ziyaretinde bulunduk.

TABİİN ÜMMETİ ZİYARETGÂHI: Evvelâ Tulon câmii avlusunda Şeyh Yeşker, Bâbı cedide yüz adım yakın Şeyh Ebu Muhammed Abdullah bin Veheb ibni Müslim, Mâlik ibn Enes, İbni Ebî Zib, Ruh ibn Abdülcebbar, Hayr ibni Serih, Leys ibn Said, Kadı Bekir kabri, ibn Kuteybe (Mısır'a kadı olmuştur) Şeyh Cezel, Şeyh Eti, Hayr ibn Naam, yeğeni Ebâ İsmail, Abdülhamit kızı Fatma, Şeyh Tabataba kabirleri vardır. Ferec kabri, (Tabataba'nın gulâmıdır). Erbain sandukasının taşı üzerinde «Yahya ibn Bekir hüve sâhibül vata» yazılıdır.

Nefalle Abdurrahman kabri (Hazreti Osman'ın evlâdıdır. Peygamberin kızı Ümmü Gülsüm'den doğmuştur) sonra Abdullah bin Revâha, Ebül Ceyş Ali ibn Ahmet ibn Tolon kabirleri, Şerifül ....., Makremi, Mehmet kızı Fatma kabirleri.. Yol üzerindedir. Ziyaretçileri hiç eksik değildir.

Şeyh Câmi, Kayıtbay çölünde gömülüdür. Ebubekir Udfuî, Meşhed Hüseyin yakınındadır. Şeyh Ebülhasan Abdurrahman da burada gömülüdür. Şeyh İmam ebi İshak ibn İbrahim Mukatam dağında gömülüdür. Şeyh Ebulhasan, câmi-i atik yakınında..... Kadı Ebulhasan Ali, Ebû Abdullah Mehmet, Ebu Nasr Sarrâcül Âmiri kabirleri... 314 te vefat etmiştir. Saraçlar mescidinde gömülüdür.

Ebulhasan Elvezir, Ebülfethüssûrânî ile bir yerde gömülüdür. Ebülbestamî, Baskin mezarlığında Melik Arap ile beraber gömülüdür. Kayıtbay sahrasında Elcercânî gömülüdür. Şeyh Natık, Kayıtbay kubbesine yakındır. Ukbe Ömerül Kudsî ona yakındır. İbnül Cevherî, 481 de ölüp, Ebülberekât yakınında gömülüdür.

Ebül Abbas el Hattat Ahmed ibn Debbilî 373 de ölüp kabri kıble tarafındadır. Şeyh Ebülfadi, Haşimî Abbasî torunlarından Şeyh Ebu Talip, İmam Şâfiî yanındadır. Bezzaz, Şeyh Ebulhasan Ali, Kindî, Fukaî hazretleri yanında gömülüdürler. Temimüd darî kabri, Şeyh Bekir evi tarafındadır. Abdülmelik bin Hasan 432 zilhiccesinde öldü, Cûsî dağı eteğinde yatar.

Sâümül Afif Elvâsıtî, Şeyh Ebulhasan Essabi, Ebüllîs Zinnun, Ebir Râbi Süleyman, Fakih Ebüssüreyya bu dağ eteğinde yatarlar.

Fâtımatüssevda, İbni Haşim, İdrisül Havlânî büyük mezarlıktadırlar. Diğer mezarı olanlar.. Hudâfetül Yemânî, Şafkaran ibn Abdül Arabî, Abdullah bin Avfaz Zehri, Hazreti Ali, ahfadından Seyyid Ahu Gülsüm bintül Kasım Meşhedi, Seyyid Yahya (Hazreti Ali oğlu Hüseyin oğlu), Selâme ibni İsmail kabri, Mûsâ Kâzım kızı Emine Meşhedi, Seyyit Mehmet İbni İbrahim (Hazreti Hüseyin'in torunu), Seyide Sittî Zeynep (Hazreti Ali'nin torunlarından), Sitti Asiye, Mısır kalesi altında gömülüdür. Buna yakın Şeyh Ebulhasan, Mâlik, Şeyh Salih Mâlik, Abdurrahman ibn Avf kızı Hind'in kabri, İmam Şâfii yolundadır.

Sultan kâtibi, Abdülhakim oğlu, Şeyh Mehmet Abdullah Bürketül Nabeş'te gömülüdür. Ebî Abdullah Mehmet 268 de ölüp Cûşî'de gömülüdür.

Seyyide, Câfer Sadık kızı Fatma, Sa'dülvehri oğlu ....., Ebu Mehmet İsmail Kura, Ebubekir Dekkak, Kadı Nasrulbağdadî oğlu Abdülvehap, İmam Ebî Ömer, Osman, Ihşitlerden Kâufurun kabri büyük mezarlıktadır. Vezir Câferül Fırat, Şeyh Hasanül verrak, Şeyh Ebu Hasan Ali... ile Sehlüddinurî (331 de öldü), Şeyh Ebî Abdullah Abdurrahman, Ebubekir Istablî, Fakih Makami Ebülmâlî (Hazreti İdris'ten beri böye târihçi gelmemiştir), bir adama unutkanlık gelse, bunun mezarına varıp yedi gün aç karnına yedişer siyah üzüm yese, aklı Aristo gibi olur. 551 senesinde öldü). Şeyh Cuha, yani Arapların Nasreddin hocası gibi, Şeyh Ganaimi Şâmi (Açık kerametleri Tabakat Şeravî'de yazılıdır). Tolon oğlu Ahmet (vefatı 271. Hazreti Osman'ın babası Affan yanında gömülüdür.) Hazreti Ebubekir'in zevcesi hazretleri...

Malûm ola ki Mısır Kahire'nin dört tarafında, yani eski şehir Fustatîda Bulak şehrinde, imam Şâfiî yakınında, Kayıtbay yaylasında içte ve dışta 12 mezarlık vardır ki, Veliler, Nebîler, Peygamberzâdeler, peygamberler yatarlar. (Beyit) :

Nelerden arda kalmıştır dilâ dünyâyı söyletsen
Kimi Cem'dir kimi Dârâ yatan mevtâyı söyletsen

Anlamınca nice bin kere yüz bin mübarek şeyhler ve bilginler gömülüdür. Hazreti Âdem ve Hazreti Nuh'tan beri nice kere Mısır imar, veya harap oldu. Evliyâ ve enbiya mezarları yıkıldı. Hepsine birer Fâtiha okuyup, ruhlarına hediye edip âşinalık etti. (Beyit) :

Derd-i aşkı çekmiyen aşkdan veley bîgânedir
Bîvesile her kişi sultâna olmaz âşina

Bir hadisi şerif vardır. (Bir hususta hayrete düşerseniz, kabirler ehlinden yardım isteyiniz) ilk haccı şerifimizde Mısır'a girdiğimiz vakit Mısır sarayından güneye mezarlık içine iki bin adım bir kumsal yolda gidip bir kasaba ortasına vardık.

ŞEYHLER ŞEYHİ, İMÂMÜL HÜMAM, ALLÂME HAZRETİ İMAM-I ŞAFİİ MEŞHEDİ

Allah'a hamdolsun asitânelerine yüz sürüp adağım olan hatmi şerifi ruhlarına hediye ettim. Kârgir yüksek bir kubbenin kuzey tarafında gömülüdür. Bu kubbenin içi, her tarafı en güzel mermilerle kaplıdır. Ve nice kıymetli kandiller asılıdır. Duvarlarında gayet güzel yazılar yazılıdır. Kubbenin güney tarafında ibrişim halılar örtülü bir mihrap vardır. Kubbesi üzeri kurşunla kaplıdır. Bu kurşunlar, Rum kurşunu gibi üç arşın tahta kurşun değildir. Birer tabaka kâğıt büyüklüğünde dört köşe tahta kurşundur. İçinde altın vardır derler. Aleminin ucunda bir gemi vardır. İçine kuşlar için buğday ve arpa koyarlar. Etrafında nice şeyhler, vezirler gömülüdür. İmam-ı Şâfiî sandukası üzerinde yeşil sırmalı atlas örtülüdür. Sandukanın etrafında parmaklıklar vardır. Baş ve ayak ucunda büyük altın yaldızlı şamdanlar vardır. Baş tarafındaki bir mermer sütun üzerinde İmam-ı Şâfii'nin nesebi yazılıdır.

Vefatında yaşları 54 olup, Gazze şehrinde doğmuşlardı. Üç sene valideleri rahminde durdular!?. İmam-ı A'zam hazretleri vefat edince dünyaya geldi. İmam Mehmed ve İmam Mâlik'ten ders aldı.

Yine bu kubbenin içinde batı tarafında bu binayı yapan hayır sahibi Sultan Mehmed Kürdî ve validesi Sittî Şemse Melike gömülüdür. Kapısının üst eşiğinde:

«Üdhulûha bi selâmin âminin...»

âyeti kerîmesi yazılıdır.

Bu kubbe etrafında yatanların hesabını Allah bilir. Bizim ziyaret ettiklerimiz şunlardır:

Eşşeyh Ebül Hasenül Bekrî, Şeyhülislâm Zekeriya El Ensârî, Şeyh Necmeddin, Şeyh Ferhanül Hasenî, Şeyh Şibanür Râî...

İmam-ı Şâfii asitânesi başka bir mahalledir. Altı yüz hanedir. Kat kat olan evlerin pencerelerinden birer zenbil sarkar. Sadaka isteyenler o

zenbilleri oynatırlar. Ev sahibi, para veya ekmek verir. Yol üstünde dilenciler doludur. Bu kasabada bir câmi, bir medrese, havuz, yedi tekke, hücreler, iki imaret, on kadar dükkân vardır. Hayır sahipleri Sultan Mehmed Ekrad ve Elmelik Kâmil'dir. Nil'den sular gelir. Her cumartesi gecesi salih kimseler def ve kudum ile tevhit ederler. Meşaleler, kandiller yanar, şiirler, kasideler, mevlût okurlar. Hafızlar toplanıp o gece 600-1000 hatmi indirirler. Senede bir kere mevlût ayında nice kere yüz bin adam toplanıp minareler, çarşı pazar kandillerle süslenip iki gün iki gece mevlût okunur.

İmam-ı Şâfiî kubbesinin batı tarafında, pencere dışında Şeyh Bekrî hazretleri, ataları ile birlikte yetmiş adet sultanlar gömülüdür. Bu imamı Şâfiî makamından iki yüz adım uzakta...

ŞEYH FAKİH, SEYYİD ABDURRAHMAN EBÜLHÂRİS OĞLU HAZRETİ İMAM EBÜLLEYS

Mısır ikliminin şeyhülislâmı idi. Bu sultan da büyük mezarlıkta bir yüksek kubbe altında gömülüdür. Başkaca câmi, medrese, tekke, sebil, imaret, 200 kadar fukara evleri vardır. Sandukasının bulunduğu kubbe, ancak beş yüz kişi alır. Burada Mısır uleması toplanıp Kur'an okurlar. Asitâne üzerinde şu yazılıdır: «Bu mübarek merkadın inşası için Sultan Melik Kansu Gavri emir verdi. Sene 620.»

Yüksek kapının sol tarafında bir Âyeti kerîme, onun altında ihlâsı şerif ve onun altında «Târihi 772 de» yazılmıştır. Hakir bir Yasin okuyup ruhuna hediye ettim. Ebülleys mezarı yanında Süleyman han vezirlerinden Davud paşa kabri vardır. Başka câmi, tekkesi, imareti, sebili vardır. Büyük oğlu Şeyh Mehmet Anka, sağ tarafında, küçük oğlu Abdullah Elukab sol tarafında yatar. Şahini tarikattedir. Herkesten çekilip ibadet ederler. Hiçbir yerden maaşı yoktur.

Bir alay divâneyüz kafı kanaat bekleriz.

Ama Cenabı Hak nafakalarını gönderir. Mısır'da mevlevihane yakınında İmam-ı Şâfiî pederi Şeyh İdris ibn Abbas gömülüdür. Ama hakir Şeyh İdris mezarını Gazze'de ziyaret etmiştim. Kasrül'ayn'de Şeyh Abdullah Irakî gömülüdür. Bunlardan başka Derbül Kenisiyye yakınında Şeyh Ebubekir Elmuarref, Sitti Nefise yolunda Uzun kabir Meşhedi (bazıları Kırklar makamı derler), yakınında Ebubekir Telismati, ona yakın Nasıreddin sultan veziri (200 yaşında Selim hana yetişmiştir) Bâb-ı Nas yakınında Hazreti Mûsâ makamı, Dikke köprüsü yakınında Şeyh Hasan Şazeli (Sar'alı olanlar kırk gün hizbül bahir okurlarsa şifa bulur, 656 da vefat etmiştir). Buna yakın şeyh Sakiniyye mezarı, kadı-asker sarayı yakınında Şeyh Merzuk Kefâfî merkadı, Kantaratüllimon yakınında Şeyh Mehmet İnan, Derbi Cemmiz yakınında şeyh Hanefi merkadleri, Bâb-ı

Şa'riye yakınında Şeyh Şa'ravî (pek çok telifatı vardır) Mısır içinde şekerciler mahallesinde Sultan Aybey Türkmanî mezarı vardır. Kubbe yoktur. Etrafı beyaz mermer duvardır. Aybey, Kâbe'ye siyah örtü gönderen Şecerüddür'ün kocasıdır.

Bir gün Şecerüddür, kocasına gücenip, hamamda Aybeyi câriyeleri vasıtasiyle öldürtmeye azmeder. Aybey bir câriyenin elinden kılıcını kapıp üryan dalkılıç olur. Meğer Şecerüddür, kubbenin üzerindeki bir pencereden seyreder imiş. Heyecandan kubbe ile birlikte aşağıya düşer. Çünkü çok şişman imiş. Aybey Şecerüddür'ü öldürür, kendisi de aldığı yaralardan ölür. Şecerüddür'ün kabri mamurdur.

Mısır Abbasîlerinden Elmütevekkil Alallah Sitti Nakip kubbesi önünde gömülüdür. Hâkim Biemrillah (Mısır'da geceleri meşalelerle ışıklandırıp gündüz etmişti. Kim gündüz sokağa çıkarsa öldürtürdü. Geceyi gündüz, gündüzü gece yapmıştı. Herkes alış veriş için gece dışarı çıkardı. 41 sene halifelik yapmıştır. Sonra öldürüldü.)

Sitti Nefise yanında gömülüdür. Bâb-ı Nasr'daki büyük câmii yaptırdı. Câmi-i Ezheri at mezbelesiyle doldurdu. Halife Elmuktesid Billah da Sitti Nefise yakınında gömülüdür. Yine halifelerden Elmütevekkil Alallah zamanında Çerkes Berkok sultan idi. Yine o sırada Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid idi. Elmütevekkile elçi gönderdi. O da Yıldırım'a bir seccade, bir Kur'anı Kerîm, bir kılıç, bir at, bir koyun gönderip menşur verdi. Mütevekkil Alallah 45 sene halifelik yaptı. Sultan Ferec zamanında ölüp, Sitti Nefise yakınında gömüldü.

Elvasıl Biemrillah 788 de Sitti Nefise yakınında gömülüdür. Elmuktesit Billah, 845 te vefat etti, yine halifelerden Elmüstekfi Billah, Elmüstencid Billah da Sitti Nefise yakınında gömülüdür. Fatih Sultan Mehmet onun vefatını işitip üzüldü. Bir sırmalı cibinliği, Akşemseddin halifelerinden Burhaneddin Muğlâvî ile Sultan Kayıtbaya gönderdi. Sandukası üzerine örtülmüştür.

Elmütevekkil Alallah... Mısır fethinde Sultan Selim ile beraber idi. Sultan Selim kendisini İstanbul'a götürüp Pîri paşa sarayına misafir etti. Sultan Selim vefatından sonra Sultan Süleyman ile sohbet ederdi. Babası Mısır'da ölünce, onun yerine halife olmak için Sultan Süleymandan izin istedi. Padişah da onu Kapudan Palak-Mustafa paşa gemileriyle Mısır'a gönderdi. Davud paşa Mısır'da karşıladı. Ataları tahtına oturdu. 905 te Davud paşa sarayında öldü. Abbasî halifeleri bununla son buldu. Mısır Abbasileri 17 adettir. Mısır'da Şeyhüşşüyuh mertebesinde idiler. Sikke ve hutbe namlarına idi. Hükümet Çerkes sultanlarının elinde idi.

MISIR SULTANLARI, EYYUBİLERDEN SALÂHADDİN YUSUF BİN EYYÜP ŞADİYÜLKÜRDİ

Yedi neferdir. Salâhaddin Yusuf 589 da kendi câmii yakınında gö-

mülüdür. Bazıları Şam'da gömülüdür derler ama yanlıştır. Mezarında tarihi ile mazbuttur. Melikül Kâmil Darülhadis yanında gömülüdür. Melik Eşref, Akkâ kalesini İspanya kâfirinden alıp, Mısır'da öldü. Câmii yanında gömülüdür. Elmelikülâziz, kendi câmii yanında gömülüdür. Ama biraderi Melikülfazl, hasislik ve alçaklığından azlolundu. Eyyubîlerden Melik Eşref zamanında Kudüs frenklere verildi. Şam'da ölüp nâşı Mısır'a getirildi.

Melik Salih Necmeddin Mansure şehrinde öldü. Melik Muzaffer Turan Şah, babası öldüğü vakit Hısn Keyf kalesinde idi. Anası Şecerüddür derhal oğlunu getirtip hükümdar yaptı. O sırada frenkler Dimyat şehrini almışlardı. Dimyat'ı 648 de geri aldı. Sonra Mısır'da asker baş kaldırıp katlettiler. Babası yanında gömülüdür. Eyyubî devleti bununla son buldu.

Sonra Şecerüddür Aybey Türkmanî ile evlenip Aybey hükümdar oldu. Esedüddin Şirgûh, Kayıtbay yaylasında, Eşrefiye câmii yanında gömülüdür. Sultan Müeyed min İndillah makamı, Demirkapı arkasındadır. Çerkes padişahlarının beşincisi Melik Muzaffer Essuada da burada gömülüdür. Çerkes padişahlarının altıncısı Melik Tahir Tatarî, 824 te ölmüştür. Çukur mezarlıkta gömülüdür. Üzerinde Halep fatihi diye yazılıdır. Melik Aziz ve Melik Cemaleddin Eşrefiyye câmii yakınında yatarlar. Melik Aziz İmadeddin imam Şâfiî câmii yanında, Melik Muizzüddin Kayıtbay yaylası yolunda yatar.

Melik Seyfeddin, kendisi kendi kulağı dibine bir muşta vurarak öldü. Ömer ibn Farid yakınında gömülüdür. Sultan Tomanbay, Sultan Gavri oğlu Sultan Mehmet, Adiliyye câmiinin sağ tarafında gömülüdür. (922). Şeyh Zünnûri Mısrî, Mukattam dağı eteğinde gömülüdür. Mısır Meliki Mukavkis'in nedimi bir kıptî idi. Hazreti Peygambere elçi olarak gönderilmişti. Peygamberi görünce Müslüman oldu. Tabiplerin piridir. Âlim ve şairdi.

Mısır'ın güney dışında 600 adım uzakta câmili tekkeli bir yerde Ebussuud câribi kabri vardır. Senede bir kalabalık mevlût olur.

Hân-ı Halil yakınında Hazreti Hüseyin'in başı gömülüdür. Yezid'in gönderdiği ordu tarafından Kerbelâda Hazreti Hüseyin'in mübarek başı kesilerek Mısır'a gönderilmişti. Orada meydanda yuvarlandı. Fakat o mübarek başa vuranların hepsinin ayakları tulum gibi şişti. Sonra bir kadın, evlâdının başını kesip meydana koyarak, Hazreti Hüseyin'in başını alıp sakladı. Sonra Han-ı Halil'de defnolundu. Gece gündüz kandiller yanar. (Beyit) :

Hasanile Hüseyndir iki Hümâ
Radiyallahu taâlâ anhümâ

Beyit :

Anlara Âline selâm olsun
Yerleri ravza-i selâm olsun

Mukattam (Cûşî) dağı eteğinde hazreti Ömer ibn Fârız ziyareti vardır. Kendisi Beni Sa'd kabilesindendir. Tayye adiyle bir kaside telif etmiştir ki, bir mısraının benzerini kimse meydana getiremez. Hattâ Şamdan Muhiddini Arabî haber gönderip (Kasidenize bir nazire yapmaya izin verir misiniz?) demiş, o da (Sizin Fütûhât-ı Mekkiyeniz ona nazire olmuştur) diye cevap vermiştir. Her cuma asitânesinde âşıklar bu kasideden parçalar okuyup mest olurlar. Cuma günleri câmii fevkalâde kalabalık olur. Peygamberin ruhuna mevlût okunur. Bütün enbiya ruhları da hazır olur derler.

Yine Cûşî eteğinde Şeyh Cûşî'nin bir câmii, tekkesi, birkaç ev vardır. Kendisi câmiin sol köşesinde yatar. Bu dağın altında binlerce mağaralar vardır. Bu mağaralarda riyazetle yaşayan nice fukaralar bulunur. Şeyh Mehmet Gamravî, haftada bir iftar eder. Şeyh Ali Mağzi de zayıf, bitkin, bir mağaradadır. Ziyaretçiler yemek getirirler. O kadar çok yer ki... Öyle iken onun defi hacet ettiği görülmemiştir. Mağarası daima zağfran kokar. Şeyh Recep Şâhi Vânî, 48 senedir bu mağaralardadır. Hattâ bir papaz gelip (seninle burada hiçbir şey yemeden duralım) diye mertlik dâvası eder. Fakat 18 inci günü papaz ölür, Şeyh Recep 40 günü tamamlar. Bir buğday danesi yemez. Ona yakın Masum Belğradî, şair kimsedir. Yine burada Şeyh Fürsî Gûrî ve merdemî Traburanî ikisi bir mağaradadır. Hamdolsun bu canlar ile sohbet ettim. Bu mağaralardan aşağıda şeyh Abdullah Magarevî... Bu sultan sihir sahibi imiş. Mekke ile Mısır arasında hacılar zahmet çekmesin diye cinlere bu dağları kestirmiş. Sonra burada ölmüştür. Bu mağarada 40 evliya daha gömülüdür. Mağaranın kapısı üzerinde (Melik Muzaffer Tahir Baybars yaptırdı...) diye yazılıdır.

Bu mağaraya yakın hazreti Yusuf'un kardeşi ibn Yamen, oğlu Efrayim, Yakup oğlu Serira ve Mısır azizi Züleyha, Melik Reyyan kubbeleri vardır. Yine buraya yakın hazreti Mûsâ Makamı, Abdülkadir Geylânî, evlâdı Şeyh İsa makamları vardır. Yine Mukattam dağının eteğinde Şeyh Sâdât Mağribi ulu asitânedir. Ataları ..... hazretleri kırk nefer evlâtlariyle burada gömülüdür. Her sene Şabanın yarısında iki yüz bin adam toplanıp, büyük mevlût olur. Şeyhin hayatta olan seccade sahibi şeyh Ebüttahsis ziyafetler verip, herkese lâkaplar verir ve gerdanına Keşmiri bir tülbent verir. Yine buna yakın Ebussuud Ebülâşâyir, Sultan Hasan câmii dibinde Şeyh Ahmet Rüfai ziyaretleri vardır. Dellâl çarşısı yakınında şeyh Şemseddin Hanefi ziyareti olup, tekkesi câmii vardır. Cize kasabasında Ebu Hüreyre ziyareti var. Ebu Hüreyre Duş kabilesindendir. Halid bin Velid ile birlikte Şam seferine hazreti Ömer ile Kudüs seferine, Amr ibn Âs ile Mısır seferine gitmiştir. Mısır'da şehit olmuştur. Asitânesinde nice bin köy, türbe ve kutta vardır.

EBU HÜREYRE MEVLÛDÜ: Her sene temmuz ayında üç gün üç gece mevlût olur. Yüz binlerce kandiller, meşaleler yanar. Cize sahrası çadır-

larla dolar. Mezarı doğusunda Ayni Hüreyre derler bir su vardır. Binlerce köy bu su ile doyunurlar, yoksa başka yiyecekleri yoktur. Temmuzda kırk gün akar, sonra mevlût günlerinde kızıl kan akar. O gün Hayızlı kadınlar su içip hayızdan kesilirler. Mevlût bitince su yine lâtif olur. Bu ziyaretgâhın şeyhi bu sudan destilere, ibriklere doldurup Mısır'ın âyân ve eşrafına hediye gönderir. Onlar da şifa niyetine içerler. Lezzeti hüda hakkı için zemzem gibidir. Tabiati müshildir. 77 hastalığa deva verir derler. Bu sudan bir kere içen, bir sene müddetle hiçbir hastalığa tutulmaz. O gün tam itikat ile içmek gerek... Titreme, ala, cüzzam için faydalıdır. O gün yüz binlerce çanak, bardak satılır. Yine bu mevlût günü o kadar yoğurt ve kaymak satılır ki ziyaretçilerin içi dışı beyaz yoğurt olur. Ve ekseri ziyaretçiler eşeklere binerek ihramları ziyarete giderler.

BAŞKA BİR İBRET: Cize'de Ebu Hüreyre ile beraber şehit olanların kemikleri o mevlût günü hareket eder. Ama hakir görmedim. Bazıları ashabı kiram ile cenk eden kıptilerin kemikleridir ki temmuzda ölmüşlerdi. Yine temmuzda yer kabul etmeyip dışarı çıkar dediler. Kıptiler de bazı kemikleri alıp evlerine götürürler. Mısır içinde Haliç kenarında Şeyh Halvânî câmi içinde gömülüdür. Bâb-ı Nasr yakınında Aynı Gazâlî kabri vardır. Yukarı kalede Abdülkadir Ceylânî tekkesi içinde Şeyh Mehmed Ensari ve Şeyh Abdullah Zeylaî üçü bir yerdedir.

İç kalede Tavaşi Süleyman paşa câmii hareminde Şeyh Hazreti Sâriyetül Cebel kabri vardır.

Hattâ Sâriye, ordu kumandanı olarak Acemde harp ederken İslâm askerî mahvolmak derecesine gelir. Bu sırada Medine'de Cuma hutbesinde olan Hazreti Ömer (Ya Sâriye el Cebel) diye üç kere nârâ vurur. Herkes, (Sâriye Acem diyarında.. Ömer bunadı galiba) derler. Meğer aynı gün Sâriye ve askeri Ömer'in sesini duyup arkalarını dağa vererek mağlûp olmaktan kurtulur ve Acemleri kılıçtan geçirirler. Hazreti Sâriye kubbesi içinde 60 adet kimse daha gömülüdür. Evvelâ Şeyh Davud, Şeyh Kasım, Şeyh Yahya, Şeyh İsmail... İbni Yamen hazretleri yakınında Züleyha türbesi yanında Sitti Asiye ana... Firavunun hatunu idi. Ama bâkire idi. Mûsâ'ya iman ettiğinden Firavun onu katletti. Bazı tefsirlerde, Mûsâ onu cennette nikâhına alacaktır derler. Melik Totis üzerine bir kubbe yaptırmıştır. Cuşî dağı eteğinde Abdullah bin Tahir kabri vardır. Abbasilerden Me'munun veziri idi. Memun ihram dağını yıkarken düşen bir taş ile Abdullah vefat edip ibni Yamen yakınında gömülüdür. Üzerinde şöyle yazılıdır: «Zamanın halifesi Me'mun Harunürreşid'in oğlu. Sene 205».

Cize'ye yakın Busir adlı köyde, Emevilerin son halifesi (Mervan Hımar) ın kabri vardır. Mervan Zap muharebesinde mağlûp olduktan sonra kaçıp buraya gelmişti. Burada Abdullah Mazeni tutup, Âmr bin Cürcani başını kesmiştir. (Beyit) :

Eğerçi hayli müşkildir kişi düyâda gâm almak
Bütün dünyâ değer amma adüvden intikam almak

Deyip Sadlek izdala kepnah çaltı Hun'a hamdü sena etti.

Eski Mısır'da Şeyh Abdullah bin Amr ibni Âs burada yatar. Ebülleys ile, Şâfiî imamı Celâleddin Süyûtî ziyaretgâhı Nil kenarında yukarı Sait'te Isyut'dadır. 700 eseri vardır. Yine burada Sultan Caveli gömülüdür. Kubbesinin iç duvarları, çeşitli mermerlerle kaplıdır ve üst eşiğinde şu âyet yazılıdır:

«Külle men aleyhâ fânin vechü Rabbike Zülcelâli vel ikram»

Ve mermer üzerine oyma yazı ile (703 selâse ve seb'a mie) târihi yazılıdır.

Büyük mezarlıkta Şeyh Seyyid Hüseyin Ahlatî yatar. Seccadesi boş kalınca yerine Yıldırım Bayezit ulemadan Simavna-zâde'yi 300 Mısır parası ulûfe ile göndermiştir. Asıl adı Şeyh Bedreddin bin Mehmed bin İsmail bin Abdülâziz'dir.

Câmiül Fusul, Maksud şerhi, Ankahul Cevâhir eserlerini telif etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in şâirlerinden İbrahim Gülşenî, Sukatus sebbain yakınında Şeyh Hamude gömülüdür. Ezher câmii yakınında Şeyh Yusuf Acemi, Sultan Dengiz tekkesi yakınında koyun çarşısına bitişik Şeyh Taceddin, Şeyh Bekri evi yakınında Şeyh Evlâdı İnan, Yenikapı dışında Şeyh Ebülbeşer, Şeyh Salih Belkınî kabirleri vardır. (İki satır açıktır.)

Şeyh Mehmed Bekri, Velinimetimizdi. 1087 de ölüp, yerine evlâdı Şeyh Ebülmevâhib halife oldu. Küçük Çelebi Şeyh Zeynelâbidin, büyük asitânedir. Nimeti boldur. Her sene mevlût okunur.

Adiliyye sahrasında Sultan Selim ile Tomanbay cenk ederken, Kurtbay adlı Çerkes bahadırı, Osmanlı askerini yarıp, Selim'i öldürmek kasdiyle, elbisesi, atı Sultan Selim'e benzeyen vezir Tavaşi Sinan paşayı şehit etmişti. Kurtbayın mezarını hâlâ Mısır çerkesleri ziyaret ederler. Hakikaten bahadır bir kimse idi.

Mısır şehrinin tam ortasında Demirkapı yakınında İbrahim Gülşenî ziyareti vardır. Vefat tarihi (Mâte Kutbüzzaman İbrahim. Sene 940) yazılıdır.

Sultan Süleyman zamanında Ebussuud ile ilmi münakaşalar yapmış, bütün Rum ulemasını mat etmişti. Babası Ömer Ruşenî'dir. Büyük âlim ve mutasavvıftı. Kabirleri içinde İbni Ahmet Hayatî 977, Şeyh İbni Ali Safevî 1005, Şeyh Hasan efendi 1012, damadı Mehmet Çelebi 1014 gömülüdür. Yine burada Edirneli Şeyh Muhiddin gömülüdür.

Eski Mısır'ın doğusunda Şeyh Bağdadî gömülüdür. Ona yakın Deyri Şemudî denilen bir kilise vardır. İnsan ve kuştan başka ne girse ölür.

Araplar o kiliseye girip pire ve bitlerinden kurtulurlar. Buna 500 adım yakın şeyh Hüveyda yatar. Keşif ve kerametleri çoktur. Ali İlmî Ganimül Makdesî kutup derecesine varmış olup büyük mezarlıktadır. Sirozlu Bedri Çelebi, Maruf efendi, Şeyh Tireli Emin vefatı 987, Şeyh Sinan Şahin yakınında, Mehmet Altıparmak Merzebaniye câmiinde yatar. Üsküplüdür. (Çakır Kocur zâde) adiyle meşhurdur. Siyer nebi adlı eseri çok kıymetlidir. 1033 te vefat etmiştir.

Şeyh Zahirüddin Erdebili, Selim han zamanında Tebriz'den gelip padişahın makbulü olmuştur. Sonra hac niyeti ile Hain Ahmet paşa ile Mısır'a varınca isyan eden Ahmet paşa ile birlikte katlolundu. Büyük mezarlıkta Ahmet paşa ile bir sofada gömülüdür. Yüz kıta eser yazmıştır. Ne fayda ki ancak bir namı kalmıştır. Bütün nüfusu ecel elinde kalmıştır. Hiçkes, nâkes, Bîkes, Varkes ölüm derdine deva bulmadı. Yer yüzünde cihangir ve dilenci, havas ve avam ecel köprüsünden geçecektir vesselâm.

Hüseyin paşazâde Mısır mollası iken ölüp, imam Şâfiî türbesindedir. Üst eşiğinde târihi budur:

Hüseyn efendinin makamı dâr-ı selâm
Sene 1023

Mehmet Ehli efendi, Tabip-zâde Abdurrahman efendinin biraderidir. Mesih paşa câmii avlusunda yatar. Abdülbaki Eşşehir Dursun-zâde efendi Mısır mollası iken ölüp büyük mezarlığa gömülmüştür. Mimar-zâde Mustafa'nın kabri imam Ebülleys yanındadır. Ebubekir Kefevî, kerametleriyle meşhur olup Şeyh Şahin yakınında gömülüdür. Rızâyi Mehmet Çelebi, Konya kadısı Piri efendinin oğludur. Doğuşuna (rızâyi) kelimesi târihtir. Sene 1001, ölümüne Şeyhülislâm şu târihi demiş:

Ah vah rızâyi (sene 1039)

Atâyi efendinin târihi:

Yakdı derûnu dâğ-ı fırakı Rızâyi'nin
Yaş dökmeğile olmadı hâsıl firâğ-ı dil
Nev zahm-i hunfesâniyle dil kanlar ağladı
Didi Atayî mevtine târih dâğ-ı dil
(Sene 1039)

Merhum Çelebi Rıza, soylu, edip, müellif, şâir, ahteri kamusunun hafızı, Mısır'da imam Hüseyin Meşhedi câmii yanında gömülüdür.

Mevlânâ Cemali zâde, Rum ulemasından Şeyhülislâm Ali Cemali efendinin oğludur. Ebülleys yakınında gömülüdür.

(Burada 16 satır açıktır)

ŞEYHÜŞŞÜYUH ALİ ŞÜMÜRLİSİ HAZRETLERİNİN KERAMETLERİNİ BEYAN EDER: Evvelâ bu, kusuru çok, bilgisi az hakir 1083 te Mısır'a gidince Evliyâ ve enbiyayı ziyaret ettim. Sonra hayatta olan büyük şeyhlerle tanıştım. Evvelâ Ezher câmiinde anadan doğma kör olan Şeyh Şümürlisi hazretlerinin elini öpüp ondan kuhistanî adlı kitabı okudum. Hakir üç sene hizmetinde bulundum. Fesahati, belâgati, takriri fevkalâde idi. Kadı Abdurrahman paşa Mısır Vâlisi olduğu sene iki ay müddetle yatağa düştü. Fevkalâde zayıfladı. Fakat zekâsı, talâkati yerinde idi.

Hattâ şeyhin kızı, kocası olan Şeyhin damadı Kadı Mansur'a anlatmış, o da bize nakletti ki, bazı mübarek gecelerde şeyh: «Naam Ya Resulullah — Evet ya Resulullah» derlermiş. Yani Resulü Ekrem ile konuşurlarmış.

Hattâ bir gün huzurunda talebeleri diz çöküp oturduğumuz sırada: «Acaba bu sene ne gün hacılar Bürketül Hart'e yönelirler?» dedi. Kadı Mansur, «Şevvalin 18 inci perşembe günü» dedi. «O güne kaç gün kaldı?» diye sordu. «İki gün kaldı» deyince hemen yatağından geceliği ile fırlayıp, cennet tavusu gibi öyle raksedip sima' etti ki... Hepimiz hayretler içinde kaldık. Şeyh ter içinde kaldı. Sonra hepimize hitap edip:

«Hepiniz berhudar olunuz, ey oğullar bir ricam var, hacılar alay ile çıkarken, o gün beni sandukaya koyup, Ezher câmii içinden geçirip talebelerimiz, komşularımız bizi büyük mezarlığa koyarlar. Orada her sene hacıların geçişini seyredeyim.»

Dedi. Bütün talebeler sevindiler. Ama bazıları ağladılar. Ve yine buyurdu ki: «Mısır ulemasından Mülâkkab Ali beye ve İbrahim Irakî türbedarı Şeyh Metbul'e haberin edin. Onlar da hacıları seyretmeye bizim arkamızdan hazır olsunlar.» Onlara adam vardı. Ölüm halinde idiler. Gelip haber verince «İnşallah ebedî hayat bulurlar» yine buyurdular ki «Şeyh Şa'ravi hazretlerinin akrabasından fakih Abdülfettah'a beddua etmiştim. Kabul olunup Azepler kapısı önünde parça parça ettiler. Sizden ricam, onun ruhu için Ezherde kırk hatim okuyup, cuma gecesi helva pişirip fukaraya dağıtın» diyerek başını yastığa koydu.

ALLAH'IN HİKMETİ: O ayın on sekizinci günü hacılar alay ile geçerken Şeyh hazretleri ruhunu teslim etti. Bütün asker ve halk toplanıp şeyhin namazı Ezherde kılındı. Oradan Şeyhi Misafirler mezarlığına gömdüler. Kerametleri gereğince mülâkkab Ali bey ve şeyh Metbul da ölüp oraya gömüldüler.

Şeyh İsmail Sanairî başı ayağı açık bir meczup idi. Kimse ile görüşmezdi. Bazı sevdiklerine gülerdi. Kadı Celâl, bu sultanın hayatında bir türbe yaptırdı. Osmanlıların Moskof gazasına «Câessürur fi şehr-i Ramazan» kelimesiyle işaret buyurmuştur. Târihi budur:

(Feth-i Kazak-ı Ak Moskov, Sene 1089)

ALTMIŞ DÖRDÜNCÜ FASIL

DÜNYA ANASI MISIR'DA BU ZİYARET ETTİĞİMİZ SULTANLARIN CADDELERİNİ, BÜTÜN ÂYÂN VE BÜYÜKLERİN YOL MAHALLELERİ ADINI BEYAN EDER

Evvelâ Mısır şehrinin iç kalesinden başka aşağı şehrin caddeleri bin adettir. Bâb-ı Nefiseden Bâb-ı Nasra kadar (Derbüssultan) derler. Beynelkasreyn dibinden yol ikiye ayrılır. (Bâb-ı Fütuh) a kadar Derbi Hâkim Biemrullah derler. Derb-i Şa'riyeden dışarısına Derb-i Tâhiriyye derler. Sukut Taylûndan içeriye Derb-i Abbasiyye derler. Ondan aşağıda Derb-i bâb-ı Cedid, ötede Buluk kapısı ve subu köprüsü derler. Ondan öteye Derbi Ve Vikatüd Dellâl derler. Ona yakın Derbi Kantaraş Sunkur ve Abidin mahallesi ve Derbi Babüttabbağın ve Derbüşşevârih ve Derbi Özbekiyye ve Derb-i Kataratülliman, D. Ratıl, D. Bâbı Lûk, D. Harrâtîn, D. Beynelkasreyn, D. Kadıasker, D. Han-ı Halil, D. Hattı Hammaliyye, Hartussa yâni Gümüş pazarı, D. Fahhâmîn, D. Gavrî, D. Bundukanı, Zahhume kapısı, Şevayin çarşısı, Bâb-ı Zuveyle, Hartıl Vali (Sultan Kayıtbay, Subaşı kapısı önünden geçmemek için bu yolu bir saatte açtırmıştır), çadırcılar çarşısı, Hızıriyye çarşısı, Hartül Halife Taylû çarşısı, Magaribe çarşısı, Hazreti Hınna çarşısı, Uzun Mezar çarşısı, Emirahur çarşısı, Hartüşşakayîn, Hartun Nâsârâ, Hartül Musiki, Rumeli çarşısı, Paşa sarayından Derbül Ahmer ile ta Câmiülezhere kadar 330 adımdır.

MISIR KAHİRE'NİN CADDELERİ: Bu hakirin iç kaledeki konağından aşağı sipahiler hamamı külhanı, İvaz bey sarayı, Mesut ağa kapısı önünden, Burhan efendi Nakibin sarayına kadar 2100 adımdır. Ama yine konağımızdan aşağı Altıparmak câmii önünden Nakip sarayına kadar 2300 adımdır. Yine konağın aşağısında Azepler kapısından, Rumeli meydanından, Salibeden, Yenikapıdan Sübu köprüsünden Defterdar Kaytas bey evine kadar tam 3000 adımdır. Bunlar meşhur caddelerdir.

ALTMIŞ BEŞİNCİ FASIL

1083 TE SEYYİD AHMED BEDEVÎ MEVLÛDUNA VE DİMYAT, REŞİD, İSKENDERİYE BENDERLERİNE VE KASABALARA SEYAHATE GİTTİĞİM KONAKLARI, ÂSİTÂNELERİ BEYAN EDER

Evvelâ kutupların kutbu Sultan Seyyid Ahmed Bedevî asitânesine acaba ne yoldan yüzümü sürüp şefaatlerini dilesem derken Allah'ın hikmeti 1083 Rebiülâhırının 12 inci günü Mısır içinde bir velvele, bir tevhit sesi yükseldi. Dostlarımıza sordum. Bugün bütün şeyhler, fukaralar cemiyet olup sahib-i devlete (vezire) çıkıp Mevlût için buyurdum alırlar dediler. Hemen kalkıp paşanın sarayı meydanına varıp bir köşede seyir ve

temâşâsına başladım. On binden fazla fukara def, kudum, bayraklar, bazı silâhlarla, ellerinde zerdeste ve nobutlar, bellerinde Pelhenk ve tennurlar, dillerine Allah adı ile nice yüz bin sancak ile saray meydanına geldiler. Paşa huzurunda baş halife (Zikrullah) deyince bir ağızdan tevhit sultani, def ve kudum, nefir (bir nevi boru) sesleri gökleri tuttu. Öyle bir tevhit sultani oldu ki, Allah hakkı için felekte melekler bile kıskanıp (Subhanallah) dediler. Sonra fukaraların nakibi Allah'a hamdü sena, Peygambere salâvat ve padişah dördüncü Mehmet'e hayır dualar ve kethüdâ İbrahim paşaya senalar ettikten sonra güruh güruh paşa huzuruna varıp durdular. Sultan Kayıtbay ferman üzere beyaz buyurdular yazıldı. (Garbiyye Kâşifi Hasan ağa ve Şarkiyye kâşifi Ali ağaya yedi bölük ve diğer ocak ağalarısız, mevlûdu şerife bütün askerinizle pürsilâh gelip urban eşkiya ve şerirleri mızrak, nobut, hançer taşımayalar. Meyhane ve fahişeleri yasak edesiz...) diye üstüste emirler verildi. Paşa da Seyid Ahmed Bedevî'nin kabrine iki yeşil destar, iki batman, öd, elli miskal anber, bir ibrişim halı, ipek seccade, fukaralara kurban bana yüz altın baş halife Şeyh Mustafa Resmî eline teslim etti.

Bundan sonra yine muhteşem bir tevhit oldu. Sonra beyaz buyurduyu cellat başı yüksek sesle (Cemaziyelâhırın yarısında Bedevî mevlûdudur) diye bağırdı. Şeyhler ve fukaralar halvethanelerine yöneldiler. Hakirin seyahat damarları harekete geldi. Güneş battıktan sonra bir iç mehteri geldi. «Buyurun sizi sâhib-i devlet ister» dedi. Derhal İbrahim paşa huzuruna vardım. Bedevî âyini müzakeresi oldu. Fakir fırsatı kaçırmadım.

«Sultanım, izniniz olursa o dua hizmetinde hakir bulunup sultanımı hayır dua ile yâdedeyim. Hem de âsitâneyi ziyaret etmiş olam.»

Dedim. Ricam kabul olundu. Paşa «Tiz Nişli Ali kethüda gelsin!» dedı. Gelince, hakire 100 altın ihsan etti. Bedevî mevlûdunda hazır bulunmak için Garbiyye ve Menûfiye kâşiflerine emirler gönderildi. Garbiyye kâşifi Hasan ağanın Mısır divanı Çavuşlar kethüdalığı etmesi müjdesini de hakire verdi. Sonra bol miktarda yiyecek içecek ihsan etti. Nişli Ali kethüda evine vardım. Bütün kâşiflere, eminlere, mültezimlere: «Evliya efendi sâhibi devlet efendimizin hâs nedimi ve eski dostu olduğundan başka bizim de, pederi Aziz ahbabımızda, mektubumuz hanginize ulaşırsa evliyâyı salimen birbirinize ulaştırasınız» diye bizi ısmarladılar. 5000 para da yol parası ihsan ettiler. Herkesle vedalaşıp o gece Bulak'ta Risale ağası İbrahim ağa evinde misafir olduk. Üç gün üç gece Bulak'ta şenlikler oldu. Sabahlara kadar mevlûdu şerifler okundu. İbrahim Gülşeni tekkesinde ziyafet oldu. Gece tekkede mevlût okundu. Ertesi gün bütün şeyhler, Bedevî fukaraları 12 parça Akabe gemilere bindi. Her akabe 2000 adam alır. Dört kattır. En alt katta yiyip içecek, üstünde kadınlar, onun üstünde şeyhler fukaraları, en üstünde gemiciler, ziyaretçiler olup, her-

kes zevk ve safa ve şakalar etmektedir. Bütün akabelerin serenlerini sancaklar, flandıralar ile gemilerin dört tarafı kandillerle süslerler. Bir kısmı kendileri sandallar tutup zevk ederler. Tamamı 700 gemi ile Nil üzeri dolar. Böylece ve kırk elli bin adam ile kuşluk vakti Bulak'tan hareket edilir. Nefirler, kudumlar çalınarak (İn Baba) şehri karşısına varınca İn baba için bir Fatiha okurlar. Hakir oradan başka bir gemi ile yedi sekiz yüz hademeler ve yârân ile safalar ederek Şeyh Mustafa Rumî, Osman Kennas, Şeyh İn Babi, Şeyh Ahmet Kalyobî ile ülfet ederek, Nil'in iki tarafındaki cennet gibi yerlerde safalar edip seyir ve temaşa ederek ve vasıflarını yazarak, Mısır toprağına sekiz mil aşağı ŞUBRA KASABASI'na geldik. 100 evli, yedi câmili, bir hamamlı, hurmalık bir kasabadır. Mısır yeniçerilerinden bir odabaşı hükümet eder. Gelip geçenlerin kavun karpuz yüklerinden birer tane alıp 2000 kuruş elde eder. Buradan on mil aşağı...

BATNUL BAKAR ADASI: Nil ortasında bir burundur. Nuh'tan sonra burayı şeyh Zülyezen iki şak etmiştir. Sola giden Nil Reşid'e, sağa giden Dimyat'a ulaşır. İki Nil arasında kalan ada, iki kâşiflik yerdir. Adanın tam ortasında Garbiyye toprağında Şeyh Ahmet Bedevî gömülüdür. Bu burun Menûfiye toprağıdır. Dikenlerle örtülüdür. Bunları yakıp kömürünü Mısır'da siyah baruta koyarlar. Çok keskin yapar. Bizim gemilerimiz Dimyat'a giden tarafta Kalyob toprağında...

MELEK TAHİR KÖPRÜSÜ: Büyük bir köprüdür. Mısır'dan Kalyob, Mansura ve Dimyat'a gidenler buradan geçerler. Sonra Nil kenarında...

MISRAHİM KÖYÜ: Şeyh Abdullah Mısrahim burada gömülüdür. Bütün gemiler burada def ve kudumlarla tevhit edip geçtiler. Burada Garbiyye ve Menûfiyye toprakları komşudur. Burada Nil suları dalgalandı. Gemilerden güzel sesli olanlar; «Allahümme Yâ Hâdî, âsân ile yolumuz sehhül umur vadii tiz geçir tut elimiz» ilâhilerini söylerlerdi.

İFRİT KÖYÜ: Garbiyyede 200 evli, bir câmili köydür. Halkı bardakçı, çanakçıdır. Burada meşhur bir bağ içinde bir saray vardır. Yakın zamanlarda Fazli ağa adında birisi otururken bir güruh asker basar. Fazli ağa adamlariyle bunlara kurşun yağdırır ama, hiç birisi yaralanmaz, aksine kendi adamlarının el ve ayakları eğri büğrü olur. Nihayet Fazli Ağa her şeyini orada bırakıp adamlariyle birlikte kaçar. Ora halkı da sarayın kapılarını taş ile kapatırlar. O köy halkına hakir sordum. Bazı geceler bu sarayın damı üzerinde binlerce kandil yanar, def ve kudum sesleri duyulur. Ertesi gün, duvar önlerinde geçe parçalarına rastlanır dediler. Buradan kaçan Fazli ağa hâlâ sağdır ve birkaç misli daha zengindir.

Burada gemilerden çıkıp zevk ve safalar edildi. Şeyh Mustafa Rumi kazanlarla yemek pişirip doyurdu. Burada baş halife Şeyh Mustafa (Ey arkadaşlar, Allah adını zikredin) deyince on binlerce fukara bir ağızdan

tevhit ve tehlile başladı. Böylece sabah namazına kadar bütün gemiler kenarlarda kaldılar.

TUFFÂHİYYE KÖYÜ MENZİLİ: Arapçada (Elma gözü) demektir. Garbiyye toprağında 300 evli, hurma bahçeli, iki câmili ve kırk elli dükkânlı bir hamamlı köydür. Bu kasabanın güneyinde...

SEYYİD DÂVÜDÜLARAB MEZARI: Bir câmi yanında gömülüdür. Senede bir mevlût olur. Ahmet Bedevî mertebesinde bir ulu sultandır. Tabakatı Şa'râvi'de menkabeleri yazılıdır. Bu zatın asitânesine bir katil, eşkiya veya borçlu girse, hâkim alamaz. O adam buraya girince tövbe edip temizlenir. Buradan yine gemilere binip, otuz mil Nil'de gittik. Yine Nil sahilinde...

MEBHUM VE ŞUBRETENY KÖYÜ: Üç yüz evli, bağlı, câmili köydür. Buradan on mil gittik...

ZİFTE KASABASI MENZİLİ: Burada herkes gemilerden çıktı. Çadırlar kuruldu. İki gün kalındı. Burada Seyyid Ahmet Bedevî, beş saattir...

ZİFTE ŞEHRİ VASIFLARI: Nil kenarında Garbiyye toprağında 150 akçe şerif kazadır. Kızlar Ağalığından âzât edilmiş Abbas Ağanın iltizamındadır. Toprak örtülü 500 fellâh evidir. Gayet güzel buğdayı olur. İskele yanında bir büyük câmii vardır. Aşağı iskele yakınında da bir câmii, bir de yeni yapılmış küçük câmii vardır. Yedi tekke vardır. 25 dükkân, altı kahve var. Bu şehirde olan sığır ve camus meğer Adana şehrinde ola... Burada hamam olmadığından Abbas Ağa kethüdası ile hamam faslı etmek için karşı tarafta...

MİT CAMAR ŞEHRİ VASIFLARI: Mısır toprağı Mensûre hükmünde 150 akçe kazadır. Mısır beylerinden Ebüsseyf Ahmet bey iltizamındadır. Senede altı kese faizi olur. Çünkü şekeri meşhurdur. Bağ ve bahçesi, hurması çoktur. Şehir, Nil kenarında, düzlükte, dört bin evlidir. Mısır'da Gamrâvî uleması meşhurdur. 9 mahalle, 44 mihraptır. Meşhur câmii Hammad ibni Bakar'ın yaptığı çarşı içindeki câmidir. Minaresi 200 kademdir. Gayet sanatlıdır. Câmi içinde ve avlusunda 36 mermer sütun vardır. Bu câmi içinde her vakit ulema, ilmî mübahaseler ederler. İskele câmiinin cemaati de çoktur. Mahkeme yakınındaki 13 basamakla çıkılır. Muallak câmii vardır. Bir câmi daha var ama adını bilmiyorum. Bunlardan başkası mescittir. 7 medrese, 12 çocuk mektebi, 7 sebilhane, 7 han, 600 dükkân vardır. Nil kenarında güzel kahvehaneleri vardır. Mısır diyarında, Ezher'den sonra uleması en çok olan yer burasıdır. Su ve havası çok güzel, mahbup ve mahbubesi dünyaca meşhurdur. Hatta Gamrâvî gamzesi diye meşhurdur. Bolluk bir şehirdir.

ZİYARETLERİ BEYAN EDER: Mahkeme karşısında Şeyh Abdullah,

şehrin doğusunda hurmalıklar içinde Şeyh Mehmet Demenhuri, şeyh Şücâüddin Şenlevânî, Şeyh Seyyid Halef, Şeyh Ahmet, Şeyh Seyid Mehmet Kasrî, Yunus Ahmedî, Şeyh Muhiddin, Şeyh İsmail, Şeyh Ahmet Zenkılî, Esadatül Erbain, Şeyh Mehmet Hindi'yi ziyaret ettim. Sonra Mısır'ın yedi hamamının meşhurlarından olan ..... hamamına gittim. Suyu ve havası çok güzeldir. Sonra tekrar bir gemi ile karşısındaki Ziftiye kasabasına geçip, Mürşid Davud beyden tüfenkli birkaç Arap alarak batıya yönelip, yirmi parça mamur köyler geçtik.

SİRSİNE KÖYÜ: Burada epeyce kalıp yemek yedik. 200 evli mamur köydür. Ahalisinin çoğu Sâdâttandır. Ecdatlarından şeyh Ebül İz, Şeyh Ali Medenî, Şeyh Ramazan Vâkıdi mezarları vardır. Köy, Menuf toprağındadır. Bir câmii, bir tekkesi olup, nimeti boldur. Yeniçeri Yusuf Ağanın iltizamındadır. Buradan beşinci saatte...

ESKİ TAHT, BÜYÜK ŞEHİR MENUF: Kıptî dilinde Menuf, 30 demektir. Tufandan sonra yapılan şehirlerden biri Cudi dağı eteğinde Cude köyü, sonra Hasan toprağında Ariş şehri, sonra Menuf'tur. Hıtat-ı Makrizî'nin yazdığına göre Musâ'nın Firavunu, Musul'dan çıkıp, Menuf'ta oturmuştur. Sonra Mısır'a hâkim olmuş ve bu Menuf'u taht edinmiştir. Ama ilk defa imar eden, Nuh'un oğlu Ham'ın oğlu Baysar'dır. Bütün akrabalariyle birlikte otuz kişi idi. Onun için bu şehire Menuf = Otuz demişlerdir. Bu Baysarın kaynatası Kalimon kâhin idi. Onun öğretmesiyle yer altından pek çok hazine ve define çıkarıp, ta Asvan, Sudan, Foncistan'a kadar 700 parça şehir yaptı. Nil nehrini, hendese ilmi ile Mısır'ın bütün sokaklarına akıttı. Tufandan 1806 sene sonra Kalimon kâhin ile birlikte öldü. İhramda gömüldü. Sonra oğlu Mısrayım padişah oldu. Fustat, yani eski Mısır'ı bu yaptığı için Mısır dediler. Bu da Menuf'u fevkalâde imar etti. Sonra yine harap oldu. Sonra Zibake kızı Beaşir Delûke Melike olup Menuf'u imar etti. Kalesinin 70 kapısı vardır. Bu Delûke avrattan yirmi sene sonra Firavun doğup Menuf'u taht edindi. Nihayet İskender'in doğuşundan 120 sene evvel Buhtunnasır Suriye, Mısır ve bu Menuf'u harap, Beni İsrail'i kebap etti. Bunun hazreti Yahya intikamını aldı:

Harab etmişti Buhtunnasır Mısır'ı
Ne eyvanın komuş idi ne kasrı

Garbiye adası toprağında Menuf kâşifliği başka hükümettir. Hâkimi Mirza kâşif idi. 500 adamı vardır. Padişah parasını tahsil edip, kendisi senede yüz Mısır kesesi kâr eder. Bu Menuf'tan, bütün mültezimler, yüz yük akçe hâsıl olur. 150 akçe şerif kazadır. 320 köyleri vardır. Senede kadıya on Mısır kesesi mahsulü olur. Mültezimi Tarakçı-zâdeye yedişer kese faiz kalır. Fakat Firavunlar kavmi olduğundan Mısır diyarında bu Me-

nuf fellâhı gibi, âsi, mel'un, inatçı, hayasız kavm yoktur. Her vakit köy ve kasabaları yağma ederler, kâşif ile cenk ederler.

Fakat herhangi bir suçluyu kâşif katletmeye karar verirse, akrabası gelip, paralar verip «Katletme Buğ edip alay ile Mısır divanına götür» diye yalvarırlar. Kâşif de ölüm meydanına götürür. Sigarasını içer, akrabalarıyla görüşür. Sonra derisini yüzerler. Göbeğine gelince ölür. Derisine saman doldururlar. Elbiselerini giydirip, canlı imiş gibi bir ata bindirirler. Bütün akrabaları da atlara binip alay ile Mısır'a, Rumeli meydanına götürürler. Rumeli meydanındaki postunu validen satın alıp memleketlerine götürürler. Bu şekil ile öğünürler. Yine akrabaları kemiklerini, murdar naşını alay ile götürüp gömerler. Bu mel'un kavim, «Bizim oğlumuz, kollarını gere gere küheylân at üzerinde Rumeli meydanında Sultanın divanına varmıştır. Sizin oğlunuz gibi yatakta ölmemiştir» diye öğünürler.

Bu kavim, her vakit birbirleriyle (haram kavmi), (cüzzam kavmi) cenk ederler. Böyle olduğu da Allah emridir. Hepsi birlik olsalar, Mısır, Mekke ve Medine'yi zaptederler. Fakat, Allah her Firavuna bir Musâ gönderdiği gibi bu mel'un kavme de, Mısır'ın bir alay Türkçe bilmez kırmızı şalvarlı askerlerini musallat etmiştir. Bunlarda aslâ merhamet yoktur. Hiç aman vermeyip fellâhı topuz ile tepelerler. Fellâh yine topuzu alıp öper.

Bu tâifenin isimleri ekseriya şöyledir: Özbek, Emir Timur, Demirtaş, Temris, Kansu, Gavri, Lâçin, Karçıgay, Pulad, Kurtbay, Şahin, Senyâl, Canbezdi, Canaldı, Canverdi, Cankıydı, Esed, Seyfi, Kayıt, Canpolat gibi Abaza, Çerkes, Gürcü, Zengi, Habeşîlerin ellerinde âcizdirler.

Menuf hâlâ 17 mahalle, kırk mihraptır. Ulu câmiin kırk sütunu, üç kapısı, avlusunda üç hurma ağacı vardır. Söylediklerine göre bu ağaçları Firavundan evvel Melike Delüke dikip, gölgesine divan yaparmış. Çarşı içinde Suvih câmii 18 sütunlu, cemaati çok câmidir. 40 çocuk mektebi, 3 medrese, 7 han, 400 dükkânı, iki eski hamamı vardır. Biri ta Firavunlar zamanından kalmıştır derler. Şehir içinde kırk sebilhane vardır. Şehir çok haraptır. Etraf, baştan başa mezbeleliktir. Menuf'un hava ve suyu güzel, mahbup ve mahbubeleri dünyaca meşhurdur. Ama haşin, gönül kırıcı, cebbar kavmi vardır.

MENUF ZİYARETGÂHI: Mezmum şehir olduğundan büyük evliyadan kimse yerleşmemiştir. Yalnız Kırklar makamı, Şeyh Süleyman Bagavî, çarşı içinde şeyh Zalgun, ulu sultandır. Yılda bir kere bütün evliya ruhları burayı ziyarete gelir derler. Rivâyete göre o gece şeyhin mezarı üzerinde bir duman görünür. Şehrin içinde güzel bir koku yayılır. Duman içinde ses işitilir diye anlattılar. Fakirin ziyaret ettiklerim bunlardır.

Buradan çıkıp beş saat kuzeye gittik. Sirsine köyüne geçtik.

TUHU NASÂRÂ ŞEHRİ: Ahalisi hep kıptî keferesidir. Vaktiyle büyük şehirmiş. Şimdi 800 kadar kefere evleri kalmıştır. Kıptî meliklerinden Totis'in doğduğu yerdir. Hazreti İbrahim'e iman eden ve ona Hacer anayı gönderen Melik budur. Kıptiler senede bir kere bu şehri ziyaret ederler. Mısır meliği Mukavkis de Hazreti Peygambere iman edip iki kıptî kızı ile katır ve bir kılıç hediye göndermiştir. Peygamber birini şâir Hassan'a vermiş, diğer câriye Mâriye'yi kendileri alıp, evlâtları İbrahim Mâriye'den doğmuştur.

Kılıcı Hazreti Ali'ye verdi. Adı (Zülfikar) dır. Beyit:

Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ Zülfikar

Katırın adı Düldürdür. Bu katır, Nâsârâ köyündeki bir kayadan çıkmıştır. Ayaklarının yeri hâlâ bellidir. Kıptiler bu kayayı ziyaret ederler. Bu köyün mültezimi ruznameci Ali efendidir. Buradan hareketle beş saatte...

SEYYİD AHMED BEDEVİ HAZRETLERİNİN GÖMÜLÜ BULUNDUĞU TANTA ŞEHRİ: Şehir, bir sahranın ortasında, Garbiyye toprağındadır. 1500 evli bağsız, bahçesiz, mamur süslü bir şehirdir. Altı mahalle, sekiz mihraptır.

KAYITBAY CAMİİ VASIFLARI: Kale gibi bir câmidir. Seyyid Ahmet Bedevî bu câmide gömülüdür. Câmiin uzunluğu 120, eni 100 ayaktır. 60 mermer sütun vardır. 24 ü câmi içinde, diğerleri avlusundadır. Sütunların üstleri nakışlı tavanlardır. Üç şerefeli iki minaresi var. 200 basamaktır. Her basamak adam dizi kadar yüksektir. İki minarenin de alemleri yoktur. İkinci minarenin altında 15 bin deve kırbası su alan bir sarnıç vardır. Bunun yakınında Şâfiî havuzu vardır. Dört tarafı helâlardır. Üstü baştan başa talebe hücreleridir.

Câmiin dört kapısı vardır. Avlunun kıble kapısı üzerinde şu târih yazılıdır:

«Bu büyük binayı Sultan Kansu Gavri 721 senesi Zilhiccesinde yeniledi.»

SEYYİD AHMET BEDEVİ ASİTANESİ EVSAFI: Sağ taraftaki kapıya bitişik Seyyid Ahmed Bedevî'nin duvarıdır. Câmiin sağ yan sofası kubbeleri arasındaki bir kubbe içinde sırmalı örtü ile örtülü dört köşe sanduka içinde hazret yatar. Sandukasının ortasındaki yeşil imame destârı Mısır valisi Kethüdâ İbrahim paşa göndermiştir. Sanduka etrafındaki parmaklıklar üzerinde kıymetli avizeler şamdanlar, buhurdanlar, gülabdanlar, yüzlerce kelâm-ı kadimler var. Ve yine nice şamdanlar vardır. ki her biri üçer dörder kantar çeker. Bu şamdanlar hep kefere kralların-dan hediye gelir. Çünkü kefereler de bu sultana inanırlar. Çünkü nice esirlerin ayaklarındaki prangalar parça parça olmuş ve esirler kurtulmuştur. Hâlâ bu zincirler orada asılıdır. Bütün İslâm padişahları, âşık

seyyahlar buraya birer yadigâr bırakmışlardır ki bunlar zerdeşt, çevkân, palhenk, def, kudum, nefir, zil, Davud sapanı, tennüre, bedevî, dedehi, çeşitli taç külâh, keşkül, zanid, afitabe, çığçığa, hırka-i peşmîne, ağaç kalçalar, balık kemikleri ki her biri bir köşede asılıdır. Duvarlarda güzel yazılar yazılmıştır.

Hakir de küstahça bir celî hat ile Ve mâ tevfikî illâ billâh yazdım.

Dolapları kıymetli Kur'anı kerimler, vakıfnameler ile doludur. Kapısı doğuya, câmiin avlusuna açılır. Kapı kanatlarına gümüş güller, pullar, gümüş halkalar, kabareler mıhlıdır. Bu kapının üst eşiğinde mermer üzerine celî hat ile;

«Emere bi enşee hâzel makamülmübârek mevlânessultan Kayıtbay azze nasruhu sene.» yazılıdır. Burada iki rekât namaz kılan bütün belâlardan kurtulur. Hiçbir düşman onunla başa çıkamayıp, yoksulluk görmez. Buraya bir suçlu girse, hâkim onu alamaz. Ama o da kırk gün yemeden içmeden kesilip ölür. Suçsuz ise kurtulurdu.

Hattâ İbrahim paşa zamanında bir kâşif, padişah vergisi için gelip Asitaneye kapandı. Bir gün müteferrika ağalarından Ali Ağa gelip, Şeyh Selâm'a ve Şeyh Ahmed'e (Şu adamı buradan çıkarın) dedi. Onlar da (Biz bunu yapamayız) dediler. Ali ağa kızıp Asitanenin kapısını kırıp kâşifi yakalayıp götürdü. Fakat yolda Tuhu Nasârâ yolunda Ali Ağa birdenbire hastalanıp, ah ve vah ederek öldü. Kâşif yine Asitane içinde kaldı. Bu hususu hakir paşaya anlattım. Kâşifi affetti. Böyle mutasavvıf gürbüz erdir.

Asitanesinin dış sağ tarafında bir hücrede hazretin bir hırkası vardır. Yılda bir mevlût olup sona erdikten sonra cuma günü, evlâdından sağ kalan bir şeyh giyip, bütün fukaraları def ve kudum çalarak, bayraklarını açarak bütün Garbiyye Şarkiyye askerleri pürsilâh olup, bu şekilde şeyhi, Tanta şehri içinde gezdirirler ve cuma namazını şehirde Şeyh İbrahim Metbûlî câmiinde kılarlar. Sonra hırkayı yine yerine koyarlar.

HIRKA VE DESTARIN VASIFLARI: Hırka, bir kırmızı ihramdır. Ve binlerce yamalıdır. Destar, deve yününden bir şaldır. Parça parça olup, parçaları düşmesin diye binlerce iğne ile tutturulmuştur. Kavuğu da öyledir. Hırkayı yerine tekbir ile koyarlar. Hakir on beş gün ve gece orada üç hatim indirdim.

ŞEYH ABDÜL ÂLİ ZİYARETİ: Yine Ahmed Bedevî türbesi yanında bir kubbe içinde gömülüdür. Etrafı parmaklık çevrilidir. Ahmet Bedevî'nin hayatında kırk sene, ölümünde kırk sene vezir idi. 170 bin müride öncülük etti. 120 sene yaşamıştır. Sultan Bedevî, zahir ilminde değil, Bâtın ilminde Gavs-ı Âzam idi. Bu Abdül Âli'yi gençliğinde evlât edinmişti. Hâlâ bu şeyhin çocukları seccade sahibidirler. Büyük evkafı var-

dır. En uzak müslüman ve hattâ hıristiyan ülkelerinden adaklar gelir. Bu Abdül Âli hazretlerinin câmii bahçesinin kıbleye bakan üst eşiğinde;

Nasrün minallah ve fethün Karib

âyeti yazılıdır.

SULTAN BEDEVİ TARİKATİNDE OLUP TANTA ŞEHRİNDE GÖMÜLÜ OLAN EVLİYALARI BEYAN EDER

Evvelâ Şeyh Nureddin, Şeyh Abdülmecit, Şeyh Şemseddin, Şeyh Hasan, Şeyh Abdülkerim, şehir içinde Şeyh Abdâlâziz, Şeyh Muziha, Şeyh Sa'd, Seyyid Merzuk, Seyyid Halil, Seyyid Arif, Seyyid Ali Beridî, Şeyh Vekili, Seyyid Abdullah, Seyyid Zinnun. Bunlar birer kubbe altında yatmaktadırlar. Bir de Tanta şehrinde Şeyh İbrahim Metbûlî câmii vardır. Ahmet Bedevî hazretleri burada ibadet etmişlerdir. Harap idi. Hakirin bildirmesiyle Canbulat zâde Hüseyin paşa efendimiz ferman etti. Vakıfnamelerine müracaat edip malı faizi ile tamir edip ihya oldu. Câmi kırk sütun üzerine yapılmıştır. Üç kapısı, bir alçak minaresi vardır.

ACAYİP HİKMET: Ziyaretgâh içindeki bir mezarlıkta bir acibe var. Tanta kasabasındaki bu mezarlıkta bir toprak tepe vardır. Her sene Ahmet Bedevî mevlûdu gününde burada kum kaynayıp meydana adam kemikleri çıkar. Sonra rüzgâr kumlarla örtüp kemikler kaybolur. Bazıları bunlar Ahmet Bedevî'nin fukaralarıdır, mevlût günleri çıkıp uzuvları hareket eder derler. Bazıları Seyyid Ahmet Bedevî'nin kerametlerini inkâr eden kimselerin kemikleri olup, Seyyid Ahmet Bedevî (Yerde yatmayasın) diye beddua ettiği için her sene mevlût günü dışarı çıkar derler.

Hakir birkaç kere görmüşümdür.

Mel'abe meydanında câmi gibi büyük bir tekke vardır. Circeli Ali beyin yapısıdır. Etrafı üç yüz adımdır. Büyük havuzu vardır. Bu şehirde bir küçük hamam, iki medrese var. Biri Seyyid Ahmet Bedevî medresesidir. Binden fazla âmâ hafızlar vardır. Yedi sekiz saatte hatmederler. Bedevî imâretinde gelip geçene bol yemek dağıtılır. 8000 hademe bedevî evkafından maaş alır.

Bu şehirde yedi çocuk mektebi, 3 sebilhane, 300 dükkân, 7 han, 7 kahvehane vardır. Kahvehanelerde saz çalanlar, meddahlar Kavazî avretleri vardır. Bu kasabaya yakın Kahfe, Kefrül, Necalî Seyyid Ahmed Bedevî vakıfları vardır. Hâlâ bu mıntıkada bir kimse evlâtsız vefat etse varını yoğunu Bedevî'ye vakfeder.

BEDEVİNİN MENKABELERİ: 1085 senesinde İbni Avar oğulları denilen eşkiyalar birçok kasabaları yağma ederler. Bu arada Ahmed Bedevî vakfı olan Kahafe'yi de yağma edip deve, sığır, koyunu alıp götürürler.

Bunu Mısır veziri Hüseyin paşa duyunca yedi bin adama Çerkes Koca Mustafa beyi serdar yapıp üzerlerine gönderir. Eşkiyalar (Ya Seyyid Ahmed Bedevî, tut bizi!) diye Ahmed Bedevî kasabasına sığınırlar. Askerler de kuşatırlar. Müthiş çatışmalar olur. Bu sırada câmiin kapıları açılıp içerideki ulema dışarı çıkar ve bütün eşkiyalar bir anda kaybolurlar. Yağma ettikleri hayvanlar, mızraklar, kılıç ve oklar meydanda kalır. Herkes hayret eder. Acaba bunlar nereye kayboldu diye... Bu sırada bir adam büyük abdest yapmak için helâya girer. Lâğımdan adam sesleri işitir. Hemen haber verir. Bunun üzerine lâğımların dışarı çıkacak menfezleri taşla örülür. Eşkiyalar mecburen, üzerleri pislik içinde lâğımlardan çıkarlar ve hepsinin de başları kesilir. İşte bu da Seyyid Ahmed Bedevî'nin kerametidir.

Yine bu Kahafa köyünde Bedevî halifelerinden bir keramet sahibi aziz vardır. İslâm diyarında dört bin halifesi, yüz binlerce fukarası vardır. Bu fukaralar İslâm âlemine dağılıp, bir sene içinde topladıklarını mevlût günü bu azize getirirler. Eğer içlerinden bazıları seyahat âleminde post sahibi olmaya istidat hâsıl etti ise, mevlût sonunda birkaç yüz halife, seccade sahibi olur. Bunlara kemer bağlanır. Def ve kudum ile uğurlanır. Dilediği memlekete gidip, ikram görür. Derhal bir tekkeye yerleşir ve post sahibi olur.

TANTA SAHRASINDA SEYYİD AHMED BEDEVİ MEVLÛDU: Tanta ile Mahalletül Merhum arasındaki vâdiye, Nil kesiminden 20 gün evvel halk çadırlarını kurup toplanır, halı ve kilimden binlerce dükkânlar yapılır. Sonra evvelâ Seyyid Ahmed Bedevî'nin on iki adet ser çeşme halifeleri Ebül Âli Ahmedî Kanunu üzere çadırlarını kurarlar. Sonra sırasiyle Şeyh Mezruk Kefâfî, Şeyh İbni Bâbî, Şeyh Kennâsî, Şeyh Şinavî, Şeyh Ahmed Kalyobî, Şeyh Osman, Şeyh Amrâvî konarlar. Daha sonra ne kadar şeyh gelirse bulduğu yere konar. Bu şeyhlerin arkasına Menufiye kâşifi bin silâhlı askeriyle otağını kurar. Her gece nöbet tutup müfsit ve harami bulursa katleder. Altıncı günü Mısır veziri fermanı ile Garbiyye kâşifi iki bin Mısır askeriyle gelir. Menuf kâşifi karşılar. Fakat bunun mehterhanesi yoktur. Garbiyye kâşifliği mirmiranlıktır. İki asker tâifesi Melâbe meydanında gelip durunca hakir İbrahim paşa hazretlerinin buyurdularını verdim. Divanda okundu:

«Sen ki Garbiyye kâşifi Hasan ağasın, Bedevî mevlûdundan sonra Mısır'a gelip padişah divanında muhasebeni görüp emrime göre hareket edesin.»

Demiş. İkinci bir buyurdu daha okundu ki, onda da (Mevlûdun sonuna kadar âsayişi muhafaza edesin) diye yazılı idi. Paşa kethüdasının mektuplarını da verdim. Bu mektupta (Seni Mısır divanı Çavuşlar kethüdâsı ettim. Evliyâ Çelebiye bir eğerli at, bir Mısır kesesi verip hatırını hoş eyle) diye yazılı idi. Hakire bir mektupta yazılı olanları verip, bize

bir çadır döşedi. Üç gün misafir olup zevk ettik. On gece de baş halifede misafir olduk. Hattâ şehir dışında Seyyid Ahmed Bedevî'nin ibadet ettiği yerde bir Bedevî makamı vardır. Oraya bir direk dikilmiştir. Binlerce gemi ipleri germişlerdir. Buraya yüz binlerce kandiller asılıdır. Arabistanda bu şekil kandille süslemelere (eşare) derler. Bu sene bütün Mısır, Şam, Halep, Arap ve Yemen'in âyân ve eşrafı Bedevî mevlûduna gelmişti. Tam 3700 muntazam çadır kurulmuştu. Diğer fukaraların çadırları hesaptan dışarıdır.

Bütün askerler, Mısır âyânları adamlariyle gece gündüz bekçilik ederler. Çünkü dört mezhebin çeşitli haşeratları, haramileri, haramzadeleri buradadırlar. Bazen iki taraflı olan kavgada yüzlerce eşkiya mürd olur. Kâşif Hasan ağanın mirahoru ve seyisbaşısı atları, develeri süsleyip dükkânların önünden geçirip her dükkândan birer para alırlar. Bu dükkânların çoğu leblebici dükkânıdır. Binlerce deve yükü nohut gelip leblebi yaparlar. 600 kahvehane, 300 aşçı, 2 kasap, 50 attar, 100 gömlemeci, yük ekmekçi, 200 pazarcı, 50 şerbetçi vardır. Daha nice pazarlar kurulur. Meselâ yemiş, kavun, karpuz, Abdüllâvî ve eşek pazarı (bu pazarda eşek sesinden insan sersem olur), megarib pazarı, beyaz ve elvan bez pazarı, erkekle kadın karışık bir pazardır. Başka avret pazarı da vardır. Binden fazla çadırlar, meskeşhane kulübelerinde, çarşı üzerinde avret pazarıdır. Gömlek kaldırıp, don ve uçkur çözüp arttırma ile satış yaparlar. Acayip isyan sahibi gümrah avret pazarıdır. Kahvenanelerde gulam pazarı vardır. İşve ve cünbüşler ederler. Cilit meydanında silâh şörler marifetlerini gösterirler. Bir tarafta mızrak silâhbazları, bir tarafta matrakbazlar, at üzerinde tüfenkbazlar hünerlerini gösterirler. At üzerinde iki eli ile tutunup iki ayaklarını havaya kaldırırlar.

Hakir silâhşörlük temaşasından çok hoşlanırım.

OYUNBAZ PEHLİVANLAR: Bu mel'abe meydanında nice Sa'd ve Bedevî âşıkları marifetlerini göstermek için kızarmış demiri dilleriyle yalarlar, elleri ile kırarlar. Bazısı kızıl demirleri (Yahay) deyip yutarlar. Ve nice ateşbaz, perendebaz, resenbaz, Kebeşbaz, hımarbaz, horozbaz, tasbaz, maymunbaz, kadehbaz, sürahibaz, şişebaz, matrakbaz, kumarbar, gürbaz, şimşirbaz, aynabaz, simyacı, köpekbaz, keçibaz, ayıbaz, Gavbaz, yılanbaz velhasıl yetmiş türlü oyunbazları gördüğümüz gibi yazsak bir kitap olur. Bu kalabalıkta yankesiciler nice ahmakların ceplerini kesip iflâs ettirirler. Çok çekinmek lâzımdır. Gözden sürmeyi çeker derler ama, Mısır'ın hırsızı öyle değildir. Sürmeden gözü çalıp, sürmeyi yerinde bırakır. Bu meydanda acayip şeyler çoktur. Onlara, bakarken insan gafil olup çıplak kalır.

ACAYİP İŞ: Hakir bu oyun meydanında bilhassa yılan oynatanlara hayran oldum. Garibi şu ki her yılanın adı var. Hangisinin adını söylerse yılancının omuzuna sıçrayıp koynuna girip çıkıyor. Adını bilmeyen

yılanı, bir büyük sarı yılana atarlar, o da sarılır cansız bırakır. Yılanlara segâh makamında daire ile usul çalınır yılanlar oynarlar. Bazı yılanlar birbirleriyle güreşirler.

GARİBE: Bir gün bu meydanda yılancı yılanlarını oynatırken bir bedevî geldi. Yılanları görünce aklı başından gidip bir nârâ attı. Yılanlar kaçışırken, birini yakalayıp çatır çatır yedi. Yılancı (benim on yıllık marifetli yılanımı yedi) diye bedevîyi yakalayıp kadının huzuruna götürdü ve işkâyet etti. Bedevîye (niçin yedin?) dediler. (Vallahi sultanım, yağlı, lâtif yılan, illâ kavi mel'un) dedi. Kadı bir altın ceza verdi. Bedevî ağzını silerek bir altını verdi.

DİĞER ACİBE: Bir gün hırkalı derviş bu meydanda bir horoz oynatırdı. Daima bedevînin başında otururdu. Horoza bir para verilirse hemen yutup, kanatlarını çırpıp (Lâilâhe illallah, Muhammed Resulullah) derdi. Bu horoz günde belki bin para yutardı. Akşam olunca aşağısından bırakırdı.

İBRET ALINACAK BAŞKA BİR ŞEY: Burada bir acayip şey daha... Mağripli Nasraddin Tancâvî adlı bir hünerli zat vardı. Hademeleri ile meydana geldi. Yere bir kazık çaktı. Cebinden birkaç turunç gibi kırmızı yuvarlaklar çıkardı. Bu toplarla gayet acayip hünerler gösterdi. Sonra topun birini oradakilerin önüne attı. Herkes eli ayağı ile topa vurdu, baktı. Sonra topu havaya attı. Toptan bir ip indi. İpin ucunu oradakilerden bir kimsenin eline verdi. İpi çektikçe yerde yığın halinde birikti. Top havada durdu. Sonra oyuncu (İn ya kırmızı top) dedi. Top inmedi. Halktan beş on kişi ipi çekti. İp yerde kangal oldu top yine inmedi. Sonra oyuncu âyâna dedi ki (Top inmiyor. Bu kadar hüner gösterdim. Benim hünerbazıma para verin ki ineyim) diyor deyip on bin para topladı. Nihayet top yere indi. Yerdeki ip meğer ince bir ip imiş. Topu da aldı mendiline koydu.

Kısa aklımca bu işin püf tarafını şöyle düşündüm. O topun içi şebnem, yâni çiy ile dolu idi. Yukarı atınca sıcaktan çiy hava haline geldi. Sonra para toplayıncaya kadar topun içinde çiy kalmadığından yere indi. Kalın ipler görünmesi simyadır. 74 târihinde Uyvar fethinde de böyle bir pehlivan seyretmiş ve yazmıştık. Doğrusu çok hünerdi idi. Bu meydanda atlı karıncalar, salıncaklar, çarhıfelekler... Bu bedevî mevlûdu, bayram günü olur. Binlerce kazan yemekler pişirilir, yalnız bu meydana şarap gelse, bedevî sırrı olarak sirke olur. Ama bozahaneler ve fişfiş şerbetleri vardır. Irkı sus, Berberis, demirhindi, inebuddis şerbetleri lâtiftir. Def, kudum, ziller çalınır, raks ve simâ edilir.

Bu bedevî ziyaretinde insanlar birbirlerini çiğner, ölenler olur. Bu ziyaret tam on gün on gece devam eder. Hu ve Hayül kayyum sesleri ile Tanta şehrinde sesler gökleri tutar. Bütün çadırların önleri mızraklarla donatılır, binlerce kandil gibi aydınlatılır. Beyit:

Âlem-i kesrette vahdet zevkine eyle yare bak
Kalbini saf eyleyüb âyîne-veş dîdâre bak

Bu gibi hayhuy fânidir. Bazı ârifi billah olanlar gece yarısına kadar hak bâtında bâki olan tevhid-i sultânî ve Temcid-i Rabbânî ederler. Sözün kısası bu gecelerde herkes bir şey ile âlûdedir (beyit) :

Hallâk-ı ezel âleme kıldıkda tecellî
Her kulu birer hal ile kılmış müteselli

Ve yine yüz binlerce çeşitli fişenk, tüfenk, badaluşka, bahrî, gelebek, koçlar, deliceler, kestaneler, tavus, horoz, fişekten atlar, kaleler, papaslar, yahudiler, devler, periler, develer, şadırvanlar, canlar, tulumbalar, şebpereler, pervaneler... Ve buna benzer nice surette fişekler, çarhıfelekler, fişekli eşekler, köpekler, camuslar, bu hayvanların fişeklerine ateş verince bu hayvanlar korkularından halkın içine girerler, müthiş bir kargaşalık olur. Garbiyye ve Menufiye keşşaflıkları üç gün üç gece karşılıklı âdeta düşmanca fişekler atarlar. Hakir 41 senedir gezdim. Böyle şenlik görmedim.

Çünkü Koca Seyyid Ahmet Bedevî hâlâ mutasarrifindendir. Ve hayatta gibidir. Onlar ölmemiştir. Çünkü bir hadisi şerifte: Mü'minler ölmezler, belki fenâ diyarından beka âlemine naklolurlar, buyurulur. Bu hadise itikadımız vardır ki, onlar sağdır. Allah hakkı için Ahmed Bedevî eşiğine bir kere yüz süren bütün hastalıklardan, ıstıraplardan, sihirden, korkudan kurtulur. Tecrübe edilmiştir. Fakat Mekke'de Arafat dağında üç gün ve gece yetmiş bin hacının Mine pazarındaki şenliği bundan daha inşirahlıdır. Orada Allah ile kul arasında ancak bir perde kalır. Çünkü herkes orada anadan doğmuş gibi masumdur. Beyit:

Tâlib olsam bu eyamı sen güli rânâyı bir
Bu meseldir Tanrısın bulur nigâra istiyen

Eğer sorulursa ki, bu Bedevî mevlûdunda bu kadar insan toplanınca her türlü fenalık olur. Ama dünya işi böyledir. Onlar bir derin denizdir. Gavzi Azîmdir... Çerçöp ummana zarar vermez.

Sekizinci günü dellâllar bağırır, (Nehariye şehrinde cuma günü Muhammed İbni Zeyn hazretlerinin mevlûdu vardır) derler. Perşembe günü birçok kimseler çadırlarını kaldırırlar. O günlerde Bedevî pazarında bin deve yükü leblebi satılır. Teberrüken herkes memleketine leblebi götürür. Nohut üzerine şırlagan yağı döküp kızgın kumda pişirirler, çok lezzetlidir. Bir de küçük lokumlar vardır. Hediye götürürler. Sonra Garbiyye ve Menufe kâşiflerinin ziyafetleri olur. Sonra kâşifler Bedevî asitânesini açıp, şeyhin birine hazreti Bedevî'nin hırkasını giydirip şehir içinde dolaştırırlar. Sonra hırka yine yerine konulur.

Sonra bir gün içinde bütün çadırlar sökülür, at katır, deve, insanlar mahşer gibi karışır ve bir gün içinde o koca vâdide kimse kalmaz. Doğrusu dünya âlâyişi bir uyku hayalidir. Bunda ibret alınacak çok şey vardır. Sonra asitânenin şeyhleri, fukaraları, hademeleri avluyu, her tarafı temizlerler. Sonra Nil taşıp bu Bedevî Mevlûdu olan sahrayı su kaplar.

Hakir de bir hatim okuyup bu bedevî asitânesine veda ziyareti ettim. Sonra âdâp üzere eşiğini öptüm. Nil gelmeden Tanta şehrinden çıkıp kuzeye gidip yaya yürüyüşle 4500 adım gittik.

MAHALLÂTÜL MERHUM KÖYÜ: Böyle denilmesinin sebebi şudur: Hülâgû belâsından Bağdat'tan kaçan Abbasî şehzadelerinden biri buraya gelip Mısır sultanına sığınır. Sultan da burayı ona verir. Mamur bir yer olur. Şehzâde ölür. Üçüncü günü mezardan sesler gelmeye başlar. Mezarı açarlar. Şehzâdenin yanında bir cins hayvan şehzâdenin bazusundan yiyip almış. Hemen çıkarırlar. Yedi sene daha yaşar. Sonra tekrar ölünce nâşını Mısır'da Sitti Nefise yakınında gömerler. Târihi (Sultanül merhum İzzüddin bilâh) yazılıdır. Şehzâde hayatında iken ilmi nücum erbabı, cifr erbabı (Sen bir kere ölürsün, yedi günden yine dünyaya gelip yedi sene yaşarsın) derlermiş.

Onun için buraya (Merhum köyü) derler. Menufiye toprağındadır. 150 akçe şerif kadılıktır. Bağlı bahçeli bir yerdir. Nil'den buraya kadar bir haliç gelir. Gemiler işler. 2000 ev, 40 mihrap olup ikisi câmi, geride kalanları tekkedir. Yedi han, sekiz çocuk mektebi, bir küçük hamam, 200 dükkân vardır. Ulu câmie kadar geniş bir cadde vardır. Suyu hep kuyudur. Havasının letafetinden mahbupları metholunur.

GARİP TAŞ: Bu şehirde kâşif sarayında somaki bir havuz içinde bir mermer yuvarlak bir değirmen taşıdır. Yüz camus çekemez. Ortası deliktir. Vaktilye ölen şehzâdenin değirmeni imiş. Ama şimdi şeker değirmenlerini bir sığır çevirir. Bir adam hem sığıra (hay) der, bir eliyle de çarhın ağzına kamış koyar.

MAHALLETÜL MERHUM ZİYARETGÂHI: Evvelâ Şeyh Ahmed Bedevî'nin halifelerinden şeyh Abdülvehhap Cevheri, şehrin kıble tarafındadır. Yanında bir tekke var. Buna yakın Şeyh Abdullah Vasıtî, Bağdatlıdır. Kâşif sarayı önünde Şeyh Ali Acemi, Şeyh Mansur, Endülüsî, bu ikisi bir anda vefat etmişlerdir. Abdülvehhap Cevherî karşısında Seyyid Osman Saydâvî var. Sonra üç biraderler yani, Şeyh Allâme, Şeyh Deyyan, Şeyh Ömer... Buraya aslâ hırsız giremez. Önünden geçerse ayakları tutulur. Çarşı içinde Hamza tekkesi içinde Seyyid Mehmed Acemî, şehzâde ile beraber Acemden gelmiştir. Kerametleri meşhurdur. Şehir içinde askerî tâifesinden Seyyid Yusuf var. Yine şehir içinde Seyyid Abdurrahman, büyük câmi yakınında Seyyid Abdurrahman Suveydî, şehzâde

ile beraber gelmiştir. Bunların hepsini ziyaret edip, ruhaniyetlerinden imdat istedik. Sonra Menuf Kâşifî Mirza ağadan bir at, beş bin para, beş arkadaşımızla kuzeye doğru üç bin adım gidip, Nil kanalı kenarına gemi ile geçtik.

ÂBYAR KASABASI: Delûk zamanında susuz bir yermiş. Yüzlerce kuyular kazıldığı için bu isim verilmiş. Sonra Delûke Nil'in bu halici akıp şehir abadan olur. 150 akçe şerif kazadır. Menuf hükmündedir. 150 köyü vardır. Kadıya 10 kese hâsıl olur. Bağ ve bahçeli şirin bir kasabadır. Dört tarafını Nil kuşatmıştır. 3000 ev, dokuz mahalle, 40 mihraptır. Üçünde cuma namazı kılınır. Gerisi tekkedir. Câmii elli sütun üzerinedir. Üç şerefeli bir minaresi, üç kapısı vardır. Sağ taraftaki bucakta (Essultan elmelikül Eşref halledallahu mülkehu) yazılıdır. Ve yine minberin sağında (Bu câmii Ebulhüseyin bin Ali bin Ahmed elhafız yeniledi. 970 senesi şaban ayında) yazılıdır.

Bu câmiden sonra şehir içinde Şeyh Ahmed Becm câmii vardır. Minaresi üzerinde şöyle yazılıdır. (Bu minberi, Kutbül Aktâb Ahmed Elbecm yeniledi. Sene 1032). Bir de çarşı içinde (Zaviyetüs Suk) vardır. Bunlardan başka iki medrese, üç tekke, üç sebil, 200 dükkânı vardır. Yolları daracıktır. Nil halici kenarında olduğundan havası güzeldir. Yer yer mahbubeleri vardır. Cemmiz, bezir yağı meşhurdur. Keteni, limonu, turuncu da meşhurdur. Hanedanlarından Topal Çorbacı, Ali çorbacı vardır.

ZİYARETLERİ BEYAN EDER: Evvelâ şehir içinde Ahmed Becm, kerametleri çoktur. Şeyh Seyyid Ali bey, Mısır beylerinden iken Ahmed Becm'in kerametlerini görüp beyliği terkedip hazretin halifesi olmuştur. Ahmed Becm kabri yanında yatar. Şeyh Ahmer Üryani, Şeyh Ebülfeth, Ali Burhanî, Seyyid Halife, Seyyid Abdülhesenî kabirleri vardır.

Buradan da Yıldız tarafına bir düz sahrada bir at menzili gittik.

NEHÂRİYYE ŞEHRİ: Mûsâ'nın firavunundan yirmi sene evvel Delûke adlı bir avret Mısır meliki olmuştu. Babası Zibake ruhu için bu Nehâriyeyi vakfetmişti. Adını da kıptî diline göre (Zibak) koydu. Hazreti Ömer zamanında kuşatıldığı vakit 7 bin Müslüman burada şehit oldu. Kıptî keferesi müslümanları koyun boğazlar gibi boğazladılar. Sonra hazreti Ömer seksen bin askerle Amr ibn Âs'ı gönderdi. Şehir zaptolunup yirmi bin kâfir boğazlandı. İnsan kanı nehir gibi aktığı için (Nehâriye) denilmiştir derler. Bazıları da, fetih günü kurban bayramının nehr gününe rastladığından bu adı almıştır derler. Bir rivâyete göre de, Mısır Abbasilerinden Hâkim Biemrillah bu Zibak şehrine gelip, (gündüzleri herkes yatacak, geceleri sokağa çıkacak) diye ilân etmişti. Yani geceleri gündüz, gündüzleri gece yapmıştı. Bu yüzden (Nehâriye) denilmiştir derler. Menuf toprağındadır. Senede 4 Mısır kesesi verir. Vaktiyle düz bir sahrada çok büyük bir şehir imiş, şimdi haraptır. Şimdiki halde dokuz mahal-

le, 40 mihraptır. 13 hutbedir. Mamur olan câmileri Ulu câmi meşhurdur. Yedi kapısı vardır. Mihrabının solunda (Eba Bekir bin Abdullah..... Sene 607) yazılıdır. Minberin üst eşiğinde:

(..... Sultan Kalavun elsalihi.. Zilkade ayında... 685 de yeniledi...) yazılıdır. Bahçesinin doğu tarafında kemerler üzerinde bir güneş mikatı vardır ki emsali hiçbir yerde yoktur.

Bu câmie yakın Sırrüddin câmii, çarşı içinde Acemi câmii, Hanefi câmii, Nil kenarında Ahmed Sevvah câmii, Hacı Mansur Mağribi câmii vardır. Diğerleri mescitlerdir. Ama Sitti Rukiye ve Bilâli Habeşî zaviyeleri çok mamurdur.

Şehirde 3 han, iki sebil, üç çocuk mektebi, 7 kahve, 200 dükkân, 2 hamam vardır. Bu şehirdeki sütunlar hep, İstanbul'da Sultanahmet meydanındaki dikili taş gibidir. Delûke avret bu şehri yapınca kendisine 366 tılsım yapmıştır. Bu şehir önünde Surid Melik Nil üzerine büyük bir köprü yapmış. Buhtunnasır bu köprüyü harap etmiştir Nil'in suları çekilince köprünün ayakları meydana çıkar. Her birinin arası elli artış olan yirmi ayaktır. Bu harap şehrin bütün yolları satranç gibidir. Her taşında acayip tasvirler vardır. Senede bir kere on gün mevlût olur. O günlerde muazzam alış veriş yapılır. Nehâriye kenti çok ince olduğundan bezi gayet lâtif olur. Has ekmeği, şilbe balığı, Nil kenarında nişadır kârhaneleri vardır.

İBRET ALINACAK BÜYÜK BİR ŞEY: Nil, kuzeye doğru akıp Reşid önünde Akdeniz'e dökülür. Ama Delûke Melik Nehâriye önünde Nil'den bir kanal ayırıp, zorla baş yukarı güneye doğru akıtmış Farasdak önünden, Nehâriye, Abyar ve Mahalletül Merhum'a kadar gelir. Diğer kanallar gibi beş altı ay kurumaz. Delûke Melik tılsım yapmıştır derler.

NEHÂRİYE ŞEHRİ EVLİYA ZİYARETGÂHLARI: Şehrin tam ortasında Kutbulaktab şeyh Muhammed bin Zeyn hazretleri câmiinin yanında gömülüdür. Câmi küçük, fakat cemaati çoktur. Arap ve Acemde bu sultanın menkabeleri meşhurdur.

ŞEYH MUHAMMED ZEYN MENKABELERİ: Şeyhin fukaraları hacca gidecek iken şeyhe (Ne kadar deve gönderelim?) diye sorarlar. O da (hakir ancak bir deve götürebilirim) der. Ertesi gün bir bedevî beyaz bir deve getirir. Hazret eteğini beline dolar, veda eder. Ya Hay, ya kayyum, ya Kavî, ya metin diyerek devenin altına girer, deveyi omuzuna alıp yola çıkar. Bu şekilde 40 günde Medine'ye varır. Peygamberin asitânesini öper, yüz sürer. Sonra (Ya Resulallah, sana bir deve hediye getirdim kabul eyle) der. Peygamberin kabrinden şu ses gelir:

«Ya Zeyn, Allah da kabul etti. Şefaatim seninledir. Hediye deven ruhunu hakka teslim etti. Artık bundan sonra devene su, ot verme... Devenin ölüsüne bin, Mekke'ye git. Arafat ve Merveye var, umre ve Safa

eyler. Sonra yurdun olan Nehâriye'ye git. Deveni gömüp sen yine bana gel.

Bu ses üzerine şeyh Zeyn dışarı çıkar. Bakar ki deve ölmüş yatar. Hemen (Ey deve, sağ iken ben seni taşıdım, şimdi sen beni taşıyacaksın) deyip (kalk ya deve Allah'ın izni ile) der ve deve kalkar. Üstüne binip kırk günde Nehâriye'ye gelir. Deve orada ölür. Yıkayıp gömer ve üstüne bir kubbe yapar. Hâlâ ziyaret yeridir.

Hakir bu asitâneye yüzümü sürdüm. Bundan başka Tanrıverdi câmii yanında Şeyh Seyyid Hasan Kasurî, karşısında Şeyh Hüseyin, Ulucâmi önünde Şeyh İbrahim Kureyha, onun karşısında Şeyh Secenî, buna yakın Şeyh Nasireddin Ebülanayim gömülüdür. Ve yine Şeyh Seyyid Ali Veciş, çarşı içinde Şeyh Hüseyin Acemî, Nil kenarında câmi yanında Şeyh Osman Hanefî, ona yakın Şeyh Bilâl Ensarî kabirleri vardır. Sitti Rukiye, bu da tekkesinde gömülüdür. Şeyh Ahmed Sevvah, şehir dışında Nasireddin Ebulûla ziyaretleri vardır. Şehrin kuzeyinde, Yedi Evliyâ ziyareti olup hepsi Hazreti Yusuf Gurânî neslindendir. Nil kenarında bir kubbe içinde Yusuf Acemî, Şeyh Ali Refiî gömülüdür. Yine Nil kenarında Kâşif hanının kapısı önünde Şeyh Abdullah, buna yakın Şeyh Mehmed Hicazî (Seyyid Ahmet Bedevî'nin dayısıdır) ziyaretleri vardır. Bunları ziyaret edip âşinalık ettik. Himmetleri hazır ola. Sonra Nehâriye'nin karşısında...

KABİLE ŞEHRİ: Ne geldik. Nil kenarında yüz evli mamur bir şehirdir. Mısır ruznamecisi Abdurrahman efendi hükmündedir. Büyük bir câmi vardır. Bir köşesinde Şeyh Abdüsselâm Kalibi ulu sultandır. Muhiddini Arabî'nin amcasıdır. Ona yakın kendi yaptığı bir câmiin avlusunda Şeyh Abdülvahit (bir fakir ziyaret etse bay olur derler) gömülüdür. Tekrar Nehâriye tarafına geçtik. Nehâriye mevlûdunu beyan eder. Seyyid Ahmet Bedevî mevlûdu kadar adam toplanmaz. Ama yine pek çok ziyaretçi, tüccar çadırlarını kurup pazar olur. On gün on gece pazar olur. Bu şehir Nil kenarında olduğundan nice gulâm-ı mehcebinler anadan doğma üryan olup Nil'de gezerler. Onuncu günü Menuf kâşifi göç köslerini çalıp Mısır'a gider. Orada olan halk da İbrahim Dessûkî mevlûduna giderler. Hakir de kayığa binip kırk mil bu Nehâriye kanalı içinde gidip ana Nil'e girdik.

FARASDAK ŞEHRİ: Delûke adlı melike Nil'i buradan kazarak Nehâriye'ye götürmüştür. 200 evli, bir câmilidir. Bunu geçip otuz mil gittik.

SA MAHALLESİ KASABASI: Nil kenarında 200 evli bir yeni câmili, bir tekkeli, on dükkânlı, bir kahveli, bir misafirhanelidir. Hakir de bu misafirhanede bir gece kaldım. Sonra yirmi mil daha gittik.

EBÛ ALİ MAHALLESİ: Garbiyye toprağında, Nil kenarında Ömer Çorbacı iltizamında bir kasabadır. 150 akçe kazadır. 45 köyü vardır. Nil

kenarında kıbleden batıya uzunlamasına bir şirin kasabadır. 800 toprak örtülü fellâh evleri, 9 mihrabı (ikisi câmidir). 50 kadar dükkânı, 2 hanı, üç sebili, iki çocuk mektebi vardır. Buradan atlara binip batıya bir mülâkaya gittik.

MECNUN ŞEHRİ: Nil kenarında yüz evli mamur bir beldedir. Bunu da geçip batıya Garbiyye toprağına gittik.

İBRAHİM DESSUKİ KASABASI: Garbiyye toprağında, Nil'in 500 adım uzağında Çerkes Kaytas ağa iltizamında 500 evli, misafirhaneli bir mamur yerdir. Evlâtlarından şeyhler vardır. Bahçeleri, 6 mihrabı, bir Salâtin câmii, (Sultan Kayıtbay yapısıdır, avlusunda 51 mermer sütun vardır. Mihrabı üzerinde, bu câmiin yapılmasına Sultan Kayıtbay emir verdi, yazılıdır), câmiin dört kapısı, bir abdest havuzu vardır.

KUTBULAKTAP İBRAHİM DESSUKİ ZİYARETGÂHI: Câmiin köşesinden üç kat içeride bir kubbe içinde gömülüdürler. Ahmed Bedevî kubbesi gibi süslü değildir. Birçok defa kıymetli avizeler asmışlar, ertesi sabah yerde bulmuşlardır. Yer tamamen mermerdir. Halı döşeli değildir. Kapısı kuzeye bakar. Bu kubbenin tam ortasında ağaçtan yapılmış kafes içinde yeşil çuha örtülü bir sandukadadırlar. Sâdâttandır. Ahmed Bedevî ile çağdaştır. Ahmed Bedevî, ümmî olup ulûmu evvelin ve ahırından haberdar imiş. İbrahim Dessuki, zahir ve batın bütün ilimleri toplamış, müellif sultan imiş. Yüz cilt eseri var, selis şiirleri var. Yüzlerce keşif ve kerametleri vardır. Ömürleri boyunca gündüz saim, gece kaim olup nice kimseleri doğru yola götürmüşlerdir. Kubbesinin tepesinde yeşil bakırdan bir alemi var. Dünyanın bir tarafında büyük bir olay olsa veya bir padişah ölse, bu alem doğuya veya batıya döner. Onun döndüğü tarafta bir büyük olay olduğu anlaşılır. Osmanlı ülkesinde Sultan İbrahim şehit edildiği gün bu alem batıya dönüp durdu.

Hakir hazreti ziyarete geldiğim sırada bir Arap feryat ediyordu. Koynundaki bin altını bir yankesici aşırmış. (Ya İbrahim Dessukî, seni ziyarete geldiğim yerde param çalındı, lâyık mıdır, seni Allah'a şikâyet ederim) diye bağırıyordu. Halk toplandı. İri yapılı bir adam tepesi üzerine asitâneye düştü. Ağzı köpürdü. İki elleri kurumuştu. Söyleyemiyor, eliyle çakşirini işaret ediyordu. Çalınan bin altın herifin çakşirinden çıkarıldı.

İbrahim Dessukî böyle bir erdir. Bazı inkârcılar, evliyâ öldükten sonra nusret sahibi olamaz derler. Haşa ki onlar öle... Onlar canlı gibidir. Yukarıdaki olayı hakir gözümle gördüm. Mihrabın sağ tarafındaki mermerde Resulü Ekremin mübarek sol ayağının izi vardır. Ziyaretçiler gelip oradaki gül suyunu yüzlerine sürerler. Hazretin başucunda (Bu mübarek yeri Şeyh Behram ağa yeniledi) yazılıdır.

Kubbe içinde İbrahim Dessukî hazretlerinin biraderi Şeyh Seyyid Mûsâ yatar. Avlusunda, bu asitâneyi tamir ettiren Behram ağa gömü-

lüdür. Diğer köşesinde hazretin biraderi Mûsâ'nın oğlu Abdullah Ebutturyur gömülüdür. On gün on gece mevlût zamanında on binlerce kişiye yemek verilir. Nimeti boldur. Avlu etrafında yüzden fazla talebe ve fukara hücreleri vardır.

Bu kasabada iki han, on dükkân, câmi avlusunda bir büyük sebil vardır. Mevlût gününde Nil kıyısına kadar her taraf çadır ve pazar yeri olur. Kahvehanelerine biner adam sığar. Hanende ve sazendeler âhenk icra eder. Bu mevlût, bedevî mevlûdundan daha süslüdür. Çünkü Nil kenarında olduğundan ta İskenderiye, Abuhur, Reşid ve Dimyat'tan gemilerle gelirler. Bu gemiler kandiller, flandralar, bayraklar, kıymetli perdelerle süslenir. Seher vaktine kadar top ve tüfenk şenlikleri olur. Davullar, kûsler vurulur. Gemilerden çıkanlar hurmalıkların gölgesinde çadırlarını kurup nefis yemeklerini pişirirler. İş ve işrete başlarlar. Fakat Seyyid Ahmed Bedevî kadar çadırları çok olmaz. Çünkü kırk elli bin kadar çamapur askeri gemilerde yatarlar. Gemiler dörder tabaka olup adam ile doludur. Bu mevlûdun sekizinci günü çarşamba günü Buhayre vilâyetinde Demenhur kasabasında mevlût olduğu dellâllar ile ilân olunur. İbrahim Dessukî hazretlerinin kardeşi Şeyh Mûsâ hazretlerinin kisvesini bir sanduka giydirip büyük bir alay ile yedi yüz şeyh ve yirmi bin fukara ile Nil kenarına götürüp İbrahim Dessukî yanındaki Şeyh Mûsâ sandukasına örterler. Sonra Cuma günü büyük alay ile Nil kenarında 700 şeyh ve kırk elli bin Burhanî, Geylânî, Rufâî fukaraları tevhit ve tezkir ile İbrahim Dessukî kisvesini sandukasına örterler. O gün herkes memleketine gitmeye başlar. Cumartesi akşamı bütün şeyhler İbrahim Dessukî makamında toplanırlar ve mevlût okurlar. Burhânî tariki tevhidine hiçbir tarik tahammül edemez. Meğer Kadirî ve Mutâvîî tariki fukaraları ola. Sabahleyin veda ziyareti olur. Bütün şeyhler gemilere binip memleketlerine giderler. Hakir de bir hatim ettirip İbrahim Dessukî ruhuna hediye edip şefaatlerini diledik. Sonra Şerafettin hazretlerinin elini öpüp hayır duasını aldım. Hademelerimizle bir gemiye binip Nil üzerinde üç mil baş yukarı Buhayre toprağında...

MERKAS ŞEHRİ: Nil kenarında yüz evli, hurma bağlı bir köydür. Bütün şeyhler çıkıp bir gece burada mevlût ederler. Çünkü İbrahim Dessukî'nin babası Şeyh Ebülmecd burada yatar. Bunların da nice keşif ve kerametleri vardır. Yetmiş kere piyade hac etmişlerdir. Ertesi gün herkes gemilere binip yurtlarına giderler. Hakir de şeyh Şinâvî ve Şerafeddin hazretleriyle vedalaşıp bir gemiye binip İbrahim Dessukî karşısında...

RAHMANİYE ŞEHRİNE: Geldik. Buhayre toprağında, Çerkes Kaytas Ağa iltizamında 500 haneli, 6 dükkânlı, üç câmili, altı kahvehaneli bir yerdir. Misafirhanesi gayet mamurdur. Gayet makbul şeker kamışı olur. Mültezimine 18 kese hâsıl olur. Câmiin biri Seyyid Nefis hazretlerinin-

dir. Şeyh Seyyid Ahmed Bedevî, kendi câmiinin önünde gömülüdür. Evlâdı Şeyh Seyyid Mehmet, Şeyh Seyyid Süleyman, Seyyit Mahmut ulu sultanlardır. Bunlar da orada gömülüdürler. Câmiin minberi üzerinde (İnnemâ ya'muru mesâcidallah...) âyeti yazılıdır.

Buradan def ve zillerle, küheylânlara binip Demenhur ve Ebürriş hazretleri mevlûduna gittik.

DAVÛDİYYE KASABASI: Yüz evli mamur köydür. Şeyh Abdullah Senhurî yol üzerinde bir kubbede gömülüdür. Bir Fatiha ile ruhunu şâdedip yine batıya gittik.

SEHUR KÖYÜ: Buhayre toprağında bir sahra ortasında 310 evli, yüksek bir yerde, bir câmili mamur köydür. Buradan yine batıya melik Eşref kenarında bir mülâka gittik.

ESKİ ŞEHİR, BÜYÜK TAHT DEMENHUR ŞEHRİ: Bu adı almasının sebebi şudur: Hazreti Ömer zamanında Amr ibn Âs, Mağrip hacıları selâmetle geçsin diye, kıptî Totis Melik iken gelip bu Buhayre'yi kuşatıp yetmiş gün cenk edip bütün kıptî ve Rum kâfirleri kılıçtan geçirip demleri (kanları) nehir gibi aktığından (Demi nehur) dediler. Bundan galat olarak Demenhur olmuştur. Mısır'da en çok eyalete malik yerdir. Bir ucu Mağrip'te Fes padişahlığı komşudur. Bir tarafında Merankeş padişahlığı vardır. Güneyi Assuvan, batısında Trablus, bir tarafı Cebeli Ahzardır. Yukarı Sait'te bir ucu Elvahat'a, bir tarafı Berberistan'a varır. 360 paraç köydür. 200 kese hasıl olur. 500 atlı, 500 tüfenkli yiğit ile hükümet eder. Cebeli Ahzardan beri âsi Araplar şunlardır:

Hınadı kabilesi (10 bin asker), Behice ve Bedevî kabileleri.. Evlâd-ı Rec'im kabileleri (sekiz bin urbandır), beni Avn kabileleri, beni Nahfe kabileleri (3000 bindir), Recyan kabileleri (6000 dir), beni Veyse kabileleri (iki bindir), Zuafa kabileleri (3 bindir. İtaatli kabilelerdir. Etraf, Cavabis, Rebane, Tarhuma, Turfe, Evlât Hüseyin, Nedare, Semelûs, Huveylî, Suâdî, Cılâsî, Beni Kamamıta, beni Hedahid, eski Mecarib, Zerk, Evlât beni Vefa kabileleri vardır. Daha nice kabileler vardır, ama malûmumuz olan bunlardır. Bunlar hep çıplak, aç olup yağma ile geçinirler. Cebbar kavimlerdir. Bu yüzden Buhayre kâşifinin çok askeri olması gerektir.

Rumbiyye kâşifi Huşu İsâ şehrinde oturur. Tarrane kâşifi ve Safidir. Kâşifi, Ucile kâşifi, Buhayre Malih kâşifi vardır. Ama hâlâ Mağrip Trablus eşkiyaları 26 senedir Ucile kâşifliğini zaptetmişlerdir. Bu sayılan kâşiflerin her biri beşer altışar yüz adem ile iner binerler. Hepsi Buhayre kâşifliğinden hil'at giyer. Buhayre kadısı 300 payelidir. 366 köye maliktir. Altı nahiye naipliği vardır:

(Tarane, Rahmaniye, Huşu nebî İsâ, Safî Dere, Şehrimâ nahiyeleri) ve nahiyeler halkı ekseriya itaatsizdirler. Doğuda Nil'e dört saat uzakta

Rahmaniye, kuzeyde yarım saat uzakta mamur köyler geçip İskenderiye kalesi büyük şehirdir, uzunluğu 3000 adımdır. 5500 ev, 21 mahalle, 77 mihrap vardır. 14 ünde hutbe okunur. Menyel mahallesinde emir Amir câmii büyüktür. 32 mermer sütunu, nakışlı tavanı üç kapısı vardır. Minberi ince Arap oyma ağaç müzehheptir. Tamiri târihi (sene 854) tür.

Buna yakın Ebussuud câmii küçüktür. Çarşı içinde Tövbe ve Arap câmii de derler, güzel bir câmidir. Bir güzel yazılı kimse, duvarlarını hadislerle doldurmuştur. Mihrabının iki tarafında iki ince mermer sütun vardır. Mihrap içinde sülüs yazı ile:

«Fî büyûtin ezinallahu en turfaa ve yüzkere fihesmühû»

âyeti yazılıdır. Kâşif sarayı önünde Mevta câmii olup, avlusundaki ağacın dibinde bir mavi taştan Hanefî musluğu var. Bu taş eskiden bir kıptî padişahının gözü imiş. Fakat bu havuzun dört tarafında eski kâhinlerin yazıları var.

Sekiz senedir Mısır'da gezerim, bu yazıların benzerini görmedim. Taş içinde ben ben altın görünür. Ona da hiçbir âlet tesir etmez. Macun taştır. Câmiin evkafı harap olduğundan câmi garip kalmıştır. Minberi Arabî oyma tahta ve levhadır. Fahri oyması gibi kitabe ve rumîler, İslemiler, Zülfü Çinler, dal kırma oymalar vardır.

Kapısı üzerinde:

«..... Emir kebir eşşerif İsâ bin Elcenab el âlî el merhum el mahdum İsmâil Zeynî emir urban... Muharrem 763» diye yazılıdır. Kuzeyinde elli adım uzak sultan Kayıtbay câmiidir. Ahşap minberi üzerinde müzehhep celî yazı şöyledir:

«..... Fî eyyâmi el melik eşref Ebunnasr Kayıtbay... Fi zilhicce sene 864.»

Çarşı içinde şeyh Ahmed Devâî câmii, şehrin kıblesi dışında Ebürriş câmii, Abbas câmii, Kırklar câmii... Bunlardan başka 77 mescit vardır. 7 tekke, 40 çocuk mektebi, 11 sebil, 3 medrese, 2 hamam vardır. 680 dükkân, 8 han, 7 kahvehane, 47 bezirhane kârhanesi, 200 cillâb dükkânı, 7 mirî boyahanesi vardır. Bu çarşı, tamamen örtülüdür. Saraçhane ve pabuççular çarşıları süslüdür. Yolları çok geniştir. Suları hep kuyu suyudur, ama biraz acıdır. Yalnız Ebürriş yolu üzerinde bir kuyu vardır. Suyu hem lezzetli, hem çok soğuktur. Havası o kadar iyi değildir. Bir adama soğuk değse, kolay iyi olmaz. Bu Demenhur'da insan kendini sıcak tutmak gerektir. Bu şehrin bağ ve bahçesi yoktur. Dört tarafında hurma ağaçları vardır. Buğdayı az olur. Mahbup ve mahbubeleri çoktur. Kadınların ve bakirelerin elleri, kolları, çenelerine mavi çivit ile nakışlar yapılmıştır. Kol ve ayaklarında altın gümüş hallerle vardır. Zengin erkekler çuha ve kumaşlar, fukaraları Mısır alacası giyerler. Pamuğu çok-

tur. Kilimleri meşhur ve sağlamdır. Bezir yağı, beyaz ekmeği meşhurdur. Adam kellesi kadar mor patlıcanı, tuzu, renkli Mısır hasırı, balıkları, üzümü meşhurdur. Yalnız eşkiyasının korkusundan kimse evinde rahat yatamaz. Silâhlı bulunur. Şehrin etrafında her gece iki yüz bekçi sabahlara kadar bekler. İnzibatlı kuvvetli bir hâkim olsa bu haramiler hareket edemezler vesselâm.

DEMENHUR ŞEHRİNİN İÇİNDE VE DIŞINDAKİ EVLİYAYI BEYAN EDER

Şehrin 700 adım kıblesinde hazreti Ebürriş köyü olup Ebürriş evlâtları oturur. 200 evdir. Bir câmii vardır. Câmi, o kadar süslü ve büyük değildir. (Cemaat kesiresi çoktur?!) Câmie bitişik bir yerde Seyyid Abdullah Ebürriş gömülüdür. Bütün akrabaları da orada gömülüdür.

SEYYİD ŞEMSÜDDİN DEMENHURİ'NİN MENKABELERİ: Hakir 1083 senesinde Şeyh Şinnavî ile beraber Ebürriş mevlûduna vardığımız vakit Ebürriş sülâlesinden olan halifesi Seyyid Şemsüddin hazretlerinin evinde elini öptüm. 136 yaşında bir nuranî ihtiyar idi. Ömründe bıçakla kesilmiş canlı yememiş, buğday ekmeği yememiş, bir feddan yerini kendi arpa ekip, el değirmeninde öğütüp yerdi. Ziyaretine gelen herkese arpa ekmeği verirdi. Sonra hazret bize (ey kardeşler, çocukluğumdan birkaç vakit namaz borcum kalmıştı. Atalarımız asitânesinde mevlûdu nebiye sizinle beraber gidelim. Orada kaza namazlarımızı kılalım, sevabını bu hakire bile hibe edeler) dedi. Sonra (Ya Şeyh Şinnâvî, sen bir güvenilir kişisin, bu kaza namazı için bin akçe sende dursun) diye bin akçe verdi. Sonra orada olanlara (yarın sabah buraya geliniz. Tevhit edip atalarımız mevlûduna gidelim) buyurdular. Ertesi sabah gittik, hepimize arpa ekmeği ile kahvaltılar geldi. Yerken haremden bir feryat geldi. Acaba bu nedir? derken, şeyh Şemsüddin gözleri kan çanağına dönmüş olarak çıka geldi. (Acaba içeride hatırınızı kıracak bir şey mi oldu?) dedik. (Hayır, biz ecdadımızın mevlûduna gideceğiz deyince onlar bizi başka diyara gider sandılar. Biz ise şurada ecdadımız yanına yarın mevlûd ederiz) deyip tebessüm ettiler.

Bu anda üç yüz kadar fukara evde tevhide başladılar. Şeyh Şemseddin de bir köşede bir cibinlik içinde tevhide başladı. Biraz sonra şeyhin ayakları cibinlikten çıktı. Şeyh vecde gelip mest oldu sandık. Baş halife ve Şeyh Şinnavî ile baktık ki şeyh vefat etmiş. Meğer şeyh, üç kazan su ısıtıp, kefenini hazırlayıp, çoluğu çocuğu ile helallaşıp dışarıya öyle çıkmış. Derhal şeyh Sinnâvî, bin akçeyi iskatı salât için dağıttı. Ondan sonra yıkanıp, Ebürriş hazretleri yanına büyük kalabalıkla namazı kılınıp gömüldü. Hamdolsun hakir, kendisiyle görüşüp hayır duasını aldık.

Ebürriş hazretlerinin menkıbelerine had yoktur. İsteyen Tabakat-ı

Şau'ravîye baş vursun. Şeyh Ebürriş, Ömer ibn Fâriz gibi bir âşık billah imiş. Dünyaya zerre kadar kıymet vermezlermiş. Avlusunun kuzeyinde bir kubbe içinde Şeyh Asım ibn ül Şeyh Ebürriş gömülüdür. Büyük atasından sonra halifesi olmuştur.

Bu asitânenin dışında kuzeyde 300 adım uzakta Seyyid Atiyye ziyareti var. Burhanî tarikinden ulu sultandır. Yine mevlût pazarı içinde Şeyh Ebu Hevaş gömülüdür.

Diğer ziyaret ettiğimiz büyük evliyalar:

Şeyh Mehmed Edip, Cebbane câmii içinde, Şeyh Ahmed Abulabbas Eşşatır, yakınında Mehmed Süyyufî, buna bitişik Şeyh Ali Sakatî, bunlara yakın Şeyh Ali Tancâvî, buna yakın Şeyh Nasireddin Fâsî (Fas şehrinden Muizüddin ile Kahire'ye gelip İhşidilerin elinden Mısır'ı alıp burada ölmüştür), Şeyh Şehzâde Yakubüddin (taç ve tahtı terkedip kendine hidayet-i hak gelip, kutp oldu. Yırtıcı hayvanlarla beraber yaşardı) buna yakın Mehmed Acemî, onun yakınında Sitti Ümmü Şeyh İsmail, ona bitişik Şeyh Hazra, bunun yakınında Şeyh Burhaneddin.. Şimdi şehir dışındakileri yazalım.

Evvelâ Menyel câmiinin sol kapısında Şeyh Mehmed Ensarî, şehir içinde Şeyh Ebussuud Demenhûrî, câminin mihrabı solunda gömülüdür. Şehir içinde Şeyh Mücalıit, Şeyh Şaban, Safaflar çarşısında Şeyh Ahmed Davudî (ulu sultandır. Hattâ bir adam borçlu veya hırsız olup inkâr etse, bu Şeyh Davud mezarına (el vur) denir. Eğer hırsız olduğu halde el vurup yemin ederse, derhal helâk olur diye meşhurdur.) Binlerce kişi gelip burada haklı ve haksız ayrılır.

Kırklar câmii ziyareti, yine şehir içinde Şeyh Ebû Şebhe, Şeyh Ebû Yakup kabirleri vardır. Bütün bunların ruhlarına Yâsini şerif okuyup himmetlerini rica ettik.

1083 Cemaziyelâhiresinin ilk günü Eburriş mevlûdunu temaşa ettik. Çöl mevlûdu olduğundan ta Fas, Merankeş, Cezayir, Tunus, Trablus, May, Borno, Afnu, Sudan, İsne ve Assuvandan kimseler gelir. Çeşitli Arap kabileleri de gelirler. Bir âdem deryası olur. Çeşitli renkte insanların bulunduğu yerdir. Bu siyah, kırmızı çehreli kimseler ekseriyetle altın teberi getirip gömlek bezi alırlar. Bagaski kavminin gözlerinin beyazı çoktur. Tenleri çok siyahtır. Ama öyle koyudurlar ki... Sıçrasa ceylân onunla yarışamaz. Bunların içinde tüylü bir adam vardı. Herkes seyre daldı.

ACAYİP HİKMET: Hakir de gördüm. Tüylü bir adamdı. Dişleri köpek dişi gibi. Çenesi, burnu uzun. Konuştukça tebessüm eder. Böyle adam görmedim diye sordum. Onlardan biri cevap verdi: «Vallahi bu adam maymun oğludur. Validesi dağda sindiyan ağacı keserken bir maymun kadına sahip olmuş. Bir yıl sonra bu çocuk doğdu» diye hikâye etti. Bizim memlekette eşek kadar büyük maymunlar vardır dediler. Ama bu

kavm çıplaktır. Ancak avret yerlerinde biraz meşin vardır. Ama yine hareket edince bütün uzuvları görünür, su içmeyip, deve sütü ve darı ekmeği yerler... Ama Behice, Hınadî ve Zuafa kabilelerinin öyle mahbup ve mahbube, buğday tenli, yedi kudret ile sürmeli, meralı, gazali, Hoten ahusu gözlü şirin sözlü nurlu yüzlü çocuk ve kadınları var ki adamı zorla isyana korlar. Allah affetsin. Bunlar da on gün ve gece mallarını meydana döküp alış veriş ederler. Kâşif askerleriyle gidince bütün tüccarlar ve ziyaretçiler veda edip yerlerine giderler. Hakir de kâşiften on silâhlı alıp Demenhurdan batıya beş saat çöl içinde gittik.

ESKİ HUŞU İSA ŞEHRİ: Arapçada Huşu derler. İrem bağı gibi muazzam bir şehir imiş. İskenderiye deryası tarafından istilâ edilmiş. Şimdi harap olmuştur. Buhayre toprağında Rumbiyye bir kâşifliktir. 500 atlıya malik Hacı Huş hâkimdir. Kâşifine 18 Mısır kesesi hâsıl olur. 751 senesinde Urban beylerinden İbni İsa burayı imar eder. On bin deve, yüz bin koyun sahibi imiş. Bin deve ile hacca gidermiş. Bu emir İsa sayesinde bu şehir halkı hep zengin olmuşlar. Bir kere İskenderiye şehrini İspanya kâfiri istilâ eder. Bu Huşu İsâ nice kere yüz bin askeriyle İskenderiye imdadına gelip, kâfirleri denize dökerler. Bu kadar mamur ve kudretli şehir imiş. Fakat zamanla kâşiflerin zulmünden Urban eşkiyası şerrinden harabeye yüz tutmuştur. Hâlâ bin toprak ev vardır. Evvelce 1500 mihrap imiş. Şimdi 11 mihrap kalmıştır. Şehrin ortasında İbni İsâ'nın bir câmii vardır ki benzeri Mısır'da yoktur. Yine emsalsiz bir hamamı vardır. Elli dükkân vardır. Herkesin evinde ihram dokurlar. Bütün imaretleri İbni İsâ'nındır. Suları kuyu suyudur. Halkı ihram ve kilim işlerler. Şehrin güneyinde hurma ormanı içinde üç bin çadırdan evler vardır. Hepsi silâhlıdır. Bahadır kavimdirler. Batı tarafı hep çöl çölistandır. Ama Cebeli Ahzar'da ağaçlı yerler vardır. Havası fevkalâde güzeldir.

MECAZİBÛNUN MENKABELERİ: Bu şehirde Mazanneden Ali Reşbişi, Şeyh Mübarek Hatun olup, ikisi birbirine şiddetli düşmandır. Hattâ bir defasında Mübarek Hatun Beşbişi'nin başını yarıp ta Demenhura kadar altı saat kovalamıştır.

UKAB ŞEHRİ: Bu şehir, Huşu İsâ'nın batısındadır. Behice ve Hinah araplarını tecride askeri ile kovalarken bir harap şehre rast geldik. Kemerli kubbeleri var. Hesapsız binalar var. Meğer Ukab şehri imiş. Hakikaten karga ve Ukablara yuva olmuş yerdir. Kışın Megarib ve Zuafa kavimleri oturur. Tufandan sonra Hartiya melik yapmıştır. Fatımîlerden Muizzüddin Mağribi tarafından harap edilmiştir. Altın teberi çıkan Ucile şehri buraya beş konaktır. Ama hakir varmadım. Hakir burayı seyrettikten sonra tekrar Demenhur şehrine geldim. Ertesi gün İskenderiye'ye giden Nasiriyye turiası yıkıldı. Bütün şehir âyânı ve askerler Demenhur'dan kuzeye bir mülâka gittik. Evvelâ Cebel-i Kasımbey, oradan Demen-

hurlu Veli Mustafa ağanın Bastıra köyüne, sonra Zerkun köyüne, oradan da Zâviyetül Gazal köyünü geçip...

NASIRİYYE KÖYÜ: Ne geldik. 150 evli, bir câmili, Nasır sultan evkaflı mamur köydür. Binlerce kişi burada Tura'yı tamir edip Nil'in önünü kapadı. Böylece Nil, evvelce olduğu gibi İskenderiye'ye akmaya başladı. Çünkü İskenderiye'ye Nil varmazsa gümrük harap olup Buhayre kâşifi katolunur. Bu kâşif her sene bu Tura'nın tamiri için kırk kese masraf eder.

Bu Nasıriyye Tura'sını ilk defa hazreti İbrahim zamanında Filbatır adlı kıptî Melik yaptırmıştır. Bu melik, Sâre anaya iki defa tecavüze kalkmış, elleri kuruyup, sonra tövbe edip Hazreti İbrahim'e imân etmiştir. Zamanla bir Tur'a kapanıp, sultan Nasır temizletip akıttığı için (Nasıriyye) demişlerdir. Eğer bu haliç, her sene temizlenmezse iki tarafındaki acı göllerin kenarları yıkılıp, Buhayre vilâyetinde yüzlerce köy su altında kalır. İskenderiye bu haliç ile sulanır.

Burada Kâşif Mehmet Ağadan on tüfenkli arkadaş alıp gemiye binip, haliç içinden İskenderiye'ye doğru hareket ettik.

SİNTAVİL KÖYÜ: Haliç kenarında 200 evli, bir câmili, Buhayre toprağında mamur köydür. Şeyh Ebubekir, câmi avlusunda gömülüdür. Buradan sonra, Bersik, Nahl köylerini geçip...

EBU HIZIR KÖYÜ: Ne geldik. 600 evli, bir câmili, 3 tekkeli köydür. Burada Nil kenarında, Rahmaniye köyünden ayrılmış, Sultan Eşref'in hayratı olan (Eşrefiye Halici) vardır. Burada Nasıriye halicine karışır. Buradan sonra Kuravi, Kafile, Desuş köylerini geçtik. Bürke köyü, bir câmili, 500 evlidir. Sonra Nil üzerinde giderek, Kirruyhib köyüne geldik. Bu da Buhayre toprağındadır. 700 evli, bir Salâtin câmili ve mescitli, hanlı, kahvehaneli mamur köydür.

ALLAH YAPISI RUYHİB BUHAYRESİ: Allah'ın hikmeti bu Ruyhib sahralarında gül dikeni gibi alçacık bir bitki olur. Arapçada gasul denir. Sarı renklidir. Temmuzda olgunlaşıp tohumları yere dökülür. Sonra köy halkı oraklarla bu dikenleri kesip harman ederler. Güneşte kuruturlar. Tüccarlar binlerce deve yükü alıp götürürler. Sabun gibidir. Çamaşır yıkarlar. Bu gusul ile bir kere yıkanan çamaşırda bir daha pire olmaz.

İKİNCİ HASSASI: Bu gasul otunu yakarlar. Külünü bir kere daha yakarlar, top top olur. Bunu tüccarlar kantarlarla alıp götürürler. Sonra bunu değirmende çekip, elekten elerler. Natrun ile kal ederler. Şişe ve cam yaparlar.

ÜÇÜNCÜ HASSASI: Bunu frenkler alıp gemi gemi frengistana götürürler. Hakir Almanya'da iken Engerus altını kesilen darphane emini Mar çelebiye sordum. Bu toz Mısır'ın Buhayresinde olur. Gasul otu der-

ler. Bunu Tizab suyuna çekip altınını çıkarırız. Sonra kal ederiz. Gayet lâtif yumuşak altını olur dedi.

DÖRDÜNCÜ HASSASI: Bu ot yeşil iken koyunlar yese dişleri altın gibi olur. Hakir başka kemiğe sürdüm, tesir etmedi.

BEŞİNCİ HASSASI: Bu otu frenkler alıp frengistanda saatçilere, kuyumculara satarlar. Bu toz ile kükürtü şebgüle denilen bakır kapta kaynatırlar, parlak altın olur. Saatleri bu gasul otu ile yaldızlarlar.

ALTINCI HASSASI: Bu otun hâsıl olduğu Ruyhib köyünde Şeyh İsâ hazretleri gömülüdür. Yemen'de şeyh Şazeli ile çağdaş imişler. Şeyh Şazeli kahve otu otlayarak doyunurmuş. Şeyh İsâ da Allah'a yalvarıp: «Yarabbi, bana da böyle bir ot ihsan eyle de karnımı doyurup, sana ibadet edeyim» der. Duası kabul olunur. Bu gasul otu sahraları kaplar. Bu şeyh İsâ, 100 sene bu otu yiyerek yaşar. Daha evvel de 105 sene yaşamıştı. Sultan Barkuk ile Şam fethinde bulunmuştur. Bu köyde ölür. Fukaraları bu otu kurutup, öğütüp ekmek yaparlar. Çok lezzetlidir. Hakir yedim.

YEDİNCİ HASSASI: İshale faydalıdır. Fakat ekmeği karadır. Kahve tadındadır. Bu köy halkı aç kalınca hep bu otu yerler vesselâm. Yeryüzünde başka yerde yoktur. Daha sonra haliç içinde yine hareket ettik, Lukum, Bürke, Ceryun, Akirişül Bestelkanül beyza, Muallefi köylerini geçtik. Cinan köyüne geldik. Vaktiyle bağ ve bahçeli imiş. Bu yazdığımız köyler hep Buhayre toprağındadır.

ESKİ ŞEHİR, KÂHİNLER DİYARI, SAĞLAM HİSAR VE İSKENDER SEDDİ İSKENDERİYE

Bu İskenderiye kalesi hakkında en muteber malûmatı kıptî tarihleri verir. Hazreti Âdem'den sonra kalem İdris'e verilmiştir. O andan beri kıptî kavmi her günün olaylarını yazmışlardır. Kâfir iseler de yalan söylemezler. Abbasîlerden Me'mun tevarihâta? (târihe) meraklı olduğundan ihramları fethedip İdris ve Danyal kitaplarını Arapçaya tercüme ettirmiştir. Bu kitaplara göre tufandan sonra Hazreti Nuh'un oğlu Ham'ın oğlu Bayzar bu İskenderiye'yi yaptı. Ve Menuf'u taht edindi. O sırada İskenderiye'nin adı Rukude idi. Bayzar'ın büyük oğlu Misrayım idi. Arişten, Sudan'a kadar malik idi. Bayzar ölünce, tufandan evvel ölen Melik Hürmüz'ün yanına gömdüler. Melike Me'mun kızı Zülka zamanında Amalika kavmi Mısır'ı istilâ etti. Amalikalılar iri cüsseli kimselerdi.

İskenderiye'de büyük taşları onlar yapmışlardır. Sonra Şeddad oğlu Ya'mur imar etti. Hazreti Süleyman'dan sonra Carudül Mütekifi büyük sütunlu binalar yaptı. Mûsâ'dan 20 sene evvel Zibak kızı Delûke Melike Mısır'a malik oldu. O da İskenderiye'yi imar etti. Peygamberimizden 882 sene evvel Büyük İskender, bu şehri öyle genişletti ki, yeryüzünde böyle şehir yoktu. Yapan İskender Zülkarneyn'dir. Sülâlesi Nuh oğlu, Yafes oğ-

lu, Taric oğlu, No'man oğlu, Nabati oğlu, Rumî oğlu İskender'dir. Başka bir rivâyete göre de İsfendiyar oğlu, Behmen oğlu, Dârâd oğlu İskender'dir. Allah bilir, hazreti Hızır bu Zülkarneyn'in askerlerinden idi. Ye'cüç duvarına kadar gitti. Sonra Nil'in Akdeniz'e döküldüğü yerde Mûsâ ile Hızır buluştular. Sonra ayrıldılar. Şu âyet delildir:

«Kaale hâzâ firâku beynî ve beynike seünebbiüke bi te'vili mâ lem testetı' aleyhî sabren. Kehf sûresi: 78.»

İkisinin ayrıldığı yere Merecül bahreyn derler. Ama Yunan kavmi İskender için bin yıl, bir kısmı 600 yıl yaşadı, Ye'cüç duvarını yaptı ve peygamberdir derler. Yafes oğullarından Melik Merzibe oğludur. Adı Merziba'dır. Lâkabı İskender'dir. Bir rivâyete göre Buhtunnasır'dan sonra Filişül Mahrumî oğlu İskender burayı imar etti derler. Bu şekilde dört İskender gelmiştir. İhtilâf vardır. Ye'cüç duvarından gelirken, peygamberimizden 880 sene evvel ölüp bu İskenderiye'ye gömmüşlerdir.

Yunan tarihlerine göre hicretten 305 sene evvel Kavala hâkimi Filikos oğlu İskender Rum, Arap, Hint ve Sind'i zaptetmiştir. Acem padişahlarından Dârâ'yı, Nusaybin yakınında Karadere mevkiinde mağlûp etmiştir. Dârâ şahın çoluk çocuğunu Menteşe sancağında Dârahiyye'de oturttu. Sonra bu İskenderiye'yi Melik Surid elinden aldı. Bu Mısır'ı, İstanbul'da Ayasofya'ya vakfetti. Her sene buradan on altı kere yüz bin altın Ayasofya papaslarına giderdi.

Büyük İskender'den 595 tarihinde Denkildiyanos kral, yani Takyanos kral, Antakya, Halep, Şam ve Mısır'daki bütün hıristiyanları mahvetti. Rum kayserlerinden son putperest kral budur. Sonra Takyanos İskenderiye'ye geldi. Oradaki veziri Acile'yi katletti. Mısır'ı harap etti. Oradan İran'a gidip Şabur ile harp edip katletti. Yirmi sene hükümdarlıktan sonra, döktüğü kanların cezasını çekti. Vücudunun, dişlerinin etleri dökülerek öldü. Yerine Konstantin Ferniyal kral oldu. Ondan sonra Büyük Konstantin kral oldu.

Nihayet Muhammed dini aşikâr oldu. Peygamber Halit bin Velid'i Şam'da Kayser Herkil üzerine gönderdi.

Amr ibn Âs, cehalet zamanında Kudüs'e gitmişti. Şam'a vardığı sırada bir ağaç altında istirahat ederken bir yılan, yanındaki uyuyan adama saldırdı. Amr hemen yılanı öldürdü. Ölümden kurtulan adam (Ben İskenderiye şehrinden coca (hoca) Şemma'im. Kudüs'ü ziyarete gelmiştim. Beni ölümden kurtardın. Benimle gel, İskenderiye'de sana pek çok para ve mal vereyim) der. Amr de razı olur. İskenderiye'ye gidip hoca Şemmas'ın evinde misafir olur. Bir gün cirit meydanına seyre giderler. Cevkân oynarlarken, bir top gelip, Amr'in başında durur. Meğer halkın kanaatine göre, top kimin başında durursa, o adam Mısır sultanı olur derlermiş. Hoca Şemmas, usturlab ilmi ile Amr'ın talihine bakıp, Mısır'a sul-

tan olacağını anladı. Pek çok ihsanlarda bulunarak Mekke'ye gönderdi. Varıp Peygambere hediyeleri verdi ve müslüman oldu. Hazreti Peygamber de «Ya Amr sana müjde olsun, Mısır ve İskenderiye fatihi olursun!» buyurdu. Resûlü Ekrem Hudeybiye'den sonra Mısır meliki Mukavkis'e nâme gönderdi. O da müslüman olup, Peygambere düldül adında bir katır, bir zülfikar, Mariye adlı bir cariye ve üç kıptî kızı hediye gönderdi. Zünnünü Mısrî (?) elçi olarak bu hediyeleri Peygambere getirdi.

İSKENDERİYE KALESİNİN FETHİ: Resûlü Ekremin vefatından on sekiz sene sonra hazreti Ömer, Amr ibn Âs'ı Mısır'ın fethine memur etti. Ariş'e geldiği sırada hazreti Ömer'den bir mektup geldi ki, (eğer Mısır toprağına bastın ise yürü, Allah işini rast getire, eğer basmadın ise geri dön!) diye yazılı idi. Amr de halka sordu, Ariş Mısır toprağıdır, dediler. Bunun üzerine yürüyüp İskenderiye kalesini dokuz ay kuşatıp, yirminci ayda fethetti. O kadar ganimet elde edildi ki, her âdem kırkar bin altın aldı. (Beyit):

Fekaalû beyatü nasrün ileynâ
ve hattâ yeflehullahu aleynâ

İSKENDERİYE'NİN HAZİNELERİ: Emevîlerden Mervan oğlu Abdülmelik'e İspanya kralı elçi göndermişti. Elçi mel'un, sureti haktan görünüp Müslüman oldu ve Abdülmelik'in yanında en makbul kimse oldu. Ve ona: «İskenderiye'de büyük defineler vardır. Bana inanırsan ben ilim kuvveti ile bu defineleri çıkarıp sana teslim ederim. Bununla hayır ve hasenat yapıp, bütün cihan padişahlarına asker çekip, İspanya'yı harap edip, Konstantiniye'yi yaban edip oradan da, nice defineler elde edip tarihlerde destan olursun» dedi. Abdülmelik tamahkâr ve saftı. Bu adama inanıp asker verdi. O da İskenderiye'ye gelip ilim kuvveti ile İskender aynası olan Menarı yıkıp İskender aynasını aldı. Öyle ayna idi ki, denizden düşman gemileri gelse bu aynanın ateşi ile yakardı. Böyle bir tılsım idi. O menardan kırk milyon mal çıkardı. Daha nice defineler çıkarıp gemilere yükledi, İskenderiye'yi de harap edip doğruca İspanya'ya gitti. Abdülmelik bunu işitince çok üzüldü ama ne fayda... İskenderiye'nin yıkılan yerlerini tamir ettirdi. Eskisinden âlâ imar ettirdi ama, İskender mezarı yok.

Dülûke'nin tılsımları, kâhin Surid'in alâmetleri, Mısrayım'ın defineleri yok. İskender aynasından eser yok. Dört sene sonra, götürdüğü paralarla üç yüz bin asker toplayan elçi, anî olarak gelip İskenderiye'yi zaptetti. Geri kalan defineleri de çıkardı. Bir sene kaldı. İskenderiye'yi tekrar harap edip İspanya'ya kaçtı. Hâlâ İspanya o paralarla zengin olmuştur.

Abdülmelik derhal kalabalık askerle gelir. Görür ki İskenderiye harap olmuş. Düşmandan intikam almaya azmedip, iki bin parça gemi ile

İspanya'da Kurtuba şehrini ve nice şehirleri zaptedip, üç bin sandık altın ganimet ile İskenderiye ve Şam'da Emeviye câmilerini yaptı. Yine bu askerle Kostantiniyye üzerine yürüyüp her sene beş yüz bin altın haraç aldı.

Bozulur nice bin işler düzülür nice cümbüşler
Bu kârı bülacebdir buna olmaz kârger peydâ

562 de Abbasîlerden El Mütteki Billah Mısır'da Esedüddin Şirkûgu yüz bin askerle Gazze'ye gönderdi. Şam'dan Salâhaddin Yusuf 40 bin askerle İskenderiye'ye serdâr oldu. Mısır ve Şam askeri bir yere gelip Askalan, Yafa ve Dimyat'ı frenklerden aldılar. Sonra Salâhaddin İskenderiye'ye hâkim oldu.

O sene Addüddevle frenklerle birlik olup İskenderiye'de Salâhaddin'i kuşattı. Salâhaddin'e her sene ellişer bin altın vermek üzere, Salâhaddin İskenderiye'yi Adud'a verdi. Adud İskenderiye'nin yarısını frenklere verdi. 654 te kâfirler Mısır'ı istilâ ettiler. 915 te Çerkeslerden Sultan Gavri Mısır'ı elde edip Çıldır muharebesinde İran Şahı Şah İsmail'e 12 bin silâhşör, 12 bin tüfenkendaz ile yardım etti. Bu muharebede Osmanlı bozulmak üzere iken Yeniçeri ağası İlyas ağa 300 pare balyemez toplara bir fitilden ateş edip, kızılbaş Bed maaş bî ayşî evbaş olup, Şah İsmail 7 âdemi ile Kazvin'e kaçtı. Bütün hazineleri yağma edildi. Hattâ şahın Taçlı hanım adlı hatunu İslâm askeri eline düştü. Selim hatunu Tâci zâde Cafer Çelebiye emanet verdi. Selim han harp meydanını gezerken gördü ki ölülerin çoğu Mısır askeridir, derhal eteklerini toplayıp (Gavri üzerine gazaya niyet ettim) deyip, dönüşte, Ferhat paşayı Zülkadir oğlu Alâüddevle üzerine Maraş'a gönderdi. Alâüddevle de yüz bin Türkmen ile Göksün yaylasına gelip iki taraf karşılaştı. Yedi saat cenk oldu. Alâüddevle bozuldu. 77 beyleri ile kelleleri Kayseriye'de Selim şahın önünde yerlerde yuvarlandı. Bu başlar mektuplarla Mısır'da Sultan Gavri'ye gönderildi. Mektuplar okundu. Bu mektupta:

«... Maraş hâkimi Alâyı bî devle yol kesicilik edip vücudunun ortadan kaldırılması icap edip; «Fekutie dâribül kavmillezine Zalemû vel hamdülillâhi Rabbil âlemin. En'am. 45.»

Âyetine imtisalen bütün şerirler katlolundu. Sen ki hadimülharemeyn olasın, kızılbaş-ı bed-mââşa imdat lâyık değildir. İmdi dört mezhepten elimizde hüccet vardır. Vakitine hazır ol. Evvel baharda seninle Mısır'da bir cenk bazarı ederiz.»

Yazdı. 921 de İstanbul'dan hareket edip, hazreti Davut'la Melik Halutun cenk ettiği Merci Dâbık sahrasında seksen bin askerle, Gavri'nin iki kere yüz bin askerini bozdu. Gavri oradan Haleb'e, Şam'a, sonra Mısır'a kaçtı.

Sonra Selim han Şam'a geldi. Oradan yüz bin askerle çıkıp Ümmül Hasan çölünü geçip Belbis'e geldiği vakit Sultan Gavri, yüz bin süvari, yüz bin piyade ile karşı çıkıp bir gün akşama kadar cenk oldu. Mısır askeri kılıçtan geçirildi. Gavri de bir seccade üzerinde başsız bulundu. Selim Han Mısır'ı zaptedip, Kemal Paşazâde Ahmet efendiyi hâkim tayin etti. Sonra Selim han Reşid ve İskenderun'u Çerkesler elinden aldı. Mısır tahrir olunup İskenderiye'yi iki tuğlu sancak tahtı yapıp derya kapudanlarından Kara Hüseyin paşaya sancağı ihsan etti. Limana giren gemilerden liman hakkı alır. Asıp kesmek onun salâhiyetidir. 200 levent ile hükümet eder. Senede on, Mısır kesesi hâsıl eder. İdaresi altında tımar ve zeâmet yoktur. Hepsi iltizam köyleridir. Asitane kapıkulu ve yeniçeri Mısır serdârları vardır. İskele başında büyük bir ağa gümrük emanetinde hâkimdir. Gümrük alır. Her sene paşasına 150 kese muhasebe verir. İki kese imam ve hatiplere verir.

Hakir Mısır'da iken efendimiz, ağaların muhasebesine bu âciz kulu gönderdi. Ayak ücreti olarak birer kese aldık. Bu yüzden esrara vâkıf olup yazdık. Gümrük hademeleri müslüman ve Yahudi 70 hamaldır.

Bu İskenderiye'nin beş adet kalesi ve Ebuhur kalesi neferleri ile hepsi bin nefer askerdir. Senede gümrükten 40 Mısır kesesi ulûfe alırlar. Gerisi paşanındır. Yedi kralın balyozları vardır. Büyük kalede Sinan paşa haklarında otururlar.

BÜYÜK İSKENDERİYE KALESİNİN BÜYÜKLÜĞÜ: Bu İskenderiye'nin adı kıptî dilinde Secendil idi. Yunanlı İskender taht edindiği için İskenderiye dediler. Rum tâifesi Makedonyaî İskender derler. Efrenç lisanında Galolniyye derler. Akdeniz sahilinde bir burundur. İki tarafındaki liman bin kalyon alır. On kenarlı çok sağlam bir kaledir. Kuzeyi yıldız, batı ve güney tarafları Akdenizdir. Doğu ve kıble tarafı hep sahradır. Nâsıriye halici kenarları gül gülistandır.

İSKENDERİYE KALESİNİN ETRAFININ BÜYÜKLÜĞÜ: Evvelâ Bâb-ı Reşid kalesinin doğusunda iki kat demir kapı vardır. İki adam boyu yükseklikte «..... Sultan Tahir Ebû Said..... Sene 605» yazılıdır. Bu Bâb-ı Reşid'ten kıble tarafında Şişhane burcuna kadar 500 germe adımdır. Nasıriyye halicinden gelen Nil İskenderiye içine bu burcun dibinden girip, sokak sokak yer altında akar. Bu şişhane kulesinden inbat rüzgârı tarafında Gavriyye burcuna kadar 2200 adımdır. Yine aynı istikamette hendek kenarında 600 adımda Bâb-ı Sidriyye olup lodosa bakar iki demir kapısı vardır. İç kapısı üzerindeki yazıları okuyamadım. Bir dört köşe mermer üzerinde «Amenerresûlü...» ve bu âyetin altında (Sene 550) yazılıdır. Bâb-ı Sidre'den yine dışarıda hendek boyunca 600 adım ötede (Burcu Kebir) var. Onu geçip artık batıya doğru ta deniz kenarına kadar iç kale burnudur. 700 adımda varılır bir iç kale köşesidir. Deniz ke-

narında bir büyük burçtur ki İskenderiye kalesinin ruhudur. Denize bir mil girmiştir. Deniz içinde somaki sütunlar üzerine yapılmıştır. Bütün toplar bu iç kalededir. Atlarımızı kule dibinde yedeğe alıp denizde yüzerek kale kenarına geçip limana girdik. Oradan Nasıriyye halicinin girdiği noktaya geldik. Burada havuzlar vardır. Yıkanırlar ve çamaşır yıkarlar. Bazı âşıklar maşuku ile koç kucağı olurlar. Bu havuzlara kadar 500 adımdır. Buradan yine deniz kıyısı ile karayel tarafına 500 adımda deniz kıyısı tamam olur. Sa'd ve Vakkas burnuna gelir. Bu kalenin bir köşesinde Burcu Ahzar vardır. Ondan sonra kale yoktur. Hep varoştur, kadırga limanıdır. Bu iki limanın ortasında İskenderiye varoşu vardır. Kale içi harap olmaktadır. Varoş ile kale duvarı arasında geniş hendek vardır. Nasıriyye halicinin bir kolu şehri suladıktan sonra kale duvarının temelinden, demir kafeslerden dışarı çıkıp hendek içinde akar. Varoş halkı suyu bu hendekten alırlar. Şehir içindeki su yolları üzerinde hâlâ 3000 kuyu vardır. Buhayre kâşifi 300 adet sığır ile gelip, dolaplarla su çekerek 150 sarnıcı doldurur ve bunun için mîri maldan 40 kese alır. Nasıriyye halici üzerinde gemiler İskenderiyye'ye kadar gelip giderler. Haliç kenarında bir köşk vardır. Her sene orada Nil kesimi münasebetiyle büyük şenlikler yapılır. Bâbı Ahzarın kuzeyindeki iki kat demir kapı önünde bir göz kârgir köprü ile geçilir. Yine bu kapıdan 1100 adım ötede Bâbül bahir vardır. Kalyon limanına bakar iki kat demir kapıdır. Çok büyük kapılardır. Sabahları kanatlarını onar adam ancak açabilir. Yüksekliği 25 zira'dır. Dış kapı kemeri üzerinde (..... Bu büyük kale 523 senesi Rebiülevvelinde tamamlandı) diye yazılıdır.

Oradan yıldız tarafına 200 adım büyük bir burç vardır, oradan yine doğuya 1400 adım ötede yine bir büyük burç vardır. Bütün limandaki gemileri korur. Etrafını kalyon limanı denizi döver. Burada ayaklarımızı sıvayıp deniz içinden geçerek, kalenin yıkık yerinden içeri girdik. Kalenin burçları üzerine çıktık. Doğu tarafına 500 metre gidince at meydanındaki dikili taş gibi bir taş vardır. Bu binaları Carut ve Şeddat oğlu Ya'mir yapmıştır. Bu dikili taş dibinde bir mubsit kuyusu adlı bir kuyu vardır. Suyu gayet soğuk ve lezzetlidir.

Bu dikili taştan sonra kıble tarafında 3400 adım gittik. Yine kale duvarına çıkıp kıble tarafına bin adım yürüdük. Bunlardan aşağısı bir minare boyudur. Sonra Bâb-ı Reşid'e geldik. Böylece İskenderiye kalesi etrafı on bin yedi yüz adımdır. Dış kat kalesi 175 kuledir. 70 burcu kule gibidir. Hâlâ bu burçlar üzerinde saraylar, divanhaneler vardır. Velhasıl İskenderiye kalesinin kara tarafında iki kat duvar ve deniz tarafında bir kat duvar olup üzerlerinde 366 kule vardır. Her kule arasında 25 beden vardır. Her birinde geceleri bir bekçi bulunur. Kalenin deniz tarafı biraz yıkılmıştır. Kalenin içi harap olmuştur, kuzey tarafında iki liman arasında yeni bir şehir kurulmaktadır. Gelip geçen melikler o kadar imar

etmişlerdir ki 2060 mihrap, 77 bin ev var imiş. Kale dışının imaretleri hesapsız imiş. Bu kale Reşid'e on iki saattir. Deniz kıyısında bir karış boş yer yokmuş. Yine batıya eski İskenderiye'ye kadar 12 saat olup, hep binalarla dolu imiş. Yine güneye Demenhur'a kadar 12 saat olup kat kat saraylar imiş. Kale içinde 20 bin dükkân 2000 sarnıç, 3000 kuyu, 170 hamam, iki yüz tekke, yedi bedestan, üç oyun meydanı, yedi çarşı meydanı var imiş.

ŞİMDİ ŞEHİRDEKİ İMAR ESERLERİ: Bâb-ı Reşid'den içeride 800 ev Bâbı Seyyittir. İçinde 300, iç kalede yüz Bâbı Bahr içinde 700 ev ve 380 dükkân, 7 han, bir bedestan, üç yüz kadar hanedan konakları vardır.

KALE İÇİNDE MAMUR KALAN İMARETLERİ: Evvelâ Bâbı Reşidden içeride Seyyid İbrahim Dessûkî câmii, biraz ötede Safvan câmii (20 sütun üzerine yapılmıştır. Avlusunun etrafında 13 sütun vardır). Buradan batıda yol üzerinde Attar bin Gürci câmii (Abbasilerden Elmustansır veziri Bedrülcemâli yaptı. Hamamüzzehep, bin adet dükkân, hanlar hep Evhadeddin vezirin hayratıdır. Câmiin içinde 132 sütun olup üstü nakışlı tavandır. Câmiin içi 120 şer adımdır. Mihrabı gayet sanatlıdır. Gayet mücellâ taşlarla yapılmıştır ki cemaatin yatıp kalktığı, yüzlerinin renkleri ayna gibi görünür. Mihraptaki sedefkârı sanat hiçbir diyarda yoktur. Minberinin kapısı üzerinde:

«İnnellahe ve melâiketihi.....» âyeti yazılıdır.

Bu câmiin avlusunda çeşitli ağaçlar ve çiçekler vardır. Bu avlunun ortasındaki bir kubbe altında bir hanefi abdest havuzu vardır. Siyah mermer somakidir. Havuzun etrafına her türlü vahşi hayvanların ve kuşların tasvirleri yapılmıştır. Öyle sanatlı resimlerdir ki, bu ilimde üstad olan Evrenk, Behzat, Mani, Şahkulu, Ağa Rıza, Velican görseler hayretten cansız kalırlar. Böyle bir Hazreti Süleyman divanı tasvir olunmuştur ki;

Görenin aklı gider özge temâşâdır bu

41 senelik seyahatim sırasında bu tasvirlerin benzerini görmedim. Bu attar câmiinin yedi kapısı vardır, ama hakir vakıfnamelerini tetkik ettim. Mısır'da Cuşî dağında gömülü olan Şeyh Cuşî yapısıdır. Buradan yine batıya gittik.

CÂMİÜLGARB EVSAFI: Büyük bir câmidir. Uzunluğu 300, enliliği 380 adımdır, avlusu sahra gibi geniştir. Câmi içinde ve avlusunda 640 mermer sütun vardır. Takları üzerinde 700 kubbe, avlunun ortasında bir hurmalık vardır. Allah'ın hikmeti: Bir hurma ağacı taş olmuştur. Rivâyete göre hazreti Ali bu hurmaya düldülünü bağlayıp (taş gibi dur) demiş olduğu için bu hurma taş olmuş derler. Yolcular bu ağaca on adım uzakta durup gözlerini kapayıp niyet tutarlar ve (eğer yurduma salimen varacaksam hurma ağacına doğruca varayım) der. Ağaca doğru varamazsa

daha birkaç gün kalır. Tecrübe edilmiştir. (Niyet taşı) derler. On adım yerden gözünü yumup gelip el vurursa niyeti olur ve vuramazsa o niyetinden vaz geçmelidir. Tecrübe edilmiştir. Bu taş olmuş ağacın yanında Hazreti Ali'nin düldülünü bağlayıp yem verdiği bir taş vardır. Hâlâ katırın diş izleri görünür. Bu taş tekkenin içinde arpa gibi küçük taşlar vardır. Gelip geçen o taş arpalardan aldıkları halde hiç eksilmez.

DİĞER ACAYİP ŞEY: Bu câmiin doğu tarafında 50 adım ileride bir mermer direk vardır. Buna da bazı kimseler (bu taşa doğruca varırsam bu sene Kâbeye gideyim) der gözü kapalı gider. Doğru varırsa Kâbeye gider, varamazsa gidemez tecrübe edilmiştir.

Bu câmiin mihrabının sağ tarafında (..... Amenerresûlü) âyeti yazılıdır. Avlusunun sağında Kırklar makamı denilen yerde bir mermer üzerinde (hicretten sonra 255) yazılıdır. (İnnemâ ya'muru mesâcidallah) âyetinden sonra (..... Bu câmii Ebû Hüseyin Şâmi tamir etti. Sene 580) yazılıdır.

Bu câmiin sol tarafında 100 adım uzakta, etrafı 400 adım olan kale gibi (Şeyh Musa Tekkesi) vardır. Şeyh ve fukaraları Bedevidir. Gelip geçene nimeti boldur. Eski divanhane önünde yol aşırı (Hazreti Ömer Câmii) olup, bundan eski câmi yoktur. Avlusu yoktur. Bunun kuzeyinde yol aşırı (Sinan paşa câmii), Bâb-ı Sidrenin iç tarafındaki diğer bir câmi olup ikisinin de avluları yoktur. Gümdekke ve Burhaniyye, dış varoşta çarşı içinde Mustafa efendi câmii, Abdüllatif câmii, Nassı câmii, Temrak bey câmii, Seyyid Abdullah Megâvî câmii, Sultan Kayıtbay câmii, iç kalede de birer câmi vardır. Böylece İskenderiye'de 27 câmi, 75 kadar mescitler vardır. Bu câmilerin hepsinin evkafı harap olmuştur. Bu kale içinde 6 hamam, (Nebi hamamı, Altın hamamı, Bey hamamı, Eski hamam). Fakat hepsinden mükemmel Sinan paşa hamamıdır. Kale içinde 130 sarnıç olup, Buhayre kâşifi 300 sığırla gelip hepsini Nil suyundan doldurur.

İskenderiye'de bu sarnıçlardan başka su yoktur. Yalnız kale içinde dikili taş yakınında lezzetli bir kuyu vardır. Kâşif, 12 İskenderiye ağasına iki kese para verir. Onlar da kâşifi paşaya sağlık verirler. Vermezlerse paşaya şikâyet ederler.

Kale içinde Sinaniye çarşısında 50 dükkânda Sinan paşa ve Ali paşa hanlarında Venedik, Fransız, İngiliz, Cineviz balyozları oturur. Davudiye hanında İhramcı Mağripliler oturur. Bâb-ı Reşid'in iç tarafında yüz dükkân, Bâbı Sidre'de 50 dükkân olup, diğer mamurluk varoştadır. Varoş iki liman ortasında yeni bir şehirdir. Hepsi 3075 irili ufaklı ev vardır. Varoşun kadırga limanı tarafı tam 1700 adım varoştur. Tersane limanından kalyon limanına kadar iki bin adım varoştur. Bu varoşta gümrük, mahzenler, Mendilzâde Mustafa ağa, Sinan paşa, Mustafa paşa, Hüseyin Paşa, Enis paaş, Hoca Mehmet hanları vardır. 7 tekke vardır. Bilhassa Kara Kadırga Hacı Kasım paşanın Abdülkadir Geylânî tekkesi büyük olup, hüc-

releri, simâhâne meydanı olup, gelip geçene nimeti boldur. İbrahim Gülşeni asitânesi, marifet sahiplerinin toplandığı yerdir. Hint ve Acemin seyyahları buraya gelirler. Mahkeme yakınında Hacegân tekkesi vardır. Varoş içinde 700 dükkân, 300 mahzen, 12 kahve vardır. Çarşısı taş kaldırımdır. Bu varoş bağsız, susuz, hamamsızdır. Alçak arazi olduğundan toprağı tuzludur. Ağaç olmaz. Fakat varoşun batısında incir limanı burnunda toprak sarıdır. İncir bağları vardır. Varoş etrafında duvar olmadığından kâfir gemileri gelse istilâ edip halkı hep esir edebilir ama, öyle değildir, denizin her tarafı küçük taş dökümtüdür. Gemiler yanaşamaz.

GALYON LİMANI: Varoşun yıldız tarafında sağdaki limana Galyon limanı derler. Bütün Karamürsel, Galyon, Penek, Şeytiye, Potac, Burton ve Cerim burada demir atar. Liman ağzının iki tarafında sağlam kaleler vardır. Kaleden kaleye on bin adımdır. Bu liman bin parça gemi alır. Ağzı poyraza açıktır. Bu yüzden fırtınası çok olur. Şaykalar büyük kale altında yattıkları için fırtına tesir etmez. Kumsal değildir. Limanın solunda büyük kale dibinde (Maymuncuk kayası) denilen alçak bir kaya vardır. Bu kayada İskender aynası denilen tılsımlı ayna vardı ki; İspanya elçisi Emeviler zamanında alıp götürmüştü.

KALE-İ GARBİ: Liman ağzındaki kaleler vaktiyle gayet zayıf imiş. Çünkü İskender aynası, gelen düşman gemilerini yakarmış. Sonradan 877 de yeniden Sultan Kayıtbay yapısıdır. İç kale burcu da onun yapısıdır. Bu kalelerin câmii, sarnıcı, nefer evleri, cephaneleri, kırkar ellişer balyemez topları vardı. En tepesinde Sultan Kayıtbayın bir köşkü vardı. Bir tarafında her gece bir fanus yanardı. Her tarafı camdır. Gemiler bu fanus ile İskenderiye limanını bulurlar. Yüz milden görünür. Selim han sonradan kalenin dışına bir kale yapmıştır. Bu kalenin etrafı 850 adımdır. İrili ufalkı yüz top vardır. Bu toplardan on tanesi kırkar vakiyye gülle atar. On şayka top içinde âdem oturur. Bu toplar olmasa kâfir gemileri gümrük vermeden bu limana girip çıkarlardı. Kalenin üç kat demir kapıları vardır. Bu kale, denize 500 adım uzanmış bir dil üzerindedir. On iki kule vardır. Bu kaleden deniz kıyısında varoşa doğru gelirken 500 adımda (Kız kulesi) denilen bir burç vardır. Kalyon limanını muhafaza için yapılmıştır. İstanbul'a gidecek barutlar burada muhafaza olunur. Üzerinde (Sultan Çakmak yapısıdır) diye tarihi vardır.

DOĞU KALESİ: Bu da Sultan Kayıtbayındır. Dizdarı, cephanesi, topları vardır. Etrafı 200 adımdır. İki kat kaledir. İçinde bir câmii, 7 ev vardır. Etrafı denizdir. Bir burun üzerindedir. Ta Septe boğazına kadar böyle büyük liman yoktur. Meğer Akka kalesi ola, vesselâm.

KADIRGA LİMANI: Varoşun sol tarafında (Kadırga Limanı) vardır. Liman ağzındaki Ali paşa burcundan iç kale köşesine kadar tam 14000

adımdır. Sekiz limandan emin bir büyük limandır. Ağzı biraz lodosa bakar. Bütün kadırga, fırkate, çeklöve, Zartına, Belkirmata ve filite makulesi gemiler bir iple bağlayıp korkusuz yatarlar. Limanın ağzında, lodos tarafında iç kale burcu topları ile bu liman içine kuş uçurmaz.

KADIRGA LİMANI KALESİ: Yine bu limanın sağ tarafında yalçın kaya üzerinde, etrafı 200 adım olan bir kaledir. Küçüktür ama, içinde üçüncü Murat câmii, on nefer evi, bir buğday anbarı, bir su sarnıcı, kıbleye bakan bir kapısı vardır. Kale kapısı üzerinde:

Hazret-i pâdişâh-ı islâmın
Devletinde bu kulle oldu bina
Burc u bârusının esâsı için
Oldu bânisi yed-i Ali Paşa
Oldu Haydar ol imârâtın
İhtimâmı temâmına deyya
Kıldı hasn-ı hâsîn mü'minler
Dâr-ı harb içün ol emin me'va
Sittiyâ bu burc içün târih
Zehî mermer kal'a-i zibâ
(Sene 667)

Yazılıdır. Şâhâne toplar vardır. Kale dışında bey değirmenleri vardır. Tekir, yirmi okka gelen levrek, lüfer, bir okka gelir gelincik balığı olur ki, hiçbir limanda yoktur. Sini kadar kaplumbağa olur. Kadırga limanı ile Kalyon limanı arası incir limanıdır. Kara tarafı incir bağlarıdır. Dışarısı tamamen mezarlıktır. Kadırga limanı tarafında tersaneler vardır. Bütün Arabistan odaları, ağaları burada oturur. Tersane mahzenleri, gemi âletleriyle doludur. Sahilde bir güzel köşk vardır. Bir de tersane divanhanesi vardır. Leventler ve garipler yeridir. Bu İskenderiyeliler hep sıkma Mağripli elbise giyerler. Çünkü kısa elbise hakkında hadis vardır.

«Hayrüssiyah Kasirün - Elbisenin hayırlısı kısa olanıdır.» giyinişleri hep Cezayirli - Tunuslu gibidir. Mısırlı gibi şap şap elbise giymezler. Gömleklik nefis keten bezi, ince kızdemisi, beyaz koskosu, nazik ihramları, kırmızı sahtiyanı meşhurdur. Beyaz ekmeği, çeşitli balığı, bostan edası kavunu, inciri, turşusu, nâbıgası, lezzetli beyaz tuzu, bostan adasında renkli saat kumu meşhurdur. Havası çok güzeldir. Soğuğu, yağmuru çok olur.

Halk iki tabakadır. Bir kısmı askerî tabakadır, bir kısmı tamamen tüccardır. Mısır'ın baş iskelesidir. Bu İskenderiye şehrinin dört tarafı deniz olduğundan buğdayı olmaz. Buhayre'den gelir. Nasıriyye halicinin etrafı bağ ve bahçelidir. Beş saat Ebuhur bağlarına kadar Remle bağlarıdır. İskenderiye limanının her tarafını böylece yazdık vesselâm.

İSKENDERİYE'DE GÖMÜLÜ OLAN BÜYÜK EVLİYAULLAH, ESKİ PADİŞAHLAR, DİN ADAMLARI, ÂYÂNIN NURLU KABİRLERİ

Evvelâ deniz kenarında Ebulabbas ziyaretgâhı, Mustafa paşa burcu yakınında Şeyh Seyyid Yusuf Acemi, tersane yakınında Yâkutül Ka'ri İskenderiye büyük kalesinin Bâbı ahzarın iç yüzünde İbni Ebî Vakkas (Peygamber tarafından cennet vaadolunan zattır. Mısır fethinde bulunup burada ishalden vefat etmiştir. Küçük bir türbeleri vardır. Her tarafı ok ve yaylarla süslüdür. Ama Edirneli Mehmet Çelebi tarihinde Hazreti Osman'ın şehadetinden sonra inzivaya çekilip 55 senesinde 80 yaşında Medine'de vefat edip Baki'de gömülüdür diye yazar. Bundan başka Yakup köprüsü yakınında Sa'sa yanında, Kürdistan'da Hısnı Keyfa'da da asitânelerini ziyaret ettim. Esas nerede gömülü olduğunu bilmiyorum.) Yakutu-i Arşi tekkesinde Hazreti Selâm Nasreddin gömülüdür.

Seyyid Abdullah Megaverî, câmiinde gömülüdür. Seyyit Abdullah Birgi, Mustafa Paşa kulesi ardında incir burnunda gömülüdür. Pek çok menkabeleri vardır. Birisi şudur: Tanıdığı bir kimse esir olmuş. Şeyh bunu bâtın gözüyle görüp o kimseyi ayağındaki demir bukağılarla İskenderiye'ye getirmiştir. Her sene birkaç esir bu sultanın himmeti ile kurtulur ve zincirlerini asitânesine asarlar.

Denize yakın Abdullah Haccârî, Attar câmii doğusunda Seyyit Abdürrezzak, Danyal Abdüsselâm gömülüdür. Mihrabı Kudüs tarafındadır. Abdürrezzak yakınında Seyyid Hakavik, Davud Şazeli, Tersane ardında gömülüdür. Yel değirmenleri yakınında Seyyid Ebubekir Tartûsî gömülüdür. Ama bu hakir 82 tarihinde Softa Mahmut paşazâde ile Tartus kalesine vardığımızda bir ulu asitâne içinde Hazreti Danyal'i ziyaret ettik. Elbette İskenderiye'deki veya Tartus'taki de olmak ihtimali vardır. Çünkü Buhtunnasır Kudüs'ü harap edip San'a şehrinde bu hazreti Danyal'i esir edip senelerce yanında gezdirip âzât etmiştir. Bu şehirlerden birinde olmak ihtimali vardır.

İskenderiye limanı burcuna yakın deniz kenarında Şeyh Cemaleddin, Yunus İbni Hacip gömülüdür. 646 da İskenderiye'de gömülüp, ömürleri 27 senedir. Babası, Emir İzzeddin Musek essalâhül Kürdî'nin Hâcibi imiş. Doğduğu yer, yukarı Mısır'da İsne şehridir. Pek çok telifleri vardır. En mühimmi nahiv ilminde Kâfiye anlarındır. Demir leblebidir. Hakir, Kâfiye okurken, üstadımız Evliyâ efendiden epeyce azar işitmiştik. Merkadleri büyük bina değildir. Bir küçük tekkede de hademeleri vardır. Kendileri de Şâfiî ulemasındandır.

Bâb-ı Sidre'den içeride Gümüd Dikke denilen yere yakın bir hurmalık içinde Seyyid Muhammed hazretleri gömülüdür. Ulu sultandır.

Bâb-ı Sidre'den dışarıda yarım saat güneyde Şeyh Kaasım Kebbânî, kale gibi bir asitânede yatar. Kubbesiz bir câmii vardır. Aslâ sinek olmaz. Etrafında aslâ imaret yoktur. Her çarşamba günü İskenderiye uleması ziyaret eder. Küçük burç yakınında şeyh Şâtıbî Cümdî kalesi yakınında harap bir asitânede gömülüdür. Şimdi bir türbedarından başka cemaati yoktur. Mezar taşında (Küllü nefsin zâikatül mevt) âyeti yazılıdır. Onun aşağısında (..... Ebî Abdullah Muhammed Eşşeyh Ebî Rebi' Süleyman eşşeyh Abdülmelik Şâtıbî sene sitte mie. Ramazan» yazılıdır. Yakınında 12 kapudan gömülüdür. Bu kapudanlar kubbesinin sütunlarını frengistana götürmüşler, ertesi sene bu kaptanlar yine buraya geldikleri vakit sütunları burada bulmuşlar, bunun üzerine imâna gelip, ölünceye kadar burada hizmet etmişlerdir. Tecvit ilminde (Şatır? Kitabı) müellifidir. Anadan doğma kör imişler. Gûmu Nâsın dibinde şeyh Seydi Aruz yatar, (Aruz lûgati) sahibidir.

Gümüd Dikke dibinde Şahabüddin Remlevî buna yakın şeyh Şecaüddin, Gümül Es'ad yakınında Peygamberin âlemdarı Şâdüddin, yine burada Hz. Hızır makamı, Muhammed Deylemî (tefsir sahibidir), buna yakın Ali Merankeşî, İskenderiye'nin doğusunda iki bin adım ötede hurmalık içinde Câbir Ensari, câmiinin yanında gömülüdür. Abbas Mursî hazretleri yanında Abbasî halifelerinden El Müstelen Billâh gömülüdür. Yanında yine Abbasilerden Sultan Kaim Biemrillah gömülüdür. Mısır sultanı İnal, bunu halife yapıp biat etmiştir. Sonradan Sultanın işlerine karıştığından sultan İnal bunu hal'edip İskenderiye kalesinde ikamet ettirdi. 863 te öldü. Buna yakın, Rumdan Mevlâ Haydar efendi (bin adet kitabını Ezhere vasiyet etmiştir), buna yakın Rum âlimlerinden Muhteşem efendi (Üçüncü Murat ulemasından imiş. Selânik'in Toyran kasabasındandır. Güzel şiirleri vardır. Son günlerinde aç ve sefil ölmüştür. Mısır Meliki Mukavkis de Deyri Hansed denilen yerde gömülüdür. İskenderiye'de daha çok evliyâ vardır ama, hakirin ziyareti ile ruhlarına Yâsin okuyup âşinalık ettiğim bunlardır. Himmetleri hazır ola...

İskenderiye'de bir ay kalıp köşe köşe zevk ve safalar ettik. Nihayet Garp kalesi dizdarı İbrahim ağa ve oğlu ile ve biraderi Ahmet Çorbacı ile, Mağripli Ömer, Hacı Cerbu' ve Elhaç Şeytancı ile vedalaştık. Paşa ağasından bir kese kuruş aldık. Dizdardan on tüfenkli ile İskenderiye'nin doğusunda, deniz kenarında Remle bağlarını seyredip lezzetli incirlerini yiyerek beş saat kumsalda gittik.

EBUKİR KALESİ

Bir rivâyete göre burada Ebukir adlı bir Veli gömülü olduğundan bu adı almıştır. Ama halk dilinde Ebuhur kalesi derler. Vaktiyle kale yok imiş. Limanı geniş olduğundan kâfir gemileri bu limanı mesiregâh

yapıp müslüman gemilerini alırlarmış. Nihayet Macar Hadım Süleyman paşa, Sultan Süleyman'dan izin alıp, bir Mısır hazinesi sarfiyle 934 senesinde yeni bir kale yapmıştır. Bu Süleyman paşa Süveyşte 300 parça gemi yapıp bunlarla Hindistan'a giderek Ahmedâbat, Divâbâd ve Haydârâbâdı Portekizliler elinden alıp, sonra Hint padişahına hibe etmiş ve ondan hesapsız mal alıp, dönüşte Moha, San'a, Aden'i zaptederek, hac yaptıktan sonra Mısır'a gelmiştir. Macar asıllı olup gürbüz er imiş. Süleyman paşanın yaptığı bu Ebukır kalesi, İskenderiyeye 30 mil yakın, taşlı bir burun üzerinde 600 adım büyüklüğünde küçük bir kaledir. Lodosa bakan bir kapısı vardır. Önü, kesme yalçın kaya, hendek üzerinde köprüdür. Kapı kemeri üzerinde (bu kale Murad han oğlu Mehmet han oğlu, Bayezid han oğlu, Selim han oğlu Süleyman han zamanında yapıldı) yazılıdır.

Bu kale içinde küçük bir Sultan Süleyman câmii vardır. 70 ev, buğday anbarları, sarnıçlar, iç kalede cephanesi, dizdar evi vardır. 300 neferi vardır. 5 dükkân var. Abdülkadir Geylânî halifelerinden Ebukır Hamdullah bir mağara içinde gömülüdür. Kalede 70 top vardır. İç kale kulesinin tepesinde her gece bir fanus yanar. Duvarları denizden elli arşın yüksektir. Kale dışında 200 evli varoşu, 20 dükkânı, iki kahvehanesi, 3 at değirmeni, bir hanı, birkaç bekâr odaları vardır. Suları hep kuyu suyudur. Kıblesindeki liman bin gemi alır, iyi demir tutar. Lodos ve gün doğusundan emindir ama, biraz poyraz, yıldız ve karayel tesir eder. Gemiler demirlerini yıldız rüzgârı üzerine bırakıp yatarlar.

Bu limanın bir mil kuzeyinde bir ada vardır. İbrahim paşanın emriyle hakir gidip keşfettik. Üzerine bir kale yapılırsa, çok faydalı olacağını etrafiyle gelip İbrahim paşaya anlattım. Yapmak üzere iken, İbrahim paşanın azli haberi gelip geri kaldı. Fakat kale yapılsaydı bin gemi korkusuz yatardı.

Hatta fakir bu Ebukır'da üç gün misafir kaldığım sırada bir gün, top altından uzakta iki kâfir kalyonu, iki İslâm şaykasını kovalardı. Biri limanı girip canını kurtardı. Ötekini kâfir sarıp aldı. Meğer bu gemi, Ebukır dizdarı Ömer ağanın imiş. Kâfirleri bu şaykayı yükleyerek âdet olduğu üzere beyaz beyrak çekip, kaleye yakın gelip, gemiyi ve esirleri bize satmak için denize bir filika indirdi. Hakir hemen: «Vallahi dizdar, seni paşaya bildirip hakkından gelirim. Hemen kâfir gemilerini topla (topa tut)» deyince Ömer ağa «Sultanım âdetimizdir, pazarlıkla gemiyi ve esirlerimizi satın alırız» dedi. Fakat hakir cesarete gelip «Ben Mısır'da efendime giderim, tiz atları çekin» deyince, hemen kaleden topçu başı bir alarga topu attı. Ardı sıra 40 okka gülle atan Sultan Süleyman topu güllesi, düşmanın gemisine isabet edip direk, kürek, çanak, çardak, dölek, külek havaya uçtu. Gemi ateş alıp battı, bütün kâfirler boğuldu.

Öbür düşman gemisine de bir gülle isabetiyle yaralandı. Derhal demir alıp sağa sola tramola edip denize çıkıp gitti. Ömer ağanın şaykası da yaralı imiş, gidip getirildi. İçindeki bağlı 145 müslüman esir kurtarıldı. Herkes hakire «Bu fütuhata sen sebep oldun» diye dua ettiler. Olayı dizdar ile paşaya arzettik. Paşadan dizdara, topçubaşıya, kethüdaya birer hil'at geldi. Dizdar hakire yüz kuruş ve yüz hamele odun verdi.

Bu limanın kırk elli çeşit lezzetli balıkları vardır. Tekirdağının benzeri hiçbir diyarda bulunmaz. Ebukır, İskenderiye sancağı hükmündedir.

ACAYİP ŞEY: Bir deli kadın vardır. Altı ay kış, deniz içinde yatıp, başını dışarıda tutar. Deniz mahlûkları elbiseleri içinde yuvalayıp, bazıları etini yerler. Vücudu delik deşik, kızıl kan içinde kalır. Yazın karaya çıkıp sıcak kumlar üzerinde saçlarını perişan ederek yatar. Gören cadı zanneder. Gayet şişmandır. Kimse ile konuşmaz. Hakir, duasına nail olalım diye yanına vardım. Kebesi içinden bir beyaz ekmek ve onun içinden on hurma ve üç altın çıkarıp bana baktı.

Oradan deniz kenarından kıble tarafına giderek İskenderiye ile Reşid arasında Tanya denilen çöl Araplarının bulunduğu yeri ihtiyatla geçtik. Bu sırada sekiz Arap atlısı bizi görüp çölde kayboldular. Yine gördük ki yerde bir adam yatıp kalkıp durur. Yanına vardık, sekiz arkadaşının başları kesilmiş. Yalnız iki adam yaralı. Ebukır'a haber gönderdik. Onları yolda gömdüler.

MA'DİYE LEŞTUM HANI: Na gelip, gemiye binerek karşıya geçip büyük handa durduk. Bu geçit başında Buhayre hâkimi tarafından bir müfettiş oturur. Gümrük kaçak eşyası, harami makulesi bulursa yakalar. Hakir Tanya'da rast geldiğimiz sekiz şehidin durumunu anlatınca kırk elli ma'diye karşıya geçip Arapları kovaladı. Biz handa misafir kaldık. Bu han Reşid'te Mehemmed paşa vakfıdır. Han içinde güzel su sarnıcı vardır. Geçit ağası buradan geçen at, katır ve deveden birer para alır. Reşid'le İskenderiye arasında buradan başka geçit yoktur. Geçit gemisi Buhayre kâşifinin malıdır. Bu geçit nehri acı deryadan girme bir boğazdır. Nihayeti acı göldür. Bunun için Buhayre vilâyeti derler. 170 köyü seksen senedir garketmiştir. Bin adet balıkçı kayıkları vardır. İskenderiyeye gelen Nil suyu, tam bu gölün ortasından gelir. İki tarafı dağlar gibi kapamışlardır. İskenderiyeden bu haliç içine bin parça gemiler girip Bova kasabasında büyük Nil'e çıkarlar.

Eşkiyanın arkasına düşen geçit askerleri gece yarısı göl kenarında şehitlerin elbiselerini taksim ederken yakalayıp getirdiler ve han kapısı önünde birini kazığa vurup yedisini Buhayre hâkimi Celep Mehmet ağaya gönderdi. Hakir geçit ağasından arkadaşlar alıp doğu tarafına dört saat gidip...

UTKU KASABASI: Na geldik. Reşid benderi toprağında eminliktir. 150 akçe kazadır. Senede üç kese padişahtan mahsul olur. Göl kenarında dört bin evdir. 17 mahalle, 20 mihraptır. İkisi hutbe, gerisi mescittir. Üç han, 300 dükkân var. Sokakları çok dardır. İki adam yanyana zor geçer. Suları hep kuyudur. Biraz tuzludur. Bütün halkı balıkçıdır. Halkının çehreleri sarıdır. Mahbup ve mahbubeleri yoktur. Fukarası çoktur. Lodos tarafındaki evleri kum örtecek derler. Reşid yolu üzerindeki kum deryası içinde bodur hurma ağaçları vardır. Her biri yüz okka hurma verir. Halkı garip dostudur. Ak câmi gayet sanatlıdır vesselâm.

BU ŞEHİRDE GÖMÜLÜ OLAN EVLİYA: Şehrin batısında Şeyh Selâme ve kardeşleri şeyh Sun'ullah, şeyh Abdülrevan, Şeyh Abdülkadir üçü bir kubbe altında gömülüdürler. Bunlara yakın bir kubbe altında Şeyh Abdullah Mağribi, buna yakın beş adet beyaz kubbe içinde Şeyh Selâme ve çocukları gömülüdür. Kuzey tarafta Şeyh Halef, Şeyh Mehemmed Hamidi, doğu tarafta Seyyid Mehmed Çelebi halifesi Şeyh Ahmed Bedevîdir. Batı tarafında Şeyh Mahmud Çelebi, Şeyh Mansur Zürerka, Kurtbey câmii yakınında Seyyid İbrahim, Seyyid Ali Ceberti gömülüdür. Câmiüşşarkî alanında Şeyh Herâvenî Nehâvî olup, bunların hepsini ziyaret edip Yâsin veya Fatiha okuyup ruhlarına hediye ettik.

Yine bu şehrin doğusunda hurmalıklar içinden Akdeniz kıyısına geldik. Orada 12 tuğla miller ki, Reşid yolu alâmetidir. Onları geçip, Reşid'e dört saat gelip...

SÜSLÜ REŞİD LİMANI: Reşid denilmesinin sebebi, tufandan sonra Mısır'da Nuh'un oğlu Ham'ın oğlu Bayzar'ın 30 evlâdı oldu. Buna tarihçiler (Kıptilerin babası) derler. Bir oğlunun adı Reşid idi. Bu şehri o yaptı. Nil'in Akdeniz'e dökülmesine bir saat mesafede büyük limandır. Mısır eyaletinde derya beyleri hükmünde sancaktır. Yeni padişah tarafından 12 kese alır. 12 kese de bedavadan gelir. Paşası her sene iki kadırga ile Kaptan paşa hangi tarafa sefer etse beraber gider. Reşidi iki yüz yiğit ile kaymakamı idare eder. Bir hâkimi de, Mısır veziri tarafından bir ağa gümrüğü zapteder. Senede paşaya 150 kese verir. Eğer gümrük emanete verilmeyip, iltizama verilse günde bir keseye verilir. Bir hâkimi de şeriat hâkimidir. Senede 30 kese hâsıl olur şerif kazadır. 300 akçe ile sadaka olunur. 76 parça nahiye köyleri vardır. Dört mezhep Şeyhülislâmı, Nakibüleşrafı, âyânı, yedi bölük serdarı, asitâne kapıkulu serdarı vardır. Bütün köyleri iltizamdadır. Kıbleden kuzeye uzunluğu üç bin adımdır. 3-4 kat tuğla evlerdir. Hepsinin altı mahzendir. Evlere dışarıdan merdivenle ikinci kata girilir. Mahzenlerin üst katı misafirhane, onun üst katları haremdir. 9900 müslüman evidir. 40 mahalle, 200 mihraptır. 7 mahalle kefere, 3 mahalle yahudidir. Bir mahalle Beni İsrail kıptisi vardır. Evler çok sıktır.

İskele başında Zağlûl Mehmet paşa câmii büyüktür. Uzunluğu 170 adımdır. Câmiin içinde 260 sütun ve üzerlerinde taklar ve 260 kubbe vardır. Avlusu etrafı üzerinde 150 toloz kârgir kubbelerdir. Avlunun sağında bir sebili var. Altı kapısı iki minaresi var. Câmi içinde câmi sahibi Mehmet Zağlûl gömülüdür. Evvelâ bu câmi küçük imiş. Harem kapısı üzerine (Bu yeni câmii Seyyid Mahmut yaptı) yazılıdır. Attarlar içinde Tek Nehime, Ketenciler içinde Abdullah câmii, Ulucâmi yakınında Hâce câmii, iskele başında Emir Ahmet ağa câmii vardır. Nil kenarında aydınlık bir câmidir. Câmi içinde on adet sütun olup kapısı üzerinde (Bu câmii Emir Ahmet ağa dizdar imar etti. Sene 1062) yazılıdır. Cemaati çoktur. Nil kenarında iskele başında Elhacı Cemaleddin ağa câmii büyük câmidir. Altı, mahzen ve dükkânlardır, 12 mermer sütun üzerinde tavandır. İki kapısı üzerinde,

İnne aynel ulâ alel faal
Hâtemil cud mîn semâ bil cemal
Kultu târih-i inşâ alel cemal
Câmi leminellâtif muhkemen bilcemali

Sene 1084

yazılıdır. Bu câmi dar yerde olduğundan avlusu yoktur. Cemaati çoktur. Bu câmii yaptıran, Melek Ahmed paşa efendimizin kapıcı başılarından bir zengin ağa idi.

CÂMİÜZZEMİN: 12 sütun üzerine, nakışlı tavanlı, üç kapılı bir câmidir. A'rakî câmii, on sütun üzerine, nakışlı tavanlı olup, avlusu yoktur. İrâkî efendi, mihrabın solunda gömülüdür. Şeyh Nesi câmii, sekiz sütun üzerine küçük bir câmidir.

Burada 70 han vardır. Kulkıran Mehmet paşa hanı çok büyüktür. Ahmet Paşa hanı, Tavaşî Süleyman paşa hanı, Davut paşa hanı, hafız Ahmet paşa hanı, yeni yapılan hacı Nimetullah hanı, İbrahim Efendi hanı, İpek hanı, Kına hanı, Dizdar Koca Ahmet Ağa hanı, Kasım bey hanı, Mustafa bey hanı, İshak efendi hanı, Sinan paşa hanı, Ali Cemaleddin hanı, meşhur hanlardır. Her gece Tabl dökülür büyük hanlardır. 7 medrese 70 çocuk mektebi, 600 sebilhane, 3040 dükkân, 2 bezestan (birinde kumaş, birinde mücevherat satılır), 70 kahvehane, 200 at değirmeni, 40 boyahane, 40 yağ değirmeni, 30 pirinç Dingi, 6060 mahzen, 70 meyhane, 5 hamam (Hacı Nimetullah hamamı en meşhurudur. Suyu dolaplarla Nil'den çekilir. Yalnız yenidir, başa vurur derler), fakat Selim hanın girdiği Mehmet İbadullah hamamı eskidir. Hâlâ Selim hanın yıkandığı kurna kapalıdır. 40 gün bir cüzzamlı bu hamama gitse şifa bulur. Bunlardan başka bostancı hamamı, hoca Ubeydi hamamı, kaptan paşa hamamı vardır. Bu şehrin havası güzeldir. Bol yağmur ve kar yağar. Bazen kırağı ve dolu yağar. Halkın geçimi ticaret iledir. Arap-

tan başka nice zengin tüccarlar vardır. Bolluk şehirdir. Halkı her gece birbirlerine ziyafet çekerler. Her gece beş on mevlût, haftada dört beş düğün olur. Ellişer dirhem gelir has 12 ekmek bir parayadır. Bir İskenderi batmam et bir parayadır. Bir at yemi arpa dört mangır, bir erdeb pirinç 200 paraya, bir kantar şeker on kuruşadır. Senede bin gemi gelir.

Yiyip içeceklerinin meşhurları, şekeri, 7000 bağın çeşitli meyveleri, cemmizi, inciri, şeftalisi, limonu, turuncu, Rab'ı meşhurdur. Ayan ve eşraf samur kürkler ile, perankona çuka ve kumaşlar giyerler. Orta halliler çuha ve Mısır alacası ve bazısı Dimyat Feresengür alacası, fukaraları ihram bürünürler. Çiftçi, namaz kılan kimselerdir. Yalnız batı tarafı kum çölüdür. Nil kenarında öyle sivrisinek vardır ki, Allah korusun. Ama herkesin Nâmusiye dedikleri bir cibinliği vardır.

Bu şehrin batısında balyozlar sarayı dibinden Abdülkadir Ceylânî tekkesine kadar uzunluğu 11500 germe adımdır. Nil kenarında kat kat saraylar vardır. Şehir 610 sokaktır. Halkı garip dostudur. Kadınların gündüz ana caddelere çıkmaları ihtimali yoktur. Fevkalâde mühim bir şey olursa gizlice arka sokaklardan gider. Geceleri fanuslar yanıp akrabalarına giderler. Yoksa avret pazarda gezmek gayet ayıptır. Vesselâm.

BU ŞEHRİN İÇİNDE V EDİŞINDA GÖMÜLÜ OLAN EVLİYAYI BEYAN EDER

Evvelâ şehrin ortasında Afitabî, Nihaî, Kamerî, Zendegânî Şeyh Seyyid Ali Mahallâvî ve ona yakın Şeyh Mansur, ikisi de câmi içinde gömülüdür, sonra Şeyh Seyyid Abdullah Sânit, ona yakın Şeyh Mehmed Berrî, mahalle içinde şeyh Seyid Ahmet Toka, Ahmed Mağribî, Seyyid Osman Burhanî, Şeyh Seyyid Sadullah, Şeyh Mehmed İsendevili. eski Reşit'te şeyh Gûm Efrah (Nil kenarında gömülüdür. Çok menkabeleri vardır.) Daha pek çok vardır ama, mazbutumuz olan bunlardır.

Sonra şehrin kıblesinde tuğlacılar kârhanesinde yüzden fazla kubbeler vardır. Hepsinde birer ikişer evliya yatar. Sonra Reşid şehrinin batısında bağlar içinde, lâtif meyveler yiyerek Nil kenarında...

REŞİD KALESİ: Efrenç korkusundan Melik Tahir Baybars yapısıdır. Sonra Sultan Kayıtbay genişletmiştir. Kapısı üzerinde (Emere bi cuşee hâzel burcul metin sultan Mâlikül memâlik el Eşref (Ebunnasr Kayıtbay azze nasruhu tarih-i bina semâne mâye..» yazılıdır. İç kalede dizdar evi, buğday anbarı, bir su sarnıcı, Kayıtbay câmii, 40 nefer evleri olup, kalenin etrafı 200 adımdır. Sonradan ilâveler yapılmıştır. Dört köşesinde birer sağlam burç vardır. Bataklık bir yerdedir. Hendeği yoktur. Kıbleye bakan kapısı üzerinde...

Ali paşa vezir re'y-i âdil
Binâyi kal'a içün etdi bünyad
Görüb lâ'lî didi ol demde târih
Ne bîmisil oldu âli kal'a âbâd
Ketebehül fakîr ibâhimi mezkûr

Sene 1003

Kale içinde Hüseyin Kürdî hazretleri bir mahzende gömülüdür. Kalenin 70 topu var. Bu kalenin Nil karşısında...

HARAP SARI AHMET PAŞA KALESİ: Bir kumsal yerdedir. Harap olmuştur. Dizdarı neferleri vardır. Yirmi adet topları, kumlar arasında yatar. On adet top, Nil kenarında ateşe hazırdır. Hurmalık içinde 20 fukara evleri vardır. Vaktiyle mamur imiş. Sarıca Ahmet paşa burada gömülüdür. Buradan sonra Nil aşağıya bir mil giderek...

REŞİT BOĞAZI, YANİ FERECÜL BAHREYN GİRDABI DUVARI: Nil'in Akdeniz'e döküldüğü yere Ferecül Bahreyn derler. Büyük girdap tır. Lodos rüzgârından yirmi karış açılıp, boğaz olup bütün gemiler korkusuzca girip çıkar. Eğer boğazda poyraz ve yıldız eserse beş karış su kalıp, gemiler giremez. Birkaç ay bekleyen gemiler vardır. Böylece düşmana kapanmıştır. Düşman giremez. Bazı gemiler yüklerinin yarısını Cerun denilen gemilere yükleyip hafifledikten sonra boğazdan çıkarlar.

Eğer boğaz böyle olmasaydı kâfirler Reşidi harap ederlerdi. Liman reisi izin vermedikçe hiçbir kalyon ve fırkata çıkamaz. Her sene nice gemi helâk olur. Ama liman reisi daima elinde sırıklarla denizin derinliğini ölçer durur. Eğer liman reisi kılâvuz olup bir gemi geçerken batarsa reisin ödemesi icap eder. Kanun böyledir. Her gemiden 50 kuruş alır. Mısır paşasına bin kuruş verir. Kılavuzluk muayyen bir ailenindir. Burada altı boğaz vardır. Bazen sığ olur, bazen derin olur. Nil taştığı vakit yüz mil Akdeniz'de kırmızı Nil olur. Bu boğazda dua kabul olunur. Çünkü bilginler Kur'anı kerimdeki (Merecel bahreyn) burasıdır, Hazreti Mûsâ ile Hızır'ın buluşup ayrıldıkları yerdir derler.

Burada Nil ile Akdeniz'in poyraz, karayel, yıldız estiği vakitki feryadı gökleri tutar. 50 mil uzaktaki gemiler bilirler ki Nil ile Akdeniz dalaşıyorlar. Boğaza gece girilmesi tehlikelidir. Onun için gece gelen gemiler, sabaha kadar volta vururlar. Yahut boğaz ağzında demir atıp yatarlar.

Reşitten gelip, orada vilâyet âyânı atlarına binip 12 saatte İskenderiye'ye girdik. Hamdolsun bu Merecül Bahreyn'de iki rekât namaz kıldık ve Cenabı haktan, Nil'in başı olan memleketlere seyahati rica ettim. Çünkü Nil'in çıktığı yer, cennettir derler. Hakkında hadisi şerif vardır. Allah nasip ede âmin. Sonra tekrar Reşid'e gelip, bütün dostlarla, bilhassa şeyh Abdurrahman efendi, Hacı Nimetullah, Mendilzâde Musta-

fa ağa, Mirim oğulları, Tahtakaleli Ahmet Çorbacı, Kara Ahmet ağa ile vedalaştık. Tamamen silâhlı gemilere bindik. Yolcular da silâhlıdır. Çünkü Nil adalar boğazlarında kayıklarla gezen munsır haramiler vardır. Birden gemileri basıp, bütün içindekileri katlederler. Hakir böylece bir silâhlı gemi ile Mısır'a yöneldik.

ALTMIŞ ALTINCI FASIL

REŞİT'TEN, DÜNYA ANASI MISIR'A GİDERKEN, NİL'İN İKİ TARAFINDAKİ KÖY VE KASABALARI BEYAN EDER

Reşit'ten güneyde yarım saatlik yerde Gûmülferah ziyareti vardır. Oradan yıldız rüzgârı ile buranın karşısında Nil aşırı (İzbitül Mağdî) adında yüz evli, bir câmili, pirinç köyü var. Orada Şeyh Osman Tuştuşi gömülüdür. Sonra iki câmili, birkaç dükkânlı, (Hadidiye) köyü var. Burada Şeyh Câbir gömülüdür. Buna yakın büyük bir haliç vardır. Buradan gemiler girip doğu tarafında haliç Burlos gölüne karışır. Sonra Reşit toprağında Buhayre kâşifi hükmünde (Mahalletül Emir) vardır. 2 câmili, birkaç dükkânlı, üç kahvehaneli köyü geçip Garbiyye toprağında (Şirin Birmbal) kasabasına geldik. İltizamdır. Bin evli, dört câmili, yirmi mescitli, 50 dükkânlı, iki hanlı, hamamlı mamur mahalledir. Alâ gömleklik bezi olur. Havası çok güzeldir. Bunun karşısında bir mil yukarıda (Diyyi) kasabası vardır. Nil kenarında 360 evli, iki câmili, 20 dükkân, bir han, iki kahvehaneli mamur yerdir. Hamamı yoktur. Buradan bir mil yukarıda (İdfine) kasabası vardır. Bin ev, 2 câmi, 50 dükkân, 2 han, 3 kahvehanesi var. Güzel pirinç olur. Bunun karşısında (Mutubis mahallesi kasabası) vardır. Garbiyye toprağında, 150 akçe şerif kazadır. 70 köyü vardır. İltizamdır. Mekke ve Medine vakfıdır. Keşûfiyye değildir. 3000 mamur ev vardır. Çarşı içinde ulu câmi, 52 sütunludur. Ayrıca 70 tekke, bir hamam, 7 han, 200 dükkân, 40 yağ değirmeni, 20 at değirmeni, bir misafirhanesi, Nil kenarında gayet güzel bir köşk vardır. Pirinci, şekeri meşhurdur. Buradan yukarı bir mil Garbiyye toprağında (Cemşire mahallesi) iltizamdır. 200 ev, bir câmi var. Bunun karşısında Buhayre toprağında (Fezade mahallesi) 200 ev, bir câmi, bir dükkân ve kahvehane var. Buradan iki mil yukarı (Deyrut mahallesi) var. Firavunun burada bir Deyri (kilisesi) olduğundan bu isim verilmiştir. Sidiyun nahiyesinde iltizamdır. 2000 ev, 4 hutbe, 40 tekke, bir hamam ve han, 4 kahvehanesi vardır. Seçme hatunları vardır. Bunun karşısında Garbiyye toprağında (Sindiyun mahallesi) vardır.

150 akçe şerif kazadır. Nahiyesi 80 köydür. Reâyâsından beni Haram ve cüzzam kabileleri vardır. Hep birbirlerini kırarlar. 3000 ev, 200 dükkân, bir han vardır. Buradan bir mil yukarıda Buhayre toprağında (Mamuru Akif mahallesi) olup, bin evdir. Bir câmi, 20 mescidi var. Buna ya-

kın Darud köyünün altından Nasıriyye kanalı geçer, buradan yukarı bir mil garbiyye toprağında (Fuka kasabası) vardır. 150 akçe kazadır. Nahiyesi 105 parça mamur köylerdir. 4000 ev, 12 câmi 40 mescit, iki hamam, 5 han, 8 çocuk mektebi, 60 dükkân, 4 kahvehanesi vardır. Bunun karşısında, dört tarafını Nil'in çevirdiği Altın adası denilen çok verimli bir ada vardır. Gayet lezzetli balı olur. Bağlar içinde cennet gibi bir yerdir. Yakınında 40 evli bir köyü vardır. Buradan bir mil yukarıda (Şeref mahallesi), 1000 evli, bir câmili yerdir. Onun karşısında (Şurum bey mahallesi) olup, bunun karşısında garbiyye toprağında (Sâlimiyye mahallesi) iltizamdır. 1000 ev, bir câmi vardır. Buradan bir mil yukarıda (Mâlik mahallesi), 500 evli mamur iltizamdır. Saray gibi bir misafirhanesi vardır. İki câmili olup, şeyh Muharrem, Şeyh Kenan, şeyh Ramazan burada gömülüdür. Burada bir gece kalıp sabahleyin yola düştük. Bu şehrin karşısında (Şumuhzat mahallesi), Reşitli Mendilzâde iltizamıdır. 300 ev, bir câmi var. Üç mil yukarıda (Rahmâniyye mahallesi), Kaytas ağa iltizamıdır. Buradan dokuz mil yukarıda garbiyye toprağında (İbrahim Dessûki mahallesi) var. Buradan dokuz mil yukarıda (Ebû Ali mahallesi) var. Bunun karşısında Buhayre toprağında (Beledi Merkaz) olup, İbrahim Dessûkinin babası burada gömülüdür. Buradan iki mil yukarı garbiyye toprağında (Diyeyi Bekir mahallesi), iltizamdır. Üç bin ev, iki câmi, 20 mescit, bir han, 20 dükkân, 2 kahvehanesi var. Çok güzel şekeri olur. Burada gemiler güçlükle ve iple çekilir. Bütün gemicileri şallak mallak kıçları açık hayasız gemicilerdir. Buranın karşısında Buhayre toprağında (Şubrahis mahallesi) vardır. İltizamdır. 200 ev, iki câmi, 10 mescit, bir han, 10 dükkân vardır. Buradan bir mil yukarıda (Şibri Riş mahallesi) iltizamdır. 1500 ev, 2 câmi, 7 mescit, bir han var. Bunun karşısında, garbiyye toprağında (Miti Cenah mahallesi) iltizamdır. 2000 ev, iki câmi, 20 mescit var. Karşısında Buhayre toprağında (Mecalicse mahallesi) iltizamdır. Bir câmii, 12 tekkesi, bir hanı, 200 evi vardır. Karşısında Garbiyye toprağında (Sah mahallesi) iltizamdır. Vaktiyle büyük bir kale imiş. Sah vilâyeti derler. Mahkeme sicillerinde de hâlâ öyledir. 2000 mamur ev, 2 câmi, 20 tekke, iki kahvehane, bir han vardır. Buradan bir mil yukarıda Nil kenarında (Kefri Cedid mahallesi) iltizamdır. 200 ev, bir câmi var. İki mil yukarıda (Nakle mahallesi) bu da iltizamdır. 2000 mamur ev, 30 câmi, 20 mescit, 2 han, saray gibi bir misafirhanesi var. Karşısında Menûfiyye kâşifliği toprağında (Farazdak mahallesi), Nakibüleşrafın iltizamındadır. Burada garbiyye hududu son bulur. Bir mil yukarıda karşısında Buhayre toprağında (İşlimiyye mahallesi) Safer ağa iltizamıdır. 500 ev, bir câmi, 6 tekke, bir kahvehane, birkaç dükkânı vardır. Buradan iki mil yukarıda (Tahiriyye mahallesi) 700 ev, bir câmi olup mamur değildir. Buradan üç mil yukarıda Menûfiyye toprağında (Kefri Ziyad) mahallesi iltizamdır. 500 ev, bir câmi, 2 han olup, Ahmet Bedevî

hazretlerinin iskelesidir. Buradan yukarı ve karşısında iki mil uzakta Buhayre toprağında (Şabuj mahallesi) Safer ağa iltizamındadır. 500 evi, bir câmi, 30 mescit, iki han var. Hafta pazarı olur. Buradan iki mil yukarı (Nefri Naha mahallesi) Siyavuş ağa iltizamıdır. İki mil yukarıda (Keyfi Cedid mahallesi) iltizamdır. Karşısında (Ebû Ahmet mahallesi) iltizamdır. Buradan 5 derece yukarıda (Buhayre mahallesi) Zülfikâr ağa iltizamıdır. Buranın karşısında ve Menûfiyye toprağında (Zaire mahallesi), bir mil yukarıda (Tunub mahallesi) Rıdvan ağa iltizamıdır, iki mil yukarıda (Emruz mahallesi), iki mil yukarı Buhayre toprağında (Tayerne mahallesi) iltizamdır. Buhayre vilâyetini sulayan (Ebû Camus) ve (Sultan Şeref) haliçleri buradadır. 500 ev ve bir câmi vardır. Buradan iki mil yukarıda Buhayre toprağında (Alkamai Ebülcâvi mahallesi, iki bin ev vardır. Bunun karşısında Menûfiyye toprağında (Yemaliyye mahallesi) 800 ev vardır. Buradan üç mil yukarıda (Cezi mahallesi), Mehmet ağa iltizamındadır. Acayip bir misafirhanesi olup kapısı üzerinde topları var. Burası Menuf şehrinin iskelesidir. Bunun karşısında Buhayre toprağında (Tarrane mahallesi) 200 kerpiç kubbeli evleri vardır. 60 köyü vardır.

NATURN MADENİNİ BEYAN EDER

Buradan bir iki kulaç yer kazılınca damar damar Naturn madeni çıkar. Binlerce kantar Naturn çıkarırlar. Ekseriya frengistandan gelip alırlar. İltizamdır. Bütün dünyada Tırçayı? bununla eritip su gibi ederler. Taşı bir anda eritir. Mısır'da tuza karıştırıp et ve diğer yemeği derhal pişirir. Ama bu yemeği yiyenin gözleri cimroz, sesi çirkin, yüzü miskin, hayas tebe, karnı gebe gibi olur. Çok zararlı maddedir. Odun Mısır'da çok kıymetli olduğundan yemeği çabuk pişirmek için bundan koyarlar. Buradan iki mil yukarıda Menufiye toprağında (Zaviye mahallesi) 700 ev, bir câmi vardır. Daha yukarıda ve karşısında...

EBU NİŞANE MAHALLESİ: 1000 evli, bir câmilidir. Daha yukarıda kumsal sahralar içinde Benî Selâme, Benî Rüçhan kabileleri oturur. Bunlar o gece Nil kenarında bir maaş gemisini basarlar. Meğer gemidekiler pürsilâh hazır imişler. Çöl araplarının 17 sini katlederler. Biz bu sırada üzerlerine vardık. Bütün urban avretleri def ve kudum çalıp leşlerinin üzerinde cima edip ağlarlardı. Buhayre toprağı burada çöl çölistandır. Çöl arapları ekseriya burada gemileri yağma ederler. Allah'a hamdolsun hakir buradan selâmetle geçip iki mil yukarıda çölde Benî İsa ve Benî Mûsâ adlı üçer bin kişilik kabileler vardır. İtaatli kimselerdir. Buranın karşısında Menufta (İşmun Çureys mahallesi) iltizamdır. 2 câmi, 20 mescit, iki han, 2 kahve, 20 dükkân vardır. Kaç ev olduğunu mülteziminden sormadım. Oradan iki mil yukarıda yine Menuf toprağında (Kefri Çerkes) var. Mahalle değildir. 300 ev ve bir câmidir. Buranın karşısında

Buhayre toprağında (Kuta mahallesi) var. Arapçada (köy mahallesi) demektir. Hakikaten Divriki kedisinden çoktur. Senede dört kere yavru çıkarır. Burada Buhayre toprağı kalmadı. Bir mil yukarıda Cisri Es'ad vardır. Huduttur. Bundan yukarı Cize kâşifliğidir. Buradan dört mil yukarıda...

ÜMMÜ DİNAR MAHALLESİ: Var. (Altın anası) demektir. Sultan Yusuf Salâhattin burada büyük define bulmuştur. Sultan bu para ile Mısır'ın iç kalesini yapmıştır. Burada büyük bir tur'a var. Nil taşınca buraya girip vilâyeti sular. Burada bir ma'diye gemisi vardır. İş sahipleri Cizre'den Menuf'a gidip gelirler. Karşı Menuf toprağında...

ŞİRAVİ VE DERAVİ MAHALLELERİ: Birbirlerine yakın mahallelerdir. İki câmii vardır. Menuf hududu da burada tamam oldu. Buradan bir mil yukarıda Batnülbakar denilen burunda Nil ikiye ayrılır. Cezire nihayetidir. Çünkü Menuf ve Garbiyye halkı iki Nil'in ortasındaki büyük adada iki kâşiflik hükümettir. 1060 parça köy ve kasabalı bir büyük adadır.

Sağdaki Nil Dimyat'a gider, bizim geldiğimiz tarafında 640 mahalle ve kasabalar vardır. Hakir en mamurlarını yazdım. Reşit'ten bu Batnülbar'a kadar 500 mildir. Bu Batnülbar, dikenlik, boş arazidir. Cebeci başı hükmündedir. Her sene bu dikenleri yakıp, siyah barut yaparlar. Onun için Mısır barutu keskindir. Burada (Kırklar mevkii) vardır. Dua kabul olunur. Buranın doğusunda Nil aşırı Kalyop kâşifliği hudududur. Buradan...

BARUTHANE MAHALLESİ: Dört mil sonra Şirini Şubre mahallesi, Vetrak mahallesi, üç mil yukarı Cezire toprağında...

İBNİ İSA ŞEHRİ: Vardır. Cezire kâşifi tahtıdır. 300 askeri ve yedi bölük Mısır askeri ile zapteder. Cezire kadısı nahiyesidir. 5000 ev, 8 câmi, 70 mescit, 180 dükkân, 7 kahve, medrese ve tekkeleri vardır. İn Baba tekkesi meşhurdur. Bir tekkede mahkeme vardır. Bolevî Mustafa efendiye arpalıktır. Vüsim bağı fevkalâdedir. Buranın bir hâkimi de 300 silâhlısı ile urban şeyhi Şecaettin'dir. Hattâ hakirin bir kölem kaçmıştı. Bunlar tutup getirdiler. Havası güzel olduğundan mahbup ve mahbubesi çoktur. Her cumartesi büyük pazar olur. Peştemallar, rengârenk alacalar, destar ve çarşaflar satılır. Senede bir, üç gün ve gece kalabalık mevlut olur. İn Baba Nil sahilinde gömülüdür. Asitanesi bir hurmalık içindedir. Mahalleler arasında 700 çulha dükkânları, 70 mirî boyahanesi, 12 han, bir hamam, 20 çocuk mektebi vardır. Bağ ve bahçesi yoktur. Halkı gayet dost kimselerdir vesselâm.

BULAK ŞEHRİ: Reşid'den beşinci günde Bulak'a ulaştık. Burada iç kaledeki konağımıza geldik. Sonra Kethüdâ İbrahim paşa efendimizle o gece sekiz saat sohbet ettik. Gezip gördüğümüz yerler hakkında uzun taf-

silât verdik. Buyurdular ki «Reşit tarafını gördünüz ama, Dimyat tarafı kaldı. Sabahleyin sizi Burlos, Dimyat, Tine kalesi kullarının teftişine gönderelim, o tarafları da dolaşınız.» Ellerini öpüp ertesi sabah Kethüdâ beye tenbih olunup, bütün kale dizdarlarına, hâkimlere buyurdular yazıldı, beşinci günü paşaya vedâ ettik. 70 altun yol parası, bir tavaşi köle ihsan etti. Bütün ahbaplara veda ettim. Kethüdâ beyden 40 altın ve bir çuha kumaş alıp, o gece (Bulak) a gelerek Risale ağasında misafir kaldım. Buradan gemilere binerek yola düştük.

ALTMIŞ YEDİNCİ FASIL

MISIR'DAN DİMYAT, BURLOS, TİNE KALELERİNE GİTTİĞİMİZ YOLLARDA OLAN KÖY, KASABA VE ŞEHİRLERİ BEYAN EDER

Evvelâ Bulak'tan çıkıp Nil'de başaşağı üç gün iki gece gittik. Reşid'e yakın Emir mahallesinde Burlos halici boğazında Beledi İzbe'ye geldik. Seksen evli pirinç köyüdür. Şeyh Ali Gûmi burada gömülüdür. Burayı geçip, haliç içinde...

HAC İZBESİ: Ne geldik. (İzbe köy demektir) 150 köydür. Pirinç elde edilir. Şeyh Kaşaşî gömülüdür. Nil'in iki tarafındaki yirmi parça mamur köyleri geçtik. Burlos ağzında haliç kapatılmış, pirinç tarlalarını su kaplamış. Biz de gemiden çıkıp duvarın öte tarafındaki gemilere binip, Burlos gölüne girdik. Büyük bir göldür. Doğudan batıya 50 mildir. Enliliği 80 mildir. Çok sığdır. İçinde bin balıkçı kayığı vardır. Bu göl, Burlos kalesi dibindeki boğazdan giren bir geniş deryadır. Etrafı yedi konak vardır. Derinliği bir, iki arşındır. Derin yerlerine, gemiler geçsin diye hurma ağaçları dikmişlerdir. Gayet çeşitli balık olur. Burlos deryası ile Akdeniz arasında bir incecik toprak dil vardır. Bu göl içinde hakir 50 mil doğuya gidip...

ESKİ BURLOS KALESİ: Dimyat toprağında Derya beyi hükmündedir. Senede 70 kese iltizamdır. Bir hâkimi, dizdar, bir hâkimi de 150 akçe kadıdır. 70 parça nahiye köyleri vardır. Bir nahiyesi Beltim'dir. Eski Burlos kalesi, Yunanlı İskender yapısıdır. Amr İbn Âs seksen bin askerle geldiği vakit Dimyat meliki Hamuk oğlu Şata Müslüman olup onun yardımı ile fetholunmuştur. Zamanla kalesi harap olup 924 te Selim han zamanında tamir edilmiştir. Akdeniz ile gölün ağzını muhafaza eder şekilde dört köşe geniş bir binadır. Etrafı 500 adımdır. Kale içinde seksen ev, bir Selim han câmii var.

Bu kaleyi hâlen kum deryası gelip örtmektedir. 20 topu vardır. Topçu başısı lâzdır. 300 varoş evi vardır. Bir derbent yerdir. Eşeğini kaybeden varmaz. Fakat havası çok güzeldir. Mavi Burlos karpuzu meşhurdur. Onun bir fincan suyunu içen hasta şifa bulur. Badenin fazla fiyatından

şikâyetçi olan canlar daha kökünden kopmamış karpuzu delip içine bir kaşık bal akıtırlar. Üç gün sonra kökünden koparırlar. İçindeki suyu öyle şarap olmuştur ki, feryat eder. Bu mavi karpuzun faydası, hekim Davud'un tezkeresinde yazılmıştır. Balığı, hurması, hurma turşusu meşhurdur. Kalenin batısında 300 adım uzakta altı adet lezzetli su kuyuları vardır. Bu kuyular yanında...

İBRAHİM DESSUKİ OĞLU, BLEM OĞLU İSA : Gömülüdür. Fakat kubbe kumlar altında kalmıştır. Ziyaret için gelenler, kumları kaldırıp ziyaret ederler. Nihayet Canbulat zâde Hüseyin paşa zamanında evliyatları ve nice âyân ve eşraf toplanıp şeyh İsa'nın mübarek nâşını mezarından çıkarıp 636 seneden beri kefeni içinde cesedini terütaze bulurlar. Sonra tabutunu Burlos yakınında yüksek bir çimenlik yere gömerler. Şaban ayında büyük mevlût olup yüz bin adam toplanır. Bunlar hakkında bir penç beyit şiir etmiştik ama perişan kâğıtlar arasında kaybolmuş.

Sonra kale dizdarından yoklama için 200 kuruş ve bir at ve kırk silâhlı, yiyecek içecek alıp Burlos'tan göl kenarından doğuya doğru 40 parça mamur köyler geçerek...

BELTİM KASABASI : Buhayra kenarında bin evli iltizamdır. Beled sahibine (Hacı Bülbül) derler. Câmii, Sultan Mansur yapısıdır. Bir dükkânı ve bir kahvehanesi vardır.

BELTİM KASABASI ZİYARETİ : Evvelâ Şeyh Ebülfeth, kendi câmii yanında gömülüdür. Yine câmiin avlusunda şeyh Feth İbni Abdülâziz gömülüdür. Pek çok menkabeleri vardır. Burhanî tarikatındadır. Beltîm'in doğusunda Hasan Rüfaî, keramet sahibidir. Şehir içinde Şeyh Mehmet Behlûl, ona yakın Şeyh Gulâmullah, Şeyh Salim Baht Tavil gömülüdür. Bunlara yakın Şeyh Mehmet Huşûî, Şeyh Mübarek ve deniz kenarına yakın Şeyh Mehmet Efendi gömülüdür. Mezarının toprağından bir parça ezip zatülcenp olan kimse içse şifa bulur.

Sonra göl kenarında doğuya üç saat gidip muazzam bir hurmalığa girdik. Her ağaçta yirmişer salkım hurma var ki, ikişer yüz okka hurma gelir. Altı saatte bu orman tamam olup Akdeniz kenarında, sağımızda kıble tarafımızda bir nihayetsiz çöl var. Yaz günleri Hudbiyye kabilesi oturur. Kışın hurmalıklarda oturur. İtaatli kimselerdir. Eğer bunlar itaatli olmasalar, bu çölden tek kimse geçemez.

SERGÜZEŞT

Sahil kenarında giderken bir kâfir gemisi, bir müslüman gemisini kovalardı. Müslüman şaykası karaya düştü. Kâfirler denize demir atıp, filika döküp karaya düşen müslümanları kovalamaya başladılar. Hakir 55 atlı ve katırlı ile imdada varalım derken kâfir filikası alarka olup bize kurşun yağdırdılar. Bize isabet etmedi. Şaykadakiler, karaya vuran şay-

kadaki eşyalarını sahile çıkarıp dağlar gibi yığdılar. Fakat yanaşıp kâfir topa tutup, hepimizi perişan etti. Biz kumluk arkasına saklandık. Kâfir, sahildeki şaykayı yakmaya niyet etti. Fakat olmadı. Bu sırada çölden yedi sekiz yüz arap, sahildeki eşyayı yağma etmeye geldi. Fakat bizim silâhları görünce yağmaya cesaret edemeyip, sureti haktan görünüp eşya taşıdılar. Gece yarısına kadar kâfirlerin gemisi fanuslar yakıp top attılar. Gece yarısı sahildeki müslüman şaykasını yakmaya geldiler. Hepimiz birden karadan bir yaylım ateş vurunca, düşman filikasının içindeki 12 kefere ölmüş. Yedisi yaralı. Filikayı zaptedip yaralıların kellelerini kestik. Hep bir ağızdan gülbank çektik. Sabaha doğru düşman gemisi çıkıp gitti.

Biz dahi yolumuza gidelim deyince, şayka sahipleri (Siz gidince bu çöl arapları bizi yağma eder. Gitmen) dediler. Hakir derhal bir adamımı Dimyat'a gönderip imdat istedim. O gün karadan 300 adam, denizden 75 parça sandal pürsilâh geldi. Sahilde kuma oturmuş olan gemi yüzdürüldü. Eşyalarını da alıp, şenlikler yaparak yelken açıp, kâfirin filikasını da yedeğine alıp gittiler.

Biz de o gün karşı Dimyat tarafına geçtik. Yine çölde binlerce bıldırcın avlayarak beş saatte Dimyat karşısında...

SİNANİYE KASABASI: Nil kıyısında 300 evli bir köydür. Üç camii, iki hanı, kâfir zamanından bir kalesi var imiş. Sinan paşa evkafıdır. Burada Abaza Dilâver Bey bir köşk yapmış. Buradan bir gemiye binip tüfenkler atarak, alay ile Dimyat'a vardık. Paşa konağında misafir olduğumuz sırada düşmandan kurtardığımız gemi de şenlikler yaparak geldi.

BÜYÜK DİMYAT ŞEHRİ: Rivâyete göre bu şehri tufandan sonra Mısrayim oğlu İşmaun oğullarından Dimyat adlı bir padişah yapmıştır. Süryanicede Dimyat (kuvvet, kudret) demektir. Ama Tevratta Dimyat'ın adı Alüş'tür, İncil'de Elhazra, Arapçada Derdemiye, kıptî dilinde Dimyattır. Hicretten sonra Mikdad bin Esvet, Dimyat'ta Melik Hamük'ü yedi ay kuşatmış, fakat fethe muvaffak olamamıştır. Nihayet kale kumandanının Şata adlı oğlu rüyasında Peygamberi görüp, iple kaleden inerek müslüman olmuş ve kalenin girilecek yerlerini göstermekle kale fethedilmiştir. Bu sırada Mamük Melik de yakalanmış, o da müslüman olmuştur. Hesapsız ganimet elde edildi. Üç bin sandık Medine'de, Hazreti Ömer'e gönderildi. Nureddin Şehit Şam'da iken İspanya kâfiri Dimyat'ı yedi ay zaptetti. Nureddin, veziri Salâhaddin'i yüz bin askerle gönderdi. Salâhaddin bütün kâfirleri kılıçtan geçirip yine Şam'a döndü.

621 de yine frenkler istilâ etti. Fakat Tahir Baybars yetişip kâfir elinden aldı. Sultan Selim han zamanında Ayas paşa eliyle zaptolundu. Derya beyi hükmünde lâtif sancaktır. Paşası, padişah tarafından 12 kese hâs akçesi alır. İki yarar kadırga ile, kapudan paşa ile sefere eşer. Ba-

zen Reşid sancağına ilhak olunur. Bir hâkimi de gümrük üzere havale hâkimdir. Gelip geçen gemilerden birer kuruş temkin akçesi alır. Odun gemilerinden onar kantar odun alır. Bir hâkimi de şeriat hâkimidir. 300 akçe pâyesiyle Sittei Evvelin tahtabaşı mansıplarındandır. Birkaç kere 500 akçe mollalara ihsan olunmuştur. Dimyat kazası hükmünde 16 köydür. Fakat Fereskür kazası ..... köydür. Bu şehirde her gece sancak kaymakamı tarafından 300 bekçi bekçilik eder. Kıbleden kuzeye uzunluğu 1100, enliliği 600 adımdır. Etrafında kale duvarı yoktur. 75 kapısı vardır. Metbubiyye câmii yanında Nil kenarında dört köşe Sultan Salâhaddı.. Kulesi vardır. Etrafı 600 adımdır.

Bu iç kule yüz arşın yüksek bir kuledir.

Bu şehirde irili ufaklı 7600 bağ ve bahçeli evler vardır. Ama Reşid'in evleri daha süslüdür. Şeyhulbeled defterine göre bu şehir kırk mahalle ve 150 mihraptır. Aralarında en büyük olan câmi Fethiyye câmiidir. Duası kabul olunur. Evvelce kilise imiş. Uzunluğu 90 adımdır. Enliliği 40 germe adımdır. Câmi içinde 92 sütun vardır. Ama ellisi Yemen akiki gibi somakidir ki, benzeri hiçbir diyarda yoktur. Avlusunun etrafı 667 mermer sütundur. Avlunun ortasında bir sebilhane vardır. Avlunun altında sütunlar üzerinde su sarnıcı vardır. Câmiin dört kapısı avluya açılır. Minber kapısı üzerinde «İnnema ya'muru mesâcidallah..» âyetinden sonra «Enşee hâzelcâmi elhacı Şemsüddin bin Mehmed Trablusî el maruf fi şehri recebül müzecceb sene ihdâ ve seb'in ve seb'a mie» yazılıdır. Minaresinin kıble kapısı üzerinde:

Geldi dünyaya nice Daver beğ
Kimse hayr etmedi bu câmi yeğ
Her gören ide duâ sâhibine
Düşdü târihi hayr Dilâver beğ

Düştü kelimesi doğrudur ki vezirden düştü, sene vezinsizdir. Ama böyle yazılmıştır. Câmi içinde Bedriye câmii vardır. Uzunluğu 150, enliliği 55 adımdır. 50 mermer sütun üzerine tavandır. Câmiin dört kapısı vardır. Dışarısında bir hanefî havuzu olup üstü levha ile örtülüdür. Minber kapısında «Nasrun minallah» yazılıdır. Yine çarşı içinde buğday pazarına yakın Nil kenarında Deniz câmii olup 84 sütun üzerine nakışlı tavandır. Yine çarşı içinde pirinç pazarında büyük câmi Emûînüddin Muinî yapısıdır. Kubbelidir. Dört tarafında kemerler üzerinde kubbeleri vardır. Câmiin ortası açık ve mermer döşelidir. Uzunluğu ve enliliği yüz ellişer ayaktır. Minberi nakışlı ağaçtandır. Gayet ince, üç şerefeli bir minaresi vardır. Çoğunlukla müezzinleri çocuklardır. Çünkü büyükler sığamazlar. Avlusu yoktur. Şafiî havuzunun suyu, sakiyelerle Nil'den çekilir. Sonra, şehrin kuzey nihayetinde (Ribat kule) yakınında, Sultan Kayıtbay yapısı Metbûliyye câmii vardır. Etrafında 200 talebe odaları vardır. Câmide

daima binden fazla hafız ve müfessirler bulunur. Sanki Dimyatın Ezher câmiidir. Üç kapısı vardır. Nil'den abdest alınır. Evkafı sağlamdır. İmaretinin nimeti herkese boldur. Yakınında Şerebay câmii, sekiz sütun üzerine tavandır. Bir minaresi, üç kapısı vardır. Türkül Müselleha'da Şataniyye câmii, Muruz çarşısında Muiniyye câmii, (büyük câmi de derler) içinde sütun yoktur. Nil kenarında yan sofaları var. Sukul Basal'da Zâviyetül Halic, Şeyh Abbas tekkesi yakınında Seyyid Tavil câmii, Dilâver bey sarayı yanında Kasımiyye câmii, eski kale yakınında İbni Harun câmii, şeyh Ömer câmii, Mafşî câmii yakınında Denbiyye câmii, Ebû Atiyye câmii, Sukul Kasbi'de Nasıriyye câmii, Sûkulebende şeyh Hat'am câmii, Hartül Mirkabe'de Erbâû câmii, Ketânî yakınında İbni Tillis câmii...

Bu câmilerden başka 150 mescit vardır. Dimyatta, Reşit'ten çok Salâtin câmileri vardır. En meşhur cemaati çok tekke Erbain zaviyesidir. Bu mescite Atebânî mescidi de derler. Tekkenin sağ tarafında 40 Sahabei kiramın gömülü olduğu sabittir. Sandukalarının kenarında tahta oyulmuş;

«... Abdül fakir Allahu teâlâ el kâdi şehâbüddin, sene işrin semane mie» yazılmıştır.

Bu şehirde 7 medrese, on bir tekke, üç sebil vardır. İskele başında gümrük önündeki Rıdvan çorbacı sebili tamamen çini ile kaplıdır. Meşribeleri altın yaldızlıdır. Sahibi sağ olduğundan, aşura gününde üç gün bal, üç gün şeker şerbeti dağıtılır. Evkafı sağlamdır. Sebil üstünde bir çocuk mektebi vardır. 300 çocuk okur. Her sene elbise ve her ay onar para maaş verilir. Sarı, pirinç pencereleri üzerinde celî yazı ile tarihi budur:

Habbezâ bu bir sebil-i âb-ı hayvan
Hemşinisidir İsmâil Rırvan
Gerektir böyle hayra ola târih
Hezar ahsentü İsmâiltü iz'an
Sene (1071)

Sebilhane içindeki çinî üzerine yazılan târihtir:

Piyâde gördü itmâmın duâ idüb târih
Zehî kasr-ı muallâ ki mübârek ide Hak anı

Bu sebil mektebinden başka 86 mektep daha vardır. Dört hamamı var (Rıdvan çorbacı, Kadı, İbni Mismar, Arnavut hamamları), 18 han vardır. (Mustafa çorbacı, Haremeyn, Mustafa çelebi, Huveyliyye, pîri çorbacı hanı, ikidir, Arnavut hanı, ikidir, eski Zülfikar kethüdâ, Abbas, Ca'dî, İbni Far, yani sıçan oğlu hanı, Tınâviyye, Kaggasîn, Kadı) hanlarıdır. Dimyatta, Gürcü Zülfikar kethüda haniyle, büyük câmiden başka taş bina yoktur. 32 kahvehane vardır. (Uzun çarşı içinde altı adet kahve var-

dır ki, biner adam alır, hanende ve sazendeler, hokkabazlar bulunur, ortalarında fıskiyeli havuzlar vardır.) Yine bu şehirde 260 sokak, 2060 dükkân, 300 at ve yağ değirmeni, mahalleler arasında alaca dokunan yerler vardır, 7 kefere, bir kıptî, bir yahudi mahallesi, yedi kilise, kırk meyhane, 70 yerde pirinç dibekleri vardır. Çünkü Dimyat, pirinç şehridir. 3000 mahzen vardır. 3000 balık avcısı var. Rum ve frengistana balık salamurası, balmumuna batırılmış balık yumurtası buradan gider. Şeyhülbeled defterine göre bu şehirde 300 bin nüfus vardır. Allah'a şükür bu kadar nüfus namına fahişehane yoktur. Gayet ırz ehli vilâyettir. Çiftçi halktır. Her iş ellerinden gelir. Bolluktur. Ayanı çuka ve atlas samur giyer. Orta halliler alaca başt ve mavi bediyye ve Dimyat alacası giyerler. Kadınlar sivri altın ve gümüş tas takke, ayaklarına âsümânî pabuç giyerler. Gündüz sokağa çıkan avreti olan her kim olursa öldürürler. Meğer ölü arkasından giden akraba kadınlar ola... Senenin her gününde düğün, her gece birer mevlût olur. Etrafında 366 bağ, bahçe, bostandır. Bahçelerde çeşitli köşkler, şadırvanlar vardır. Havası gayet güzel olduğundan mahbup ve mahbubesi çoktur. Ticaretleri balık, pirinç ve şekerdir. Nil'in bir halici şehrin ortasından geçer. Şehrin bütün mahbup sübyanları üryan olarak balık gibi Nil'de yüzerler, birbirleriyle kucaklaşırlar. Nehrin etrafında birkaç atlı konaklar vardır. Bazılarının kayıkhanesi vardır. Şehir halkı birbirlerine kayıklarla gidip gelirler.

Gemiler Nil karşısında Sinâniyye'de demir atarlar. Şehrin yıldız tarafı mezarlıktır. Orada yüksek bir yerde mirkab adlı bir kule vardır. Oradan 300 mil uzaktaki Kıbrıs dağları görünür. Dimyatın pirinci meşhurdur. Padişahlara pirinç buradan gider. Buranın menzilâvî ve Fereskür pirinci dünyanın başka yerinde yoktur. Balığı, balık yumurtası, cemmizi, beyaz ekmeği, ipek alacaları, muzu meşhurdur. Dimyatın eski kalesinden on mil aşağıda Kulkıran Mehmet paşa (Öküz Mehmet paşa) nın tamamlanmamış kalesi vardır. Oradan üç mil aşağıda Nil'in Akdeniz'e karıştığı yerde...

ESKİ DİMYAT KALESİ: Mısır fatihi Sultan Selim yapısıdır. Nil'in Akdeniz'e karıştığı yerde dört köşe bir kaledir. Etrafı 500 adımdır. Dört burcu vardır. İçinde avlusu, seksen nefer evleri, Selim han câmii, dizdarı, cephanesi, 40 topu vardır. Bilhassa bunlardan ikisi Allah bilir, hiçbir hudutta yoktur. Birisi tam 32 karıştır. 40 okka gülle atar. Kalenin etrafında hendek yoktur. Nil'in Akdeniz'e karıştığı yerde iki rekât hacet namazı kıldık. Hazreti Mûsâ ile Hızır'ın buluştuğu mercül bahreyn burasıdır derler. Çünkü Hızır, İskender Zülkarneynin askerlerinden idi. Çoğunlukla İskender, İskenderiye'de oturduğundan Mûsâ ile Hızır burada buluşmuştur. Bu Mercülbahreyn, Reşit ve Dimyat âlimleri arasında dedikodu mevzuudur. Fakat Dimyat tarafında olması doğru olsa gerek vesselâm.

ŞARKİYYE KALESİ KARŞISINDAKİ GARBİYYE KALESİ: Sultan Ahmet han asrında, müteferrika Tavaşî Cafer ağa öz malından yaptırmıştır. Fakat (Abdüssamet kalesi) diye şöhret bulmuştur. Yuvarlak, küçük bir kaledir. Etrafı yüz adım, yüksekliği 50 arşın bir kuledir. 50 topu var. Bunlar boğaz ağzına bakarlar. Dizdarları 50 neferle balık ve bıldırcın avlarlar. İçinde evli kimse yoktur. Bir tekkesi vardır. Kule, dört kattır. Etrafında hendeği yoktur. Hakir burayı da yazdım. Yedi neferin adlarını zaptedip paşaya arzettim. Sonra kale dizdarlarından Kadem ücreti olarak dörder yüz kuruş yol hakkı alıp kayıklara binerek yukarı iki saatte Dimyat benderine gittik.

DİMYAT MEZARLIĞINDA ZİYARET ETTİĞİMİZ EVLİYAYI BEYAN EDER: Evvelâ Dimyat kalesinin fethine sebep olan Hamük melikin oğlu Şeyh Şata hazretleri... Müslüman olup Sah vilâyetini, Esmum, Burlos, Dümeyre, Tine kalelerini fethetmiştir.

Bu son muharebede yaralanıp Şata, Şata, yani parça parça olduğu için (Şeyh Şata) derler. Bir rivâyete göre kumluk bir yerde gömülü olduğu ve kıptî dilinde Şata kumluk demek olduğundan bu isim verilmiştir. Şabanın on beşinde şehit olduğundan o tarihte üç gün üç gece kırk elli bin adam toplanıp mevlût okunur. Şeyh Şata asitânesi, dört köşe kale gibi bir binadır. Etrafı 300 adımdır. İçinde türbedarlar oturur. Avlusunda bir su sarnıcı var. Nil'den develerle su taşınır. Su taşınmasa Allah'ın hikmeti develer uyuz olur.

Bundan sonra Şeyh Ebu Medayin, Şeyh Durgan, Şeyh Metbûlî, Şeyh Seyyid Fatih Ebül Atâ câmiinde gömülüdür. Fethiye câmii yakınında Beynelcenâhayn, Nil boğazı yakınında Beynelmevceteyn, Beynel Farzeyn ziyaretgâhları, şehrin kuzeyinde Şeyh Hazreti Celâleddin bir bağın içinde gömülüdür. Buna yakın Şeyh Seyyid Fethül Esmer, yanında şeyh Ahmet, yine buraya yakın meydanül Ahbar, nimeti boldur. Buna yakın şeyh Osman Şerbazi, ona yakın şeyh Hasan Tavil, câmi yanında gömülüdür. Abülabbas yakınında Şeyh Ali Ayaşi, ona yakın Mehmet Numani, Şeyh Kirmani, Şeyh Ali Saki mezarları vardır. (40 sene şehre Allah rızası için su taşımıştır.) Metbûliyye câmii kuzeyinde Şeyh Ali Münibat, büyük sultandır. Bir hasta üç kere ziyaret etse şifa bulur. Bağ ve bahçe içinde olup, Dimyat halkının mesire yeridir. Buna yakın Şeyh Abdurrahman Zıltî, Feth mescidi yakınında Şeyh Münbavi, yakınında Seyyid Ahmet Simavî, yakınında Sittiyül Vâlide (Feth sırasında ölen sahabe hatunudur.) Buna yakın Sitti Şâmiye, Mirkab yakınında Şeyh Seyyid Asil, şeyh Abdullah Şerif, Sûkulleben'de Şeyh Hat'am, balık sokağında Şeyh Şane, Rıdvan çorbacı hamamı yakınında Şeyh Hıyeşî Hartül Münşi'de şeyh Ömer, Abülabbas yakınında şeyh Usayfıratî, Hıyeşî yakınında Ebu Usaye ve Gayetanı şûara'da Muhibbüddin, Beledül Minye'de Şeyh İbrahim Minavayi, Minye köyünde gömülüdür. Recep ayında büyük mevlût

olur. Buna yakın yol üzerinde Şeyh Mazlûm bir küçük tekkede gömülüdür. Recebin yarısında burada da mevlût olur. Metbûliyye câmii yakınında Şeyh Müsellemî, Hartul Bürke yakınında Şeyh Ebû Tayyıp, ona yakın Şeyh Ali Haddad ve Hartı Ebülfetih'te Şeyh Ebû Yusuf, yakınında Seyyid Sait, Kantara yakınında Şeyh Ebünnasr, Mirkab yakınında Seb'i Benat ve Erbain makamı ve Hartül Mirkab'da Şeyh Sultan, yakınında Seyyid Ali Liveyfe ve Şeyh Ebu Karibe, Şeyh Hamam Rıdvan çorbacı evi yakınında Şeyh Miftah, Şeyh Hattab, Şeyh Zindan, Şeyh Mehmet Irakî, Dimyat'ın Nil aşırı karşısında Şeyh Seydi Şedid, Şeyh Osman Sayyad mezarları vardır. Himmetleri hazır ve nazır ola. Burada olan ziyaret yerleri Reşit'te yoktur. Hamdolsun Dimyat'ta yüzden fazla evliyayı ziyaret edip, her birine birer Yâsin ve birer Fatiha okuyup ruhlarına hediye edip yardım diledik. Sonra buradan doğuya atlarımızla yarım saat gidip Tine gölünde fırkateye binerek yedi saatte...

TİNE KALESİ: Şeyh Şata fethetmiştir. Ariş kâşifi hükmünde dörtken şeklinde bir kaledir. Etrafı 500 adımdır. İçinde avlusuz 40 ev, bir Selim han câmii, 30 top, cephanesi dizdarı vardır. İbrim'e adam sürerler. Buraya sürseler cehennem azabı çekerdi. Suyu ve ekmeği Dimyat'tan gelir. Akdeniz'de gezen gemilere can kurtaran limandır. Senede on yük akçe iltizamdır. Renkli balıkları olur. O gece dizdarda misafir olduk. Sabahleyin gördüm ki adamlar zayıf, perişan ekmeksiz balık ile geçinirler. Yoklama için yüz kuruş verdiler, kabul ettik. Oradan fırkateye binip giderken (Safa gittik) topları attılar. Gölün nihayetine gelip yanaştık. İki tarafta mamur köyler seyrederek Dimyat'a girdik. İstanbul'daki evimize pek çok pirinç, mercimek, keten, nohut gönderdik. Sonra Dimyat'ın âyânı ile vedalaşıp, paşa ağasından üç yüz kuruş, 20 adet Dimyat alacası, makrama ve futalarını alıp, pürsilâh bir gemiye binip, güzel hava ile yola çıktık.

ALTMIŞ SEKİZİNCİ FASIL

DİMYAT'TAN MISIR'A KADAR NİL'İN İKİ TARAFINDAKİ KASABALARI, BÜYÜK ŞEHİRLERİ SEYRETTİĞİMİZİ ÂYÂN VE BEYAN EDER

Evvelâ Dimyat'tan çıkıp karşı tarafı, baştan başa verimsiz bir yerdir. Ama Dimyat tarafı pirinçli, verimli, şeker kamışlı izbelerdir. (İzbe, bu diyarda köylere denir) pirinçlerinin yer yüzünde emsali yoktur. Ama buğdayı ve bakla nevileri yoktur.

FARS FERESKÛR ŞEHRİ MENZİLİ: Mısrayım oğlu Fereskür yapısıdır. Bin sene yaşamış, 700 parça şehre, yüz bin Ahrec atlı, yüz bin Eşbeh atlı askeri vardı. 150 akçe yürük kazadır. Köylerinin hepsinde pirinç elde edilir. Nil kenarında, 1100 evli, 17 mihraplı, 300 dükkânlı, üç kahve-

haneli, bir hamamlı şehirdir. Üç adet hanı vardır. Halkı çeşitli alaca dokurlar. Pirinç ve Fereskür alacası meşhurdur. Havası güzeldir. Bunun karşısında Garbiyye toprağında...

KEFRİ SÜLEYMAN AĞA: Üç yüz haneli yerdir. Bunun karşısında Şarkiyye toprağında...

ŞEREBAZ KÖYÜ: Yüz evli, bir câmili mamur köydür. Şeyh Şerebaz burada gömülüdür. Bunun karşısında...

MİTİ EBU GALİB KÖYÜ: Bir câmili, 150 evli köydür. Bunun karşısında...

RE'SÜL HALİÇ: Köyü vardır. İltizamdır. 300 ev, iki câmı, 2 han, 6 dükkân vardır. Şeyh Gazvan, Şeyh Hasan Ebu Takiyyüddin, Şeyh Mehmet Acemi burada gömülüdür. Buradan yirmi mil yukarıda Şarkiyye toprağında...

MİTİ EBA ABDULLAH: Var. (Mit), köy demektir. Burası da iltizamdır. 100 ev vardır. Bunun karşısında Garbiyye toprağında...

TAHİRİYE KÖYÜ: 150 evli, bir câmili köydür. Şarkiyye toprağında...

BUŞAT KÖYÜ: 200 evli, bir câmili köydür. Bunun karşısında Garbiyye'de...

DİNCİ KÖYÜ: Bir mamur câmii vardır. Mansure tarafında...

MUSAT MAHALLESİ: Kundakçı Mustafa efendi iltizamdır. 600 ev, câmi, han var. 30 mil yukarı gidip Serse şehrine vardık.

ŞİRBİN MAHALLESİ: Garbiyye tahtı hükmündedir. 150 akçe kazadır. 40 parça mamur köyleri vardır. 1700 ev, 7 mihrap, bir ulu câmi, 50 mescit, bir medrese, 50 dükkân, 6 kahve vardır. Bunun yakınında...

KEFRİ ŞİRBİN: 200 evli iltizamdır. Karşısında Nil içinde bir ada vardır. Karşı tarafı artık Mansure kâşifliğidir. Mamur vilâyettir. Kazasına kuşak kazası derler. Burayı da geçip karşısında Mansure toprağında...

BEDEVİ KÖYÜ: 100 evli, bir câmili iltizamdır. Karşısında Garbiyye toprağında...

BETRA KÖYÜ: 300 evli, bir câmilidir. Buradan yukarı karşı Mansure toprağında...

BERMBAL MAHALLESİ: 700 evli mamur iltizamdır. Birkaç câmi, mescit, han ve dükkânlar vardır. Havadar şehirdir. Karşısında Garbiyye toprağında...

DİYASİT BELEDİ: Şeyh Diyasıt burada gömülüdür. Yine Garbiyye tarafında...

BELEDİ HIYARİYYE: 300 evli, bir câmili beldedir. Yine Garbiyye toprağında...

BELEDİ ŞİRİN KAŞ: 350 evli, bir câmi, bir kahveli beldedir. Doğusunda...

DAKHELİ VİLÂYETİ, ŞİRİN MANSURE ŞEHRİ: Hazreti Nuh evlâtlarından Bayzar'ın oğlu Dakheli yapısıdır. Sonra Mısır sultanlarından.

Salih Eyüp bu şehri imar etti. Sonra İspanya kâfiri bin gemi ile gelip Dimyat'ı istilâ etti, Mısır'a kadar gitti. Nihayet Sultan Salih yüz bin askerle gelip Dimyat'ı kurtardı. Kâfirin 200 gemisini zaptetti. Mansureyi kuşattı. 200 bin kâfirden bir kişi kurtulmadı. Ondan sonra bu Dakhel şehrine Mansure dediler. Sonra 632 de Melik Kâmil Nasıreddin fevkalâde imar etti. Melik Kâmil, Nil kenarında Sükna köşkü diye bir köşk yaptırdı. Bir ara bu Mansure şehri yandı. Ondan sonra pek az imar olmuştur.

Mansure Mısır'da kâşifliktir. Fakat büyük hükümet olduğundan ve Arapların yer yer isyan etmeleri sebebiyle Mısır'ın beylerbeyilerine ihsan edilir oldu. Aslâ tımar ve zeamet yoktur. 787 parça mamur köyleri kasabaları ve şehirleri vardır. Hepsi iltizamdır. 300 pâyesiyle şerif kazadır. Sitte-i âlî mansıplarından biri de bu Mansuredir. Nahiye köyleri 320 dir. Hâlâ burada Mîti Gamr kazası 150 akçe şerif kazadır. Mansurenin bir hâkimi de .....dir. Bu şehirde dört mezhep müftileri ve Nakibüleşrafı, âyân ve eşrafı vardır. Ama kapıkulu serdarı ve sipahi kethüda yeri yoktur. Fakat askerî tâifesi çoktur. Nil kenarında doğudan batıya bağ ve bahçeli, dokuz bin evli, yüksek saraylar ile süslü bir şehirdir. Nurlu, parlak bir şehirdir. 305 mihrap olup 14 ünde cuma kılınır. Sultanî çarşı mahkeme arasında Büyük câmi sultan Salihindir. 80 sütun üzerine nakışlı tavandır. Sağ yan kapı kemerleri üzerinde:

Tâmir-i Receb Garbacı, (Sene 1081)

Yazılıdır. Biri (Câmi Atik) tir. Sonra Küçük câmi,(Mahmudiye câmii) vardır. Mahmudiye câmiinin avlusu, maarif erbabının toplandığı yerdir. Mesire yeridir. Cemaati her vakit çoktur.

DİLÂVER KÂŞİF CÂMİİ : Nil kenarındadır. Hayır sahibi hayatta olduğundan gayet mamurdur. Rıdvaniye câmii, Haydariye câmii, Emir Ali Ferhani câmii, Reyhaniye câmii, Hatâyî câmii, Sadetül Kenaniyye câmii, (şehir çarşısının sonundadır), İdris câmii, İbni Kansu câmii, yol üzerinde Cafer ağa câmii, buradan şehrin doğu nihayetinde Mustafa ağa yeni câmii, bu câmilerde ibadet ettik. Diğerleri mâlûmumuz değildir.

(ZAVİYELER) : Evvelâ Şeyh Abdülcelil Melbavî zâviyesi, Minyetül Devle zâviyesi, Emir Hasan, İbni Cafer, Gurâbî, çarşı içinde Muallâki İbni Yâsin, Şeyh İbni Amir, Mukaddem Ferhad, Hamra zâviyeleri vardır. Bu on mescitte ibadet ettik. Diğerleri malûmumuz değildir. 6 medrese, 70 çocuk mektebi, 40 yerde sebil, iki hamam (biri Nil kenarında, biri ona yakındır), 18 han vardır. En meşhurları (Emir Dilâver, Emir Mustafa, Mahmudiye, Kenaniye, Emir Ahmet, Avret, Mâlikî, İbni Yâsin, Şeyh Abdülvehap, Müslümanî, Kadı Nasırüddin, Kadı Ahmed, Nil, Kagasin, Haşep, İbni Huteybe hanlarıdır.

Bunlar mamur hanlardır ama, kârgir yapı değildir. 22 adet (Rab) denilen, evli fukara odaları, 14 adet Siyaruh, 7 ma'sara (yani sağ değirme-

ni) 75 at değirmeni, 40 kahvehane, 1150 dükkân vardır. Dünyada ne kadar insan çeşidi varsa hepsi bu şehrin sokaklarında dolaşırlar. Haftada bir büyük pazar olur. Buğday pazarı, meyva pazarı başka yerlerdedir. Fakat avret pazarı Nil kenarındadır. Bütün çarşılarının üzeri hurma ağaçları kirişleriyle örtülü tavandır. Bu şehrin Nil kenarında uzunluğu 1100 adımdır. Mahbup mahbubesi çoktur. Bütün âyanlarının gelip geçene nimetleri boldur. Bu şehirde müfessirler, muhaddisler, uleması gayet çoktur vesselâm.

ZİYARET ETTİĞİMİZ BÜYÜK EVLİYÂYI BEYAN EDER

Şeyh Şerafeddin Aksari, Şeyh Lûtmeyhî, Şeyh Reyhan (zâviyesinde gömülüdür). Şeyh Seyyid Alelesmer (büyük câmi içinde gömülüdür.) Şehrin güneyinde Şeyh Kenâniyyüs sâdât.. Hepsi 41 evliyâdır. Vaktiyle kırk biri de eşkiya imiş. Hidayete erişip veli olmuşlar. Senede bir kere on gün mevlût olur. Vaktiyle Malka meydanında bu mevlûdu, çöl arapları basıp birçok adam şehit ederler. Derhal şehir içinden yeşil imameli, eli mızraklı atlılar çıkıp bütün haramileri katledip yine şehre girerek kaybolurlar. Bu yüzden yetmiş senedir Mevlût olmazmış. Hakir bu hali Mansure kâşifi Turna Mustafa beye, Canbolat zâde Hüseyin paşa efendimizden buyuruldular alıp gönderdim. Dellâllar bağırdı. 1084 yine büyük cemiyet oldu.

Yine velilerden Şeyh Abdülcelil Melabavi, şeyh Zibeyde, şeyh Seyde, Ayşe Uryan, Şeyh Gelibanî, Meddârh-i Resûlullah Şeyh Seyyid Mehmet Kümeylî, Şeyh Münebbihüd Devle, Şeyh Tahir, Şeyh Nassar, Şeyh Sened, Şeyh Sa'd, Şeyh Hasan, Şeyh Behlûl, Kirli-Mahmut efendi (Selâniklidir), bunların her biri bir kubbe altında gömülüdürler. Hepsini ziyaret edip asitanelerine yüz sürdüm. Himmetleri hazır ola... Bu şehri temaşadan sonra pazarda rastladığım menzele mültezimi ile bir gemiye binip...

MENZELE MENZİLİNE GİTTİĞİMİZ KONAKLARI BEYAN EDER

Mansure şehrinin kıblesinde Mustafa ağa câmii dibinde bir tur'a var. Oradan Menzeleye varılır. Sultan Salâhaddin tur'asıdır. O gece gemi ile gidip sabahleyin...

ESKİ MENZELE ŞEHRİ: Mültezimi evinde misafir oldum. Şehir, tur'a kenarında on bin kadar evdir. Ağaç köprü ile geçilir. Tur'a iki tarafı bağ ve bahçedir. Narı, limonu, turuncu, incir ve hurması meşhurdur. Fakat buğday olmaz. Fakat burada olan pirinç, dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Kuzeyinde Dimyat gölü çeyrek saat yakındır. Şehir, Mansure hâkimi hükmünde iltizamdır. 150 akçe kazadır. Nahiyesi 80 pirinç köyüdür. Bütün köylerinden 56 kese padişah geliri olur. Bin ev, 10 mahalle,

70 mihraptır. Câmii kebir eski mabettir. Şehir Salâhaddin Yusuf'un veziri Lûkakût Temimi tarafından fethedilmiş ve bu câmii yaptırmıştır.

İbrahim Selmumî zâviyesi mamurdur. Bu şehirde dört minare, bir medrese, altı mektep, yedi sebil, beş han, yüz dükkân, sekiz kahve vardır. Haftada bir büyük pazarı olur. O gün koyun ve sığır eti bulunur, diğer günlerde yoktur. Halkı fakirdir. Balık avlarlar. Kışın göllere pek çok vahşi kuşlar gelir. Halk bunları avlar. Gömleklik beyaz kenarlı keten bezi meşhurdur. Menzelâvî mahbubu da meşhurdur.

MENZELE ZİYARETGÂHLARI: Evvelâ Şeyh Mehmet Ukabî, Şeyh Tahiri, Şeyh Muhiddin, şeyh Sitti Salihe, Şeyh Şahabeddin Ensari (Sahabedendir), şeyh Mehmet Şâmi yakınında pek çok evliya yatar. Bu şehirde bir gün bir gece kaldığımdan bu kadar asitaneye yüz sürebildim vesselâm...

Buradan yine gemiye binip geldiğimiz tarafa giderek tekrar Mansure'ye vardık. Sonra bu şehir âyânı ile vedalaşıp şehrin karşısında, Garbiyye toprağında...

BELED-İ TAHA: 300 reâyâ evleri, bir câmii var. Mansure'nin batısında şeyh (-) gömülü olup, onun ruhaniyetinden sandukasının bulunduğu yere Nil aslâ gelmez. Herkes bu azizin ruhuna Fatiha okur. Buradan iki mil yukarıda...

BELEDİ ŞEYH RAMAZAN: Yüz evli bir küçük yerdir. Sonra Mansure tarafında Miti Hamis: Yüz evli bir câmilidir. Bunun karşısında Mitül Garaka: 200 evli, bir câmilidir. Sonra Garbiyye toprağında Miti Assas: Mansure tarafında Miti Nevesi: Yine Mansure sınırında Miti Su'baniyye: Ondan yukarı Mitül Meniye: Bunun karşısında...

LUT ŞEHRİ, MAMUR SEMENHUT KASABASI: Garbiyye'de Mahalletül Kebir iskelesidir. 1300 evli iltizamdır. Vaktiyle büyük bir şehir imiş. Calût kavminin bina eserleri hâlâ görünür. 150 akçe kazadır. Nahiye köyleri 47 dir. Şehirde, 6 mihrap, bir hanı, bir hamamı, kırık bir minaresi. 6 kahvesi, 50 dükkânı, 7 sebili, 12 mektebi, Nil kenarında bir gezinti yeri mahkemesi vardır.

ZİYARETLERİ: Şeyh İsmail Gadvî, Seyyid Abdullah Halef mezarları vardır. Buradan atlara binerek kuzeyde bir mülâka yer gidip...

EBU ALİ KÖYÜ: İmrahor Muslu ağa iltizamıdır. Bağ ve bahçeli 300 reâya evlidir. Onu da geçip...

KAYTAS AĞA KÖYÜ: 200 evli, bir câmili köydür. Reâyası beni Haram kabilesidir. Gayet kudurmuş kavimdir. Etraftaki köylere daima dalarlar. Burayı da geçip Semenhut'tan bir saatte...

GARBİYYE VİLÂYETİNİN İKİNCİ TAHTI BÜYÜK ŞEHİR ESKİ MAHALLETÜL KEBİR: Kıptî dilinde bu şehre Zeyhan derler. Şarkiyye vilâyetinin batısındadır. Menuf, Garbiyye ve bu Mahalletülkebir iki ta-

rafı Nil bir adadırlar. Bu Mahalletülkebir şimdi de mamur olmakta devam etmektedir. Çünkü şehrin 70 yerinde tılsımlar ve yüzlerce defineler vardır İlk yapıcısı Hıtat-ı Makruzî tarihine göre tufandan sonra kâhin Mısrayimdir. Bu kâhin yıldız ilmi ile Mısır'ın en güzel yerini bulup burada şehri kurmuştur. Sonra birçok meliklerin eline girip çıkmış, Melik Tahir Baybars, zamanında bu şehri ikinci taht şehri yapmıştır. Şehir içinde akan Tur'a üzerinde üç gözlü bir köprü vardır.

Büyük mansıbtır. Beyleri Mısır divanına geldikleri vakit Hac emiri ile defterdardan gayrısının üstünde otururlar. Sonra Hac emiri olur. Garbiyye eyâletinde 370 mamur köy vardır. Mısır diyarında bundan yüksek mansıp yoktur. Nahiyeleri Semenkut, Şiribin, Birun ve Enderundur. Şehir içinde üç yerde mahkemesi vardır. Dört mezhep Şeyhülislâmları, Nakibüleşrafı, âyânı vardır. Bütün köyleri iltizamdır. Şehir düz bir yerde Subuniyye ve Yemanî Tur'aları kenarındadır. Tarlaları çoktur. Bolluk bir şehirdir. 16 bin tuğla ve konaklar vardır. Bütün konaklar şehrin içindeki halicin kenarındadır. İki taraf gül, gülistandır. 78 mahalle, 140 mihraptır. 70 inde cuma kılınır. Cemaati en çok olan câmi Bâli bey câmiidir. Nil içinde dört sütun üzerine yapılmıştır. 12 basamak merdivenle çıkılır. Üç kapısı vardır. Altında altı adet dükkân, üç şerefeli minaresi vardır. Sonra Nil kenarında Safâ câmii, Hace Attar câmii, 33 somaki mermer üzerine tavandır. Üç kapısı vardır. Çarşı içinde Murat Çorbacı câmii: Sekiz mermer direk üzerine nakışlı tavandır. Bu câmide, Abdullah İbni Zübeyr gömülüdür. Simsar câmii on sütunludur. Mermerden bir alçak minberi vardır, benzeri hiçbir diyarda yoktur. Minaresi 117 basamaktır. Her basamak birer arşındır.

Hakir bu minareye çıkıp büyük şehri temaşa ettim. 47 minare görünmektedir. Attarlar çarşısı içinde Büyük câmi, Ebubekir Yarbahi tarafından yaptırılmıştır. Uzunluğu ve enliliği ikişer yüz ayaktır. Avlusunun ortasında etrafı kafesli bir sebil vardır. 100 adet sütun üzerine nakışlı tavandır. Müezzin mahfeli altı ince mermer paye üzerindedir. Yılda bir kere bu câmide mevlût olur. Yüz bin âdem toplanır. Bundan başka Varka câmi, 38 sütun üzerine tavandır. Bu câmiin ortası açıktır. Orada şeyh Abdullah gömülüdür. Burada bir Nabıka ağacı var ki dalları avludan dışarı sarkmıştır. Senede dört kere ceviz kadar meyvesi olur. Veziriye câmii, İbni Abbas Gamri câmii var. Ortası açık bir câmidir. Mihrabın sol köşesinde şeyh Abbas Gamri yatar. Taabbürha câmii şeyh İbrahim câmii, her ikisi de küçüktür. Bunun yakınında Şeyh Deyyar câmii de küçüktür. Zaviyeleri hesapsızdır. 9 medrese, 7 darülhadis, 70 tekke vardır. Ahalisi ehl-i sünnettendir. Tekkelerden şeyh Abdurrahman Mâlîki, Abdullah Durgam ve on bir Seyyid Ahmed Bedevî tekkeleri, Burhanî, Safafî, Kemili tekkeleri vardır. Bu tekkeler mamur ve nimetleri boldur. 120 çocuk mektebi, 200 sebil, 46 su sarnıcı, 5 hamam vardır. (Surucî hamamı, Yahya

Çelebi hamamı, Nasara hamamı, buraya aslâ müslüman girmez, Bâli Bey hamamı). Vefa hamamı hepsinden güzeldir. Fukaraları sabahleyin şehir içinden geçen haliçte gusul ederler. 77 han vardır. Yedisinde buğday ve arpa satılır. 2345 dükkân vardır. Çarşısının üstü kapalıdır. 48 kahvehanesi vardır. Hanende, sazende, meddahlar bulunur. Bütün maarif erbabı birbirini bu kahvelerde bulur. 200 yağ, 380 at değirmeni, 10 ekmek fırını var. Her evde fırın bulunur. Yolları geniş ve temizdir. Bütün konaklar Nil kenarında olup şahnişlerinden âyân birbiriyle âşinalık eder, pencerelerinden balık tutarlar. Bütün halk Nil'de balık gibi yüzer ve birbirlerini muhabbet şebekesiyle avlayıp alt üst olurlar. Evleri tuğla binadır. Kapıları ikişer kanatlıdır. Kapıların iç tarafında birer hademe sofaları vardır. Şehrin kıble dışında Sabuniyye tur'ası üzerinde üç gözlü Cafer ağa köprüsü vardır. Köprünün ortasında dört köşe bir mermer üzerinde (1074) senesi yazılıdır.

Şehrin havası güzel olduğundan mahbup ve mahbube kadınları güzel yüzlü güzel görünüşlü, güneş gibi parlayan güzellik sahibleridir. Askeri taifesi gayet süslü kimselerdir. Orta halliler boğası ve Mısır alacası giyerler.

Kadınları altın ve gümüşlü takke, beyaz ve siyah ibrişim car bürünürler. Katmer gözlemesi, beyaz tahinesi, peyniri meşhurdur. İbrişim seccadelerinin dünyada benzeri yoktur. İpek perdeleri, mendilleri, alacaları, çarşafları ve futaları meşhurdur. Bu şehirde aslâ frenk ve Ermeni yoktur. Bir mahalle Yahudi, iki mahalle kıpti vardır. 7 kilise ve 600 bin nüfusu vardır. Mahsulâtından pamuğu pek fazla olur. Daha çok yazılacak şey vardır ama, meşhur olmayan şeyleri yazmak usanç verir diye bu kadar yazdık vesselâm.

MAHALLE-İ KÜBRA ZİYARETGÂHLARI: Câmilerde olanlardan başka şehrin batı nihayetinde mahalle kapısı dibinde şeyh Abdülmecit Şamuli gömülüdür. Penceresinin üst eşiğinde «Enşee seyyid ibn Hüseyin seyyid Abdülvahat seyyid Abdülmüm'in ahini seyyid Abdül mün'im» yazılıdır. Sonra Abullah bin Mahmud, Sabudiye köprüsü başında gömülüdür. Bunun yanında şeyhler mezarlığında köprü başında Sinan oğlu Geveze Ali, İspartalıdır. Sultan Ahmet ulemasından diye mezarında târihi 1079 dur. Sonra kâşif Hasan ağadan yüz kuruş ve bir at ve bu kadar mahalle alıp iki saatte...

SEMENHUT KASABASI: Na geldik. Burada gemiye binip 60 silâhlı adam ile Nil'i baş yukarı gidip Şarkiyye toprağında Miti Ebül Haris, karşısında Garbiyyede, Miti Ebu Sıyer, karşısında Miti Burku, karşısında Beneye köyü, Mansurede Manzara köyü, Garbiyye'de Miti Bedr, Mansurede Miti Dimsiz, Garbiyyede Subran köyü, Mansurede Miti İsna, Garbiyyede Büyük Şenbat kasabası... Burası 2000 evli, birkaç câmili, mescitli bir şehirdir. Burada bir gece kalıp oradan Mansure tarafında Şeren-

ci köyüne, onun karşısında Garbiyyede Dehnur köyü, Mansurede Miti Amr şehri (yukarıda yazılmıştır). Bunun karşısında Garbiyyede Şirini Zifte kasabası, bundan yukarıda Mansurede Ma'sara köyü, karşısında Garbiyyede Garip köyü, Mansurede Şehric köyü, karşısında Mansurede Misid köyü, yakınında Mitül İz, Garbiyyede Mitül Harun, Mansurede Sıffın köyü, karşısında Garbiyyede Teghenî köyü vardır. Burada Davud Azep hazretleri gömülüdür. Kerametleri tabakatı şa'râvide yazılıdır. Bazı kimseler kıymetli mallarını buraya bırakıp Hinde, Yemen'e gider. Selâmetle gelince malını alır. Kimse el değdiremez. Böyle ulu sultandır. Sonra Mansure toprağında Sindi köyü, karşısında Garbiyyede Miti Berri, Mansurede Eşbuu köyü, yine Mansurede Kefri Müveyş, karşısında Garbiyyede Millev köyü, Mansurede Behni köyü, karşısında Batay köyü, karşısında Garbiyyede Ebu Tavafeti, Kalyopi toprağında Miti Attar vardır. Burada Garbiyye, Mansure, Menufiye, Kalopiyye yani dört sancak hududu birleşir.

Garbiyyenin sonu Seyyid Hızır köyü ve Menufiye'nin başlangıç hududu Atf köyü, Şarkiyyenin son hududu, Tuhal köyü, Kalopiyye hududunun başlangıcı Cuh köyü, bu köy Özbey iltizamındadır. Buradan sağ tarafımızda Menufiye toprağına girdik. Dicve köyü karşısında Miti Afif, Kalyop toprağında Tant köyü, karşısında Menufiyede Berşums köyü, karşısında Kalobiye'de Berşum köyü, karşısında Menufta Ebû Şa'ra köyü, karşısında Nil kenarında...

ESKİ ŞEHİR KALOBİYE ŞEHRİ: Bu şehir hakkında müverrih Ebu Kemal (Ebül Meal) çok şeyler yazmış ama, kıptî tarihlerine göre ilk yapıcısı Firavunun veziri, Asir oğlu Haman'dır. Saray temelleri, bostanın hâlâ bir kuyusu meydandadır. (Hamam kuyusu) derler. Şehrin bostanları bu su ile sulanır. Kalyob şehri kâşifliktir. Hükümeti altında 280 parça köyü vardır. 150 akçe âli kazadır. Nahiyesi 76 köydür. Yeniçeri ve Azep serdarları vardır. Sahrada bağlar içinde bir şehirdir. 2000 ev, 40 mihrabtır. Çarşı yakınında eski câmi kırk sütun üzerine tavandır. 20 mektebi, 8 hanı, 7 kahvesi, 200 dükkânı vardır.

Buradan yine kayığımıza binip Nil yukarı yedi mil gittik.

BELEDİ ŞUBRA: Yukarıda yazılmıştır. Burada Kalobi hududu tamamdır. Artık Mısır hudududur. Karşısında Batnül Bakar'da da Menufiye hududu tamam oldu.

BELEDİ SERVİ: Dimyat'tan buraya kadar 400 mildir, Dimyat Mısır'a Reşit'ten yüz mil yakındır. Nil'in iki tarafında ulu câmiler, bağ ve bahçeler vardır. Dimyat Nil'i üzerinde büyük köyler çoktur. Reşit Nil'i üzerinde de şehirler çoktur. Buhayre toprağında mamurluk yoktur. Çoğu çöldür vesselâm.

Sonra Şubra mahallesini geçip Ümmü Dünya (dünya anası) Mısır'a girdik. Kethüdâ İbrahim paşaya hediyelerimizi verip, seyahat ettiğimiz

yerler, kâşifler, eminler ve halk ahvalinden sordular, «Gazan kutlu olsun, Dimyat'a Burlos gölünden gelirken iyi gaza edip ibâdullah (Allah'ın kullarını) Hızır yetişmişsin» deyu bir hil'at giydirip, bir küheylân at hediye ettiler. Tam bir ay gece gündüz sohbet ettik. Bir gece:

«Nil'in denize dökülen yerin iki tarafını gezip gördüm. İnşallah seni Circe hâkimi tarafına gönderirim. O tarafları da seyahat edip bizi duadan unutma» deyip divan efendisi Rifat efendiye:

— Yâr-ı kadîmimiz (eski dostumuz), aziz biraderimiz Evliyâ Çelebi, o canibe ulaşınca hatırını hoş edip bu tarafa gönderesiz, istediği vilâyetlere gitmeye yardım edesiz. Yanına güvendiğiniz adamlarınızı koşup hizmetinde olasız. Memnun oluruz.

Diye mektup yazılmasını ferman buyurdu. Yol üzerinde olan bütün kâşif, mültezim ve eminlere, hakiri birbirlerine selâmetle ulaştıralar diye buyuruldular yazıldı. Hemen elini öpüp «Foncistan padişahına gitmeye mektuplar rica ettim» Mısır'ın divan ehlinden sordular. Onlar da «Gitmek mümkündür ama.. Çok sıcak, korkunç, tehlikeli yerler vardır» dediler, hakir «İnşallah selâmetle gider gelirim» deyince güldüler. Mektuplar yazıldı. Şeyh Bekri, Şeyh Mehmet tarafından da yedi kıta mektup yazılıp bazı hediyeler verildi. Paşa da Foncistan padişahına bir temiz takımlı bir küheylân, bir yelkendest at, on kâse ve üç pervane yayı, üç deste gezleri yaldızlı küçügen yelekli oklar verdi. Ve mektubunda bizi öyle tarif etti ki gûya devlet tarafından gelen bir mîralemiz. Paşanın hükmü Cezayir, Fas, Tunus, Merankeş, Berberistan, Foncistan ve Sudan, Habeş, Mekke, Medine, Yemen diyarlarına hükmü geçerdi. Kethüdası Nişli Ali kethüda da hakire mektuplar verdi. Bütün salâhiyetler elinde olan bir kethüda idi. Hakire, yüz altın ve bir at verdi. Üçüncü gün paşa huzuruna vardım. Circe beyi Özbek beye mektupları, Siyut'ta batan zahire gemisine ait emirleri ve diğer mektupları verip hakire bir kese çil para, bisatlı bir at, bir kat elbise ve 17 hademelerine onar kuruş verdi. Elini öpüp veda ettim ve dışarıya çıkıp yola revan olduk.

ALTMIŞ DOKUZUNCU FASIL

MISIR'DAN, 1082 SENESİ BAŞLARINDA YUKARI SAİT HÂKİMİ ÖZBEK BEYE, ELVAHAT KÂŞİFİNE, BERBERİSTAN MELİKİ MELİKE DUNKILAB'A FONCİSTAN MELİĞİ KAKAN MELİĞE GİTTİĞİMİZ VİLÂYETLERİN KÖY VE KASABALARINI BEYAN EDER

Cenabı Hak hayır ile seyahatini müyesser edip selâmetle dönüş nasip eyleye. Çünkü can ve gönülden böyle bir seyahati diledim. Allah'a hamdolsun «Allah bir şeyin olmasını isterse, sebebini halk eder» Mısır'dan çıkıp kıble tarafına iki saat gittik.

BELEDİ BESATİN: (Yâni Bostanlar köyü) 700 evli, 8 mihraplı, bir hanlı, 20 dükkânlı, etrafı bahçeli yerdir. Mısır zenginleri buraya gezmeye gelirler. Bağlar ortasında bir köşk vardır. Burayı geçip yarım saat kıbleye gittirk.

MA'DİYE İSKELESİ: Nil kenarındadır. Halk Said'e buradan geçer. Burada oturan Hurde emini tüccarlardan gümrük alır. Hakir karşıya geçip Cize kâşifi hududunda yarım saat Nil kenarında kıbleye gittim.

MUHNAN KASABASI MENZİLİ: Nil kenarında, yarım saat uzakta, bağlar içinde 500 evli, bir câmi, iki kahve, on dükkânlı bir kasabadır. Selim handan beri Habir oğulları hükmünde Mefruzülkalem ve maktûulkadem, hurması, bostanı, hesapsız, şenlikli yerdir. Habir oğlunun sarayı misafirhanedir. Son Mısır sultanı Tomanbayı yakalayıp Selim hana getiren bunlardır. Bu yüzden hâlâ bütün vergilerden muaftırlar. Hattâ Buhayre vilâyetini Arap eşkiyası yağma ettiği vakit, paşa hazretlerinin gönderdiği kuvvete bunlar da 5000 atlı ile yardım ettiler.

Eşkiya perişan edildi. Habir oğlu zaptettiği 12 bin deveyi paşaya hediye etti. Bu derece cesur ve itaatli kabiledir.

Hakiri sabahleyin 50 atlı ile yola çıkardı. Nil kenarında kıble tarafında altı saat gittik.

KAHVEHANE MENZİLİ: İçerisi bir geniş meydanlı, kerpiçten dört köşe bir büyük kahvehanedir. Fayyum ile Beni Şeyh arasındadır. Çöl ortasındadır. Burası Habir oğlu hudududur. Haftada bir bu kahve önünde büyük pazar olur. Hakir burayı geçip kıble tarafında mamur köyler içinde altı saat gittim.

DELİ HÜSEYİN PAŞA MENZİLİ: Beni Seyf hududunda, Nil kenarında 100 evli, bir sakiye kuyulu, mamur köydür. Deli Hüseyin Paşa oğlu Nuh beyin adamları bizi bir gece misafir ettiler. Oradan seher vakti güneyde Nil kenarında yürümemize devam ettik.

ZAVİYE VE KOMADEYR KÖYLERİ: Bunları da geçip altı saatte...

BELEDİ MEYMUNE: Beni Seyf hududundadır. Yüz evli, üç câmili, birkaç sakiyeli, bir misafirhaneli köydür. Buradan güneye mamur köyler geçip, Rakniyi de geçip...

BÜYÜK VE MAMUR BENİ SEYF ŞEHRİ: Seyf ibn Zülyezen yapısıdır. Mısır toprağında kâşifliktir. Vaktiyle mirlivalık idi. 740 parça köyden 205 mîri kese paşa tarafından mîri zahire tahsiline bir adam gönderilip kâşiften altı ayda bir külfebaha ve her erdeb başına reâyâdan ikişer para almak haliyledir. Paşa tarafından bir ağa da acele ettirilmesi için gönderilip yarım kese hizmetbaha alır. Bir hâkimi de kadıdır. İdaresinde 140 köy vardır. Şehir, Nil'den 500 adım uzakta geniş bir sahrada 20 tahta kapılı yuvarlak bir şehirdir. Beş bin ev vardır. Kâşif sarayı 70 hüc-

reli, hamamlı, divanhanelidir. Şeyh Ali Vatah, Şeyh Salih, Taslak zade Ahmet ağa sarayları mamur saraylardır. 21 mahalle, 86 mihrap (altısı cumadır). En meşhurları çarşı içinde Sultan Kayıtbay câmii, Kadı İzzeddin câmii, Taslak zade câmii (büyük evkafı vardır. Bu câmiin Rum tarzı bir minaresinden başka Arabistan tarzında beş minaresi daha vardır). Sonra muallak câmii, mescitler, üç medrese, 40 mektep, 20 sebil, bir hamam, 10 kahvehane, 10 boyahane, 10 han, 500 dükkân vardır. Nüfusu 20 bindir derler. Havası ve suyu güzel olduğundan mahbup ve mahbubesi çoktur. Zengin tüccarlardır. Salı günü hafta pazarı olur. Koyun yapağı ipliği, gayet ince namaz seccadeleri, nakışlı kilimleri, alaca Arap kerekeleri, yünden yan sedirler işlerler. Beyaz ekmeği, meyveleri, bostanlarında kavun ve karpuzu, hıyarı, acuru, karnabiti, kurkası meşhurdur.

BURADA ZİYARET ETTİĞİMİZ VELİLER: Evvelâ Şeyh Ali Buthu, yakınında Şeyh Salih Tayyar, hamam yanında Sahabeden şeyh Abdullah, bunun yakınında şeyh Mehmet Enveri, beyaz han yakınında Şeyh Sitti Huriye, onun yakınında Ali Kibarı, ziyaret etttiğimiz sultanlardır. Bu şehirde üç gün kaldık. Sonra yine güneye Nil kenarında, 20 parça köy geçip altı saat gittik.

FEŞNE KASABASI: Beni Seyf hududunda 50 akçe kazadır. Altmış köy nahiyesi vardır. Nil'den uzak, dört tarafı kale gibi yedi kapılı küçük kasabadır. Ama pek mamurdur. 3000 ev, her evde hamam vardır. Şehir etrafında hurma ormanları var. 7 mahalle, 7 mihraptır. (Üçü câmidir) Çarşı içinde Emir Kebir câmii, 12 pâye üzerine tavanlıdır. 4 han, 6 mektep, 20 dükkân, 7 sebil, 7 kahvesi, bir misafirhanesi vardır. Cumartesi günleri pazar olur.

FEŞNE ZİYARETGÂHI: Evvelâ Şeyh Celâl oğlu Şeyh Abdullah, şeyh Cudî bir kubbede gömülüdürler. Bunlara yakın Şeyh Emin, yakınında Şeyh Ebu Ali, Şeyh Hazreti Ramazan, bunları ziyaret ettik. Sonra buradan kalkıp yine güneye 12 parça köy geçerek...

SAFED EBU CİRZE: Köyünden de geçtik. Yedi saatte...

BELEDİ KAYS: Ta durduk. Hava çok sıcak oldu. Burası Nil'den uzak 100 evlidir. Kuzeyinde şeyh İbrahim gömülüdür. Burada Âdetullaha muhalif gayet garip bir ağaç vardır. Kimse ne çeşit ağaç olduğunu bilemeyip şaşırdılar.

ÇOK ACAYİP AĞACIN ŞEKİLLERİ: Beş adam boyunda, üç adam kucaklayabilir bir büyük ağaçtır. Gövdesi dilim dilimdir. Öte tarafındaki adamlar görünür. Yaprağını sar'alılar buhur yaparlar. Ayda bir kere pelit gibi humuzdetli sulu meyve verir. İshala devadır. İnsanın rengine kırmızılık verir. Allah kulları için yaratmıştır. Bu ağacın ortasında bir santa ağacı bitmiştir. Büyük ağacın kökleri Arap saçı gibi birbirine sarılmış-

tır. Bütün kökleri yeryüzündedir. Köklerin altı tamamen boştur. Ağaç boşlukta durur. Yüzden fazla dallarının uçları yere saplıdır. Altına bin adam sığar. Bin yaşından fazla olduğu muhakkaktır. Bir rivayete göre Şeyh İbrahim'den şehir halkı keramet isterler. O da bu ağacın olduğu yerde secde eder. Derhal bu ağaç biter. Tevârih-i Süyûtîde görenler naklederler. Hakir Hıtatı Makrizî'de gördüm. (Beni İsrail asrında gölgesinde yedi peygamber ibadet ederken yahudiler yedisini de katledip orada gömerlerken, ağacın kökleri yerden çıkıp, dalları yere iner, yahudilere vura vura helâk eder, ağaç da peygamberlerin ah ve vahlarından pare pare olur) diye yazmış. Doğru olsa gerek. Fakat hakir gördüğüm vakit o peygamberlerden nam ve nişan yoktu vesselâm.

Buradan güneye Nil kenarında köyler içinden geçerek yedi saat gittık.

BELEDİ SEMMENUTİ SAİD: Nil'den uzak 300 evli olup, Beni Seyf hududu burada son bulur. Minye hududu başlar. Burada Ashaptan şeyh Abdülmelik gömülüdür. Karşısında Nil kenarında bir kaya tepesinde (kıpti kilisesi) vardır. Yılda bir kere kıptiler ziyaret ederler. Kaya üzerine rahipler yüz kulaç ip ile su çekerler. Temaşasına gidenlere can otu, yani ekmek ve kuş sütü, yani yumurta ve bal verirler. Sırmalı gecelikler getirip sabaha kadar misafir ederler. Buradan atlarımıza binip sekiz saatte...

MAMUR MİNYE ŞEHRİ: Yukarı Said'in tahtı olan Circe hükmündedir. Mısır veziri tarafından bir ağa, zahire tahsiline gelir. Paşaya altı kese kalmiye verir. Kendine de 15 kese faiz olur. Risale ağalığından sonra âlâ ağalıktır. Bir hâkimi de 300 akçe pâyesiyle kadıdır. Yedi nahiyesinde 220 adet mamur köyleri vardır. Mısır askerî taifesi çoktur. Nil kenarında, yüksek bir yerde 6000 konaklardır. 105 zaviye ve câmi, (altısında cuma kılınır), en meşhur câmii Hazreti Ömer câmiidir. Hazreti Ömer zamanında Amr İbn Âs zaptetmiştir. Bu câmi, Firavunlar zamanında kilise imiş. 52 adet sütun üzerinedir. Ortası açıktır. Cemaati yoktur. Gece gündüz 102 hatmî şerif okunur. Anadan kör hafızlar vardır. Dua kabul olacak yerdir. Evkafı kavidir.

Yine Nil sahilinde 36 sütun üzerine Tahir Baybars câmii olup, benzeri Mısır'da yoktur. Çünkü o kadar kalem ve nakış sanatı vardır ki... Kıble kapısı üzerinde:

«Emere bitecdidi hâzel câmiil mübâreke mevlânâ essultan el melik Tâhir Baybars Hallede Mülkehû sene işrîn ve sitte mie.»

yazılıdır. Fakat Hazreti Ömer câmii gibi cemaati yoktur. Sonra çarşı içinde Şeyh Mısrî câmii vardır. İki câmi daha var ama, bilmiyorum. Gerisi zâviyelerdir. 3 tekke, 11 han, 300 dükkân, 2 hamam (biri Firavun zamanından kalma Ömer hamamıdır. Bir cüzzamlı kırk gün girse iyi olur. Duvarları anber ve zağfran ile yoğrulduğundan halvetinin duvarını kok-

lasan kâfur, gül suyu, lâden kokar. Su ve havası çok lâtifdir) fakat gılâl ağası sarayındaki hamam yenidir. Fakat havası ağırdır. 100 sebilhane, 60 mektep olup, bütün sokakları örtülüdür. Güneş tesir etmez. Kâşif sarayı, Nil kenarında gılâl ağası sarayı meşhurdur. Şehrin batısında 600 mamur köyler vardır. Mısır'ı bolluk eden bu şehirdir. Erkekleri Mısır alacaları, siyut boğasıları giyerler. Asker taifesi çukalar ve atlas kobalar giyerler. Kadınları başlarına, sivri takke üstlerine beyaz alaca futa giyerler. Yüzlerine kıldan peçe örterler.

Has ekmeği (Bu şehirde ekmeğe ragif derler), peştemalı, su bardakları meşhurdur vesselâm. Buradan kalkıp Nil kenarında güneye beş saat gittik...

KÂHİNLER DİYARI KÖHNE İŞMUNİN KASABASI: Nuh'un torunlarının oğullarından Bayzar oğlu İşmun yapısıdır. Harabeleri akılları durdurur. 300 evli, iki câmili, birkaç dükkânlı kasabadır. 150 akçe kazadır. 40 köydür. Burayı da geçtik.

BEDDAVİ YÂNİ MELLAUR ŞEHRİ: Circe eyâletinde Minye kâşifliğindedir. 60 adet nahiye köyleri vardır. Bir Mısır çorbacısı, yeniçeri serdarı ve Azep serdarı vardır. Nil kenarındadır. Tamamı 4500 tuğla evdir. Sait vilâyetinde böyle şirin şehir yoktur. Şehir 16 mahalle, 40 mihrap (beşinde cuma namazı kılınır). Câmileri Yusuf bey câmii (30 sütun üzerine tavandır.) Başka iki bitmemiş câmi, bir hamam, 400 dükkân vardır. Dükkânların üzeri hep örtülüdür. Üç han, 7 mektep, 7 kahve, 6 sebil, 38 şekerhane, 50 at değirmeni,7 yağ değirmeni olup, 17 nüfus vardır derler. Dört tarafında kale kapısı gibi sağlam tahta kapılar vardır. Mazbut şehirdir. Mellaur mahbubu meşhurdur. Şekeri, kutru nebatı hamevisi Mısır'da yoktur. Şeker kamışı üç adam boyunda, kol kalınlığında, her boğumu birer karış olup çok lezzetlidir. Şekeri dünyaca meşhurdur. Buradan da güneye doğru üç saat gittik.

DARUDU ŞERİF KASABASI: Circe hükmünde 800 evli küçük bir kasabadır. Sanbu kazası nahiyesidir. 2 câmi, 6 zâviye, 2 kahve, sekiz dükkân vardır. Nil tur'asını Hazreti Yusuf mübarek eli ile kazarken, Cebrail de gelip kanadiyle yardım ettiği yerdir. Onun için bu tur'a temizlemek istemez. Bu tur'a batıya doğru nice köyleri sular. Behnisa şehrinden de geçer, Fayyum şehrine, oradan Yusuf deryasına girip acı su olur. Sonra bu Darudu şerifi de geçip üç saat sahrada gittik.

BÜYÜK SANBU KASABASI: Circe diyarında Sâdâtlar iltizamıdır. Peygamber evkafıdır. 150 akçe şirin kazadır. 67 nahiye köyleri vardır. Nil kenarında 100 evli, üç câmili, 7 dükkânlı, bağsız ve bahçesiz bir kasabadır. Fakat büyük bir misafirhaneleri vardır. Buradan sabahleyin kalkıp doğuya Nil kenarından dört saat, sonra yine dört saat güneye gittik.

LÛT YAPISI, YANİ MANFELUT ŞEHRİ: Bu da Ebül Kababit oğullarından Lût yapısıdır. Circe defterhanesinde (Meniflût) diye yazılıdır.

Circe hükmündedir. Şimdi Musâ paşa çırağı Ahmet beye sadaka edilmiştir. Buraya Berberistan, Foncistan, Sudan, Elvahat, vilâyetlerinden Cellâye denilen binlerce kara tüccarı, yüz binlerce deve, binlerce tavaşi ve başka renkli esirler getirip, her esirden birer altın, her deveden bir kuruş, gergedan boynuzundan onar kuruş alır. Paşa tarafından da mirî zahiresi tahsili için bir ağa altı ay hâkim olur. Günde beş kuruş külfe baha alır. 300 akçe kazadır. 300 parça nahiye köyleri vardır. Nil'den uzakta 8600 evdir. Ayânı az, fakat tüccarı çoktur. 30 mahalle, 38 mihrap (sekizi cumadır). Meşhur câmileri: Şehit Mehmet bey câmii, cemaati çoktur. Altı dükkânlardır. Çarşı içinde Osman bey câmii, cemaati çoktur. 28 pâye üzerine tavandır. 70 senedir parasız hizmet eden bir müezzini vardır. Adı şeyh Cemaleddin'dir. Hayır duasını aldık.

Sonra Eski câmi, Yetim câmii, çarşı içinde Mehmet Ağa câmii, mahalle içinde muallak câmii vardır. Zâviyeleri çoktur. 70 sebil, 47 mektep, bir darülhadis, 8 han vardır. (Osman bey, Mehmet bey hanları meşhurdur.) Osman bey hamamının benzeri Mısır'da yoktur. 1000 dükkân, zahire pazarı, koyun pazarı, 12 pazar meydanlarından başka avret pazarı kirli dolaşık, bulaşık bir pazardır.

Evlerinin kapıları üzerinde :

«Ve billâhi alennâsi haccülbeyti menistetâa ileyhi sebilâ. Ali imran 97.»

Âyeti yazılıdır. Sebebini sordum. Ev sahibi hacce gidip geldikten sonra nakkaşlar bu âyeti yazarlar dediler. Kapılarının kanatları harami korkusundan timsah derisi kaplıdır. Havası güzel, mahbup civanları vardır. Bağ ve bahçeleri hesapsızdır. Alaca, peştemal, mavi bez, ak kenarlı gömlek bezi satıp geçinirler. 70 yağ değirmeni 120 buğday değirmeni, 20 kahvehane, bozahane, meyhane bulunur. Bir yahudi, bir kıptî mahallesi vardır. Hepsi kefere fecere uğursuz evleridir.

Anasolun çörek otlu çakıl ekmeği, kahkişi, karişe peyniri, beyaz tereyağlı futur çöreği, yumurtalı böreği, beyaz balı, limonu, turuncu, rummanı, Nabıkası çoktur.

ZİYARETGÂHLARI : Evvelâ Şeyh Mehmet Za'fırânî, Şeyh Mehmet En fâsül mâğribi, şeyh Mehmet Kabih, şeyh Abdülkerim, batıda şeyh Abbas, Şeyh Süleyman Selmanî ve kırklar ziyareti, kâşif sarayı yakınında Şeyh Osman, şehrin ortasında Ebulhasan gömülüdür. Ayrıca görüştüklerimiz din adamlarından şeyh Ali Sennârî, Şeyh Mehmet Manfelûtî, (Yağu bâli ve âşâfte, ayyârı tarrar görünür, ama hafızdır. Nice kere kerametleri malûmumuz olmuştur. Meselâ Kamaniçe fethini elli sekiz gün evvel müjdelemiştir.) Üçüncü günü hareket ettik. Altı saatte...

LÛT KALESİ, ESKİ İSYUT ŞEHRİ : Kıpti dilinde bir kâhin adıdır.

Bütün bilgiyi hazreti İdris'ten alıp bin sene yaşamıştır. Halk dilinde Siyut derler. Amr İbn Âs yedi ayda zaptetmiş ve kale duvarlarını yıkmıştır

Circe eyâletinde kâşifliktir. 150 akçe şerif kazadır. Nahiyesinin 105 parça köyü vardır. Dört mezhep müftüleri vardır. Nil'den iki bin adım batıda bir topraklı tepe üzerindedir. 4800 tuğla binadır. 26 mihraptır. (Dokuzu cuma, gerisi mescittir). Yeni câmi, mirliva Yusuf bey yapısıdır. 26 sütun üzerine sadir tavandır. Eski Ümeyye câmii, 81 mermer sütun üzerinedir. Kapısı üzerinde Besmele ve Âyetül Kürsî hayır sahibi hazreti Ömer, sene 500 yazılıdır. Çarşı içinde Humsî câmii, 18 mermer sütun üzerinedir. Kadı Sadeddin câmii, 12 sütun üzerinedir. Bunlardan başka 6 tekke, 7 medrese, 70 sebil, 40 mektep, bir Dârülkurâ, 2 darülhadis, 6 han, bir hamam, 360 dükkân, 7 kahvehane, 40 tahniyye değirmeni, 500 at değirmeni vardır.

Şeyhülbeled defterine göre şehirde 146 bin adam vardır derler. Osmanlılardan evvel bu şehirde Circe hâkimleri vezirlikle hükümet ederlermiş. O asırda bu şehir 27 bin hane ve 14 hamam imiş. Şehrin dört tarafı uçurumdur. Etrafında âsi çöl Arapları vardır. Şehrin keşişleme tarafı kayalı dağdır. Altları tamamen mağaralardır. Kayadan oyulmuş divanhaneler, odalar, biner at alır kayadan oyulmuş ahırlar var. Lût kavmi burada otururmuş. Burada bir kıpti mahkemesi vardır. Hıristiyandan eser yoktur. İki kilise vardır. Suyu ve havası bâd-i sabâlı, melisi rüzgârlı, hoş havalı yerdir. Dilü cana kıyıcı yürek yakıcı, gasapalut bakıcı, âşıkperest ahu, çin gözlü, şirin sözlü mehcebin piri peyker, melek manzır, mahbube ve mahbubları vardır. Hal ehli kimselerdir. Dükkânları bir tek yol üzerindedir. Üzerleri kapalıdır. Beyaz kenarlı bezi, peştemalı, çarşafı, ipliği meşhurdur.

Çoğu halkı çulha da 1000 çulha tezgâhı vardır derler. Mağripten binlerce tüccar gelip gömlek bezi, keten ipliği alır.

ŞEHRİN ZİYARETLERİ: Lodos tarafında, asıl vatanımız olan büyük mezarlık vardır:

Âkibet menzil-i mâ vâdî-i hâmûşânest

Mısraına göre, sonunda yerimiz burasıdır diye mezarlıklarını çok imar etmişlerdir. Binlerce sahabe gömülüdür. Kuşatma sırasında 700 sahabe şehit olmuştur derler. Mısra:

Kimî Cem'dir. Kîmi Dârâ yatan mevtâyı söyletsen

Şehir içinde Şeyh İskender, Mehmet Meczup, yakınında Rudi hazretleri gömülüdür.

Buradan kalkıp sultanî köprüden geçip güneye doğru bir mülâka gittik.

BELEDİ ŞUTUB: Siyut hududunda 300 evli kıptî köyüdür. Kırmızı bir dağ üzerindedir. Bu dağ üzerine Vâdiyüt tayr derler.

CEBELİ TAYR : Tayliman dağı da derler. Her sene sonbaharda Anadolu'dan yüz binlerce çeşitli kuşlar gelip dağ üzerinde dururlar. Fakat lâklâk ve saka kuşundan başkası yoktur. O gece bu kuşlar müthiş bir sayha çıkarırlar. Herkes temaşaya gelir ama, kimse kuşlara zarar vermez. Bu dağ üzerinde bir kumsal yerde bir mezarlık vardır. Her lahd içinde binlerce kefenli kuşlar gömülüdür. Bütün kuşlar bu mezara, gelip feryat edip etrafını devrederler. Bu mezardaki kuşlar kefenleri içinde taze dururlar. Çürümemişlerdir. Hiç kimse bu kuşların niçin kefenli olduğunu bilmemektedir. Sabahleyin Şafii vaktinde bu kuşlar müthiş bir feryat koparırlar. Dağda büyük bir mağara vardır. Seher vakti bütün kuşlar bu mağaranın üzerinde yedi defa feryatlarla dönüp uçarlar. Sonra mağaranın önünde toplanıp gûya meşveret ederler. Sonra her cins kuşlardan birer tanesi mağaraya girer. İçeride ölünceye kadar mağara önündeki kuşlar uçmazlar.

İçeri giren kuşlardan biri bazen can havliyle dışarı çıkar. Diğer kuşlar onu döve döve tekrar içeriye korlar. Yine dışarı çıkarsa gagalariyle katledip başka kuş koyarlar. Güneş çıkınca evvelâ toz kalkar, sonra herkes karakuş, çaylak, sonra lâklâk, velhasıl bütün kuşlar kanat kakıp tam bir saat bu dağın üstünde yedi kere dönüp uçarlar. Sonra hepsi turna katarı olup güneyde Foncistanda, oradan Nil'in çıktığı yere geçip, Bahri Muhit üzerinde yine güneye giderler. Ondan sonra nereye gittikleri malûm değildir. Bahri Muhiti geçen leylektir. Yoksa diğer kuşlar. Mısır topraklarından çıkmazlar. Her cins kuşun oralarda bir yaylağı vardır. Ama sahilde yavru çıkarmazlar. Çünkü sıcaktan yumurtaları pişer. Kuşlar bu dağdan gittikten sonra birkaç kişi ile dağın tepesine çıkıp kefenli kuşları gördük. Mağaraya girdik. O kadar karanlık değil. Ama, kuşların leşlerinin kokusundan insan bir an duramaz. İçeri giren kuşlar mağaranın tepesine gagaları ve pençeleri ile yapışıp ölmüşler ve asılmış dururlar.

Bahar mevsiminde, evvelce güneye giden kuşlar yine gelmeye başlarlar ve evvelce olduğu gibi bu dağı yine yedi kere dönerler ama artık mağara içinde başka kuş kurban etmezler ve gece yatmayıp geçip giderler.

Halkın kanaatine göre, eğer mağara içine giren kuşlardan hiç birisi asılıp kalmamış ise o sene Mısır'da kıtlık olacağına alâmettir derler. Herkes yiyeceklerini anbarlara korlar. Asılı iki kuş bulunsa halkın tohumu ancak çıkar. Üç kuş bulunsa bolluk olur. Nil 16 arşın yükselir. Eğer dört kuş asılı ölü bulunsa Nil 20 arşın taşıp bütün eminler, mültezimler zengin olur, asılı kuşlar beş olursa Nil 22 arşın taşar, bütün reâyâ ve berâya bay olur. Kuş altı olursa Nil 26 zira' taşar, halk mahsullerini harmanlarından kaldırmaktan âciz kalır, tecrübe edilmiştir. Sait fellâhları itikadı böyledir. Kâhinlerin acayip bir tılsımıdır. Hâlâ bu tılsımın tesiri devam

eder. Allah'a hamdolsun seyahatimizde böyle bir büyük temaşayı seyrettik.

Sonra burayı geçip güneye altı saat gittik.

EBU SİH KASABASI: Circe hükmünde kâşifliktir. 200 parça köyden 70 kese, 20 bin erdeb buğday tahsil eder. 150 akçe kazadır. Nahiyesi 80 köydür. Senede beş kese hâsıl olur. 2000 ev, 7 mihrap (üçü câmi) 6 mektep vardır.

ALLAH'IN HİKMETİ: Hakir kâşifin misafirhanesinde misafir iken Nil'in karşısında Ebu Yahya kabilesi 90 hacinli askerle gelip, bizim misafirhaneyi kuşatarak tüfenk atmaya başladılar. Bizimle dışarıdan İbrahim paşa delillerinden on tüfenkli, kâşiften 23 tüfenkli ve bizden yedi tüfenkli mazgallardan kurşun urunca, 16 çöl Arabı ve 7 at yere düştü. Derhal Arap zılkıt urup yan verince biz de kasabalılarla birlikte 70 atlı olup urban ile cenk ettik. Araptan 26 kişi daha mürd oldu. Gerisi Nil'e kaçtı, bir kısmı boğuldu. 13 Arap esir oldu. Bizden yedi Arap, paşalıdan bir adam, kâşiften üç adam şehit oldu. Kâşif derhal esirlerden ikisini kazığa vurdu. Birkaçını boğup derilerine saman doldurup kellelerle birlikte Circe hâkimine gönderdi. Kâşif hakire ganimetten 3 kısrak, bir hecin verdi. Kellelerle beraber Circe'ye revan olduk.

ŞEYH İBN ABİT BELEDİ: Selim hana itaat eden kabile evlâtlarındandır. Bu kabileye Havvâre derler. Mısır küheylânları bu kabilede olur. 70 fırka olup hepsi birbirine düşmandır. Hepsinden bahadırı bu Abit kabilesidir. 8000 asker çıkarır. İbn Abid'in bulunduğu yer 500 evli, bir câmili, bir misafirhaneli yerdir. Şeyh Ebu Necâ burada gömülüdür. Şeyh hakire bir deste kuyruk Havâre tay bağışladı.

Buradan kalkıp yine güneye gittik. Burada Nil çok genişlemiş olup, birçok adalar vardı. Burada Nil'de timsah ve Nil atı çoktur. Burada Reml tur'ası binlerce köyü sular. Bu halicin başında bir sütun üstüne timsah tılsımı vardır. Timsah buraya gelince sırtüstü dönüp mürd olur. Timsah, Nil kırmızı akarken adam büyüklüğünde taşlar yutup Nil'in dibinde yatar. Bazen mel'un timsah atlayarak develeri kapıp Nil adalarında yer. Zorlu mel'undur ama, karada mahareti yoktur. Çünkü elleri ve ayakları kuvvetsizdir. Mahareti Nil'de kuyruğu iledir. Çocukları yutar.

Bu halici geçip 7 saat Nil'den uzak...

TİMA KASABASI: Circe toprağında Tahta kazası nahiyesinde iltizamdır. 500 evli, iki câmili, bir kahveli, bir misafirhanelidir. Haftada bir pazar olur. Buradan geçip beş saatte...

TAHTA KASABASI: Abbasiler zamanında kurulmuş, Circe hükmünde, 30 kese padişah vergisi ve üç bin erdeb buğday verir başka kös sahibidir. Kâşifliktir. 150 akçe kazadır. Vaktiyle çok mamur imiş. 2000 ev,

20 mahalle, 20 sebil olup, havası ağırdır. Halkı fakirdir. Timsah çoktur. Gençler bazen timsah avlayıp derisini kapılarına mıhlarlar.

TOPRAĞINDA YATAN EVLİYA: Şeyh Ahmet Fergal, kerametleri görülmüş sultandır. Buradan güneye bostanlar içinde 4 saat gittik.

BELEDİ CEZİRE: Circe hükümetinde kös sahibi, 200 köye sahip, 150 akçe kazadır. Bir câmii, bir kahvesi var. Başka imaret yoktur. Fakat ziyaretleri çoktur. Fakat isimleri hatırımda yoktur. Hepsine bir Yâsin okudum. Burada iki saat dinlenip yine güneye üç saat gittik.

SOHAC KASABASI: Circe hükmündedir. 300 pâyesiyle sadaka olunur. 150 köylük kadılıktır. Şehir, Nil'den bin adım uzakta bir mezarlıklı tepede, yuvarlak, kale gibi 17 kapıları olan kasabadır. 2160 ev, 16 mahalle, 6 câmi var (şehrin kıble dışında Sultan Ekrat câmii 32 sütunludur, iki kapısı var. Kâşif sarayı yakınında Sultan Aybey Türkmanî câmii) zâviyelerle birlikte 50 mihraptır. 3 bedevî, 7 alevî, sekiz burhanî tekkeleri vardır. 7 zâviyede medreseler vardır. 20 sebil, 17 mektep, 6 han (Selim Kâşif hanı, Keşkek oğlu hanı, bunlar mamurdur), bir hamamı, yüz dükkânı vardır. Evleri mamur değildir. Şiddetli rüzgârda tozu çoktur. Verimli topraktır. Bir kile tohum elli kile verir. Baklası çok olur.

ZİYARET ETTİĞİMİZ AŞİNA SULTANLAR: Evvelâ fadıl ve âlim şeyh Ebulkasım, merkâdi ziyaretçilerle doludur. Buradan yedi saatte...

MENŞİYE KASABASI: Circe yakınındadır. 200 köyünden 70 kese mal, 12 erdeb buğday tahsil olunur. Tahta kazasına mensup 150 akçe kazadır. Nil'e 500 adım bir tepe üzerindedir. 2000 evli, 17 mihraplı (üçü hutbeli), çarşı içinde Mehmet Ekrad câmii 32 sütunludur. Minber kapısı üzerinde...

«Emere hâzel minberil mübârek Mehemmed bin Ebi Bekir fî şehri Receb sene erbaa ve selâsin ve seb'a mie» yazılıdır. Bu Mehmet Ekrad, Mısır'da İmam Şâfiî üzerine kubbe yapan adamdır. Bir hamam, iki han, 7 sebil, 3 mektep, 200 dükkân, 7 kahvehanesi olup bağlarında sulu üzümleri olur.

Buradan kalkıp yine zaman zaman Nil boyunca mavi çivit bostanları kenarınca, köyler ve bahçeler arasından geçerek üç saat gittik.

BÜYÜK ŞEHİR, ESKİ SAİT TAHTI, HABEŞ DEHLİZİ, TOTEŞ YAPISI CİRCE ŞEHRİ

Tufandan sonra kıptilerin babasının oğlunun oğlu Toteş yapısıdır. Sonra oğlu Çircis eline geçti ve çok imar etti. Hâlâ Mısır'da beylerbeyiliktir. Padişah hası, 6 yük akçedir. Azledilince Hac emiri olur. Eyâleti büyüktür. 1075 adet köyü miri mahsule bağlıdır. Senede 88 bin erdeb mah-

sul verirler. 140 parça köyün mahsulleri, Ezher câmiine ve diğer câmilere vakıftır. Circe eyâletinde 37 kâşif vardır. Bütün Circe 31 kazadır. Bütün köylerinin sayısı 6170 tir. Bu köylerin kabile şeyhleri senede bir kere Circe divanına gelip, Circe hâkimine biat edip hil'at giyerler. Circe hâkimi senede bu köylerden on bir bin koyun, 100 bin erdeb arpa, 50 bin erdeb buğday, 40 bin erdeb bakla hâkime hediye getirirler. Hâkim de bunu yanındaki askere sarfeder, artanını satar. Hâkime beş yüz Havvare küheylân at, yedi sekiz yüz kadar deve gelir. Bu diyarda aslâ katır olmaz. Karun bu diyarda boğulalı katır olmaz. Mahsul taşımak için her sene beş bin eşek gelir. Haliçleri temizlemek için iki bin sığır gelir. Her sene hâkimine hesapsız hediyeler gelir. Ama masrafı çoktur. Evvelâ Mısır paşasına her sene 7 kese kalemiye ve atlar, köleler, tavaşiler (her birinin elinde kıymetli hediyeler bulunur) yalnız yirmi adet Foncî ve Afnuvî, burunları halkalı siyah cariyeler elleri boş gelirler. Onların hediyeleri örtülüdür. Biner erdeb buğday, mercimek, firik, arpa, biner adet koyun, paşa kethüdasına 20 kese, Arap, Habeşî köleler, beş katar deve, şeker, kahve gider. Paşa yanındaki sayılı ağalara da pek çok hediye gider.

Bunlardan başka iki kere de bayramlık hediyeler gelir. Bir kere de Niliyye hediyesi gelir. Senede verdiği hediyeler dört bin koyun, 20 bin erdeb buğday, 40 bin arpa, her gün yirmişer ekmek, bin kantar yağ, yetmiş kantar bal, 200 Ferede kahve, bin gemi odun, binlerce deve yükü tâîni cille, yani sığır tezeği gelir.

Circe divanında bütün kâtipler kıptidir. Bir kılı kırka bölüp, bir dânıkı ve bir anukre ve zerreyi hesap eder. Circe hâkiminin verdiği hediyelerin miktarı akılları durdurur. Ama verdiğini, askerî tâifesi kuvveti ile tahsil eder. Fakat urbanları gayet kudurmuş, inatçı, korkusuz kimselerdir. Bu diyarda sübyan diye delikanlılara derler.

Bu diyarın doğu tarafı, Nil'in karşı tarafında Habeş ülkesiyle komşudur. Güney tarafında iki aylık yol, Berberistan ile huduttur. Yine güneyin doğusu son hudut Mısır'ın (Say) kalesi üzere üç aylık yol Foncistan vilâyeti ile komşudur. Keşişleme tarafında dört aylık yol Kırmanka vilâyeti ile huduttur. Lodos tarafında bir aylık yol Fas ve Merankûş padişahlarının diyarlarına kadar Circe topraklarıdır. Yıldız tarafına 68 konak kibrit körfezini geçip Mağrib Trablus ile huduttur.

Gayet geniş, mahsulü çok, nimeti bol diyardır. Bu diyarın batı tarafı çöldür. Mısır veziri tarafından bir şânı yüksek bir ağa Circe hâkimi üzerine mahsul tahsili gelir. Tahsil için zorlar. Tahsilden sonra bütün malı Nil kenarındaki anbarlara doldurur. Sonra bin parça gemi ile eski Mısır'da Yusuf anbarına dağlar gibi yığar. Mısır bolluk olur. Bu mahsulâtı tahsil eden ağanın beyden bir kese hamam akçesi, biri bisatlı üç ay yüz alik hakkıdır. Ağa her erdeb başına ikişer para alır. Diğer gelirlerden se-

nede yirmi kese elde eder. Bu ağa da paşaya, kethüdasına birçok hediyeler, köleler verir. Paşa tarafından başka bir ağa da tahsilâtın acele olması için gelip beyden bir kese, bir at, bir siyah gulâm alır. Dört mezhepte şeyhülislâmları, nakibleri vardır. 300 pâyesiyle kadılıktır. Nahiyesi 180 parça köydür. Tüccarları, dülgeri, gemicileri çoktur. Nil kenarında Kusayre, iskelesidir. Circe mahsulâtı buradan Mekke ve Medine'ye gider. Kıblesi doğudadır. Circe'nin enlemi 20 derece 27 dakika ve boylamı 3 saat 15 dakikadır. Şehir, kale gibi sağlam yirmi kapılıdır. Bağlı bahçeli, havuzlu, şadırvanlı, kat kat konaklı 10068 ev, 9 mahalle, 53 mihrap (on biri cuma namazı kılınır). Cemaati en çok olan câmi Çukur câmidir. 18 adet kuş gözü sütun üzerine tavandır. Yine çarşı içinde Eyyubîlerden Sultan ..... câmii, kuş gözü elli sütun üzerine nakışlı tavandır. Altında 60 dükkân vardır. Hepsi Gazaz ve bezzaz dükkânlarıdır. Bu câmiin çarşı içinde bir minaresi vardır. Gören, bu minare yıkılır diye altından geçmez. Çünkü o kadar eğridir. Sanki rükûa varmıştır. Mimarı bu şekilde yapmıştır derler, ama doğru değildir. Câmiin avlusu mermer döşelidir. Kıble duvarı tarafı da mücellâ mermerdir.

Yine çarşı içinde Emir Osman câmiinin avlusu yoktur. Bey sarayı batısında şehit Mehmet bey câmii fevkalâdedir. Benzeri, meğer İstanbulda Rüstem paşa câmii ola... Dört tarafı tuğla duvar, içi tamamen çini kaplıdır. Üç mihrabı vardır. Minberi, müezzinler tekkesi ahşaptır ama çok sanatlıdır. Sağ tarafında bir dehliz vardır. Orada bazıları itikâfa girerler. Avlusu yoktur. Ortası açıktır. Câmiin içinde 30 adet çam direği sütunlar vardır. Küçük mihrap üzerinde İznik'ten gelme çini üzerinde «Bu yeniçeri odasını Mehmet odabaşı Sultan Murat Râbi devrinde yaptı. Bin kırk üç» diye yazılmıştır. Bunu mihrap üzerine komuşlar. Münasebeti yok ama böyle bulunmuş bir çinidir. Câmi tavanının eteğinde «İnnemâ ya'muru mesacidallah...» âyeti, kırk âyete kadar fırdolayı yazılmıştır. Câmiin solunda bir şâfiî havuzu var. Câmiin altı hep mahzendir. Velhasıl bu câmiin methinde insanın dili yetmez. Mısır ve Sait'te böyle sanatlı câmi yoktur.

Yusufiye Câmii, Fukara câmii, Şeyh Abdüsselâm câmii, Makdemi Abdürrahman câmii o kadar sanatlı değildir. Yine şehrin tam ortasında Ali Bey câmii vardır. Mihrabının sol tarafında:

Şimdi Circe hâkimi Şîr-i Hudâ ehl-i Kerem
Zülfikar-i Mîr Ali'dir sâhib-i tabl ü alem
Emr-i Hak'la feyz-i Rabbânî ana oldu delil
Bu müşerref câmie yapdı dahi iki sebil
Kâtibi didi anın târihini bil ey hümam
Sene bin altmış birinde bu bina oldu tamam

(Sene 1061)

Ve minberi üzerine celî hat ile «sene ihdâ ve sittin ve elf», yazılıdır. Bu câmilerden başka 53 mescit, 7 medrese, 3 darülkurrâ, 2 darülhadis, 18 mektep, 7 sebil, 9 tekke 1200 sakiye dolabı, 2000 kuyu, 2 hamam (biri fellâhların hamamıdır. Dar ve havası fenacadır, diğeri Mirmiran Ali bey hamamıdır. Bütün eşyası gayet lâtif, binası güzel hamamdır.) Meşhur hanları Ali bey hanı, Yazıcı hanı, Mısır çarşı hanı, Ali kethüda hanı, Sükkerî hanlarıdır. 860 dükkân vardır. Fakat Circeli Ali bey caddesi üzerindeki üstleri örtülü yüz adet dükkân mamurdur. Bütün saraçlar oradadır. İki tarafında kale kapısı gibi sağlam kapı vardır. Sıcakta bu çarşı içi daima sulanır. Serin olur. Şehir âyânı burada tavla ve satranç oynarlar. Ali bey herkes istifade etsin diye kırk su kuyusu yapmıştır. Bunlardan başka şehrin etrafında 3000 kuyu daha vardır derler.

Circe'de hesapsız hazine ve define vardır. Buradaki dindar kimselerin duası yüzünden o kadar bolluktur ki (Sait ganimeti) diye tarihlerde yazılıdır. Yüz dirhem has ekmek bir mankırdır.

Bundan sonra Şeyh Dehis ibn Mehemmed, şehir dışında şeyh Osman Sınâfirî, ona yakın ibn Temimüddârî Şeyh Ubeyd, Şeyh Abdüsselâm Makrî, Şeyh Salih, Şeyh Abbas, Şeyh Beyaz, Şeyh Ömer, Halâyî Şeyh Mansur Alem, Şeyh Hasan Sa'di, Mehmet ağa zâviyesinde Erbain makamı, mahalle içinde yine Erbain makamı, Şeyh Abdüsselâm, yakınında Abdullah ve Ömer Havrânî merkatları olup hepsine birer Fâtiha hediye ederek imdat istedik.

Bu şehirde on bir gün zevk ve safa ettik. Evvelce Siyut'ta yatan geminin reisini bulup divan ettik. Mîri malı ile battığı tesbit edildi. Ücreti kadem olarak beş yüz kuruş ve paşaya da beş kese aldık. Circe hâkimi Özbek beyden, yerinde bırakılması dolayısiyle bir kese, bir mebrum sırma samur kaplı yeşil çuka kürk ve hademelerimize bürrânî iki yüz kuruş ihsan aldık. Paşa ağasından da bir at ve yüz kuruş alıp 20 tüfenkli ile birlikte yola çıktık.

CİRCE'DEN ESNE, ASVAN, ŞELALELER, İBRİM, SAY, BERBERİSTAN, FONCİSTAN VİLÂYETİ PADİŞAHINA GİTTİĞİMİZ KÖYLER, KONAKLAR, KASABALAR, ÇEKTİĞİMİZ MİHNET, MEŞAKKAT VE ŞİDDETLİ SICAK, UZUN YOLLARI BEYAN EDER

1082 safer ayının birinci günü altı arkadaşımız ve satın alınmış kullarımız ile Nil sahilinde bir gemiye binip, Şarkistan vilâyetine ayak bastık. Bu diyarlarda Nil'in Circe tarafına Garbistan, karşı tarafına Şarkistan derler. Bu topraklar Ebu Yahya hükmündedir. On bin askere maliktir. Bir kısım adamlariyle karşılamaya çıkıp bize ikram etti.

BELEDİ HALİD : Burada bir gece kaldık. Nil kenarında yüz evli, bir câmili köydür. Ebû Yahya namında bir şeyh ile müşeref olduk. Hazreti Halit evlâdındandır. Hattâ bir kadın çocuğunu doğuramazsa Şeyhin donunu başına örterler, doğurur. Ama bazıları doğurur. Bu don şeyhin değildir. Hazreti Halit'indir. Miras olarak bu şeyhe geçmiştir derler. Bu don meselesi sahihtir. Hattâ hakir sekizi nakir bir paradır. O hesaba göre iki Osmanlı okkası ekmek bir paradır. Fakat biraz esmer ekmeğin okkası bir paradır. Bir erdeb buğday bir kuruşa, arpa on paraya (ki erdebi 130 okka gelir), bir koyun on beş paraya, Ramazanda yirmi parayadır. Ama her koyun 40-50 okka gelir. Bir sığır yüz para, bir at iki - üç yüz paraya, bir deve de üç yüz paradır. Yalnız çuka ve kumaş, beyaz köle, bakır kaplar pahalıdır. Çünkü Rumdan gelir. Siyah Araplar on beş yirmi kuruşadır. Ayanı samur kürk giyerler. Fukarası mavi siyut bezi, bediyye, alaca, kereke giyerler. Adamları çok yaşar. Sanki ölmemeye tövbe etmişlerdir. Mahbup ve mahbubeleri çoktur. Kadınları çok akıllıdır. Saçlarını dağıtarak endamlı yürürler. (Mısra) :

Otursa Şem'a dursa serve gitse mâh-ı tâbânım

Anlamınca öyle peri çehreli güzeller vardır ki... Görenin aklı başından gider. Ama öyle ölesi, yaşlı, ihtiyar mel'un sihirbaz avretler vardır ki nice delikanlıların ayaklarını sihirle bağlamışlardır.

Bu diyarın yiyecek içecekleri, evvelâ beyaz ekmeği, böreği, çöreği, Kâhkesi, mutabbakı, halis sütü, kaymağı, buğday firiki, yağı, balı, hurması, limonu, turuncu, kebbatı, üzümü, narı şeftalisi, beyaz inciri (hazmı kolay ve kuvvet vericidir), koyunu, kuzusu senede üçer kere doğurur. Güvercini tavuk kadar büyük ve semiz olur.

Sanayiinden elvan sahtiyandan yuvarlak yastıklar abanos ve fildişinden satrançlar, seccadeler, yan keçeleri, at gemileri... Şehrin dört tarafında gezinti yerleri vardır. Bey sarayı fevkalâde muhteşemdir.

BU TOPRAKTA YATAN EVLİYAYI BEYAN EDER

Evvelâ Circeli Ali bey câmii yanında Bekri tarikinden Şeyh Mehmet Mekki gömülüdür. Kûfî hat ile (Hâzâ kabr-ı şeyh Mehemmed Mekki) yazılıdır. Bunun altında üç satırda da (sene 1061 tarihinde bu âsi kul bu hâk-i mezelletten kalkıp, başka yere nakledip, makamımız Beytullah olup kıyamete kadar beytüllahta kalırız) diye yazmış. Hakikaten 1061 senesinde Ali bey câmii yaparken bu sultanın kabri meydana çıkıp esas yerine gömerler. Öleli 890 sene olduğu halde vücudu terütaze durmuş. Asıl mühim olanı ne keramettir ki, 890 sene evvel câmiin buraya yapılacağını keşfetmelerindedir.

Donu tekkeden getirtip gördüm. Pamuk bezi, sararmış bir dondur. Bu kabileye Beni Halit kabilesi derler. İmanlı, itaatli kavimdir. Güney ta-

rafları Kına nehri ile komşudur. Poyraz tarafı Şarkî Ahmiz kazasiyle huduttur. Netice bu vilâyetin bir tarafı Kızıldeniz, bir tarafı Nil nehridir. Sabahleyin şeyh Yahya bize bir kırat hibe etti. Bir Arap ile gilâl ağasına emanet olarak gönderip yola çıktık.

BELEDİ HAMADİ: Nil kenarında 200 evli bir câmilidir. Burada şeyh Hamadî'nin evlâdı, Sâlimi kabilesi oturur. Burayı da geçtik.

BELEDİ MEZADİ: Altmış evli yerdir. Nil kenarında altı saat gidip...

BELÂBİŞ KASABASI: Circe hükmünde kös sahibi kâşifliktir. Bir câmii, bir misafirhanesi, 60 ev vardır. Fakat mahsulü çoktur. Hepsi Asfur ziraat ederler. Dikenli bir bitkidir. Nergis gibi sarı renkli çiçeği, güzel kokusu olur. Tüccarlar kantarını 60 - 70 kuruşa alıp Frengistana götürürler. Mısır'da çekirdeğinin yağını çıkarırlar. Şehriye ve bulgur pilâvında misk gibi kokar.

Sonra bu köyü geçip, Şam hac yolunda Asi hurma denilen konakta çatallı matallı bu âsî hurma ağacını gördük. Her çatalında bir iki kantar hurma olur. Her tanesi 40 - 50 dirhem gelir. Çekirdeğinin içi boştur. Hokka yapıp içine fülfülü Hindî ve hurma tütünü korlar. Tabiata mülâyimlik verir. Buradan sekiz saatte...

YUKARI FOHCİ KASABASI: Nil'den uzak 1300 evli Circe hükmünde, 90 parça köy olup, kasabada bir misafirhane, iki büyük câmi, 7 zâviye, 2 kahvehane, 2 mektep vardır. Evvelce bu şehir çok büyük imiş. Etrafında geniş harabeler var. Hıtatı Makrizinin yazdığına göre Firavun'un bütün kâhinleri burada otururlarmış. Halkın müflisi çoktur. Renkleri sarıdır. Havası ağır yerdir. Şeyh İbrahim Fohci ziyareti vardır.

Buradan bir günlük yol kıble tarafına gittik.

KINA BENDERİ ŞEHRİ: Kıptî elinden Amr İbn Âs zaptetmiştir Sonra, Hazreti Osman zamanında Hazreti Ebubekir'in oğlu Mehmet pek fazla imar etmiştir. Süveyş kenarında Kusayr kalesini yapıp, yukarı Sait'in mahsullerini Mekke ve Medine'ye buradan gönderirdi. Circe eyâleti hükmünde kâşifliktir. Şehirde Mekke şerifleri pek çoktur. 150 akçe kazadır. Bir kuruşluk dâva hüccetine bir Fâtiha verirler. Başka bir şey vermezler.

İnatçı şeriflerdir. Halkın Nil kenarında mahzenleri vardır. Hacıların bazısı Mısır'dan bir gemi ile Kına şehrine gelip, buradan bir günde yayan, veya eşek veya deveye binerek Kusayr iskelesine varır. Eşek kirası olarak beş para verir. Oradan gemi ile bir gecede Cidde veya Yenba'a varır. Böylece bir altın ile hac etmiş olur. Kına şehri 3600 ev, 27 mihrap (yedisi hutbedir. Gerisi zâviyedir), Câmii kebir 52 sütun üzerine tavandır. Fetihte, Hazreti Ömer için inşa edilmiştir. Minber kapısı üzerinde:

«Enşee hâzel imâretilmübâreke el câmiil'emir Hasan ağa fî târih i aşer muharrem sene 1074».

Yazılıdır. Hasan Ağa Kına şehri mültezimi idi. Başka 7 tekke, iki medrese ve çocuk mektebi, 7 han, 7 kahvehane, 150 dükkân, bir hamam ve zahire pazarı vardır. Nahiye köyleri 70 tir. Esmer renkli mahbubeleri olur. Hepsi ipek örtü örtünürler. Kulakları küpeli, gerdanları, kolları, ayakları halhâllıdır. Bazıları kahvelerde rakkaslık ederler. Ayıp değildir. Bütün halkı alaca kerake aba giyerler. Sulu üzümü, sulu şeftalisi yüzer dirhem gelir, kaysısı meşhurdur. Tüccarlar Mekke'den güvercinin bir eşini beraber getirip, kanadına mektup bağlayıp salıverirler. Doğru Mekke'ye gider, oradan da bırakırlar, bu Kına şehrine gelir. Buranın mahbup güvercini olur. Abdüllevi denilen, iki tarafı akrep kuyruğu gibi kıvrık bir kavunu olur. Tohumu ve kendisi idrar vericidir. Hıyarı, acuru da lâtif olur.

ŞEHRİN İÇİNDE VE DIŞINDAKİ EVLİYA MERKADLARI: Evvelâ şehrin kıble tarafında Şeyh Abdurrahman Kınavî Eşşefiülmelâik yatar. Merkadının etrafı şebekeli tuğla duvardır. Kabrin etrafı ağaç parmaklıktır. Başucundaki mermer üzerinde «... Kutbüddin Abdürrahim Hüseyni tüveffa yevmül cum'a bâde salâtissubh tâsi' şehri safer sene isneyn ve tis'in ve Hamse mie...» yazılıdır. Ayak ucunda Şeyh Ebulhasan, onun yanında Şeyh Seyyid Mehmed İskenderanî, yakınında Şeyh Abdullah Kureyşî, Şeyh İbrahim Ebüdünyâ (dünya babası, bu adı almasının sebebi, bir çocuğu ölür. Cenaze masrafı için parası olmadığından ayağını yere vurur. Yer çöker ve büyük bir define çıkar. Halk bu defineyi üç gün taşır) onun yanında oğlu Şeyh Ali Sabirî, bunlara yakın Şeyh Mehmed Zübeyri, Şeyh Abdünnebi, Şeyh Mehmed Hüseyni, Şeyh Seyyid Yunus, şehir içinde Şeyh Ömer Nesim, Şeyh Mehmet Esasî (kırk sene bu köşede kimse bu azizin yiyip içtiğini, küçük ve büyük abdestini yaptığını ve bir an uyuduğunu ve bu köşeden hareket ettiğini görmemiştir. Yakında öldüğünden onu görenlerle görüştük.

Bu Kına şehrinde Ababide denilen bir Arap kabilesi oturur. 6000 cesur kimselerdir. Bu kabile şeyhi ile kahvaltı yaptıktan sonra onuncu saatte Kına şehrinden ayrıldık.

KUSAYR BENDERİ KALESİ: Kulzüm yani Süveyş denizi kenarında dört köşe bir kaleciktir. Etrafı 500 adımdır. Hazreti Ebubekir oğlu Mehmet yapısıdır. Sonra Tahir Baybars ve Sultan Kayıtbay imar etmiştir. Dizdarı, 200 neferi, 17 topu, bir câmii, 20 hücreleri, bir buğday anbarı, kale dışında birçok buğday mahzenleri vardır. Çarşısı, bağ ve bahçesi yok, bir cezire yerdir. Fakat güzel bir limanı vardır. Bütün rüzgârlardan emindir. Karşı tarafı kıbleye Yenbu, 300 mil, Cidde 30 mildir. Hicaz tarafından gemiler hep buraya gelip zahire alır. Suyu bir saatlik yerden gelip, Ababide Arapları suyu katırlarla taşıyıp satarlardı.

Halk susuzluktan şikâyet edip, yakında bir su var ama bir hayır sahibi onu buraya getirse dediler. Hakir hemen İbrahim paşa efendimize

yazdım. Kendi paralarından 10 kese ve ameleler gelip, hakir Foncistan'dan gelinceye kadar gayet lezzetli bir su getirilmiş. Bu âcizin çalışmasiyle tüccar ve ziyaretçiler susuzluktan kurtuldu.

Târih limânıkıhi bi'r-i kasr-ı Kasir:

Birisi kalkub didi ey Evliyâ târihi
Çâh-ı Zemzem üzre oldu kasr-ı İbrâhim bina (Sene 1083)

Buradan dönüp, o gece mehtapta Ababide kavmi kılavuzluğu ile dokuzuncu saatte batıya giderek Nil kenarında sabah namazını kıldık.

BELEDİ ENBUT: Bir kahvaltıdan sonra üç saat istirahat ettik. Kına nahiyesinden 50 evli köydür. Buradan kalkıp üç saatte güneyde kamıştan yapılmış harap köyler geçerek Ababide çadırlarında deve sütü içerek...

ESKİ KUS ŞEHRİ: Şeddad bin Adım bin Eylud şirin Kafterim zamanında yapılmıştır. Kaft oğullarından Kus adlı bir melik yapmıştır. Kıpti dilinde Kus, (temel) demektir. 414 yılında gayet mamur imiş. Bazı müverrihler Şedad'ın yaptığı (İrem bağı) buradadır derler. Ka'bül Ahbar'a göre Şam'da Ereze ve Berze arasında idi. Buranın su ve havası güzel, gayet büyük bir şehir imiş. Kıptiler elinden Mikad bin Esved fethetmiştir. Fetihten sonra define ararken, bir sütun yıkarlar. Derhal her tarafı akrepler istilâ eder. Asker kaçar. Emevilerden Abdülmelik asrına kadar harap yatar. Akrebi hâlâ çoktur ve insanı öldürür. Hakir yıkılan sütunu gördüm. Yeşil bir mermer üzerinde bir akrep resmi var.

Şehir Circe hükmündedir. Nil'den uzak 800 evlidir. 26 mihrap (dördü hutbedir.) Çarşıda, Abbasilerden elmüstekfi Billah burada menfi iken yaptığı bir câmi vardır. 200 pâye üzerine tavandır. 2 han, 5 kahve, altı mektep olur, âsi hurması olur. Netice o kadar mamur şehir değildir. Havası fenaca olduğundan halkının rengi sarıdır.

ZİYARETLERİ BEYAN EDER: Abbasilerden halife Elmüstekfi Billah ile Sultan Baybars arası açıldığından Baybars, halifeyi çoluk çocuğu ile bu Kus şehrine sürmüştü. O da burada Şeddad devrinden kalma bütün defineleri çıkarıp, şehri imar etti. Sonra 704 te 50 yaşında vefat etti. Sonra Hâkim Biemrillâh'ın kardeşinin oğlu Vâsık Billah, onun yanında Mehmet Ataullah vardır. (Bunları Melik Salih Kus'a sürmüştür). Allah'ın hikmeti, o zaman Mısır askeri de isyan edip Melik Salih'i bu Kus'a sürüp, burada ölmüştür. Çünkü Mendakka dukka demişler. Bunların yakınında Şeyh Tahir, Şeyh Kâzımî, Nureddin Şirazî, Alâüddin Basrâvî (Bağdat'tan Kus'a gelip burada kusa kusa vefat etmiştir.)

Buradan kumluk, taşlık yerlerden altı saat güneye gittik.

ŞEMUNEYN VİLÂYETİ VE ESKİ KASUREYN ŞEHRİ: Nuh tufanından sonra Ham oğlu Bayzar'ın, biri Şemmun Rif, diğeri Şemmun Gav

adli ikiz oğlu olup bunları Mısır'a göndermişti. Bunlar Mısır'ı imar ettiklerinden Şumuneyn derler. İki birader Nil kıyısına iki kasr (köşk) yaptıklarından Kasreyn dediler (iki köşklü şehir demektir.)

Bu şehir Circe eyâletinde başka kâşifliktir. Nil kenarında 1200 evli, büyük binası şehir imiş. Sütun ve taklar yerlere yıkılmıştır. Mısır'da sultanların yaptırdıkları saray ve câmilerin sütunları hep buradan gitmiştir. İstanbul'daki Süleymaniye câmiinin dört sütunu da buradan sallarla Nil üzerinden İskenderiye'ye, oradan Karınca kaptan İstanbul'a götürünce kaptan Süleyman hana şu beyitleri söyler:

Karıncalar budın çekmiş çekirgenin Süleyman'a
Size lâyık nemiz vardır kabul eyle fakirâne

Süleyman han duyunca kaptana on bin dinar ihsan etmiştir. Süleyman han, sütunların Unkapanında indirilişini, sonra Vefa meydanına getirilinceye kadar temaşa edip bazı talimat vermişlerdir. Bunları babamızdan işittim.

Bu şehirde 20 mihrap (üçü hutbedir), çarşı içinde Ebülhaccac câmii vardır. Havası çok güzeldir. Hazreti Ebülhaccac, Kına şehrinde gömülü olan Abdurrahman Kınavî'nin biraderidir. Bir kimse bunun mezarında Fâtiha okusa dileği yerine gelir. Ona yakın Ramazan Fergali meşhurdur. Buradan kalkıp Nil boyunca yedi saat timsahları seyrederek gittik.

BELEDİ TUT: Bir bayır üzerinde yüz evli yerdir. Onu geçtik. Nil kenarınca sol tarafımızda yüksek kayalar dibinden geçip altı saatte...

BELEDİ ŞEFANS: Nil kenarında yüz evli, bir câmilidir. Altı saat Nil kenarında gidip...

BELEDİ DAYRİ ÜMMÜ ALİ: Büyük bir kilise vardır. Hâlâ içinde kıpti ruhbanları vardır. Bu kilise yapılalı 3000 (?) yıl oldu dediler. Ve (Bizim kıpti melikleri, Hazreti Ali'nin validesini hediye olarak Abdülmuttalib'e gönderdiler, o da Ebu Talib'e verdi, ondan Hazreti Ali doğdu. Onun için buraya Ali validesinin kilisesi derler) dediler.

Buradan Nil kenarında doğuya üç mülâka yer gidip, çimenlik yerde bir kubbe altında Abdi Dayim hazretleri gömülüdür. Bir Fâtiha hediye ettik. Oradan altı saat gidip...

HÜCEYZE KABİLELERİ MENZİLİ: Şeyhlerine misafir olduk. Sofra sahibi bir cömert kimsedir. Şeyh Nasırı Devle derler. Deve eti, sütü, hurma helvası yedik. Ekmekleri darıdır. Atlarımız hep darı yediler. Bu kabile 3000 kişidir. Sabahleyin kalkıp kayalık yerlerden altı saat gittik.

REDESİ AŞİRETLERİ MENZİLİ: Göçer evli Araplardır. 2000 namlı kimselerdir. Habeşe kadar gidip gelirler. Şeyhleri Ebu Usayb'in çadırında kaldık. Atlarımız yine darı yediler ama safa etmediler. Bu Redesi kav-

mi, Habeş paşasına ve İbrim kâşifine itaat etmezler. Buradan da kalkıp viran köyleri sekiz saat geçip...

ŞİBEYKE URBANI MENZİLİ: 6000 silâhlı zengin, cesur kavimdir. Şeyhleri Şecaüddin'dir. Ama İslâm dininde şüphe var. Bunlarda koyun eti ve darı çoktur. Asi kavimdir. Mirî borcu bilmezler. Buradan kalkıp Nil kenarınca güneye gittik. Buralarda urban erbânı, âsi ve Büryan, muhtâcı Pâre ve nan (ekmek), biâman, misli hayvan (hayvan gibi) kavimlerdir. Habeş, İbrim, Foncistan padişahına tâbi değillerdir. Çıplak kavimlerdir. Bunlara bazı hediye gibi şeyler verip selâmetle geçtik. Dördüncü saatte...

SİLSİLE KALESİ: Kayalık yüksek dağlardır. Dağlarda binlerce mağara vardır. Âd ve Semud kavmi kazmıştır derler. Böyle çakmak taşı gibi taşlar onlara müsahhar imiş. Peynir gibi kesmişler. Odalar, sofalar yapmışlar ki, kapılarının yükseklikleri ellişer zira'dır. Her türlü mahlûkların tasvirleri vardır. Her biri canlı gibidir. Bu kayalar dibinde gayet sağlam bir kale vardır. Nil'in karşısında bir kale daha vardır. İtfu kalesi derler. Eski zamanlarda iki kale arasına zincir çekerlermiş. Bundan yukarısına (Şelâle boğazı) ve Şelâle vilâyeti derler. Yedi boğazdır. Bu kalelerde dizdar ve neferler yoktur. Caferî kabileleri oturur. Kalenin karşısındaki ada içinde...

ŞEYH GUM SAYYAH: Ziyareti vardır. Nil burada feryat eder. Bu şeyh de yetmiş sene Nil ile beraber tevhit etmiştir. Hâlâ mezarından garip sesler gelir. Burada Beledi Keliç 200 evli, balıkçı, gemici köydür. Basali kabilesi derler. Havvare kabilesinden gelip burada yerleşmişlerdir. Buradan da ayrılıp beş saat gittik.

KOLOMBO KALESİ: Âd kavmi yapısıdır. Birçok ellere geçtikten sonra kıptilerin elinden Seyfi Zülyezen almıştır. Şelâle boğazındaki kayaları yarıp Nil'i Mısır tarafına akıtmıştır. Daha evvel Nil'in yarısı Mağrip çölüne, oradan Girid adası karşısında kibrit körfezinde Akdeniz'e akıyordu. Kale Hazreti Osman zamanında zaptolundu. Hâlen İbrim sancağı hükmünde, Asvan kazası nahiyesindedir. İçinde 300 hasır evli Beni Cafer kabilesi oturur. Mü'min kavimdirler. Kale dışında varoşu vardır. Kalenin doğu tarafındaki mağaralarda binlerce kefenli timsah birbiri üzerine yığılıdır. Bu dağa (Timsah dağı) derler. Burada Zülyezen bir boğaz kesmiştir. Boğaz dar olduğundan Mısır'dan gelen gemiler yüklerini boşaltıp, gemileri iplerle yukarı çekerler. Nil burada yedi boğazdır. Burada Nil'in sesi gökleri tutar.

Bu Kolombo kalesinden sonra Habeş vilâyetine giden yol ayrılır. İbrim yolu güneyde Nil kenarında kalır. Habeş yolu kıble tarafındadır. Biz İbrim yoluna doğru üç saat gittik.

SİNBAS ŞEHRİ: Bu da eski büyük bir şehir imiş. Tam bir gün harabeleri üzerinde gittik. Tılsımlı sütunlar ve diğer harabeler var ki tarif

edilemez. Âd kavminin şehri imiş. Habeşten 70 bin fil ile? Ebrehe gelip burayı harap etmiştir. Yılan yatağı bir harabedir. Şimdi Nil kenarında hasır evlerden yapılmış bir köydür. Şeyh Ömer Sultan ziyareti vardır. Daha 70 - 80 kubbeli ulu sultanlar vardır. Fakat sıcağın şiddetinden dermansız kaldım. Hepsine bir Yâsin okuyup geçtik. Dar, yokuş, kayalıklardan geçerek yedi saatte...

SUDAN VİLÂYETİNDE, ŞEDDAD OĞLU ÂD'IN YAPTIĞI, ASVAN ŞEHRİ: Müverrihlerden bir kısmı tufandan evvel Âd yapısıdır derler. Muhakkaktır. Burada Aryak kilise diye bir kilise vardır. Ayvan oğlu Melik Aryak bunun zemininde gömülüdür. Hazreti İdris bunun zamanında göğe çekildi. Bu asırda Harut, Marut Babil'de hapsedildi. Sonra Elahim, sonra oğlu Hasayhim Melik oldu. Bu da ilk defa Nil üzerinde Ümmülkıyas'ı yaptı. Hasayhim, Mısır'a hendese ilmi ile Nil'i haliçlerle akıtıp suladı. Asvan da Nil'in iki tarafını fil cüssesinde taşlarla duvar haline getirdi. Ve Nube diyarında Nil üzerine 12 gözlü bir köprü yaptı. Peygamberimizin doğduğu gece olan zelzelede bu da yıkılmıştır. Hazreti Nuh zamanında gelmiş ve Husayhim de Nuh'un gemisine binmiştir. Sekiz yüz sene yaşamıştır. Bu Asvan tufandan evvel yapılıp, tufandan sonra Ebrehe harap etmiştir. Hıtat, Mehmet bin İshak ve târihî Şehabi'de yazılıdır. Ama hakir Aynelyakîn târihleriyle yazardım.

Sonunda Amr ibn Âs eliyle zaptolundu, Circe eyâleti hükmündedir. 150 akçe kazadır. Kâşifine masraftan sonra beş kese hâsıl olur. Kalesi Nil sahilinde sekiz köşeli, etrafı 3600 adımdır. Üç kapısı vardır. Kale içinde 500 kadar fukara evleri vardır. Dizdarı, 150 neferi, mehterhanesi 20 topu, bir câmi, 7 zâviye, 3 kahvehane, 600 ev vardır. Haftada bir pazarı olur. Kale dışındaki varoşunda bağlı bahçeli 700 ev vardır. Eskiden çok büyük şehir imiş. Sütunlar, kubbeler, takların harabeleri hâlâ görünür. Ama hâlâ vahşi kargalara yuva olmuştur. Kışın Araplar gelip otururlar. bu viranelerde... Havası o kadar güzeldir ki, silâh gibi şeylerin demirleri aslâ paslanmaz. Adamlarının renkleri kırmızı, zinde, cima'kâr kimselerdir. Mahbup ve mahbubesi meşhurdur. Bozası ilik gibidir. Bundan başka şeyi methedilirse hezeyandır. Asvan, Nil şelâleleri boğazların yeridir. (Bâbül ebvab - Kapılar kapısı) derler. Nil burada yedi bölük olup adacıklar teşekkül etmiştir. Her birinde neft, zift, katran, kükürt, kurşun, kibrit suyu madenleri ve sıcak suları vardır. Fakat üzerlerinde imaretleri yoktur. Bu aralardaki madenleri çıkarıp istifade etmeyi bilmezler. Yoksa bir Mısır hazinesi eder. Nil burada yeşil aktığı zamanlarda suyu içilmez, içenlerin boğazında ur gibi kuşka hâsıl olur ve ayakları tulum gibi şişer. Asvanın güneyinde...

ALEVİ VİLÂYETİ: Habeş'e ve Dümbistan vilâyetine kadar geniş bir vilâyettir. Havasının güzelliğinden kadınları gayet güzel olurlar. Asvan âyânı ekseriya bu Alevi diyarından kız alırlar. Bu kızlar aslâ Hayız ve

nifas görmezlermiş. Ve çoğunlukla doğururken ölürlermiş. Günahı söyleyenin boynuna... Lokman nebi bu Asvan'da doğmuştur. Zünuni Mısrî, İdris Aleyhisselâm da burada doğmuştur. Mağaralarını ziyaret ettik, hazreti İdris'in göğe kaldırıldığı yerde ayağının taştaki izine mataramızdan su koyup içtik. Bu ayak izi sekiz karıştır, enliliği üç karıştır. Bir sanduka gibi çukurdur. Hakir küstahça, itikâf niyetine içine girip yattım. İdris mağarasının yanında Lokman mağarası vardır. Hâlâ Merkadı hükema ilâçları kokar. Bu kadar bin yıldan beri kokusunun çıkmaması hayrettir.

BÜYÜK NUBE ŞEHRİ, TÖVBE KAPISI: Büyük ve zengin şehir imiş. Çünkü dağlarında zümrüt madeni bulunurmuş, hakir varıp görmedim. Görenlerle Asvan'da görüşüp öğrendim. Circe hâkimi Ali bey bu zümrüt madeninden kâse, fincan, hançer kabzası, yekpare topuz, eğer kaşı yaptırmış. Karun kadar zengin olmuş. Şimdi bu zümrüt ocakları işlemez halde imiş. Bundan başka Asvan dağında kırk türlü maden vardır. Ama çıkarmasını bilmezler. Burada Nil dört aylık mamur yerlerden gelir. İki aylık yol Nubeden, iki aylık Berberistan'dan ve Foncistandan dört ay güneyden gelir. Burada bir koyun senede üç kere ikiz doğurur. Havasından böyle olur.

ALLAH'IN HİKMETİ ACAYİP ŞEY: Bu Asvanın kuzeyinde bir köhne ağaç vardır ki, yeryüzünde bu kadar büyük ağaç yaratılmamıştır. Yaprakları yedi yılda bir köhne olur. Bu diyarlarla Şeceretül Hat diye meşhurdur. Gövdesini ancak on adam kucaklar. 40 dalı var ki her birini ancak beş adam kucaklar. Gölgesinde kırk bin koyun gölgelenir. Vaktiyle bu ağacın gölgesinde bir zındık yatarken bir yeşil yaprak düşer. Zındık (Men zellezi enbetel varak aleşşecer) diye hayret edince, bir yaprak daha düşer ki üzerinde şu sözler yazılı imiş:

«Entebel varak aleşşecer hüvellezî şakka âlâ vecdil beşer»

Zındık bunu görünce hemen imân getirir ve bir ah çekerek ölür. Ve orada gömülüdür.

Asvandan Nube vilâyetine yönelince bir çeyrek saat uzakta bir büyük ağaçtır. Asvanda kırk türlü madenden başka tuz, natrut, balmumu, sabunu elde edilir. Balmumuna gelince, sıcağın şiddetinden yerler yarılınca arılar buralarda petek ve bal yaparlar. Yağmur yağınca bal mahvolur. Balmumları yeryüzüne çıkar. Onu toplarlar. Balmumu muşambası, bel ağrısına, kulunca iyi gelir. Yemekten sonra balmumundan bir ceviz kadar yese bütün yemekler hazmolur. Çok kuvvet vericidir. Kırk gün yiyenin vücudunda safra ve sevdadan eser kalmaz. Mısır'da Suku Fahhamin'de Şem'i Asvan çok bulunur.

ACAYİP ŞEY: Asvan'ın bir çeyrek saat doğusunda kumluk bir tepe üzerinde Allah bilir yüz Mekke zira'ı yüksekliğinde bir sütun üzerinde

İdris Nebi'nin bir sureti vardır. Tebessüm eder halde, gûya canlı gibidir. İdris bir gün göğe çekildi. Ümmeti ağlayıp inledi. Bir gün şeytan, ne için ağladıklarını sorup, İdris için ağladıklarını öğrenince, derhal bir sütun üzerine İdris'in şeklini yapıp ona secde etmeyi öğretti. Puta tapmak böylece İdris kavminden kalmıştır. Şeytan bir şeyh şeklinde görünüp onları aldatırdı. Hazreti Peygamber dünyaya gelince ameli bâtıl oldu. Kıptiler hâlâ doğuya dönüp bu heykele karşı eğilirler.

İBRET VERİCİ BİR GARİBE: O suretin bulunduğu kumluk içine bütün canlıların kemiklerini koysan yedi gün sonra Allah'ın emriyle taş olur. Allah'ın acayip hikmetidir. Asvan'da Nil kenarında kale duvarı gibi öyle büyük taşlarla yapılmış bir duvar var ki, her biri hamam kubbesi kadardı. Birbirlerine demirlerle kenetlenmişlerdir. Vaktiyle öyle muazzam bir şehir imiş ki, hakkında Hazreti Ali'nin peygamberlerden naklettiği sözleri vardır. Cifr ilminde Hazreti Ali'nin sözü vardır. (Miftâhülcifr şeyh Allâme Kemaleddin Ebû Salim bin Talha) tarafından telif edilmiş olan muhtasar cifr kitabından nakledildi. (İrşâtı saat âhir zaman yakın olunca bu Asvan şehri, evvelce olduğu gibi mamur ola. Sonra dünya harap ola..)

.....

.....

Bu Asvan hakkında daha nice rümuzlar söylenmiştir. Çünkü yeryüzünde kurulan yedi şehirden biri Asvan'dır. Bu Asvan'da binlerce evliya, şehitler, Ashabı kiram gömülüdür. Hepsi için bir Yâsini şerif okuyup hediye ettim. Sonra Asvan'ın kıble tarafına Nil boyunca Haytulacuz sedlerini temaşa ederek şelâlelerin aralarında timsahlar görerek...

ŞELÂLELER BOĞAZI: Kolombo kalesinden beri üç yerde bu şelâle boğazlarını seyretmekteyiz. Fakat bu sonuncu şelâle hepsinden büyüktür. Burada Nil'in iki tarafı korkunç kayalıklardır. Burada gemiler yıldırım gibi Nil ile dağlardan uçar. Araplardan başka kimse bu akıntıya tahammül edemez. Tüccarlar dışarıya çıkıp karadan giderler. Burası çok dar bir boğazdır. Bir çevik adam, kayalardan kayalara atlayarak karşıdan öteki karşıya geçebilir. Vaktiyle bu boğaz kapalı iken Nil'in bir kolu Habeş iklimine, bir kolu Alevî vilâyeti içinden Kulzüm denizine dökülürmüş. Seyfi Zülyezen, Safvayim ve Mihrayim adlı kâhinlerle hendese ilmine göre dağları delip, Nil'i Mısır'a akıtmıştır. Bundan sonra Nil mamur olup, Habeş ve Mağrip toprakları harap oldu. Şelâlenin bu Asvan tarafı vaktiyle fevkalâde mamur imiş. Fakat Firavunlara ve kâhinlere Hazreti Mûsâ'nın bedduası ile «Küllü şey'in Hâlikün illâ vechehâ. Kasas. 88» harap olmuştur. Hâlen 200 mamur ev, 2 câmi vardır. Biri Seyf Zülyezen câmii, biri Hz. Ömer câmiidir. Nil'in müthiş gürültüsünden insanlar

birbirinin sesini işitemezler. Hele hakir müthiş hararette biraz istirahat edince serseme döndük. Bu ses ve Nil'in su serpintisinden kimse burada duramayıp göç ederler.

EBVAB KALESİ: Zülyezen yapısıdır. Nil'in doğusunda, Asvan tarafında, Boğaz ağzında yuvarlak bir kaledir. Karh Arap kabilesi oturur. İçinde 500 kadar hasır ev vardır. Vaktiyle buradan karşı kayalara zincir bağlayıp gelip geçen gemilerden baç alırlarmış. Buradan güneye taşlıklar içinde altı saat gittik.

KENUZEYN KABİLELERİ: Şeyh Ali Vâsıtî obasında misafir olduk. Bu kabile Asvan kenarında iki define bulup aralarında taksim ederler. Fakat diğer Arap kabileleri bunlara hücum ederler. Bunlar da onları oktan geçirirler. Bu yüzden «Kenuzeyn = iki define» kabilesi derler. Mâlikî mezhebindedirler. 7000 askerdir. O gece darı, deve eti, sütü yiyip içtik. Bu kabile mensupları bahadır kişilerdir. Habeş dağlarına giderler. Hayvanları çoktur. Buradan yine Nil kenarında beş saat gittik.

MİHRİYYE KABİLESİ: Şeyh Hamid Mihri obasında misafir olduk. Bunlar 1500 fakir, esmer renkli, çıplak urbanlardır. Avret yerlerini örtmek için yalnız küçük bir peştemalleri var. Haşır ve neşri inkâr ederler. O gece oradan kalkıp taşlar ve dar yollardan, hayvanlardaki yüklerimizi hademelerimiz yüklenerek, yaya geçtik. Bu yolu da Zülyezen açmış. İki saatte...

ASİ KELÂFİŞ KABİLELERİ: Arap dilinde (bir şey değildir) mânasınadır. Çadırları yoktur. Mağaralardadırlar. Şeyhleri Cadellâ bir mağara gösterdi. Girip sıcaktan kurtulduk. Bu kara taşlar arasında 3000 âsi kavimdir. Keçileri pek çoktur. Yedikleri darı, deve ve keçi etidir. Timsahı kebap edip yerler ve timsahın dişisi ile cima ederler. Timsahın ödünden Haraza taşı çıkarmış. Bu taşı elinde tutan, ehline kırk elli kere hizmet edermiş. Eğer kadın bu taşı elinde tutarsa iştihası sükûnet bulmazmış. Bu kavim, Habeş dağlarında fil ve gergedan avlarlar ve fildişi ve gergedan boynuzu satarlar.

Buradan güneye 11 saat gittik.

ABUHUR AŞİRETLERİ: 800 mezmum, müflis, çıplak siyah kavimdir. Aslâ din bilmezler. Bunlar da mağaralardadır. Burayı geçip beş saat gittik. Gece mehtepta, dermansız olarak...

SENYAL KABİLESİ: Geniş bir sahrada otururlar. 2000 müslüman kavimdir. Urban olduklarından avretlerinin yüzleri açıktır. Şeyhleri Abdülmecit bize derhal peynir, süt getirip üç koyunu boğazladı. Burada kırmızı şalvarlı bir Mısır atlısı gördük ki İbrim kulu imiş. Bize ekmek verdi. Çünkü peksimteimiz kalmamıştı. Taze can bulduk. Yedi günde şelâ-

le boğazları tamam olup İbrim Toprağına ayak bastık. Buradan sabahleyin güneye altı saat gittik.

KÜŞTAMİNE KÖYÜ: 200 kamış evlerdir. Halkı itaatlidir. Burası İbrim koluna aklamdır. Buradan güneye beş saat gittik.

KÜRT KÖYÜ: 70-80 kamış evlerdir. Bu da İbrim koluna aklamdır. Künez kavmi burada tamamdır. Aşağıya geçmezler. Buradan yeşillik sahalar geçip, lubye karpuzu yiyerek beş saat gittik.

İBRETNUMÂYİ SEBU': Burada Nil'in iki tarafında somaki mermerden binlercesi ayakta, binlercesi toprağa yıkılmış arslanlar gördük. Yine burada siyah kayalardan yapılmış deve gerdanlı yedi başlı ejder timsahları var. Görenin aklı başından gider. İnsan ne kadar korksa da yine seyreder. Fakat atlarımız bunları görünce kendilerini parçaladılar. Hazreti Mûsâ Firavunla burada cenk etmiş. Ve Firavunun kâhinlerinin arslan, kaplan, bebr, pelenk ve ejderhalarını Mûsâ'nın çatal başlı âsası, büyük bir yılan olup helâk etmiş. Burada gördüklerimiz, Mûsâ'nın âsasından kurtulanlar imiş. Sonra Allah'ın emriyle taş olmuşlar. Arapçada Subu', arslan demektir. Arapçada Arslanın 180 adı vardır.

Buradan Nil kenarında dört saat gittik.

ARAB VADİSİ: Geniş bir çimenlik sahradır. Bu çöl arapları burada her sene yedi gün alış veriş ederler. Buradan yine güneye dört saat gittik.

ESKİ VE BÜYÜK EZRAK ŞEHRİ

Cadı şehridir. Firavunun Ezrak casıdı yapısıdır. Kendisi bir mağarada yaşar. Sonra Zülyezeni zaptetmiş ve nice yüz bin yıl sahip olup, sonra Amr İbn Âs kıptiler elinden almıştır. Sonra Foncistan ve Berberistan kavimleri istilâ etmiştir. Süleyman han zamanında Hint ve Yemen fatihi Tavaşî Süleyman paşa, Ödemir oğlu Osman paşa eliyle Derr şehrini ve İbrim kalesini fethettirmiştir. İbrim sancağı tahtı olan Derr şehri Nil'in doğusunda 1200 evdir. Büyük saraylar yoktur. Çoğu kamıştandır. 26 mihraptır. Bu şehirde han ve hamam gibi imaret yoktur. Altı mektep, 7 sebil, 15 dükkân, 3 kahvehane ve bozahane vardır. Bu memlekette boza, harareti teskin eder. Burada herkes boza içerler. Ama halkının çoğu nefes darlığı çeker. İnsanlar kadid gibidir. Memleket çok sıcaktır.

Bu şehirdeki ziyaretlerden şeyh Her vardır. Burası cadı vilâyeti olduğundan kadınlarının sihri isyaniyle âdemi eşek yaparlar. Nice kimseler bu derde tutulup anırarak gezerler. Hattâ Haseki paşanın bir müteferrikası sihre yakalanıp kahve ve bozahanelerde halk arasında eşek gibi anırırdı.

Buradan üçüncü gün kalkıp Nil kenarında iki saat gittik.

ESKİ İBRİM KALESİ: Kıpti meliklerinden Mukavkis yapısıdır. Amr İbn Âs nice sahabelerle iki ay kuşatıp fethetmiştir. Beşken şeklinde küçük bir kaledir. Etrafı 800 adımdır. İçinde 80 ev ve Süleyman han câmii vardır.

Süleyman han asrında bu kaleyi Foncistan ve Berberistan melikleri zaptedip, sonra Mısır Valisi Tavaşi Süleyman paşa, Özdemir oğlu Osman paşayı gönderip zaptettirmiştir. Kalenin dizdarı ve 200 neferi vardır. Dizdarı Mısır müteferrikalarındandır. Şecaatli ve bahadır kavimdirler. Gece gündüz zenciler, Berberiler, Foncistan eşkiyası ile cenk ederler. Kalenin 40 adet Kolomborne topları vardır. Memleket çok sıcaktır ama insana dokunmaz. Fakat seher vakti soğuğundan çekinmelidir. Çoğu halk ishale müptelâdır ve ekseriya bundan ölürler. Darı ekmeği yemekle ancak ishalden kurtulurlar. Ayanının elbiseleri bir gömlek üstüne bir incecik bediyye şal kereke giyerler. Orta hallilerin belinde bir peştemal var.

Fukaraları bir futa tutunup çıplak gezerler. Kadınları siyah beyaz örtü örtünürler. Mahbup ve mahbubeleri yoktur. Çünkü hepsi yerli esmer renkli kimselerdir. Sivri sinek pek çoktur. Osmanlı Devletinde idam edilecek suçlular burada sürgün edilirler. İbrim tahammül edilemiyecek kadar sıcaktır. Onun için suçluları buraya sürerler. Güneyde Osmanlıların bu son sınırı bu İbrimdir. Burada ne bağ ne bahçe yoktur. Yalnız hurması, kavun ve karpuzu boldur. Bir kile darı 150 kile verir. Batlimos'a göre iklimi enlemi 20 derece 37 dakika, en uzun günü 13 saat 15 dakika, bu ikinci iklimin doğudan batıya uzunluğu 400 fersahtır. Enliliği 136 fersahtır.

Bu iklimde 17 büyük dağ vardır. 36 sonsuz sahra vardır. Hepsi vahşi hayvanlarla doludur. 200 şehir vardır. 50 si büyük şehirdir. Doğu tarafında büyük Hint ve Sind şehri Mansure, Hicaz, Kent, Arap yarımadası, Necid, Tehâme, Yesrip, Hicaz, Kulzum deryası karşısında Habeş Zeyla', Suvakin Berberistanda İbrim kalesi ve Donkola şehri.. Mağrip tarafında Portekiz kâfiri huduttur. Ve Bahri Muhit kenarıdır vesselâm.

Bu memleketleri eskiler dolaşıp usturlab ile irtifa alarak öğrenip Atlas Minor, coğrafya ve Pariyye ve Kolonye kitaplarında yazmışlardır.

Hakir de bütün gezdiğimiz memleketlerde ne gördümse papa Monte gibi dağları ve gölleriyle ve üstadımız Nakkaş Hikemi-zâde Ali beyden gördüğümüz gibi yazdık. Bu İbrim kuzeye yedi derece meyillidir vesselâm. Burada kâşif sarayında üç gün kalıp, erzakımızı alıp Foncistana gitmeye hazırlandık. Fonc beylerine, Foncistan melikine mektuplar alıp, o tarafa giden tüccarlarla arkadaş olduk. Berberistandan üç eşeğe binmiş cillap tüccarları beraber oldu. Say kasabasından 70 tüfenkli muhafız verildi. Böylece at, deve eşeğe binmiş 800 kişi olarak, İbrim'den çıktık.

YETMİŞ BİRİNCİ FASIL

İBRİM VİLÂYETİNDEN FONCİSTAN VİLÂYETİNE DOĞRU GİTTİĞİMİZ MENZİLLERDEKİ KALE, KÖY KASABA VE ŞEHİRLERİ BİRER BİRER BEYAN EDER

Evvelâ İbrim'den Nil kıyısında kuzeye gittik. Çünkü Nil burada kuzeye akar. Burada sekiz saat gittik.

VÂDİİ HALFA : Burada çadırlarımızı kurup o geceyi burada geçirdik. Bol miktarda Halfa otu vardır. Nil'in iki tarafında yüksek kayalar olduğundan burası gayet dar boğazdır. Şelâle gemileri de buradan yukarıya gidemezler. Başka türlü tennare gemileri vardır.

Buradan kalkıp sağa sola, bağlar, ormanlar içinden geçerek, Pelenk Bekr gibi vahşi hayvan korkusunu çekerek 18 saat o nıyâbanlar içinden geçtik ama, 6 gün aslâ güneş yüzü görmedik. Çünkü ok atsak geçmez meyveli ormanlardır. Çoğu Senc, Santa, Sindyan, Etle ve zekkum ağaçlarıdır. Yedinci gün...

OSMANLI HUDUDUNUN SONU SAY KALESİ : Nil içindeki bir adadadır. Ebrehe yapısıdır. 22 tarihinde Amr İbn Âs istilâ etmiş, sonra da Süleyman han zamanında Özdemir bey zaptetmiştir. Son Osmanlı hududu olduğundan Fonc ve Berberistan eşkiyalariyle cenk ederler. Nil burada bir göl gibi yayılmıştır. Kalesi dörtken şeklindedir. Bu şehri evvelâ tufandan sonra Nakravuş oğlu Melik Sa yaptırdı. Kale kapısında Melik Ebrehe'nin dev gibi bir sureti vardır. Hakiri dizdar evinde misafir ettiler. Allah'a şükür Anadolu adamı gördük diye hepsi sevindiler. Sonra bize verilen mektupları kale âyânına verdik. Sonra yaya olarak kaleyi gezdik. Dizarı ve 150 neferi, Mısır'ın yedi ocağından 300 müstahfızı ve mehterhanesi var. 70 Şahi topları olup 150 akçe kadılıktır. Kalesinde 300 kadar hasırdan ev Süleyman han câmii, Özdemir mescidi var. 3 kahve, 8 bozahanesi var. Kale dışında 150 hasır ev var. Bağ bahçe yok ama, bostanı çoktur. Kavunu, karpuzu, hıyarı, acuru, Abdüllâvisi çok olur. Toprağında altın elde edilir. Bir kile darıdan iki yüz kile darı alınır. Beni Halfa kabileleri asık suratlı, mezhepsiz kimselerdir. Buradan Habeş tahtı Musov'a 20 germe konaktır. Bütün menzillerde çöl, çöllerde arslan, kaplan, fil, gergedan, Zorenpa, ceyran, kepçe kuyruk, yaban koyunu, ukab, rengârenk eşekler ve korkunç hayvanlarla doludur. Hattâ fil büyüklüğünde üç arslan avlayıp kamıştan bir kulübede hapsetmişler. Ömrümde öyle korkunç arslan görmemiştim.

Bu şehrin havası çok güzeldir. Herkes gece dışarıda yatar. Buraya soğuk rüzgâr gelmez. Hep tiyab ve milîsi rüzgâr eser. Bu yüzden mahbup ve mahbubesi beğenilir. Keklik sekişli, gazal bakışlı, peri yüzlü dünya güzelleri bulunur ki, insan görünce vücuduna titreme gelir. Fakat büyücü avretleri meşhurdur. Ama büyücüleri Ezrak cadıları gibi değildir. O

memleketlerde insanı eşek gibi anırtırlar, küpleri, postları ve tenekeleri havada uçururlar. Buradan ötede Rum oğlanı aslâ yoktur.

Müstahfız askerler burada kalıp biz gitmek üzere vedalaşınca, bütün herkes toplanıp (Biz sizi Foncistan'a koyuvermeyiz, sana ve adamlarına zulüm olur. Adamların ve atların sıcaktan ve açlıktan helâk olur ve zenginlerden selâmetle gidemezsin. Elbette ne gitmek?!) diye rica ettiler. Hakir dedim ki: «Vallahi bir can kuşumu Allah'a emanet ettim. Hiçbir şeyden korkmam. Çünkü Cenabı Hak Kur'anı Kerîminde «velhâfizûne lihudûdillah. Tevbe, âyet 112» buyurmuştur. Kırk senedir seyahat ederim. Cuma geceleri hatmi şerifi terketmedim. Elbette geri dönmem. İbrahim paşaya eli boş dönsem ne cevap veririm?! Bu Foncistan padişahına yazılan mektupları nideyim? Ben Reşit ve Dimyat'ta Nil'in Akdeniz'e döküldüğünü görünce, Yarabbi bana Nil'in çıktığı yerleri de göster, diye dua etmiştim. Allah'a şükür duam kabul olup Say şehrine kadar gelmişken Mısır'a dönmem ihtimali yoktur. Elbette bana mektuplar ve namlı arkadaşlar verin, giderim» diye ısrar ettim. Derhal kale halkı birbirlerine rümuzlarla kaş göz işareti yaparak (Bizden gidenleri katlederler. Biz size ne muhafız, ne mektup veremeyiz. Bizim buradan güneye atımız işlemez) diye kat'î cevap verdiler. Ama hakirin de içine bir korku düştü. Biz hareket ederken yine 50 hecin üzerine binmiş yüz silâhlıyı yanımıza verdiler. Ve 4 hecin yükü yiyecek verdiler. Ve bizi korumaları için Foncistan tüccarlarına, şeyhlerine (buna bir zarar ederseniz biz de sizi kırarız, artık bu tarafa Berberî ve Fonc komazız) diye yazdılar. Ve yine hakire gizlice tenbih ettiler ki, (Sakın onlara güvenip gafil olma. Namaz kılarken birer birer kılın. Gece gündüz silâhlı nöbet bekleyin. Osmanlılar hep küme olun, onlara karışman) dediler.

Bu Sa şehrinde tufandan sonra Rahveni Hindi adlı bir kâhin Melik iken gayet yüksek bir sütun yaptırmış. Hâlâ eseri durur. Üzerine çeşitli madenlerden bir âyine düzmüş. Şehre gelen düşman askerlerini o âyine yakardı.

RAHVENİ HİNDİ BAHÇESİ: Nil içindeki bir adadır. Orada olan acayip ağaçlar, yemişler, meyveler, hoş sesli kuşların hesabını Allah bilir.

GARİP HİKMET: Burada Nil dörde ayrılıp ikisi Habeş toprağında Sabiyye diyarına, ikisi Berberistan'a akar. Hakir hepsinden de içtim. Habeş tarafına gidenin biri. Süt, biri demirhindi lezzetindedir. İkisi de müshildir. Berberistan'a akanların biri lâden gibi kokar, biri tuzlucadır. Allah her şeye kaadirdir.

ALLAH'IN DİĞER BİR YARATTIĞI: Say şehrinin Sabiyye tarafındaki dağlarda bir cins parlak, cilâlı, yuvarlak taş olur. Rahveni Hidi'nin yaptığı putların gözleridir derler. Aynussancur derler. O taraf halkı bu taşları suya korlarsa, su şarap olup içen sarhoş olur. Ama hakir o şarabı görmedim. Ama şehirde içenleri gördüm. Bu Say kalesine komşu Nazna-

rinte kaleli fonc kavminden 12 adam Lize arkadaş oldu. Şehir halkı bizimle 2 saat şehir dışına çıktı. Orada hepsi de vedalaşırken (Sakın kimseye inanma!) diye sıkı tenbih ettiler ve geri döndüler. Biz de iki menzil çöl içinde gittik.

MAĞRAKİ ADLI FONCİSTAN VİLÂYETİ: Bu kale artık Foncistan melikinin veziri Kör Hüseyin Kan'ın hükmündedir. Bu diyarda vezire (Kan) derler. Vaktiyle bu kaleyi Özdemir bey fethetmiş, fakat 40 gün sonra yine Fonc zencilerinin eline geçmiştir. Şimdi hâkimi Kelâbiş kabilesindendir. 17 bin askeri vardır. Kale dışında yaşarlar. 17 kaleye hâkimdir. Şimdi Hüseyin bey tarafından bu kaleye Atâullah Kan hâkimdir. Hüseyin beye mektuplarımız vardır deyince bize pek itibar etti. Kendisine de İbrim âyânının mektuplarını verdik. Bize iki fildişi hediye etti ki başımıza belâ oldu. Her biri ikişer yüz Mısır batmanı gelirdi. Bir kısım arkadaşlarımıza verip Say kalesine arkadaşlarımızı geri gönderdik. Bu Mağrak kalesi Nil kenarında küçük bir kaledir. Hutbeyi Foncistan meliki Sultan Kakan adına okuyorlar. Mâlikî mezhebindedirler. Sabahleyin bize elli hecinli tüfenkli süvari verdiler. Nil kıyısında güneye ormanlı yerler geçerek, iki gün zahmetler çekerek...

TİNNARE KALESİ: Fonc meliki hükmünde, Kör Hüseyin bey hâkimdir. Vaktiyle büyük şehir imiş. Kalesi Nil içinde bir adadır. Arkadaşlarımızı Nil'in doğusunda bırakıp bir Kıyasa gemi ile batıya kaleye geçip hâkimine vardık. Esmer renkli Salih adında biridir. Mektubunu verdik. Kale hâkiminin 800 askeri var. Ama reâyâsı 40 - 50 bin kara saçlı, kara Arap kavmidir. Hepsi mü'min Mâliki mezhebindedir. 2 câmii, 7 bozahanesi var. Halkın yalnız önlerinde ve arkalarında keçi derisi vardır. Vücutlarının gerisi çıplaktır. Hâkimi beyaz Boğası gömlek giymiş. Burada fildişi ve gergedan boynuzu çoktur. Buradan Nil'in doğusuna 4 saat gittik.

SESE KALESİ: Nil'in batısındadır. Hakir gemi ile geçip hâkimine vardık. Hâkime mektuplarını verdik, bize itibar etti. Kale bir yalçın kaya üzerinde idi. Top yok. Mancınıkları var. Hakir rica ettim...

MEL'UN NEMRUD'UN MENCENİKİ: Üç kantarlık bir taşı mancınıkla attılar. Şehrin dışındaki bostanlar içine düştü. Bir ikincisi Nil'in karşı tarafına düştü. Kalenin ta tepesinde iki yüksek sütun vardır. Bir takım ipler ve altında fil derisinden bir sofra gibi bir şey var. Bununla diledikleri tarafa iri taşlar atarlar. Fakat sabittir, başka yere gitmez. Fakat başka tarafa giden mancınıkları da vardır. Bundan başka silâhları ok, yay, kılıç, sapan, mızrak, çatal harbe ve fil kalkanı kullanırlar. Alçak boylu atları ve filleri var. Hicinleri çoktur, reâyâları 40-50 bin kara saçlı, esmer renkli, çıplak kimselerdir. Ancak avret yerleri örtülüdür. Fakat gayet dindardırlar. 2 câmi, yedi tekke, altı kahve ve bozahaneleri vardır. Bu sahralar hep Kör Hüseyin bey hükmündedir. Habeş Meliki

ile komşudur. Sese kalesi hâkimi bize 500 eli mızraklı piyade verdi. Üçüncü saatte...

KÜÇÜK MA'DİYEİ HAFİRE: Nil'in batısında bir kuledir. Buradan yine doğuya gidip Nil kenarında mamur köyler geçip, sekiz saatte...

BÜYÜK TAHT HAFİR KALESİ: Önce ileri adam gönderdik. (Kan'ın kaymakamı Dayimüddin bin atlı ile karşıladı. Nice toplar atıldı. Kör Hüseyin beyin sarayında kaldık. Bu kale Kör Hüseyin beyin tahtıdır. Ante yapısıdır.

Nil kenarındaki kapı üzerinde iri bir fil üzerine binmiş bir zenci sureti var. Halk Anterin suretidir derler. Kale içinde 100 kamıştan ve tuğla bina vardır. 20 mihraptır. Halkı Şafiidir. Çarşı içinde (Melik Seyfüddin Kakan câmii), (Melik Hâris Kakan câmii), (Melik Tübü' Kakan câmii), yeni yapılan (Kan Hüseyin bey câmii) vardır. Hutbe evvelâ Hakan Melik adına, sonra Hadımülharemeyn diye okunur. 50 zâviye, 2 han, 6 mektep, 20 sebil, bir küçük hamam, yüz kadar dükkân, on kahve 20 bozahane vardır. Çok emniyetli yerdir. Kalenin 700 askeri 50 bin reâyâsı vardır. Ziraatle geçinirler. Kalenin hâkimi her gün bol miktarda yiyecek verirdi. Bolluk şehirdir. Darı, hurma, kavun, karpuz çok olur. Atları kısa boyludur. Hesapsız develeri vardır. Koyun, keçi ve sığırları sayısızdır. Kan sarayında bir fil yavrusu vardır. Herkesle şakalaşır.

HAKİRİN ZİYARETİ: Şehrin dışında şeyh Nusreddin'i ziyaret ettim. Şehrin bağ ve bahçesi, hurması vardır. Ama başka meyveleri yoktur. Çok sıcaktır. Halkının ve kadınlarının renkleri siyahtır. Birer peştemal giyerler. Ayanları şal ihram giyerler. Burada üç gün kaldık. Bu sırada altı adet hicinli neccablar gelip mahkemeye gittiler. Hakir de kaymakam Dayimüddin ile mahkemeye vardık. Meğer Kör Hüseyin bey, Foncistan melikinin fermanı ile Foncistan diyarının melikleri üzerine yüz bin asker, 50 mancınık, 40 deve, zahire, 70 fil yüklü çadır ile sefere gidip, zahireleri kalmadığından Hakir kadısına ve kaymakamına sinbedeler (yani mühürlü emirler) gelip vilâyetten zahire toplattı, hakir dahi onlarla bile (beraber) gittim.

KANDİ KALESİ: Nil'in doğusundadır. Fonc vezirleri yapısı olduğu için Kand derler. Hâkimi 500 deve yükü zahire ve üç bin askerle bize katıldı. Sabahleyin çıktık.

KAVRİ KALESİ: Nil doğusunda Hüseyin bey hükmünde etrafı bir adım bir kaledir. 3 câmii, küçük bir hamamı, 600 kamıştan ev, 40 bin reâyâsı var. Kaymakamı Kemaleddin, 1000 deve yükü yiyecek ve 6 bin askerle bize katıldı. Buradan da Nil kıyısında 17 saat gidip sabahleyin.

SİNDİ KALESİ: Nil'in doğusunda altıgen şeklindedir. Evvelce büyük şehir imiş. Kalede 700 kamış ev, 7 câmi var. Halkı Şafii mezhebindedir. Burada Kör Hüseyin beyin hududu tamam olup, ötesi Foncistan

Melikinin dabiri, yani defterdarı hükmündedir. Bu şehrin çarşılarında fildişi, gergedan boynuzu, kiler derisi, abanoz ağacı dağlar gibi yığılır. Kale hâkimi (Kan Ali bey) bin deve yükü zahire ve iki bin çamapur askerle bize katıldı. Zenci askeri sahraları kapladı. Kan hâkimler hakire dediler ki; (Osmanlı hükümdarı bu kadar askere malik midir?) Hakir, (Bu kadar deve, bu kadar çıplak askerimiz yoktur. Fakat Al-i Osmanın deryalar gibi top, tüfenki, temiz askeri vardır) dedim. Onlar dediler ki: (Hele Kan Hüseyin bey askerine varalım. Derya gibi askeri orada gör) dediler. Bunların asker dedikleri çıplak, ellerinde bir parça ekmek kara bir sürüdür. Yüzbaşıları bunları kıçlarına fil S.....i vurarak götürürler. O kadar zayıftırlar ki derilerinden kemikleri görünür. Fakat çok çeviktirler ki, ceylana aman vermeyip yetişirler. Bu askerle bir gün gittik.

DANIKA SAHRASI MENZİLİ: Mahsuldar, snosuz bir sahradır. Burada çadırlarımızı kurduk. İkindi vakti batıdan bir kalabalık göründü. Bizim askere yaklaştılar. Meğer Berberistan meliki kırk bin Zâgî ve yüz bin cemali bâğî ile Hüseyin hanın imdadına gidermiş. Gece yarısına kadar geçip bize karşı bir göl kenarında durdular. Bizim kanlarla hakir de beraber Berberistan melikine karşı gittik. Kara şal bir çadır içinde beş on meşin yastık ve siyah kilimler ile süslenmiş. Bizi görünce ayağa kalkıp yer gösterdi. Çadırı önünde neft katran yakıp bize yemek verdi. Ellerini yıkamayıp birer mendille sildiler. Beyaz giyinmiş, başı açık, kâkülleri örülmüş nur yüzlü bir adamdı. Sonra hurma pekmezi şerbeti getirdiler. Ağaç kâselerden içtik. Kendi elindeki kâseyi hakire verdi. Biz de içtik. Hakirin kim olduğumu sordu. Onlar da Mısır vezirinden Foncistan melikine gider dediler. (Hiç bu Foncistan'a Mısır'dan beyaz adam geldiği yoktur. Sizin misafirinizdir. Hoş tutun, Foncistan melikine ulaştıralım) dedi. Çadırımıza geldik. Seher vakti hareket ettik. Üçüncü gün Nil kenarında..,

VERDAN KALESİNE: Vardık. Nil'in batısındadır. Foncistan meliki Dabiri'nin tahtıdır. 200 bin zengi, berberi, Fonc reâyâsı vardır. Hepsi Şâfiidir. 7 câmi, 40 zâviye vardır. Han, hamam, 600 dükkân vardır. Fakat zinetli değildir. Bostanları çoktur. Sıcağın şiddetinden âdemin beyni pişer. Burada kıbleye dönülünce güneş sağ omuz tarafından doğar. Habeş ile bu şehir arası 20 konaktır. Bu vilâyet Habeşistan ileri hattı üstüva (Ekvator) tarafına düşmüştür. Batı tarafı çok korkunç yerler olup, insandan eser yok, nihayetsiz sahra imiş. Fili kapıp havaya götüren ukab kuşları, gergedan ve kepçe kuyruk hayvanları var imiş. Fakat bir kısım cesur delikanlılar bu taraflarda fil ve gergedan avlarlarmış. Verdan hâkimi, 2000 deve yükü zahire, 10 bin asker ile bize katıldı. İnsan sesinden kös, gerke ve mikrefelerin sesinden dağ taş inledi. Böylece üç gün ve gece gittik ve Nil vâdisinde...

HANKOC BÜYÜK SAHRASI: Foncistan meliki Dabiri hükmündedir. Burada durduk ve sabahleyin sahranın doğusunda bir Allah Allah sadası koptu. Meğer (Kör Hüseyin Kan) ın ordusu burada beklermiş. Bizimle gelen kale beyleri hemen ilerlediler. Hakir de mektupları alıp onlarla beraber sahrada üç saat gidip, âdem deryası, deve kavgası içinde, sapanlı mızraklı askerleri geçtik. Bir çeşit asker içine girdik ki başlarının güzel kokusundan insanın dimağı kokulanır. Hepsi, başlarına zeytinyağı sürmüşler. Esmer renkli, şirin kavimdir. Meğer Kırmanka meliki yüz bin askerle imdada gelmiş. Onları da geçip bir kısım asker içine girdik ki Mısır ve Osmanlı askerlerine benzerler. Daha ileri gittik, çeşitli alaca çadırlar, altın toplu bir çadır ve namusiyeler göründü. Meğer (Hüseyin Kan) ın otağı imiş. Bütün kale kanlariyle giderken ben hepsinin önüne geçip terbiyelice yürüdüm. Bizi kapısında karşıladı. Müsafehadan sonra hakir dalkavukça tâzim edèrek diz dize oturduk. Hoş geldin diye Türkçe söyledi. Canım yerine geldi. Meğer gayet iyi Türkçe bilirmiş. Çünkü Asvan yanında Kelâfiş kabilesinden imiş. Fakir (Gazanız mübarek ola) dedim. Çok sevindi. Çay ve badyan getirtti. Birer fincan içtik. Sonra benimle gelen kale kanları birer birer el öptüler. (Tiz zahireleriniz gelsin, yarın sabah hareket edelim) dedi. Hakire hitaben (Gazaya sizi de götürürüz. Hayır makdem, safa geldin) dedi. Hakir Mısır cezirinin, Circe, Diru, İbrim ve Say âyanlarının mektuplarını verdim. Mektupları okundukta, derhal ayağa kalkıp elimi öpmek istedi. Razı olmadım. Derhal kethüdasına emir verdi. Bir çadır hazırladılar. Hakire bir şemame anber verdi. Hakir de koynumdan çıkarıp bir kaya sultan mikremesi verdim. Hemen başına sardı. (İnşallah uğurdur. Rum hediyesine malik olduk. Muzaffer oluruz inşallah) dedi. Kalkıp çadırlarına gittim. Hakir şeker ve lokum getirip bir kâse kokulu anber şerbeti içip safa etti. Sonra bir top sof ve iki dimyat alacası ve iki kavanoz Ribat şerbeti hediye edince pek memnun oldu. Bütün zahireleri askerine dağıttı. Sabah olunca borular, mikrefeler çalındı. Hareket olundu. Bu sırada bir file binmiş, beni çağırıp file binmek teklif etti. (Vallahi file hiç binmedim) deyince, derhal fil derisinden merdiveni koydu. Fil sırtındaki köşke çıktım. Orada kahvaltı ettik. Sonra diğer fillere binmiş ferdilanları yani, hanende ve sazendeleri fil başı beraber etti. Çalgılar çalarak, güzel şarkılar söyleyerek binlerce fil üzerine 300 mancınık, altı şahi top, yüz binlerce deve üstünde mühimmatlar ile Haluş sahrasını altı saatte geçtik.

TOMBOSU KALESİ: Nil içindeki bir adadır. Hâkimi Hüseyin paşadır. 2000 reâyâsı vardır. Kalede bir câmi vardır. Kale hâkimi 500 deve yükü zahire, on bin asker getirdi. Hüseyin Kan tarafından hakire bir fil hediye getirdiler. Bütün hademelerimizle beraber üstündeki köşke bindik. Şiddetli hararetten kurtulduk. Böylece dokuz saat Nil kenarında güneye gittik.

HİLTİ ŞÜKRAVİ KALESİ: Şeyh Şükravî hazretleri burada gömülüdür. Nil'in doğusunda bir kaledir. Fonc hükümetinde 50 bin reâyâsı vardır. Bir câmii vardır. Yine sabahleyin Nil boyunca on saat gittik.

HAFİRİ FONCİSTAN KALESİ: Nil'in doğusundadır. Câmii, bozahaneleri vardır. 60 bin reâyâsı, 1000 kale kulu vardır derler. Buradan yine Nil boyunca on saat gittik.

MEŞEV KALESİ: Batıda Fonc hükmündedir. Câmii, kadısı, kahve ve bozahanesi vardır. Bu kalenin karşısında...

TOMBUSO KALESİ: Doğudadır. Hâkimi Nasırüddin Tombol'dur. Tombol bir büyük kabile adıdır. Buradan batıya geçtik cilcaleler (tellâllar) bağırıp üç gün ve gece kalındı. Silâhlar dağıtıldı. Cenge hazır olundu. Dördüncü gün batıya yedi saat gittik.

FEYLE GÖLÜ: Kenarında durduk. Buradan yüz binlerce deve yükü su aldık. Buradan hareketle iki gün üç gece gittik.

İDRİSİN KASABASI: Doğusunda durup, filleri ve mancınıkları ileri koyup düşman tarafına gittiler. Hakir de Hüseyin Kan yanında Fâtiha okurdum. Bu sahrada dört saat gittik. Sahranın batısında dağı ve taşı tutmuş bir kara derya asker göründü. Meğer bunlar Foncistana tâbi Hardikan adlı ateşperest kavmin askeri imiş. Bizi görünce deniz gibi asker dağlardan bizim asker üzerine yürüdüler. Yaklaşınca bizim müslüman askerleri Allah Allah sesleriyle yedi koldan hücum eyledi. Tam yedi saat iki taraf birbirine girdi. İkindi üzeri düşman bozuldu. İslâm askeri takibe başladı. Hakir Hüseyin beye, (gazanız mübarek olsun) dedim. Sevincinden bütün malını dağıttı. Sabahleyin islâm askerini ateşperest vilâyetine yağmaya gönderdi.

FİRDANİYE KALESİ: Bu kale içinde bol erzak var. Hüseyin Kan askeriyle kaleye girdi. Bütün hazineyi zaptetti. Kendisi Hardo hanın sarayında oturdu. Mugan Sir·adlı kethüdasına sarayını verip adamlarımızla oturduk. Ama bu kavim kalenin içini o kadar harap ettiler ki, o kadar altın toprağı, fildişi, gergedan karnı mişk, zübat, kâküle, anber buldular ki hesabını Allah bilir. Altın, gümüş, kumaş bu memlekette pek az bulunur ve makbul değildir. Malları fil, at, deve, koyun, sığır, camustur. Mısır'ın keten bezi, mavi bez, ok, yay, kılıç, mızrak gibi şeyler makbuldür. Nuh'un evlâdından Kenan Nuh ile gemiye binip mürted oldu. Bu kale onun yapısıdır derler. Kalenin etrafı üç bin adımdır. Kalede bin kadar kârgir ev vardır, altları mahzendir. Mugan kavmi burada otururlar. Güneşperesttirler.

Bir ayda bu mahzenleri güçlükle zaptetti. Bu kalede aslâ kilise yoktur. Kale ortasında bir meydan vardır. Her sabah bütün ateşperestler orada ateş etrafına toplanıp secde ederler ve seher soğuğunda ısınıp giderler. Bu ateşgedeyi Berberiler, Fonciler, Kırmankiler, Kakaniler söndürdü-

ler ve üzerine o kadar küçük ve büyük abdestlerini yaptılar ki.. Esirler ağlarlardı. Sorduğumuzda (Bu ateşgede 3600 senedir sönmemiştir. İbadethanemiz bu Allah'ın nuru idi. Şimdi devrimiz tamam oldu.) dediler. Ama Muganların kilisesi yoktur. Hemen mağaralarının üzerinde bir sütun vardır. Sütunun batıya bakan bir oyulmuş mihrabı vardır. Mugan seher vakti bu sahraya toplanıp güneş görününce bir kere bu sütunda olan mihraba doğuya karşı secde ederler. Sonra elele verip oynarlar. Güneş battığı vakit de böyle ederler. Bu kalede bir ay kaldık. Asvan'a kadar ne kadar ateşperest. öküze tapan, file, güneşe tapan diyarlar varsa hepsini yağma ettirip İdris'in sahrası hesapsız ganimet malı ile doldu. Bir ay sonra etraftaki asker o kadar çok hayvan ve esirler ile geldiler ki... Sonra 1083 Recep ayında bu Firdani kalesi tamamen harap edilip, on bir saatte Nil kenarında Feyle gölü kenarında duruldu. Sonra yine şarka yedi saat gidildi. Burada üç gün kalındı. Herkes elindeki ganimet mallariyle memleketlerine gittiler.

Hakir Hüseyin Kan'a varıp, «Hamdi Hüdâ böyle gaza size nasip oldu. Biz de beraber bulunup iki ay hizmet ettik. Bundan sonra bize ivin veriniz. Frencistan melikine mektuplarını ve hediyelerini verelim» dedim, memnun olup dedi ki: «Ben sizin güzel muhabbetinizden, zarafetinizden haz edip size âşık olduk. Fakat şimdi size izin vermeyiz. Çünkü bu ateşperest Mugan vilâyetlerini harap ettik. Hepsi dağlara düşüp yol kesen eşkiya oldular. Etrafımızdaki diğer düşmanlarımız da ayak üzeredir. İnşallah vilâyetimize varalım. İki ay safa edip Foncistan mevsiminde gemiler ile sizi gönderelim» dedi.

Ama hakir bu nasihate aslâ kulak vermeyip ısrar ettim. Bu sırada beli zilli, eli mızraklı, başı ciğalı bir zenci gelip çadır içinde sıçrayıp Hüseyin Kan'ın önünde secde edip (Ya Sultanım, Berberistan Meliki geliyor) dedi. Hemen otak kapısı açıldı. Atı ile içeriye girdi.

Kanın yanında oturdu ve (hizmet ettik. Artık vilâyetimize gidelim. Belki düşman bize musallat olur. Bizi hatırdan çıkarman. İcabında yardımımıza yetişesiniz) dedi. Hüseyin Kan hemen hakire hitap edip:

(Allah işini kolay etti, işte Foncistan meliği yüz bin askerle gidiyor. Onlarla Berberistan'a git) dedikten sonra hakiri gösterip (bunları hoş tutup, Foncistan melikine gönderirseniz çok memnun kalırız) dedi. Berber meliği (başüstüne) deyip elimi öpmek istedi. Mâni oldum. Meğer bunların âdetine göre çok hürmet ettikleri misafirinin eli öpülürmüş. Melik Hüseyin Kan ile vedalaştı. Hakir çadırıma gittim. Bir saat sonra baktım ki Kan geliyor. Derhal can başıma sıçrayıp karşıladım. Çadıra elele tutuşarak girdik. Arkasından iki katar deve yükü hararlara doldurulmuş fildişi, gergedan boynuzu santa ve abanos ağaçları, on Hicin üzerinde 20 adet güzel kız, on hicin üzerinde 20 adet Mugan erkek çocuğu ihsan etti Tam yüz adet hicin tavusu, iki fil verdi. Hizmetçi olarak 50 zenci ve-

rip (bunlardan çok sakının, haindirler, kaçarlar. Geceleri Berber kavmine verin, onlar muhafaza ederler) dedi. Birer dab altın, tibri, on öküz boynuzu zübat, beş zübat kedisi kafesi ile, on kafes tutu, birer kutu anber, misk, panzehir, bir hicin yükü kâküle verdikten sonra (İnşallah dönüşte yine bize uğrarsınız) dedi.

Ertesi sabah Hüseyin Kan ile vedalaşıp, Berber reise çok tenbih etti. (Dairende kondur) deyip öpüşüp döndüler. Hakir Berberi Meliki ile atbaşı beraber giderek...

DİFNA KALESİ: Nil içindeki bir ada üzerindedir. Minaresiz, bir câmii vardır. Berberistan hükmünde olduğundan Berber melikine pek çok hediye getirdi. Bu diyarda en makbul hediye bezdir. O da Mısır'dan gelir. Buraların toprağı çok verimlidir ama, ahalisi hayvanlar gibi kuru koyu kimselerdir. Ziraat bilmezler. Buradan Nil boyunca güneye on saat gittik.

ARKU KALESİ: Bir ada üzerindedir. İçinde adam azdır. Ada tamamen abanos ormandır. Bunun hâkimi de hediyeler getirdi. Yine güneye 9 saat gittik.

BETNİ KALESİ: Bu da bir ada üzerinde Berberistan hükmündedir. Maliki mezhebindedirler. İmam Mâlik buraya, Kutbul Aktab Şeyh İzzeddin hazretlerini görmeye gelmişti. Hâlâ kalede gömülüdür. Kale içinde hiç kimse küçük ve büyük abdestini yapamaz. Üç dört gün dursa da kabız olur. Ta Nil kenarına varmayınca abdest bozamaz. Burada at, koyun ve deveden başka hayvan beslenmez. Çünkü diğerlerinin necaseti galizadır. Kimse burada fiili şeni yapamaz, haramî, zalim giremez. Hastaları abdest bozarsa micverlere edip, Nil'e dökerler. Buradan da Nil boyunca 8 saat gittik.

İNTİDA KALESİ: Nil'in batısında olup hâkimi Gürce Zengi'dir. Berberistan hükmündedir. Hediyelerle geldiler. Yine Nil kenarında on saat müthiş sıcaklarda gittik.

İRETİŞ KALESİ: 1000 askeri, 50 bin reâyâsı var. İmaretten eser yok. Hâkimi Fercun Berberidir. Buradan sonra beş saatte...

CEBRİYYE KALESİ: Ne geldik. Taş kaledir. İçinde üç yüz kadar kamıştan ev vardır. 500 Berber kavmi var. Kale dışındakilere Cebriyye kabileleri derler. Hepsi Cebri mezhebindedir. Beş vakit namazı aslâ kaçırmazlar. Beş vakti bir ezan ile kılarlar. Hangi tarafa olursa olsun secde ederler. Beş vakit namazı, 24 saatin istediği zamanında kılarlar. Namaz vakti bilmezler. Bazen beş vakit namazı bir kerede kılarlar. Kametleri de mükerrer değildir, tektir. Buradan 12 saatte...

HANNAK KALESİ: Ne gittik. Batıdadır. Kale dışında Mâliki ve Cebrî mezhebinde yüz bin reâya vardır. Bu Foncistan'da bunlar gibi fil ve deveye binen, cesur, kavim yoktur. Şeyhlerinin adı (Aşap bin Melik

Kakan) dır. Kale meliki (Hüseyin Fonci) Berberi melikine hediyeler getirdi. Oradan yedi saatte...

HANDEK KALESİ: Batıda küçük bir kaledir. Etrafında hendeği vardır. Kale içinde iki yüz kadar kamıştan ev vardır. Saçları iki yanlarında olup alınlarından enselerine kadar tıraş ederler. Bu kale hâkimi yüz tulum boza hediye getirdi. Buradan 12 saatte...

KULİ KALESİ: Nil yakınında üç yüz evli Berberidir. Hâkimi Süleyman bin Beşir'dir. Yüz koyun, beş deve, 70 tulum ekşimiş deve sütü, on deve yükü darı ekmeği getirdi. Buradan...

BAKAR KALESİ: Batıdadır. İçinde Berberiler oturur. Hâkimi Hüseyin Fonci'dir. Berber meliğine bir at, üç deve getirdi. Berber hâkiminin ganimet hayvanlarını bu sahraya otlamaya saldılar. Burada Donkola halkı gelip (Gazanız mübarek ola) diye hediyeler getirdiler. Gelen ulemaya ganimet malından beşer onar koyun ihsanda bulundu. Bundan bildim ki bu Berberi meliki hasistir. Ulemaya beşer koyun verdi. Halbuki o diyarda on koyun bir zira' astar bezine verilir. Bir zira bez ise Circe'de bir paredir. Her vakit az miktarda iyş ve nuş ederdi. Daima boza içip giderdi. Yine hakir ona bakmayıp onunla hoş geçinirim (Beyit):

Herkesin gerçeği görülünce değildir âlem
Mümkün oldukça geçinmek gerek amma âdem

Anlamınca bu gurbet diyarında tevazu gösterdim. Ertesi sabah bu kalabalık yine hareket etti. Melik de kendi adamlariyle 160 boy beyleri ve kale kanları köslerini çalarak Nil kenarında güneye 7 saat gittik.

BÜYÜK SUDAN ŞEHRİ, ESKİ TAHT, BERBERİSTAN'IN DONKOLA KALESİ: Kıpti tarihine göre Nuh Nebi 1000 sene yaşayıp tufandan sonra güzel bir yer bulmak için gezerken buralara gelir. Oğlu Ham'a bir kız verdi. Bir oğlu olup Donkol dediler. Bir gün Nuh, bütün kavim ve kabilesiyle Hami' ziyarete geldi. Hazreti Nuh bir aralık uyurken avret yeri açılır. Ham bunu görüp güler ve diğer kardeşleri Yaft ile Sam'a da gösterir. Onlar utanarak babalarının avret yerini örterler. Nuh uyanınca olayı öğrenir. Şöyle dua eder:

«İlâhi, dilerim ki Sam'ı uzun ömürlü et. Ondan üreyecek olanları cihanda serfiraz et» der, duası kabul olup bütün sultanlar, melikler ondan gelmiştir. Ham için de (Ham'ı da uzun ömürlü et. Fakat benim avret yerimi görüp örtmediği ve güldüğü için kendinin ve evlâtlarının avret yerleri ve vücutları üryan olsun. Dünyada yüzleri kara olup ahrette yüz aklığı ver) der. Ham, karısının ve çocuğunun yanında, babasının avret yerinin açıldığını anlatıp gülüşürken üçünün de yüzü kara olur. İşte bütün kara Arapların nesli bu Ham'dandır. Böylece Ham, (Siyahlar babası) oldu. Ham'dan sonra oğlu Donkol yerine geçip bu şehri yaptığı için bu isim verilmiştir. Ve zamanla (Esvedan - Siyahlar) kelimesinin başın-

daki (E) düşerek (Sudan) olmuştur. Ebrehe tahrip etmiştir. Kale içinde kerpiç ev, 7 câmi, 9 mescit, 6 mektep vardır. Kale dışında üç bin kadar çalıdan, kamıştan evler vardır. Câmilerinde evvelâ Foncistan padişahına, sonra Al-i Osmana dua ederler. Mâlikî mezhebindedirler. Aslâ yalan, arkadan söylemek bilmezler. Bütün askeri 60 bin olur. Fakat reâyâsı üç yüz bindir. Halk ticaret ve ziraatle meşguldür. Kedi eti yemek mübahtır. Bir kabilesi de sahralarda Zuraka (zürafa), fil, gergedan ve ceyran avlayıp, tırnakları çataldır diye yerler.

ZÜRAKA (ZÜRAFA) NIN VASIFLARI: Hattâ ev sahibimizin hademeleri bir züraka yavrusu avlayıp kebap ettiler. O kadar semiz idi ki... Biz de yedik. İnşaallah helâldir. Kitapta yerini görmedik. Zürafa at kadardır. Boş sığır derisi gibi, boynu uzun, başı keçi başı gibi, elma gözlü, deve kulaklı, gerdanından bir siyah çizgi dümmüne varıncaya kadar çekilmiştir. Kuyruğu sığır kuyruğu gibidir. Ön ayakları çok uzun, kıç ayakları çok kısadır. Şirin hayvandır. Ama tekmesi müthiştir. Bağdat ahusu gibi seğirtir. Koyun etinin mis gibi kokusu vardır. Çünkü buradaki otlar, hiçbir diyarda bulunmaz. Havasının güzelliğinden mahbup ve mahbubeleri lâtif ve zarif olur. Ama elbiseleri yoktur. Birer peştemal bürünürler. Hiddetli, fakat cesur adamlardır. Çok cemmâ kavimdir. Hasislik ve alçaklıklarından dünyayı gezerler, bedava yemek bulurlarsa yerler. Hâkimleri Hüseyin oğlu Muhammet'tir. Fonç padişahına tâbidir. Vilâyetleri çok emindir. Buralarda altın ve kuruş yoktur. Hiçbir imaret de yoktur. Maymun çoktur. Meyve yoktur. Karpuz kavun çoktur. Cuma günleri varoşta büyük pazar olur. Şehrin batısında...

ZEGAVE ŞEHRİ: Vardır. Evvelce büyük şehir imiş, ama görmedim. Bu Donkolda üç gün melik ile sohbetler ettik. Hâkim Hafir, Melik Kör Hüseyin Kanın ganimet malından alıp Foncistan padişahına gönderdiği hediyeleri Berberistan meliki hazır etti. Kendi malından da bin deve, 70 fil, bin sığır, 6 bin koyun, beş yüz ateşperest esir ve diğer hediyeler hazır etmeye başladı. Hakir orada görünmeyip şehirdeki ziyaretlere gittim. Burada Şeyh İbn İsa (bazı cuma geceleri nur yağar), sonra şeyh İbn Ebubekir, Ebulkasım, Şeyh Belil, Şeyh Gulamullah, himmetleri hazır ola... Bunları ziyaret ettik. Berberistan meliki evimize gelip bize şeref verdi. 12 deve siyah fildişi, çeşitli zahire, on heccan üzerinde 20 siyah gulam, 6 kadın, 10 tavus hicin, bir büyük hokka içinde Seylân, hademelerimize de üç hicin deve verdi ve özür diledi. Hakir de bir top, sof, iki destar, bir kalemkâr yastık, iki mendil verdiğimizde keyfinden oynadı. Sarayına gitti ve beş gayet güzel şirin kızlar, iki hicin fildişi, iki hicin yükü kakûle gönderd. Fonç padişahına gidecek hediyeler ve kendi tarafından gidecek hediyelere şehir kadısı Hamdullah hazretlerini on bin âdem ile beraber gitmeye memur etti.

Sabahleyin Melik ile vedalaşıp güneye Nil boyunca sekiz saat gittik

SURTANUSİ VASIFLARI: Nil içindeki bir adadaki kaledir. Donkola gibi kaya üzerinde değildir. Toprak üzerindedir. Foncistan hükmündedir. Dışarıda varoşu, câmileri vardır. 4 bin askerdir. Çoğu bizimle Firdaniye seferinde idiler. Burada çok timsah olur. Her an koyun, sığır, deve kapar. Her birinin boyu kırk elli zira'dır. Buradan say ağacı ormanlarında sekiz saat gittik.

İFRİTLER VADİSİ: Bu sahranın batı nihayetinde durduk.

ACAYİP VE GARİP CADI İFRİTİNİN TARİFİ: Bu garip şekiller bir yüksek tepenin üzerinde, etrafında kayalardan yapılmış sandalyeler olan bir meydandır. Meydanın nihayetinde yedi sütun birbirine bitişik dikilmiş. Her sütunun tepesine bir taş koymuşlar ve bu taşlarla sütunlar birbirine bağlanmış. Bu taş üzerine tunçtan kancık bir dev timsali etmişler. Başı göklerde, perçimleri fitile fitile, gözleri alev gibi yanar, kucağında tunçtan bir oğlan, ona süt verir. Memeleri Bağdat davulu kadar var. Sağ elini Nil'in geldiği güneye uzatıp gösterir şeklindedir. Ayakları, sütunlardan aşağıda sütunların temeline basmış durur. Ayağı önünde büyük bir havuz var. Asıl garibi şu ki, bu dişi devin gözlerinden akan kan, dizlerine, oradan ayak parmakları üzerine dökülür. Havuza dökülünce beyaz saf su olur. Temmuzda sarı renkte olup, hasta olanlar bundan bir kere içerse yirmi amel eder. Bütün ahlat sürüp çıkar. Yüzüne renk gelir. Fakat bizimle beraber gidenler hararetin şiddetinden üşüşüp öyle içtiler ki havuzu boşalttılar. Hakir de bir fincan içtim. Habeş'de Zeylâ limanında Portakal kâfiri bu sudan madenî kaplara doldurup Hindistan'a ve frengistana götürürler. Cüzzam hastasına, frengi illetine içirip şifayap ederlermiş. Fakat bu sahrada bu sütunlardan yüksek etrafta başka tepe yoktur ki, bu su devin içinden gözlerine nasıl girip, havuzu doldurur! Bu sütunlar üzerinde süryanî, Yunanca, timanî yazıları yazılmış durur. Ama güneydeki sütunun üzerinde kûfî yazı ile şu âyet «Yuhyi hâzillahu ba'de mevtihâ. Bakara 259» yazılıdır.

Buradan sabahleyin Nil boyunca güneye on bir saat gidip, hararetin şiddetinden kebap olduk.

KİLİSE HİSARI: Nil kenarında İbrim kalesinden sonra en methe değer budur. Azrak cadı yapısıdır. Tuğladır. Dört köşedir. İçinde 200 tuğla ev vardır. Kapılarının üzerinde timsah derileri mıhlanmıştır. Halkı esmer Berberilerdir. Bu kalenin batısında Hazreti Süleyman câmii, kilise biçiminde ve mihrabı Kudüs tarafına doğru olduğundan, bu kaleye bu isim verilmiştir.

ESKİ CAMİİN SIFATI: Bu câmiin yanında bir tatlı sulu göl vardır. Hazreti Süleyman, ins, cin ve hayvanlar ve kuşlarla tahtı üzerinde uçarken, bu göl üzerinden geçip, veziri Asaf Berhiya'ya, bazı müsahibi olan cin, peri ve devlere gölün adını sormuş, onlar da Karcalâika zeyd ezder-

sin? yani (Cennet kapısından gelir göl demektir) derler. Derhal Süleyman rüzgâra emreder, bütün mahlûklarla beraber inip buraya konar. Suyundan içen taze can bulur. Ve (Benim için buraya bir köşk ve bir câmi yapınız) der. Câmi yapılır. Hicretten sonra bu diyar halkı Müslüman olur. Bu câmiin, İstanbul'daki Ayasofya câmii kubbesinden iki kat yüksek altı adet kubbesi vardır. Ortasında da hepsine hâkim bir başka kubbe daha var imiş. Peygamberimizin doğduğu gece büyük kubbe yıkılmıştır. Çünkü bu câmi puthane idi. Câmiin iç ve dışında 1700 adet somaki kırmızı sütun vardır. Bu sütunların benzeri ancak İskenderiye, İstanbul, Atina ve Aydıncık'ta vardır. Çünkü Aydıncık şehrini de Süleyman Nebi Belkıs için yapmıştır. Hâlen haraptır. Bu câmiin uzunluğu ve enliliği beşer yüz germe adımdır. Bu suretle bu câmi Mekke'de, Şam'da, Mısır'da, İstanbul'da olan câmilerin hepsinden büyüktür. Çünkü mucize ile, ins ve cin tarafından yapılmıştır. Bu hakir yeryüzünde 48 sene dolaşıp, 17 padişahlık yer gezdim, böylesini görmedim. İç ve dışı gûya Hint sedefkârisi döşenmiştir. Döşemesine inci, sedef, akik, yeşim, firuze gibi kıymetli taşlar döşenmiştir. Duvarları kubbeye kadar rengârenk nakışlardır. Namaz kılanların rükû ve sücudları döşeme taşlarında görünür. Mihrabında Zebur âyetleri vardır. Ketebesi: (Asaf Berhiya.....) yazar. Altı kubbesinin içleri sırça taşlarla işlenmiştir. Ezanı dam üzerinde okunur. Minaresi yoktur. Câmi dışındaki taşların her biri ellişer zira'dır. İnsan eliyle bunları üstüste koymak mümkün değildir. Doğrusu dev işidir. Ama cemaati yoktur. Yılda bir kere gölü için güz mevsiminde yüz binlerce kişi toplanır. Kırk gece pazar olur. Hazreti Süleyman'ın içtiği sudur diye herkes gölün suyundan içip, hastalar şifa bulur.

Bu göl, 17 merhale yer kaplar. Ahalisi mâlikidir, ama âdem kavmi değildir. Buradan hareketle kilise kalesine gelip, sabahleyin Nil'in batısında...

ŞEYH DÜLİB ZİYARETİ: Ni geçip sekiz saatte müthiş sıcak altında iki yerde abanos ormanlarında dinlenip, akşam üzeri...

ABKUR KALESİNE: Geldik. Nil'in doğusunda dörtken şeklindedir. İçinde iki yüz kamış ev ve bir câmi vardır. Foncistana bağlıdır, hâkimi Gürce'dir. Ahalisi Berberidir. Esmer renklidirler. Buradan dört saat kuzeye gittik.

ARKI KÖYÜ: Kalesi yok, evleri çok. Dar bir câmii var. Burada Şeyh Kuramullahurrikâbi, Şeyh Hacı Macit, Şeyh Hacı Mahmut, Hacı Nekuz gömülüdür. Ruhlarına birer Fâtiha okuduk. Sonra Nil boyunca yedi viran kale geçip, filsiz, gergedansız, zürafasız, maymunsuz yollarda 10 saat gidip...

REBATI DEFFARE: Nil'in doğusundadır. Mısır padişahlarından Aybey, tebaasından yakınan Fonc padişahı sığınsın diye yaptırmıştır.

Etrafı 2000 adımdır. İçinde câmii, 300 berberi evi olup başka imareti yoktur. Buradan 16 saat gidip...

MELİK İDRİS KALESİ: Nil'in doğusunda küçük, viran bir kaledir. Etrafı üç bin adımdır. Bir câmiden başka imareti yoktur. Buradan altı saat Nil boyunca verimli sahalar geçerek...

HALFAHİ BÜYÜK ŞEHRİ: Nil'in doğusundadır. Bir câmiinden başka imareti yoktur. Ahalisi kara yüzlü, deve dudaklı berberilerdir. Bunlara başka Muh kavmi derler. Cebbar, meşale gözlü adamlardır. Oradan 18 saat giderek...

İLGUNU DONKOLA ŞEHRİ: Vaktiyle Berberistan meliki hükmünde imiş. Sonra Fonc sultanı istilâ etmiş. Şirin bir şehirdir. Fonclar kalesini yıkmışlar. Hâlâ Berberistan kavmi ah çekip (İlgun cenneti bizim olsa, ahret cenneti istemezdik) derler. Eskiden kalma imar eserleri insanı hayrete düşürür. Su ve havası fevkalâde güzeldir. Limon, turunç, hurması, çeşitli meyveleri çoktur. Halkı zayıf ve kara renklidir. Fakat çok tendürüst ve mücemma'dır.

HİKMETİ HÜDA: Havasının güzelliğinden kadınları ve hayvanları çift doğurur. Hayvanları her sene üç kere kuzular. Erkek ve kadınları on yaşında baliğ olur. Yedi, sekiz ayda ikiz doğurur. Ziraatleri darı ve arpadır. Develeri, sığır ve koyunları çoktur. Foncistan ve Berberistan, Sudan'da buradan başka yerde neft ve katran yoktur. Sıcak suları çoktur.

Bu eşhirden güneye dağlık, taşlık korkunç yollar geeçrek on sekiz saatte...

KOTERAY ŞEHRİ: Fonc hükmündedir. Nil'in doğusunda büyük bir şehir imiş. Eski binalarından şimdi 700 ev, bir câmi, üç adet âsi hurma ağacı kalmıştır. Buradan on saatte...

İDEY ŞEHRİ: Fonc hükmündedir. Burada doğudan batıya gemilerle geçip şehri temaşa ettik. Bu da eskiden büyük şehir imiş. Saray tak ve kubbe harabeleri var. Hâlen 2000 kadar Berberi evi var. Mâliki ve Cebrî mezhebi karışıktır. Şeyhleri Sait Câbiridir. 40 bin kavmi vardır. Hepsi şatır ve fettan kavimdir. Ahalisi darı, timsah, kedi, tilki, misk kedisi, Nil balığı yerler. Timsah yediklerinden cesur olup, bazen Berberilerle cenk edip galip gelirler. Yine Nil boyunca sekiz saat gittik.

HİLLETÜLMELİK KALESİ: Bir câmii, 600 kamış ev var. Burayı geçip beş saat gittik.

NOCİ ŞEHRİ: Fonc hudududur. Kalesi Santa ağaçlarındandır. İçi rıhtım dolma çimli topraktır. Bir câmii, iki yüz evi var. Buradan sabahleyin on saatte...

ARBACI KALESİ: Nil'in doğusunda, geniş otlaklı bir ovadır. Kalesi ağaçlardandır. Ağaçları birbirine bağlayıp içini çamur ve darı sapı ile

ve çimle rıhtım yapıp dolma duvarlı tuğla kaledir. Bu diyarda yapılar içinde iki üç bin yıllık ağaçlar vardır. Hiç çürümemişlerdir. Asi hurma, santa, etle, saç, zekkum, sindyan gibi ağaçlardan yapılmıştır. Kalenin etrafı bin adımdır. 700 kamış ev, bir câmi vardır. Dış varoşta 3000 kamış ve hasır ev, 7 câmi, 11 boza dükkânı vardır. Bostan çoktur. Şehirde vaktiyle Fonc melikinin veziri (Kan Pir) otururmuş. Hâlâ Foncistan melikinin kardeşi Kan Cercis'tir. 40 bin askeri, altı yüz bin reâyâsı vardır. Hâkir Hüseyin Kanın selâmını söyledim. Gaza ahvalini anlatınca secdei şükrana kapandı. Bu arada hakir de bir kavanoz mümessek hummas şerbeti, bir mendil, don ve gömlek verdim. Çok memnun oldu. Gayet helte, yâni uğuz adam.

ONUN ACAYİP SÖZÜ : Bu Kan cercis bizi gördüğü vakit evvelâ bir köşeye gizlendi. Tercümanı çağırıp (Bu çiğ adamlar nedir!) dedi. Onlar da (Mısır vezirinden kardeşiniz Fonc sultanına giderler) dediler. O vakit (Ya bunlar böyle aktır, yüzlerinin derisini yüzenlerden şikâyete mi geldi? Bunları böyle beyaz, çiy idenin hakkından gelinsin!) dedi. Hakir hayret ettim ve tercümana dedim ki:

«Biz Mekke ve Medine sultanı, Kostantiniyye Kayseri Sultan Mehmet han kullarındanız. O diyarlar kavmi bizim gibi beyaz olur. Adetullah böyledir. Bu Berberistan, Sudan ve Foncistan halkı Ham evlâdındandır. Hepsi sizin gibi yüzleri, gözleri bile böyle karadır. Allah sizi öyle siyah, bizi böyle beyaz yaratmış. Yoksa bizim yüzümüzün derisini kimse yüzmedi. Öyle olsa yüzümüzden kan akardı. Yüzümüz ki cihanda akdır...»

Vaiz gibi sözler ettim. Tercüman bunları ona nakledince, (Ala lellâ alâ lellâ) diye hayrette kaldı. Sonra yanındaki siyah adamlara hitap edip:

«Siz bunlar gibi pişmemiş çiy adamlar gördünüz mü?»

Diye sordu. Hele Mısır ve Cezayir'e seyahat etmiş bir Berberi adam «Allah ömrünü ziyade etsin, ben Mısır kavmini böyle pişmemiş, çiy gördüm. Çünkü o diyarda böyle şiddetli sıcak olmaz. Onun için çiy kalırlar» deyince hakirin aklı başından gitti. Ya şimdi burada (Bizi çıplak edip, güneşe koyun, birkaç gün pişsin) derse cızbız kebabı gibi pişeriz. Allah'ım sana sığındım, diye, Ya Hafız esmaları çektim. Hamdolsun böyle kötü bir iş yapmadı. Ama yerinden kalkıp hakire doğru geldi. Fakir de ayağa kalktım. Ama gözlerim adamlarımda idi. Derhal müsahipleriyle yanıma gelip:

«Görelim ne şekil elbise giyer» diye kuşağını çözdürmeye ısrar etti. «Görelim vücudu da böyle yüzü gibi çiy midir, görelim» dedi. Hakirin dibelek aklı perişan olup, iki kollarımı dirseklerime kadar açıp gösterdim. Buna kanaat etmedi. «Elbette kuşağını çöz, vücudunu görelim» diye olmayacak teklifte bulundu. Can başıma sıçradı. Hakir hiddetlendim. Aklıma gelirdi ki «Elbette bunlar bizi çıplak yapıp güneşte pişirirler» diye

korkardım. Ve bir (Medet hay) diye feryat ederdim. Donkol'dan Habeşli âdemler:

«Yan Kan Cercis, bunlar Rum kavmidir. Bunlar böyle sözleri, teklifleri görmemişler ve işitmemişlerdir. Bunlar, elbiselerinizi çöz deyince, mal ve minallerini yağma edeceğinizi zannederler. İşte adamlarının bellerinde üçer dörder tabancaları var. Şimdi bu şehirde bir kılıç pazarı olursa, sonra kardeşiniz Melik Kakan'a ne cevap verirsin?»

Deyince yerine geçip güldü. Bizi yanına çağırdı. Hakir biraz naz ettim. Sonra diz dize oturduk. Özür diledi:

«Uzun ömrüm içinde bu diyarda sizin gibi çiy adam görmedim. Onun için görelim diye ısrar ettim. Yoksa hâşâ ve kellâ bizim size kastımız yoktur.»

Diye kalkıp elimizi öpmek istedi. Ve yine «Başınızdan sarığınızı bozunuz görelim» dedi. Bildim ki bu adamda delilik alâmeti vardır. Deli ile sohbet etmek divaneliktir deyip «bizim sarığımızın böyle uzun olmasının sebebi, Allah uğrunda şehit olduğumuz vakit kefen olsun diyedir. Muhammed alâmetidir. Bu müslümanların ırzıdır. Bunu bozmak ırz bozmaktır» diye destarımızı bozmadım. Derhal meşin yastık arkasından altı şemame beyaz anber, bir torba öd, iki torba akik, mercan, iki siyah bâkire, sekiz adet esmer renkli gulam verdi. Hakir de ona bir fil verdim. Çok memnun oldu. Ama hakir ondan fazla memnun oldum. Çünkü filler her gün yüzer deve yükü ot ve Nil nehrinin gûya yarısını içerlerdi.

Buradan üçüncü günde kendisi ile vedalaşıp Nil boyunca Foncistana on iki saat gittik.

İTŞAN KALESİ: Nil'in batısındadır. İçinde altı yüz çalaş palaş ev vardır. Hâkimi, Rumlu Kara Ali Çelebi, Tophanede bir Habeş cariyesinden doğmuş, yârândan temiz bir Çelebi idi. Zeylâ' şehrine giderken, gençliğinde Fonc'a esir olup, elli senedir kurtulamamış. Çoluk çocuk sahibi olmuş. Ahlâklı, âşık Şeyda can idi. Şehrin câmii, kahvehane, pazar yerlerini gezdik. Dış bostanlarında kavun karpuz fasılları ettik.

ACINACAK HAL: Bu hakir seyyâhı âlem, nedimi beni âdem evliyâyı gülşeni dünyayı dolaşıp bu karalar diyarına gelip, bu Itşan şehrinin köşe ve pazarını seyrederken kölelerimden Kâzım ve Söhrab etrafı gözetlemekte idiler. Çünkü bir an gözcüsüz durmazdım. (Ağa iki adam gelmektedir) dediler. (Silâhlarınızla dikkat ediniz) diyerek karpuz yemeye devam ettim. (İşte geldiler. İkisi de beyaz adamlar ama, bindikleri hayvanı aslâ gördüğümüz yoktur) deyince bir nefeste hakir ayağa kalktım. Baktım gördüm ki Bektaşilerden iki kalender... Yakına gelince sûre üfleyip muaşşer makamından zemzemeler edip ferah surlerini çalarak yanıma gelip, selâmdan sonra bindikleri Dabbelerden indiler. Birbirimizle öpüştük. Oturdular. Hakir gulamlarıma (Şu âşıkların ellerindeki hayvanları alıp gezdirin) dedim. (Hayır, bu hayvanlar canlı kısmından, canı ve

kanı çıkmış hayvan eti yiyen insanın yanına varmazlar ve öyle kimseler dahi gelemezler) dediler. (Ya!) diye hayret ettim. Birinin bir heybetli gergedanı idi.

GERGEDAN HAKKINDA: Yanlarında dabbetülarz gibi gayet yağlı iri, semiz atları var. Derisi sığır tüylüdür. Kulağı dibinden ve sırtından dümmünedek siyah tüyler var. Başı at başı gibi, gözleri elma gibi dışarıda, yuvarlak ve sürmeli gözleri var. At gibi iki kulaklıdır. Dibi gayet kalındır. Ucu biraz yuvarlaktır. Boyu beş karıştır. Gözlerinin yanlarında pınar yerinde ta burnundan girip çıkan rüzgâr yeri başkadır. Kulakları geniştir. Dişleri at gibidir. Fakat iki dişi yanından birer karış uzun yerlerinden dışarı çıkmışlardır. Gerdanı gayet kısadır. Yelesi yerde sürünür. Perçemi yoktur. Karnı, hürevanî küp kadardır. Hayaları yine at gibi. Ayakları kısa, kalın, çatal tırnaklıdır. Kuyruğu üç at kuyruğu gibi kalındır. İnce tüylü dümmü temizdir. O kadar kuvvetlidir ki file boynuzu ile vurup boynunda kalınmış. Çünkü boynuzu havaya doğru eğricedir. Akıl edip filin leşini çıkarmadığından sonunda filin yağı gözünü kör eder ve ölümü bu yüzden olurmuş.

KAZIK BOYNUZ DARBESİNİN TARİFİ: Arapçada (kara katırı) derler, katırdan fazla farkı yoktur. Fakat kulakları dibinde boğum boğum iki siyah ince boynuzları vardır. Uçları nişeter gibidir. Tırnakları çataldır. Yenilmesi helâldır. Çok çeviktir. İki senede bir doğururmuş. Bu âşıklar bunları kendilerine alıştırıp, sırtlarına palanlar vurup binerler. Bunlarla bostanda sohbet ettik. Deve eti ve tavuğumuz bulunup (yemeğin hayırlısı hazır olandır) diye teklif ettik. Onlar (Biz yedi senedir canlı eti yemeyiz) diye ağladılar. Sebebini sordum. (Vaktiyle Hint gemileriyle Habeş'e giderken Portakal kâfirleri biz üç arkadaşı esir edip anbara koydular. Bir arkadaşımız öldü. Tam bir ay bize o ölmüş arkadaşımızın etini yedirdiler. Sonra bir fırtınada gemimiz parçalandı. Biz de bir dağa kaçtık. O zamandan beri canlı mahlûk eti yemeyiz) dediler ve (ertesi gün bu hayvanlar yanımıza gelip bize alıştılar. Yedi yıldan beri bu hayvanlarla serseri gezediz. Bir selâmete çıkamadık. Bu kara zenciler içinde kaldık. Çiy adam diye bizimle alay ederler.) diye şikâyet ettiler. Arpa ekmeği, kavun karpuz yediler. Meğer yedi aydır hayvanlarla beraber otlarlarmış. Hakir (hangi bağın gülüsünüz, nerede doğdunuz!) dedim. (Konya'nın Larende şehrindeniz) dediler. (Şehrinizi gezip Mevlânâ câmiini ve Karamanoğlu Yakup ve İbrahim'in medreselerini seyrettim) deyince memnun oldular. Hemen onlara dedim ki:

«Ey dostlar, eğer selâmete çıkmak isterseniz bizden ayrılman.. Allahın emriyle sizi Mısır'a çıkaram» dedim. Birbirimizle ekmek parçası verip dünya ve ahret kardeş olduk. Bostandan kalkıp konağımıza gelerek bunlara da yer gösterdim. İsimlerini sordum. Biri Seyyid Nimetullah, bi-

ri Seyyid Hayrullah dedi, birer kat elbise vermek istedim. (Biz dünya ciğasını kabul etmeyiz) dediler. Hemen (evvelür refik sümmettedârik) anlamınca İtşan'dan kalkıp sıcaktan büyük zahmet çekerek...

BAKİS KALESİ: Ne on saatte geldik. Nil'in batısındadır. Evleri ahşaptır. Bir câmii var. Buradan kalkıp o müthiş sıcakta yedi saatte...

HİLLETÜR RİKÂBİ KALESİ: Nil'in doğusunda, bir câmii vardır. Oradan dokuz saatte Nil kenarında gidip...

HİLLETÜL CÜNDİ SEVR HİSARI: Hâkimine Cündü Sevr derler. Batıdadır. Kale içinde bin adet kamıştan Berberi evleri, bir câmii vardır. Bu kaleden Fonc padişahına müjdeciler ve bizim adamlarımız gitti. Mısır valisi efendimiz Kethüda İbrahim paşanın Foncistan melikine verdiği bir sade yelkendüz atı bir gulamımızın yedeğine verdim. Sırmalı kadife eğer ve divan rahtlı bir atı da bir gulamımın yedeğine verdim. On adet şerbet kâsesini bir kahve tepsisi içine koydum. Üç deste kemik gezli, müzehhep gezli ve küçügen oklarını birer ipek mendile sarıp hademelerime verdim. Üç pervane yaylarını da birer ipek mendile sardım. Hademelerime süslü elbiseler giydirdim, hecinlerini süsledim. Mektupları atlas kese içinde önümüzde bir adamımız götürürdü. Nil kenarında altı saat gittik. İleriden bir toz kalktı. Binlerce ata, file, eşeğe binmiş kimseler karşılamaya geldiler. Onlarla selâmlaşıp atbaşı beraber bir saat daha gittik. Nil kenarında yetmiş seksen çadır göründü. Veziri dedi ki:

— Bizzat sultan sizi karşılamaya çıktı. Orada cenabınızı beklerler.

Dedi. Aslâ tertibimizi bozmadan hediyeleri geriye bırakıp, Berberistan kadısı ile atbaşı beraber otağına vardık. Adap üzere iki elimiz göğsümüzde varırken, hemen yerinden sıçrayıp hakire geldi. Hemen hakir tevazu meskenet ile:

— Esselâmünaleyküm sultan Sudan! dedim. O da:

— Aleyküm selâm Huddâmı Âli Osman!

Deyip elime yapıştı. Öpüşerek, gülüşerek, hakiri yanına dizdize etti. Sonra meydana sofra geldi. Yemek yedikten sonra ellerimizi leğen ibrik ve sabunla yıkadık. Sonra bir siyah gulam sultanın huzuruna bir hokka ile bir şey getirdi. Sultan alıp eline, yüzüne gözüne sürünce otağın içi misk gibi koktu. Sonra işaret etti. Hokkayı bana da getirdiler. Onun gibi yaptım. Bir beyaz toz... Ben hayret edince, tercüman vasıtasiyle:

— Tabur ıtrı derler, dedi.

Sonra vezir Kanfi gelip melikin kulağına bir şey söyledi. O da tercüman vasıtasiyle (getirdiğiniz hediyeler adamlarınızla önümüzden sıra ile geçsinler) dedi. Hemen dört taraftan tokmaklar vuruldu. Alaylarımız sultan önüne sıra ile geldi. Benim atım yedek edip, biz sultan ile bir file bindik. Köşkünde yedi kişi idik. Üç saat böylece gittik. Sennare şehri yakın olunca, yolun iki tarafında adam deryası oldu. Sultanı görünce âdeta secde ederlerdi. Kaleden toplar atıldı. Şehre girince büyük divan ol-

du. Sultan tahtına oturunca evvelâ mektupları verdim. Divan efendisi okudu. Tahtından kalkıp elimi eline alıp taht üzerine oturmamı teklif etti. Hakir (haddim değildir) dedim. Mektupları öpüp koynuna kodu. Sonra diğer hediyeleri huzuruna koydum. Yaylardan ve kâselerden pek memnun olup safasından hepsine birer birer bakıp hayret ederdi.

— Böyle kıymetli şeyi âdem düşmana atar mı? dedi. Cevap verdim:

— Padişahların âletleri de şahane gerektir. Gaza sırasında baş kurtarır, dedim.

Bu sözünü biraz hasisliğine verdim. Sonra yelkenduz atı getirdim. Ondan da cihan kadar memnun oldu. Temiz örtüsü ile koca doru atı getirttim. İki tarafından hademeler yaka paça çekerlerdi. Zencileri görüp öyle bir kişnedi ki, görenler hayran kaldı. Sultan bu boy ve bosu ile, bu kadar kıymetli takım ile görünce tam iki saat baktı. Sonra ezanlar okundu. Bize sarayında Nil kenarında bir konak verdi. Bütün adamlarımızla 1083 şabanının yirminci günü Sennareye girdik.

SUDAN VİLÂYETİ, FONCİSTAN TAHTI SENNARE KALESİ: Ertesi sabah melike, Kör Hüseyin Kan'ın hediyelerini teslim ettiler. Divandan sonra melik ile yemek yedik. Evvelâ arpa ekmeği ile Zateri Halil geldi. Sonra koyun kebabı, ceyran, deve eti, deve sütü, darı yerler vesselâm. Başka yemek bilmezler. Pirinç, mercimek Mısır'dan, Circe'den gelir. Ramazan gelince pilâv, kabak kurbas ve karnebit pişirirler. Huzuruna beş çeşit yemek 200 Sudan tabakları ile gelir.

Sultan Halûk, tatlı sözlü genç şeyh şeklinde, esmer renkli, boyu orta, başında beyaz destar olup daima ibadetle meşguldür. Ama divan günleri ağzını ve burnunu bağlar. Huzuruna gelen şakileri yüzü koyun yatırıp dâva eder. Şikâyetçi de gelip yüzü koyun yatar. Kadı dâvayı dinler. Kadılarının adı Şefiüddin, veziri Kanfir'dir. Defterdarı Dabir Kan, kâtibi Berrani Kan'dır. Şehir hâkimi Sindim'dir. Bevvapları hacıdır. Asker taifesi Selâmdır. Üç yüz bin kara zenciye maliktir. Reâyâsının hesabını Allah bilir. Hastalık nedir bilmeyip yaşarlar. Şehirde Şafii, Mâlikî, Hanbelî şeyhleri vardır. Fakat hanefî müftüsü yoktur. Bunların gösterişleri yoktur. İpek giymezler. Âyan, beyaz gömlek, beyaz destar giyerler. Orta hallileri baş ayak çıplak gezerler. Bir adamı öldürmek icap etse bütün âyân konuşup ya katl veya sürgün ederler. Divana kadın gelse, melikin yanındaki kafesten halini anlatır. Misafire gayet itibar ederler. Vilâyetlerinde 645 şehir, 1500 kale, yetmiş dağ, üç yüz sahra, 30 göl, 40 türlü maden vardır. Bilhassa altın kumlar arasında bulunur. Fakat yılan gibi bekleyenleri vardır. Zehiriyle adamı helâk eder. Yine böyle iken seher vakti yılanlar dermansız iken altın toplayıp kaçarlar. Gümüş, bakır, demir, kurşun, neft, katran, cam tozu, alçı taşı, kilermani, kükürt boldur. Hayvanlar gibi bekâr hovarda kavmi vardır.

SUDAN HUDUDU: 40 merhale kuzeyinde Habeş, 10 merhale doğuda Dumbiyye Sultan, iki aylık güneyde kırmanga meliki ki, Nil'in çıktığı yerdir, üç aylık batıda Beganske meliki, 6 merhale yıldız tarafında Berberistan meliki ile huduttur. Bütün reâyâları Berberilerle karışıktır. Nil'in doğusunda Alevî meliki ile huduttur. Burada Yahudî, Hıristiyan, kıpti, rum, ermeni, frenk, kızılbaş, Hint, Sint, Ervam kavmi yoktur. Ateşperesttirler. Habeşe ticaret için gidip gelirler. Firdan vilâyeti ki orada Mugan kavmi vardır, Sudan hükmündedir. Hepsi kadit kimselerdir. Çevik, Cemma, hararete tahammülleri çoktur. Çırıl çıplak gezerler. Kumaş nevinden bir şey yoktur. Altın, kuruş ta yoktur. Muhtaç da değillerdir. Gelen malları, kendi mallariyle değişirler. Tibrleri çoktur, ama kal edip altın haline getiremezler. Onun için paraları yoktur. Cuma hutbelerinde Arapça salâvattan sonra;

«Sâhibül bilâd vessudan vâsilül büldan essultan Kakan ibn Gulâm Mehemmed Kakan, ibn İdris Kakan mevlânâ Sâhibülharemeyn Mehemmed eyyedehullah saltanatehümâ ilâ inkırazüddevran».

Deyip, müezzinler kamet edip iki rekât cuma namazını kılıp câmiden çıkarlar. Sünnetleri aslâ kılmazlar. Nikâh, Melik huzurunda kıyılır. Meliklerine peygamber gibi itibar ederler. Melikleri câmie yayan gider. Nâlınını kendi eliyle alır. O kadar mütevazidir.

SUDAN TAHTI SÜNNARE ŞEHRİ: Nil'in batısında, Sudan toprağında, geniş bir sahrada büyük bir kaledir. (Halha Kan Melik) yapısıdır. Hendeği yoktur. İbrim'den beri gördüğümüz kalelerin en büyüğüdür. Ve Foncistanın tahtıdır. Etrafı üç bin adımdır. Tuğla yapıdır. İçeride (Kakan İdris Câmii) ve minaresi vardır. İki bin bağsız bahçesiz ev vardır. Melik sarayı, Nil kenarında havadar saraydır. Bir hamamı, Nil kenarında bahçesi vardır. Batıdaki varoşunda 6000 hasır ev vardır. Sahrada oturan adamları çoktur. Rum kalesi gibi dizdarı neferleri yoktur. 50 şahî topu vardır. Ama atmaya cesaret edemezler. Gayet evhamlı kavimdir. Bizim Ramazan hilâlinde hakire rağmen bütün toplarını atıp, neft ve katran yakıp dünyayı süslediler.

Mendebiyye zencileri bu şehri yağmaya gelirler. Berberiler Mendebiyyelerden çok korkarlar. Ama müslüman değillerdir. Aşağı varoşta 7 câmi, halaştan 40 mescit, halaştan 300 dükkân ve birçok kahvehane ve bozahaneleri vardır. Büyük bina yoktur. Bu şehirde bakla kadar taş yoktur. Toprağı o kadar güzeldir ki Çin fağfuru yapılmak mümkündür.

Çok verimlidir. Bir kile darıdan 500 kile alınır. Arpa buğday da öyledir. Limonu, turuncu, bostanları çoktur. Siyah renkli mahbup ve mahbubeleri hesapsızdır. Deve dudaklı, asık suratlı zenci görünüşlü ola... Hayır öyle değildir. Öyle nerm ve ram gül dudaklı mahbup, şiveli yürüyüşlü kızlar var ki, her biri âşık gönlünü yaralar. Malikî mezhebinde görüp almak câizdir. Ulemaları zayıf bir ihtimalle müt'a nikâhına müsaade et-

mişler. Bir iki hafta avreti müt'a nikâhı ile istimal edip, bir zira' bez nikâhını verip boşarsın. Ama mahbubeleri üryan, esmer renkli, gılmanları bir fula muhtaç. Bir ıplik dersen üç dört gün hizmet eder. Ama gazaba gelince bir anda ateş parçası kesilirler. Bu kavim, Denkola, Donkola, Afnu, Bornu, Kırmanka, Beganski kavimleri gibi çirkin suratlı değildir. Gayet mevzun, şirin yüzlü, şirin sözlü, nüktedan, hokka gibi ağızlı, hurma burunlu, incir ağızlı, siyah yüzleriyle gül dudaklar arasında parlak dişlidirler. En zenginlerinin belinde bir ceylan derisi, koyun sahtiyanı, kenarlarında rengârenk boncuklar ile süslüdür. Bunlar da şiddetli kıştadır. Başka zamanda üryan gezerler. Ayaklarına ve kollarına yirmişer otuzar sırçadan halhalları geçirirler. Lisanları Hazreti İdris'ten beri İberi dilidir.

İBERİ DİLİ: Evvelâ hesapları: Telu 1, endi 2, yasgı 3, Dakı 4, Okuva 5, araskı 6, likar 7, tolur 8, sakı 9, rakı 10.

Kakan melikin şiiridir.

Çaçalkadan: güzel olanı, ile tesani: sever kul anı, açlı fetan: Canımın canı, Kaablı cıdan: görsen ben anı çatan bolanı: öpsem civanı.

Kasklı cemmac: Koynuma alsam, acamcı kamac: sîneme sarsam, Dal baladı: şahıma emsem, pebele kadı: boynuma alsam, Bakablı memnac· siyah kolunu (üçüncü mısra' tamam).

Melmei çaltamet: benim o yar, çeçelsi kaltan: dünyada varım,
Lelelleti leblebeti: dese o yarim, mezami lebti: ben anı sevdim,
Karacı cebti: gönlümü verdim, çah bulanı: küfür mü ettim,
Koşi çelâmi: âşık oldum, selemleti sebi: Koca zamanı
Fakalkı kaltan: Nice, kakan şahi: kakan sultan
Kalebet cahı: Kul oldu her an, Hanzile cac: canınadır can
Batile hac: Ol ola kurban, tetelti tahi: Eyleyen şükran

Bestelenip okunur. Bu şehrin âdetleri ve kadınları çeşitli beyati okuyup, def, düblek, mikrefe ve kabaklar içine çakıl taşları doldurup zifaf düğünü yapıp, boza içip, soğan ve sarmısak yiyip varsağılar ve murabbalar okurlar. Zühre yıldızına mensup olduklarından hepsi şuh ve şengül adamlardır. Erkeklerinin adları şöyledir:

FONCİSTAN ERKEKLERİNİN ADLARI: Evvelâ, İdris, Cercis, Hamd isimleri çok makbuldür. Nasır, Fonku, Apşumba (yani ağadır), Firma, adlan (yani askeridir), sirhac, Beşir, Danyal Müdellâ, Cedellâ, Sünbül (yâni Süleyman) Abderi (yani Abdurrahman), Fisban (yani hoca).

FONCİSTAN KADINLARININ ADLARI: Dağlite, Haccici, Havra, Havza, (yani Hafaza), Nuraha, Eraba, Huşe, Ganiyye, Halime, Makni, Âmeni, Nefişe, Semame, Meşika, Âşiye, Sebika, Hacce, Bare, Şuv, Care, Cariye, Hitte, Medine, Asani, Hanife, Sema.

Öğrendiğimiz kadar valide ve hemşirelerimizin isimleri böyledir. Avretlerinin içinde çok fakir olanları vardır. Avret yerlerini koyun ceylan

ve keçi derisi ile örter ve derinin ucunu dilim dilim edip her bir püskülüne boncuk takar. Geride kalan vücutları çıplaktır. Elbiseleri yoktur. Fakat hayvanları çoktur. İçtikleri Nil suyu, darı bozasıdır. Kırım bozasından fazla sarhoşluk verir. Yiyecekleri darı, arpa ekmeği, koyun, keçi, camus, inek, deve, fil, gergedan, zürafa, ceyran, deve kuşu yumurtası, kedi, deve kuşu, kazık boynuz, arslan ve kaplan besleyip yerler. Ve lezzetini çok methederler. Postlarını evlerine döşerler. Kuzu ve ceylân derisini yastık yaparlar. Avretleri deve kuşu yünleri ve yumurtasiyle süs yaparlar. Ve beş altı günlük sarhoşluk veren deve sütünü içip cilvelenirler. Deve sütü rakı gibi sarhoşluk verir. Deve sütüne halfa otunun kökünü koydukları için böyle sarhoşluk verir. Burada baş ayak çıplak geziyoruz. Hamdolsun sıcak tesir etmiyor. Çünkü ikindiden sabaha kadar Bâdisaba esip hayat verir. Nil suyu burada âbı hayattır. Fakat çok sıcak akar. Yalnız ılık su içmek gerek. Çok soğuk içilirse fazla hararet verip ishal yapar. Bu diyarda pire ve tahta biti olmaz. Çünkü halk say yağiyle yağlanıp güneşte yatarlar. Bu haşerat ise yağ olan yerde olmaz.

Bu diyar halkı hile, kavga, arkadan söyleme, iftira, zulüm, zina livata, boşboğazlık bilmezler. Hastalıklardan zatülcenp, tâun, felç, titreme, cüzzam, sil, şirpençe, ekele, beras, kuba, humma nedir bilmezler. Hemen ecelleri ile ölürler. Hasta ve ölüden kaçmazlar. Ve ölü için ağlayıp feryat etmezler. Belki gülerler. Hakir bunun sebebini sordum. (Biz ölsek gerek. Niçin ağlarız. Bir ayıp şey değildir, kanundur) diye cevap verdiler. Mütevekkil millettir. Bulursa yer, bulmazsa aç gezer.

HEYET VE USTURLAP İLMİNE GÖRE ENLEM, BOYLAM VE İRTİFAINI BEYAN EDER

Hattı üstüva (ekvator) birinci iklimdedir. Berberistan, Alevistan, Dumbistan vilâyetlerine uğrayıp, gece ile gündüzün bir olduğu yerlere (hattı üstüva) derler. Sudan, hattı üstüvadan 31 merhale güneydedir. Cedi medarı (oğlak dönencesi), hükmündedir. Batlimos bu medara birinci iklim, hattı üstüvaya ikinci iklim demişler. Hattı üstüvadan 30 konak güneye gidip 16 derece 25 dakika bulduk vesselâm. Asvan, cedi medarının tam ortasındadır. Medardan aşağısını eski hâkimler yazmamışlardır. Mısır'ın güney nihayetinde Bahri muhit kenarında portakal kâfiri istilâ edip kaleler yapmıştır. Mısır cezîresi hududunun iki tarafı Umman denizidir. Başka toprak yoktur. Bahri muhit arkasında güneye beş bin mil uzakta bir boş arazi görünürmüş. Üzerinden leylekler uçarmış. Çamurdan insan varamamıştır. Çünkü varmaya Umman ve Bahri muhit mânidir.

BİRİNCİ İKLİM: Eski hâkimler yeryüzünde doğudan batıya bir radde çekmişler ve buna (birinci iklim) demişlerdir ama, bu da Allah tarafındandır. Hazreti İdris ile Danyal, dünyayı dolaşıp birinci iklimi bul-

dular. Buna göre doğudan batıya gidip enlemini 12 derece 40 dakika bulup (birinci iklim) dediler. Bu da Allah'ın emriyle olmuştur. Yedi iklimden ötesi kışın şiddetinden oturulmaz yer olduğundan yazılmamıştır.

Hattı üstüvanın ortasında da Amran, Zenc ve Habeş'e yakın çok sıcak yerler vardır ki iklimden saymamışlardır. Ama bu şehirler şimdi mamur olmuştur. İnşaallah yerinde yazarız. Ama Bukrat ve Sokrat'a göre birinci iklimin ortası bu Berberistan vilâyetidir. Enlemi 16 derece 37 dakika olup en uzun günü 13 saat idi. Doğudan batıya boylamı 1250 fersahtır. Ve enlemi 140 fersahtır. Bin adet şehir vardır. Serendip, Hindu, San'a, Togara, Habeş, Ferâhâbat, Ahmetâbâd, Diyâbât, Dohten, Zeyla', Mukdisu, Zenc, Sudan, Berberistan, Magrip, Fes, Merankûş, Tanca, Septe boğazında son bulur. Arkası Okyanus denizidir. Padra ve Kolon'a göre bu iklimde 20 büyük dağ, 30 büyük nehir vardır. En büyüğü Nil'dir.

FONCİSTAN TAHTI SENNARE ZİYARETLERİ: Mezarlığında Şeyh İsa, Bilâl, Hacı Kandan, Sitvan, Hacı Mellabe, Ali, Hacı İdris, Şeyh Ferec, Asım, Ali Keremüddin Adeni, Şeyh Hadi İbn Kakan... Hep Kakanlardır. Bir yerde gömülüdürler. Hepsine birer Fâtiha okudum.

Bu Fonc şehrinde kırk gün kaldık. 1083 Ramazanını (Melik Kakan) zevk ve safa edip, çırıl çıplak bir bayram etti ki, sonunda biz de uyarak çıplak bayram ettik. Melik, bayramlık hediye olarak hakire bir kat beyaz suzeni lipaçeler, elli atayı boğası, 50 gücerat kutnu, bir fağfuru buhurdan, bir torba öd, bir gülabdan, iki Habeş cariye gönderdi. Hakir de gelen adamın önünde bunları adamlarımıza verip biz de adama boğça don ve gömlek verince aklı gitti. Melik Kakana, büyük belâ olan iki fil, bir at, iki çift boğaça al alay gömlek, don, iki top sof bir donluk al londrine, bir deste ferhad hanı destarı, üç sırmalımendil... Bunları kendi adamlarımla melike gönderdim. Adamlarıma beş kutu birer boynuz zübat vermiş. Sonra melik bize gelip yemek yedi. Her akşam melike on çeşit yemek gönderirdik. Yedikçe safa ederdi. Börekten ve baklavadan, tencerede pişmiş soğanlı şiş kebabından pek hoşlanırdı.

Hakir artık izin istedim. (Başımla beraber) deyip (Sizinle beraberiz, bizi Mısır vezirine götür, kulu kurbanı olayım ve senin yanından bir ay ayrılmayayım, çünkü seninle çok anlaştık. Sözlerin ve ahlâkın bizi size âşık etti. Şimdi Mısır'a gidecek askeri üç gün alakoruz. Sonra sizinle vilâyetimizin görülecek yerlerini gezer, sizi göndeririz) deyip veda etti.

Ertesi gün birçok hediyeler, on kız, on oğlan, kıymetli taşlar gönderdi. Alıp kabul ettik. (İnşaallah Mısır veziri efendimiz için de hediyeler hazır ederiz) diyerek hediyeleri getiren adamına bir Şam abası, bir sarık, don gömlek verdim. Ertesi gün paşanın hediyeleri geldi. Bunlar yüz süslü hecin üzerinde 50 kız, 50 deve yükü fildişi, gergedan boynuzları, 200 fil kakanı, yüz kargı, yüz kaplan postu, yüz bebr ve diğer kıymetli hayvan postları, on yük Abnus, 10 yük sindiyan ağacı, 2 yük tibr, bir denk

zübat, bir denk zimran (bir nevi kokulu bitki)ve buna benzer diğer kokulu bitkiler, şakankuru berrî ve daha birçok çeşitli hediyeler verdi. Ertesi gün paşa kethüdasının ve diğer paşa adamlarının hediyelerini bir adamına teslim etti.

Bu kadar fazla eşya bize ayak bağı olacaktı. Melik ile bu hususu görüştük. Bu hediyelerin, melikin gemileriyle Şellâl vilâyetine göndermeleri, oradan da bizim gemilere yüklenip Mısır'a götürülmesi uygun görüldü. Gemiler hareket etti. Bizim hediyelerimiz de bir gün evvel hareket etti. Hafif eşyaları yanımıza aldık. Ertesi gün seksen bin atlı, on bin hecinli ile bizzat melikle beraber av niyeti ile Foncistan'dan çıktık.

YETMİŞİNCİ FASIL

1083 RAMAZANININ BAYRAMININ BEŞİNCİ GÜNÜ FONCİSTAN TAHTI SENNAREDEN, MELİK İLE BERABER ÇIKIP REMLETÜLMAHAL ŞEHRİNİ TEMAŞA EDEREK GÖRDÜKLERİMİZİ BEYAN EDER

Evvelâ Habeşli Cibirta kavmi yirmi bin asker alay edip şehirden çıkıp kuzeye gittiler. Diğer taraftan Melik de filler üzerinde Kûsı Kakanhanları döverek Sennare şehrinden çıkıp güneye gidildi. Hakir melike sordum. Bizim memleket kuzeydedir, neden güneye gidiyoruz, dedim. Bizim Sudan vilâyetinin görülecek mamur yerleri bu taraflardadır dedi. Güneye on merhale dokuz saatte gittik.

APUSKA KALESİ: Vaktiyle büyük şehir imiş. Fakat kalesi ağaçtan dolmadır. Etrafı üç bin adımdır. Bu kale yanında Nil kıyısında bir çimenlikte çadırlarımız kuruldu. O gün melik divanında seyrettiğimiz acayiplikleri beyan eder.

İBRET ALINACAK TUHAFLIK: Melik hakiri davet etti. Çadırına vardım. Çadırın önüne binlerce adam dizdize oturmuş, ortada büyük bir meydan var. Evvelâ on adet hanende ve sazende Rehavi makamından fasıllar ettiler. Altı adet parlak ay gibi gulam, sırmalı önlükler giyerek öyle raksettiler ki... Ellerinde fildişinden kâğıt gibi ince ince biçilmiş, beş on tanesini iple bağlayıp çalpare yerine kullanırlar.

Bunlardan sonra karşıdan bir kara kuru kadit adam göründü. Başı ayağı açık. Avret yerine bir kisbet giymiş, lades kemiğine benzer bir kadit, fakat çevik, ayarlık yüzünden belli. Acayip bir yürüyüşle melikin huzuruna geldi. (Ya hay) deyip beş adam boyu havaya sıçrayıp yere ininince melik önünde yer öptü. Hayli dua etti. Sonra (Ya Sudan sultanı, Hindistan'dan Portakala geldim. Şimdi mübarek yüzünü gördüm. Ama garibim, çıplağım, üşüyorum. Bir büyük ateş yaksınlar, ısınayım) diye yalvardı. Derhal on fil yükü santa ve saç ağaçlarını yaktılar. Alevler göğü

tuttu. Kadit adam biraz ısındıktan sonra sultanın huzuruna gelip (Ya sultan, el ihsânu bittemam, hak bereket versin ısındım. Şimdi de bir deve boğazlat da bir deveyi yiyip karnımı doyurayım) dedi. Hemen semiz bir deve kestiler. Kadid adam kanını içti. Hayvanı kesenler devenin iç ve dış uzuvlarını ayrı ayrı koydular. Kadit adam devenin bir parça etini biraz kızartıp, bir hamlede yedi, sonra ciğer ve yüreğini yedi. Sonra kemiklerini balta ile kırıp kütür kütür yedi. Hemen ağzına koyarken yutardı. Devenin kelle ve paçalarını, bağırsaklarını, işkembesini piripak yedi. Yalnız işkembenin müzahrefatı kaldı. Onlara da başlayıp yerken melik utanıp menetti. Sonra oynayarak melikin huzuruna gelip (Ya sultanım, karnım doymadı, çiğ et te karnımı ağrıttı. Müsaade et de senin malın olan ateşi yiyeyim, helâl edin) deyince, melik gülerek (Helâl olsun) dedi. Hemen belindeki kisbeti çıkarıp, alev alev yanan ateşin içine girerek oynamaya başladı. Kaş ve sakalından bir şey kalmadı. Tam ateşin ortasına oturup, ateşi yemeye başladı. Hakir hayret ettim, fakat dikkat ederdim. Ateşin ortasında ellerini koltuk altlarına sürüp ellerini bütün vücuduna sürerdi, o vakit vücudundan siyah bir duman çıkardı. Sonra kalkıp melikin huzuruna geldi. Saat tuttum. Bir saatte bir deveyi ve bütün ateşi yedi. Aklım perişan oldu. Sonra bu kadit, meydanda kalan biraz ateşin üzerine işedi. Herkes sidiğe gark olacaktı. Herkes kenarlara çekildi. Kadit adam melikin huzuruna gelip «Ey melik, ömrün uzun, düşmanların yezit olsun, bana bir at, beş deve yükü fildişi ve büyük kaküle ve beş küçük köle ihsan et, yoksa bu Apuşka şehrini suya garkederim.»

Deyince melik emretti:

Meydandaki sönmek üzere olan ateşe on fil yükü odun koyup yeniden yaktılar. Yine kadit adam sultanın huzuruna geldi:

«Ey soylu sultan, yediğim ateş yüreğimi yaktı, ateşin buharı dibimden çıktı. Çok susadım. Bana Nil'den on tulum su getirt.»

Dedi. Derhal getirdiler. Bu sırada meydana gayet şişman bir adam çıkıp, tulumlarla suları zaptetti.

BAŞKA GARİP ŞEY: Hemen şişman adam melikin huzuruna gelip, (yedi gündür orucum. Bir katre su içmedim. Bu suların yarısını bana ver) dedi. Melik kabul edince, kadit adam ile şişman adam melik huzurunda kavgaya başladılar. Birbirlerine öyle fil... vurdular ki vücutlarından kan çıktı. Birbirini nerede ise öldüreceklerdi. Melikin silâhlı adamları ayırdılar. Melik her birine beşer tulum su verilsin dedi. Şişman adam melik huzuruna gelip (Aman padişahım, benim hararetim çoktur. Ateşimi gör) deyip iki ellerini beline koyup sima ederek ağzından alevler çıkmaya başladı. Ve sultana, ne kadar hararetli olduğumu gösterdim. On tulum suyu bana veriniz, dedi. Sultan da ona hükmedip, kadit adama «Sen de marifetini göster» dediler. Kadit adam meydana gelip, içtiği deve kanını, ye-

diği deve etlerini parça parça çıkarıp halk önüne yığdı. Arada ateş de çıkardı. Ama fazla ateş çıkaramadı. Bu defa şişman adam (Ya sultan, benim ateşim mi fazla, yoksa onun et kusması hareketi mi fazla) diye feryat etti. Oradaki seyircilerin de reyi ile melik on tulum suyu şişman adama hükmetti. Şişman adam on tulum suyu alıp, devenin arta kalan kemiklerini, müzahrefatını, postunu tamamen yedi. Sonra beş kırba suyu içti. Kadit adam, (Bire o adam ateşi kusdu. Ben ateşi çıkaramadım. Hararetim bende kaldı. Bu adam evvelâ su içip benimle kavga ederken vücuduma bilmem ne sürdü, ateşi çıkaramadım, bana kıyman, helâk olurum) diye feryat ederek bir köşeye çekildi. Şişman adam geride kalan beş tulum suyu da içip (hele şükür, hararetim geçti) dedikten sonra (Sultanım, bu pehlivana da beş tulum su ver ki, onun da harareti geçsin) dedi. Emir verildi. Fakat bir de gördük ki kadit adam simsiyah olup, hararetten kavrulmuş, ölmüş. Sultan (Benim yüzümden öldü, su vermedim) diye çok üzüldü.

Şişman sihirbazı tekrar ortaya çağırdılar. Biraz ibret verici şakalar etsin dediler. Meydana geldi (Ya sultanım, dedi, öbür ateşperest idi. Yaptığı hep sihirdi. Ben ise Maliki mezhebindenim. Bu marifetleri hep riyazet ile elde ettim) dedi. Sultan (Fakat o senden usta pehlivan idi. Korkarım sen onu kıskandığın için öldürdün) deyince şişman adam (Ya sultan, eğer ona fazla muhabbetin varsa, bana ihsan eyle, onu huzurunda dirilteyim) dedi. Melik te yüz deve vermeyi taahhüt etti.

GÜLÜNÇ ACAYİPLİK : Evvelâ bu şişman pehlivan bir yörük ata binip, ölen pehlivanın boynuna bir ip takıp, atın kuyruğuna bağladı. Sonra meydanda süratle atı koşturdu. Ölünün cesedi, perişan oldu. Bu nâş melikin huzuruna gelince Melik (Mel'un, dirilteceğim dedin, zavallının cesedini sürüdün!) diye azarlayınca (Sabreyle ya sultan) deyip, ölünün üzerine, sonra ağzına, içtiği beş tulum suyu işedi. Ölünün karnı davul gibi şişip, guruldamaya başladı. Sultan (ya söylediğin gibi bu ölüyü dirilt, yahut seni katlederim) dedi. Şişman pehlivan (ya sultan, bu ateşperesttir. Emret meydana ateş yaksınlar ve cesedi ateşe atsınlar) dedi.

(On bir satır noksandır)

Üç kişi ölüyü şu beyitleri okuyarak ateşe attılar. (Nuc tüken kelne perenye) iki defa (nini mihank debu) iki defa (ram ram ram ram ram) diyerek nâşı ateşe attılar. Cayır cayır yandı. Ağzından sidik çıkıp kokusu yayıldı. Bu sırada şişman sihirbazın kaçtığını melike söylediler. Arkasından adam koşturup yakalattı. Sultan (Bire kâfir, sen bu pehlivanı diriltirim dedin. Sonra ateşperesttir diye ateşe attırdın. Hâlâ cayır cayır yanıyor, vur şu kâfirin boynunu!) diye emir verdi. Tam cellât başını keseceği sırada derhal sıçrayıp üç adamı ile ateşin içine girdi ve (ram ram) diyerek ateşi dağıtmaya başladı. Bu sırada yanan ceset dahi kalktı.

(Ram ram) diye beraberce oynayarak ateşten çıkıp melikin huzurunda yer öptüler. Aklım perişan oldu. Vücutları hep yağa bürünmüştü. Kendi yağları mı, yoksa terleri mi idi? Doğrusu mucize gibi şeydi. Melik yüz koyun, yüz sığır, altmış beşer adet fildişi, üçer Habeşi köle verdi. Dua ettiler.

HİNTLİ DUASI: «Kaz kanaz no ebselâmitem baş çakerim boki marti hun arzi kerem deretebkim yan tu mushabeti kelerti hun tatur tatur tatatur taboşka bo şakaybo yebolar kılarkı duaki temari ki temari izadalakpenah çalti hun ey babababa grib dost men seyyahi âlem karu keşmir ve kaşan serendil hun men perişan melek ateşperest Hindu pecel lâharî zevat makber ise aşık hun ey babababa garib dost ey vella baba ey vellahun» (1).

Bu duadan sonra yer öpüp gittiler. Benim hayret etmemden sultan pek memnun oldu. Ey dostlar, 42 senedir gezerim, ne harikulâde şeyler gördüm, ama bu derecesini görmedim.

Bu temaşalardan sonra melik ile bu Apuska kalesinden kalkıp giderken Nil kenarında elli izra' derinliğinde bir hendek gördük. Tufandan evvel Nil buradan akarak Okyanus denizine dökülürmüş. Şeyh Zülyezen yedi şellâle kayalarını kesip Nil'i Mısır'a akıtmış. Burayı geçip on iki saat gittik.

EBU TEMİR KÖYÜ: Bir büyük şehirdir. Kalesi yoktur. Hendeği vardır. Bu da Nil'in batısında kamıştan iki bin kadar evlerdir. 40 - 50 kadar dükkân, bir misafirhane, altı kahvehane, on bozahane, 7 câmi var. Burada melike ne kadar hediye getirdilerse hakire verdi. Yine Nil boyunca güneye on saat gittik.

BORUŞEŞ ŞEHRİ: Sudan sultanının bir Kan veziri hükmündedir Yüz bin askere, iki bin file, beş yüz bin reâyâya ve hesapsız hayvanlara maliktir. Bu vezir karşılamaya gelip bir beyaz fil getirdi ki, bin yaşındadır dediler. 20 basamak merdiven ile çıkılır. Böyle fil görmemiştim. Fil o kadar alışmış ki, bir parça ekmek için insanın arkasından dolaşır. Hattâ İştan kalesindeki dostumuz Nimetullahın gergedanı fillere hücum ederdi. Fil gergedanı görünce cihan başına dar gelip hortumu ile yerden çalı çırpı alıp püskürtür ve bağırırdı. Gûya bir bâkire kız gibi tiz sesi vardır. Buradan kalkıp yine Nil boyunca güneye yedi saat gittik.

İBERİSTAN ŞEHRİ BARUSTE KALESİ: Bu şehre alay ile girerken derya gibi kadın erkek yollarda karşılamaya çıkmıştı. Bu adamlar melike bakmayıp bize bakıp (bu çiy adamlar nedir?) derlerdi. Bazıları bizi gö-

(1) Bu Hint duası eski yazılarla yazılmış olduğu için yeni harflere çevrilirken hakiki telâffuz şekli yazılamamaktadır. İmkân nisbetinde doğruya yakın olmasına itina edildi.

rüp kaçardı. Foncistana tâbidir. Altı yüz bin zenci kavimdir. Lisanları Arapçadır.

İBERİ DİLİ: Birden ona varıncaya kadar sayıları şöyledir: Ja (1), ji (2), ju (3), kâ (4), ki (5), kû (6), ça (7), çi (8), çu (9), çe (10).

HAZRETİ KAFFAF'IN ŞİİRİ

İaj beriji jeriji jolo benha jom jebji sen bu cihâna gelmeden ana karnına girmeden),

Habaj bejem şem ebi beşaş şujet zer jojba (arş ve kürsi olunmadan oldu nasib yazdı kalem)

Ham jod zemoj doj ha beşaj şujet zer jojba (Ham babası Nuh tufanı emriyle kıyâmet idi)

Jorj ejlem jak jatra tat jerlem çiz jatra (Her can kurtuldu. İman getirenler çok oldu)

Moj Rebva jebas neda. Felaj riba felaj riba (Nuh peygambere beli diyen. Kurtuldular kurtuldular.)

Bu beyitler tercümeleriyle müftilün vezni üzere bulunmuştur. Dehlevî dili de bu İberî diline yakındır.

MAKALE

Deylevî tefsiri der, Resulullah Mikâilden sordu, Cenabı hak farisî bir şey söyler mi; cevap verdi, evet Ya Resulallah. Cenabı hak İbrahim Aleyhisselâm Suhfunda (Çi künem bâin hâki sitemkâran.....) bu âyet İberî lisanı üzere Farisi kelimelerle Hazreti İbrahim'e inmiştir. İmdi farisî hak kelâmdır. Cennette Arapça ve Farsça lisanı konuşula demiş müfessirler vardır. İberî lisanı Arabî demektir. Yazıda harfleri birdir. Ama Arapça vazih, fesahatli ve belâgatlidir. Farisî şirin, zarafetli lâtif dildir. «El arabi fasahatün vel acemî zarâfetün vettürkî kabâhatün ve gayrüllisan necâsetün» demişler. Foncistanda pek çok lisan vardır. Boruste şehri halkı konuşunca insan hayran olur. Birbirine her söz başında (Ejendaji) yâni (Sultanım) derler. Bay ve fukaraya böyledir. Zengin bazirgânları vardır. Okyanus denizinde Portakal şehirlerini varıp frenk ile alış veriş ederler. Ama altın kuruş almayıp mal alırlar.

HİKMETİ HÜDA: İkinci gece, gece yarısı biri doğudan, biri batıdan iki yıldız doğup şehir üzerinde boşlukta durdular. Sonra birbirlerine öyle vurdular ki yer gök titredi. İki yıldızdan birçok yıldızlar çıkıp yerdeki bitkileri yaktı. Sonra geldikleri yere gittiler. Bir saat sonra yine gelip vuruştular. Bütün hayvanlar ürküp sahralara dağıldı. Tam altı saat bu iki yıldız cenk etti. Kıyâmet alâmetidir diye halk dualara başladılar. Sabahleyin Şâfiî vakti seher yıldızı doğunca her iki yıldız geldikleri yere gidip kayboldu. Neuzubillah kıyametten bir alâmet idi.

Sonra sabahleyin oradan kalkıp Nil boyunca güneye gittik.

DONKUDE KALESİ: Halkın kanaatine göre hekimlerin öğretmesiyle Asaf Berhiya tarafından yapılan kalelerin biri de budur derler. Büyük şehir imiş. Altı bin kârgir evdir. Büyük kârgir kubbeli bir câmii var. Sultan geliyor diye sokaklar, dağı taşı insanla dolmuş. Hâkimi Rahmüddin Kandır. Yüz bin askerle karşıya çıktı ve pek çok hediyeler getirdi. Malıkîdirler. Ama kediyi, gergedanı, eşeği, maymunu, sığın ve tavşanı yerler. Karman dedikleri içi çekirdekli bir meyveyi, Remete ve Lûz denilen meyveyi yerler. Şekli balık gibidir. Ağacından kesilince balıkyağı gibi kokulu yağı çıkar. Başına bit üşen bu yağdan sürerse bitten kurtulur. Ak düşen göze sürseler akı mahveder. Ama çok sürerse kör eder. Hakir bir hokkasını elde ettim.

Halkının ziraati yalnız darıdır. Burada, evli iken bir bâkireye tecavüz eden kimseyi belinden toprağa gömüp taşa tuttular. Buradan kalkıp yine güneye gittik. Nil içinde ejderha gibi timsahlar seyrettik. Dokuz saatte..:

ACAYİP SİNDASİ DAĞI VE HAZRETİ İDRİS: Dağın eteğinde durduk. Kahvaltıdan sonra kazma kürekleriyle yüz kadar ameleleri alıp, sahranın batısındaki kayalık dağın doğusunda bir mağara kapısına gittik. Orada bir kurbanlık tekne var. Sultan burada yedişer adet deve, koyun, keçi, horoz, yılan, kedi boğazladı. Kanları havuza doldu. Bütün kavmi ellerini kana bulayıp taşa sürdüler. Sebebini sordum. Kim böyle yaparsa, arzusunun olup olmayacağını anlar dedi ve sakın korkma dedi. Sonra ameleler mağaranın kapısını yıktılar. Evvelâ Sennar kadısı, melik imamı, Donkide veziri tekbirlerle girdiler. Sonra o vezirler ve sultan sessizce girip içeride durdular.

Ak sakallı bir adam bir horoz getirdi, vurmaya başladı. Horoz feryat ederken tekbir getirerek kesti ve kayadan oyulmuş bir dolaba koydu. Horoz kayboldu. Mecnun oldular. Mağarada kayalardan oyulmuş oturacak yerlere yüz kişi sessiz sedasız oturduk. Mağaranın bir tarafındaki yarıktan ut, santur ve diğer musiki âletlerinden süzinak makamında nağmeler geldi. Öyle bir Hüseyin Baykara faslı oldu ki hakir keyfimden oynayacaktım. Sonra beş on yanık ses bir semaî usul ve âhenk ile okudular. Bunlar bitince bir kûs, kerenat, boru, kudum, sahan ve tencere sesleri Hüseynî makamında fasıl yaptılar. Sonra horozu kesen herif ellerini memeleri üstüne koyup bize ayağa kalkın diye işaret etti. Sonra kayadaki yarığa varıp (Esselâmüaleyküm ya can sultan), deyip yüzünü yere sürdü. Bir süzinak makamında bir avret sesi gibi bir ses (Aleyküm selâm ya Ham evlâdı huddamı) dedi. Sonra sennare kadısı da selâm verdi. Melik hakire (hazır ol benden sonra sen de selâm verip gönlünün muradını söyle) dedi. Melik kayaya selâm verince (Aleyküm selâm ya zalim Kakan, ibn Sarend Kakan, ibn İdris Kakan, ibn Lavend Kakan, ada-

let eyle. Başına yıldız düştü. İline vilâyetine Zene'den, Dumbiye'den yağı asker gelir, gafil olma. Ama muzaffersin, her sene buraya gelip kurbanlarını eyle) deyince Melik beş altı kere secdeye kapandı. Bu sesler açık Fonci dili ile idi. Bir vezire, Berberi dili ile cevap verdi. Sonra Melik hakire cesaret verdi. Varıp (Esselâmü aleyküm ya sultan Can) dedim. Hemen Türkçe olarak:

«Aleyküm selâm ya seyyâhı âlem ve Nedimi dâem, sultanlar müsahibi. Kur'an hafızı Evliyâ Çelebi derviş Mehmet Zıllî oğlu, Kara Ahmet oğlu, Demirci zâde Kara Mustafa Paşa oğlu, Durhan bey oğlu, Yavuz Eroğlu, Ece Yakup oğlu, Allahverdi Akay oğlu, Mehmet Kirmani oğlu, Türkân Hoca Ahmet Yesevî oğlu, Mehmet Hanefi oğlu...»

Diye atalarımı İmam Hüseyin, Hazreti Ali, Fatımatüzzehra ve Peygambere varıncaya kadar sayıp bizi memnun etti. Sonra:

«Mısır'da bir müddet kalıp, nasibin Kör İbrahim paşa olur. Kamanice fetholur, Mısır karma karışık olur, defterdar Ahmet paşa Mısır'a gelir gider, Köprülü oğlu ölür, Kara vezir olur. Mısır'a gelirsin, kulların için gam yeme, var safa geldin, Habeşe git. Hoş gittin.»

Deyince oradakiler şaşırdılar. Ben kendimden geçmişim, bir kenara koydular. Herkes, benimle bu kadar çok konuşmasına hayret ettiler. Sonra arkadaşımız Derviş Ali Halhali, Gaddî, Lemî ve gergedan sahibi Nimetullah'a selâm verdiler. Onların da adlarını, ecdatlarını, yurtlarını saydı. Ali Halhaliye (Aleyk ya namazı terkeden) deyince hepimiz güldük. Ondan sonra bu Halhali bir vakit namazını terketmedi. Sonra kölemiz Behram'a (Ya hain Mevlâyı), kölemiz Haydar'a da (Ya Velinimet haini) kölemiz Hüsreve de (Ya Erdel Belâdı Mahdumu mükerremi) dedi.

Kimse kalmayınca horoz kesen adam meydana geldi. İçeriden yine bir çengi faslı çalındı. Herkes dışarı çıktı. Üç gün bu sahrada herkes gelip muradını öğrendi. Hakir üç kere daha vardım. Üçüncü gün yine kurbanlar kesildi ve mağarayı yine kârgir kayalarla kapadılar. Meğer her sene temmuz ayında buraya gelirlermiş.

HİKMET: Bu mağaranın içindeki duvarlar gayet mücellâdır. Adı geçen yarıktan başka adam girecek yer yoktur. Ya bu saz söz, herkesin adını sanını sayıp dökme nedir? Aklım perişan oldu. Herkese sordum, herkes başka türlü söyledi. Nihayet horoz kesen mağaranın hademesi ihtiyar şunları söyledi:

«Bu dağa İdris dağı derler. İdris, zamanında bu mağarada melâikelere ders verirdi. Sonra göğe çıkmaya niyet etti. «Vezkür filkitâbi İdris innehû kâne sıddikan nebiyya ve refa'nâ mekânen aliyyâ» göğe çıkarken melâikelere (Ben gelinceye kadar bu mağarada saz ve söz ile eğlenin deyip onlara dua etti. Sonra İdris Nebi Asvanda göğe çekildi. O zamandan beri bu mağarada her saat başı nöbet çalınır, gece gündüz 12 fa-

sıl olur. Atalarımızdan böyle gördük. Bütün kurbanları bizim neslimiz kurban edegelmiştir. Hâlâ sultanın hademesi biziz.»

Dedi. Buradan Melik sarayına geldik. Hakirin hayret etmeme onlar gülerlerdi. Sonra güneye altı saat avlanarak Nil boyunca gittik.

ŞİLCELAH VADİSİ: Yâni Zülcelâl sahrası demektir. Verimli, ormanlı, sulak, gül gülistanlı bir sonsuz sahradır. Mağaradan onar fersah uzakta portakal frengi kalelerinden Bahri muhitte Spehtre'dir ama görmedim. Bu sahrada üç gün avlanarak 70 fil, 16 gergedan, nice bebr, bin tavşan, kara eşeği, kazık boynuz, zürafa, yabani koyun hayvanlar avladık. Burda o kadar çok hayvan var ki avladıklarımız, buradaki hayvanların yüz kere yüz binde biri değildir. Ceylân, gergedan, yaban koyunu yiyerek dördüncü günü öğle üzeri 80 bin askerle on fil, 200 gılman ve bâkire ile Remile hâkimi hediyeler çekti.

ESKİ VE BÜYÜK RÜMEYLETİL HİMAL ŞEHRİ: Asaf Berhiya yapısıdır. Vaktiyle köy gibi idi. Asaf, burada doğduğundan bu şehrin içinde köşkler yapıp Hazreti Süleyman'a ziyafet verdi. Bütün mahlûkların padişahlarını da Süleyman Nebi ile birlikte davet ettiğinden hepsine saraylar, köşkler yapıp, bu şehri imar etti. Bilhassa 12 ecinne padişahları, 12 peri padişahları var ki beyaz mermerden yapılmıştır. Bütün vücutları insan gibidir. Ama omuzlarında kanatları vardır. Bir köşkte başları kazan gibi, kulakları tepsi gibi, boynuzları ve azı dişleri dışarıda, kuyrukları otururken dizleri üzerinde, elleri arslan tırnaklı dev şekilleri vardır. Bir büyük köşkte hamam kubbesi kadar cüsseli, deve gerdanlı, fil başlı gagası minare gibi, kanatlarını gerip göğsünü güneşe vermiş, iki ayaklarının pençeleri sütun gibi duran anka kuşları şekilleri var.

Bir köşkte deve kuşuna benzer, gerdanı kısa somaki taştan semender kuşu var. Bir köşkte beyaz mermerden adam büyüklüğünde iki başlı, biri dev şeklinde, iki ukab şeklinde, ayakları deve tabanlı, eşek kulaklı gulyabanî şekli var.

Ey dostlar, dünyada ne kadar hayvan varsa hepsinin mermerden şekilleri bu Remile şehri yakınında hâlâ durur. Hakir dedim ki, hâşâ bunları insanlar yapmış ola... İnsan yapısı değildir. Mucize ile de mümkün olmaya. Herhalde Cenabı Hak bunları taş eyledi derim vesselâm. Bunların ortasında Süleyman Nebinin tahtı var ama, Süleyman Nebi sureti yoktur. Bin pâye üzerine bir köşktür. İçinde pek çok gılman suretleri var. Hepsi kırmızı somakidendir. Bu binler şekiller arasında bir mahbup gılam kâküllerini perişan edip bir kolunda doğan, bu anadan doğma gılam doğana bakıp gülümser. Mani ve behzat kâğıt üzerine böyle bir resim yapamaz. Melik ile bunları seyrettikten sonra Hamaleye geldik.

RÜMEYLE ŞEHRİ: Burayı Asaf Berhiya beğenip 200 senede imar eder. Nil'in çıktığı Kamer dağına giderek nice acayip tılsımlar yapılır.

Orada olan Rümeyle adlı bir kadın bu şehre gelir. Meğer doğurmazmış. Buraya gelince bir oğlu olur. Adını Semcan korlar. Bu şehrin adı da evvelce Berhiya iken Rümeyle olur. Çok büyük bir şehir imiş. Binlerce sütunlar, taklar, tılsımlar, defineler hâlâ mevcuttur. Hâlen burada bin kadar ev, 7 adet minaresiz câmi, yüz dükkân, bir han, 20 bozahane var. Bu şehrin Kanı Rec'üsselâm hediyelerini verip on bin askerle sultan askerlerine öncü oldu. Nil boyunca beş saat gidip...

DABBETÜLARZ DAĞI: Bu sahranın sonunda dağın eteğinde durduk. Çimenlik yerdir. Yalçın bir beyaz kayadır. Kaya üzerinde biri iri fil cüssesi kadar dört ayak üzerinde durur beyaz mermerden bir suretdir. Güzel yüzlüdür. Fakat alnında bir boynuzu var. Saçları perişandır. Vücudu kaplan alacası gibi. Kuyruğu salkım saçak. Ayak uçlarında tırnakları var. Omuzunda iki kanat, böyle bir hayvandır. Bunun üzerinde melun Deccal'ın siyah taştan bir eşek şeklinde tasviri var. Üzerine dağ gibi iri bir adam oturmuş. Bir gözü yok. Başındaki destarı sarı taştandır. Bir elinde zekerî, bir eli oyluğunda, etrafında avret ve oğlan şaykalı, takkeli çeşitli kavimler, ellerinde çeşitli musiki âletleri ile çalarlar şeklinde... Bunu da seyredip yine Melik ile sahrada güneye bir saat gittik...

UZUN AVCI İBN UNUK: Yine göğe yükselmiş bir mermer kaya üzerinde, omuzları kayaya bitişik bir Avcı tasviri idi. Adam şeklinde, seher vakti başı bulutlar içinde. Saçları dağınık bir adamdır. Boynunu 50 adam kucaklayamaz. Başı Süleymaniye câmii kubbesi kadar var. Bazuları sütunlar kadar... Bir eli zekerinde, bir elinde nehenk balık. Bunu da seyrettikten sonra sahranın lodos tarafında durduk. Sonra yine Melik ile atlara binip...

SEVRÜD DÜNYA DAĞI: Na geldik. Yüksek yalçın bir dağın tepesinde kırmızı kayadan kesilmiş, dünyayı boynuzlarında taşıyan sığırın vücudu tasvir edilmiş. Tam üç bin Ayasofya sütunu ayakları olmak üzere nice bin yılda o zamanın adamları yapmışlar. Karnı büyük bir dağ kadar var. Gözlerinin bebekleri Ayasofya kubbesi kadar. Boynuzlarının büyüklüğünü tarife imkân yok. Görünce aklımız perişan oldu. İki saatte çadırlarımıza geldik. Sonra sabahleyin sahranın batısına üç saat gidip bir çimenlikte durduk.

BÜTÜN DÜNYA BÜYÜK BALIK ŞEKİLLERİ: Bu da uzunca dağa kazılmıştır. Uzunluğu tam 1060 adımdır. Vücudu pul puldur. Başı bir göl kenarındadır. Üstat öyle bir balık tasvir etmiş ki, dünyada benzeri yoktur. Buradan yine batıya bir saat uzakta...

MELÂİKE-İ MUKARRİBİN ŞEKİLLERİ: Bu sahranın sonunda iki dere ağzında dört yalçın kaya üzerinde Cebrâil, Mikâil, İsrafil ve Azrail timsalleri var. Elsiz, ayaksız ama, nurlu bir yüz vardır. Dört tarafında dört kanat, iki çatal kuyruk. Dördü de aynı şekildedir. Sonra bunlara yakın...

CEHENNEM ATEŞİ VADİSİ: İki tarafı yüksek kayalar içinde yılan, çıyan, akrep, zebaniler, bir ayaklı, bir elli çeşitli cadılar var ki bakmaya insan korkar. Cehennem deresi denilen bu yerde nerede ise helâk olacaktık. Engerek yılanları, akrepler var ki askerin gürültüsünü görüp çılgına dönüp, Berberili birisi ile bir eşeği sokup öldürdüler. Buraya yakın ferah bir yer var.

ME'VÂ VADİSİ: Yâni cennet deresi. Sular, meyvelerle süslenmiş, akan suyun iki tarafında çeşitli parmaklıklar içinde taştan mahbup gılamlar, mahbube kızlar oturmuşlar. Bir boş harap yerdir. İnsan olarak kimse yoktur. Sultan ile burada kahvaltı yaptık. Sonra buradan çıkıp batıya bir saat gidip bir yüksek dağ dibinde...

ACAYİP YILAN ŞEKİLLERİ: Yedi başlı bir ejderhadır. Kırmızı somaki taştandır. Altı ayağının her birini altı adam kucaklar. En aşağı ağzı mağara kadar geniştir. Kuyruğu sırtına bitişiktir. Önden ardına kadar uzunluğu 700 adımdır. Bir gılamım ağzından içeri girdi. Hazreti Mûsâ zamanında Firavun, bu Remiledeki bir sihirbaz kadını da çağırır. O da bu yılanı harekete getirir. Sahraya inince Allah'ın emriyle taş haline gelir. Bütün kitaplar yazar. Bu sahrada Şeddat oğlu Ad'ın, Semud'un Canbercan kavminin alâmetleri vardır, gözümüzle gördüklerimizi yazsak bir cilt kitap olur. Buradan yine avlanarak on birinci saatte...

ŞEVAM DAĞI: Dağın dibinde bir su akar. Buradan kalkıp kuzeye Mısır tarafına giderken Şevam dağında irtifa aldım. Hattı üstüvadan (Ekvator) dan buraya kadar yetmiş merhale yer. Nil başına doğru gitmişiz. Burada kıblenümamız (pusulamız) işlemeyip, serseri döner oldu.

Mısır'dan bu Şevam dağına kadar 180 konaktır. Nil kenarında ..... şehir ve kasabalar temaşa ederek iki ay Firdaniye cenginde, bir buçuk ay Sudan'ın Sennare şehrinde, buralarda oturarak 8 ayda bu Şevam dağına varıp 1083 zilkadesinin birinci günü hamdolsun Sudan'a döndük. Fakat bu diyarda öyle yağmur yağar ki fili sel götürür. Altı ay güz günlerinde sanki Türkiye havasıdır. Buradan da kalkıp beş saatte...

CERSİNKA ŞEHRİ VE NİL'İN ÇIKTIĞI YERİ BEYAN EDER

Büyük vilâyettir. Berberistan gibi başka meliki vardır. Devletleri yıkılıp Foncistana tâbidirler. Müslüman mâlikidirler. Melik Şanullah Kan yüz bin askerle 40 fil, 100 hecin yükü hediyelerle karşı çıktı. Üç gün bizi misafir etti. Evleri dağlardaki mağaralarda sahraları beyaz mermerdir. Ziraat edecek toprak yoktur. Bu diyardaki insanların nasıl yaşadıklarını beyan eder.

ALLAH'IN HİKMETİ: Temmuz ayında bir ay gökten kırmızı toprak yağıp, mermerler üzeri ikişer arşın kaplanır. Herkes bu toprak üze-

rinde ziraat eder. Ekseri ziraatleri darıdır. Sonra yetecek kadar yağmur yağar. Bütün sahra çimenlik olur. Kırkıncı gün mahsullerini alıp mağaralara korlar ve halk, mağaralarına kapanırlar. Ve büyük taşlarla mağaranın ağzını kaparlar. Sonra üç ay öyle yağmur boşanır ki bütün toprakları sürükleyip Nil'e döker. Üç ay Nil kırmızı akıp Mısır'ı cennet çamuruna garkeder vesselâm.

Bu Cerniska'dan Nil'in çıktığı yere 32 konak kaldı dediler ama varmak nasip olmadı. Ama hamdolsun ki Nil'in iki tarafındaki kale ve kasabaları gördük. Bu Cerniska şehrine Nil'in başındaki ..... kavminden kimse gelip Aynulhar, Tibr, Seıgi Rasuk getirip boğası gömleği bez ve katran ile değişirler. Onlarla görüştük. Dediler ki, biz buraya karadan gelmeyiz. Yollar çok tehlikelidir. Yılan, akrep, arslan, kaplan gibi çeşitli yırtıcı ve zehirli hayvanlar çoktur. Oralarda Sincere denilen bir kavim vardır, din diyanet nedir bilmezler. Kendilerinden başka kimi görseler tutup kebap edip yerler, dediler. Nil'e başka su karışmaz. Nil'den kollar ayrılıp bütün memleketleri sular. Kamer dağından çıkıp kuzeye bir gün gidince deniz gibi bir göle dökülür. Bu gölden çıktıktan sonra ikiye ayrılır. Bir kısmı âsi Sincere kavmi içine, bir kolu portakal idaresindeki Laçna diyarına gider. İşte biz bu Laçna kavmindeniz, diye melike anlattılar. O diyardan biz kabaktan yapılmış gemilerle, canavarlar korkusundan, Nil ile akarız. Laçnaya uğrayan Nil'in bir kolu yine bir büyük göle girer.

Bu gölün etrafında yedi çeşit kavim oturur. Portakal bunlara malik olmadı dediler. Biz o Nil kolundan geliriz dediler. Hakir (Sen Nil'in başına varıp gördün mü?) dedim. (Beli üç kere gördüm, bizim Laçnaya on günlük yoldur. Geçen sene amcamın oğlu Portekizlilere esir oldu. Onu kurtarmak için fildişleri, boya kökleri verdim. Nil'in çıktığı Kamer şehri büyüktür. Hazreti Süleyman iki saray yapmıştır. Hâlâ Nil'in başı Portakal hükmündedir. Yetmiş yıldan beri Portakal bizim diyarlarımızı istilâ etti. Amcazade kurtarıp bu Cersinka şehrine gelip sultanı ve Cenabı şerifinizi gördüm).

Deyip, yer öptü. Bu adamın çok seyahat ettiğini, doğru, dürüst bir müslüman olduğunu söylediler. Hakikaten Septe boğazından, Nil'in başında Habeş diyarına kadar bu portakal frenginin elindedir. Ayrıca Hindistan'da altı bin ada elde etmiş. Hakir bu heriften Nil'in çıktığı yer hakkında doğru haber alınca Nil'in başına gitmekten vaz geçtim. Bu Cersinka şehrinde kıblemiz, kuzey tarafta idi. Çünkü birinci iklimden güneye 29 derece ileri gidilmişti.

Bu Cerisnka vilâyetinin güneyi Donkide, kuzeyi Dumbiye sultanlığı, kuzey ile yıldız tarafı Habeş diyarı, yıldız tarafı Berberistan, batısında ateşperest Firdan vilâyetleri komşudur vesselâm.

Hakir lâf arasında Melika rica edip dedim ki:

«Atan ruhu için, şu diyarlara gelmişken Nil'in başına gidip seyredemedik. Hazreti Allah aşkına olsun fırsat varken yanıma birkaç yüz asker koşup, komşunuz olan Fes, Merankûş padişahına, Kurtuba, Tanca, Cezayir, Tunus, Trablus vilâyetlerine, oradan Mısır'a varıp hediyelerimizi ulaştırayım.»

Diye Fonc padişahından cihan cihan rica ettim. Hemen melik kalkıp alnımdan öptü ve:

«Vallahi senin bize getirdiğin Mısır sultanının mektuplarında, bütün vilâyetleri seyir ve temaşa etsin, sonra bu kardeşim Evliya efendiyi muazzez ve mükerrem selâmetle Mısır'a gönderesin buyurmuşlar. Fes, Merankûş, çöl çölistan yerlerdir. O taraflara hükmümüz geçmez. Susuz, korkunç, tehlikeli yerlerdir. Sizin gibi beyaz adamları pişirip yerler. Bizim diyarımıza sizin gibi kimse gelmemiştir. Görmemişizdir. Bizim diyarımız halkı her gün bize sorarlar. Fes, Merankûş Mısır diyarının sonudur. Yollar kapalıdır. Batıya beş aylık yoldur. Vallahi biz sizi koyuvermeyiz.»

Deyince bütün Kan vezirler ve bütün arkadaşlarımız razı olmadılar. Hakir çok üzüldüm. O gece istihâreye yattım. Rüyamda gördüm ki, küçük bir deveye binmişim, beyabanda fil ve gergedanlar içinde dolaşırdım. Onu gördüm ki, bir büyük deve bizi kovalayıp üstümüze bindi. Altındaki deve kaçtı. Ben devenin altında kaldım. İnledim. «Yetevekkel Alellâh...» âyetini okudum. Deve üstümden kalkıp kaçtı. Sonra deveyi kovalayıp yakaladım. Boynunu bağlayıp, yıkılmış bir minare üzerinde deveye bindim ve arkadaşlarımızla Habeş vilâyetine gittik. Sonra uyandım. Mısır'a gitmek hayırlıdır diye tâbir ederek Fes ve Merankûş'e gitmekten vaz geçtim. O sabah Melik ile kahvaltı ettik. Cersinka'dan çıkıp kuzeye Nil boyunca altı saat gittik.

Hilame sahrasında uğrayıp oradan kuzeye 13 saat gittik.

CİNCİFE ŞEHRİ: Vaktiyle mamur imiş. İki bin kamış evleri, üç câmi, birkaç dükkân vardır. Hâkimi Sedandır. On bin askeri vardır. Oradan on saat gittik.

RÜMEYLETÜL HİMAL ŞEHRİ: Burada bir gün kalıp yine Nil boyunca kırk beş günde, Foncistanın merkezi...

SENNARE ŞEHRİ: Ne geldik. Vilâyet halkı karşı çıktı. Toplar atıldı. Konağımda bir hafta istirahat ettim. Mısır'a gitmeye izin istedim. Melik hazretleri başüstüne deyip hakire beş Foncistan atı, on deve yükü zahire, on kutu mercan ve akik, Seylân, Aynülhar, misk, anber, zübat, inci tesbih, bir sahabe kalemi, bir suzeni çadır, 200 adet Sennare tabakları, kâseler verdi. Hayır dualar etti ve (Kan Sakı) vezirini bin adam ile Arpacı kalesinde, sultanın kardeşine götürmeğe memur etti. Melik bizimle bir menzil yer geldi. Orada öpüşüp ağlaştık. Sonra ayrılıp biz kuzeye gittik. Sekiz saatte Bakiys şehrine, oradan Itşın kalesine, oradan da Arpacı kalesine vardık. Yukarıda yazılmıştır. Buranın hâkimi bize çiy adam-

larsınız, derinizi kim yüzdü diyen kişidir. Kan, iyi hizmet etti diye bizden kâğıtlar alarak döndü.

HİKMETİ HÜDA : Allah bir şeyi murat ederse, sebebini yaratır. Meğer Cenabı Hak bizi bir başka diyara göndermeyi takdir etsin. Gördüm ki beş altı siyah renkli adam, güzel Türkçe konuşurlar. Bunlar Habeş kulları ve tüfenkendaz Ceberti ağaları imiş. Üçü Habeş diyarında farfara Ahmet paşanın adamları, on kişisi Habeş beylerinden Kara Naip adlı zorbanın veziri, biri de Mehmet ağa kethüdası imiş. Bunların iki gün sonra Habeş'e gideceklerini öğrendim. Ses çıkarmadım ama, Habeş'e gitmeye de niyet ettim. Onlar gittikten sonra, evvelce sultanın paşaya ve hakire verdiği ve bize yük olan hediyeleri gemilere yükleyip birkaç adamımızla gönderdik.

Ertesi gün sultanın kardeşi hakire üç at, on deve yükü zahire, beş hecin üzerine beş kız, beş gılam, 6 çift fildişi, 5 çift gergedan boynuzu, bir çadır, bir garar misk kedisi postu, bir garar kaplan ve bebr postu verdi. Melikin kardeşi Cercis ile vedalaşıp Habeş askeriyle Habeş'e yollandık.

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ FASIL

SUDAN DİYARINDAN, ARPACI ŞEHRİNDEN HABEŞ VİLAYETİNE GİTTİĞİMİZ MENZİLLERİ BEYAN EDER

Evvelâ Arpacıdan 8 bin silâhlı müslüman asker ile, sekiz gün Çengelistan, Abanos ve Santa ormanları içinde doğuya gittik.

KOZ VADİSİ : Nil'in doğusunda verimli bir sahradır. Sudan beyliği hükmündedir. Foncistan hudududur. Hâkimine (Koz) derler. Bu diyarda vezire Koz derler. Nil'in batısında vezire (Kan) derler. Onlar sultanın sol vezirleridir. Nil'in doğusundaki Koz vezirleri sağ kol vezirleridir. Üç yüz bin askere on kere yüz bin reâyâya maliktir. Hepsi Maliki mezheplı müslümandırlar. Reâyâya da (Koz kavmi) derler. Avret yerleri bir hayvan postu ile örtülüdür. Bu sahrada 40 bin kadar kamıştan evleri var. Kozun sarayı taştan ve ağaçtan yapılmış, evlerini hep devekuşu ciğaları ve yumurtalariyle süslerler. Başlıca mahsulleri darıdır. Kurşun, kükürt, altın gümüş madenleri kendi biter, kendi yeter. Sahranın batısındaki boğazdan temmuzda Nil taşınca sahraya girip üç ay suya boğar. Sahranın ortasında bir büyük göl vardır.

Hakir Koz hâkimine bir mikrene hediye verdim. Bize üç deve ve bir gılam verdi. Ertesi günü yine kuzeye giderken, gördük ki bir toz bulutu kalktı. Meğer bir ukab kuşu bir fil yavrusunu kapmış, fil anası ukap ile cenk edermiş. Gördük ki zalim ukap kuşu büyük fili de zebun edip başına kondu. Zavallı fil, hortumu ile korundu ama fayda vermedi. Hemen hepimiz Allah Allah ile ve tüfenklerimizle hücum ettik. Ukap kuşu ha-

vaya kalktı ve kanatları güneşin ışığını görgeledi. Fil kaçtı. Zalim ukap, fil yavrusunun gözlerini oymuş. Zavallı sahrada serseri dolaşır idi. Biz biraz uşaklaşınca ukap kuşu fil yavrusunu kapıp havaya kaldırdı ve yere bıraktı. Yavru parça parça oldu ve yere inip yemeye başladı. Akşam üzeri...

TERCAŞ DAĞI: Abanos ormanlı bir dağdır. Orada yem kestirip mahitapta o gece sabaha kadar giderek yine bir ormanda dinlendik. Tekrar kuzeye hareket ettik.

DUMBİYE VİLÂYETİ: Foncistan hududu burada son buldu. Burada kârban başı «Bundan sonra dağınık gitmen, silâhlarınızla daima hazır olun. Dumbiye âsilerine geldik. Maymunistan ve korkunç canavarlar içine girdik, gafil olman.»

Dedi. Altı gün altı gece yük indirmeden gittik. Altıncı gün kara taşlar arasında, Borega şehri menziline geldik. Burada iki ukap leşi ve iki kepçekuyruk leşi bulduk. Cenk etmişler. Ukaplar, kepçekuyruğun zehirinden, kepçekuyruklar da ukapların gagalarından ölmüşler. Bu kayalıklarda tamamen ukap yuvaları vardı. Her biri havaya uçsa, sanki Âl-i Osmanın baştardası gibi semayı kaplar. Kanatları küreklerdir. Kuyruğu sanki yelkendir ki, her biri her gün bir iki fil ve gergedan avlayıp havaya kaldırır ve yere bırakıp parçalayarak yer. Gökte uçarken kanatlarının gölgesinde Âl-i Osmanın askeri konsa, çadır ve gölgelik lâzım değildir.

Bu şehrin evleri hep kamıştandır. İki câmii birkaç yüz ev var. Evlerinde misk kedisi vardır.

MİSK KEDİSİ: Her sabah Kallemiskini, hayaları ve budu arasından çıkarırlar. Pisliği değildir. Terinden hâsıl olur. Tırnakları yırtıcı değildir. Başı, küçük köpek başı, burnu frenk zagarı gibi kıvrıktır. Evlerde kafeslerde beslerler. Vahşidir. Hakire bu Koz hâkimi iki tane hediye etti. Siyahlı ve beyazlı alaca olur. Ama kokusu çok güzeldir. Ertesi sabah hareket edip sahralara girdik. Beş beyaz, beş siyah gayet iri filler gördük ki biraz uzağımızdan oynaşarak tam yedi saat bizimle beraber gittiler. Biri hepsinden büyüktü. Bazen yakınımıza gelip bize görünürdü. Çok anlayışlı hayvanlardır. Ayakları minare kadar, dişleri verdinar kadar, hortumu kehkişan kadar, karnı Kûsu isfahan kadar, kulakları sofrai rindan kadar, başı bâmı Hussevan kadar, derisi ferşi gariban kadar vardı. Kimse bunlara dokunmadı, sekizinci saatte...

RİBDE MENZİLİ: Burası da Dumbiye meliği hükmündedir. Kara dağlık içinde sulu bir yerdir. Yeri kazınca su çıkar. Meğer fakir filler, insanlar kuyu kazarlar diye bizimle gelirlermiş. Eski kuyuları temizledik. İçip sarhoş oldular. Ve sahrada birçok cünbüş ettiler. Ahalisi siyah renklidir. Esmer mahbubeleri meşhurdur. Oradan on bir saatte bir göl kenarında gül gülistanlı bir yerde maymunların maskaralıklarını seyrettik.

NAZDİ KALESİ: Bu da Dumbiye hükmündedir. Hâkimi Cerhac'tir. 40 bin Arap askeri vardır. Kalesine çıkamadık. Varoşu, iki bin kamış evdir. İki câmii vardır. Buradan sabahleyin kalkıp yine kuzeye giderken sürülerle fil, gergedan, sığır, Ceyran, eşek, kazık boynuz hayvanları gördük. Öyle bir sahra idi ki, bitkileri cihan tutmuş. Kuş sesleri cana can katardı. Buraya Adaişe (vadişe) derlermiş. Yılda bir kere buraya Dumbiye meliki gelip avlanırmış. Bu sahrayı kona göçe üç günde geçtik. Maymunlar var ki Marzivan eşeği kadar, birbirine binmiş, bazısı gemilere binmişler, çeşitli renkte maymunlar var ki hesabını Allah bilir. Bazısının omuzunda nobutu, sanki bir işe memurdur acele gider. Bazı iri maymunların koştuğu yerde yer titrer. Maskara mahlûklardır. Hakir üç yavru yakalayıp yüklerimize koyup besledik. Burada Dumbiye hududu son buldu. Habeş hududuna geldik diye kurbanlar kestik. Ama ertesi gün birinci iklim tesiriyle tepemizden piştik. Önümüzde daima ileri karakol olarak on adam giderdi. Bir ara gözümüzün önünde bu adamlardan biri yere düştü, atı da kaçtı geldi. Geride kalanlar soluyarak bize geldiler ve (Bu zavallı bizden biraz ileride idi. Meğer bir kepçekuyruk varmış. Üzerine sidiğini serpince adamcağız yıkıldı) dediler. Kaçan at da yere yıkılıp top gibi çatladı. Tüfenklerle ileri vardık. Kepçekuyruk denilen mel'un hemen ceyran görünüşlü, kuyruğu salkım saçak. Dağlara çıkıp gitti. Herifin yanına vardık, pıhtı haline gelmiş. (Sakın yanına yaklaşmayın, kokusundan zehiri tesir eder) dediler. Biri, (adamın üzerinde 700 altın vardı. Yazık oldu) dedi. Yine kuzeye arslan, kaplan, gergedanlar arasından geçtik.

ABRAŞ VADİSİ: Habeş toprağıdır. Burada durduk. Yeri kazdık, tatlı sular çıktı. Çünkü suyumuz az kalmıştı. Hepimize can geldi. Allah'a hamdolsun, ana caddeye geldik. Ababide kavmi Kına şehrinden buraya gelip sahillere inmiş. Sonra kalkıp üç gün kara taşlı yerlerden, müthiş sıcaklarda geçtik. Ama ormanlara gelince misk gibi kokulardan mest olduk. Bazı tüccarlara (bu güzel kokular nedir?) dedim. (Bu dağlar misk kedisi ve misk yılanları ile doludur) dediler. Bu sahranın sonunda...

AZLÜM DAĞI MENZİLİ: Eteğinde durduk. Habeş eyâletidir. Vadide Yesrî urbanı konar. On bin kara zencidir. Caferî mezhebindedirler. Bu sahrada da kuyular kazdık. Kuzeye giderken önümüze Süveyş deryası geldi. Artık derya kenarından, dağlar eteğinden altı gün gittik.

MAYMUNİSTAN VİLÂYETİ: Bu vilâyetin her tarafı maymunlar, şebekler, Sa'danlar, Zenkalelerle dolu. Her biri bir türlü maskaralık ediyor. Ağaçlardan bizi seyredip kimi (A.A.), kimi (Ko, ko), kimi (vah, vah) diyerek takla atıp perendebazlık ederlerdi. Allah maymun gibi gülünç ve idraklı mahlûk yaratmamıştır. Ama uğursuzdur. Seyretmesi ferahlık verir ama, beslemesi fakirliğe alâmettir. Bu yolda altı gün daha gittik.

DINKILÂB MENZİLİ: Burada da durup kuyular kazdık. Burası Habeştir, Sevakin sancağı kazasıdır. Süveyş kenarına yakındır. Burada Kendiyye urbanı oturur. Yüz b[illegible] zencidir. Buranın karşı kuzeyinde 150 mil uzakta, Medine şehrinin iskelesi Yenbu' limanı vardı.

LÜ'LÜ ADASI: Bu ada içinde üç bin kamıştan, sazdan evler var. Ziraat edecek yer yoktur. Halk hep dalgıçtır. Süveyş denizinden inci çıkarırlar. Her biri fındık kadar olur. Burada Habeş paşası tarafından bir ağa hâkimdir. Dınkılâb iskelesine gelen gemilerden gümrük alınır. Buradan kalkıp yine kuzeye, Süveyş deryası kenarına gittik. Dağlar içinde çeşitli Habeş tavukları, tavuslar seyrettik.

ETLE MENZİLİ: Sevakin hükmündedir. Kumsal yerdir. Şadiyye urbanı zencileri konmuştur. Kara nehir gibi kırk bin kavimdir. Habeş paşasına otlak hakkı verirler. Buradan da kalkıp altı gün, fil sürüleri seyrederek sahilde gittik.

KUM LİMANI MENZİLİ: Süveyş denizi kenarında bir büyük limandır. Ama mamur değildir. Deniz kenarındaki tatlı sulardan tulumlarımızı doldurduk. Buradan sabahleyin kalkıp Şap dedikleri Süveyş deryası içinde çeşitli acayip şeyler seyrederek kuzeye doğru gittik. Denizde yapraksız, gövdesi suda, dallı budaklı öyle büyük şap ağaçları var ki, bazı gemiler çarpınca parçalanır. Bu şap ormanları arasında kılıç balıkları olur ki, batan gemilerin adamlarını ve dalgıçları aman vermeyip yutar, gayet mel'un balıktır.

SEVAKİ ŞEHRİ: Vaktiyle Lendha validesi Sevakine adlı avretin temaşalık yeri imiş. Sonradan Dümbiye sultanının eline geçmiş, daha sonra Sultan Süleyman zamanında Tavaşi Süleyman paşa Hindistan dönüşünde, Özdemir paşayı bu Sevakinin zaptına memur etti. Burada 12 gün alış veriş ettik. Hakir 40 hecin devesini 500 kuruşa verip ağırlıktan kurtuldum. Sonra şehir ahvalini öğrendim. Bu Sevakinin karşısında 300 mil kuzeyde Cidde iskelesi vardır. Onun için bu şehrin kıblesi kuzeydedir. Bu Sevakin batıdan doğuya üç mil bir adadır. Habeş paşasının bir merkezi de burasıdır. Ama paşa oturmaz, kaymakamı 500 neferle hükümet eder. İskelede paşa sarayı vardır. Gümrük burada alınır. 150 akçe pâyesiyle kazadır. 260 kamıştan ve hasırdan ev vardır. Özdemir paşanın bir küçük câmii, birkaç mescit, 20 kadar hasırdan dükkân, iskele başında ateşperest Banyan kavminin mahzenleri vardır.

Foncistan, Dumbistan ve Zencistan vilâyetlerinin iskelesi olduğundan bolluk yerdir. Adanın karşısında deniz kenarında üç adet eski kule vardır. Sevakinde su olmadığı için bu üç kuleyi yapmışlardır. Kerbanlar buraya sığınırlar. Bu kuleler olmasa zenci kavimler Sevakinliye bir katre su vermezler, susuzluktan helâk olurlar. Su taşıyacak gemileri vardır. Bu kalelerde birkaç şahî top ve cephane vardır. Her vakit kale hal-

kı hazır olup tüfenkler ile suları gözetirler. Ve gece gündüz kayıklarla suları Sevakine taşırlar.

ESKİ KİF ŞEHRİ: Bu da İkinci Sultan Selim zamanında Özdemir paşa fethidir. Vaktiyle bu da Dumbiye meliki hükmünde büyük liman imiş. Paşa kaymakamına bu diyarda Kâşif derler. 200 adam ile hükümet eder. Gemiler yanaşıp burada gümrük alınır. 300 toprak örtülü evdir. Birkaç kahvehane ve bozahanesi olup, bağ ve bahçesi yoktur. Fakat bostanları, kazılmış kuyularında tatlı suları çoktur. Buranın su ve havası çok güzel olduğundan yüz yaşındaki kadınlar hamile kalır ve 150 yaşındaki erkekler, genç bâkire kızlarla evlenirler. Burada 20 esir, 20 adamlarımızı kaymakama Allah emaneti koyup, on at ve 20 adamlarımızla karadan Dehleke vilâyetine gönderdik. Hakir, kara naibin kethüdası Mehmet ağa ile, bir Yemen Celebesi gemiye binip Dehlekeye hareket ettik. Geminin burnunda oturan gemiciler her dakika (sağa, sola) demirler ve geminin kıçındaki dümenci buna göre dümen kırar. Küçük bir ihmal yapsa gemi denize cup diye batar. Her defasında Fâtiha diye diye gemi Fâtiha ile doldu. Böylece şap deryası içinden kıyı sıra bin güçlükle kuzeye doğru gittik.

DEHLEK ADASI: Melik Necaş'ın merkezi imiş. İlk defa Hazreti Osman zamanında zaptolunmuş, sonra Melik Necaş istilâ etmiş, sonra İkinci Selim zamanında Özdemir paşa tarafından fetholunmuştur. Bu ada karaya yakındır. Bu adada inci çıkar. Evvelce kalesi varmış, şimdi yıkılmış.. 150 akçe şerif kazadır.

Şehir içinde 600 ev vardır. Temeller yarıya kadar taş, yukarları çalaştır. Birkaç dükkân, mahzen ve mescit vardır. Bağ ve bahçeleri yoktur. İskele başında kaymakam sarayı gümrüktür. 40 - 50 mahzen olup, tüccar malları ile doludur, Her evde bir sarnıç vardır. Mahbup ve mahbubeleri çoktur. Darı ekerler, bostanları da vardır.

ACAYİP ŞEY: Bu adanın keçileri, inci sedefi içinden çıkan lâçoz eti yerdir. Diri ve tuzlanmış balığı da yerler. Acayip köse keçilerdir. Bu keçilerin etleri misk gibi kokar. Hazreti Osman zamanında fethedilmiş, birçok sahabe şehit olmuştur ama kubbe alâmetleri yoktur.

Buradan kalkıp doğuya denizde şap korkusu çeke çeke, 6 mil yani bir gün gittik.

MOSOVA KALESİ ADASI: Eskiden beri Habeş sultanlarının tahtı ola gelmiştir. Hazreti Osman fethidir. Osmanlılardan ikinci Sultan Selim zamanında Özdemir paşa eliyle zaptolunmuştur. Evvelce sultanlıktı. Özdemir paşa başına sorguç takıp divan edermiş. Hâlen yedi sultanlık yerdir. Vezirler arasında Mısır, Bağdat, Budin vezirlerinin altında oturur. Şam ve Maraş vezirlerinin üzerinde oturur. Vilâyetinde mal defterdarı, ruznamçeci, muhasebesi ve mukataacılar vardır. Çünkü 110 parça kale

vardır. Merhum Mostarlı Mustafa paşa iki bin Ceberti tüfenkli ile senede bin kese para toplardı. Hint, Yemen, Habeş tüccarlarını hoş tutar da her sene beş on gemi gelirse çok mal alır. Doğudan batıya bir yıllık yol onun hükmündedir. Kuvvetine göre hareket etse cihangir olur. Eğer Foncistan, Dumbistan, Zenc, Alevî ve Zeyl' Melikine adamlar gönderse o kadar tüccarlar gelir ki, hesapsız para alınır.

Habeş evvelce Mevleviyetti. Halkı aslâ şeriat, tarikat, hakikat, marifet nedir bilmezler. Bir alay âsi, bağî, zenci cehennemlik kavimlerdir. Böyle milletten nasıl para toplanır. Allah korusun bir muhzır kapıdan dışarı çıksa, sıcağın şiddetinden veya semum rüzgârından helâk olur. O memleketli olmayanlar her gün beyaz Hint bezi ihram giyerler. Ama sıcağı insana ve hayvana tesir etmez. Havası güzeldir, hele ikindiden sabaha kadar ıfıl ıfıl rüzgâr esip cana can katar. Bu Musova sahile bir tüfenk menzildir. Paşa sarayı, Özdemir paşa yapısıdır. Fakat saray mamur değildir. Tüccarların öşürleri burada alınır. Bütün, portakal, İngiliz, felemenk, Hint, Sind, Çin, Hata, Hoten, Yemen, Aden, Konfuta, Moha, Lehse, Cidde, Yenbu', Tur ve Süveyş gemileri bu limanda paşa sarayına yanaşırlar.

Şehirde 600 hafif bina vardır. Hasırdan, kaçaştan (yâni çalı çırpıdan) dır. Bir Özdemir paşa yapısı câmii vardır. Özdemir paşa ve Boşnak Mustafa paşa, câmiin bir köşesinde gömülüdür. Şeyh Cemaliye câmii kârgirdir. Ayrıca 6 mescit vardır. Yüz dükkân, sahilde yüz kadar mahzen vardır. Bağ ve bahçe yoktur. Fakat altın ve kuruş çoktur. Ahalisi siyah renklidir. Banyan derler, siyah ve beyaz olurlar. Hepsi de ateşperesttir. Ölünce cesedi ateşe yakarlar. Beyaz Hint bezleri giyerler, beyaz sarık sararlar. Çok hesabî kavimdirler. Habeş diyarının güvenilir adamlarıdır. Yalan iftira bilmezler. Şarap içmezler, domuz eti yemezler. Herkes tek başına yemek yer, beraber yemezler. Kimsenin yemeğini de yemezler ve yedirmezler. Bu kavim aslâ cenabet gezmezler. Bunların isyan ettiği hiç görülmemiştir. Garip dostu adamlardır. Bu Banyaniler Habeş paşasına yüz suyudur. Yeni bir Habeş paşası gelse bu Banyanlar ile, bir mükellef baş ağasını Dunbistan padişahına gönderirler. On kere yüz bin ulûfesiz askeri ve yüz kere yüz bin reâyâsı varmış. Hakir padişahlarını görmedim. Ahalisi 100, 150 sene yaşarmış. Su ve havası güzel olduğundan halkı cemma' olup, çok ürerlermiş. Bu Musova halkı da cemma'dır. Habeş paşası bu Dumbiye sultanına inci, akik, ok, yay, kılıç, kurşun, barut, katran, yağlı çıra, serşi ağacı, kozalağı, fındık, fıstık, bakır sahan, tencere, don, gömlek, ibrişim gönderir ki bunlar orada ekseri azam gibidir. O da paşaya kırk elli Habeş gılam ve o kadar mahbube kızlar ve zübat kedisi, keler derisi Koknos gagası, humâ kuşu lâşesi, büyük kakûle, anber, panzehir, fil kalkanı gibi şeyler gönderir. Sonra vilâyetindeki bütün tüccarları gönderir, paşa da gümrüğünü alıp Habeş diyarı bolluk olur.

Bütün zahire, yağ, bal, her çeşit hayvanlar bu Dumbiyeden gelir. Hakir sultana gitmek istedim. Ama o sırada Habeş diyarında isyan vardı. Fortacı Ahmet paşa korkusundan, Kara naip eşkiyası derdinden bir gece karşı Yemen'de imama sığındılar. Beri tarafta vilâyet hâkimsiz kaldı. Hakir de garip kaldım. Başka memlekete de gidemedim. Mecburen Musovadan bir kayığa binip güneye bir tüfenk menzili yere gittik.

CERRAR BAŞI: Burası Musova adasının geçit başında iskelesidir. Kara tarafından gelen mallar hep buradan gemilere yüklenir. Ağaçlık, bostanlık yerdir. Musova halkının hayvanları hep burada otlar. Kuyuları vardır. Musova adasında su yoktur. Buradan atlarımıza binerek iki saat gittik.

KARKOVA KALESİ: Bu kaleye gelince kara naip beye sığındık. Eline bir havlu verip elini öpmek isteyince (estağfurullah, canım, kardeşiniz Foncistan diyarından beri bizim kethüdamız Mehmet bey ile arkadaş olup bizi arzulamışsınız. Fakat Muson'da o deli farfara Furtacı paşa sizi alakoyup bize göndermedi. Padişaha âsi olup Zeydî mezhepli Yemen imamına kaçtı. Cehenneme başı... Padişaha arz ederim) deyince (arzı hakire bırakın, bu ahvale vakıf oldum. Mısır vezirine götüreyim. Oradan efendimize bildireyim. Oradan arzunuz üzere İstanbul'a giderim) deyince, (vallah sen hızır geldin. Hele birkaç gün dinlen. Ahvale vakıf olun) diye hakire bir oda döşedi. Atlarımıza ve adamlarımıza yiyecekler verdi. Derhal kaçan Ahmet paşanın mal ve adamlarını yağmaya adamlar gönderdi. Hakir şehri temaşaya başladım.

Büyük bir şehir imiş. Özdemir paşa fethi olup etrafı dört bin adımdır. Yedi kulesi var. Kalenin etrafı 600 adımdır. Derviş ağa tamir etmiş. İç kalenin birkaç topu vardır. Paşanın bir adamı burada iki yüz adamla kaymakamlık eder. Senede paşaya yüz kese verir. Kendine de 50 kese kalır. Kale dizdarı vardır. Paşa ağaları burada otururlar. Çünkü Musova bir pis ova yerdir. Suyu buradan gelir. Kale etrafı eşme su kuyularıdır. Vaktiyle bu suları muhafaza için bu kaleler yapılmış. Gayet yerinde yapılmıştır. Can kurtaran kaledir. Çünkü etrafında kara zenciler çoktur. Kale içinde 700 kârgir ve kamıştan evler, 7 kahve, bozahanesi, bir han, bir Özdemir câmii, yedi zâviyesi vardır. Bu şehirde hamama lüzum yoktur. Çünkü hepsi çıplak gezer ve çok terleyip, sanki hamama girmiş gibi olur. Bütün kara zencilere (Kara Naip) hükmeder bir zorbadır. İcabında başına yüz bin asker toplayabilir.

Furtacı Ahmet paşa bunu itaatę alayım derken, cihan başına dar gelip Yemen imamına kaçtı. Kara Naip, kırmızı renkli, iri gözlü, arık yüzlü, kaba, levent sözlü, güzel Türkçe konuşur, gelip geçene tavuklu, kuzulu, yoğurtlu buğday çorbası ve darı ekmeği boldur. Bütün Habeşliler.

Foncistan, Dumbistan, Alevistan, Abâbide kavını sultanları bunun emrindedirler. Ha dese bu üç padişahtan üç yüz bin asker gelir. Ama bunlara bir taş atsak karga gibi dağılırlar. Aç, derme çatma, çekirge bacak, belinde nacak, açlıktan salınacak, bir habbeye muhtaç kavimdir. Bu Kara naip derdinden paşalar yalnız gümrük pâyesinde hükmedebilirler. 5000 ceberti askeri vardır. Ceberti diye, rumdan, zencilerden, sekban, yeniçeri tüfenkendazlarına derler. Çoğu Habeş kızlarına tutulmuş, Anadolu delikanlılarıdır. Bazı eli çabuk paşalar bu cebertilerden asker toplayıp, zenci vilâyetlerini yağma ettirir. Buranın paşaları akıllı olursa halk ile hoş geçinip senede bin kese tahsil eder. Askerin maaşlarını verir. Çünkü buralara İstanbul'dan bir kuruş gelmez. Hep paşa masraf eder. Naibe, şehir müsellimine, serdara, kethüdaya, imama, emine her ay otuz üçer kuruş ulûfe verir. Diğer bütün ağalara da rütbelerine göre ulûfe verir.

Harkova'dan hareketle güneye çeyrek saat bir boğaz içinde gittik.

ŞEYH MAZLUM ZİYARETİ: Kerametleri görülmüş bir ulu sultandır. Üzerine kubbe istememiştir. Paşa ve vilâyet âyânı çadır ve mutfaklarını bir gün evvel gönderip, avlanıp orada yerler. Seyrengâh yerdir.

Bu Harkovayı seyirden sonra 1083 kurban bayramının beşinci günü kara vezir vilâyeti zapta gittiği vakit hakir izin alıp, arkadaşımız Mehmet ağa ile çıkıp doğuya kayalık yollardan iki gün gidip...

VULE DAĞI MENZİLİ: Habeş arapları kara obalarla otururlar. Verimli sahradır. Bu kavme Kadisî derler. Yedi bin zencidir. Bunlarda olan mahbup ve mahbube bir diyarda olmaz. Buradan kalkıp yine doğuya bir konak gittik.

HİNDİYE KALESİ: Vaktiyle Hintliler buraya gelip bu kaleyi yapmışlar. Fakat o kadar sağlam yapmamışlardır. Dörtgen şeklinde, etrafı yedi yüz adımdır. Süveyş denizi kenarında olduğundan dalgalar kalenin temelini tahrip etmişler. Habeş eyâletinde sancak beyi pâyesiyle, paşanın bir ağası iki yüz adamla hükümet eder. Paşaya senede 40 kese verir. Özdemir paşa fethidir. Minaresiz bir câmii, iki mescidi vardır. Dizdarı, neferleri hep paşanın adamlarıdır. On adet topları vardır. Etrafta kara zenciler otururlar. Bunlar çadırlarında beşer onar misk kedisi besleyip kâr ederler.

Bu Hindiye kalesinden hareket edip yine doğuya Cengeliştan içinden gidip üç konak sonra...

TUZLA KALESİ: Deniz kenarında Özdemir paşa yapısıdır. Hâlâ içinde kırk elli neferle bir paşa ağası vardır. Bütün Habeşe tuz, buradan gider. Senede 40 keseye iltizamdır. Yüz binlerce deve yükü tuz hâsıl olur. Çatal yüke üç divanî para, Haviye yüke beşer maksus para alınır. Med zamanında Süveyş taştığı vakit bu sahra su altında kalır. Çekilince her

taraf tuz olup kalır. Burada on bin kadar Donçiye zencileri oturur. Bunlar tuzu toplayıp kule gibi yığarlar. Buradan da kalkıp doğuya deniz boyunca, şiddetli sıcakta altı gün gittik.

HARAP PEHLİRLE ŞEHRİ: Deniz kenarında büyük bir şehir imiş, Özdemir paşa fethedince portakal kâfiri istilâ edip kalesini harap etmiş. İçinde Abîre kavmi oturur. 150 bin kişidir. Ama haşir ve neşirden, dinden, diyanetten, taundan, bit ve pireden habersiz ve hayırsız bir kavimdir. Fakat halûk adamlardır. Hepsi yine çöl araplarıdır. Ancak avret yerleri bir deri ile örtülüdür. Burada bir liman var ki bin gemi alır. Sekiz rüzgârdan emindir. Aslâ şap yoktur. Burada oturan Abîre kavminin yiyip içtiği darı, koyun, keçi, ceyran, deve südü bozadır. Buralarda at, eşek, deve, fil, gergedan olmaz. Fakat arslan, kaplan, pelenk çok olur. Bu kavim, bu dağların maymunlarından çok şikâyet ettiler. (Dağa çıkıp ağaç kesemiyoruz. Bizi yakalayıp dağlara kaçırırlar. Ellerinden kurtulmak mümkün değildir. Tasarruf ede ede çok adamımızı helâk etmişlerdir. Bizde ise silâh yok ve adetçe onlar bizden çok. Sonunda buradan çıkıp gideceğiz) dediler.

Korkunç maymunlar vardır. Geceleri çadırlarımızdan oğlan, kız, avretleri kapıp götürürler diye şikâyet ettiler. (Siz de geçerken dikkatli olun) diye nasihat ettiler. Ertesi gün hareket ettik. Yine doğuya giderken hakikaten iri maymunlar, keçilerin, dağ sığırlarının sırtlarına binmişler, ağalar gibi gezerlerdi. Bütün dağ hayvanları bu maymunlardan usanmışlar. Bazı maymunlar dağ kedilerini kucaklarında gezdiriyorlardı. Bazıları oğullarını karınları altında sallayıp geziyorlardı. Bazı maymunlar tiftik keçisi gibi beyazdılar. Bu şekilde altı gün dağlarda ve deniz kenarında gittik.

ESKİ ZEYLA ŞEHRİ: Eskiden Hintlilerin yapısıdır. 928 de yine Özdemir paşa portakal elinden zaptetmiştir. Bahri Muhit kenarında büyük bir liman ve kaledir. İç kalesi de vardır. Etrafı 5700 adımdır. Beşken şeklindedir. Bahri muhit içinde yüz yıl uzamış bir burundur. İki tarafı biner gemi alır limandır. Sekiz rüzgârdan emindir. Dizdarı ve 700 neferi vardır. 70 parça topları vardır. Çünkü Habeş hudududur. Buradan Nil başını dolaşıp Mağrib'te Septe boğazına kadar Bahri Muhit kenarları hep portakal kâfirinin elindedir. Burada paşanın bir ağası 300 adamı ile kaymakamdır, paşaya senede 40 kese verir. Eğer beş on gemi gelirse beş kese gümrük olur. Ama gümrüğü silâh kuvveti ile verirler. Gemilerini bal, yağ, koyun, sığır pastırması doldurup avante lenger edip giderler.

Hakir oraya vardığım vakit Kara naip kethüdası Mehmet ağa kaymakam olmuştu. Talihine yedi parça portakal gemisi geldi ve 41 kuruş gümrük verdiler. Bütün malları keten bezi, pamuk ve çam ağacı çırası, katran idi. Bu diyarda çırayı suda kaynatıp hastalara içirirler. Ve katra-

nını yılda bir kere vücutlarına sürerler. Bu diyarın dağlarına Kadri dağı derler. Tatar çehreli, dev yapılı zenci kavimdir. Yüz kere yüz bin dağ koyunu, vahşi gazalı, camus avlayıp tuzda salamura pastırma yapıp frenklere satarlar. Portekizliler buraya onun için gelir. Kale dışında yetmiş seksen bin Banyan kavmi vardır. Bu kavim ateşperesttir. Ölülerini yakarlar. Ateşe taparlar ama, Allahtır demezler. Tuhafı şu ki, bir dakika bile cenabet gezmezler. Hemen guslederler. Yemek yeseler veya abdest bozsalar hemen guslederler. Mahbup ve mahbubeleri kırmızı, esmer ve beyaz renkli olurlar. Habeş ikliminde Zeyle' mahbubesi meşhurdur. Kırmızı, sarı, yeşil, siyah dişleri vardır. Her dişini başka bir boya ile boyayarak güzellik vermişlerdir. Yürüyüşleri şirin mahbuplardır. Böyle âşık perestler iken, sonradan sakallanıp ateşperest olurlar. Tüccardırlar. Hint, Yemen, portakal frenkleri ile alış veriş ederler. Çoğu ticaretleri Hintlilerledir. Burada Hindistan, bir elçi, Yemen tarafında bir tebba, elçi, portakal tarafından bir balyoz, İngiliz tarafından bir konsolos ve Kadrî reâyâsı tarafından bir sünnisî bu kalede bulunurlar.

Kale içinde bin kadar hasır evler vardır. Bir câmi, bir buğday anbarı, su sarnıçları, kale dışında su kuyuları, beş on dükkân vardır. Birinci iklimin tam ortasında çok sıcaktır ama gayet lâtiftir. Bu şehrin cimai gayet lezzetlidir. Hıtâyî dedikleri avretleri ..... Sıcağın şiddetinden insan elbise giyemez. Ancak bir beyaz ihram vardır. Günde birkaç kere denize girilse zarar vermez. Çünkü denizi şap denizi değildir. Bahri muhittir. Ne kadar bu denize girilse, âdemin avret yerlerini yakmaz. Çünkü şap olmaz. Onun için Hindistan karakaları, portakal karavanları, Flipota gemileri, İngiliz Barçaları, çekinmeden gelirler. Biner adam, üçer yüz top çeker kalyonlardır. Buranın karşısında Hindistan'ın Divâbâd, Ahmedâbât şehirleri vardır.

Hakir Hinde ve Lahsaya varmadım. Bu diyarda yağmur hesapsız yağar. Yağmur dane dane yağarken, deniz yüzüne sedefler sıralanır ve yağmur danelerini kapıp deniz dibine gider. Bu yağmur sahra ve dağlarda öyle bitkilerin yetişmesine sebep olur ki, dere tepe çimenlik olur. Ve bu otları hayvanlar otlayıp semiz olurlar. Hayvanların etleri misk gibi kokar. Denizinde binlerce çeşit balıklar olur. Bu hayvanların, balıkların etlerini yiyenler o kadar tendürüst olurlar ki her gece ehli ile beş on kere altüst olup Âdem ve Havva güreşi ederler. Burada insanın gözünün kuvveti fazla olur. Hattâ hakir Foncistanda Ferkaye vilâyetinde gözüme gûya perde gelmişti. Gece alil gibi illetli olmuştum. Bu Zeyla'da bir ay oturunca gözlerim Arap meşalesi gibi nurlandı. Ve buranın hayvanlarının etinden yiyerek şişmanladım. Ve hakire bir erkeklik geldi. Cima' damarları harekete geldi. Zürafa mecik Beşe adlı silâhımız oynamağa başlayıp gözü ve kellesi ..... kan etmek istediğimizde, Allah razı olsun raziye,

marziye mutmeine adlı dost amellerimiz olmadığı için bu emrine itaat edip öpsem izin ile tufanı defedip kanaat ettiler. Bu lâtifeden maksat bu Zeyla' şehri hakikaten çok kuvvet vericidir.

Buradan yine Musova'ya ve Harkopa'ya geri döndük.

ZEYLA'DAN BAŞKA YOLLARDAN HARKOVA'YA DÖNÜŞÜMÜZÜ BEYAN EDER

Buradan batıya Bahri Muhit kenarında bir boğaza rast geldik. (Umman boğazı) derler, karşısı Yemen'dir. Kur'anı Kerîmde «Ye'tîne min külli feccin amik. Hac 27» âyeti bu boğaz hakkındadır derler. Dalgıçlar bu boğazın aslâ dibi yoktur, çok derindir derler. Habeşler ve gemiciler bu boğaza Babulmendeb derler. Bu boğazdan içeri Kulzüm denizidir. Buradan Süveyş körfezine kadar 1500 mildir. Kuzeyi Habeş diyarıdır. Koseyre iskelesidir.

ŞEYH MENDÜB: Bulutlar içinde anka yuvası bir sultandır. Gelen geçen tüccarlar tekkesine adaklar gönderirler. Hazreti Resul bunun ruhu şerifi için Fâtiha okumuşlardır. Kolondur gazasında, Firavunun gark olduğu cenkte Hazreti Mûsâ ile beraberdi derler. Hazreti Mûsâ (Yâ Mendüp, var Habeş boğazında yerleş, Firavunluların leşi bu denizden çıkmasın. Ve bu Mekke deryasına kâfir gemileri aslâ girmesin. Orada bekçi ol) buyururlar. Tam 110 sene yaşayıp, Hazreti Peygambere risalet gelince, hazreti Osman Habeşe giderek ziyaret etmiştir diye halk dilinde dolaşır. Hakikaten bu boğazdan kâfir gemisi giremez. Bu sultanın mezarından bir ateş çıkıp «emmessefîneti harekahâ kaale Ahrektehâ lituğrıka ehceha Kehf sûresi: 71.» gemiyi yakar. Bu suretle bu deniz kâfir gemilerinden emindir. Firavun Kolondor boğazında garkolunca Allah'ın emriyle derya içinde şap ağaçları hâsıl olmuştur derler. Velhasıl bu Şeyh Mendüb'ü ziyaret edip batıya gidip...

SEHERİŞA KASABASI: Bu sahrada büyük şehir imiş. Şimdi haraptır. İçinde kırk bin seherî kavmi yaşar. Lisanları Hindi diline yakındır. Birinci iklimdedir. Buradan dağlar arasından geçerek...

VİKAT KALESİ: Hazreti Süleyman yapısıdır derler. Amberiyye sultanı hükmünde iken Özdemir paşa yedi sene kuşatıp fethedemeden ölmüş, Allah'ın emriyle taun yayılıp kale halkı kaçmışlar. Şimdi Habeş hükmündedir. Bağlı bahçeli mamur yerlerdir. Kale dışında kamıştan bin kadar evleri vardır. Halkı dini Ahmedîdir, ama haşir neşir bilmezler, ama bolluk memlekettir. Birinci iklimdedir. Portakal kâfirleri ticaret için çok gelirler. Hattâ bir portakal civanı müslüman olup hizmetimize girdi. Şeker kamışı olur ama şekerini çıkarmasını bilmezler.

HEDİYYE ŞEHRİ: Bağı bahçesi, bostanı çok bir şehirdir. Birinci iklimdedir. Ahalisi hep Malikî mezhebindedir. 6000 kadar çalaş evleri 3 câ-

mileri vardır. Dağ içi olduğundan Osmanlı varmaz. Oradan kalkıp ertesi günü...

RAZDİN ŞEHRİ: Bir küçük kasabadır. Kara zenci on bin Razdin kavmidir. Hazreti Süleyman oğlu Melik Rac'ım evlâdındanız derler. Müslümandırlar. Yine o günü güneş batarken...

FERRAN SAHRASINA: Geldik. Verimli sahradır. Seher vakti bir hafif rüzgâr esip bütün kuşlar ötüşmeye başladı. Biz de hayvanlarımıza binip üç gün bu sahrada güneye gidip dördüncü gün...

ESKİ BÜYÜK MUKDİSU ŞEHRİ: Habeş müverrihleri Hazreti Süleyman yapısıdır derler. Hazreti Süleyman bütün mahlûklar ile bu sahrada azametini gidermek için durup Belkıs'ı burada karşıladı. Belkıs da Yemen'de Seba şehri padişahının kızı idi. Çok devlet gördü ama, Hazreti Süleyman'ın bu ihtişamını, ins ve cinni, vahşi hayvanları görünce dehşete düştü. Çadırdan hoşlanmadı. Belkıs için bu Makdisu şehrini yaptı. Zencistan hükmündedir. Şehri şimdi o kadar mamur değildir. Birinci iklimden güneye yirmi derece ileri geçmiştir. Bahri muhitin güney tarafı kıyısındadır. Halkı Malikî mezhebinde müslümandır. Ama müslümanlık âyinine riayet etmezler. Çünkü ulemaları yoktur. Dilleri Arapçadır. Fakat başka ıstılahları var. Hâkimleri kendilerindendir. Hükümet nedir bilmezler. Aralarında bir dâva olsa, şehirlerinde bir tüccar varsa ona danışırlar. Gayet ahmak adamlardır. Ama cesurdurlar. Portakal kâfiri, bunların cesaretlerinden burayı elde edemedi. Kara naip kethüdası Mehmet ağa on kere yüz bin asker olur dedi. Kâfir ile asla alış-veriş etmezler, mallarını Zeyla veya Vikat'a götürürler. Hutbelerinde Al-i Osmana okurlar. Bu kavme Benî Safvan derler. Şehrin altında batıya kadar çamurlu ve kırmızı bir nehir Bahri muhite karışır. Buradan güney kutbu yıldızı ve Süheyli Yemenî gayet alçakta görülür. Kuzey kutbu yıldızı yâni demir kazık görülmez. Kıble nümalarımız burada (pusula) serseri gezer oldu vesselâm.

Buradan kalkıp yine batıya gittik.

HUNHAS VADİSİ: Verimli bir sahradır. Buradan ertesi gün kara ormanlar ve maymunlu yerler aşarak...

HİNKALE KABİLESİ MENZİLİ: Asidirler. On bin zencidir. Buradan gece yarısı hareket edip ertesi gün akşam üzeri...

SÜVEYŞ SAHİLİ MENZİLİ: Burada on bin Şerebasi kavmi oturur. Bunlardan başka kırk bin kırmızı ve esmer renkli adamlar vardır. Buradan sabahleyin kalkıp on bir günde...

HARKOVA MENZİLİ: Kara naip ile buluştum. Zeylâ hâkimi olan paşa ağası çaşnigir paşayı kara naibe teslim edip, kara naip hakire bir kılıç, bir at ve bir inci tesbih verip (hoş geldin, hayli seyahat edip Habeş

eyaleti doğusuna vardın. Hayır makdem.. Safa geldin) diye pek çok iltifat etti. Hakir ertesi gün Mısır'a gitmek üzere izin istedim. Alnımdan öptü ve hakiri kahvaltıya davet etti. Kaymak, bal, reçeller yedik. Allah bilir kaymağın balın kokusu dimağımı çâk etti. Hakir koynumdan iki mendil, bir derviş Ali yazısı müzehhep en'âmı şerif, bir güzel saat verdim. Pek hoşlandı ve (Sübhânallah, bu ânadek bu diyara bu kadar vezirler geldi, böyle bir kelâm izzet ve böyle bir saat bağışlamadılar!) dedi ve hemen içeriye girip dört börümcük gömlekli mahbube bâkire Habeş kızları ve dört adet kulakları küpeli esmer renkli mahbube çocuklar, birer kutu inci, Seylân, akik, panzehir, misk, üç Şemame anber, bir büyük kakûle. 50 fildişi, 5 gergedan boynuzu, 6 fil kalkanı, 6 kargı sırığı, iki at, altı hecin, 10 deve yükü yiyip içecek verip özür diledi. Ertesi sabah vilâyet ahalisinin mahzarları diye hakiri kethüdası Kara Mehmet ağa ile ve 300 atlı ile yola çıkardı. Kara naip ile vedalaştık.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ FASIL

1083 REBİÜLEVVEL AYININ BİRİNCİ GÜNÜ HABEŞ'TEN MISIR'A GİTTİĞİMİZ MENZİLLERİ BEYAN EDER

Evvelâ Harkova'dan kalkıp o gün ikindi üzeri Dehlek'e varıp bir gece kaldık ve sabahleyin Süveyş kenarınca üç gün gidip Kif şehrine geldik. Bunlar yukarıda yazılmıştı.

SEVAKİN ŞEHRİ: Bu da evvelce yazılmıştı. Bura kaymakamına Allah emaneti olarak koyduğumuz ağır yüklerimizi, adamlarımızı, kölelerimizi hep sıhhatte bulduk. Itşan'dan arkadaşımız olan Derviş Nimetullahın gergedanı ölmüş, ona bir hicin verdim. Bu şehirde deve, hicin, siyah köle ve kız olarak bin kuruşluk ağır yüklerimizi sattık. 200 kuruşluk büyük kakûle sandık. Ama kuruş yerine Hindistan padişahının sikkelerini verdiler. Sırma gümüşten çubuk çekilmiş teldir. İki başı bir yerde üzerine sikke vurulmuştur. Gayet lâtif, yumuşaktır.

Buradan kalkıp batıya gidip ertesi gün, Kum limanına, sonra Vatle, Lü'lü adası Dunkılab Maymunnistan, Azlûm dağı ve...

ABRAŞ VADİSİ: Tam on yedi günde buraya geldik. Burada Mısır'ın Kına şehrinden gelen Abâbide kavmi 3000 kadar çadırlariyle sahile oturmuşlar. Esmer renkli Mısır urbanlarıdır. Araptırlar ama lisanları bir acayiptir. Hâkiminin imamından bazı kelimelerini yazdık.

HABEŞ LİSANI KELİMELERİ: Evvelâ Kurasa (ekmek), Anki (Su), kıyam (peynir), dalı (et), arı namni (gel otur), arı mangil (gel al akçeyi), yamile kurasa kutu (yürü getir ekmeği), şimteveva (bre geli kör), arı line kindak kute (gel yürü yağ getir), Bafız kılım (yiyelim), anki çelim (su içelim), kiyam bukumbo (peynir ye), paksekibak (yemem).

Bu çeşit lûgatlerdir. Bunlar Habeşlidir amma, Abraş kavmidirler. Yüz bin siyah renkli müslüman kavmidir. Kanaatlerince Hazreti Lokman evlâtlarındandırlar. İtaatli kimselerdir. Bu Habeşistan'da 78 türlü dil konuşulur. Her dağda, her şehirde, her kabilede birer çeşit dil konuşulur. Banyan kavmi Habeş paşası yanında bu çeşit dillere tercümanlık ederler. Çünkü Banya lisanı, bütün dillere yakındır.

ATEŞPEREST BANYAN KAVMİNİN, EVLİYA ÇELEBİ TARAFINDAN ŞEHNAZ MAKAMINDA SOFİYANE USULÜNDE BESTELENEN DİLİ

Bu beyitler, ateşperestlerin ilâhileri makamındadır. İken ikâ dona dotbi mükerrer dona doti, dona doti ram ram ram ram ram ram, yine mükerrer lâzım. Ala ala, ala ala ala ala, yine mükerrer terkibi, tini çko çarı çko çarı çko çarı, yine altı kere ram ram, dokuz kere ala ala, yine pençi pença ala çeki civaz çeki civaz. Dahen dasi mali lavar malila dar. Yine ram ram, dokuz kere ala ala, velhasıl güzel lisanları vardır. Sonra bu Abraş vadisinden kalkıp batıya Süveyş boyunca çöller ve kayalıklar içinden geçerek beş günde yük yıkmayıp, dinlenmeden...

HANENDE OVA MENZİLİ: Kuyular kazıp su bulduk. Burası Habeş hükmündedir. Verimli, havası güzel bitkileri çeşitli bir yerdir. Fil ve gergedandan başka bütün hayvanlar vardır. Dağlarında her türlü maden vardır. Buralarda hânende kabilesi oturur. Hepsi Süryanice konuşurlar. Bunların dillerini de yazdım.

SÜRYANİ DİLİ: «Bir (Bet'i), 2 (Ni'), 3 (Pi'), 4 (Ci'), 5 (Hi'), 6 (Khi'), 7 (Jesi), 8 (Gıni), 9 (Rebi), 10 (.....), 11 (Rebi), 12 Reti), 13 (Resi), 14 (Reci), 15 (Rahı), 16 (Rakhi), 17 (Rejsi), 19 (Kıpah), 20 (Kebah), 40 (Çetya), Koyun (gecmatır), kuzu (Şertab), su (Kosin), ekmek (Halûm), peynir (Katimen), soğan (Bedahend), Güneş (Zıllin kat), ay (Hatihbet), gece (Sıtıhbet), Ketimces (gündüz), selâmün aleyküm (Halli nacmhı), aleyküm selâm (Hanı Haylenna).

Malikî mezhebindendirler. Ama kedi, arslan, kaplan, fil, gerdan gerdanlarından yerler. Hepsi çıplaktırlar. Avret yerlerinde bir parça deri vardır. Ölülerini bir mağaraya koyup kadit ederler. Bu kavmin adları şöyledir: Secde, sinance, kirmance, Selimce, Selimace, Yendika, Sersem Galfe, Hikmen, Harande gibi. Bu kavimde Arapça ve yazı vardır. Dağlarında binlerce mağaralar vardır. Mağaralardaki ölülerinin baş ucundaki taşta adları yazılıdır. Süryanice garip bir yazıdır.

Dağları sulu, otlu yerlerdir. Bunların sesleri o kadar güzeldir ki, bestelerini Kihta denilen kirişli bir sazla okurlar. Hep birden okudukları vakit adama dehşet gelir. Talihleri zühre olduğundan her vakit neşelidir-

lar. Gam ve düşünce nedir bilmezler. Misk kedisi ve maymun beslerler. Dağlarda maymunlar ağaç yapraklarından külâhlar yaparak maskaralıklar yaparlar. Dağlarda fukara kulübeleri gibi evleri var. Hele sumbe denilen maymun cinsi çok şakacı ve maskaradır.

Burada bir gece kalıp, yine batıya kayalık ve kumluklar içinde altı gün yol aldık.

OKUT KABİLESİ MENZİLİ : Üç tarafı sık ormanlı dağlardır. Bu dağlarda fil ve gergedan yoktur. Ama maymun, ceyran ve kazık boynuz çoktur. Hattâ arkadaşımız Derviş Cârullahın bindiği kazık boynuz, bir ara toprağı koklayıp, eşek gibi müthiş bir sadâ ile bağırınca dağlar inledi ve dağlardan binlerce kazıkboynuz inip askerlerimiz üzerine gelmeye başladı. Hemen arkadaşımızın yanımızdaki bağlı olan kazıkboynuzu kazığını koparıp, yuları ve eğeri ile dağdan gelen kazıkboynuzlara katılıp tepişerek oynaşarak gitti gider. Hakir Derviş Cârullaha bir hicin verdim.

Burada Okut kavmi yanımıza gelip darı ekmeği ve diğer yiyecek şeyler getirdiler. Badem lezzetinde ceviz kadar meyva getirdiler. Lezzetinden âdem doyamazdı. Ve bir çeşit yumurta getirdiler, tavuk yumurtası kadar. Ama bir tarafında kökü var. Sanki şalgama benzer. Lezzeti bir şeye benzemez. Yerde bitermiş. İçinde fındık kadar bir çekirdeği var. İçindeki suyu süt lezzetindedir. Tereyağında pişirilince de lezzetli olur. Zerhar derler bir nevi yer yumurtasıdır.

Bu diyarda olan ağaçlar, meyveler, bitkiler, Rum diyarındakilere hiç benzemez. Ve Rum diyarında olanlardan gayri şeylerdir. O derecede ki, Cenabı hak kudretini göstermek için bu diyarın üstündeki gök yüzünde güneş ve ayın ışığı, bütün yıldızların, gezegenlerin ışığı ve gökteki bulutların rengârenk oynayışları aslâ Rum diyarının güneşi ve yıldızlarının ışığı gibi değildir. Tarifi mümkün değildir. Bu Okut kavmi, Ham evlâtlarından esmer renkli, yüz bin sahrada oturur kişilerdir. Fakat deve dudaklı ve asık suratlı değillerdir. Güler yüzlü adamlardır. Herkesle iyi geçinirler. Mahbup ve mahbubelerine nihayet yoktur. Şivekâr, zarif olurlar. Malikî mezhebindedirler. Ulemaları vardır. Çocukları Kur'an okur, yazı yazarlar. Kedi, arslan, Zorenpayı yerler. Habeş tavuğu gayet lezzetli ve kuvvet vericidir. Öyle ki bunu yiyen ehli ile on kere gaza eder, içecekleri boza ve üç dört günlük devesütüdür. Zengin kavimdir. Koyunları develeri hesapsızdır, ama atları çok değildir. Bu diyarda harami yoktur. Kurt da yoktur. Yalnız koyunlarını ukab kuşu kapmasın diye bir çoban tutarlar. Vefk ve tılsım bunlara mahsustur. Vefk ile dağlardan kurtları ve maymunları kaçırmışlardır. Hattâ hakire deriden bir kedi sureti yaptılar. Hâkimlerinin imamı kalem ile kedinin karnına altı elif, bir mim ve başına bir sin yazdı. Derhal deriden kedi gezdi.

Yazıları ve dilleri amrânîdir. Lûgatlerini yazdım.

AMRANİ DİLİ:

(Eni) 1, (Beni) 2, (seni) 3, (tebi) 4, (şebi) 5, (Bebi) 6, (yebi) 7, (Biyi) 8, (yipi) 9, (yisi) 10.

ŞEMUİL NEBİNİN MÜFTEİLÜN VEZNİNDE ŞİİRİ:

Belnujaden karida — ah bu aşkım ne yaman
Lile şillen karida — Olmadı tenimde aman
Ecle bel serverida — Ağlaya çeşmim bu zaman
Ejirida ejirida — Ah aman ah aman
Etam bekel laşeram — Âdem olan şad olmaz
Ketef kelem ya şeram — Aşkla mesrur olunmaz.
Zad beklum haşram — Her güle bülbül olmaz
Ejirida Ejirida — Ah aman ah aman
Laabtena nat ba'ti — Hak hâlime etme vebal
Şalcagsas ba'ba'ti — Sonunda ola zeval
Kaba fenat cağ benti — Kim ki ölür ibretim al
Ejirida Ejirida — Ah aman ah aman.

Ve (Haren - Allah), (Şutumşiz - Muhammed Peygamber), (Sağalşerar - Âc kavmi), (Tabrer - Semud kavmi), (Kelf - ateş), (Hah - balık), (Mencat - Öküz), (Seksam - Deve), (Rahvat - Irmak), (Kınvat - Cennet), (Selenkan - Yağmur), (Habzendir - Ulular ulusu), (Kaş'aşat - melekler), (Melgak - Şeytan).

(Bu şiirler eski harflerle olduğu için yeni harflere çevrilmesinde hata olabilir, özür dileriz).

Bu Habeşistanda yüz türlü dil vardır. Tufandan sonra nice peygamberler buraya gelip halkı çeşitli dillerle dine davet etmişlerdir. Bunların bir kısmı (Biz Şemnil evlâtlarıyız) derler. Çünkü bu dağda makamı vardır. Mağara içinde nur parıldar. Bu Okut bilginleri, (Nuh tufanı bizim diyarımıza gelmemiştir) derler.

Buradan yine batıya gidip büyük bir sahraya vardık. Tenbih olundu ki herkes silâhlariyle dikkatli olsun. Çünkü bu sahrada, Allah'ın yarattığı bütün mahlûklar vardır. Bu sahranın ortasında Cenabı Hak bir göl yaratmış. Etrafı gül gülistan, çimenlik ve binlerce öten kuşlar. Bu sahrada tam beş gün gidip altıncı gün...

ŞAHA LİMANI: Eski zamanda mamur kalesi varmış. Şimdi haraptır. Limanı büyüktür. Cidde, Yenbu, Muveylâb ve Yemen gemileri vardır. Hacılarla dolu idi. Bu hacılar bizi görünce bağrışıp taze can buldular. Bu hacılar bu limanda üç ay ve bir habbeye muhtaç kalmışlar. Hele o gece hacıları çadırlarımızda misafir edip yemek verdik. Bizimle 600 kişi olup beraber yola koyuldular. Bu çöllerde zahmet çekersiniz, geri dö-

nün dedik, fakat onlar (ölürsek sizinle ölelim) diye bizden ayrılmadılar. Nihayet hep beraber dağ taş aşarak altıncı gün...

CEZİRE LİMANI MENZİLİ: Otluk ve sulu bir limandır. Buradan da iki yüz kişi bize arkadaş oldu. Dermansız kalanları Mehmet ağanın ve hakirin develerine bindirdik.

CENFİTA VADİSİ MENZİLİ: Burada İbrim urbanlarından Künuz kabilesi yerleşmiş. Mehmet ağa İbrim'e kadar hacılar için beşer kuruşa bu Künuz araplarından develer kiraladı. Hacılara can geldi. Ertesi gün,

SEHRİC MENZİLİ: Külzum denizi kenarında harap bir şehirdir. Yalnız büyük bir havuzu var. Bir gece kalıp ertesi günü hareket ettik. Çölleri geçerek...

CANİC VADİSİ MENZİLİ: Bundan sonra Külzum denizi kenarı sağımızda kaldı. Vadii Halfa'da batıya doğru gittik. Beşinci günü...

İBRİM KALESİ: Selâmetle buraya gelince bir deve kurban edip hacılara dağıttık. Dizdarzade Bekir ağanın evinde misafir kaldık. İbrim diğer şehirler yanında cehennem iken, burada bize cennet gibi geldi. Hamdolsun beyaz adamlar görüp, atlarımız arpa yiyerek yüzleri güldü. Foncistandan gemilerle gönderdiğimiz hediyeleri defter gereğince dizdar Bekir ağaya teslim edip güzelce muhafaza etmişler. Adamlarımız gelip görünce dünya hakirin oldu. Hamdolsun bütün eşyalarımız bir yere toplandı. İbrim'de üç gün dinlendik. Bütün hacıları ve ağır yüklerimizi yine on adamlarımız ile gemilere koyup Circe tarafına gönderdik.

SEYAHATİM HAKKINDA

Ey bu müsveddelerimizi, iğrenç yazımızı tenezzül edip okuyan muhterem dostlar, şöyle malûm ola ki, âlemleri kaplayan bilgiye gizli değildir ki bu seyahatimiz ve bu ibret alınacak sergüzeştimiz heyet ilminden, haritadan, atlas ve coğrafyadan, Papanmonteden ve Minordan, kıpti tarihleri ve Yunan tarihlerinden, yıldızlar ilminden haberdar olan bilgi erbabınca bilinir ki, bu Foncistan, Asvan, Berberistan ve Sudan diyarında bu kaynar seyahat insanın yapabileceği bir şey değildir. Ancak Cenabı hakkın ihsanıdır. Ve Cenabı hakkın ulu inayetidir ki, bu çok kusurlu hakire nasip olmuş, bir ilâhî mevhibedir. Şöyle ki, 73 tarihinde Uyvar seferine gidip fetihten sonra ertesi sene yeni kale fethinde bulundum. Oradan Rabb bozgununda bulundum. Oradan elçi Kara-Mehmet paşa ile Alman diyarında Nemçe çasarına, oradan Dunkarkız kralına, Danimarka kralına Amsterdam'a, Felemenk kralına, Çeh kralına, Danşika (Danzig) Leh kralına, Karakovi kralına, oradan üç buçuk yılda Kırım Sultanı Mehmet-Giray hana, orada bir ay kalıp, Al-i Osman Mehmet-Giray'ı azledip Cuyan-Kıray oğluna verdi. Hakir Mehmet-Giray han ile Çerkezis-

tandan geçip Dağistan padişahının ülkesinde Karabudak hanın diyarında Mehmet - Giray han kaldı. Hakir Dağistan padişahı sultan Mahmud'un yardımı sayesinde Demirkapıdan bir Acem gemisine binip Moskof diyarında Terek kalesine çıktım. Oradan Moskof diyarında Kalmuk Taysi şahlarını geçip, Moskova'da 76 parça kale ve Kermanlar seyredip, kış şiddetinde Azak kalesinde Ak - Mehmet paşaya ulaştım. O da Azaktan o hafta azlolundu. Oradan Kırım'a girdik. Ak - Mehmet paşa ile Edirne'ye, Hakir Mora'ya, oradan Kapudan Kaplan paşa hakiri Girid'te Hanya kalesine, oradan Hafız Ahmet paşa yanına Kandiye kalesine vardık. Kale üç yılda fetholup, fetih ezanı okumak hakire nasip oldu. Oradan kapudan Köse - Ali paşa ile Manya vilâyeti fethinde bulunup, oradan Despot yaylasına, İstanbul'a, oradan Mekke-i Mükerreme'ye, oradan Mısır vezirinin mektuplariyle Foncistan'a, Habeş'e gelip bu İbrim'e girdik. Vallahilâzim, bu dokuz padişahlık yerleri on bir senede dolaşıp bir an durmadık. Ne perişan sergüzeştimiz varmış ki bu anlatılan ülkeler nerede, Foncistan, Berberistan nerede... Bu da Allah'ın inayeti... Bu seyahatimizde bir an hastalanmayıp Cenabı hak vücut ve sıhhati müyesser etti.

Sonra İbrim'den bütün yârân ile can ve gönülden vedalaşıp gemi ile Nil'in karşı tarafına, batıya geçtik. Çünkü evvelce Foncistan'a giderken Nil'in doğusunu seyretmiştik. Şimdi batı tarafını temaşaya başladık.

İBRİM VİLÂYETİNDEN MISIR'A GİDERKEN SEYRETTİĞİMİZ KÖY, KASABA VE ŞEHİRLERİ VE İBRET VERİCİ ESERLERİ BEYAN EDER

Nil'in batısında giderken yedi harap kale geçtik. Nil kıyısında Sübu' köyünde Firavun kâhinlerinin sihirle yaptığı taştan arslanlar vardır. İbrim hükmünde, 200 kamıştan ev, bir câmi vardır. Buradan altı konak daha gittik.

KÜNUZ KABİLESİ: Urban içinde Nil suyu içe, deve eti yiye, deve sütü içe, darı ekmeğini götür götür yiye yiye Künuz kabilesine geldik. Bunlar on bin kadar beyaz araplardır. Haşir ve neşir, âyet ve hadis bilirler. Nil'in doğusunda bunların bir kabilesi daha vardır ama yerleri dardır. Bunların sahraları ise sonsuzdur.

Bunların oturdukları Nil kenarında altı konak yerde 20 viran kale vardır. Bu kalelerin hepsi Firavun kâhinlerinin yapısıdır. Hazreti Mûsâ'nın kardeşi Harun bu kaleleri hep zaptedip Firavunları kırıp kalelerini yıkmıştı. Bunları seyrederek yedinci günde...

TOMANİS KALESİ: Künuz kabilesinin konup göçmeye gücü yetmeyenleri burada oturur. İbrim sınırı burada son buldu. Burası İsne kazası hükmündedir. Bundan sonra...

RUKBE KÖYÜ: 600 hasırlı evdir. Buradan kalkıp kuzeyde Kark urbanı kabilesinin bulunduğu yere geldik. Altı bin beyaz araplardır. Müslümandırlar. Bu kavim içinden altı saatte geçtik.

FİRAVUN HAMAMI KÖYÜ: Nil kenarında İsne toprağında altı yüz hasır evlidir. Hamamı ılıkçadır. Firavun hep bu hamama girermiş. Kıpti meliklerinden biri cüzzam olup, bu hamama girerek şifa bulduğundan üzerine kubbeler, binalar yaptırmıştır. Buradan da sekiz saat gidip...

BAÇE ADASI: Nil içinde bir büyük adadır. Baştan başa Ilkın ağaçlariyle doludur. Çeşitli madenler vardır. Fakat çıkarmasını bilmezler. Buradan dört saat kuzeye gittik.

ETFU KALESİ: İsne toprağındadır. Kalesi çok sağlamdır. Dörtken şeklinde olup etrafı 2000 adımdır. İçinde 300 kamış ev, 2 câmi, üç mescit vardır. Hurma ağaçları çoktur.

HÜCEYZE URBANI KABİLELERİ: 3000 Şafiî urbandır. Çadırlariyle konup göçerler. Şeyhleri Nasır Ali'nin hazır yemeğini yiyip orayı da geçtik. İkindi vakti...

CAFERİ URBANI KABİLELERİ: 9000 kişidir. Şeyhleri Şemebereddin'in bir gözünde fitili var. Fitili temizlemek için çıkarttığı vakit, göz deliğinden ensesine kadar uzanan delik görünür. Mızrak yarasıdır. Cesur bir adamdır. Burada bir gece kalıp, sonra Nil kenarında altı saat gittik.

KELH KÖYÜ: 150 evdir. Buradan da 9 saat kuzeye gittik.

BASELİ URBANI KABİLELERİ: Bir miktar beyaz araptır. Kırlara hep soğan ekerler. Onun için bu adı almışlardır. Soğanı çok yerler. Bu kavmin bir kolu Şelâl adasında şeyh Gûmu Sayyah yanında otururlar. Buradan altı saat gittik.

İSNE KALESİ: Circe hükmünde başka kâşifliktir. Kalesi Nil kenarında dörtken şeklinde, içinde 500 ev, on bir mihrap vardır. Kale Amr İbn Âs tarafından fetholunup Hazreti Ömer adına bir câmi yapılmıştır. Birkaç dükkân, kahvehane, bozahane olup, hurmalığı çoktur. Bu İsnenin batısında köysüz ve evsiz Hüceyze, Caferiye ve Mut'ine kabilelerinin bir kolları oturur. Kış gelince zümrüt dağına kadar varıp konarlar. Bu diyarın su ve havası çok güzeldir.

İSNE ŞEHRİ ZİYARETGÂHLARI: Eskiden büyük şehir olduğundan ziyaretgâhları çoktur. Önce Amr ibn Âs iki bin askerle yedi ay kuşatıp fethettiğinden hâlâ cuma hutbesine hatip kılıç ile çıkar. Kuşatma sırasında şehit olan sahabenin adları yazılıdır. Nil kenarında şeyh Sanig, şehrin batısında yarım saatlik yerde Hazreti Hamza evlâdı üç kubbe içinde gömülüdürler. Hemen himmetleri hazır ola. Buradan kuzeye üç saat gittik.

İSFUR KÖYÜ: İsne toprağında 250 evli, hurma bahçeli, bir camilidir. Buradan yine kuzeye giderken yine Mut'ine kabilesi içinden geçerek dört saat gittik.

ZİKAT KÖYÜ: Nil'den uzak 150 evli bağlı, hurma bahçeli, İskenderiye'de Rükn kalesi evkafıdır. Buradan beş saatte...

ERMEN KÖYÜ: Nil'e yakın 150 evli, bir câmili köydür. Ahalisi dindar, Şafiî mezhebindedir. Eskiden büyük bir şehir imiş. Harabelerini bir günde geçemedik. Hattâ birçok tarihçilerin rivâyetine göre, Hazreti Mûsâ burada doğup, Firavun korkusundan Nil'e bırakılmış, Firavunun sarayı önünden geçerken Firavunun hatunu Asiya ana görüp almış, büyütmüş. Tafsile hacet yoktur. Köye bu adın verilmesinin sebebi Ermen, Mûsâ'nın babası Amran'ın babasıdır. Bu diyara Ermen toprağı derler. Ermen'in bir oğlu Harem idi. Onun oğlu da Hutan olup Mahan diyarına giderek padişah olmuş. Ermen kavimleri ondan gelir derler.

Sonra buradan kuzeye sekiz saat gittik.

KURNA KÖYÜ: Burada İsne hududu son buldu. Circe haddidir. Ahalisi hep mağaralar içinde oturur. Beyaz renklidirler. Hülâgû Bağdat'ı zaptedip halife Elmustansır Billahı şehit ettiği vakit, bu Kurna kavmi Elmüstekfi Billahı Kurnadan alıp Mısır'a götürmüşler. Sultan Baybars bunları buraya yerleştirmiştir. Yüksek mağaraları hep Seyfi Zülyezen yapısıdır. Bu mağaralar, taştan oyulmuş öyle sanatkârane hücrelerdir ki insan hayran olur. Oyulmuş saraylar, sofalar, mutfaklar, ahırlar var ki insanın parmağı ağzında kalır. Eski zamanlarda bütün taşlar insanların emrinde imiş. Bazı mağaralar altın yaldızlıdır. Bazı mağaralarda koyunlar ve sığırlar durur. Bunları geçip altı saatte...

NAKKADE KÖYÜ: Tufandan sonra Hazreti Nuh'un torunlarından Mısrayım yapısıdır. Şimdi ancak beş yüz ev olup, Medine evkafıdır. Bir câmii, iki zâviyesi var. Halkının yarısı müslüman, yarısı kıptidir. Buradan da kuzeye geniş sahralar içinde sekiz saat gittik.

DENDERE KÖYÜ: Circe toprağında Farşut nahiyesinde, bağlı, bin evli, bir câmili yerdir. Buradan da yedi saat kumsal yerler gittik.

HU KASABASI: Circe toprağında, başka kâşifliktir. Kâşif 20 kese padişah malını verip zahiresini tahsil eder. Bin ev, yedi mihraplıdır. İki misafirhanesi vardır. Hurması hesapsızdır.

ALLAH'IN ACAYİP HİKMETİ: Bu şehrin batısında bir büyük santa ağacı şeklinde bir ağaç var ki gövdesi dilim dilim olmuş ve dalları baş aşağı sarkmış ve yere dalıp tekrar o dallardan ağaçlar husule gelmiştir. Sonbaharda ağacın yaprakları dökülünce, bu dalların yaprakları teşekkül eder. Cenabı hak, başka böyle bir ağaç yaratmamıştır. Halkın dediğine göre ağaç bin yaşındadır. Tuhafı şu ki, birisi eline balta alıp bu ağaca (Seni keserim, haberin olsun) dese ağacın dalları budakları tirtir titreyerek yaprakları dökülür. Bu hallerden Sait kavminin haberi yoktur, fakat kıptiler bilirler.

Buradan yine kuzeye Nil kenarında beş saat gittik.

FARŞUT KASABASI: Circe hükmündedir. Başka kâşifliktir. İki yüz adamı ile yetmiş parça köyde zahire tahsil eder. 150 akçe pâyesiyle kazadır. Senede 1500 kuruş olur. Ahalisi Havvare kabilesinden itaatli kimselerdir. Şeyhleri Berberoğlu Ali'dir. Bağlı bahçeli 800 ev vardır. 11 mihraptır. Bilginleri çoktur. Müfessirleri, muhaddisleri, binden fazla müellifi vardır. Mısır diyarında Gamraî, İsyutî ve Farşuti bilginleri meşhurdur. Havasının güzelliğinden genç ve ihtiyarları akıllı, çocukları olgun olurlar. Farşut denilmesinin sebebi budur: Tufandan sonra Nuh bu diyarı, oğlu Bayzarın oğlu, Mısrayımın oğlu Farşuta verdi. Bu Farşut 1100 yıl yaşar ve Foncistanda 140 parça büyük şehir yapar. Bu şehirlerden biri bu Farşut'tur. Bu şehirden yine kuzeye Nil boyunca beş saat gittik.

SEMENHU KASABASI: Burası da Nuh oğlu Bayzaroğlunun oğlu Semenhut yapısıdır. Ama elden ele geçip, baykuş yuvası olmuş şehirdir. Circe hükmünde iltizamdır. Keşûfiyyedir. On kese malı, 600 erdeb zahiresi vardır. Kâşifi yüz adam ile hükümet eder. Nil kenarında cennet bahçesi gibi bağlı bahçeli, hurmalıklı, 200 evli, 7 mahalle, 20 mihrap, üçü câmidir, ahalisi Havvare kavmidir. Etrafı ziraat yeridir. Buğday ve arpası olur. Küheylân atları olur. Bu şehrin batısında bir büyük mağara vardır, onu beyan eder.

ACAYİP VE GARİP: Bu mağaranın içinde bin yıllık keten tohumu vardır. Ama her bir tohum zamanımızın baklası kadardır. Her kim bu mağaradan bir tek keten tohumu almak istese, mağaradan bir çeşit haşerat çıkıp adamın kemikleri kalmayıncaya kadar yerler. Hattâ biz orada iken, bir camus deli olup bu mağarada keten tohumu yemeye başlayınca bir alay garip haşerat bir anda camusu piripâk yerler. Birkaç kere mağaranın kapısını kapamışlar, yapı tutmamış. Nihayet dışarıdan bir siper duvar yapmışlar. Bu şehirde bundan başka binlerce acayip şeyler vardır.

Buradan da bir Kara naip kethüdası Mehmet ağa ile kuzeye dört saat gittik.

BERDİS KASABASI: Circe hükmünde naipliktir. Zahireyi Circe ağası tahsil eder. Kâşifliktir. Elli adam ile hükümet eder. 40 parça köyden zahire tahsil edip kendine on kese faiz kalır. Nil kıyısında sekiz yüz bağlı, bahçeli, hurma bahçeli cennet gibi bir şehirdir. Ahalisi Havvare kabilesidir. Şeyhleri Ebû Müezzin oğludur. Biz orada iken yine Havvarelerden Berberoğlu Şeyh Ali İbni Müezzin oğlu, gözümüzün önünde öyle büyük bir cenk ettiler ki, iki taraftan 700 adam öldü. Ve sonra derhal iki kabile öpüşüp barıştı. Ölenlerin akrabaları hiç ağlamayıp, safa ederek ölenleri develere yükleyip götürdüler. Hâkim tarafından soru sual olmadı.

Bundan sonra buradan kalkıp Nil boyunca yüz adet mamur Havvare köyleri geçerek beş saat gittik.

BÜYÜK CİRCE ŞEHRİ: Bey sarayına inip ahbaplarla görüştük. Hediye olan develeri hep Âyid urbanına beslemeye verdik. Geriden hediye gemilerinin gelmesini bekledik. Fakat rüzgâr uygun olmadığından Şelâlât boğazında yattıklarını haber aldık. Ertesi günü Circe hâkimi Özbek beyden bin pare hamam akçesi ve bir kat elbise alıp Elvah vilâyetine gitmeye izin rica ettik. Başüstüne deyip Elvahat neccabelerini ve cellâbelerini bulup yüz hecinli ve tüfenkli adamlar verdi. Elli deve su ve 50 deve yiyecek verdi.

CİRCE'DEN ELVAHAT VİLÂYETİNE GİTTİĞİMİZ MENZİLLERİ VE İBRET ALINACAK ŞEYLERİ BEYAN EDER

Circeden çıkıp batıya, susuz, otsuz çölde beş gün gittik.

ELVAHİ EVVEL ESKİ HARKE ŞEHRİ: Emsus şehrini Nekravuş yaptı. Ölünce yerine oğlu Nekravuş Melik oldu. 300 yıl yaşadı ve Elvahi evvel'i yaptı. Sonra kardeşi Mısrayim müstakil melik olup Elvahı, Emsus şehrinden fazla mamur etti. Tufanda harap oldu. Tufandan sonra Nuh'un torunu Bulcan, babası Kenan'ın leşini bu Elvahid'e gömdü. Ve bu Bulcan, Elvahı evvelkinden daha fazla imar etti. Elvah'ın batısındaki dağlara Kenan dağları derler. Kıptiler ziyaret ederler. Fakat bu Kenan, babası Nuh'a iman etmediğinden tufanda gark olduğu için müslümanlar ziyaret etmezler, yasaktır. Bu elvahı evvel geniş bir sahranın ortasında ulu bağlı ve bahçeli, hurması çok, havası güzel, halkı mahbup bir şehirdir. 1000 kadar ev, 2 câmi, 6 mescit, bozahane ve kahvehaneleri vardır. Haftada bir büyük pazar olur. Bu Elvahın hâkimi, büyük Elvah kâşifidir. Kadısı da büyük Elvah kadısıdır. Şehrin dört tarafı çalaştan ve koçaştan hendekli duvardır. Yedi kapısı vardır. Her gece kapıcılar kapılarını kaparlar. Çünkü çöl araplarından korkarlar. Kapıcılar hakikaten yahşi kişilerdir. Hattâ Mısır'ın, saray kalesinin yetmiş yedi kapılarının kapıcıları kıptiler zamanından beri bu Elvahat kavmi saray kapıcılarıdır. Hattâ Selim han Mısır'ı kuşattığı vakit bu Elvahlı kapıcılar gizlice kalenin mutfak ve sarayın sakıye kapısını açıp Selim şahı saraya korlar. Kale böyle zaptolunur. Hâlâ bu Elvahat kavmi kapıcılarının ellerinde Selim han tuğrası vardır. Bütün örfi tekliflerden muaf ve müsellemdirler. Hâlâ altı ayda bir Elvahtan yeni kapıcılar gelip, eskileri giderler. Doğru, dindar kimselerdir. Bu Elvahatların yedisi de Circe hükmündedir. Ama kâşifi menfalût kâşifi hükmündedir.

Hakir bu Elvahı evvel kaymakamından kılavuzlar alıp 500 tulum su ile yine batı tarafına Elvahı kebire gittik. O gün çölde giderken bir sümum rüzgârı esti. Bir saat sonra gördük ki tulumlarımızda bir katre su kalmamış. Arkadaşlarımız dediler ki (Allah'a şükür ki Elvahı Kebir ya-

kındır. Eğer bu sümum rüzgârı Circe'den çıktığımız vakit esseydi, altı günde susuzluktan hepimiz ölürdük.)

GARİPLERİN GARİBİ ELVAHI KEBİR VE ACAYİP KALİMON ŞEHRİ: Bu Elvahı Kebir, tufandan evvel kâhin Kalimon hâkim yapısıdır. Tufandan sonra kıptiler babası Ham oğlu Bayzar'ın otuz oğlu oldu. Bayzar İhram dağlarına gömüldü. Oğlu Mısır, Mısır'a müstakil Melik oldu. 29 kardeşini Mısır'a dağıtıp Mısır diyarını imar ettiler. Tufandan 2600 sene sonra devletleri sona erdi. Mısır Meliki de ölüp babası Bayzarın yanına gömüldü. Hazreti İbrahim zamanına kadar bu İhram dağla... Kâbe gibi ziyaret edilirdi. Sonra Mısır'a kıbt adında biri melik oldu. Hazreti Hud bunun zamanında geldi. Elvahı Kebiri bu Kıbt yaptı. Bu melik Kıbt 480 sene hükümet edip ölünce Hud Nebi onu İhrama gömdü. Kendisi Medine yanında Vadilkurâ yakınında Salih devesi kayası yanında bir şehir yapıp orada yerleşti. Hâlâ Şam hacıları bu Hud şehrine konarlar. Melik Kıbt'tan sonra kardeşi Eşmun bu Elvahı kebiri imar etti.

Burası daha sonra nice elden ele geçip, sonunda Al-i Osman eline geçti. Hâlen Circe toprağında Menfalût kâşifliği hükmünde başka kâşifliktir. Eyaletinde yedi adet Elvahat şehirleri vardır. Ziraat edecek yerleri çoktur. Kâşife senede yüz kese faiz kalır. Elvahat 150 akçe kazadır. Senede bin kuruş Piştahte mahsulü olur. Dört mezhepte Şeyhülislâmı vardır. Fukarası çoktur. Bu şehrin içinde ve dışında ve geldiğimiz çölde pek çok tılsımlar, defineler gömülüdür. Maaribe kavmi bu defineleri çıkarırlar. Kimse mâni olmaz ama, her definenin müekkileri mâni olup, define başında nice Hintli, Sintli, Mağripli, Cirbevi, helâk olup kumda yatarlar. Ama bazı define açıcılar muvaffak olmuşlardır.

Hattâ Mısır'da Hacı Umran bu yüzden muradına ermiştir derler. Pek çok maden vardır. Bilhassa Şap, kırmızı toprak kilermeni, Zac, zırnık, cibs yani alçı taşı, yerekan taşı, balgam ve balat taşı... Yumuşaktır. Destere ile tahta tahta keserler, evlere hamamlara döşerler, hava ile temas sonunda nahcivan çeliği gibi olur. Kurşun, altın, gümüş, kibrit, neft, katran madenleri vardır ama çıkarmasını bilmezler. Demir ve bakır yoktur. Çeşitli suları vardır. Neresi kazılsa tatlı su çıkar. Bazı suları müshildir, bazıları kabızlık verir. Bazısı sirke gibidir. Çorbaya korlar. Bazı suları gayet tuzludur. Bazı suları kışın kurur, temmuzda taşıp kırmızı akar ve içinde Nil balıkları çıkar. Frenkler bu suları şişelere, bakır güğümlere koyup götürürler.

ALLAH'IN HİKMETİ: Bir çeşit bulanık, koyu sudur, akmaz. Bu sudan bizim gergedana binen dostumuz Nimetullah abdest alıp yüzünü silerken hakir baktım. Vekar sahibi, aksakallı bir ihtiyar adam olmuş. (Bire birader, sakalın neden ak oldu?) dedim. Herif sakalına bakınca aklı gitti. Bu sırada kâşifin bir adamı geldi. (Sakın ol bu sudan içme, sakalına sürme. Bazı hırsızlar at çalıp bu suda atı yıkayarak tüylerini beyaz ya-

parak pazarda korkusuzca satarlar) dedi. Tuhaf bir hikmettir. Derviş Nimetullahın saçı sakalı yine bir senede eskisi gibi oldu.

Bu Elvah vilâyeti yedi şehirdir. Birbirlerine birer günlük yoldur. Bağ ve bahçe ve mezarlar birbirine komşudur. Ama iki bölük sayılır (Dış Elvahat) ve diğeri (Büyük Elvahat). Büyük Elvahat mamurdur. Kadı ve âyân oradadır. Bu diyara Elvahat denilmesinin sebebi budur:

Nuh'un oğlu Kenan'ın kızları Kemise ile Haddiye, dedeleri Nuh'un gemisine girip kurtulmuşlardı. Fakat babaları tufanda gark olup kaybolmuştu. Babalarının cesedini bu (Birinci Elvah) ta bir mağara içinde buldular. Gece gündüz babalarının sandukasına bakıp ağlarlardı. Bir gün mel'un iblis bunlara genç bir şeyh şeklinde görünüp ağlamalarının sebebini sordu. Onlar da (Babamız Kenan'dan dirilmekten dolayı ağlarız) dediler. Bunun üzerine iblis Kenan'ın cesedinin sandukasının bir tahtasını koparıp üzerine Kenan'ın resmini yaptı ve kızlara, babalarının bu tasvirine tapmayı öğretti. Kızlar sevinip bunu bir köşeye koyup tapınarak teselli buldular. Öldükten sonra da oğulları analarından gördükleri gibi tapmaya başladılar. Bu kavim böylece tahtaya (levhaya) taptıkları için (Elvâhî) yâni (levhaya tapanlar) diye ad koydular. Hâlâ şeytanın tahta üzerine yaptığı tasvir Minye şehri karşısında (Ümmü Ali kilisesi) denilen kilisededir. Kıpti papasları ona taparlar.

Vaktiyle kefereler Vud, Suva, Yegus, Yenk ve Nesir gibi vücudu ağaçtan ve taştan yapılmış putlara taparlardı. Sonradan bütün seyahat ettiğimiz yerlerde kâfirler tahtaya taparlar. İşte bir tahtaya tapmak buradan kalmıştır. Söz bitti.

Büyük Elvahın dört tarafında kalesi, dizdarı, neferleri, cebelileri... ve ..... câmileri vardır. Eskiden kalma harabe çoktur ..... Suyu ve havası çok güzeldir. Halim, selim, namuslu mahbup ve mahbubeleri olur. Ahalisi itaatlidir. Bağ ve bahçeleri çoktur. Halkı daima memnun, tarlaları çok, hayrat ve bereketleri fazla, nimetleri çok, nehirleri akar bir güzel diyardır. 110 çeşit lezzetli hurması olduğu sicillâtta yazılıdır. Bir çeşit hurması vardır ki zamanı gelince ağacında incir gibi balı akar, çekirdeği arpa kadardır (Sebzi Rağ) derler bir çeşit hurması olur ki yedisi bir arşın geldiğinden Seb'a zira' derler ve gayet lezzetlidir. Bu Elvahta senede beş kere yüz bin deve yükü hurma etrafa gönderilir. Bu derece çok hurması olur. Şeftalisi narı, kaysısı, armudu, elması, dudu, inciri, üzümü hep suludur. Ama fakirleri de çoktur. Çünkü bu diyarda adalet yoktur. Esmer renkli halkı çoktur (1).

---

(1) Evliyâ Çelebi'nin Yıldız nüshası burada sona ermiştir. Evliyâ burada (Bihamdillâhi teâlâ burada seyahatnamemizin cildi tamam oldu. Sümme elhamdülillah..) yazılıdır.

ELVAH ZİYARETGÂHI: Bu şehir mezarlığında Allâsime adlı bir Beni İsrail bilgini gömülüdür. Bu bilgin haşir ve neşri, kıyamet gününde İsrafil sur üfürülünce bütün mahlûkların ayağa kalkacaklarını inkâr edermiş. Bir gün mezarlıkta gezerken bir insan iskeleti kemiği bulmuş, evine götürüp (Bu kemik hiç tekrar hayat bulur mu?) diye inkârında devam eder. Sonra kemiği kapısının önüne gömer. Allah'ın hikmeti o gece müthiş bir yağmur yağıp, yağmur kemiğe tesir edip, kemik kök salıp büyük bir ağaç olur. Meğer bu bilginin zâviyesinde genç, güzel, bâkire bir kızı varmış. Bir gün babasının annesiyle beraber dışarıya çıkıp bu ağacı görmüş. (Suphanallah, ne güzel ağaç, sanki insan güzeli gibi şirin) diyerek ağaç etrafında dolaşırken ağacın yaprağından yemiş. Allah'ın emriyle kız hâmile kalmış. Elvahat şeyhinin kızı hamile kalmış diye cihan cihan dedikodu olmuş (2).

.....

.....

BEHNİSA ŞEHRİ VE SEB'A NİSA ZİYARETİ: Evvel şehir içinde ulu câmi yakınında Şeyh Davud, şeyh Ahmet Kadı Mehmet, cephanede şeyh Ceberun, şeyh Mehmet Emir, şeyh Seyyid Mehmet Ebüllîf (Başına hurma lifinden sarık sardığı için bu isim verilmiştir) hâlâ sarığı yüzyıllardan beri durur. Sonra bir yüksek kumsalda şeyh Hüseyin, yakınında Beni Hilâl kabilesinde şeyh Şerafeddin, Şeyh Abdürrezzak, Şeyh Mûsâ Eltüridî, Şeyh Ali Hammamî, gömülüdür. Ve bir geniş sahrada Maktetülâzîm diye meşhur olan yerde binlerce sahabe eceli ile ölüp buraya gömülmüştür. Ama isimleri malûmumuz değildir. Yine buraya yakın Şeyh Abdullah Zikrurî, batısında bir mil uzakta çölde Seb'a benat (yedi kızlar) ziyareti vardır. Bunlar sahâbelerin kızları idi. Bunlar da cenk ede ede yedisi bir yerde şehit olmuştur.

Bunlara yakın kubbe içinde Musa Tahhanî gömülüdür. Ulu sultandır. Sonra şeyh Hazreti Ukbe. Ulu câmi sahibi babaları şeyh Salih, başka bir kubbede gömülüdür. Eşiğinde vefatı (sene 323) yazılıdır.

Bunun yakınında şeyh Ziyad, biraderi şeyh Mehmet Heyyar (yani parça parça etmişlerdir. Yine tekkesinde Kur'an okurken görmüşlerdir. 7 kere bu şekilde katledip sonra, ya Allah'ın kulları, cenazeme hazır olun, kardeşimin yanına gömün, diyerek ruhunu teslim etmiştir), sonra şeyh Sitti Zineb, Şeyh Mehmed Bakî birer kubbe içindedirler. Yakınında şeyh Süvâde (dört tarafı duvardır. Hücresi ve Şâfiî...

..... (Üç satır boş bırakılmıştır) .....

Havuz henüz yapılmıştır. Behnisa kadısı Hasan efendi hayratıdır. Av-

(2) Bu bahsin daha ötesi. Evliyâ nüshalarının hiçbirinde yoktur.

lusunda birkaç hurma ağaçları vardır. Bu tekke yakınında şeyh Evlâdüttayr bir yüksek yerde gömülüdür.

Bir düzlük yerdir. Hurma bağı içinde Şeyh Zeynelabidin, ulu sultandır. Hazreti İsa Aleyhisselâm ziyaretgâhı başka bir büyük mezarlıktır. Hazreti İsa'nın 12 arkadaşına (havariyun) derler. Üçü burada gömülüdür. Kabirleri üzerindeki taşlarda Yunan dili yazısı ile tarihleri vardır. Hazreti İsa burada üç sene kaldı. Ümmetinden üç bin kişi burada gömülüdür. Ölü iken, hazreti İsa'nın nefesi ile hayat bulan Melik Mihail ile oğlu Angeli ve hatunu Racife adlı kişiler burada gömülüdürler. Ölü iken hayat bulup tekrar öldüğü için kabirlerine birer taş daha koyup üzerlerine Yunanca yazmışlardır. Rum ve kıpti tâifesi ziyaret ederler. Çünkü hazreti İsa'nın burada üç sene oturduğu muhakkaktır.

Buraya bitişik hazreti Meryem Ana bu hücrede oturup ibadet ederdi. Hâlâ ruhaniyetli bir ibadet yeridir. Buna yakın Sitte Nebî ziyaretgâhı vardır. Burada altı adet büyük sütun dikilmiştir. Her biri birer peygamberin başucuna dikilmiştir. Üzerlerinde Yunan dili ile yedişer satır yazı vardır. Fakat orada Rum tâifesinden kimse yoktu ki okutturup isimlerini yazaydık. Ama, acayip mezarlardır. Her biri kırkar, kırk beşer adımdır. Bunlara yakın dört köşe alçak duvar içinde Şeyh Mağlak, yâni kaşıkçı... Ve yakınında Şeyh Affan ve şehir içinde Şeyh Abdülgani, şeyh Abdülmü'min, şeyh Abdülnebi, şeyh Dahruc, şeyh İbrahim ve kırklar makamı... Ve denizin karşı doğu tarafında iskele başında bir zâviyeli büyük tekke içinde bir yüksek kubbede hazreti Mirzeban ve Kutbu aktabı Cihan... Bunlar Enuşirvan veziri iken, Resûli Hudâ'ya Nevşirvan tarafından elçilik ile gelip, Peygamberin temiz çehresini görünce dayanamayıp, muhabbet edip derhal kelimei şehadet getirip, müslüman olup, ashabı kiramdan oldu. Kutbiyyete ayak basıp hakikat ilminde yüzlerce eser yazmıştır. Ulu sultandır.

Behnisa'nın fethinden sonra Amr İbn Âs bunlara Behnisa hükümetini verip bu şehirde (İrciî ilâ Rabbik) emrine uyarak mübarek ruhları göklere ulaşıp mübarek nâşı bu âsitanededir.

Her sene muharrem ayının 12 inci günü Aşura günü olunca vasiyetleri üzere mütevellisi yüzlerce kazan şerbet ve şal aşura pişirip bugünlerde toplanan kırk elli bin ziyaretçiye kâse kâse dağıtırlar. Üç gün üç gece büyük topluluk olur. Mevlidi şerif olur. Bol para sadaka olunur. Allah'a hamdolsun ziyaret edip mevlûdunda bir kere hazır olduk.

Buna yakın Şeyh Ebussuud bir bahçe ve bağ içinde bir kubbede gömülüdür. Şeyh Ebû Şılk (yâni başına ip sarıcı) büyük kimsedir. Velhasıl bu şehrin iç ve dışında beş bin sahabei kiram gömülüdür. Allah'a hamdolsun hepsini ziyaret edip ruhlarına birer Fâtiha yahut birer aşrişerif

veya birer Yâsini şerif okuyup ruhlarına hibe ettik. Hepsine âşinalık edip ruhaniyetlerinden yardım diledik. Çünkü bir sahih hadiste «İsâ tahayyertüm fil umur festeînû min ehlil kubur» (yâni, bir işte hayrete düştüğünüz vakit kabir ehlinden yardım dileyiniz) buyurulmuştur. Ama kubbeleri, yazıları olanları yazdık. Bu ashabın şehadetlerinin sebebi budur: Peygamber zamanında bu Behnisa şehri gayet mamur idi. Sonra Rumlar tamah edip İskenderiye, Mısır ve bu Behnisa'yı istilâ ettiler. Kıpti tâifesi reâyâ haline gelip, Melik Mukavkis boy beyi pâyesinde kıptiler üzerinde hâkim kaldı. Gizlice Hazreti Peygambere Zinnuni mısrî'yi gönderip Yunanlılar elinden vilâyeti kurtarmak için sığınırdı. Allah'ın hükmü Peygamber zamanında fethi nasip olmadı. Peygamberin vefatından 22 sene sonra Hazreti Ömer zamanında Amr İbn Âs Mısır'ı fethetti. Halid bin Velid'i 30 bin askerle bu Behnisa üzerine serdâr yaptı. Bir rivâyete göre bizzat Amr ibn Âs da beraber idi.

Velhasıl bu Behnisa kalesi altında Rum kâfirleri ve kıptiler ile yetmiş gün yetmiş gece büyük cenk oldu. Beş bin sahabei kiram ve erbâbı suffa şehit oldu. Kale de cebren ve kahren fetholdu. Bu fetih ve fütuh bütün tevarihlerde! yazılıdır. Çünkü Behnisa, Şam ve Mısır gazası gibi bir gaza idi. Hâlâ Behnisa'da sahabei kiram büyüklerinin gömülü olmalarının sebebi bu gazâda şehit olanlardır. Hepsinin himmetleri hazır ola.

Hâlâ Behnisa kalesi şehrinin batı tarafında cebbane tarafında kalenin temelleri ve burçları görünür. Fetihten sonra Amr ibn Âs, düşman tamah edip yine istilâ etmesin diye kaleyi yıkıp Hazreti Ömer'e arzetmiştir. Bir zaman sonra vilâyet ahalisi yıkılan kalenin ahcaratlarından (taşlarından) (1) bu şehri yeniden yapmışlardır. Her taşları fil cüssesi kadar olup demir ve kurşun ile kenedlidir. Şimdi yıktıkları vakit iki taş (arasından) kırk elli okka demir ve kurşun çıkar. Bu harap kalenin etrafı tam altı saatte dolaşılabilir büyük yapı imiş. Bütün şehitler (Yedi kızlar ziyareti) ne kadar kubbe kubbeye çatılmış gömülüdürler. Başları ucunda adı, sanı, resimleri ve yaşları yazılı olanları yazdık.

Bu kale batısında bir kilise vardır. Hâlâ yıkıntıları görünür. Vaktiyle 366 kapısı var imiş. Her kapı başka bir madenden imiş. Çoğu altın ve gümüş imiş. Her gün bir kapıdan girip âyinlerini yaparlarmış. Bu kilise içinde 12 bin ruhban, patrik, keşiş, papa, Patergâh, lâdika keşisi metrepolit, Pelend, Kaleyoroz adlı keşişleri var imiş. Sahabei kiramın çoğu, bu kiliseyi fethederken şehit olmuşlardır. Bu kiliseden çıkan ganimet mal-

(1) Hacer taş demektir. Ahcar bu kelimenin çoğulu olup (taşlar) demektir. Ahcarat ise çoğulun çoğulu olur. Evliyâ bir de buna Türkçe çoğul edatı olan (lar) katmak suretiyle üçüncü defa çoğul yapmış oluyor. Evliyânın garip alışkanlıklarını belirtmek için, pek çok olan bu nevi tekrarların bazılarını aynen yazmayı doğru buluyoruz.

lariyle Mekke, Medine, Tâif, Hicaz ahalisi ganimet malına gark olmuşlardı. İçinde bulunan bütün papaslar kılıçtan geçirilip ezanlar okunmuştu. Cuma namazı kılınırken mel'un kâfirlerden kırk bin kişi fırsat bulup müslümanlar ibadet etmekte iken birdenbire basıp, kılıç pazarı olur. Mihrap tarafındaki sahabei kiram cuma namazını bozmayıp devam ederler. Gerideki üç bin sahabe şehit olup tamam olunca, mihrap önündekiler selâm verip, hemen dal kılıç olup kâfirleri kıra kıra kaçırırlar. Kâfirler kalelerine can atarlar. Fakat islâm askerleri arkalarından kovarak kaleye varırlar. Kale kapılarını kapayamadan islâm askeri kaleye dolar. Bu Behnisa kalesi böyle fetholmuştur. Bu cenkte yaralananlar bir kumsal yerde yatıp, o gece rüyalarında hazreti Peygamberi görürler. O kumsal yerde yuvarlanıp safa ederler. Buraya onun için Rimâdüşşifâ derler. Ziyaretgâhtır. Hâlâ bir yaralı veya hasta o kumsalda yuvarlansa Allah'ın emriyle sıhhat bulur. Hasta olmayanlar da o yüksek kumsaldan yuvarlanırlar. Yine şifâdan hâli değildir. Hakir şifa niyetine yuvarlanıverdim. Çünkü bu kumsal pamuk gibi temiz yerdir. Bu şehrin vasıflarını tamamen yazsak seyahatimize engel olup, söz uzar. Ancak bu şehirde bir hafta kalıp elimizden geldiği kadarını yazdık vesselâm.

Sonra bu Behnisa'dan kuzeye dağlar eteğinde, mamur köyler geçerek on saatte...

LÂHUN KÖYÜ VE HAZRETİ YUSUF KÖPRÜSÜ: Fayyun toprağında iltizamlı mamur altı yüz evli, bağ ve bahçeli, bir câmili, iki zâviyeli, kahvehaneli mamur köydür. Buradan kalkıp...

LÂHUN KÖPRÜSÜ: Mısır diyarında meşhur büyük köprüdür. Bizzat hazreti Yusuf yapısıdır. O zamandan beri hiç bozulmamıştır. Gûya üstad mühendis elinden yeni çıkmış gibidir. Hazreti Yusuf mucizesiyle akan Yusuf nehrinin üzerinde alâimi sema gibi, kudret kemeri gibi büyük köprüdür. Bütün Fayyum diyarına giden nehri, bu büyük köprü sed olmuştur. Buradan geçip Gûmu Esved dağları yakınında...

HAVVARE KÖYÜ: Fayyum toprağında iltizamlı, üç yüz evli şehirdir. O kadar verimli köyler değildir. Çünkü kurak arazidir. Burayı geçip, Yusuf denizi kenarından gidip Havvare köprüsüne geldik. Bu da büyük köprüdür. On gözdür. Buradan da geçip Nevain köprüsünü de geçtik. Yıldız rüzgârı tarafına, Yusuf Nebi kanalı sahilinde tam 75 kanal ayrılıp Fayyum vilâyetine bölük bölük gider. Bu 70 kanalın yetmiş köprüsü vardır. Her biri beşer altışar gözlüdür. Her vakit gözler kapalı durur. Nihayet Mısır'dan paşa ağalarından bir namlı ağa, Fayyum kâşifi, (Nil kesimi) yerine gelip Yusuf deryasının ne dereceye geldiğini keşfedip, sonra bu köprülerin kapalı gözlerinin mühürlerini dualarla bozup, Fayyum vilâyetinin 310 köyüne ve 46 bin bağ ve bahçesine, paşa ağasının izni ile yirmi bin kabza su koyuverirler. Sonra yine bütün köprülerin gözlerini ka-

parlar. Vilâyet dolanıp suya gark olup, yine şiddetli sıcaklar basınca yine bin kabza su koyuverir. Bu suretle Fayyum'a, köprülerden su dağıtılır. Bütün hâkimler bu su kesimi yerinde hazır olurlar. Eski kanun ve defter gereğince vilâyete su salmasalar, vilâyet halkı birbirlerini kılıçtan geçirirler. Çünkü herkes benim köyüm sulansın diye tamah edip kavga ve cenk olur. Çünkü bu köylerin her birinden beşer onar mîri kese mal toplanır. Burada paşa ağasına beş kese hâsıl olur. Eğer köprülerin birisinde mühür bozulup su çalmışlarsa, paşa ağası o köylerin şeyhlerini azarlar. Herkes paşa ağasından korkar.

Bu kanalların kapladığı Fayyum sahrası içinde o kadar çok bağ, bahçe, sâkıyeler, havuz, şadırvan, sebil vardır ki, görenin aklı gider. Bunları seyrederek lâhum köprüsünü geçtik. Bağ ve bostanlar içinde yedi saat gittik.

HAZRETİ YUSUF'UN TAHTI FAYYUM ŞEHRİ: Hazreti Yusuf, Melik Reyyan'ın veziri iken bu şehri yapmışlardır. Sonra kendilerine 40 yaşında peygamberlik gelip Mısır sultanı olunca, Fayyum'u taht edindi. Bu şehirde oturup öyle mamur etti ki, bugüne kadar onların mucizeleri berekâtı ile gayet havası güzel bir şehirdir. (Yarabbi ben garibim...) diye dua ettiği için bu Fayyum'da garip olan kimse fazla yaşayıp, çoluk çocuk sahibi olup, veliler ile hoş geçinip muhabbet üzere geçinip, imanlı kimse olur. Fayyum denilmesinin sebebi, meşhur tarihçi Şeyh İsyûtî dediğine göre, hazreti Yusuf bu Fayyum'u ve üç halicini bin günde yaptığı için elf yevm (bin gün) den galat olarak, sözü hafifletmek için baştaki (el) kaldırıp Fayyum dediler ki (el-yevm) den kısaltmadır.

Hazreti Yusuf'a kırk yaşında peygamberlik bu Fayyum şehrinde gelmiştir ve yine burada Mısır sultanı olmuştur. Reyyan ibn Amalika kendi arzusuyle padişahlıktan çekilip hazreti Yusuf onun yerine geçti. Ve hazreti Yakup, Safed şehrinde iken, oğlu Yusuf'un peygamberliğini işitip Filistin'den Mısır'a 12 evlâdı ile ve büyük oğlu Yehuda'nın anası ile ve hazreti Mûsâ'nın validesi Yûha ana ile Mısır'a geldiler. Reyyan hazreti Yakub'a karşı çıkıp onu ağırladı. Vâkıa Reyyan hükümdar değildi ama, halk yanında yine şanlı bir mü'min idi. Sonra Fayyum'a gelirken hazreti Yusuf Yakub'a karşı çıktı. Baba oğul, biraderler hep birbirlerini bağırlarına bastılar. Hazreti Yakup, Yusuf'un ayrılığından ağlaya ağlaya gözleri kör olmuştu. Yusuf'a kavuşunca mübarek gözleri açıldı. Yusuf da memnun olup kurbanlar kesip, 30 gulam azat etti.

Hazreti Yâkup kâh Mısır'da, kâh Fayyum'da 16 sene Yusuf'un yanında kaldı. Vefat edince, Hazreti Yusuf, babasının vasiyeti mucibince babasının o mübarek nâşını Kudüs'ü şerifte Halilurrahmanda, enbiyalar diyarı olan Ceyrun dağında Hazreti İbrahim'in yanında, enbiya mağarasına gömdüler. Hâlâ ziyaretgâhtır.

Sonra Hazreti Yusuf, kardeşlerinin kendisini kuyuyu attıklarına bakmayıp her birine birer ülke verip hâkim yaptı. Ana baba bir kardeşi İbniyâmin evvelce hazreti Yusuf yanında idi, o da vefat edip nâşı Mısır'da Yusuf oğlu Efrayim türbesinde Züleyfa ana yanına gömdüler. Sonra Yehudanın validesi vefat edip Fayyum'da bağlar içinde gömüldü. Sonra Hazreti Mûsâ'nın validesi Yuhâ ana da ölüp onu da hazreti Yakub'un validesinin yanına gömdüler.

HAZRETİ YUSUF'UN VEFATI: Melik Rıdvan da Mısır'da ölüp oğlu Darım Asvan diyarında melik idi. Fakat Hazreti Yusuf'a imân getirip, Yusuf Nebinin hükümeti altında idi. Hazreti Yusuf Cihangir Melik olup senelerce saltanat tahtında nübüvvet ile beraber oldu. Nihayet onlar da rahmet diyarına yakın oldukları vakit (ölümü yaklaşınca) kardeşlerine, Reyyan oğlu Melik Darım'a ve diğer divan erbabı aklı başında olan kimselere vasiyet etti. Buyurdular ki:

«Benim ölümümden sonra Beni İsrail kavmi içinde benim nâşım için büyük kargaşalık ve kavga gürültü olur. Beni yıkadıktan sonra vücudumu bir sağlam tunç sanduka içine koyup sağlamca kapayınız. Sonra Mısır karşısındaki Haremeyn dağları önünde Nil içine koyunuz. Zaman ola benim nasibim vardır.»

Diye vasiyet etti. Sonra mübarek ruhları rahmet yakınına ulaştı. (Yâni vefat etti). Reyyan oğlu Darım ve hazreti Yusuf'un biraderini Yusuf'un vasiyeti gereğince Yusuf'u bir tunç sandukaya gömüp, malûm yerde Nil'e bırakırlar.

Hazreti Yusuf 102 sene yaşamıştır. Sonra hazreti Yusuf da hazreti Süleyman'a gelinceye kadar Nil kenarında gömülü dururken, Allah'ın hikmeti, hazreti Süleyman havada tahtı ile uçarken bir cinnî; «Ya Süleyman, Yusuf Nebi orada nüzul içindedir. Ama üzerinden çok zaman geçtiği için tam yeri malûmum değildir.» dedi. Hazreti Süleyman rüzgâra emretti. Oraya indi. Ehram dağlarının hademelerinin hatunlarından bir yaşlı hatun buldular ve ondan sordular. O da yerini gösterdi. Derhal Nil'in dibinden cinnîler hazreti Yusuf'un sandukasını tahtına alıp, rüzgâra emretti. Yıldırım gibi Kudüs'e, Cebeli Ceyrana götürdü. Halilürrahman yanında babası Hazreti Yakub'un yanında gömdüler.

Hamdolsun ol Hâlike ki, onu da birkaç kere ziyaret ettim. Sonra Reyyan oğlu Darım, hazreti Yusuf'tan sonra mürted olup, putperest olunca hazreti Yusuf'un kardeşi Yakup oğlu Hesyan ile, Nil kenarında cenk ederken bu mürted Darım, mağlûp olup Nil'de boğuldu. Bütün malları ve erzakı hazreti Hesyan'a hediye etti. Fayyum şehrinden ta Asvan'a varıncaya kadar müstakil padişah oldu. Çocukları çoğalarak Yakup sülâlesi bu Hesyan'dan üredi. Yakup oğulları devleti Mısır diyarında iki yüz sene yaşadı

Sonra Ma'dan oğlu Kâşim melik olup, Şehâbî tarihinin yazdığına göre Firavunun Mûsâsı zamanında geldi. Dört yüz sene yaşadı. Hazreti Mûsâ ile cenk ederken sonunda Süveyş denizinde Kolundur boğazı denilen yerde bozulup, atı ile kaçarken Süveyş denizine atı ile girip boğuldu.

Sonra Fayyum şehri birçok devletlerin ellerine geçti. Sonunda, hazreti Ömer'in halifeliği zamanında Amr İbn Âs eline girip, ondan sonra Abbasîler zamanında o kadar mamur oldu ki gûya Huldü Berrin (Cennet) oldu.

Sonra Mısır fatihi Sultan Selim han eline geçti. Sayım yapıldı. Şimdi de bir büyük şehirdir. Meram bağı gibi bir İrem şehridir. Mısır toprağında başka kâşifliktir.

Her sene ..... Mısır kesesi mal, altı bin erdeb hububat hâsıl edip, Mısır divanında muhasebe verir. 200 adamlariyle, yedi bölük Mısır'ın müstahfaz askeriyle atıp, tutup zapteder. Ve kendine masraftan sonra kırk kese faiz para kalır. Yahşi mansıptır. Yüz elli akçe ile sadaka olunur şerif kazadır. Nahiyesi evvelce 360 parça köy idi. Yusuf deryası su altında bırakıp, 110 parça köyü kaldı. Kadıya senede sekiz sikke faiz hasıl olur. Hububat tahsili için bir ağa gelip üç kese kâr eder. Bir ağa da göl suyu için gelip bir kese mal ve kâşiften bir küheylân feres at alır.

Bu şehirde üç fetvâ sahibi Şeyhülislâm vardır. Fakat hanbeli mezhebi müftüsü yoktur. Nakibüleşrafı, âyân ve eşrafı çoktur. Bilginlerinin de hâddi ve hesabı yoktur.

Nil nehri, sonsuz sahra ortasında akar. Hazreti Yusuf denizinin iki tarafında kat kat sanatlı ve süslü, mamur, abadan yüksek saraylar ve zarif evler ile süslü, bağ ve bostanlar ile şenlenmiş olan bu güzel şehir, Yakup oğlu Yusuf'un şehridir. Tamamı dokuz bin altmış zarif evler ve binalar bugün de imar olmaktadır. Aydınlık ve mamur ve gönül açıcı bir yerdir. Baştan başa kârgir, taştan yapılmış, tuğla ve jibs ile âbât olmuş lâtif şehirdir. Binaların duvarları tamamen kireç ile örtülüdür. Her evin ve her yüksek sarayın kapıları, kale kapıları gibi muhteşemdir.

Bu şehrin tam 67 mahallesi, 67 mihrabı vardır. Geride kalanı .... varıncaya kadar vakıfları sağlam mescitlerdir. Fakat bunlardan kalabalık cemaati olan Melik Kâşif sarayının dibindeki Şeyh Mehmed Vakarî hazretlerinin câmii, eski bir ibadet yeridir. Ve gayet ruhaniyetlidir. İki kapısı vardır. Biri sağ tarafında, biri kıble kapısıdır. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Mihrabının bir bucağı çarpıktır. Gûya eski zamanda kilise imiş. Câmiin içinde 15 mermer sütunlar üzerine kemerler üstünde nakışlı tavandır. Avlusunun tam ortasında büyük Nabika ağacı var. Ceviz kadar sulu ve iri tanelidir. Acayip, tuhaf, seyre değer güzel ağaçtır.

Sonra Şeyh Rumî câmii, bir küçük câmidir. Bunun da mihrabı bir köşesindedir. Câmi içinde dört sütun üzerine yapılmış bir ibadet yeridir.

Minaresi câmiinden ayrıdır. Avlusunun ortasında bir beyaz kubbe içinde ..... gömülüdür. Çarşı içinde kalabalık cemaati olan sultan Kayıtbay câmii vardır. Uzunluğu yetmiş adımdır. Mihrabı içinde beyaz mermer üzerine yaldızlı celi hat ile:

(Bismillâhi'r-Rahmani'r-Rahîm. Kad nerâ tekallübe vechike fissemâi felenüvelliyenneke kibleten terdâhâ fevelli vecheke şatrel mescidil Haram) âyeti yazılmıştır. Mihrabının iki tarafında bir çeşit cilâlı sütuncuklar var ki, bütün dünya seyyahları gelip temaşa ederler. Hayretler içinde kalırlar, maden midir, yapma mıdır anlayamazlar.

Câmiin bir tarafı hücrelerdir. Avlusu etrafı ile iç ve dışında olan bütün 36 kırmızı sütun vardır. Kıble yapısı ve mihrap duvarında bir kapı daha vardır. On dört basamak taş merdivenle inilir. Abdest alınır. Yusuf denizi akar ve avlu ortasında bir hayrat suyu akar. Kuyusu var. Ve bu câmi baştan başa kemerler üzerine yapılmıştır. Altından Yusuf denizi geçer. Üç şerefeli bir sanatlı, yüksek minaresi vardır.

TACÜDDİN CAMİİ: Altı adet yapma tuğla sütun üzerinedir. Avlusuz bir küçük câmidir. İki yan kapıları var. Sol tarafındaki yan kapının iki tarafından sekizer basamak taş merdiven ile çıkıldığı için bu câmie muallak câmi derler. Bir alçak minaresi vardır. Bir muallak câmi de Emir Sultanındır. Yakın zamanda yapılmıştır. Nurlu bir câmidir. İki tarafından dokuzar basamak taş merdiven ile çıkıldığı için buna da Muallak câmi derler. 16 sütun kemerler üzerine yaldızlı bukalamon renkli tavandır. Sol tarafındaki kapısı etrafında:

«İnnemâ ya'muru mesâcidallahi men âmene billâhi ve'l yevmi'l âhiri» (Tevbe sûresi: 18) âyeti ve mihrabı içinde:

«Kâd nerâ takallübe vechike fissemâi...» (Bakara sûresi: 144). Âyeti ve mihrap üzerine yaldızlı celi karahisarı hattı ile iki satır kûfî güzel yazı ile:

«Emere bi enşee hâzel mekânil mübâreketi el abdülfakîr ilâllahi teâlâ Süleyman el emîr el kâşifi iklimi Behnîsa. Sene sittin ve semâniye» diye yazılmıştır. Ve câmii, Zarbon çarşısı tarafındadır. Altı baştan başa dükkânlardır. Bir sanatlı, ferahlık verici, gönül açıcı aydınlık câmidir.

Ve yine Yusuf denizi kenarında Hasan Bey câmii, on sekiz kırmızı sütun üzerinde, yüksek taklar üzerinde halkâri ve yaldızlı, çeşitli lâcivert ile nakşolmuş tavandır. İki tarafında yan kapıları var. Sol tarafı yan kapısında on sekiz basamak taş merdiven ile çıkılıp inilerek Yusuf denizinden abdest alınır. Yusuf denizi üzerinde olan köprü üzerinde kıble kapısıdır. Avlusunda iki hurma ağacı vardır. Bir alçak minaresi var. Kantarai kınavî çarşısı yakınında Mağribi câmii on sütun üzerine, avlusuz, bir kapılı, bir alçak minareli, deniz kenarında bir câmidir. Bu câmiin kar-

şısında Hoca câmii vardır. Bu da avlusuzdur. On sütun üzerine bir küçük câmidir. Mihrabı içinde:

«Kad nerâ tekallübe vechike fissemâi...»

âyeti yazılıdır. İki yan kapısı ve minaresi var. Avlusuz bir küçük câmidir. Suku Gaytanda Yusuf denizi içindeki câmi, on altı sütun üzerinde iki yan kapı ve bir alçak minareli, avlusuz bir küçük câmidir. Ve İbn âllâm câmi, Arnavut câmii, Sûküt Hamîr câmii, Yeni câmi, büyük muallâk câmi ve Şeyh Câmileri vardır. Bu câmilerden başka elli mihraba kadar mamur zâviyelerdir. Yedi medrese, kırk çocuk mektebi, iki hamam vardır. Mısır'da Şeyh Bekrîler evkafıdır. Biri Şeyh Ali evkafıdır. Tamamı onaltı, gelip geçene misafirhane olan hanlardır. Çarşı içinde Şeyh Bekrilerin beyaz hanı hepsinden mamurdur. Muhiddin hanı, Bektaş hanı, Mağribî hanı, Hartul Ayran'da iki han, Menkûre çarşısında iki han, Arnavut evi yakınında iki han, Nevayin mahallesinde iki han, Şüglü Kebir'de bir büyük han, kırk sekiz sebil, üç sarnıç kuyusu var. Temmuz ayında buz parçası gibi soğuk olup âbıhayat olur. Altı yerde çarşısı var. Biri Kantarül Milh çarşısı, Hartül gaytan çarşısı, Hartül Mağribe, büyük çarşı, Mansur çarşısı, Amud çarşısıdır. Bütün çarşılarda dokuz yüz dükkân ve bütün çarşı ve pazar üzerleri hurma ağacı direkleri üzerine örtülmüş tavandır. Şiddetli sıcaktır. Bütün iş sahipleri serinlik içinde otururlar. Her an temizleyip, sularlar. Temiz sokaklardır. Çünkü suları çok olup, halkı tabiat sahibi olduklarından sakalar durmadan umumî yolları sulayıp, çöplerini hamamlarda yıkarlar. Böyle bir temiz, lâtif şehirdir. Fakat bu şehrin kârgir bezestanı yoktur. Fakat yine bütün hanlarda kıymetli ipek malları pek çoktur.

Yusuf halicine bakan yüksek ve alçak kahvehaneler var ki, gece gündüz gelip geçen, gönül erbabının durağı ve bütün seyyahların, dervişlerin barınağı, bütün zariflerin, safa ehli dostların görüşecek bir yerleridir. Her köşesinde çalgıcılar ve hanendeler, sazendeler, meddahlar, gazel okuyanlar beyit ve şiirlerini çalgılarının âhengini düzüp bülentavaz ile Hüseyin Baykara faslı ederler.

Usta şairler belâgat üzere müfredat, Dübeyt, müselles, murabba, muhammes, Müseddes, terci bend, kasideler, bahri tavillerini okuyarak birbirlerine hasımca karşılıklı şiirler söylerler. Müstezatlar ve beş beyitler okurlar ki, insan hayran kalır. Güldürücüler, çeşitli güldürücü şakalar ederler. Öyle ki ölü gönlü neşeli yaparlar. Bu tarafta da mahbup güneş parçası rakkas civan şerh vurup ettikte perişan kâküller gibi âşık gönlü dahi perişan olur. Bazı canlar, fincanlarını nehre bırakıp, fincan su üzerinde akıp kahve ..... yanına gelir. Bazı âşıklar ellerinde ağlariyle deniz kenarında kahve içerek balık avlarlar. ..... Üzerine olunmuş ki, altlı üstlü, kimi de havuz, fıskiye ve havuz şazrevan .....

ibretle temaşa edilecek kahvehanelerdir. Bazısında şarkıcı mahbubeler, fitne karıştırıcı mahbubeler var ki her birinin işveleri âdeta sihir gibidir.

Bu şehrin çoğunlukla câmilerinin ve tekkelerinin, yer yer fukara evlerinin ve yüksek sarayların pencereleri Yusuf denizine bakar. Hattâ bazı evlerden hatun tâifeleri ağlar ile sudan balıklar avlarlar. Bazı yerde suya girip yüzerler. Erkek tâifesi ve dilber çocuklar hod evleviyetle kâküllerini darmadağınık edip Yusuf denizi mâliki gibi yüzüp âşıkları ile herkesin gözü önünde birbirlerini ..... sız kucaklarlar. Seyre değer bir Yusuf denizidir.

Bazı devletliler kayıklara binip saz ve söz fasılları ederek halicin iki tarafında olan bağ ve bahçeli sarayları temaşa ederler. İstedikleri evlere uğrayarak kayıkları ile şehir içinde gezerler. Bu şehir içindeki adı geçen haliç üzerinde beş yerde köprüler var ki, her biri beşer ve altışar gözdür. Nehrin iki tarafındaki yerlerde ve çarşılara ..... geçilir. Bazı köprüler üzerinde, iki taraflarında kırkar, ellişer dükkân vardır. Berber dükkânlarının, kahvehanelerinin pencereleri suya bakar. Bu çeşit yüksek ve sağlam köprülerdir. Bütün evlerde sakıyeler ile sular çekilir. Hamamları, bağ ve bahçeleri sularlar. Havuz, fıskiye ve selsebiller ve şadırvanlara sular akar. Taraf taraf sofalar, çeşitli parmaklıklı küçük köşkler vardır. Bu Yusuf halici, binlerce bağ ve bahçeleri, bostanları suladıktan sonra iki yüz yirmi parça köylerin tarlalarına ve gaytanlarına taksim olup, bütün Fayyum diyarı sulandıktan sonra geride kalan Yusuf halici, Fayyum şehrinin batısında bir saat uzakta Hz. Yusuf denizine dökülür. Hikmet bundadır ki, bu Yusuf halici şehir içinde akarken lâtif bir sudur. Vakta ki Yusuf denizine dökülür, yılan zehiri olur. Fevkalâde tuzlu bir büyük göldür. Etrafı üç günde dolaşılır bir göldür. Bazı tevarihlerde! Bu göle Bürketülkarna derler. Dört tarafında İrem bağından nişan verir yüz parça mamur köyler vardır. Yedi sekiz ay Mısır'ı meyva ile bolluk eden bu köylerdir. Bu deniz içinde altmış parça Kıyasa adında balıkçı kayıkları vardır. Köylere adam ve mal götürüp getirmektedirler. Yiyecek içecek ve meyve taşımaktadırlar. Ve bu deniz içinde yetmiş çeşit balık olduğu sicilde yazılıdır. Adam kadar cüsseye sahip sofraları olur ki, gûya Mûsâ sofrasıdır. Bunlardan levrek, sazan, sindiye, şilye balıkları meşhurdur. Vâkıa bu göl evvelce geniş bir umman değildir ama, bu göl içinde bütün canlılar vardır. Bilhassa deniz atı vardır. Nil ile timsah gelir ve ölür. Yusuf mucizesidir. Bir mucize daha vardır ki, ay ve sene, sabah ve akşam Nil'in yarısı bu Yusuf halicinin deniz gibi akıp bu göle girip içinde mahvolur. Bu gölün hiçbir yere bitişikliği yoktur. Daima dalgalanır durur bir Akdenizdir. Bu göl kenarında yakın zamanda üç yüz altmış parça cennet bahçesi gibi mamur köyler var imiş. Bir kere bu göl taşıp, bazı köy-

leri su basar. Ancak Keşûfiyye köylerinden 105 parça köy kalmıştır. Yüz parça da evkaf ve iltizam köyleridir.

Bu gölü bizzat Hazreti Yusuf Sıddik, sıdk ile mübarek beyaz elleriyle kazarken, Allah'ın emriyle Cebrail Emin ile vahy gelip, mübarek kanadı ile işaret edince bu göl husule gelir. Ama şimdiik halde yılan zehirinden nişan verir. Ama, müverrih Hıtatı Makrizi'nin rivâyetine göre bu denizin kenarında oturan âsi kavimlere hazreti Yusuf beddua ederek bütün hayvanları bu gölde boğulur. Kendileri de boğulup denizleri de yılan zehiri olmuştur. Hâlâ bu deniz içinde boğulan kavimden, adam şeklinde, at, katır, deve, sığır, camus, eşek, köpek, koyun, keçi, horoz şeklinde balıklar vardır. Bazıları ölü olarak sahile çıkar, seyrederler. Deniz atları bazen karaya çıkıp tarlalarda buğday ve arpaları yerler. Eğer kenarda kara kısrağı bulursa aşıp, kısraktan kolona hasıl olur. 1083 senesinde Kethüda İbrahim paşaya bir göl atı yavrusu getirdiler. Derisi balık gibi, yelesi balık yelesi, kuyruğu balık gibi, diğer âzaları at gibi idi.

Elvahat vilâyetinin bütün kaynakları yer altından bu göle gelip karışır derler. Hattâ Sultan Mehmet Ekrad, bu Elvahat kaynaklarının, Yusuf gölüne karıştığını işitip Elvahatta kaybolan nehre saman ve kömür döküp, altı saat sonra saman ve kömür Yusuf denizine gelip karıştığı Usulülbihar adlı bir tevarihte yazılıdır. Böyle tatlı sular karışırken, Yusuf denizi Zekkum gibi acıdır. Ama balıkları gayet lezzetlidir. Aslâ balık kokusu yok bir kuvvet verici balıklardır. Ve Allah'ın hikmeti bu göle bitişik bir küçük göl vardır. Abıhayattan nişan verir bir âbıhayat göldür. Eğer memleketin sahipleri isteseler bu âbıhayat gölcüğü ve Yusuf gölünü yıldız tarafında Huşu İsâ şehri önünden geçirtip İskenderiye yakınında Akdeniz'e döktürmek kolaydı. Çünkü Fayyum gölünün enlemi yüksek ve İskenderiye tarafı alçaktır. Araları iki konak yerdir. Öyle olsa Fayyum diyarında bu göl yerine üç yüz parça köy de imar olurdu. Çünkü bu göl üç yüz parça köyleri suya garkettiğinden başka yıldan yıla göl, Fayyum şehrine yakın gelmektedir. Sonunda Fayyum'u su basarlar derler. Meğer, Hazreti Yusuf'un mucizesi ruhaniyeti ile Allah'ın himayesinde ola...

Fayyum'un batı tarafından kum deryası gelmektedir. Çünkü kum, bir kere bu Fayyum'a gelip kum tılsımını bozup Yusuf şehrini günden güne harap etmeye sebep oluyor. Çünkü bu Fayyum'un kuzey tarafında Cebbâne yanında Melik Mukavkıs ve Melik Betisin ve Hazreti Yusuf sarayları var ki, göklere baş uzatmış, Kisranın takından nişan verir yüksek binalardır. Bunların bir tarafı kum deryası, bir tarafı Yusuf deryası gark etmektedir. Hazreti Yusuf'un ilk olarak yaptığı Fayyum şehri, burada hâlâ bütün kubbeleri ve yüksek sütunları ve tersine dönmüş kubbeleri ile meydandadır. Hâlâ mamur olan Fayyum'un yıldız rüzgârı tarafına mezarlık bitişiktir.

Doğu tarafından batı tarafına üç saatlik uzunluğa bir büyük şehirdir. İmaretleri eserleri olan bir büyük şehir imiş. İlk kalesi Melik Reyyan yapısıdır. Onun da temelleri hâlâ meydandadır. Bazı yerler Yusuf denizine garkolmuştur. O kadar sağlam ve müstahkem kale imiş ki, hâlâ bazı temelleri üzerinde üç araba gitse rahatça geçer.

Bu göl İskenderiye denizine karışsa Fayyum şehri gark olmadan kurtulduğu gibi dört yüz parça köye yetecek kadar toprak peyda olup, şenlik ve âbâdan sultan diyarı olurdu. Ama (Allah bir şeyi irade ederse sebebi hazırlar) elbette zamanı var (her işin bir vakti vardır) buyurmuşlardır.

Bir mısrada:

Sâati var geçer ey Âgehî sabr et katlan

Demişler. Eski zamanda bu Fayyum şehrinin su ve havası bütün dünyada meşhur idi ama, şimdi suyu da havası da ağırdır. Çünkü dört tarafı kırk elli bağ, bahçe ve bostanlar, gülistan her tarafında ikişer saatlik yeri bu bağlar tutup, şehir bunların ortasında kalıp nefes alacak bir suyu çoktur. O da o kadar kullanılır ki, adı geçen bağ ve bahçeler içinde akarak, gece gündüz şehrin dört tarafında bağlar içinde hesapsız çeşitli kuşların yüzlerce nağmeleri, binlerce dolapların acıklı sadaları ve nice nice yedi yüz bin?! Selsebil ve fıskiyeleri akıp çağıldayışı insana dehşet verir. Böyle bir ibret alınacak enbiya diyarı şehirdir.

Mısır diyarında bundan ormanlı, gül gülistanlı şehir yoktur. Hattâ gülistanlı bağlar da değildir. Dağlarda, tarlalarda sahraları kırmızı renkli güller süslemiştir. Dört tarafında kapı ve duvar yoktur. Hemen kumsal, gülistanlı bir sahradır. Hattâ seher vaktinde, Tamiye adlı bir şehir vardır, Fayyum'a iki saat yakındır, tâ oradan gülün güzel kokusu gelip duyulur. Bu derecede Fayyum gülistanı ve bostanı dünyayı tutmuştur.

Bu şehrin mezarlıkları Tiyab rüzgârı tarafında olduğundan, şehir içinde de Yusuf halici aktığından şehir halkı taze can bulmuştur. Fakat şehrin kış mevsiminde olan havasının ve suyunun güzelliği, ne Halep, ne Rakka ne Şehrizor'da vardır. Meğer ki Maarretünna'man'da ola... Bütün Fayyum halkı yaz günleri kâr edip, kış günleri zevk ve safa ederler. Halkı gayet zevk ehlidir. 27 bin bağ ve bostanda ve gül gülistanında mahbup ve mahbubeleriyle gece gündüz sohbetler ederler. Çünkü bu şehrin gülistanı Arap ve Acemde yoktur. Meğer Safın adasında ola... Fakat bunun 12 elvan gülü sicilde yazılıdır.

Bu şehrin halkı gayet garip dostudurlar. Gayet dindar kimseler vardır. Çoğunlukla halk haramdan ve keyif verici şeylerden bir şey bilmezler. Ve Yusuf Nebi mucizesi berekâtı ile bu şehrin bu kadar bin bağları var iken Allah'ın emriyle üzümü şarap olmaz. Çünkü bu şehirde mazannei Kiramdan, Mecazibundan, bilginler, müfessirlerden, mühaddislerden,

müelliflerden, hafızlardan, nice bin imam ve hatipler vardır. Ve büyük necıbler bu diyara memurdurlar. Şeyhleri gayet çoktur. Mahbup ve mahbubelerinin hesabı yoktur.

Halkı çeşitli elbiseler giyerler. Askerî tâifesi gayet çoktur. Çuha ve sof, kumaşlar giyerler. Kadınları siyah ipek örtü bürünüp ayaklarına cündî fallarlar giyip edepli şekilde gezerler.

Gayet bolluk şehirdir. Enlemi Mısır gibidir. Çünkü Mısır'a iki konaklık yerdir. Yiyecek ve içeceklerinin meşhuru, evvelâ sulu üzümü, elması, emrudu, şeftalisi, zerdalisi, narı, inciri, ayvası beş ay Mısır'ı bolluk yapar. Fakat kayısı, kiraz, vişne kat'iyen yoktur. Fakat limon, turunç ve Kebbatı çoktur. Hıyarşenbe derler bir meyvesi olur. Ağacı ve yaprakları gûya ceviz ağacıdır. Fakat meyvesi yeşil yeşil kamçı gibi uzun uzun olup sarkar. Olgunlaşınca siyah siyah kabuklu olup içinde boğum boğum yine siyah balı olur. Gayet lezzetlidir. Tabiatı müshildir. Ruma, araba, Aceme, frengistana Fayyum'dan gider. Başka diyarda yoktur. Yer yer Mısır'da vardır. Fakat hepsi mîridir. İskenderiye, Reşit ve Dimyatta da vardır. Hepsini sahiplerinden Hiyarşenbe emini alıp, bedelini sahiplerine verir. Yirmi yük akçe kesin emanettir. Sahipleri bir hiyarşenbe satsa cezalandırırlar.

Fayyum'un beyaz pamuk gibi ekmeği, gülü, gül suyu ve adam boyu Fayyum keteni, beyaz gömleklik kenarlı bezi meşhurdur. Ama Trabzon bezi gibi değildir. Ancak Fayyum'da yedi yüz çulha kârhanesi vardır. Bezi çok olduğundan meşhurdur. Bu şehirde haftada bir büyük pazar olup, 40 - 50 bin adam toplanır. Öyle alış veriş olur ki dillerle tabir olunmaz. Seyre değer bir şirin şehirdir.

FAYYUM ŞEHRİNDE GÖMÜLÜ OLAN VELİLERİ BEYAN EDER: Evvelâ Şeyh Vumî hazretleri, şeyh Şunî, Şeyh Suudî, Şeyh Şerif, Şeyh Abdullah, Şeyh Ebülhûdî, Şeyh Ebülcibal, kırklar ziyareti, Şeyh Mehmet ve Firî (câmiinin minaresi dibinde gömülüdür), Şeyh Mehmet Acmavî (cainde gömülüdür) ve Hazreti Yehuda validesi, hazreti Mûsâ validesi Yuhâ ana ve bu şehirde nice yüz bin ziyaretler vardır. Ama ziyaret ettiklerimiz bunlardır vesselâm.

Bu şehirde Kadri Çelebi, Arnavut Çorbacı, Kız Ali Çelebi ve Hacı Mansur ile vedalaşıp kâşiften bir at, üç deve yükü meyve, üç bin para ihsan alıp ve elli tüfenkli arkadaş verip, Fayyum'dan yıldız tarafına, nice mamur gülistanlı köyler geçerek, Yusuf Halici sol tarafımızda kaldı. Dört saatte...

TAMYE KÖYÜ: Fayyum toprağında iki yüz ev, bir câmii minareli, bağ ve bahçeli iltizamlı köydür. Bir kahvehanesi, birkaç dükkânları var. Bu köye üç bin adam kârbanı halkı toplanıp öğle üzeri atlara yer asıp, ikindi vakti silâhlandık. Mısır'a gitmeye karar verip çöle, kumluk yola

düşüp on yedi saat doğuya neşesiz ve amansız, imansız Araplar ve çölistan içinde... köy ve kasabadan nam ve nişanı yok çöldür. Mısır'a bundan başka yol yoktur. Korkunç, tehlikeli yerdir. Behice ve Hınadî urbanı eşkiyasının avlandığı yer ve karargâhıdır. Vâkıa buralar Habir oğlu dirliğindedir. Fakat Mısır vâlisi kethüdâ İbrahim paşa emri ile oğlu Behice ve Hınadileri göl kenarında yağma etmişti. Behice ve Hınadi de Habir oğluna rağmen bir Fayyum taraflarında yol kesenlik ederek biz de çölistanı geçip, ertesi gün sabahleyin Nil kenarında...

HÂNİ KAHVE MENZİLİ: Evvelce Foncistana giderken buradan geçilir, Habir oğlu hududu olduğu yazıldı. Sonra burada olan kimselerden Foncistan meliki hediyeleri ile gemiler geçti mi diye sorduk. (Hayır, geçmediler ama, buradan iki menzil yukarıda Benî Seyfdedir) diye haber verdiler. Hemen hakir (bu menzil herkesin geçtiği yerdir ve bir kıtlık yerdir) deyip bütün atlarımızı gemilere koyup Kahve hanı karşısında Nil aşırı...

DOĞU ATFİH VİLÂYETİ: Circe eyâleti hükmünde başka kâşifliktir. Yedi bölükten müstahfızı yoktur ama, 150 tâbileriyle yirmi kese malı ve erdeb hububatı tahsil edip Circe dehlizinde muhasebesini görür. Kendine on kese faiz kalır. İdaresi altında yirmi altı parça köy vardır. Şehir yoktur. Kâşif, çadırlariyle durur. Mısır tarafında Mesâtin adlı şehir ile komşudur. Mısır yanında bu Doğu Atfih hududu tamamdır. Doğu Atfih te Circe hudududur. Circe'nin doğu tarafı hududu Besâtin'dedir. 150 akçe kazadır. Mısır yakın olduğundan, Mısır mollalarına nahiye ihsan olunur. Ayda bin para hasıl olur. İki gece burada kâşif yanında çadırlarımız içinde misafir olduk. Üçüncü gün Circe'den gemilere koyduğumuz hediyeler ve ağır yükler ile adamlarımız gelip onlar Nil'den, hakir yine Nil'in batı tarafına geçip, oradan Habir oğlu kasabasını geçip Nil boyunca beş saatte...

CİZE KASABASI MENZİLİ: Büyük ve eski şehir imiş. İlk kurucusu Ehram dağlarını yapan ihtiyar kâhin Surid'tir. Ehram dağları ile Fustad şehri ki, eski Mısır'dır. Onların iskelesidir. Mısır toprağında ..... kese iltizamlı kâşifliktir. Yüz adamı ile ve yedi bölükten mevcut ve silâhlı müstahfızan askeri ile hükümet eder. Alâ kâşifliktir. Kendine senede kırk kese mal hâsıl olur. Şeyhülarabi Habir oğludur. Çöl tarafının hâkimidir. Bir hâkim de yüz elli akçe ile sadaka ihsan olunur kazadır. ..... parça nahiye köylerinden iki müddeti altı Mısır kesesi hasıl olur şerif kazadır. Şeyhülislâm Boluvî Mustafa efendiye arpalık olarak ihsan olunmuştur.

CİZZE ZİYARETGÂHLARI: Evvelâ bay ve fukaranın sultanı Şeyh hazreti Ebû Hüreyre hadis rivâyetçisidir. Peygamberin değerli sahabelerindendir. Mekke kabilelerinden Duş kabilesindendir. Amr İbn Âs'ın Mısır'ı fethinde bulunup yaralanarak şehit olmuştur. Mufassalan Mısır ziyaretlerinde mevlûdu şerif ile yazılmıştır. Tekrar yazılmasında usanç vardır

Sözün kısası ulu sultandır. Hattâ bu hadisi şerifi onlar rivâyet etmişlerdir: «El cize ravzatün min riyâzil cenne» buyurmuşlardır. Hakikaten su ve hava bakımından Cizze kasabası, cennet bahçelerinden bir köşedir. Elemli, kederli, gamlı bir adam Cizzeye varsa derhal ve o anda kederini defedip sevinçli ev gamlı gönlü âbat olup göğsü genişler. Çünkü bu temiz toprakta hazreti Yusuf Aleyhisselâm, Züleyhânın iftirası ile bu şehre yakın zindanda hapsolunup kurtulunca Cizzede oturanlara ve çoluk çocuklarına dua edip kederden Cizze halkı kurtulmuşlardır. Günümüze kadar hazreti Yusuf'un nefesi tesiri ile hâlâ Cizze halkında zerre kadar gam ve kasavet yoktur. Bütün halkı müminlerdir.

KÂ'BÜL AHBAR ZİYARETİ: Hazreti Mûsâ ayağının taşı ziyareti.. Allah'ın hikmeti bir gün hazreti Mûsâ'nın gözlerine ağrı gelip, Mısır'ın güneyinde, şehre hâil Mukattam dağı, yâni Cuşi dağına cemalin tecellisine yükselip, bir bir konuşmadan sonra «ilâhî, sana malûmdur, gözlerim ağrır, bana şifa ver» der. Hemen Cenabı Haktan nidâ gelip:

«Ya Mûsâ! Senin gözlerinin ilâcını, Cizze şehrinde bir yahudi karısının eli sebebi ile yarattım. Var sıhhatının sebebini ondan iste..»

Deyince hazreti Mûsâ Cizze'ye gelip o yahudi karısını bulur. Derhal halden anlayan o kadın, hazreti Mûsâ'yı bir taş üzerine bastırıp, mübarek ayakları taşa tesir edip, o kadın o taşı kazır. Hazreti Mûsâ'nın yine ayağı tozunu gözüne ekip, ağrıyı teskin eder. Hazreti Mûsâ hayret eder. Mûsâ'nın ayağının taşı Cizze'de Ulu câmide muhafazadadır.

Başka ziyaret, yine bu Ulu câmide, hazreti Mûsâ Aleyhisselâm yukarı Sait'te İsne diyarında Ermen şehrinde rahmı ..... yerde validesi Yuhâ ana, mel'un firavunun korkusundan Mûsâ'yı bir şarmuta sarıp sarmalayıp, bir sandık içine koyup, bağlar ve Nil'e bırakır. Allah'ın hikmeti, hazreti Mûsâ'nın nazik vücudu Nil ile akıp Firavunun sarayının önünden geçerken, şehnişinden meğer Firavunun hatunu bâkire Âsiye ana bakar imiş. Bu sandığı görüp bir hâcibe emreder ki, sandığı getireler. Allah'ın hikmeti, meğer Hazreti Mûsâ'nın babası Firavunun hâcibi (Mâbeyincisi) imiş. Hemen, Allah'ın ilhamı ile Amran'ın cânına tesir edip, can pâresi olan sandukayı Nil'den çıkarır. Âsiye anaya teslim eder. O da sandukayı açıp görse ki, içinde bir saadet tacı sahibi nur gibi parlar. Onu görünce meftun olup evlât yerine Mûsâ'yı bağrına basar. Firavun, köhinlerin sözü ile, anadan doğan masumları katlettirirdi. Çünkü kâhinler bâtıl ilimleri ile Firavuna: (Senin devletinin yıkılması bir oğlandan olacaktır. Hâlâ o oğlan ana karnındadır.) derlerdi. Hazreti Mûsâ doğunca, (işte şimdi doğdu) dediler.

Firavun divane olup günahsız masumları katlederdi. Bilmezdi ki Cenabı Hak Firavuna, Mûsâ'yı kendi sarayında yetiştirirdi! (Allah dilediğini işler.)

Bu hikâye bütün hikâye kitaplarında yazılıdır. Netice, o Mûsâ'nın Nil'e atıldığı sanduka elden ele geçip hâlen Cizze'deki Ulu câmiin bir dolabında örtülüdür.

İSA NAHLİ ZİYARETİ: Vakta ki hazreti İsa yahudi tâifesi derdinden anası Meryem ana ile Nablus şehrinden seyahate çıkıp Mısır'a gelince bu Cizzeye gelip gölgesinde oturup (Rutaben Ceniyyâ.. Meryem sûresi 19) âyeti üzere hurmasını yedikleri hurma ağacı bir köhne, meyvesiz kurumuş hurma idi. Hazreti İsa dua edip o anda meyve verdi. Hâlâ bu Cizzededir. Göklere baş uzatmış, bir köhne büyük ağaçtır. Cizze şehrinin hurmalarına bu İsa hurma ağacından birer yaprağı, başka hurmaların kalbine sokarlar. Daha fazla hurma verir, görülecek şeydir. Bâzı hal sahibi kimseler bu hurmanın altında teberrüken ibadet edip hakka yaklaşırlar.

DİĞER ZİYARETGÂHLAR: Hazreti Yusuf'u Kenan ilinde kardeşleri kuyuya atıp babaları Yakup Nebiye (Yusuf'u kurt yedi) dediler. Sonra tüccar kavmi hazreti Yusuf'u kova ile kuyudan çıkardıkları, hikâye şeklinde Cenabı Hak Hababine bildirmiştir:

«Ve câet seyyâretün ferselû vâridehüm feedlâ kaale ya büşrâ hâzâ gulâmün ve eserrühû bidâaten.»

Sonra tüccarlar Hazreti Yusuf'un güzel yüzünü gördüler ki bir güneş parçasıdır. Daha baliğ olmamış Allah'ın nuru bir çocuktur. Götürüp (kölemizdir) diye pazarda Yusuf'a paha istediler. Kimse Yusuf'un güzelliğine paha veremediler. Fakat Mısır azizinin hatunu Züleyha onun pahasını verip güzellik pazarından, Yusuf'u teraziden çıkarıp aldı.

Allah'ın hikmeti Züleyhâ Yusuf'a âşık oldu, meftunu oldu. Yusuf'tan kâm almak istedi. Yusuf da Nebi oğlu olduğundan Züleyhâ'ya kendini kaptırmadı. Sonunda Züleyhâ Yusuf'a iftira edip Mısır'ın azizine kovladı. (Âyet):

«Reâ kamîsehû kuddemin dübürin kaale innehû min keydikünne inne keydekünne azîm» âyetinde ve bütün tefsir ve tarihlerde hazreti Yusuf kıssası yazılıdır. Nihayet hazreti Yusuf'u Züleyhâ'nın iftirası ile zindanda hapsettiler, bu âyet delildir:

«Ve lekad revedtühû an nefsihi festa'sımı ve lein lem yef'al mâ ümüruhû liyüs cenenne ve le yekûnen minessâfirin.»

Diğer bir âyet:

«Sümme bedalehüm min ba'di mâ reevülâyâti liyescününnehû hattâ hin».

Diğer bir âyet:

«Ve dahale maahüssicne..»

Hazreti Yusuf ile iki yiğiti de hapse koydular, bu âyet onların hakkındadır. Sonra Hazreti Yusuf'un doğruluğu meydana çıkıp adl ve adalet eyledi. Hâlâ hazreti Yusuf'un hapsolduğu hapishane bu Cizzeye biti-

şik Busîr isimli bir köyde mamurdur. Halkın ziyaret yeridir. Bazı büyük bilginler itikâf niyeti ile bu hapishaneye girip erbain çıkarıp ibadet ederler. Nebi makamı bir ulu yerdir. İsteyenler bilir, başkaları bilmez.

Bu hapishanede Hazreti Yusuf mahpus iken ibadet etmek için vakti bilmek arzusu ile ağaçtan saat yaptı. Onunla zamanı bilip ibadet ederdi. Hâlâ hapishane mağarasının kayalarında saatin çarhları, diğer âletleri resmedilmiştir.

Hakikaten saat yapmak mucizedir vesselâm.

Bu Cizze şehrinde nice ziyaretler edip bir gece misafir kaldı. Ertesi sabahleyin gemiler ile Foncistan melikinin hediyeleri geldi. Eski Mısır'a geçildi. Orada ağır yükler develere yükletilip 1083 muharrem ayının birinci günü Mısır sarayına girdik. Bütün hediyeleri, Foncistan sultanının kaimeleri ile, mektupları ile, adamları ile bir büyük alay ile âdet olduğu divan tertibi ile İbrahim paşa hazretlerine teslim edip hakir ve iki âdem...

(Burada iki satır açık bırakılmıştır)

Ve Foncistan melikinin üç adamı ve Habeşlilerden ..... kethüdâ Mehmet ağa ile tam sekiz kimse padişah halkı ile ..... sıhhatle geldiğimize bir deve ve beş koyun kurban edip ..... paşa ve kethüdâya ve şehir havalesi ve divan efendisine ve diğer ahbaplara hediyelerimizi dağıttık. Onlar da karşılığında bize nice ihsanlar ettiler. Sonra bize geride kalan hediyelerimizin bize lâzım olanlardan on siyah renkli köle, üç tavaşi, iki Habeş cariye alakoyup geride kalanını sattık. Altı Mısır kesesi paramız oldu. Ve tahminen altı keselik para da hacı Nimetullahın kalyonu ile İstanbul'a gönderdik.

Maksat, para kazanmak değil, seyahat iken Cenabı Hak hem seyahat ve hem ticaret, hem nice bin ziyaretleri nasip eyledi. Hâzâ min fadlı Rabbi.

Sonra İbrahim paşa efendimizin yine sohbetleri şerefi ile müşerref olup gece gündüz can sohbetleri ederdik.

1083 senesi safer ayı günü hattı şerif ile İstanbul'dan bir baş çavuş imrahor Muslu Ağa gelip Mısır divanında padişah emirleri ve fermanları okundu. İbrahim paşa, Mısır eyaleti askeri ile Yemen gazasına serdarı muazzam olup, Süveyş benderinde yüz parça kalyon yapılmak ferman olundu. Aynı ayın onuncu günü hatt-ı şerif gelip Cidde limanında, ve Mekkei Mükerreme içinde su yolları tamir olunup, Yemen askerlerine zahire olunması için padişah fermanları çıktı.

1083 târihinde Leh memleketi ..... ağa gelip yedi gün, yedi gece Mısır içinde bir şenlikler oldu ki, felek döndüğünden beri olmamıştır.

Rumeli meydanı, Kara meydan Çırağan ile ve toplar, tüfenkler, çeşitli ateş oyunlariyle Mısır şehri Nemrut ateşi içinde kaldı. Paşa bu şenlikte kırk kese de fetih müjdesini getiren ağaya ihsan etti. Kamaniçe fethine böyle tarih denilmiştir. Mekke mollası güftesi ..... efendi Şeyhülislâm esiri Mehmet efendinin biraderi müjde yerinde Mekke'den hacılar ile gelmişlerdi.

GÜFTE

Güfte-i gaybi beşâretile didi târihini
Aldı Leh'den Kamaniçe'yi şehinşâh-ı Cihan (Sene 1083)

Bu sevinçten sonra paşa efendimiz hakiri İskenderiye ağası Ali ağanın muhasebesine gönderip, bir kese ayak ücreti aldık. Mısır'a varıp veziri âzam Reis İshak efendi Hactan gelip İstanbul'a hareket ettiği vakit Adiliyyede durdu. Bir büyük ziyafet yenilirken...

İstanbul'dan İbrahim paşanın azli haberi geldi. İstanbul tarafından Tatar Salih, 16 günde yıldırım gibi gelip, Köprülü oğlundan (Fadıl Ahmet paşa) İbrahim paşaya mektuplar getirdi. Mısır, Canbolat zâde Hüseyin paşaya ihsan olunup azil haberini getirdi. Ve altı ay da Mısır'a sahip olup, gelir ve gideri beraber edip bütün defterleri mühürleyip gümüş sanduka ile iç kalede gizledi. Mısır eyâletinde, beyler, mültezimler, keşşafların zimmetinde bir habbe bile kalmadığına ruznamçe suretleri alıp molla sicilinde bütün divan erbabı huzurunda şer'î hüccetler aldı. Eline çeşitli temessükler aldı. Yemen mühimmatı için görülen kereste leri, beş yüz katar develeri bütün vilâyet üzerine bırakıp bazısı sahiplerine geri verdi. Bundan da bir kâr edip azle yakın bir hayli para aldı.

Bundan bir gün evvel İskenderiye limanına on bir frenk kalyonu gelip paşanın yazmasına düşüp, bu kalyonlardan 386 kese gümrük aldı. Ne mesut bir saattir ki azli sırasında bu kadar para aldı. Yoksa (âyet), «Min haysi lâ ya'lemun» nassı üzere istidraç mıdır? Ertesi günü sene 1084 Cumadelulanın onunda kıpti hesabı üzere tut dedikleri sene başındaki perşenbe idi, o gün Canbolat zâde Hüseyin paşa hazretleri efendimizin ağalarından Dursun Mehmet ağa müsellim gelip, Mısır divanında bir büyük toplantı oldu. Mehmet ağa bir Mısır beylerinden (.....) bey kaymakam olup kıymetli hil'atler giydi. Müsellim ağa kaymakam sarayına gitti. Ertesi gün İbrahim paşa bir büyük alay ile ve bir kerüfer ve dârât ile Mısır'dan muazzez ve mükerrem olarak pâk askeri ile çıkıp doğru Adiliyye'de çadırına kondu. Mısır alayı çıkan derya gibi yedi bölük askerine on yedi kese ihsan etti. Çadırlarında tam yetmiş yedi gün kalıp bütün ağalarına Zülbiyyat ve Kutru nebat nefis yemekler yedirerek ve pek çok tayinler vererek ve yüzlerce atlar ihsan ederek zevk ve safa ile oturdu.

Mısır âyanından bu azil sırasında 1060 baş havvare atlar ve iki yüz katar develer ve Habeş gılamlar ve başka hediyeler geldi ki, Mısır vâliliği makamında iken bu kadar gelmemiş idi.

Beri tarafta Müsellim Mehmet ağa saraya geçip hükümet edip adl ve adalet etti. Yeniçeri ocağından alay çavuşu Gemci çavuş paşa gelinceye kadar sarayda bekçilik etti. Sonra 1084 cemazilahiresinin yirminci pazartesi günü sünbüle burcunun ..... sinde uğurlu saatte ..... Hüseyin paşa Mısır'a bir büyük alay ile girmiştir ki anlatılmasında dil kısadır.

Mısır böyle büyük bir alay görmemişti. Allah akibetini hayır eyleye. Ertesi gün divan zimmetinden kul (asker) mevâcibi çıkıp, altı yüz otuz kese İbrahim paşadan alınıp kula verildi. Altı yüz otuz kese Yusuf anbarı zahiresinde kalıp, onu İbrahim paşadan aman vermeyip aldılar. İbrahim paşanın Mısırlı üzerinde 600 kese alacağı kalıp, bu parayı tahsil etmeyi Hüseyin paşa kabul etmeyip, tahsil edilmesi için İbrahim paşa tarafından kapıcılar kethüdası Ahmet ağa orada kaldı. Sonra İbrahim paşa divanı, Mısır'a bütün divan erbabı huzurunda şunları söyledi: «Ey ümmeti Muhmmed, evvelce vâli iken her ay sizinle hesabımı görüp, elime bu senetleri alırdım. ... icap ettiği vakit ihtiyacı gördüm. Şimdi asla fayda etmedi. Benim zimmetimde bu kadar bakaya neden kaldı? Diye sorulunca Mısır hocaları dediler ki, bu Mısır bizim karımızdır ve buna (dünya anası) derler. Bazen böyle zengin evlât doğurur, dediler. İbrahim paşa cevap veremedi, sustu. Canbolatzâde ile vedalaşıp, Adiliyye'ye gitti. Ertesi gün Hüseyin paşaya ziyafet hazır edip, Hüseyin paşa ziyafete ve İbrahim paşaya asla varmadı. İsmail kethüdasını gönderdi. Ziyafeti kethüda yedi. Bütün hediyeleri Hüseyin paşaya İbrahim paşa gönderip, muhasebesinin görüldüğüne ait hüccetlerini aldı.

Kendisine Şam ihsan olundu. Mısır'dan Şam'a gitti. Hakir gücenip Hüseyin paşa efendimizin hizmetinde kalıp, fazlasiyle tâinat, in'am ve ihsanlar aldım. Circe hâkimi Kasım beye gönderdi. Ve nice hizmetler ihsan edip, devletinde zevk ve sefalar ettik.

1084 senesinde Kamaniçe imdadına Mısır'dan üç bin asker imdat içün İstanbul'dan emirahur İbrahim ağa geldi. Mısır divanında Padişah fermanı okundu. Yedi ocak ağaları, padişah hil'atı ile şereflendi. Bevvabzâde hil'at giymediği için Bulak'da boğularak öldürüldü. Kırk günde Mısır'dan üç bin asker İstanbul'a serdar Boşnak Süleyman bey ile yeniçeri başçavuşu gittiler. İskenderiye'den dört parça alay gemileri ile yelkenler açıp, Rodos'a gittikleri haberi geldi. Emirahura efendim kırk kese mal ve yirmi kese bir mamur köy ve seksen akçe mahlûl verip, o da bizimle İstanbul'a yollandı.

Bu mübarek senede şeyhülislâm Boluvî Mustafa efendi vefat edip İmam Şâfiî yanında gömüldü. Bu senede Ruznameci Abdurrahman efendı, iç kale kubbesinde Hüseyni boğarak, katletti. Özbek beyin bütün köyleri Circe malı için satıldı. Özbek bey filus-u ahmere muhtaç kaldı. Sonra Hüseyin paşa efendimiz, iki sene tam mutasarrıf olup, pek çok adl ve adalet edip, Mısır eyâletinde öyle Osmanlı emniyeti öyle bolluk oldu ki, tâbir olunmaz. Ümmülkıyas'tan tâ Kademünnebiye kadar seksen bin zira'lık bir yerde bir yer kazıp yetmiş seksen bin adam, on bin câmus cüruf çekip, cehennem deresi gibi kazılan yerden Nil'i eski Mısır önünde Bulak şehrine akıttı. Yusuf anbarı önünde pervasızca zahire gemileri gelip, yanaşırlar idi. Ve yine bu Nil'in önünü kapatmak için Kademünnebi önünde, Besâtin köyü önünde, Cize toprağında, Nil sahilinde, iki sağlam duvar inşa etti ki, her biri Nil içinde yüzer zira'a ermiştir.

Seksen zira' yükseklikleri ve ellişer zira, enlilikleri böyle birer kavi duvar olduğunu belirten hakirin fakirane târihidir:

Evliyâ göricek esasın (anın)
Didi târihini binayı Azim

Velhasıl seyre değer ibret alınacak insanın başarabileceği bir şey değildir. Rasifler ve Haliç kazmaları ..... Sonra Mısır sarayında sâkiye üzerine bir havuz ve şadırvanlı bir büyük köşk yaptı ki, gûya havarnak köşküdür.

Duâ ile bu kasrın Evliyâ târihini dedi
Mübârek eylesün mevlâ bu âli kasrı vâlâyı

Ve yine Mısır sarayında irem bahçesi gibi bahçe yapıp, çeşitli meyva ağaçları ile süsleyip, bir tarafından alçak bir köşk yaptı ki, ümmü dünyada öyle bir köşk doğmamıştır. Buna hakirin târihi :

Evliyâ tahsin idüp târih didi
Kasr-ı divan oldu şâhâne lâtif (Sene 1084)

Ve yine bu saray içinde paşanın hazinedarı İbrahim Çelebi, cihannüma bir köşk yaptı ki, yukarı Said'e bakan bostanlar ve imam ... sahralarının göründüğü bir cennet bahçesi köşküdür. Onun târihi :

Evliyâ göricek itmâmını tarih didi
Levhaşallah ne lâtif oldu makamı İbrahim (Sene 1084)

Ve Hüseyin paşanın devletinde bu eserlerden başka içeride yetmiş selâtin câmisi tamir edilip, mâmur oldu. İsmail kethüdası saray avlusuna bakan bir Çin nigârhânesi gibi baştanbaşa Çinilerle süslenmiş kâşâne ile havuz ve fiskiyeli bir divanhane yaptı ki, doğrusu kethüdalara lâzım bir lâtif bina oldu. Buna da kısaca târihtir:

Evliyâ gördü didi târihin
Olmuş itmam bu makamı vâlâ (Sene 1084)

Doğrusu Sultan zâde Canbolat paşa zamanı gözümüz dünya gözü ile Mısırı'n bu derecede süslenmiş olduğunu gördü. Öyle ki, Ümmü Dünya (Mısır) yeni gelin gibi süslendi. Sonunda dünya makamı bir mendil gibidir. İki sene Mısır'a aziz olup, muazzez ve mükerrem, ikinci senede yine kıpti hesabı üzere tut başında 1084 senesi şabanının ilk gününde defterdar Ahmet paşaya Mısır eyâleti ihsan olundu. Müsellimi hazinedar Mustafa ağa gelüp, Mısır divanında Hüseyin paşa efendimizden hil'at giyip, Mısır beylerinden Kansu bey, kaymakamlık hil'atı ile ..... olup Mısır'a mutasarrıf oldular. Ertesi gün, Canbolat zâdeye büyük alay hazır ..... istemeyip hemen kendi askeri ile Mısır içinde Kenan beyin âyânı Mısır konaklar verip, ... tâ Ahmet paşaya ..... oldu.

DEFTERDAR AHMET PAŞANIN GELİŞİ VE ONUN İŞİNİN SONU

Ahmet paşa hazretleri İstanbul'dan bütün askeri ile ve Gergerli oğlu adlı mekârî herifin beygirleri ile ılgar ederek kırk sekiz günde büyük alay ile 1086 senesi ramazan bayramının dördüncü günü Adiliyye sahrasına hesapsız askeri ile kondu. Üç gün üç gece top ve tüfenk ve fişenk şenlikleri ve sofralar kurulup, bütün memuriyet sahiplerinden o kadar hediyeler geldi ki, tâbiri ve tasviri hiçbir surette mümkün değildir. Ama Ahmet paşa gelen hediyelere asla bakmayıp, (Cifeye anka tenezzül eder mi) deyip, gelen bütün üç yüz baş atları takımları ile beraber hediyeleri getiren adamların gözü önünde ağalarına dağıttı. Adl ve adalet yapmaya başladı. Kanun üzere bütün divan erbabına hilatlar giydirdi. Herkesi yerinde bıraktı. Sonra üçüncü gün Mısır'a öyle bir alay ile girmişti ki, dil ile tarifi mümkün değildir. Mısır alayları yukarıda yazılmıştır.

Sonra Mısır divanından çıkıp, Muhasebesi görülüp, ümmetinde padişah parası kaldığı için bütün eşyasını satıp, borcunu kolaylıkla ödedi. Mısır'ın bütün eminleri ve mültezimleri, keşşafları zimmetinde beş yüz Mısır kesesi kalıp, şarkiyye kâşifi Kara Ali'ye yirmi kese, melûfiye kâşifi Mirza Kâşife yirmi kese, Ahmet Kâşife, yirmi yedi kese borçlarından bağışladı. Arıkhânede elli kadar borçluları salıverdi. Hüseyin paşa böyle ishanlar ve hayırlar yaptığından Mısır ihtiyarlarının hayırlı dualarını aldı. Borcunu ödediğine dair molladan şer'î senet ve ruznâme temessükleri aldı. Bekaya kalan paraları âlâ mehil tahsil olunmak için ağalarından Köse - Mehmet ağayı vekil yaptı. Ahmet paşaya iki kere varıp, üçüncüsünde vedalaşıp, yine sarayına gitti. Sonra yolculuk hazırlıklarına başladı.

Bu sırada padişah tarafından hatt-ı şerif ile dergâh-ı Muallâ kapıcıbaşılarından Çukadar İbrahim ağa geldi. Umman seferine üç bin Mısır askeri isteyip, kırk günde iki bin asker İskenderiye'den on dört parça kalyon ile serdar İvez bey ve Boşnak yeniçeri Ali kethüda İstanbul'a yollandı.

Bu sırada 1086 kurban bayramının dördüncü günü Canbolat-zâdeyi bütün Mısırlı büyük bir alay ile Adiliyye'ye götürürken Hüseyin paşa hemen Mısırlıların alaylarına bakmayıp, kendi askeri Mısır'dan dışarı çıkınca mehterhânesini döverek bir koldan söküp, Adiliyye'de otağında durdu. Mısır askeri gördüler ki, paşa kendi alayı ile Adiliyye'ye gitti, bunlar da süt dökmüş kediye dönüp, dağıldılar. Canbolat zâde Adiliyye'de iken Mısır içinde bir büyük velvele koptu ki, gûya mahşer meydanı gibi bir gün oldu. Meğer ahali defterdar Ahmet paşayı gördüler ki, bir âdil hâkim, dindar ve sözünde durur ve hesap ilminda gayet mahir, Aristo akıllı tedbirli, ırz ehli, vakar sâhibi ve her şeye perhiz yapan bir adamdır, anladılar ki, bu Mısır'ı düzeltip ve Mısır arazisini ölçüp, iki Mısır hazinesi dahi elde eder ve erzaklarımızı bu hal üzere keser diye birçok adam toplanıp, paşadan emin olmak için erzak kesmeyeceğine yemin ettirmek üzere paşa huzuruna çıktılar. Ve (Sultânım, senden emin değiliz. Bize bir yemin et ki ulûfelerimize, malımıza ve canımıza, köylerimize el koyup, bizi rahatsız etmeyeceğine yemin et) dediler. Paşa da (Estağfurullah, hâşâ ümmeti Muhammed. Ben zâlim değilim ki, haksız yere kan döküp, zorla bir kimsenin malını alıp, ırzını yıkam) deyince bu ihtiyarlar teselli buldular. Fakat aşağı kara meydanda söz, ayakta olan haşerata düştü. Ellerinde silâhlar ile feryat ve figanları göklere çıktı. Bütün kale kapıları kapandı. Azapkapısı üzerindeki topları kara meydana çevirip, orada toplananlara bir alarga topu attılar. Halk bundan korkmayıp, daha ziyade toplanıp, (Biz paşayı istemeyiz) diye feryat ettiler. Pürsilâh bu kadar fellah askeri yukarı kaleye çıkıp, sakalardan suları kestiler. Hemen şehir havalesi Mustafa ağa, paşaya varıp, (Sultânım, ayaklanma bastırılsın benim haberim vardır.)

(Burada altı satır açık bırakılmıştır.)

Girip paşa da (ya ihtiyarlar, bu ne haldir? Biz Mısır'a gireli elli yedi gün oldu, benim de şer'e uymayan işim gücüm olmadı. Zulüm yapmadım. Padişah Mısır'ı bana ihsan etti. Şimdi ben aşağı inip, yerimden vazgeçsem sonra padişaha ne cevap veririm? Padişah tarafından azarlanırım ve sonra sizlere ceza olur. Ben inmem) diye cesaret gösterip şehir havalesini birkaç kişinin reyi ile iki eteklerini beline dolayıp, ata bininee bütün Mısır şerirleri atlı ve piyade paşanın ardına düşüp, acı ile yoldaşlar tüfenk atman kardeşler ayıptır. Geriye dur, alarga diyerek paşayı oradan çıkarıp...

ALLAH'IN HİKMETİ : O gece şehir havalesi saray ve kapıcılar bölükbaşısının sarayları, zelzelesiz gece yarısında yerle bir oldu. Şehir havalesinin Süleyman adında bir hanende ve sâzende, mehtap gibi bir gulâmı ve beş adet yeni yetişmiş gılmanları uykuda iken bütün hepsi bina altında kalıp şehit oldular ve bu kadar mal ve menal kıymetli mücevherler, eşyalar, diba ve şiyp ve zerbablar çer-çöp içinde toza toprağa karıştı. Bütün eşyalar saray avlusunda yatardı. Kapıcılar kethüdası hezarfen İbrahim Çelebi dahi şehit oldu. Yedi adet küheylân atları da mürd olup seher vakti bunların naşlarını çıkarırken görenler, (Allah Allah, bu hayra alâmet değildir) derken Rumeli meydanından sabah namazında kıyamet koptu. Paşayı indirirken avlu içinde paşa bu ölüleri görüp, (Şu merhumları bir hoşça kaldırıp, gömün) diye tenbih ederek aşağı kara meydana indi. Gördü ki kara meydanda kara gönüllü kara asker, kara duman olup, arefeden bir gün evvel deniz gibi çamapur askeri toplanmış, paşa bu asker haşeratı içine girmeye korktu. Bütün ihtiyarlar paşayı ortaya alıp, (devletlû vezir, bir kılın düştüğü yere bin başımız ve yüz bin canımız feda olsun) diye yemin ettiler. Amma bâzı eşkiyalar, hacılar bayramıdır, paşayı kurban ederiz, derlerdi. Sonunda sözleri tesir edip, azablar kapısı önünde paşa ile İstanbul'dan beraber gelmiş olan anbar kâtibi Abdülfettahı kılıç ile atından indirip parça parça ettiler. Öylece kurban edip, eşkiyaların sözü yerini buldu.

Sonra paşayı bu büyük kalabalık ile bu ayaklananlar içinden geçirip 1086 senesinin kurban bayramının arife gününden bir gün evvel Tervî gününde paşayı Hacı paşa sarayı viranında hapsettiler. Yedi bölük askerinden bütün çorbacılar sarayın dört tarafını muhafazaya aldılar. Paşa ile, saraya gelip giren girdi, girmeyen dışarıda kaldı. Paşanın bütün hükmü 57 gün oldu.

Kaymakam Ramazan bey ve şehbender Ebülkelâm, Ebüşşevarib Mehmet bey, çavuşlar kethüdası Maraşlı Şatır Hüseyin bey oldu. Bütün Mısır ahalisi arz ve mahzarlar mühürleyip padişaha, yedi bölükten birer ihtiyar çorbacı Mısır beylerinden Cündi Mehmet bey, eski Darüssaade ağası, Kösem validenin katili Tavaşi Süleyman ağa, bunları arzları ile İstanbul'a gittiler. Allah hayırlar vere...

Bu uğursuz haberi Canbolat zâde Hüseyin paşa Adiliyyede o anda işitti ki, Ahmet paşayı kul, ayaklanıp aşağı indirdiler ve nice, (Allah'a hamdolsun bu gök gürültüsüne ben uğramadım ve şimdi burada bulunmam kötü şeydir) diye hemen tuğunu Hanke'ye gönderip, ertesi gün sabahleyin İstanbul yoluna düştü.

Bu hakirin yine Mısır'da kalmamıza sebep bu karışıklık zamanında iki kölemiz kaçtı. Elde etmek için yine konağımız olan kulübede kaldık. Aslâ bir yere bağlanmadık. Tevekkel kapısına yapıştık. Oradan Mısır şehri ..... ay kaymakam Ramazan bey hükümetinde kaldı. Bütün Mı-

sır ahalisi Ahmet paşayı, gazaplanarak haksız yere azlettiklerine pişman olup:

«Acaba padişah tarafından başımıza ne musibet ve ne ceza ve azarlama gelir» derken.

ABDURRAHMAN PAŞANIN GELİŞİ VE ONUN AKIBETİ

Sonra 1087 senesi(Rebiülevvel ayının birinci günü İstanbul tarafından Bağdat Valisi Abdurrahman paşanın müsellimi Sarı-Mehmet Ağa Mısır'a geldi. Kaymakam sarayına oturdu. Evvelâ hakir buluştum. Derhal yüz altın ve birkaç elbise ihsan etti. Çünkü yirmi sene evvel dostluğumuz olduğundan yetecek kadar tayinatımızı da lûtfetti. Hemen sabahleyin Ahmet paşa ile müşerref olup birçok konuştuktan sonra kaymakam sarayına gelip bir büyük divan yapıp dedi ki:

«Elbette Ahmet paşayı hapisten salıverip üzerinde olan muhafazacıları kaldırıp kendisini başka bir mamur saraya naklettiresiz. Yoksa siz bilürsüz.»

Diye Mısır âyânına bu sözleri söyleyince hepsi;

«Bizim onun zimmetinde bir mevacibimiz ,ve Yusuf anbarı zahiremiz vardır. Onu isteriz.»

Dediler. Mehmet Kethüdâ:

«Benden isteyiniz.»

Diye cevap verince Müsellim - Mehmet kethüdanın bu sözünü sicile kaydedip Ahmet paşayı Hacı Paşa sarayına naklettiler. Kenan bey sarayına gidip orada bütün ağaları gelip gitmeye başladılar. Sonra o senenin Cemaziyelâhirinin ilk pazartesi günü Adiliyyeye, Bağdat'tan saadetle Abdurrahman paşa ..... günde gelip, bir büyük alay ile çadırında kaldı. Bütün makam ve vazife sahibi olanlara hil'atlar ihsan olundu. Üç gün üç gece Adiliyyede emsalsiz şenlikler oldu. Üçüncü günü uğurlu saatte derya gibi asker ile alay sarayına girip padişah divanı oldu. Bütün Mısırlılar sonbahar yaprakları gibi döküldüler, ... sıhhat haberini aldılar. Ve bütün Mısırlının hatırı hoş olup gittiler. ..... başı ile Abdurrahman paşaya hattı şerif gelip .....

(İki satır boş bırakılmıştır)

Bütün asker maaşları defterdan Ahmet paşadan istenip ..... mala gayret edip Ahmet paşanın bir sene muhasebesini görüp ..... gönderesin diye ferman çıkınca, Abdurrahman paşa (baş üstüne) deyip, Ahmet paşanın elli yedi gün Mısır'a mütasarrıf olup halkın ayaklanması ile azil gününden sene sonuna kadar Mısır mansıbı tam bir sene Ahmet paşanın olup, İstanbul tarafından kendine ne kapıcı başı, ne salahor, ne imrahor gelmedi. Bu kavme vereceği mal ve hediyeler hep yanında kal-

dı. Mısır askerine rağmen tam bir sene Mısır'da oturup bütün maaşları, hazine ve sürreyi Abdurrahman paşa tahsili ile Ahmet paşadan istetti.

Sonra sene sonunda Ahmet paşa ile Abdurrahman paşa, Mısır divanında muhasebeleri görülüp Ahmet paşanın zamanında bütün eminler, mültezimler ve keşşafların zimmetinde 1200 kese bakiye kaldı. Allah'ın hikmeti bu sırada Circe hâkimi Kasım bey vefat edip zimmetinde yüz kese ve yüz bin erdeb zahire kaldı. Sonunda Ahmet paşa, Abdurrahman paşadan Circe hükümetini merhum Kasım beyin kethüdası Musa ağaya, sancağı ile ve eyâleti ile ve Kasım beyin borcunu ödemek şartiyle Circeyi rica etti.

Musa bey bu şart ile Circe hükümetini kabul etti. Mısır beylerinden olup, bütün borçlarını ödeyip Circeye gitti. Sonra 1200 kese bakiyeleri rica etti (Abdurrahman paşaya oturttular) Mısır lâfıdır, tahsil etmeyi üzerine alıp Ahmet paşa borçtan kurtuldu. Geri kalan paranın Abdurrahman paşanın üzerinde kaldığına dair, Ahmet paşanın eline şer'i hüccetler ve divan temessükleri aldı. Ahmet paşa Mısır'ı tam bir sene yemiş oldu. Sonra Ahmet paşa Abdurrahman paşadan bir samur hil'at ile şereflenip vedalaştı ve sarayına gitti.

Sonra defterdar Ahmet paşa 1087 senesi Ramazanının yirmi ikinci cumartesi günü İstanbul'a yola çıkacağını bütün yedi bölük askeri duydu. Ahmet paşaya riayet olmak için sabahleyin derya gibi askere tenbih olunup alay çıkarmak niyetinde iken, hemen Ahmet paşa o gece Şâfiî vaktinden bir saat evvel kendi askeri ile herkesten habersiz, bütün Mısır ahalisi uyurken Ahmet paşanın mehterhâneleri, Kös, tabl ve âlemleri, alay çavuşlarının velveleleri Mısır içini inletti. İki binden fazla meşalelerle Mısır'ı aydınlatıp süzinâk, segâh makamı ile mehterbaşı İsmail ağa bir fasıl ederek Rumeli meydanında biraz durup velveleli bir fasıl yaptı. Bütün Mısır halkı uykudan uyanıp bu faslı duydular. Sonra Ahmet paşa alayı azebler kapısı önüne geldiği vakit mehterbaşı kasden ve Mısırlıya rağmen Mısırlının kûs çalmaları kaidesine göre bütün davulcular birden kös tarzında davullara tokmaklar vurdular. Borazanlar da bir çeşit sur vurup, uzun zaman bu çeşit fasıllar halk ederek azebler kapısını geçtiler. Yine Osmanlıların kanununa göre fasla başladılar. Yeniçeri ocağı kapısı önüne gelince yine evvelki gibi bir çeşit kös haltı faslı ederek geçtiler. Adiliyyede seher vakti durdular. Sonra Mısırlıdan o kadar hediyeler geldi ki, Mısır'a girdiği vakit o kadar hediye gelmemişti. Sonra Adiliyyeden İstanbul diye yola düşüp gitti.

Hakir yine Abdurrahman paşa hazretlerinin ağaları arasında olup, yiyip içeceklerimizi verdi. Çünkü yirmi sene evvel Erdel seferinde yeniçeri ocağında çorbacı iken dostluğumuz vardı. Allah uzun ömürler vere...

Sonra bütün Mısırlı ile fevkalâde iyi anlaşıp, baba ve oğul gibi geçindiler. Ama yine her divanda Mısır kulu birer ham tekliften geri kalmazdı. Bilhassa müsteh[illegible]zlar çavuşlarından Şerif çavuş, daima birer çeşit tutumu ile haddini pek çok tecavüz ederdi. Şeriata uymayan, kanunsuz teklifler yapardı. Sonunda ocak halkı bu çeşit tutumlarına tahammül edemeyip, bir fecir vaktinde bazı ihtiyarlar Şerif çavuşu yakalayıp yeniçeri ağası Mazlûm ağa ile paşaya getirdiler.

Derhal paşa, arz odasında katledip leşini iç ağaları meydana bıraktılar. Oradan kaldırıp gömdüler. Bütün divan erbabı, paşa, ihtiyar ve genç herkes şerrinden kurtuldu. Ama kul tâifesi karışıklıktan geri kalmamaktadır. Çünkü (âyet) ;

«Külli Cebbârin anid» âyeti bu Mısırlılar hakkında nâzil olmuştur.

MISIR ASKERLERİ AHVALİ BEYANINDADIR: Sözün kısası Mısır kavminin asker tâifesi ve bilginleri daima hâkimleri üzerine hareket etmeleri Firavunlar zamanından beri olagelmiştir. Ama hâlâ paşa vezirlerini kâh sarayda, kâh tavanı viran köşkte ve kâh Taşyatır sarayında hapsederler. Ve bazen paşa sarayını da kuşatıp, azap edip katletmeyi âdet etmişlerdir. Böyle haksız .....

(Burada üç satır boş bırakılmış)

işleri nice ehil ..... zira böyle şeyler var iken vezir vazeylemişlerdir. Kâh Kasımlı, kâh Zülfikarlı birbirleriyle öyle düşman olup Rumeli meydanında büyük cenk olup meydan bazı zaman kara meydanda kara leşler kara dağlar gibi yığılıp, bazı zaman sultan Hasan câmiine ve Sultan Müeyyet câmiine kapanıp büyük cenk ederler. Sonunda Ömer paşa gibi üzerlerine top çekip Müeyyet câmiini top ile döve döve eşkiya ve zorbaları yıkıp câmide bunları kılıca lokma edip Mısır'ı emniyet içinde bıraktı.

Yine bu kavmi ıslâh için defterdar Ahmet paşa vilâyet vâlisi olarak gönderildiği vakit onu da elli yedi günde azledip, aşağıya indirdiler. Bu fezâhati bu kötü işi ettiler. Ama bu sırdan kimsenin haberi yoktu. Hemen Allah tarafından birdenbire meydana çıktı.

«Ve kefâ bi'llâhi şehiden...»

nakli muhtarı üzere böyle olmuştur. Ama gizli bir lâf söyleyelim, eğer Mısır halkı hâkimleri üzerine zorbalık etmeyip mağlûp olsalar avam ve haşeratların zulmünden Mısır'ın nizam ve intizamı bozulup, köy ve kasabalar zulmüden harap ve yebap olup, padişah hazinesi ve Allah vakfı olan Surre tahsil olunamazdı.

Mısır fatihi Birinci Selim han kanunnamesi, Mısır'ı fethedip bütün Mısır diyarını yazıp bütün mühimmat ve levazımatı, bütün kulların mevacibi (maaşları), yiyecek içeceklerini tayin eylediğinden başka senelik

dört yüz Mısır kesesi hâttı hümayun Keşûfiye yazmıştır. Bütün askerin yıllık çuhalarına, atlas hil'atlarına varıncaya kadar Mekkei mükerreme elbisesi evkafı vakıf sahibinden iki yüz kese yıllık daha yazmıştır. Ve paşaların fukaralara sadaka vermesi için günde üç bin çil Mısır parası hazineden tayin eylemiştir.

Velhasıl Mısır askerinin ve vezirlerinin bir kusuru yoktur ki isyan ede ve vezirler zulüm ede... Ama halk tamah sahibi olup zulüm etmeye meyilli olmuştur. Fakat (Mısra) :

Balık baştan kokar derler, fesâdın aslı malûmdur.

Selim Han zamanında bir vezir Mısır valisi olunca ona padişah hazinesinden üç bin altın yol parası verip: (Mısır emânetullahtır, adl ve adalet eyle) diye tenbih ederlermiş. O vezir de Mısır'a gelip kanun üzere hareket edip her sene padişaha 12 bin altın hediye gönderip, başka vergiden kurtulurmuş. Fakat hâlâ zamanımızda Mısır vezirleri Mısır için padişaha, vezire, kethüdasına, valideye, hasekilere, şehzadelere, kethüdalarına, kızlar ağasına, kapı ağasına, diğer müsahabelere, Şeyhülislâma, kadı-askere, İstanbul mollasına, kubbe vezirlerine, defterdarlara, diğer iş başında olan yüz on nefer kimseye, bin beş yüz kese rüşvet verirdi. Mısır'a gelince iki yüz kese de saadetlu padişaha cep harçlığı gönderirdi.

Yukarıda yazılan iş başı sahiplerine, müsahiplere de keselik üç yüz bohça bayramlık elbise gider. Bu kadar para nerede tahsil olup, Mısır'da kan etmeğe muhtaç olur. Kul da kana razı olmayıp, karışıklık ve isyan olmasın... Aslı, Mısır vezirlerinin masraflarının fazla olduğundandır. Ama fetih sırasında olan vezirlere bu ham teklif yokmuş vesselâm...

MISIR FATİHİ SELİM HAN ASRINDAN BERİ ZAMANIMIZA GELİNCEYE KADAR MISIR VALİSİ OLAN BÜYÜK VEZİRLERİ BEYAN EDER

Evvelâ fetihten sonra Mısır 922 tarihinde Hayrebay paşa Mısır veziri oldu. Hükümeti, 15 sene, iki ay, yirmi iki gün sürmüştür. Sultan Gavri vezirlerinden Çerkes asıllı bir şecaatli, bahadır, namlı vezir imiş. Onunla ilk defa molla Kemal paşa zâde Ahmet efendi olmuştur.

PALAK - MUSTAFA PAŞA : Arnavut lisanına göre Palak Koça derler. Arnavut asıllı, tedbirli, bahadır vezir imiş. İstanbul'da Eyüp Sultan câmiinin mihrabı önünde bir yüksek kubbe içinde gömülüdür. Ondan sonra Hain Ahmed paşa... Süleyman han zamanında isyan edip, Gavriden kılıç artığı kalan Çerkesi nâkes, bîkes, haşeratının kandırması ile, İstanbul'da veziri azam olamadım diye isyan etti. Üzerine makbul iken maktul İbrahim paşa, denizden gelirken Rodos'ta üç kere gemileri Mısır'a salıp, Allah emriyle geri dönüp, sonunda Menteşe diyarından de-

nizler gibi asker ile bir vezir geldiğini işitip daha yeni Selim han kılıcından kurtulup rahata kavuşmuş olan Mısır ahalisi, korkularından hain Ahmet paşa Mısır'da kömür hamamında bir oğlan ile hamam faslı yaparken, o kıyafeti ile çıplak arz eylediler. Sonunda İbrahim paşa Mısır'a gelip Ahmet paşayı ve hiyanet edenlerden yirmi bin adamı katledip Mısır'ı şerirlerden temizledi. Ahmet paşanın karun gibi çok olan parası ile Mısır'ın iç kalesine...

(Burada üç satır açık bırakılmıştır)

Yedi büyük kule yapıp bir daha paşalar âsi olmasın diye yapılan kulelerin bütün toplarını paşa sarayına havale edip iç kale içinde bir narin hazine kalesi içinde bir kule daha yaptı. Hâlâ bütün hazinelere defterhanesi fazlası hep o kulede muhafaza olunur.

Sonra bu kaleye sekiz bin kapıkulu yeniçeri gitti. Sonra Güzelce Kasım paşa Tavaşî Süleyman paşa oldu. Bu şekilde Süveyş'te iki parça kadırga yapıp Hindistan'da portakal frengi alındı. Divâbâd'ı ve Ahmedâbât limanını fethedip bütün frenk kılıcın dişinden geçip nice yüz binlik defineler aldı. Yine kaleyi, Hind padişahına hediye edip oradan Yemen limanlarından birkaç liman fethedip, oradan karşı Habeşistan'a geçti. Özdemir paşaya bütün Habeşistanı fethettirip, Mısır'a gelen bir Allah yolunda cihat yapan emsalsiz vezir idi. Mısır içinde şeyh Sâri câmii ve Süleymaniye medresesi ve Abuhur kalesi ve nice yüz hayrat ve hasenatlar onundur.

Sonra Hüsrev paşa ve tekrar Tavaşi Süleyman paşa, Davut paşa, Ali paşa Dukakin Mahmut paşa, İskender paşa, Hadım Ali Paşa (Mezarlıkta Kadı Bekkâr yakınında gömülüdür. Ölümüne târih :

İndehû melik-i muktedir (Sene 968)

Ve sipahiler hamamı sahibi Mustafa paşa, Sofu Ali paşa hakkında bu satırı târih düşmüştür:

Düşdü bare-i Evliyâ'dan Mısr'a bir zâhid veli (Sene 913)

Mahmut paşayı Rumeli meydanındaki câmi yanında alay ile giderken kurşun ile vurup şehit etmişlerdir. Kendi câmii avlusunda gömülüdür, (târih) :

Uranın koluna kuvvet (Sene 975)

Ve diğer târih :

Âkibet Mahmut şüde (Sene 975)

Câmii, sultan Hasan'ın mihrabı önündedir. Câmi tamamlandığı vakit Mahmut paşa rüyasında sultan Hasan'ı görüp, Sultan Hasan (Benim cemaatimi niçin aldın? Dilerim ki yarın benim gibi şehit olasın) der.

Mahmut paşa uykudan uyanıp bu rüyayı tâbirden sonra birçok kurbanlar ve nice adaklar ile Sultan Hasan ziyaretine giderken o saat kurşun ile şehit ettiler.

Sonra Sinan paşa, İskender paşa, tekrar Sinan paşa, Hüseyin Paşa, Mesih paşa, Ağa Hasan paşa, vezir İbrahim paşa, defterdar Sinan paşa, Uveys paşa, Hafız Ahmet paşa, Kurt paşa, Seyyit Mehmet paşa, Hızır paşa, vezir Ali paşa, Hacı İbrahim paşa...

İbrahim paşanın ölümüne târih.. Şeyh Abdurrahman güftesi :

Kutilet askerül melik vezir
Duribet bisseyf darben şediden
Fekutiat re'sihi ve medâri...
Elvezir râha şehîden (Sene 1013)

Gürcü Mehmet paşa, vezir Hasan paşa, vezir Mehmet paşa, vezir Sofi-Mehmet paşa (târih) :

Bilhayr vessaâde

dir. Ahmet paşa, vezir Mustafa paşa, vezir Cafer paşa, Mustafa paşa, Kara-Hüseyin paşa (Sultan Mustafa veziridir), Bostancıbaşı Vezir Mehmet paşa, vezir İbrahim paşa, vezir Mustafa paşa, vezir Bayram Paşa (Dördüncü Murat veziri), Vezir Tabanı yassı Mehmet paşa, Musa Paşa, Halil paşa, Ahmet paşa, Deli Hüseyin paşa, Maksut paşa (Sultan İbrahim zamanı), Eyüp Paşa, Haydar-zâde Mehmet paşa (dördüncü Sultan Mehmet zamanı, ilk tahta çıkışta), Mostorlı - Mustafa paşa, Emir - Mehmet Paşa, Tarhuncu - Ahmet paşa (Arnavut asıllı idi), Hadım - Abdurrahman paşa (Rum asıllı idi), Haseki - Mehmet paşa, Firarî - Mustafa Paşa, Şehsuvar - zâde Gazi Paşa (Enguru yakınında kale cenginde yetişmiş, babası Çerkes idi), Gürcü Mustafa paşa, Defterdar İbrahim paşa (Anadolu'da Divriği adlı diyarda, Nil kenarında, Kademünnebîde bir câmi ve bir okçular tekkesi, bir zâviye namazgâh, Mutfak vardır. Teferrüç edecek birçok meydanlar, maksureler yapmıştır. Bir hayır sahibi bahadır vezir idi), Ömer paşa (bu da Mısır kulunun eşkiyalarını kırıp) pek çok hayratlar ve kara meydan köşkünü ve Mekkei mükerremede Ömer havuzunu, sakiyeleri namazgâhı, yeniden yapmıştır.

Bir Ömer adâleti, Ömer Kılıcı sahibi Ömer paşadır. Çavuşbaşı merhum İbrahim (imam Şâfiî yanında gömülüdür), Karakaş Ali paşa, (fukara babası derler, imam Şâfiî alanında gömülüdür), kethüda, Ebülhayr İbrahim paşa (Mostar harbinde Bucil adlı kalede doğmuştur.. Bir etli ve yağlı mücessem Boşnak âdemi idi. Kandiye, bunun reyi ile barış oldu. Tedbirli, iskemle hâkimi, ahlâklı, halim ve selim, ulemayı sever, şakacı kimse idi. O kadar semiz idi ki, her at onu götüremez idi) sonra Sultan zâde ve Canbolat zade hasebeyn ve Nesebeyn Vezir Hüseyin paşa (va-

lidesi tarafından Âl-i Osmandır ki, Sultan Ahmet'in kızı Fatma sultandan doğmuştur. Baba tarafından Abbasilerdendir ki, İstanbul toprağındadır. Tedbirli, iş görmüş, uzağı gören düşünen, fikri şiddetli, şeriat hâkimi idi), Defterdar Ahmet paşa (İstanbul toprağındandır. Hesap ilminde, kitabette Aristo akıllı, dindar, perhizkâr adamdır. Yukarıda ahvali geniş bir şekilde yazılmıştır.) Abdurrahman Paşa (Rumda Elbasan sancağında Yekin kalesinde yetişmiş, Arnavut asıllı, yeniçeri ocağında doğup Kandiye fethinde kul kethüdası ve yeniçeri ağası olup, üç sene yeniçeriyi Kandiye altında zaptedip metrisinde beklemişlerdir. Asıl Kandiye, bunun rey ve tedbiri ile fetholmuştur. Yedi sene yeniçeri ağası, iki sene Bağdat, sonra 3 sene Mısır valisi oldu) vezir Osman paşa (Osmanlı Devletinde Osman adlı Mısır veziri bunlar olmuştur). Hersek diyarında Göylüc kalesi toprağında has bahçede yetişip ..... sene bostancı başı, oradan 29 sene devlet kapısında kaymakam, üç sene Şam vâlisi, oradan sonra bir sene Anadolu eyâleti ile Kamaniçe muhafazasında .... Adiliyyeye gelip uğurlu bir saatte Mısır'a girdi. Tam üç sene Mısır valisi olarak Ömer adaleti ile vergi toplarken ..... urbanı isyan edince üzerlerine Mısır askerleriyle Tercideye gidip sene ..... bütün asker dokuz bin ..... kılıçtan geçip kelleleri Mısır divanı meydanında yuvarlandı. Şarkiyye iklimi emniyet içinde oldu. Nihayet 1093 senesinde...

İŞBU ÜMMÜ DÜNYA (DÜNYA ANASI) ASRIN KIYMETLİSİ MISIR'DA, SELİM HAN FETHİNDEN BERİ ŞERİAT HÂKİMİ OLAN MOLLALARI BEYAN EDER

Evvelâ ins ve cinne fetva sahibi olan, bilginler sultanı, iki cihanın Peygamberinin şer'î varisi, yani müftiyüssakaleyn, haremeyni şerifeyn şeriatı hâdimi, hazreti Kemal paşazâde Ahmet efendi, Şâfiî kadısı Uzun Kemaleddin, Hanefi kadısı, Trabluslu Nureddin bin Ali bin Yâsin, Malikî kadısı İbrahim bin Ömerüddemiri oğlu Yahya, Hanbelî kadısı Neccarüşşâmî oğlu Şahabeddin Ahmet... Bunları Selim Han Mısır'a şeriat hâkimi edip 923 senesinde Osmanlı diyarına gitti. 926 şevvalinde vefat etti.

Mevlâ Ahmet efendi (16 sene kadı oldu. Davut paşa zamanında azlolundu) Piri efendi, Mevlâ İlyas oğlu Mehmet, Celâl oğlu Salih efendi, Ahmet oğlu Abdülkadir oğlu Mehmet, Abdülkerim efendi, Abdülâziz oğlu Abdülkadir efendi, Abdülbaki efendi, Mehmet efendi, Abdullah efendi Eşşehir Perviz, Hadım Ali paşa zamanında Ebulhasan oğlu Hasan efendi, sene 956 da Arapzade efendi (suda boğuldu), sene 969 da Ali efendi oğlu Abdurrahman, 966 da Sofi Ali paşada Mehmet efendi Meşhur Şah Hurrem, 974 te azloldu. Şehit Mahmut paşa zamanında Hamidi Ali efendi, Şeyh Abdülkadir efendi, Sinan paşada Bedreddin Mahmut efendi, Ma-

lûl zâde Mehmet efendi, İlyas oğlu Şeyh Mehmet efendi, Nazır zade Ramazan efendi, meşhur İnayetullah efendi oğlu Ahmet efendi Nişancı, 984 te Kara Çelebizâde Elmevlâ Hüseyin efendi (989 da azloldu)' Hadım Hasan paşa zamanında Sinan Çelebi zâde Ali efendi (971 de azil) vezir İbrahim paşa zamanında Sinan zâde Şeyhülislâm Mehmet efendi (994 te azil) Üveys paşa karışıklığında Abdülgani efendi, sene 995 ve Bahaeddin efendi oğlu Abdülhak efendi, sene 996 ve Ruhullahül Ensârî oğlu Molla Ahmet, (sene 999 da azil), Hafız Ahmet Paşa zâde Mehmet İbni Kemal Beyzade (sene 1000 de azil) Kanzâde Feyzullah efendi (1001 de azil), Elmevlâ Maruf zâde Mehmet (sene 1002), Mehmet paşa oğlu Osman efendi (sene 1002), Kınalı zâde Hasan efendi (1004 te azil), Kudret paşa zamanında Elmukaddem Mehmet efendi oğlu Elmevlâ Ahmet efendi, (Sene 1005), Ruhullahülensarî oğlu Elmevlâ Ahmet, Seyyid Mehmet paşa karışıklığında Abdülrauf efendi, Kınalı Hasan efendi zâde (sene 1006 da azil), Zekeriya oğlu Hızır paşa zâde Yahya efendi (1007 de) Kemaleddin efendi ve tekrar Yahya efendi ve tekrar Yahya efendi (Sene 1009 da azil), Abdülvehap efendi, (sene 1010 da azil), üçüncü defa Mehmet efendi oğlu Sinan efendi oğlu Osman efendi (sene 1001), Kara Çelebi zâde meşhur Hüseyin efendi oğlu Mehmet efendi, (1012 de azil), Azmi zâde Mustafa efendi (sene 1013 de azil) birinci defa ve Hadım Mehmet paşa zamanında Abdülgani oğlu Mehmet efendi (ikinci defa azil sene 1014) Âli efendi oğlu Mustafa efendi (sene 1015), Kara Hüseyin paşa zamanında Tosun efendi oğlu Abdülbaki efendi, Mehmet Abdülciyad efendi (1017 de azil), Mukim vezir Mehmet paşa zamanında Yahşi Mehmedüşşehri (1018 de azil) (1), Abdülhalim efendi oğlu Ahi zâde Yahya efendi (1020 de azil) olup Şam'da öldü. Mustafa paşa zamanında Mehmet efendi meşhur Çivizâde (1030 da azil), Osman zâde Abdülkerim efendi (Sene 1030 da azil), Muhteşem Rıdvan efendi ve bunlardan evvel Abdullah efendi olup ikisi bir senede tayin ve azil olunmuşlardır.

YETMİŞ BEŞİNCİ FASIL

MISIR'DAN ABDURRAHMAN PAŞAYI KARŞILAMAK İÇİN ŞAM'A GİTTİĞİMİZ KONAKLARI, KÖY VE KASABALARI, ACAYİP VE GARİP ŞEYLERİ, SERGÜZEŞTLERİ BEYAN EDER

Mısır şehrinden 1087 cemaziyellevvelinin ilk günü beş gılam, beş at ve iki yüklü hayvanımız ile yeniçeri ocağının başçavuşu Gemci Mustafa ağa ve çavuşlar kethüdası Hüseyin ağa ve tercüman ağa, kaymakam kethüdası ve Müsellim Mehmet ağa, üç bin kadar asker ile Mısır'dan çıkıp doğuya iki saat gittik.

(1) Bundan aşağıdaki kısımlar Pertev paşa nüshasında yok.

SEBİL-İ ALLÂM KALESİ MENZİLİ: Bir vadinin ortasında dörtken şeklinde taş yapı bir kaledir. Etrafı dört yüz adımdır ama hendeği yoktur. Batı tarafta bir demir kapı var. Ondan içeride bir kat demir kapı kuzeye bakar. İçinde 200 muhafız hücreleri, sakiyye ve havuzları, sofaları vardır. İçinde neferleri Selim Han kanununa göre her ay Mısır beylerinden bir Mısır beyi beş yüz adam ile nöbet bekler. Gelip geçen Mısır hacı ve tüccarlarını götürüp getirir. Bir ay tamam olup yerine bir başka bey gelir. Sene ..... târihinde bu kaleyi Arap eşkiyasının zararını defetmek için ..... yapısıdır. ..... Fakat gayet yerinde yapılmıştır. Bu kalenin kapısı üstünde bir divanhane .....

(Burada beş satır açık bırakılmıştır.)

Alt katı ve daima beyler orada bekler. Bütün atları, gözleri önünde mızrakları hazır dururlar. Çünkü buranın kıblesi ve doğu tarafı çöl çölistandır, Mekke yoludur. Batısı ve kuzeyi baştanbaşa bağ ve bahçelerdir. Güney tarafı Habeş diyarlarına varıncaya kadar taşlık dağlardır. Hemen bu çölden ve dağdan ve bağdan Arap görünüp çalıp çırpar ve sel suyu gibi kaybolur. Onun için bu Sebili Allâm kalesini muhafaza eden beyler daima pürsilâh hazır dururlar. Bu kaleden yol aşırı dışarıda Hasan bey câmii vardır. İstanbul tarzındadır. Bir şerefeli minaresi vardır. Mısır câmileri sırasında yazılmıştı. Câmie bitişik bir sebilhane ve misafir sofaları, yine yol aşırı bağ ve bahçeli, suyu ve havası lâtif temiz yerdir. Yağmur fazla yağdığı vakit bu sebili Allâm sahrasında bin kuruşluk Sebili Allâm taşı bulunduğu dünyaca meşhurdur. Ve Mısır bilginlerinin dediğine göre Şeddad'ın yaptığı irem bağıdır. Bu sebili Allâm toprağında idi. Onun için böyle kıymetli taş bulunur derler. Günahı söyleyenin boynuna... Sonra buradan kalkıp kuzeye gittik.

MATARİYE KÖYÜ: Hazreti İsa'nın oturup kazıdığı kuyu bu Matariyyede olduğundan evsafı yukarıda tafsilâtiyle yazılmıştı. Bu köyü de geçtik.

AYNUŞŞEMS ŞEHRİ: Harabeleri içinde beş saat gittik.

HANKAH MENZİLİ: Bir düz sahrada, bağ, bahçeli ve bostanlı yerde Kalyop kâşifi hükmünde subaşılıktır. Mısır nakibüleşrafının arpalığıdır. 150 akçe kazadır. İhsan olunur. 159 parça köy nahiyelerinden senede beş Mısır kesesi hâsıl olur. Şirin kazadır. Dokuz câmii, otuz mescidi var. Evvelâ çarşıda cemaati çok Sultan Eşref câmii vardır. Yüksektir... Üç şerefeli bir minaresi vardır. Bir ..... gibi kapıları var. Her gece kapatılır. Bin adım uzunluğunda bir caddesi vardır. Bu şehir, Sultan Eşref zamanında gayet mamur imiş. Çünkü bu şehrin yeniden yapılmasına onlar sebep olmuştur. Beğenilir şeylerinden kavunu, karpuzu, başka sebzeleri vardır. Çünkü bostanları dünyayı süslemiştir. Suları tamamen ku-

yulardır. Fakat gayet lezzetlidir. Bu şehir Nil'den bir saat uzak çöldedir. Su ve havası gayet lâtiftir. Mezarlığında ulu sultanlar gömülüdür.

HANKAH ZİYARETGÂHI: Evvelâ Şeyh Ömer ve Iraklı Şeyh Mehmet ..... ve şeyh Halil, Şeyh Mehmet Gûrânî... Bu azizlerin nice keşif ve kerametleri görülmüştür. Kubbeleri ve tekkeleri vardır. Oradan kuzey tarafa bir saat bostanlık içinde gittik.

MÜNİRE KÖYÜ: Bağlı, bahçeli, mamur köydür. Buradan kuzeyi, Sutuh denilen Arapların amansız yeridir. Urban şakilerinin korkusundan buradan geçmek zordur. Selâmetle buradan geçtik.

EVVELÂ DERAİM KÖYÜ: Bu da Kalyob toprağında beş yüz evli, etrafı mamur köydür. Burayı da geçip birçok süslü köyleri dahi geçerek sekiz saatte...

HASSÂN VİLÂYETİ MENZİLİ VE KÂHİNLER YERİ BELBİS ŞEHRİ: Tufandan evvel de büyük şehir imiş. Tufandan sonra hazreti Nuh Musul yakınında ..... Cudi dağında kenara çekilip Cude adlı şehri yaptı Sonra Kalimon kâhinin damadı olan Mısrayım ki ..... Hazreti Nuhtan, Nuh Nebiden bu Kalimon ve Mısrayım izinli olup bu Hâsan toprağında Belbis'in bina yıkıntılarını bulup birleşip imar ettiler.

Tufandan sonra yeryüzünde önce imar edilmiş olan Cude ve Şam, ve bu Belbis'tir. Beni İsrail şehirlerinin büyüklerinden biri de budur. Kıpti tarihlerinde, Sabiyye tarihlerinde, Tevrat'ta yazılıdır. Çünkü kutsal topraklar hudududur. Buradan güneye Mısır toprağı arzı mukaddes değildir. Çok ihtilâflıdır. Fakat bu Belbis kutsal toprakların sonu olduğunda ittifak vardır. Arzı Hâsân diye bütün tarih kitaplarında açıkça yazılmış eski şehirdir. Kâhinler ve hekimler ve eski sütunların eserleri var ki dillerle tâbir olunmaz. Vakta ki Yahya'nın kanını istemek için Buhtunnasır ayaklanıp bu şehir içinde iki kere yüz bin Beni İsraili kılıçtan geçirip şehri harap etti. Hâlâ o haraplık onun zamanından kalmıştır. Birçok hükümdarlar da gelip imar etmişlerdir ama, güneşte zerre ve deryada katre gibi mamur olmamıştır. Hâlâ Mısır eyâletinde Şarkiyye kâşifinin tahtıdır. Dört yüz atlı süvarisi ile ve yedi bölükten Mısır askeri ile 340 parça köylerden yetmiş kese padişah malını tahsil edip Mısır divanında muhasebe görür. Kendine de .....

(Burada iki satır açık bırakılmıştır.)

kırk kese mal faiz kalır. Miri zahiresi yoktur. 300 akçe şerif kazadır. Senede 15 kese hâsıl olur şerif kazadır. Dört mezhepten müftüleri ve Nakibüleşrafı, âyân ve eşrafı vardır. Şehir bir düz sahrada olduğundan rüzgâr tesir edip su ve havasının güzelliğinden bağ ve bahçesi, satrançvarî bostanları hesapsızdır. Bütün yolları satranç şeklinde tarholunmuştur. Umumî yollarının iki tarafları tertip üzere Cemmiz ve Nâkiba, saç ağaçları ile süslü ve gölgeliktir.

Bu tertip üzere bu büyük şehri Abbasilerden Muktedir Billah oğlu, Sait oğlu Sultan Mehmet süslemiştir. Bu şehrin tamamı dört bin ev ve saraylar ve güzel sokaklarla süslüdür. Sekiz mahalle, 8 hutbedir. Geride kalan 86 zâviye mihraptır. Bunlardan Büyük câmi köhne binadır. Fakat cemaati çoktur. 34 adet sütun üzerine altın nakışlı mavi, lâcivert, altın yaldızlı tavanı ibret vericidir. Mihrabında (âyet) :

«Kad nerâ tekallübe vechike fissemâi...»

âyeti yazılmıştır. Ağaç minberinin kapısı üzerinde:

«Emere bi enşee hâzel minberil mübâreketi Essultan Mehemmed bin Ebû Said...» yazılıdır. Bir minaresi, dört kapısı var. Mahmut ağa câmii yeni yapıdır. Lâtif ve zarif bir câmidir. Bu câmiin karşısında ..... câmii de bir minareli mamur câmidir. Ama çarşı içinde olduğundan gece gündüz cemaati çoktur. ..... câmii ..... câmii görüp ziyaret ettiğimiz câmiler bunlardır. Bir açık hamamı var. Üçü çok sıcaklarda kapalıdır. Dokuz adet geniş kahvehaneleri, on beş hanı vardır. Bütün hanların mamurları buğday hanı, zeyt hanı olup, hepsi iki dükkândır. Fakat Bezestanı yoktur. Ama bütün kıymetli ..... âdem deryasıdır. Su ve havası gayet lâtif olduğundan ..... suları kuyulardır. Fakat âbı hayattır. Bu şehir Nil'den iki konak uzak çöldedir. Ama Nil taşsa Mısır'da Nil kesimi olduğu yerde Ebülmeccane adlı köprü dibinde Nil kesimi olur. O köprünün altından akan Nil bütün Kalyob vilâyetini sular. Sonra Şarkiyye vilâyetini sulayıp, bu Belbis şehrini sulayıp Belbis'e gemiler gelip zahire ve mal alırlar. Bu şehrin yiyecek ve içeceklerinin meşhurları ..... üzümü gayet sulu ve yumuşaktır. Narı Fuhe narından iri tanelidir. Kadınların parmak ve tırnaklarına vuracakları kınayı İslâm diyarından gelip buradan alırlar. Hazine hasıl olur. Büyük Kına bağları vardır. Halkının çoğunlukla işleri bu kınadır ki, kadınlar el ve ayaklarda lâl kırmızısı, renk verir. Bu kına, tarlalara ekilir. Küçük ağaçlardır. Yapraklarını toplayıp değirmenlerde un gibi yapıp kına olur. Ağacı üç sene mahsul verir.

AŞAĞI SAİT, YANİ HASANI BELBİE ARAZİSİNİ BEYAN EDER · Evvelâ Müverrih Makdisiî'nin dediğine göre Ariş şehri Mısır'ın son hudududur. Oradan kuzey tarafa Şam toprağıdır. Ama Arişten güney tarafına Belbis'e kadar Hâsan toprağıdır. Belbis'ten Mısır'a kadar Ridaniye toprağıdır. Mısır'ın Besâtin'e kadar Emsus toprağıdır. Oradan ötesi Nil'in doğu tarafına Arzı Atkih derler. Çünkü doğu Atkin şehri, biri Mısır tarafındadır. Fakat Nil'in karşı batı tarafına Fayyum toprağı derler. Oradan yukarıya ta Circe'ye kadar (Yukarı Sait) derler.

Aşağı Sait Belbis ve Ariştir. Fakat Circe'nin Nil karşısına (Circe dehlizi) derler. Çünkü Habeş ilklimi o taraftadır. Bu yukarı Sait vilâyeti Üm-

mü dünyayı (Mısır'ı) besleyen bolluk yerlerdir. Fakat adı geçen aşağı Sait ki Belbis ve Ariş toprağıdır, Akdeniz kıyısında susuz, amansız Katiyye Ümmülhasan çölüdür.

Nihayeti Tih sahrası çölüdür. Katıyye çölünü kazısan ..... oradan bu şehir içinde...

BELBİS ZİYARETGÂHI: Evvelâ şehrin dışında kıble tarafında büyük sofada 17 Beni İsrail peygamberleri gömülüdür. Sadun oğlu şeyh Ali vardır. Bundan başka kimseyi ziyaret etmedik. Bu şehirdeki fukaralara nimeti bol olan hanedan sahiplerinden Boşnak-Mahmut ağa, karşısında Hüseyin Çorbacı, Şuayp oğlu Mehmet Çelebi, Mehmet Çorbacı, Yusuf Çorbacı... Bunlarla vedalaşıp yine kuzeye nice mamur köyler geçip Ri'ni köyünü de geçip düz sahralar içinde Belbis'ten beş saatte...

KARİN KALESİ: 860 senesinde, bu kale Sultan Kayıtbay yapısıdır. Şarkiyye hükmünde subaşılıktır. Belbis'in sonudur. Kalesi bir düzlükte dörtken tuğla binadır. Etrafı dört yüz adımdır. Kuzeye bakan bir demir kapısı vardır. Takı beyaz taştır. Mısır diyarı müteferrikası ocağındandır. 150 neferi, 15 topu, cephanesi, kale içinde yirmi evi vardır. Kalenin ortasında bir meydanın etrafında evlerdir. Kale kapısının iç yüzünde sultan Kayıtbay câmii kapısının iki yanında mermer üzerine celî hat ile (âyet) (İnnemâ ya'muru mesâcidallahı men âmene billâhi) âyeti yazılıdır. Bir alçak minaresi, iki kapısı var, avlusu yoktur. Mihrabı önünde büyük bir cemmiz ağacı vardır ki gölgesinde bin adam barınır. Su ve havası gayet güzeldir. Dış varoşu hurma bağlı, bostanlı üç yüz evdir. Abıhayat kuyuları vardır. Nil buraya bir konak uzaklıktadır. Fakat temmuzda Nil gelip bağlarını sular. 40 dükkânı var. Doğusunda iki saatlik yere kadar hurma bağlarıdır. Cihanı tutmuştur. Her bağda insanlar oturur. Beni Sakar arapları eşkiyası korkusundan Karin kavmi daima silâhlı dururlar. Bağların etrafı duvardır. Kurşun atacak mazgal delikleri vardır. Evlerin birbirlerine komşu kuyular vardır. Cenk sırasında birbirine yardıma gelirler. Karpuzu, hurması meşhurdur. Şeyh Abdurrahman Silistini bağlar kenarında bir küçük kubbede gömülüdür. Buradan kalkıp bağlar içinde kuzeye giderek Settare köyünü geçtik. Altı saatte...

ESKİ SALİHİYYE ŞEHRİ: Şarkiyye kâşifi hükmünde subaşılıktır. Şehir bir geniş sahrada fellahlar şehridir. Bin kadar ev vardır. Ama hepsi de ağaçlıklar içinde birbirinden ayrı evlerdir. Hepsinin komşu kapıları vardır. Her evin etrafında mazgal deliği vardır.* Çünkü gece gündüz çöl arapları bunlardan at, koyun, yem yemek ister. Bunlar vermeyip durmadan cenk ederler. On bin kadar Beni Salih vardır. Bunlar da iki fırkadır. Bir sınıfı Beni Cezamdır, bir fırkası Beni haramdır. Bazıları da birbirleriyle cenk ederler. Gayet mel'un kavimlerdir. Bütün gelip ge-

çenler bunlardan âcizdirler. Bu kavmi ıslah için ve tüccar ve hacıların duracağı yer olsun diye, Selim han bu şehri yapmıştır. Eski zamanlarda gayet mamur imiş. Fakat çöl arapları yatağı olduğundan imardan eser kalmamıştır. Ancak bağlar içinde bir geniş meydan vardır. O meydana haftada bir gün komşu köy halkı toplanır. Bol alış veriş olur. Bu pazar meydanında yüksek ve büyük bir câmi vardır. Sultan Kayıtbay yapısıdır. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Fakat cemaati yok. Araplar içinde kalmış garip câmidir. Şehir halkı zenginlerdir. Çünkü gelip geçene yüz binlerce deve yükü su satarlar. Çünkü bu Ümmül Hasan çölünde altı konak yerde lezzetli su yoktur. Tih sahrasının sonu amansız bir çöldür. Salihiyye'den su yüklü develer tutulur. Ümmül Hasan çölünde dermansız ve mecalsiz kalan at, katır, eşek ve develeri bu şehir halkı vurup alırlar. Besleyip yine hacılara satarlar. Gençleri daima yol kesip adam öldürürler. Ama Allah her Mûsâ'ya bir Firavun halk ettiği gibi, bu kavme de Beni Cezam kabilesini musallat etmiştir. Hattâ hakir paşa gelir diye bu şehirde beklerken, bu şehir üzerine bu Beni Cezam kabilesi 1500 küheylân atlı şehrin güney tarafını yağma etmeye başladı. Salihiyye halkı da iki bin silâhlı ile karşı çıkıp cenk ettiler. Bunlar evlerinde olduklarından köpek cengi ettiler. Avret ve oğlanları da yardım ederek Beni Cezam kabilesi kaçtı. Salihiyye kavmi bu hali görüp at boynuna düşüp Beni Cezam kabilesini kova kova bağlarından ve evlerinden bir saat uzağa çıkınca, derhal Beni Cezam geriye dönüp aç kurt koyuna girer gibi Salihiyyelileri domuz balığı gibi kıştlayub ve sürü sürü kıra kıra bir anda bin sekiz yüz kişiyi kılıçtan geçirip at ve mallarını aldılar. Ama mağlûp olan Salihiyye kavmi can havli ile at boynuna düşüp bizim asker içine gelirken bizim asker de onların ardını vurmaya geldiler zannedip ileri gelenlerden elli kadar Salihiyyeli yere serildi. Sonunda bizim askerden (bire el kaldırman, onlardan bize zarar gelmez, ancak onlar birbirlerini kırarlar. Sallatallahül kelbi'alel hinzir anlamınca incitmen... Bize gelip sığınanı kurtarın) dediler. Ama önce gelen Salihiyyeliler bizden kılıç yiyince geridekiler evlerine kaçtılar. Hemen arkalarından Beni Haram kabilesi gelip, şehre girerek bütün evleri yaktılar. Şehir baştan başa harabeye döndü. Zenginlerin mallarını yağma ettiler. O cenk meydanında bu şehir içinde birçok genç kızların bekâreti izale olundu, nice fiili şeniler oldu. Beni haram bu Salihiylilerden böyle intikam aldılar. Şehir içinde kadın ve çoluk çocuğun feryadından kulaklarımız sağır oldu.

Burada üç dört bin Mısır askeri olduğu halde gariptir ki hiç biri çadırından dışarı çıkmadı.

SALİHİYYE ZİYARETİ: Şeyh Halil, yakınında Şeyh Hasan, Şeyh Mehmet Dessûki, Berrûkî... Bunlar hep birbirine yakın gömülüdürler. Bu şehirde on gün kalıp binlerce deve yükü su hazır edip Gazze tarafına gitmek niyetinde iken, paşa tarafından Kürt İbrahim adlı çuhadar

ılgar ile gelip müsellim Mehmet kethüdaya (Sabahleyin sahibi devlet buradadır. Alaya hazır olun) dedi. Bütün asker alaya hazır oldu. Hakir, müsellim ile gece yarısında ılgar ile Salihiyye'ye varıp oradan ..... saat gidip, bütün askeri ile, çadırlariyle meks ..... kethüda sonra ..... Süleyman ağa bulundular. Hakir ve ..... el öptükte epeyce hürmet gösterip hatırımızı sordular. Oradan kalkıp büyük alay ile Salihiyye kasabasına girince otağ önünde yüz koyun kurban edildi. Büyük bir divan kuruldu. Mısır âyânı, paşanın haline vakıf oldular. Çünkü Mısır'ın bütün ârifleri, nüktedanları, Salihiyye'ye gelip paşa ne tabiattedir, cesur mudur?.. Aptal mıdır veya hâkim midir. Bu divanda öğrenip ona göre hareket ederler. Divandan sonra yemek yenilip herkes çadırlarına varıp hediyelerini paşaya arzettiler. İki gün bu şekilde tekaut olundu. Ertesi günü Nil kesimi müjdesi geldi. Ama Allah'ın hikmeti, gününden yirmi gün evvel Nil kesimi oldu. (Paşanın mübarek ayağı uğurudur) diye Mısırlılar sevindiler. Üçüncü gün yine büyük alay ile gelirken yeniçeri başçavuşu ihtiyar olduğundan yaya yürümeye iktidarı yoktu. Paşa (Ata bin!) diye emretti. Çavuş ta (Kanun değildir devletli vezir, ocağımdan âzar işitirim) deyince derhal paşa ocağa hitaben bir beyaz buyurdu verip (Gemci başçavuşu ata bindirmeye kanun etti) hâlâ öyledir. Sonra Abdurrahman paşa büyük alayı ile otağına giderken Salihiyye sahrasında Şarkiyye toprağında oturan Beni Harb Süveyd urbanı, âli beni Sakar ve âli beni ..... hepsi on bin asker olup, o sahrada iki kavm bir büyük cenk ettiler. İki taraftan beş bin adam kılıçtan geçti.

KARİN KALESİ MENZİLİ: Alay ile gelip çadırında durunca kaleden mehterhaneler çalınıp toplar atıldı. Büyük divan oldu. Gece yarısı paşanın ve askerin yükleri kalktı. Hakir de Gemci başçavuşun ağırlığı ile beş yüz silâhlı asker ile meşaleler yakarak Belbis şehri kenarında yol ikiye ayrıldı. Başçavuş deve katarlariyle bir tarafa, hakir yük hayvanlarımızla, seksen yeniçeri mülâzimleri ile 40 - 50 kadar da piyadelerimizle Belbis bahçeleri içine geldik. Şâfiî vakti oldu. Bir de gördük ki sağ tarafımızda yetmiş seksen kadar mızraklı süvariler... Paşa ile Bağdat'tan gelen yeni asker zannettik...

BENİM SERGÜZEŞTİMİN BEYANI: Allah'ın hikmeti (Kaza gelince göz kör olur) atalar sözünü tutmayan hatalar dedikleri üzere sürüden ayrılan koyunu kurt yer. Belbis kenarında bazılarımız şehre girmişken, Bağdatlı askerler zannettiğimiz sağımızdaki atbaşı beraber gelenler, birdenbire içimize at koyuverip, hiç birimize silâha el attırmayıp, mızrakla bir anda hepimizi mızraktan geçirip mülâzimleri soymaya başladılar. Hemen hakir can havli ile Allah Allah sesine can ve gönülden reha buldurup, bütün arkadaşlarımız piyade oldular. Hakir sandım ki piyade olup ağaçlar arasına girip cenk etseler gerek. Meğer bunlar urban

korkusundan çıplak olmağa inmişler. Onu gördüm ki hakirin sol tarafından dört atlı dal mızrak oldu. Kıratlı mavi gömlekli olanı hakire yetişip sol kalça kemiğim üzerine mızrak vurdu. Kemiğe dayandı. Ve ensemdeki bir gılamımı da attan yıktılar. Başına üştüler. Hemen hakirin can başıma sıçradı. Dal tirkişi olup oğlanın üzerine varıp, eğerinden bir kol tüfengi çıkarıp attım. Ama gece olduğundan ne olduğunu bilmem. Hemen Araplar oğlanın başından kaçtılar. Gördüm ki oğlanın atı Araplara doğru kaçar. Ardına düştüm. Araplar hakiri ortaya alıp birkaç ok ile bir tarafa korkutup, attan düşen gılamımı da kaybettim. Beni kovan Arabın birine bir ok uçurdum. Hemen altındaki at kişnedi. Hay atını vurdum dedim. Gördüm ki dört atlı bir tarafımda, altı atlı bir tarafımdan üzerime hücum ettiler. Yalan haramdır. Hemen hakir (çokluktan kaç) deyip (kaçmak dahi erliktendir) diye şehir içine girdim. Hakiri artık kovalamadılar. Ama yaramdan kan akıyordu. Çakşırım ve çizmemin içi kan ile doldu. Fakat yaram da soğumadı. Vücudumdaki kuvvetim de yerinde... Ama benim kölelerim gitti. Beş adet küheylân atlarım, mükellef silâhlarım ile yüklerim içinde olan mal ve kıymetli eşyalara ziyan gelince hemen can atıp sıçrayıp bundan sonra bana sağ gezmek haramdır diye geriye dönmeyip (burada iki satır boş bırakılmıştır.)

Attım. Yine Araplar üzerime hücum ettiler. Gördüm ki yüklerimi ..... edip yettiler gittiler. Hemen yine tirkişe el vurup bir ok gezleyüb üzerlerine at bırakıp bir ağaç altında Araplar şast ber kabza oku kümelerine atayım derken ağaçtan bir kütürdü duyuldu. Onu gördüm, bir adam elbisesi ile ağaçtan kütür kütür uçup benim atımla benim üzerime düştü. Yay çilesinden ok kurtulup kolum yaralanacaktı. Hemen herif beni görünce Arap sanıp (Aman ya emir, veya Seyyid) deyip soyunmaya başladı. Meğer bizim arkadaşlarımızdanmış. Gördü ki benim, hemen şehre kaçtı. Ama Babı Zuveyle'de bir kavaf vardır. O yiğit doğrusu Ali cengi edip, hakir ile hayli cenge imdat etti. Burada gördüm ki bir at serseri gezer. Şâfiî vakti karanlığı olduğundan atın kimin olduğu malûmum değil. Derhal atı yularından bir bahçedeki ağaca bağladım. Ama yaramdan ziyade, ağaçtan üzerime düşen adamın acıları beni helâk etti. Hemen o emir ile bir Araba sataşıp attan düşürdük. Emir atına bindi. Arabı gaybettik. Hemen 15 kadar urban yine bize hücum ettiler. Emir bir tarafa, hakir de şehre kaçtım. Ama yaram soğuyup beni helâk ediyor. Bu hal ile göz gözü görecek hale gelince mal candandır diye yine cenk meydanına varıp gördüm ki bütün urban soydukları eşyalarla birlikte, benim yük hayvanımı da sürükleyip giderler. Sait adlı gulamım ağlamakta ve beraber gitmekte... Hemen hakir bir viran bağ duvarından içeriye girip, duvarın ardı sıra gidip bu Arapların önünü alıp, bir köşede gizlendim. Bir çileye üç ok gezleyüb ileride olanlara attım. Çadırlara kaçarım diye düşündüm. Çünkü paşa otağını, Mısır âyânını çadırlarını me-

şalelerle aydınlatarak korunmakta idiler. Sonra düşündüm ki «Sen bunlara ok atınca ya vura, ya vuramıyasın. Bunlar sana çadırlara varmadan yetişirler. Bu sevdadan vaz geç» diye ilham oldu.

Bunun üzerine ok atmaktan vaz geçip ne tarafa gittiklerini gözlemeye ve sonra paşaya haber vermeye karar verdim. Gördüm ki seksen kâfir, yağmaladıkları mallarla doğu tarafa giderler. Ve benim mallarımın yüklü olduğu hayvanı ve gılamlarını kendi malları gibi götürürler. Allah bilir ki böyle olmuştur. Bu sırada bir Arap atlısı gelip (Iktâ Celâcil) dedi. Biri hemen atından inip benim atın çıngıraklarını çıkarıp benim tarafıma fırlattı. Benim önüme düştü. Alıp derhal koynuma soktum. (Elbette bunda bir sır vardır) diye düşündüm. Ama hiç dermanım kalmadı. Artık ardları sıra gitmeye de takatim kalmadı. Cenk yerine geldim. Hanefi vakti oldu. Biri gümüşlü üç kılıç, üç tüfenk, iki gümüşlü bıçak, benim oklarımdan altı ok, bir heybe elbise, bir çuha Kontos, bir kısrak ve benim ağaca bağladığım atımı alıp başçavuşun çadırına geldim. Onu gördüm ki Haydar adlı gılamım da yaralı geldi. Başçavuş şehirden cerrahlar getirtti. Bütün yıldaşların ve hakirin yaralarına merhemler sürdü.

Ertesi gün divanda başçavuş (Devletlû vezir, benim elli kadar yoldaşım ve Evliyâ Çelebi kardaşım kulunuz da yaralanıp beş at, bir seyishane, kulağına dek yüklü çadırı ile ve bu kadar (burada iki sa'ır boş bırakılmıştır.)

Bu kadar malı yağma olunmuş ki tâbir olunmaz. Yine aslâ kimse sormayıp ve adamlariyle haramilerin hakkından gelmeyip, oradan yine büyük alay ile ..... Mısır askeri çıkıp paşayı 1087 senesinin Rebiülevvelinde .....

ADİLİYYE MENZİLİ: Üç gün üç gece şenlikler olup kalındı. Oradan yine aynı senenin cemaziyelâhırının ol pazartesi günü Abdurrahman paşa Mısır'a girdi. Allah hayırlar vere... Abdurrahman paşa Mısır'a girince Mehmet kethüdası ile geçinemeyip sonunda Mehmet kethüdayı 1088 de azletti. İstanbul'dan ulaklıkla gelen kapıcılar kethüdasını vekil etti. Mehmet ağayı Minye şehrine ve şehir havalesi İbrahim ağayı Circeye sürdü. Zahire tahsiline memur oldular. Fakat biraz kıtlık olup bir erdeb zahire sekiz kuruşa çıktı. Şehir içindeki mahzenleri halk yağma etti. Sultan câmii önündeki mahzenleri eşkiyalar yıktı.

Ali kethüda, Şerif çavuş, birkaç atlı ile binip Rumeli meydanına geldi. Ali kethüda onbir adamın boynunu vurdu, halkın malı yağma olmaktan kurtuldu. Şehir dışına tahıl gitmemesi için tellâllar bağırdı. Bir gün üç yüz deve ile çöl arapları tahıl kaçırırken derhal Abdurrahman paşa bütün ağalariyle Adiliyye ensesinde, Aynı Mûsa tarafında yetişti. Bütün zahireleri bıraktırdı. Büyük cenk oldu. İç ağalarından bir çoğu yaralan-

dı. Türkmenoğlu, Arap elinde şehit oldu. Arapların pek çoğu kılıçtan geçti.

Ertesi gün Süveyş'ten büyük kafile, Şam'dan büyük kervan gelip Mısır bolluk oldu. Fakat hacıları karşılamaya giden Akabe ağasını Arapların çevirdiğine dair Abdurrahman paşaya feryatçı geldi. Paşa derhal meydana yüz kese döküp, Hac emirliğinden azledilmiş olan Yusuf bey ve 2000 silâhlı ile üç günde yetişip Arapları bozdu ve hacılar selâmetle Mısır'a girdi.

Bu sırada büyük Deşişe mübaşiri kadı Abdurranfî Şerif çavuş yüzünden Circe'den katledilmiştir. 1087, fakat beri tarafta yeniçeri başçavuşu Şerif çavuş paşa ve Ali kethüda aslâ sevilmez olup, her aşta tuz gibi bulunurdu. Sonunda paşa bunun tutumuna dayanamayıp 1090 mevlûdunun 12 inci gecesi Şeyh Bekri Mevlûdu gecesi yine yeniçeri ocağında küçük Mehmet onbaşı reyi ile sabahleyin Şerif Çavuşu geceliğinden çıplak çıkarıp Abdurrahman paşa huzurunda, bütün neferler (istemeziz!) deyip mehterbaşı odasında cellâtlar boğup cesedini saray meydanına koydular. Onun adamı Muharrem çavuşu da İbrim'e sürgün edip Circe şehrinde katlederek Mısır rahata kavuştu. Sonra İstanbul'dan Hasan Kethüda adlı biri kethüdalığa geldi. Fakat paşa ile geçinemedi. Ka'be'ye gitti. Mehmet kethüdayı İstanbul'dan padişah fermanı ile istediler. Göndermeyip Menfalût ihsan olundu. Sonra İstanbul'dan kahvecibaşı ve Salahur Siyavuş ağa, Sarı Mirahor İbrahim ağa, Frenk bey, Gazzaz oğlu Ahmet ağa, gümrük emini Hüseyin ağa, Bozoklu Ahmet ağa... Velhasıl bunlara 1046 kese ihsan olundu.

ALLAH'IN HİKMETİ: 1087 tarihinde Köprülü zâde Fazıl Ahmet paşa veziriâzam iken Tekirdağ şehri ile Burgaz arasında Karabiber ağa çiftliğinde vefat etti. Kara Mustafa paşanın sadrazam olduğu haberi Mısır'a, sadrazam ağalarından Amasyalı Gürcü - Osman ile geldi. Abdurrahman paşa çok üzüldü. Mısır halkı ile iyi geçinmeye başladı. Gürcü Osman ağaya yetmiş kese riayet edip Mısır valiliğinde dördüncü senede bırakılması için rica etti.

Bu sırada Abdurrahman paşa Mısır'ın yeniçeri ocağından Habeşli Kethüdâyı ve Çınar Mustafa Kethüdâyı ocaktan ister istemez çıkarıp, Çınarı, Cidde beyi yaptı. Habeşliyi Mirlivalıktan affedip, Mekke'ye izin verdi. Yeniçeri Bekir efendiye Mustafa efendi, Çırağlarını ve birçok kimselerin de haklarından gelmek için evlerini bastırdı. Her biri avret kılığına girip, kaçarak canlarını kurtardılar. Fakat ocaklarından ağır ulûfelerini kesip, padişah hazinesine aldı. Böylece padişah vergisinin tahsiline büyük gayret sarfetti. Sonra aynı senede padişahın şatırbaşısı 1089'da Salih ağa Çehr fethi müjdesi ile geldi. Yedi gün yedi gece Mısır'da şenlik yapıldı. Kara meydanında atılan topların zelzelesinden paşa sarayı kalesinin kethüdâ sarayı birçok ağaların odaları yıkıldı. Ali kethüdânın

birçok malı ve adamlarının bir gulâmı ve bir mağribi müneccim Şeyh Mehmet ve iki adam dahi yıkılan binalar ile uçup öldüler. Sonra Kasr-ı Ayn'da bir büyük köşk ve Nil kesimi olan yerde Ebülmüncan köprüsünde büyük bir köşk ve paşalar sarayı içinde has bahçeye bakan bir mahsure ve İskenderiye'yi sulayan Nâsıriyye Halicini temizledi.

Muharremin onikinci gecesinde imam Mahsun makamında Mevlût okutup, o gece bütün şehri süslemeyi icadetti. Buhur gül suyu, öd anber, kâfuru ve şekerli şerbetlerden başka yirmi bin para imam Müfsin mevlidine vakfetti. O zamandan beri âdettir. Bundan başka urban eşkiyasına, hırsız, haramilere aman-zaman vermeyip, Rumeli meydanında katlederdi. Fakat Dimyat yolunda Habib adlı fellahı köyünde basıp, kaçıp Zülfikar kethüdaya sığındığı haberi paşaya gelince, olmaya illâ hayır deyüp, (dört satır açık bırakılmıştır).

Sene 1091 Tutunda azledilip, Mısır'ı Anadolu eyâletinden azledilen Osman paşaya sadaka olundu. Şehir havalesi İbrahim ağa Şaban ayının altısında Mısır'a girdi. Kaymakam Kaytas bey olup, Tut'un ilk gününde Abdurrahman paşa aşağı Mısır'da Kepş kalesi dibinde Mehmet bey sarayında kaldı. Azli sırasında ikişer kat tâinat vermeye başlayıp, İstanbul tarafına ulaklar gönderdi. Sonra Osman paşa doksan bir şabanının yirmi dokuzunda bir büyük alayla Adiliyye'de çadırında durdu. Amma Ramazan hilâli görünmeyip, sabahleyin bütün Mısır halkı Ramazan değildir diye oruçlarını yemiş iken kuşluk vakti, tercüman başı Mirza Kâşif ve birçok kimseler (biz akşam ayı gördük) diye şahitlik edince Osman paşa (bre adamlar, ya bize ayı gördük diye niçün haber vermediniz. Bu kadar yüz bin Mısırlı orucunu yedi) diye paşa gazaplandı. Tercüman Mirza Kâşif o yüzden azledildi. Ertesi gün öğle zamanı dellâllar bağırıp, öyle vakti oruç tutturulduğundan Mısırlılar tefe'ül edip, kıtlık olur dediler. Ve yine öyle oldu. Osman paşa ramazanın birinci günü Mısır'a girdi. Ertesi gün Abdurahman paşa Osman paşaya gelip, (Hoş geldiniz) dedi. Mısır muhasebesini görmeye başladı. Muhasebeyi Ali Kethüda üstüne aldı. Osman paşa pek çok müsamahalar gösterip, az ve çoğa bakmadan birçok eşyaları deftere kaydetmeyip, bir şey almadı. Ancak anbar tarafından ..... bakiye mal kalmıştı. O yüzden Abdurrahman paşa miriye ..... kese mal verip, defteri kapattı. Abdurrahman paşa eline şer'i hüccet alıp, borçtan kurtuldu. Fakat Ali Kethüda'dan cürüm ve cinayet için aldığı bartıl mal için birçok şakiler Osman paşa huzuruna gelip, (hepsi müzevirliktir) diyerek hiç birisini dinletmedi. Şeriat huzurundan geri çevrildi. Ancak yeniçeri ocağından Bekir efendiden ve Mustafa efendi çırağı Ali efendiden ve birçok kimselerden alınan şer'i cürüm ve cinayet için Abdurrahman paşadan kırk yedi adet kese anlaşma ile alındı. Bundan sonra Abdurrahman paşa Osman paşa ile vedalaşıp, 1091 şevvalinin onuncu günü Adiliyyeye giderek

çadırında oturdu. Osman paşa ile veda ziyafeti olup, Abdurrahman paşa İstanbul tarafına hareket etti. Beri tarafta Osman paşa işe başladı. İstanbul tarafından sadrazam Hazinedarı Hasan ağa geldi. Şehir havalesi İbrahim ağada kaldı. O sırada İbrahim ağa, havalelikten azlolup, hazinedar Yusuf Ağa, Şehir Havalesi oldu. Sakal koyuverdi. İbrahim ağa paşadan yirmi beş kese verdiği borcu alıp, İstanbul'a varınca öldü. Paşaya doksan iki senesinde Mısır'da kaldığına dair emir geldi. Kör - Ömer bey Gazze paşası oldu. Diğer Mısır vezirleri Mısır'a hazineler ile cep harçlığı beraber çıkıp, Şam surresi bir ay evvel Şam'a gitti. Mekke'de Şerif Berekât öldü. Yerine oğlu Şerif ..... oldu. Mekke ve Medine rahata kavuştu. Bu uğursuz senede Gazze Paşası Ömer paşayı, Râkid adlı bir Arap şeyhi cenkte kurşunla vurup şehit etti. Bir miktar Osmanlı yiğitleri, kılıçtan geçip, şehit oldular. Yine aynı senede Mekke içinde bir büyük yağmurlar yağıp, beyt-i şerifi su kapladı. Birçok evler yıkıldı. Binlerce at ve katır, deve ve birçok adamlar boğuldu.. Devlet kapısına bildirildi. Hattı şerif ile Emirahur Süleyman ağa, Gürcü Siyavuş ağa, Kürd-Ahmet ağalar lüzumlu eşyalar ile gelip, Kâbe'yi tamir ettiler. Mekke içinde Haseki sultan, bir imâret ve bir darüşşifa yapıp, Cidde şehrine sular geldi. Kale gibi büyük han yapıldı. Beyti Şerifin avlusu tarafına hendekler kazıldı. Medine'de dahi selden harap olan yerleri Ravza-i Mütahharenin kubbesini ve şehir içinde harap olan imaretlerin hepsini tâmir ettiler. Osman paşa Mekke ve Medine erzakını temizce göndermeye çalıştı. İstanbul tarafından İbrahim paşalı Mahmut bey, has odadan çıkıp, mirialemi ile geldikte Osman paşa kendisine Mansure hükümetini verdi. Yenikapılı İbrahim ve Kâşife ve Mirza Kâşife Saitli Mustafa Kâşife, kızlar ağası çırağı Mustafa Çelebiye kıymetli hil'atler giydirdi. Rumeli meydanında hırsız ve haramilere aman vermeyip, beşer-onar katledip, Mısır'ı düzene koydu. Beni Harb Süveyd urbanına bir kılıç vurup, 900 mel'unu kılıçtan geçirip. Şarkiyye ve Mansure tarafları emniyet altına alındı. 1094 senesinde Buhayre toprağında âsi Beni Vefayı mağribi üzerine tecride asker gidip, onlar da aman ile itâat ettiler. Çeşmeleri imar edildi. Şam ile Kudüs arasında Yusuf dağları temizlenip bir han yaptı. (Burada üç satır açık bırakılmıştır.)

Ve birçok hayırlar yaptı. Bilhassa kimsenin malına canına, başına ve işine, aşına tama' etmeyip, cömertlik de hâtem tai Cafer Bermeki gibi idi. Hatta biri Circe'den azledilmiş iken bin keseden ayrılıp, iki akçe ulûfe ile perişan kalan Dilâver beye elli iki pâre ulûfe ile Cidde eyâletini ihsan etti. Bütün lüzumlu eşyâları Cidde limanına gönderdi. Circe ve Cidde'ye ve her sene Kâbe'ye yüzlerce adamlara ihsanlar edip, karadan ve denizden Kâbe'ye gönderirdi.

SON

DOKUZUNCU VE ONUNCU CİLDİN FİHRİSTİ

Denizin Kilidi, Sağlam Rodos Kalesi ... 5
Sidrem, Yani Lût Gölü ... 99
Cennet Kokulu Şam Kalesi Toprağı, Amber Kokulu Dımışk-ı Dârüsselâm ... 104
İşbu 1081 Senesi Şevvalinde, Cennet Kokulu Şam'dan Kâbe-i Şerif'e Gittiğimiz Konakları Beyan Eder ... 113
Hakir Birkaç Arkadaşımızla Birlikte Hazreti Eyüb Ziyaretine Gittiğimizi Beyan Eder ... 117
Nureddin Şehid Eliyle İki Âlemin İftiharı, Kâinatın Efendisi ve Mevcutların Övündüğü Resulü Ekrem'in Ravza-i Mutahharasının Binasına Başlanması ... 133
Medine-i Münevvere Dışında Olan İbadet ve Ziyaret Yerlerini Beyan Eder ... 139
Medine'den Mekke'ye Gittiğimizi Beyan Eder ... 145
Mine Pazarında Hacılara Farz, Vacip, Müstehap ve Sünnet Olan Makamları Beyan Eder ... 161
Haremi Şerif Etrafının Kaç Adım Olduğunu Beyan Eder ... 168
Mekke'de Hayatta Olan, Duaları Kabul Olunan Salih Kimselerle, Tanıştığımız Âyan ve Eşrafı Beyan Eder ... 190
Mısır, Sudan, Habeş ... 211
Tufandan Sonra Mısır'a Sahip Olanları Beyan Eder ... 216
Hazreti Yusuf'un Fayyum Şehrini Yapıp Yusuf Gölünü Kazdığı Beyanındadır ... 217
Sultanlar, Diğer Devletlerin Melikleri ve Osmanlı Devletinin Sultan Mehmed ve İbrahim Han Zamanlarına Kadar Olan Olayları Beyan Eder ... 225
Âl-i Osman Devletinin Çıkışını Beyan Eder ... 248
Sultan Selim Devletinde Mısır Kanunları ... 265
Selim Şah Kanunu Üzere, Mısır'ın Yedi Ocak Askerini ve Günlük Mevaciplerini Beyan Eder ... 272
Aşağı Mısır Kalesinin Büyüklüğü, Kapıları, Burçları ... 293
Mısır'daki Büyük Mescitleri Beyan Eder ... 309
Mısır İçinde Bey ve Fakire Nimeti Bol Olan İmaretleri Beyan Eder 321
Mısır'daki Hamamları Beyan Eder ... 322

Geçmiş Padişahların, Vezir, Vükelânın Hanlarını Beyan Eder 323
Fustat'da Olan Hastahane ve Şifahane Yurtlarını Beyan Eder 324
Sebiller, Kanallar, Havuzlar, Çeşmeler, Bütün Kuyuları Beyan Eder 331
Mısır İçinde Akan Çeşmeleri Beyan Eder 332
Mısır İçinde Akan Haliçlerin Üzerindeki Köprüleri Beyan Eder 334
Mısır Şehrinde ve Dışında Deniz Gibi Büyük Havuzları Beyan Eder 335
Meşhur Bulak Benderi Derbendleri 337
Eski Füstad, Yani Büyük Ümmü Dünya 341
Mısır Diyarına Hayat Veren ve Zengin Eden Nil'i Beyan Eder 344
Rahmet Suyu Mübarek Nil ve Cennet Suyu Büyük Nehirler 352
Nil İçinde Hasıl Olan Hayvanlar 355
Üçüncü Alay, Yani Ramazan Ayının Göründüğü Gece Yani Muhtesip Gecesi Alayını Beyan Eder 359
Mısır'ın Başka Diyarlardan Fazla Olan Sanat Erbabını Beyan Eder 368
Mısır'ın Bütün Küpleri, Hazine, Kese Adedi, Dirhemi, Dânıkı, Vakiyyesi, Arpa ve Buğday Ağırlığı ve Miskalini Bildirir 381
Esrar Kaynağı, Erbar Mercii, Alevî, Kıptî, Seyyid Ahmed Bedevî Şeyhlerinin Alaylarını Bildirir 399
Mevlütlerden Sonra Mısırlıların Zevk ve Sefa İçin Gezinti Yerlerini Beyan Eder 403
Mısır'ın Garip Şeyhlerini, İbret Verici Tılsımlarını, Acayipliklerini, Halkın Kâr ve Kazançlarını Bildirir 406
Mısır'da Hasıl Olup, Anadolu'da Olmayan Yiyecek ve İçecek, Bitki Ve Meyveleri Beyan Eder 414
Mısır'ın Suyu ve Havası, Halkının Ahvali, Kötülük ve İyilikleri 419
Mısır'da Duası Kabul Olan Bilginler, Şeyhler, Dersiamlar, İmamlar ve Hatipleri Beyan Eder 424
Mısır'ın Yıldız İlmi, Heyet İlmi, Usturlap İlmi Üzerine İklimleri, Şehir Enlemi ve Boylamı ve Yıldız Talihinin Gök ile Yer Arasında Ne Kadar Mildir ve Yeryüzünde Ne Kadar Mildir, Onu Beyan Eder 427
Mısır Mezarlıklarında Geçmiş Sultanlar, Ulema, Şeyhler, Kadılar, Büyük Evliya, Ashabı Kiram, İmam ve Müctehidlerin Nurlu Mezarlarını Beyan Eder 433
Dünya Anası Mısır'da Bu Ziyaret Ettiğimiz Sultanların Caddelerini, Bütün Âyân ve Büyüklerin Yol Mahalleleri Adını Beyan Eder ... 446
1083'de Seyyid Ahmed Bedevî Mevlûduna ve Dimyat, Reşid, İskenderiye Benderlerine ve Kasabalara Seyahate Gittiğim Konakları, Asitaneleri Beyan Eder 446
Demenhur Şehrinin İçinde ve Dışındaki Evliyayı Beyan Eder 467

Eski Şehir, Kâhinler Diyarı, Sağlam Hisar ve İskender Seddi İskenderiyye 471
Reşit'ten Dünya Anası Mısır'a Giderken. Nil'in İki Tarafındaki Köy ve Kasabaları Beyan Eder 489
Mısır'dan Dimyat, Burlos, Tine Kalelerine Gittiğimiz Yollarda Olan Köy, Kasaba ve Şehirleri Beyan Eder 493
Dimyat'tan Mısır'a Kadar Nil'in İki Tarafındaki Kasabaları, Büyük Şehirleri Seyrettiğimizi Âyân ve Beyan Eder 500
Menzele Menziline Gittiğimiz Konakları Beyan Eder 503
Mısır'dan 1082 Senesi Başlarında Yukarı Sait Hâkimi Özbek Beye, Elvahat Kâşifine, Berberistan Meliki Melike Dunkılab'a, Foncistan Meliği Kakan Meliğe Gittiğimiz Vilâyetlerin Köy ve Kasabalarını Beyan Eder 508
Büyük Şehir, Eski Sait Tahtı, Habeş Dehlizi, Toteş Yapısı Circe Şehri 517
Circe'den Esne, Asvan, Şelaleler, İbrim, Say, Berberistan, Foncistan Vilâyeti Padişahına Gittiğimiz Köyler, Konaklar, Kasabalar, Çektiğimiz Mihnet, Meşakkat ve Şiddetli Sıcak, Uzun Yolları Beyan Eder 520
İbrim Vilâyetinden Foncistan Vilâyetine Doğru Gittiğimiz Menzillerdeki Kale, Köy, Kasaba ve Şehirleri Birer Birer Beyan Eder ... 533
Heyet ve Usturlap İlmine Göre Enlem, Boylam ve İrtifaını Beyan Eder 554
1083 Ramazan Bayramının Beşinci Günü Foncistan Tahtı Sennareden, Melik ile Beraber Çıkıp Remletülmahal Şehrini Temaşa Ederek Gördüklerimizi Beyan Eder 556
Cersinka Şehri ve Nil'in Çıktığı Yeri Beyan Eder 565
Sudan Diyarından, Arpacı Şehrinden Habeş Vilâyetine Gittiğimiz Menzilleri Beyan Eder 568
Zeyla'dan Başka Yollardan Harkova'ya Dönüşümüzü Beyan Eder ... 578
1083 Rebiülevvel Ayının Birinci Günü Habeş'ten Mısır'a Gittiğimiz Menzilleri Beyan Eder 580
Ateşperest Banyan Kavminin, Evliyâ Çelebi Tarafından Şehnaz Makamında Sofiyane Usulünde Bestelenen Dili 581
İbrim Vilâyetinden Mısır'a Giderken Seyrettiğimiz Köy, Kasaba ve Şehirleri ve İbret Verici Eserleri Beyan Eder 585
Circe'den Elvahat Vilâyetine Gittiğimiz Menzilleri ve İbret Alınacak Şeyleri Beyan Eder 589
Defterdar Ahmed Paşa'nın Gelişi ve Onun İşinin Sonu 612
Abdurrahman Paşa'nın Gelişi ve Onun Akıbeti 615

Mısır Fatihi Selim Han Asrından Beri Zamanımıza Gelinceye Kadar Mısır Valisi Olan Büyük Vezirleri Beyan Eder 618

İşbu Ümmü Dünya (Dünya Anası) Asrın Kıymetlisi Mısır'da Selim Han Fethinden Beri Şeriat Hâkimi Olan Mollaları Beyan Eder ... 621

Mısır'dan Abdurrahman Paşa'yı Karşılamak İçin Şam'a Gittiğimiz Konakları, Köy ve Kasabaları, Acaip ve Garip Şeyleri, Sergüzeştleri Beyan Eder 622

ÜÇDAL NEŞRİYAT'IN DİĞER BAZI YAYINLARI

BÜYÜK KİTAPLAR SERİSİ

HULÂSAT'ÜL BEYÂN
(Büyük Kur'an Tefsîri)
16 CİLD
Konyalı Mehmed VEHBİ

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ
10 CİLD

TARİH-İ CEVDET
(Osmanlı Tarihi)
12 CİLD

HAMMER TARİHİ
(Osmanlı Tarihi)
18 CİLD

İBNİ BATÛTA SEYAHATNÂMESİ
CİLD I - II

VE DİĞERLERİ

HAZRETİ MUHAMMED
(Hadis ve Sözleri)
Roger ARNALDEZ'den Çeviren : Burhanettin SEMİ

HAYATIN MANÂSI
İlim - Felsefe ve Kur'ân-ı Kerîme göre «Hayat»
Yümni SEZEN

ÜÇ TÜRK - İSLÂM MÜTEFEKKİRİ DÜŞÜNCESİNDE VAROLUŞ
Doç. Dr. Fahrettin OLGUNER

Ihvan-ı Safa Felsefesinde
BİLGİ PROBLEMİ
Doç. Dr. İsmail YAKIT

AHKÂM-I KUR'ANİYE
Konyalı Mehmed VEHBİ

KUR'AN-I KERİM'İN
Lafzen ve Meâlen
TERCEMESİ
Ali Rıza SAĞMAN

YUNUS DİVANI
(Hayatı ve Bütün Şiirleri)

KENZ'ÛL MENÂM
(İslâmî Rüya Tabirleri)
Seyyid SÜLEYMAN